T. C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET PLÂNLAMA TEŞKİLÂTI

Turkey

338.984(496)

KALKINMA PLÂNI

(BİRİNCİ BEŞ YIL)

1963 — 1967

INTERNATIONAL INSTITUTE
FOR LABOUR STUDIES
10 APR 1963
LIBRARY

Ankara Ocak 1963
Başbakanlık Devlet Matbaası

İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak bir demokratik düzeni kesin olarak seçmiş olan Türk Milletinin,

Anayasamızda açık ifadesini bulan iktisadî ve sosyal hayatı, keyfî ve plânsız davranış tecrübelerine son verip adalete, tam çalışma ortamına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenleme arzu ve azmine uygun olarak:

Millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere

Birinci Beş Yıllık (1963 - 1967) Kalkınma Plânı hazırlanmıştır.

1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, 16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı Uzun Vâdeli Plânın Yürürlüğe konması ve Bütünlüğünün Korunması hakkındaki Kanun hükümlerine uygun olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Plân Karma Komisyonu, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde görüşülüp 21 Kasım 1962 tarihinde onaylanmış ve 3 Aralık 1962 tarihli ve 11272 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

2. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Resmî Gazete'de yayımından itibaren, Plânın uygulama vasıtası olan yıllık programlar özel sektör ile kamu iktisadî teşebbüsleri için 1 Ocak 1963 tarihinden itibaren; umumî bütçeye bağlı Devlet daire ve müesseseleri ile belediyeler ve özel idareler için de 1 Mart 1963 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

3. Birinci Beş Yıllık Plânın yürürlüğe konmasiyle memleketimiz yeni bir iktisadî hayat düzenine girmiştir.

Bu düzen idarenin, iş adamlarımızın ve halkımızın geniş anlayış ve işbirliği içinde çalışmalarını gerektirmektedir.

4. İdare, plânın başarıyla uygulanması için düzenleme, yol gösterme denetleme ile ilgili çalışmalarını açık, kararlı ve devamlı olarak yürütmekle görevlidir.

5. Kamu yatırımlarının plânda öngörülen ölçülerde ve ekiksiz olarak gerçekleştirilmesi, ilgili bütün Devlet daire, teşekkül ve müesseseleri ile mahallî idarelerin ödevidir.

6. Özel teşebbüsün, plânda gösterilen yatırım tahminlerinin altına düşmemeye gayret etmesi beklenir. Özel teşebbüsün bu yoldaki gayretleri idarece plâna göre bütün imkânlarla desteklenecektir.

7. Plânlı düzende başarımın yalnız iktisadi ve sosyal kalkınmamızın başarısı değil, aynı zamanda demokrasimizin de bir zaferi olacağına inanıyorum. Bu inancım, idarecileri, iş ve sanayi adamları, işçileri, üniversite üyeleri ve öğretmenleriyle bütün Türk Milletinin demokrasi ve hürriyet içinde kalkınma azmine dayanmaktadır.

İlk Beş Yıllık Kalkınma Plânımızın Yurdumuza ve Milletimize uğurlu olmasını dilerim.

İsmet İnönü

İÇİNDEKİLER

	Sahife
GİRİŞ	1
BÖLÜM: I	6
TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISINDAKİ GELİŞMELER VE DIŞ ÇEVRE	7
Giriş	7
Türk Ekonomisinin Geçmiş Seyrine Kısa Bir Bakış	7
Bugünkü Durum ve Başlıca Meseleler	25
Türkiye'nin Kalkınması ve Dış Çevre	28
BÖLÜM: II	31
PLÂNLI KALKINMANIN 15 YILLIK HEDEFLERİ	33
Perspektif Plân Zarureti	33
İktisadi ve Sosyal Hedefler	35
İktisadi Hedefler	43
Kalkınma Politikasının Sosyal Hedefleri	47
Karma Ekonominin Kuralları	59
BÖLÜM: III	63
TOPLUMUN GENEL KURULUŞU	65
Giriş	65
Nüfus Meselesi	67
Karma Ekonominin Yapısı	74
İdareçe Yeniden Düzenleme	79
Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yeniden Düzenlenmesi	81
Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması)	101
İş ve İşçi Meseleleri	106
Sosyal Güvenlik	109
Kredi Müesseseleri	113
BÖLÜM: IV	115
EKONOMİNİN GENEL KALKINMASI	117
Gelişme Hedefleri ve Kaynakları	117
Harcama Hedefleri	119
Cari Dış Ödeme Açığı	123
Kamu Gelirleri ve Özel Gelirler	126

BÖLÜM: V 129

SEKTÖRLERDE GELİŞMENİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ 131

Ana İlkeler 131

Kullanılan Metod 132

Sonuçlar 136

BÖLÜM: VI 143

TARIM 145

Ana İlkeler, Metod ve Hedefler 145

Üretim Hedefleri 148

Yatırımlar 162

Tarım Kesimi Katma Değeri ve Başka Etkiler 165

İhracat ve İthalât 170

Tarımda Teknik Islahat, Toprağın, Dengeli Olarak Kullanılması ve Bununla İlgili Tedbirler 172

Müesseselerde Reform 186

MADENCİLİK 191

Kömür ve Madenlerin Çıkarılması 191

Petrol Sanayii 199

İMALÂT SANAYİİ 205

İmalât Sanayiindeki Gelişmenin Hedefleri ve İlkeleri 205

Gıda İçki ve Tütün Sanayii 257

Dokuma ve Giyim Sanayii 263

Kâğıt Sanayii 267

Lâstik Sanayii 272

Plâstik İşleme Sanayii 275

Kimya Sanayii 283

Pişmiş Kilden Yapı Malzemesi Sanayii 286

Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayii 289

Çanak, Çini ve Porselen Sanayii 292

Çimento Sanayii 297

Çimentodan Yapılan Göreçler Sanayii 299

Demir Çelik ve Metalürji Sanayii 313

Madeni Eşya ve Çelik Yapı Sanayii 317

Makina İmalâtı 331

Elektrik Makina Cihaz ve Malzemesi İmalât Sanayii 342

Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii 359

Küçük Sanayi ve El Sanatları 365

İNŞAAT 372

ENERJİ 373

Genel Enerji Durumu 377

Kok Kömürü Hevagazı 377

Elektrik 379
ULAŞTIRMA 384
Genel Ulaştırma Durumu 384
Taşıma 386
Limanlar ve İskeleler 394
Hava Alanları 397
Haberleşme 399
Radyo 403
HİZMETLER 404
Kamu Hizmetleri 404
Kamu Hizmetlerinin Bölümleri 406
Sosyal Hizmetleri 423
Turizm 425
Konut 429

BÖLÜM: VII 439
İNSANGÜCÜ İSTİHDAM EĞİTİM VE ARAŞTIRMA 441

BÖLÜM: VIII 469
BÖLGE PLÂNLAMASI VE KALKINMASI 471

BÖLÜM: IX 477
UYGULAMA POLİTİKASI 479
Uygulama Politikasının Temelleri 479
Plânın Finansmanı 481
Plânın Devlet Sektörüne Uygulanması 487
Özel Sektöre Rehberlik 490
Fiyat Politikası 496
Kredi Politikası 501
Gelir Dağılımı Politikası 505

BÖLÜM: X 507
DIŞ İKTİSADİ MÜNASEBETLER 509
PLÂN HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ 525

GİRİŞ

Türkiye demokrasi düzeni içinde plânlı kalkınma dönemine girmiştir.

Kalkınma isteğinin plân ve programlar çerçevesinde gerçekleştirilmesi çabası bu ülkenin tarihinde yeni bir olay değildir. Cumhuriyet yıllarında hazırlanan plânlar önemli ve başarılı sonuçlar alınmasında yardımcı olmuştur.

Bugün Türk toplumunda büyük bir kalkınma isteği vardır. Plânsız davranışların sebep olabileceği acı sonuçlar plânlamayı kalkınmanın vazgeçilmez yolu olarak benimsetmiştir. Plânlamanın ve plânlama ile ilgili kuruluşun Anayasa yapısı içinde yer almış olması bunun en açık belirtisidir.

Dünyada iktisadi ve sosyal plânlama tekniklerinde büyük gelişmeler olmuştur. Demokratik düzen içinde plânlı kalkınma tecrübelerinde önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'nin yeni hamlesinde dünyada kazanılan tecrübenin değerlendirilmesine büyük önem verilmektedir.

Kalkınmamız iktisadi ve toplumsal hayatın bütününü gözönünde bulunduran ve en son tekniklere dayanan yeni ve ileri bir plânlama anlayışı içinde gerçekleştirilecektir. Onbeş yıllık bir görünge içinde ele alınan ve bu sürenin ilk beş yılını (1963 - 1967) kapsayan «*KALKINMA PLÂNI*» böyle bir anlayış içinde hazırlanmıştır.

Plânlı kalkınmaya geçişi kolaylaştırmak için hazırlanan «1962 Yıllık Programı» nın uygulanması, uzun süreli plân dönemine giriş için faydalı bir deneme olmuştur.

«*KALKINMA PLÂNI*» nın hazırlanmasında, Türk toplumunun onbeş yıl içinde erişmesi istenen iktisadi ve toplumsal amaçları, bunları gerçekleştirmek için başvurulacak araçları ve bu araçların kullanılmasında uyulacak temel ilkeleri gösteren «*Plân Hedefleri ve Stratejisi*» esas tutulmuştur.

«*Plân Hedefleri ve Stratejisi*» ndeki amaçlarda ve ilkelerde toplumun yapısı, meseleleri ve kaynakları gözönünde tutulmuş ve kalkınmanın, demokratik bir düzen içinde karma ekonominin imkânlarından faydalanılarak gerçekleştirilebileceği inancına dayanılmıştır.

Türkiye'nin toplum yapısı hızla değişmektedir. Bu değişme durmadan büyüyen meselelerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Nüfus yılda yüzde 3 gibi çok yüksek bir hızla artmaktadır.

Büyük kütleler çok kötü şartlar içinde ve uygarlık araçlarından yoksun olarak yaşamaktadır. Okuma yaşında bulunan ve bu yaşı aşmış olanların yüzde 60 ı okuma yazma bilmemektedir. Köylerin yüzde 53 ü, kasabaların yüzde 55 i içme suyundan yoksun veya yeteri kadar içme suyu bulamıyacak durumdadır. Nüfusun yüzde 69 u elektrikten faydalanamamaktadır. Doğan her 1000 çocuktan 165 i bir yıl içinde ölmektedir. Nüfusun yüzde 2,5 u veremlidir. Buna karşılık 4 bin kişiye bir doktor düşmektedir. Şehir konutlarının yüzde 30 u oturulamıyacak durumdadır. En büyük üç şehirdeki nüfusun yüzde 30 u tek odalı evlerde yaşamaktadır. Gecekondularda yaşayan insan sayısı 1, 2 milyondur.

Nüfus artışıyla gittikçe büyüyen kütlelerin ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşama seviyelerinin yükseltilmesi şarttır.

Her yıl artan sayıda insan çalışacak yaşa gelerek bugün bile tamamı iş bulamıyan işgücüne katılmaktadır. Bunların çalışabilecekleri yeni iş alanları yaratmak gereklidir.

Bütün bu meselelere zamanında ve önemleriyle oranlı çözüm yolları bulunamazsa, ilerde içinden çıkılamaz durumlarla karşılaşılacaktır. Türkiye'nin gelir seviyesi düşüktür. Meselelerin bu gelir seviyesinde tatmin edici bir şekilde çözülmesi güçtür. Bu bakımdan üzerinde durulması gereken en önemli konu, meselelerin çözülmesine yönelecek kaynakları arttırmak için gelir seviyesini yükseltmektir.

Daha iyi yaşama isteği şeklinde ortaya çıkan halk beklevişleri gelir seviyesinin yükselmesini toplum düzeninin temel şartı haline getirmiştir

Türk ulusunun, insan haysiyeti ile bağdaşabilecek bir yaşama seviyesine ulaşması ve onuruna uygun şartlarda yaşaması için, yüksek bir kalkınma hızı sağlamak üzere gerekli bütün çabanın gösterilmesi zorunlu bir hale gelmiştir.

Meselelerin çok uzun olmayan bir süre içinde çözülmesi ancak yüksek bir kalkınma hızının gerçekleştirilmesine bağlıdır. Oysa, kalkınma hızının büyük ölçülerde arttırılmasını sınırlayan birçok etkenler vardır. Türkiye'nin kaynakları ve bunları harekete geçirme imkânları gözönünde tutularak yılda ortalama yüzde 7 çevresinde bir kalkınma hızına ulaşmak hedef olarak alınmıştır.

Bu kalkınma hızı ile toplumca benimsenen amaçlara ancak uzun bir sürede erişilebilecek, ama bu yönde önemli ve kararlı bir adım atılmış olacaktır.

Kabul edilen kalkınma hızının gerçekleştirilmesi, ancak toplu bir çaba gösterilmesine, bazı fedakârlıklara katlanılmasına bağlıdır. Türk ulusu toplu ve disiplinli davranmak, birlikte fedakârlığa katlanmak yoluyla her zaman başarı göstermiştir. Bilinçli bir kalkınma yoluna girme ve bu yolda cesaretle yürüme çabasında öncülük etmiştir. Bu konuda tecrübesi, kurulmuş tesisleri ve hepsinden daha önemlisi, yeterliklerine ve olumlu çalışma güçlerine güvenilebilir yetişmiş insanları vardır. Bu gücü harekete geçirmek için gerekli şartları hazırlamak ve devam ettirmek üzere plânlı bir çalışma düzeni içinde her türlü çabayı göstermek Türk Hükümetinin başlıca görevidir.

Kalkınma hızının hesaplanmasında harekete geçirilebilecek iç kaynaklar yanında uluslararası işbirliği çerçevesinde sağlanabilecek dış kaynaklar da gözönünde tutulmuştur. Uluslararası dayanışma, bu ulusal çabayı destekliyecek ve tamamlıyacaktır.

Yüksek bir kalkınma hızına ulaşarak geliri artırmak başlı başına bir amaç değildir. Asıl hedef toplum refahını ve insan mutluluğunu artırmaktır. Artan kaynakların bu yolda kullanılması gereklidir. Bunun için «*Plân Hedefleri ve Stratejisi*» nde sosyal adaleti gerçekleştirme ilkesi benimsenmiş ve bunu sağlama yolları gösterilmiştir. «*KALKINMA PLÂNI*» kalkınma yüküne katılmada ve kalkınmanın ürünlerinden faydalanmada adalete uygun bir gelir dağılışını sağlayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu yolla kalkınma, demokrasi ilkelerine uygun, dengeli bir toplum düzeni kurulmasına yönelecektir. Toplu bir kalkınma, ancak bunu gerçekleştirecek bir teşkilâtlanma ile başarılabilir. «Plân Hedefleri ve Stratejisi» nde bu şartı yerine getirecek temel reformların ve yeniden düzenleme hareketlerinin ilkeleri belirtilmiştir.

«*KALKINMA PLÂNI*», sosyal adalet ilkelerine uygun olarak yılda yüzde 7 lik bir büyüme hızına ulaşmak için harekete geçirilecek kaynakları, bunların kullanılma yollarını, çeşitli alanlarda yapılması gerekli yeniden düzenlemeleri ve alınacak tedbirleri birbirine bağlı bir bütün olarak göstermektedir.

Plân çalışmalarında bir yandan bilim alanındaki en ileri teknikler cesaretle kullanılırken, öte yandan plânın yurt gerçeklerine en uygun şekilde hazırlanması için gerekli çaba gösterilmiştir. Genel tahlillerle yetinilmemiş, çeşitli faaliyet dallarında bugünkü durum, ilerideki gelişme imkânları, bu alanlarda iş görenlerin tasavvurları ayrı ayrı incelenmiştir. Çeşitli kesimlerle ilgili çalışmalar, proje öncesi ve proje incelemeleri plân hedeflerinin gerçekçi esaslara göre tesbitinde yardımcı olmuştur. Bu çalışmalar, ilgili konulardaki tecrübeli uzmanların katılmasıyla yapılmıştır. Bunun için bir bilgi toplama seferberliğine girişilmiş, kamu kuruluşlarındaki uzmanlar yanında özel kesimdeki uzmanlardan da faydalanılmıştır. «KALKINMA PLÂNI», Türk idaresinin toplu çabasının bir ürünü ve ortak eseridir.

Bu ortak çalışma, tedbirler, yeniden düzenleme, kaynaklar ve harcamalar konusundaki kararların birbirine bağlı ve tutarlı bir bütün olmasını sağlamıştır.

Böylece hem plânın gerçeklere uygun olması sağlanmış, hem de plânı uygulayacak olanların katılmasiyle, başarılı bir uygulamanın temelleri atılmıştır.

BÖLÜM I

TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISINDAKİ GELİŞMELER VE DIŞ ÇEVRE

1. GİRİŞ :

İktisadi ve sosyal kalkınma, tarihi olayların gelişmesi ve u'uslararası çevrenin şartları içinde görülmesi gereken bir oluşumdur. Bunun için birinci beş yıllık kalkınma plânının getirdiklerini yurt ve dünya gerçekleri açısından değerlendirmek faydalı olacaktır. Bakış açımız :

Türk toplumunun bugüne kadarki gelişmelerini,

Ekonominin bugünkü durumunu ve meselelerini,

Türkiye'nin içinde bulunduğu dış çevreyi,

kapsıyacaktır.

2. TÜRK EKONOMİSİNİN GEÇMİŞ SEYRİNE KISA BİR BAKIŞ:

Burada Türkiye'nin beş yıllık plânlı döneme geçişten önceki durumunu daha iyi anlamak için ilkin ekonomimizin geçmişte gösterdiği gelişmeler ana çizgileriyle, sonra da son on yıllık dönem daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

a. 1923 ten bu yana genel bakış :

1923 ten bugüne kadar bütün dönemi kapsıyan kesintisiz istatistik serilerimiz yoktur. En önemli ekonomik ve sosyal göstergelerden biri olan nüfus istatistikleri ancak 1927 den başlamaktadır.

TABLO : 1 — Türkiye'nin nüfusu, 1927 - 1960

	1927 (1)	1935 (2)	1940 (3)	1945 (4)	1950 (5)	1955 (6)	1960 (7)
Nüfus (Bin)	14 250	16 158	17 821	17 890	20 947	24 065	27 830
Nüfus artışı (%)		1,9	1,8	1,07	2,20	2,82	2,95
Erkek oranı (%)	48,1	49,1	49,9	50,3	50,3	50,8	51,1
Köylü oranı (%)	82,2	80,1	79,0	78,7	78,2	74,4	71,3

1923 den beri Türkiye'de nüfus iki katına çıkmıştır. İkinci Dünya Harbi yılları bir yana bırakılırsa nüfus gittikçe büyüyen bir hızla art-

maktadır. Sürekli bir şehirleşme hareketi görülmekle beraber nüfusun oldukça büyük bir kısmı hâlâ köylerde yaşamakta ve tarımla uğraşmaktadır.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana geçen kırk yıl içinde yurtta ekonomik ve sosyal alanlarda dikkate değer hamleler başarılmıştır. Tablo : 2 bu konuda bir fikir verebilir.

TABLO : 2 — Ekonomik ve sosyal gelişmelerle ilgili bazı göstergeler

Yıllar	Nüfusun okur-yazar oranı (%)	Öğrenci sayısı (Bin)	Hastane yatak sayısı (Bin)	Elektrik üretimi (Mil./Kw)	Demiryolu uzunluğu (Km.)	Devlet ve il yolları (Km.)
1923 (27)	10,6	350	3,3		3 756	18 335
1930	19,2	540	5,2	106,2	5 639	29 636
1940	22,4	1 110	11,9	396,9	7 381	41 600
1950	33,6	1 760	18,8	789,6	7 671	47 100
1960	40,1	2 340	45,0	2 886,0	7 800	61 500

Cumhuriyet Türkiye'sinde gerçekleştirilen gelişmelerin büyüklüğünü göstermek üzere, özellikle sosyal konularda, yukarıdaki istatistiklere benzer örnekler daha da çoğaltılabilir. Türkiye'de yazı devrimi, hukuk devrimi, kadınların toplum hayatında eşit haklar elde etmeleri, Devlet düzeninin ve eğitim sisteminin lâiklik ve çağdaş uygarlık esaslarına göre yeniden kurulması gibi temel yapı değişmeleri bu dönemde başarılmıştır. 1923 deki durum açısından bakıldığında parlak görünen bu ilerlemeye rağmen Türkiye bugün ileri bir ülke yapısına ulaşamamıştır. Şurası gerçektir ki, son kırk yılda yapılan işler, Türkiye'nin sanayi devrimini başarmasına ve yüksek tasarruf seviyeli dinamik bir ekonomi yapısı kazanmasına yetmemiştir. Bu konuyu daha yakından inceliyebilmek için bu dönemin toplam ve adam başına düşen gelir serilerini incelememiz gerekir. Ancak, Türkiye'de sürekli seri olarak millî gelir, 1948 den beri, o da yalnız üretim yönünden tahmin edilmiştir. Bununla beraber, bir fikir vermek üzere, eldeki bazı hesaplara dayanılarak, 1927 den beri Türkiye millî gelirinin gelişmesini gösteren Tablo 3 hazırlanmıştır.

TABLO : 3 — Millî gelir, adam başına gelir ve tarımsal üretim
(1938 = 100)

	1927 (1)	1938 (2)	1945 (3)	1950 (4)	1958 (5)	1961 (6)
Millî gelir	53	100	77	121	213	220
Adam başına gelir	65	100	69	101	129	125
Tarımsal üretim	57	100	74	116	199	205

Milli gelirdeki artışın büyük kısmının nüfus artışına gittiği görülüyor. Bu yüzden toplam milli gelirde önemli bir artış sağlanmışsa da adam başına düşen milli gelirdeki fark büyük olmamıştır. Başka bir deyimle, halkın refahındaki artış çok fazla değildir. Adam başına gelir başka ülkelerle karşılaştırıldığı zaman da, ekonomimiz henüz yüksek tasarruf-yatırım kapasiteli bir duruma gelemediği görülmektedir.

Tablo 1 de oldukça hızlı bir şehirleşme eğilimine rağmen Türkiye nüfusunun yüzde 70 nin üstünde bir kısmının hâlâ köylerde yaşamakta olduğu görülmektedir. Milli gelirin bileşiminin incelenmesi de aynı sonucu vermektedir. Milli gelir içinde tarıma düşen pay gittikçe azalmakta ise de, Türk ekonomisi hâlâ esas olarak tarıma dayanan bir yapıdadır. Bununla beraber, Tablo 1 önemli bir yapı değişikliğinin yer almakta olduğunu da ortaya koymaktadır. Bugünkü sosyal meselelerden çoğunun köklerini burada aramak gerekir. Bu gelişme, Türkiye meselelerinin dinamik bir karakter taşıdığını göstermektedir. Meseleler, önemleriyle ilgili olarak ele alınmasına gittikçe büyüme eğilimi gösterecektir.

TABLO : 4 — Milli gelir içinde tarım, sanayi ve hizmetler

	1927 (1)	1938 (2)	1948 (3)	1950 (4)	1958 (5)	1961 (6)
Tarım	67	65	53	52	44	42
Sanayi	10	16	14	16	22	22
Hizmetler	23	36	33	32	34	36
Milli gelir	100	100	100	100	100	100

Türk ekonomisinin geçmiş kırk yıl. ekonomik gelişme ve ekonomi politikası bakımından aşağıda özetlenmiştir.

(1) KURULUŞ YILLARI (1923 - 1938) :

Osmanlı İmparatorluğunun yıkıntıları üzerinde batıya yönelmiş modern bir toplumun temellerini kurma hareketleri, savaştan yorgun çıkmış ve bağımsızlığı uğruna çok şeyini kaybetmiş olan halkın en az geçim ihtiyaçlarını sağlama çabaları bu dönemin belirli özelliğidir. Türkiye halkının hamlesine diğer ülkelerle ölçülemiyecek kadar ağır şartlar altında girmek durumunda kalmıştır. Başka ülkelerde Birinci Dünya Savaşı 1918 yılında bittiği halde, Türkiye 1922 yılı sonlarına kadar çok yıkıcı bir ölüm kalım savaşı içinde yaşamıştır. Cumhuriyet Türkiye'si bu uzun sürede tamamen yıkılmış bir ülke üzerinde kurulmuştur. Bundan başka Türkiye kuruluşunu yardımcı olmıyan bir çevre içinde yalnız başına gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Büyük bir heyecan içinde çok kıt imkânlarla zamanın şartlarına göre çok önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde önemli miktarlarda dış borç ödenmiş

olması, yeni borçlanmaya gidilmemiş olduğu da gözönünde bulundurulursa, yapılan çabanın büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, milli gelirine oranla yüksek bir dış ticaret hasmine sahip bulunuyordu. Dış ticaret hacmi milli gelirin yüzde on beş, yirmisi çevresinde idi. Türkiye'nin ihraç malları dış pazarlarda uygun fiyatlarla satılıyor, sanayi mamulleri ihtiyaçları da hemen hemen tamamiyle ithalât yoluyla karşılanıyordu. Durum büyük buhran yıllarına kadar böyle devam etti. Fakat, dünya buhranının dış ticareti aksatması üzerine ihtiyaçların karşılanması ciddi bir mesele olarak ortaya çıktı. O zamana kadar gözle görülür bir sanayileşme ve sermaye birikimi olmamıştı. Özel teşebbüs, yurt sanayiinde büyük bir sermaye birikimi yaratamamıştı. Sermaye bakımından hemen hemen tam bir yokluk hüküm sürmekteydi. Sanayileşmeye hız verilmesi bu şartlar altında kararlaştırıldı. Büyük sermaye yaratma işini Devlet üzerine aldı ve hazırlanan sanayi plânları ile Devlet iktisadi teşebbüslerinin kurulmasına girişildi.

Türkiye'nin birinci ve ikinci sanayi plânları, bugünkü anlamda birer iktisadi gelişme plânı değildir: bunlar yurtta büyük ve temel sanayiin kurulmasını hedef tutan teknik plânlardır. Yatırım sahalarının seçiminde sosyal etkenlere ve yurdun kendine yeterli olmasına büyük ağırlık verilmiştir. Bu dönemde sanayi ve inşaatın milli gelirdeki payı yüzde 10 dan yüzde 16 ya çıkmışsa da nüfusun yüzde 80 i tarımda çalışmakta devam etmiştir.

(2) SAVAŞ YILLARI (1939 - 1945) :

Türkiye, İkinci Dünya Savaşının dışında kalmakla beraber savaşın zararlarından kendini kurtaramadı. Gerek savaşa hazırlıklı bulunma zorunluluğunun ekonomiye yüklediği külfet gerekse dış âlemle münasebetlerin kesilmesi büyük sıkıntılar yarattı. İnsan gücünün ve başka iktisadi kaynakların büyük bir kısmının orduya verilmesi, dış ticaret imkânlarının ortadan kalkması, piyasalarda darlık ve sıkıntılar doğurdu; enflâsyon hızla gelişti. Savaş yılları iktisadi bakımdan büyük bir sıkıntı dönemi olmuştur.

(3) SAVAŞ SONRASI (1946 - 1950) :

Savaş sonrasında Türkiye toprak bütünlüğünü tehdit eden istekler ve baskılarla karşılaştı. Bu durum, savaş devresinde katlanılan ağır savunma yükünün bir süre daha devam etmesine ve barış düzenine dönüşün gecikmesine sebep oldu.

Bu durum ve çok partili demokratik düzene geçiş yolunda temel değişiklikler yapma çabalarına öncelik verilmesi kalkınma meselelerinin gereken önemle ele alınmasını geciktirdi. Türk ekonomisi, İkinci Dünya Savaşından bütün dış borçlarını ödemiş, önemli miktarda altın ve dövin rezervi yapmış olarak çıktı. Bu rezerv, kalkınmaya ilk itmeyi

verebilecek bir seviyede idi. Ancak, bir yandan dünyanın yatırım malları talebi, bu malları satmak durumunda olan ülkelerin birkaç yıllık imal kapasitelerini dolduracak seviyeye ulaştığı, öbür yandan yabancı ülkeler yaygın bir para ayarlaması hareketine giriştikleri için elimizdeki dış ödeme araçlarının kalkınma amaçlarıyla hemen kullanılma imkânları ortadan kalkmıştı.

Sistemli gelişme için gerekli fikri ve teknik hazırlıklar 1948 yılında başlamış ve ilk meseleler bu dönemde ele alınmıştır. Böylece, sosyal yatırımlar ve tarımda genişleme konularındaki hazırlıkların yapılması ve dış yardımdan faydalanma yoluna girilmesiyle 1950 yılında başlıyan döneme geçilmiştir.

(4) ENFLÂSYONCU GENİŞLEME YILLARI (1951 - 1958) :

Savaş sonrası sıkıntılarının giderilmesi ve dış yardımın artması ile Türk ekonomisi dinamik bir döneme girmiştir. İthalât bolluğu ve dış yardım, tarımda makineleşme, bunun etkisiyle ekim sahasının hızla genişletilmesi, iyi ürün yıllarının birbirini kovalaması ve Kore Savaşının yarattığı yüksek dünya konjonktürü yardımıyla ekonomide hızlı bir gelişme başlamıştır. 1950 - 1953 dönemi Türk Ekonomisinde büyük canlılık ve bolluk dönemidir. Elindeki ürün fazlasını ihraç edecek yer bulamıyan Türkiye'ye dünyanın belli başlı zahire ambarlarından biri olmaya aday bir ülke olarak bakılmaktadır.

Dönemin ilk yıllarında hızla artan yatırımlar, tarımdaki büyük ürün artışı ve dış yardımlarla karşılanıyordu. Milli gelirdeki sıçrayış esas olarak tarımsal üretimden doğmakta idi. Fakat dönemin ortalarına doğru ekilebilir toprakların sınırlarına varılması ile dar boğazlar kendini gösterdi; zorlamalar, enflâsyona, gittikçe büyüyen dış ödemeler açığına yol açtı ve sonunda ekonomi dengeden çıktı.

Bu yılların ekonomi politikası da önceki dönemlerdekinden değişiktir. İlk yıllarda gerek iç, gerek dış piyasada çok liberal bir tutum gösteren iktisadi politika, darlıkların ve sıkıntıların ortaya çıkması ile gittikçe kontrole doğru sürüklenmiştir. Dönemin sonuna doğru ekonomi ancak günden güne alınan geçici tedbirlerle ayakta durabilen, dengesiz ve güçsüz bir duruma düşmüştür.

(5) DURULMA YILLARI (1959 - 1961) :

Gittikçe hızlanan enflâsyon ve gerek iç, gerek dış ticarette dar boğazlar karşısında 4 Ağustos 1958 de oldukça geniş bir istikrar politikasına girişildi. Paranın dış değeri fiili devalüasyona tabi tutuldu, oldukça büyük ölçüde bir dış yardımla dış ticaret tıkanıklıkları giderildi ve içerde kredi muslukları sıkıldı. Bu dengeye getirme işleminin sonuçları iyice belirmeden 27 Mayıs 1960 ihtilâli oldu. Bu dönemde enflâsyon durdurulmuş, nispi fiyatlar normale yaklaşmış ve özellikle kredilerle borçlar konusunda bazı karışık hesaplar temizlenmiştir. Fakat bu yıllar önemli çapta iktisadi durgunluk yılları olmuştur.

b. 1950 - 1962 dönemine yakından bakış :

1923 - 1961 dönemiyle ilgili yukarıdaki incelemede gelişmenin ana hatlarının ve genel yönünü çizebilmek için bazı özellikler gösteren dönemler birbirlerinden ayrılmaya çalışılmıştır. Bu geniş bakış açısı içinde son iki döneme daha yakından bakmak faydalı olacaktır. Bu dönem için elde ki istatistik serileri tutarlı bir incelemeye imkân verecek niteliktedir.

(1) NÜFUS :

Tablo 5 de görüleceği gibi Türkiye'nin yakın geçmişinde nüfus artış hızı yüzde 3 gibi pek yüksek bir seviyeye yaklaşmıştır. Bu yüksek nüfus artışı hızının sebebi hem kaba doğum oranlarının yükselmesi, hem de ölüm oranlarındaki hızlı azalmadır. Ölüm oranlarındaki azalış özellikle en genç yaş gruplarında önemli olmakla beraber yaşlıların ölüm oranlarında da azalma görülmektedir.

Şehirli nüfusun toplam nüfus içindeki oranının yükselmesi, köyden şehirlere akının devam ettiğini göstermektedir.

TABLO : 5 — Nüfus artış ve bileşimi

Yıl	Toplam nüfus (Bin) (1)	Şehir nüfusu (Bin) (2)	Köy nüfusu (Bin) (3)	Şehir nüfusu oranı (%) (4)	Toplam nüfus artışı (%) (5)	Şehir nüfusu artışı (%) (6)	Köy nüfusu artışı (%) (7)	15 ve yukarı yaşta çalışan nüfus (Bin) (8)
1950	20 947	4 538	16 409	21,7	2,82	63,0	17,6	10 020
1951	21 536	4 824	16 712					
1952	22 142	5 128	17 014					
1953	22 765	5 451	17 314					
1954	23 406	5 794	17 612					
1955	24 065	6 159	17 906	25,6	2,95	53,4	20,8	11 620
1956	24 775	6 488	18 387					
1957	25 506	6 834	18 672					
1958	26 258	7 199	19 059					
1959	27 033	7 583	19 450					
1960	27 830	7 984	19 845	28,7				13 200

TABLO : 6 — Üretim kesimlerine göre cari fiatlarla Türkiye milli geliri

(Milyon TL.)

	1948	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
1. Tarım	4691,4	4472,0	5563,9	6193,3	7234,7	5927,2	7638,2	9096,3	12004,9	13746,2	16357,0	18016,1	17420,9
2. Sanayi	926,3	1094,4	1250,3	1490,9	1839,7	2248,4	2578,5	3290,2	4157,8	5418,7	6797,5	7159,1	7220,4
3. İnşaat sanayii	280,3	319,2	380,7	520,0	692,8	852,3	1062,3	1237,6	1672,4	2044,7	2543,2	2216,4	2364,7
4. Ticaret	960,6	951,9	1080,9	1317,4	1644,1	1797,0	2382,6	2144,1	2243,6	2513,9	3439,1	3787,9	3511,5
5. Ulaştırma	460,3	476,9	559,5	791,8	863,1	1030,9	1243,5	1452,7	1774,5	2007,6	2444,3	2896,0	2823,7
6. Mali kurumlar	129,4	152,8	216,2	243,3	303,3	398,5	521,5	642,7	788,0	954,6	976,9	2967,0	3167,8
7. Serbest meslek ve hizmetler	325,3	353,8	433,7	507,9	540,1	640,6	841,6	992,3	1184,6	1405,2	1610,8		
8. Konut gelir.	237,5	251,7	278,5	310,5	354,1	479,8	530,4	712,6	886,9	1196,3	1254,0	1429,8	1581,0
9. Devlet hizmet.	877,6	911,8	953,9	1080,6	1255,0	1454,6	1494,6	1725,4	2049,8	2333,6	3193,2	3764,4	4182,0
10. Yurt içi gelir	8834,7	8984,5	10717,6	12455,7	14726,8	14829,3	18293,2	21293,9	26762,5	31620,8	38616,0	42236,7	42272,0
11. Dış âlem gelir	—20,0	—20,3	—23,8	—31,6	—30,4	—44,3	—73,5	—97,0	—139,3	—145,9	—228,1	—240,9	—250,0
12. Safi milli hasıla (Faktör mali.)	8814,7	8964,2	10693,8	12424,1	14696,4	14785,0	18219,7	21196,9	26623,2	31474,9	38387,9	41995,8	42022,0
İndeks (12)	100	101,7	121,3	140,9	166,7	167,7	206,7	240,5	302,0	357,1	435,5	476,4	476,7
13. Vasıtalı vergi	913,8	1014,2	1116,4	1355,3	1522,6	1630,5	1934,0	2040,5	2676,1	3084,7	4436,8	4900,0	4998,0
14. S. M. hasıla (Piyasa fiyatları)	9728,5	9978,4	11810,2	13779,4	16219,0	16415,5	20153,7	23237,4	29299,3	34559,6	42824,7	46895,8	47020,0
15. Aşınma, eskime	338,5	405,9	460,6	541,1	602,0	699,3	905,8	1096,6	1229,4	1548,4	1879,0	2067,0	2193,0
16. G.S.M. hasıla (Piyasa fiyatları)	10067,0	10384,3	12270,8	14320,5	16821,0	17114,8	21059,5	24334,0	35128,7	36108,8	44703,7	48962,8	49213,0
İndeks (16)	100,0	103,2	121,9	142,3	167,1	170,0	209,2	241,7	303,3	358,7	444,1	486,4	488,9

TABLO : 7 — Sabit fiyatlarla Türkiye milli geliri (1961 faktör fiyatlariyle)

(Milyon TL.)

	1948 (1)	1950 (2)	1951 (3)	1952 (4)	1953 (5)	1954 (6)	1955 (7)	1956 (8)	1957 (9)	1958 (10)	1959 (11)	1960 (12)	1961 (13)
1. Tarım	12479,8	12106,8	14613,4	15557,2	17033,8	13675,6	14916,6	16212,6	16621,2	16621,2	17618,5	18376,4	17420,9
2. Sanayi	3700,5	4051,3	4390,1	4756,1	5238,0	5486,9	5706,3	6078,3	6519,8	6976,0	7321,6	7302,0	7220,4
3. İnşaat sanayii	814,9	1322,0	1375,2	1658,4	2299,9	1904,8	2000,5	2029,6	2511,7	2700,2	2739,2	2260,6	2364,7
4. Ticaret	2296,3	2275,8	2695,9	2877,4	3155,2	2668,5	2882,0	3118,7	3228,9	3699,7	3704,3	3863,5	3511,5
5. Ulaştırma	971,1	1167,1	1273,8	1559,2	1664,9	1999,4	2207,9	2291,4	2451,9	2430,7	2632,8	2953,8	2823,7
6. 7. Mali kurum ve serbest meslek.	1086,9	1250,0	1417,1	1587,8	1702,3	1900,0	2217,5	2310,3	2469,8	2747,9	2787,1	3026,3	3167,8
8. Konut gelirleri	567,5	576,6	615,4	665,4	715,9	771,6	853,6	984,4	1165,9	1238,4	1350,8	1458,4	1581,0
9. Devlet Hizmet.	2097,9	2138,1	2254,5	2417,1	2772,6	2981,1	2926,9	2972,8	3297,3	3496,0	3439,4	3839,6	4182,0
10. Yurt içi geliri	24014,9	24887,7	28635,4	31078,6	34582,6	31387,9	33711,3	35998,1	38226,5	39910,1	41593,7	43080,6	42272,0
11. Dış âlem geliri	—139,3	—143,5	—165,8	—179,8	—200,1	—181,3	—195,3	—208,6	—221,2	—249,2	—250,6	—245,7	—250,0
12. S. M. hasıla (Faktör fiatlariyle)	23875,6	24744,2	28469,6	30898,8	34382,5	31206,6	33516,0	35789,5	38045,3	39660,9	41343,1	42834,9	42022,0
13. Vasıtalı vergi	2654,0	2738,3	3170,5	3440,6	3826,1	3452,0	3714,9	3966,5	4213,4	4728,7	4779,0	4998,0	4998,0
14. S. M. H. (Piyasa fiyatlariyle)	26529,6	27482,5	31640,1	34339,4	38208,6	34658,6	37230,9	39756,0	42258,7	44389,6	46122,1	47832,9	47020,0
15. Aşınma, eskime	951,1	1008,5	1127,1	1252,8	1362,7	1394,5	1511,5	1625,4	1765,7	1891,7	2023,9	2108,3	2193,0
16. G. S. M. hasıla	27480,7	28491,0	32767,2	35592,2	39571,3	36053,1	38742,4	41381,4	44024,4	46281,3	48146,0	49941,2	49213,0

(2) MİLLİ GELİR :

Türkiye'de milli gelirin yaklaşık olarak yüzde 40'ı tarımdan doğmaktadır. Milli gelirin gelişmesi bu yüzden büyük ölçüde tarıma bağlı kalmaktadır. Milli gelir hesaplarında bazı gelir kalemlerinin tarıma bağlı olarak tahmin edilmesi bu bağıntıyı daha da büyük göstermektedir. İmalât sanayii toplam gelirin ancak yüzde 14 ü kadardır.

Toplam milli gelir artışı bakımından 1950 ile 1962 arasında üç dönem ayırt edilebilir (Bak: Tablo 6 ve 7). 1950-1953 arası hızlı artış yılarıdır. Ekili toprak genişlemesinin, elverişli havaların ve iyi piyasa şartlarının doğurduğu tarımsal üretim artışı 1953 e kadar hızla devam etmiştir. 1954 de kötü bir ürün yılı ile başlayan ikinci dönemde 1958 e kadar yılda yüzde 5 - 6 hızında artış görüldüğü halde, 1953 e oranla ortalama yıllık artış yüzde 3 kadar olmuştur. 1958 den sonra ise yılda yüzde 2 - 3 oranında artışla tam bir durgunlama görülmektedir.

Adam başına gelir Tablo : 8 de gösterilmiştir.

TABLO : 8 — Adam başına gelir

Yıllar	1961 faktör fiyatları ile adam başına safi milli hasıla (TL.) (1)	Adam başına gelir artışı indeksi 1950 = 100 (2)	Toplam gelir artışı indeksi 1950 = 100 (3)
1950	1 181	100	100
1951	1 316	111	115
1952	1 391	118	125
1953	1 507	128	139
1954	1 332	113	126
1955	1 393	118	135
1956	1 445	122	145
1957	1 492	126	154
1958	1 511	128	160
1959	1 530	130	167
1960	1 539	130	173
1961	1 469	124	170

Bu tablo Türkiye'de nüfus artışının ne kadar önemli bir mesele olduğunu göstermektedir.

(3) YATIRIM :

Türkiye'nin milli geliri sadece üretim yönünden hesaplanmaktadır. Milli gelirin harcama yönünde tüketim ve yatırım olarak nasıl bölündüğünü gösteren güvenilir istatistikler yoktur. Bu boşluğu doldurmak için yapılan bir hazırlık çalışmasının sonuçları tablo 9 da verilmiştir.

TABLO : 9 — Yatırımlar (Gayrisafi)

Yıllar	Makina donatım (Milyon TL.) (1)	İnşaat (Milyon TL.) (2)	Toplam (Milyon TL.) (3)	Gayri safi milli hasılaya oranı (%) (4)
1950	325,0	675,0	1 000,0	9,63
1951	497,6	762,8	1 260,4	10,27
1952	791,7	1 044,1	1 835,8	12,82
1953	718,3	1 369,4	2 087,7	12,41
1954	750,6	1 767,0	2 517,6	14,71
1955	847,9	2 158,2	3 006,1	14,27
1956	864,5	2 395,8	3 260,3	13,40
1957	886,4	3 130,6	4 017,0	13,16
1958	1 375,4	3 667,4	5 042,8	13,97
1959	2 389,0	4 600,0	6 989,0	15,63
1960	2 875,0	4 904,0	7 779,0	15,89

Dönemin büyük kısmında Türkiye'deki gayrisâfi yatırımlar gayrisâfi milli hasılanın yüzde 12 si ile 15 i arasında değişmektedir. Bunun ortalama olarak gayrisâfi milli hasılanın yüzde biri ile üçü arasında değişen kısmı dış kaynaklar (Bağış veya kredi) ile karşılanmaktadır. Şu halde iç tasarruf gayrisâfi milli hasılanın yüzde 9 u ile 13 ü arasında oynamaktadır.

(4) TEMEL MALLAR :

Sanayileşme bakımından önemli temel mallarla ilgili istatistik bilgiler Tablo : 10 da verilmiştir.

TABLO : 10 — Temel mallar

Yıl	Demir çelik (Tüketim) Ton (1)	Elektrik (Üretim) 10^3 Kw (2)	Akaryakıt (Tüketim) Bin Ton (3)	Taşkömürü (Üretim) Bin Ton (4)	Linyit (Üretim) Bin Ton (5)	ÇİMENTO (Üretim) Bin Ton (6)	ÇİMENTO (İthalât) Bin Ton (7)
1950	310 210	789,6	—	2 931	971	395	135
1951	307 536	887,9	619	2 915	1 039	396	243
1952	357 702	1 020,3	792	3 008	1 063	459	389
1953	527 895	1 200,8	867	3 682	1 261	531	537
1954	416 878	1 402,9	939	3 709	1 506	703	629
1955	500 885	1 579,8	1 159	3 512	1 692	819	511
1956	417 752	1 819,2	1 157	3 670	2 301	970	293
1957	392 922	2 056,7	1 296	3 914	2 829	1 261	299
1958	340 441	2 303,4	1 335	3 840	2 972	1 517	20
1959	512 875	2 536,0	1 406	3 860	2 750	1 734	2
1960	530 924	2 815,0	1 594	3 907	2 789	2 038	4

(5) MALİYE :

Türkiye'de kamu kesimi, genel bütçe, katma bütçe ve mahalli bütçelerle idare edilmektedir. İktisadi Devlet Teşekkülerinin de Devlet kesimi içine alınması düşünülebilir. Fakat bu teşekküller kuruluş amaçlarına göre geleneksel bütçe sınırları içinde gösterilemiyen işlemlere de girdiklerinden bunların burada ayrı tutulması gerekir.

Türkiye'de son on iki yılda Devlet gelirleri, Devlet giderleri ve bunların gayrisâfi milli hasılaya oranları Tablo : 11 de gösterilmiştir.

TABLO : 11 — Devlet gelirleri ve giderleri (Genel ve katma bütçe)

Yıl	Devlet gelirleri (Milyon TL.) (1)	Gayri safi milli hasıla (%) (2)	Devlet giderleri (Milyon TL.) (3)	Gayri safi milli hasıla (%) (4)	Açık (Milyon TL.) (5)
1950	1 670,6	16,1	1 826,9	17,6	156,3
1951	1 821,3	14,8	2 023,6	16,5	202,3
1952	2 336,3	16,3	2 587,0	18,1	250,7
1953	2 250,1	13,4	2 511,8	14,9	261,7
1954	2 300,9	13,4	2 662,0	15,6	361,1
1955	2 694,7	12,8	3 394,3	16,1	699,6
1956	3 260,2	13,4	3 771,2	15,5	511,0
1957	3 948,5	12,9	4 302,6	14,1	354,1
1958	4 548,5	12,6	5 136,3	14,2	587,8
1959	6 012,7	13,5	6 945,5	15,5	1 932,8
1960	6 333,0	12,9	7 631,5	15,6	1 298,5
1961	7 462,9	15,2	9 036,4	18,4	1 573,5
1962	8 774,9	16,7	10 479,2	19,9	1 704,3

TABLO : 13 — Devlet gelirleri (1950 - 1962)

(Milyon TL.)

Yıllar	VERGİ GELİRİ					Diğer devlet gelirleri (6)	Katma bütçe gelirleri (7)	Özel kamu gelirleri (8)	Toplam Normal Devlet gelirleri (9)
	Vasıtasız vergiler (1)	Vasıtalı vergiler (2)	Harç ve resimler (3)	Tekel gelirleri (4)	Toplam (1+2+3+4) (5)				
1950	447,9	529,8	82,7	181,5	1241,9	57,70	360,0	11,0	1670,6
1951	294,7	656,9	94,9	190,1	1236,6	116,0	433,2	35,5	1821,3
1952	414,0	826,5	130,7	208,9	1580,1	71,2	338,6	346,4	2336,3
1953	544,7	903,4	131,6	273,6	1853,3	83,3	217,9	95,6	2250,1
1954	687,7	985,2	157,9	283,8	2094,6	89,7	97,6	19,0	2300,9
1955	818,5	1084,0	183,3	395,7	2481,5	102,3	85,8	25,1	2694,7
1956	1047,6	1165,3	185,9	416,6	2815,4	133,9	284,2	26,7	3260,2
1957	1178,8	1356,3	286,4	449,9	3271,4	487,8	139,9	49,4	3948,5
1958	1364,3	1605,5	344,2	554,8	3868,8	478,5	159,1	42,1	4548,5
1959	1847,9	2531,1	410,9	586,1	5376,0	880,2	217,5	39,0	6012,7
1960	2173,9	2317,8	414,8	634,7	5541,2	414,1	311,3	66,4	6333,0
1961	2623,3	2616,9	440,3	883,3	6563,8	515,4	357,7	26,0	7462,9
1962	3126,9	3206,7	475,8	1010,0	7818,4	577,2	364,3	15,0	8774,9

TABLO : 13 — Devlet harcamalarının cari harcamalar ile yatırımlar arasında bölünüşü

Yıl	Cari harcamalar (Milyon TL.) (1)	Yatırımlar (Milyon TL.) (2)	Yatırımların toplam harcamalara oranı (%) (3)	Yatırımların G. S. M. hasılaya oranı (%) (4)
1950	1 528,5	298,4	16,3	2,9
1951	1 653,3	370,3	18,3	3,0
1952	2 061,0	526,0	20,3	3,7
1953	1 853,9	657,9	26,2	3,9
1954	2 003,0	659,0	24,8	3,9
1955	2 531,8	862,5	25,4	4,1
1956	2 702,4	1 068,8	28,3	4,4
1957	2 916,8	1 385,8	32,2	4,5
1958	3 588,9	1 547,4	30,1	4,3
1959	4 895,8	2 049,7	29,5	4,6
1960	5 273,7	2 357,8	30,9	4,8
1961	6 175,2	2 861,2	31,7	5,8
1962	7 016,6	3 462,6	33,0	6,6

Genel ve katma bütçeler yatırımlarının ve bunlar yoluyla yapılan İktisadi Devlet Teşekkülleri yatırımlarının gerek genel harcamalara, gerekse milli hasılaya oranı, yukarıda görüldüğü gibi dönem boyunca gittikçe artmaktadır.

TABLO : 14 — Kalkınma ile ilgili bütçe yatırımlarının kesimlere göre dağılışı

(Milyon TL.)

Kesim	1959 (1)	1960 (2)	1961 (3)	1962 (4)
Tarım	171,7	172,1	249,8	373,0
Maden	3,2	2,2	104,1	147,6
Enerji	442,2	473,8	481,3	511,3
Sanayi	20,8	11,1	45,7	79,3
Taşıma, haberleşme	915,5	1 255,2	1 046,2	1 037,1
Eğitim	132,1	255,3	335,8	415,0
Sağlık	25,0	40,7	33,7	58,6

TABLO : 15 — Bütçe açığının karşılanması

(Milyon TL.)

Yıl	Açık finans. (1)	İç borçlanma		Dış kaynaklar		Karşılık paralar (6)	Toplam (7)
		İhtiyari (2)	Mecburi (3)	Yardım (4)	Borçlanma (5)		
1950	47,9	19,0		81,2	8,2		156,3
1951	(55,5)	60,0		80,0	72,6	45,2	202,3
1952	13,1			20,0	90,4	127,2	250,7
1953	21,9	125,0			6,3	108,5	261,7
1954	173,9				42,7	144,5	361,1
1955	160,5	58,0		282,5	44,6	154,0	699,6
1956	182,3	74,9			64,7	189,1	511,0
1957	196,2				10,8	147,1	354,1
1958	155,0				7,2	425,6	587,8
1959	342,2				1,2	588,4	932,8
1960	387,0	177,6				733,9	1 298,5
1961	575,3		448,2			550,0	1 573,5

(6) PARA VE FİYATLAR :

Türkiye, bir çok başka ülkeler gibi, İkinci Dünya Savaşında oldukça hızlı bir enflasyon dönemi yaşamış, bunu 1945 - 1951 arasında fiyat kararlılığı takip etmişti. 1951 de fiyatlar yeniden yükselmeğe (Tablo : 16) ve 1954 den sonra bu yükseliş gittikçe hızlanarak aşırı bir enflâsyon eğilimi göstermeğe başladı. Durumun bozulması üzerine Ağustos 1958 de bir istikrar programı uygulanmasına karar verildi. Bu program, açık finansmana son vermek ve para arzı genişlemesini durdurmak amacını güdüyordu. Ağustos 1958 den sonra fiyatlar bir süre daha yükselmeğe devam etmiş, fakat 1959 yılının başından sonra fiyatların genel seviyesi oldukça kararlı kalmıştır.

İstikrar programı özellikle para ile ilgili tedbirlere dayanıyordu. Çünkü, Tablo : 17 de görüleceği gibi, Türkiye'deki fiyat hareketleri geniş ölçüde para arzındaki değişmelerden doğmuştur. Para ve banka istatistiklerinin yıl sonu rakamları Tablo : 17 de verilmiştir.

Banka mevduatındaki gelişmeler efektif para (Banknot ve madeni para) arzını çok yakından kovalamaktadır. Böyle olunca, tedavüldeki banknot hacmini etkileyen unsurlar dolayısiyle toplam para arzını da tâyin etmektedir.

TABLO : 16 — Fiyatlar genel seviyesi

Yıllar	Toptan eşya fiyatları indeksi (Konjonktür Dairesi) (1)	Ankara geçinme indeksi (İstatistik Genel Md.) (2)
1950	100	100
1951	107	103
1952	108	107
1953	110	110
1954	121	119
1955	131	141
1956	153	151
1957	181	174
1958	208	208
1959	250	258
1960	263	264
1961	271	264

1958 istikrar programı Merkez Bankasının para çıkarması ve banka kredileri üzerine kısıntılar koyuyor, bir prim düzeniyle Türk Lirasını ayarlıyor ve oldukça önemli bir dış yardımla dar boğazların genişlemesini sağlıyordu. İstikrar tedbirlerinin genel fiyat seviyesi üzerindeki olumlu etkileri ancak 1959 yılının ortalarına doğru görülmeğe başlandı. Bu uzun gecikmenin sebepleri şunlar olabilir. Kısıntılar tam uygulanamamıştır. İktisadi Devlet Teşekküllerini büyük zararlardan kurtarabilmek için maliyetlerinin çok altında olan bazı fiyatlara zam yapmak gerekmiştir. Ayrıca, Fiyat indekslerine suni bir şekilde akseden fiyat artışları olmuştur. Bunun sebebi önceki yıllarda indekslere giren fiyatlardan bir çoğu narh fiyatı veya kontrollü fiyat olmaları yüzünden piyasada (Veya karaborsada) cari olan gerçek fiyatları belirtmekten uzak bulunmasıdır.

1959 un ortasından beri fiyatlardaki artış çok yavaşlamıştır. Sekiz dokuz yıllık enflâsyon döneminden sonra üç yıldır fiyatlar oldukça kararlı bir duruma gelmiştir. Geriye bakıldığında stabilizasyon politikasının başarı ile sonuçlanmış olduğu söylenebilir.

Yıl sonuna göre

TABLO : 17 — Banknot, madeni para ve mevduat

(Milyon TL.)

Yıl	Para		Resmi mevduat			Ticari mevduat			Tasarruf mevduatı			Toplam mevduat		
	Banknot (1)	Madeni (2)	Süresiz (3)	Süreli (4)	Toplam (5)	Süresiz (6)	Süreli (7)	Toplam (8)	Süresiz (9)	Süreli (10)	Toplam (11)	Süresiz (12)	Süreli (13)	Toplam (14)
1950	961	41	203	26	229	273	51	324	449	129	578	925	206	1131
1951	1138	44	302	68	370	365	63	428	626	120	746	1293	251	1544
1952	1237	47	352	208	560	485	41	526	775	114	889	1617	358	1975
1953	1414	51	366	281	622	666	113	779	1044	122	1166	2076	516	2592
1954	1474	56	419	347	766	713	115	828	1294	130	1424	2426	592	3018
1955	2008	63	550	352	902	858	132	990	1563	165	1728	2971	619	3620
1956	2525	69	584	497	1081	1094	99	1193	2037	237	2274	3715	833	4548
1957	3199	84	664	566	1230	1235	88	1323	2788	307	3095	4687	961	5648
1958	3430	96	714	642	1356	1325	87	1412	2997	365	3362	5036	1094	6130
1959	3268	112	995	697	1692	1565	103	1668	3610	430	4040	6170	1230	7400
1960	4452	136	1049	848	1897	1604	104	1708	3682	684	4366	6335	1636	7471
1961 (*)	4830	161	1135	248	1383	1489	110	1599	3621	922	4543	6245	1280	7525

(*) Ocunun ayın rakamıdır.

(7) DIŞ TİCARET :

Table 18 de Türkiye'nin ithalâtı, ihracatı ve dış ticaret açığı gösterilmiştir.

TABLO : 18

(Milyon $)

Yıl	İthalât (1)	İhracat (2)	Açık (3)
1950	285,7	263,4	22,3
1951	402,1	314,1	88,0
1952	555,9	362,9	193,0
1953	532,5	396,1	136,4
1954	478,4	334,9	143,5
1955	497,6	313,3	184,3
1956	407,3	305,0	102,3
1957	397,1	345,2	51,9
1958	315,1	247,3	67,8
1959	470,0	353,8	116,2
1960	468,2	320,7	147,5
1961	509,5	346,7	162,8

Milli gelir ve başka alanlarda gelişmeler olmuşsa da Türkiye'nin dış ticareti 1950 den beri hemen hemen hiç bir genişleme göstermemiştir. Kronik bir dış açık vardır. Dış açığın miktarındaki oynamalar, ihracat yönünden özellikle hava şartları, ithalât yönünden ise, dış kredi imkânları etkisine bağlı bulunmaktadır. 1958 de yapılan para ayarlamasının da dış ticaret dengesine bir yardım sağlamadığı anlaşılmaktadır. Kronik açık sonucunda biriken borç yükü, dış dengeyi büsbütün zor bir duruma sokmuştur. Borçların bugünkü seviyesine göre, önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin her yıl önemli miktarlarda faiz ve ana para olarak borç ödemesi gerekmektedir.

(8) EKONOMİ POLİTİKASI :

1950 - 1962 dönemi, hem Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktası olmak, hem de içinde bulunduğumuz şartların sebeplerini ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır. Bu dönem içinde iktisadi mesele ve müesseselerin gelişmesi ve sonuçları şöyle özetlenebilir :

NOT : Karşılaştırmayı sağlamak için rakamlar dolâr olarak verilmiştir.

1950 de iktidara gelen yeni hükümet işe liberal bir ekonomi politikası gütmek amacıyla başlamıştı.

İlk yıllarda bu politikaya bağlı kalınmak istenmiştir. 1950-1952 yılları iç ve dış ekonomide kararlılık ve dengenin devam ettiği yıllardır. Fakat ilk iki üç yılın bolluk ve büyümesi kaybolup da sıkıntılar başlayınca devlet, iktisadi hayata müdahalesini artırmış, gerek iç, gerek dış ticaret üzerine kontroller yığılmağa başlamıştır.

İlk yıllarda ekime yeni açılan topraklar, dış yardımlar ve elverişli dış piyasalar özellikle tarım gelirinde büyük bir sıçrama yarattı. Girişilen büyük yatırımlar ve gittikçe artan Devlet giderleri büyük ölçüde enflâsyonla karşılanıyordu. Emisyon artışı, elverişli dış ticaret durumu ve gerçek gelir artışı sebebiyet ilk ağızda fiyatlara büyük ölçüde yansımadı. Fakat kısa bir süre sonra paranın iç ve dış değerinde düşme başladı. Para değerindeki düşüş iki yoldan karşılanmağa çalışıldı. Bir yandan kanuni kısıntı ve fiyat kontrolleri ile fiyatlardaki artış önlenmeğe çalışılırken bir yandan da Devlet teşebbüsleri maliyetlerinin altında satış yapmağa ve zararına çalışmağa zorlandı. Bu zararlar Devlet kaynakları üzerine ayrıca bir yük oluyor ve açık finansmanı daha da artıyordu. Böylece bir enflâsyon «Helezonu» ortaya çıkmıştı. Aşırı enflâsyon politikasına 1958 deki stabilizasyon kararları ile son verildi ve ekonomi moneter bir iflâsın eşiğinden zor kurtuldu.

Açık finansman, enflâsyon ve maddî kontroller politikasının sekiz yıllık ömrü hakkında toptan hüküm vermek zordur. Bu politika sonucunda yurtta zoraki tasarruf ve yatırımların arttırıldığını, iş hayatına canlılık geldiğini ve teşebbüs faktörünün teşvik edildiğini iddia edenler olmuştur. Gerçekten, bu dönem içinde ekonominin kazandığı dinamizm, canlılık ve hiç olmazsa kaynaşma ve seyyaliyet inkâr edilemez. Fakat ne dereceye kadar enflâsyoncu politikanın sonucu olduğu kesin olarak değerlendirilemeyecek bu hususlara karşılık zarar hanesinde şu hususların bulunduğunda şüphe yoktur:

Önce enflâsyon, yurtta gelir dağılımını çok adaletsiz bir yönde değiştirmiştir. Açık finansmanın yükü mahdut zümrelerin sırtına yüklenmiş, sabit gelirlilerin gerçek kazançları gittikçe azalmıştır.

İkinci olarak, paranın değerinden kaybetmesi ve buna rağmen paranın dış değerinin suni olarak yüksek tutulması yüzünden ihracat azalmış, ithalât artmış ve döviz darlığı içinde dış ticaret tamamiyle maddi kontrol altına girmiştir. Bu durum, doğurduğu kararsızlık ve keyfilik yanında, büyük sermaye kaçışlarına da sebep olmuştur.

Enflâsyonun kontroller ile beraber doğurduğu belki de en önemli olumsuz sonuç, fiyat mekanizmasının işleyişinin bozulması ve normal piyasanın ortadan kalkmasıdır. Bu yüzden, bir yandan ekonomi çok verimsiz bir kontrol bürokrasisinin sıkıntıları içinde boğulurken öte yandan da yurtta acısı bugün bile duyulan bir yanlış kaynak dağılımına sebebiyet verilmiştir. Gelişen bir ekonomi ile birlikte piyasa ve bunun müesseseleri (Borsalar, para ve sermaye piyasaları) gelişecekken, bunun tam tersi meydana geliyor ve ekonomi, olan seyyaliyetini de kaybedi-

yordu. Sonunda fiyatlar ihtiyaç ve maliyetleri yansıtamaz oldu. Dar boğazlar yüzünden üretim aksadı ve daha kötüsü yatırımlar yurt bakımından verimsiz olanlara aktı.

Bu dönemin ekonomi politikası sonucunda Türkiye ekonomisi bugün bir ayarlama, yeniden düzenlenme meselesi ile karşı karşıyadır.

(9) SAVUNMA HARCAMALARI :

Türk ekonomisi kuruluş yıllarından bu yana devamlı olarak kaynaklarının önemli bir kısmını savunma harcamalarına yöneltmek zorunda kalmıştır. Bu durum, İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde de devam etmiştir.

İlgili kısımlarda belirtilmiş olan ve Türk ekonomisinin gelişme yönündeki çabalarını güçleştirici bir etki yapan bu durum Tablo 19 da açıkça görülmektedir.

TABLO : 19 — Savunma harcamaları

Yıl	Milli savunma harcamaları (*) (1)	Gayri safi milli hasılaya oranı (%) (2)	Toplam yatırımlara oranı (%) (3)	Genel bütçe harcamalarına oranı (%) (4)	Genel + Katma bütçe harcamalarına oranı (%) (5)
1950	441.702.691	4,25	44,2	30,1	24,2
1951	468.032.559	3,81	37,1	29,4	23,1
1952	610.996.864	4,27	33,3	27,2	23,6
1953	711.110.125	4,23	34,1	31,0	28,3
1954	833.575.011	4,87	33,1	32,5	31,3
1955	1.160.774.806	5,51	38,6	35,1	34,2
1956	979.464.140	4,03	30,0	28,1	26,0
1957	1.060.093.923	3,47	26,4	25,5	24,6
1958	1.396.454.184	3,87	27,7	28,1	27,2
1959	1.736.104.579	3,88	24,8	25,8	25,0
1960	1.727.531.638	3,53	22,2	23,4	22,3
1961	2.113.923.651	4,29	28,2	24,4	23,4
1962	2.555.864.092	4,85	29,7	25,3	24,4

3. BUGÜNKÜ DURUM VE BAŞLICA MESELELER :

Bugün Türk ekonomisi yeni bir dönüm noktasındadır. Plânlı bir iktisadi kalkınma dönemine geçerken Türkiye'nin içinde bulunduğu du-

(*) 1961 - 1962 Bütçe kanunlarından, diğerleri kesin hesaplardan alınmıştır.

rumu belirten bazı temel bilgileri vermek, iktisadi faaliyeti sınırlıyan dar boğazlardan bir ikisine kısaca dokunmak ve hemen el atılması gereken bazı kuruluşlardan bahsetmek yerinde olur.

Aşağıdaki rakamlar Türkiye'de çözüm bekliyen meselelerin büyüklüğünü göstermek bakımından dikkat çekicidir.

Türkiye'de okuma yaşındaki ve üstündeki nüfusun yüzde 60 ı okuma yazma bilmemektedir. Köylerin yüzde 53 ü, belediyelerin yüzde 55 i içme suyundan yoksun veya yeteri kadar içme suyu bulamıyacak durumdadır. Nüfusun yüzde 69 u elektrikten faydalanamamaktadır. Doğan her 1.000 çocuktan 165 i bir yıl içinde ölmektedir. Nüfusun yüzde 2,5 i veremlidir. 4 bin kişiye bir doktor ve hastanelerde 1 hemşireye 111 yatak düşmektedir. Meslekten her ilkokul öğretmenine 60 öğrenci ve her eğitici tarım teknisyenine 25 - 30 köy düşmektedir. Şehirlerde ortalama 2,7 kişi, köylerde 2,1 kişi bir odada oturmakta, şehir konutlarının yüzde 30 u ise oturulamıyacak bir durumda bulunmaktadır. En büyük üç şehirdeki nüfusun yüzde 30 u tek odalı evlerde yaşamaktadır. Gecekondularda yaşayan insan sayısı 1,2 milyondur.

Türkiye'de nüfus artışı en yüksek hızı ile devam etmektedir. Bugün tarım kesiminde en yüksek çalışma mevsiminde bile bir milyon işsiz bulunduğu hesaplanmıştır. Gerek bugünkü işsiz kimseler, gerek ilerde doğacak ilâve iş gücü hem iktisadi gelişme için faydalanılabilecek bir kaynak, hem de çözülmesi gereken sosyal bir meseledir. Bu durumda güdülecek ekonomi politikası çalıştırma hedefini ihmal edemez.

Ekilen toprakların genişlemesi yönünde 1950 de başlayan hareket sınırına varmış ve duraklamıştır.

TABLO : 20 — Türkiye'de ekilen topraklar

Yıl	Ekili topraklar (Bin. Ha.) (1)	Nadas (Bin. Ha.) (2)	Toplam (Bin. Ha.) (3)	Türkiye yüzeyinin yüzdesi olarak ekili topraklar (%) (4)	Artış % (*) (6)
1944	8 170	4 814	12 984	16.7	—
1950	9 868	4 674	14 542	18,7	12
1951	10 600	4 672	15 272	19,5	5
1952	11 775	5 586	17 361	22,3	11
1953	13 021	5 791	18 812	24,2	8
1954	13 208	6 408	19 616	25,2	4
1955	14 205	6 793	20 998	27,0	7
1956	14 556	7 897	22 453	28,8	7
1957	14 392	7 769	22 161	28,5	1
1958	14 764	8 001	22 765	29,2	3
1959	15 020	7 920	22 940	29,5	1
1960	15 305	7 922	23 264	29,9	1

(*) Toplam alanın yıllık artış yüzdesi

Görülüyor ki, bundan sonra tarımda artış, hektar başına verimin yükseltilmesine bağlıdır. 1950 den beri hektar başına alınan hububat verimi tablo 21 de gösterilmiştir :

TABLO : 21 — Hektar başına hububat verimi

Yıl	Kg./Ha.
1950	942
1951	1 213
1952	1 241
1953	1 295
1954	854
1955	1 029
1956	955
1957	1 195
1958	1 201
1959	1 103
1960	1 175
1961	983

Görüldüğü gibi, hektar başına verim çok düşüktür. Otuz yıl öncesiyle karşılaştırılsa bile tarımda verimin ancak yüzde 27 oranında artmış olması, Türkiye'de şimdiye kadar bütün tarım ürünleri artışlarının yaygın tarımdan doğduğunu ve yoğun tarıma gidilemediğini göstermektedir. Buna göre tarımda kolay genişlemenin sona erip zor bir gelişme dönemine girildiği anlaşılıyor. Toprakların sulanması için girişilecek yatırımlar pahalı yatırımlar olacaktır. Gübreleme aynı şekilde büyük harcamaları gerektirmektedir. Üstelik verimli olmıyan bugünkü tarım işletmeciliği, yeni bir düzene sokulmadıkça, gerek Devlet yatırımlarından faydalanma, gerekse daha bilgili tarım yapma imkânları zayıf kalacaktır. Bu sebeplerden, Türkiye'de köklü bir tarım reformu artık kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Büyük bir milli varlık ve Devlet sermayesinden meydana gelen kuruluşlar topluluğu olan iktisadi kamu teşebbüslerinde köklü bir yeniden düzenleme gerekmektedir. Gelecekte de Devlet eliyle yapılacak yatırımların geçecekleri kanal ve toplanacakları kuruluşlar olarak bu teşebbüsler kalkınma plânı bakımından hayati önemdedir. Bunlar, bugünkü durumlariyle rasyonel bir işletme politikası ile tutarlı bir yatırım politikasından yoksundurlar. Yurt kalkınmasındaki önemli rollerini oynıyabilmeleri için bu teşebbüslerin yeniden düzenlenecek bir sistem içinde çalışmaları şarttır.

4. *TÜRKİYE'NİN KALKINMASI VE DIŞ ÇEVRE :*

Türkiye'nin kalkınma meselesi, genel olarak dünyadaki iktisadi gelişmeler ve özel olarak da Türkiye'nin içinde yaşadığı batı dünyasının gidişi ve tutumu dışında, yalnız başına ele alınamaz. Türkiye'nin kalkınma dâvasının dış çevre içinde değerlendirilmesi ve iktisat siyasetinin bu görünge içinde tesbiti gereklidir.

Meselenin statik bir açıdan belirtilmesi bakımından Türkiye'nin içinde yaşadığı camiadaki yerini belirten bazı önemli göstergeler Tablo : 22 de yer almaktadır.

Karşılaştırmalar Türkiye'nin işbirliği yaptığı ülkeler arasında iktisadi bakımdan çok geri durumda olduğunu göstermektedir.

Meseleye dinamik bir açıdan bakıldığı zaman da Türkiye'nin sağladığı kalkınma hızının bütün Avrupa ülkelerinin gerisinde seyrettiği görülmektedir. (Tablo : 23)

Bugünkü durum bakımından karşılaştırmalar, yukarıdaki gibi Türkiye aleyhinde böyle bir manzara çizerken geleceğe doğru bakış da Türkiye'nin kalkınma dâvasının önemini ve çetinliğini bir kere daha ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkeler, hayat seviyelerini hızla yükseltmek yarışı içindedirler. OECD ülkeleri önümüzdeki on yıl içinde gelirlerinde yüzde elli artışı hedef tutmaktadırlar. Bütün az gelişmiş ülkeler, halklarının hayat seviyesini yükseltmek uğrunda büyük hamleler peşindedirler. Böyle bir görünge içinde nüfusu hızla artan Türkiye'nin iktisadi kalkınmasını gerçekleştirememesi, ilerde çözümü çok güç olacak birçok karışık meselelerin doğmasına sebep olacaktır. Kaldı ki iktisadi tatminsizliğin ortaya koyduğu meseleler bütün acılığı ile kendisini hissettirmeğe başlamıştır bile. Hızlı bir şehirleşmenin doğurduğu bir gecekondu dâvası ve gittikçe artan işsizlik şimdiden ortaya dökülmüş gerçeklerdir.

TABLO : 22 — Türkiye ile çeşitli ülkelerin ekonomik ve sosyal durumlarını belirten göstergeler

1957 ve en yakın yıl	Adam başına gayri safi milli hasıla $ 1958-59 (1)	Besin (Adam başına) Kalori (2)	Protein Gr. (3)	KONUT Oda) başına nüfus) (4)	SAĞLIK Kaba ölüm haddi (Binde) (5)	Çocuk ölüm haddi (Binde) (6)	Doktor sayısı (10.000 nüfusa) (7)	Enerji tüketimi (Adam başına Kwh.) (8)	Çelik tüketimi (Adam başına Kg.) (9)	EĞİTİM Okur yazar olmayan oranı (%) (10)	İlkokula gidenlerin okul çağındakilere oranı (%) (11)	Ortaokula gidenlerin okul çağındakilere oranı (%) (12)
1. Türkiye	185	2 660	85	2,52	12,5	165,0	2,6	255	12,0	61	40,4	3,3
2. A. B. D.	2 717	3 100	94	—	9,6	26,4	12,1	7 771	568,0	2	89,7	64,3
3. B. Alman	1 051	2 990	81	1,03	11,3	36,4	13,0	3 488	393,0	1	68,4	18,2
4. Fransa	1.178	2 920	103	1,01	12,1	33,7	10,0	2 505	302,0	3	79,6	25,0
5. İngiltere	1 236	3 290	86	0,78	11 5	23,9	5,3	4 775	372,0	—	96,5	16,8
6. İtalya	601	2 580	74	1,27	10,0	50,0	14,0	878	139,0	13	54,7	9,8
7. Yugoslavya	—	2 650	83	2,33	10,6	101,5	6,9	710	62,0	—	—	—
8. Yunanistan	355	2 650	85	1,79	7,6	44,1	10,0	351	33,0	26	67,0	9,3

TABLO : 23 — Sabit fiyatlarla adam başına gayri safi milli hasıla indeksi karşılaştırmaları (1953 = 100)

MEMLEKETLER	1950 (1)	1951 (2)	1952 (3)	1953 (4)	1954 (5)	1955 (6)	1956 (7)	1957 (8)	1958 (9)	1959 (10)	1960 (11)
Holânda	91	92	93	100	106	113	116	117	117	122	130
Belçika	93	97	97	100	103	107	110	112	110	112	116
Lüksemburg	—	—	99	100	99	102	107	110	111	111	116
Fransa	91	96	98	100	104	109	114	119	120	121	128
İtalya	86	91	93	100	105	111	115	122	126	135	144
Batı Almanya	80	92	93	100	106	113	116	117	117	122	130
Ortak pazar ülkeleri (Ortalama	87	92	95	100	105	112	117	122	125	129	136
Avusturya	88	97	97	100	110	122	129	136	140	144	155
Danimarka	95	94	95	100	102	101	103	108	111	116	123
İsviçre	91	95	96	100	107	112	117	120	120	125	131
Norveç	92	94	97	100	103	105	109	110	109	112	118
Portekiz	92	95	94	100	104	108	111	115	116	121	124
İsveç	96	95	94	100	105	108	109	111	111	114	118
İngiltere	95	97	96	100	105	108	109	111	111	114	118
Avrupa serbest ticaret bölgesi ülkeleri (Ortalama)	90	94	96	100	104	110	113	117	119	123	129
Yunanistan	81	90	88	100	104	111	118	128	131	135	141
Türkiye	79	88	93	100	89	98	96	100	102	108	104

Ulusların iktisadi yarışma içinde bulundukları bu devrin özelliklerinden biri de az gelişmiş ülkeler konusunda gelişen uluslararası işbirliği fikridir. İkinci Dünya Savaşından sonra uluslar arasındaki anlaşmazlıklarda iktisadi farklılıkların önemli bir etkisi olduğu anlaşılmış ve gerçek bir dünya huzurunun kurulması için az gelişmiş ülkelerde kalkınma meselelerinin çözülmesi gerektiği kanısı yerleşmiştir.

Az gelişmiş ülkelerin meseleleri üzerindeki çalışmalar iktisadi düşünceye birçok yenilikler getirmiştir. Bugünkü iktisadi yapıların devamı ile sonuçlanacak bir uluslararası işbölümü fikri yerine az gelişmiş ülkelerde temelli değişmelerin gerçekleştirilmesi zorunluluğu kabul edilmiştir. Dış ticaretin ve uluslararası ihtisaslaşmanın, zamanımızın dış ticaret kayıtlarından azade olsa bile, gelişmemiş ülkelere on dokuzuncu yüzyıl anlamında gelişme sağlıyacağı fikri terkedilmiştir. Bu, bütün olarak uluslararası ihtisaslaşmaya karşı bir iddia olmamakla beraber, geri kalmış ülkelerin kalkınmasının özel bir çaba gerektireceğinin kabul edilmesidir. Az gelişmiş ülkelerin bu gelişmeyi sadece kendi imkânları ile başarmalarının çok zor olduğu da teslim edilmektedir. Bu sebeple gelişmiş ülkelerin bu ülkelere yardım etmesi artık uluslararası diplomasinin bir ilkesi olmak yolundadır.

Dış yardımın, uluslararası müşterek yaşamanın bir şartı olduğu düşüncesinin yaygın bir hal alması ve kütlelere mal edilmesi ile bu yönde hızlı bir gelişme beklemek mümkündür.

Az gelişmiş ülkelerin kalkınma meseleleri ile harb içinde yıkıntıya uğramış gelişmiş ülkelerin kendilerini toparlamaları arasındaki mahiyet farkının daha iyi anlaşılması yönünde olumlu bir gelişme vardır. Bu yardımın az gelişmiş ekonomilerin yapısındaki dinamik unsurları yaratmaya imkân verecek bir süre içinde düşünülmesine yol açmaktadır.

Meselenin böyle bir çerçeve içinde ele alınması az gelişmiş ülkelere yapılabilecek kredi yardımlarında da yeni usul ve formüller aranmasını gerektirmiştir. Bu şartlara uymak üzere kurulan bazı ulusal ve uluslararası kredi kurumları ile bu yönde ilk adımlar atılmış bulunmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin geliştirilmesi konusundaki işbirliğinin dış ticaret politikası bakımından da sağlanması ve bu amaca uygun ticaret politikaları uygulanması şarttır. Çünkü dış yardımın hiç bir zaman dış ticaretin yerini tutamayacağı bir gerçektir. Bilhassa gümrük ve pazar birliklerinin kurulmasında bunların az gelişmiş ülkelere olan etkisinin özel bir şekilde düşünülmesi gerekilidir. Bu konuların da uluslararası işbirliğinin gerçeklerine uygun bir şekilde ele alınması yönünde bir anlayış değişmesinin başladığı görülmektedir.

BÖLÜM II

PLÂNLI KALKINMANIN 15 YILLIK HEDEFLERİ

PERSPEKTİF PLÂN ZARURETİ :

Türkiye gibi az gelişmiş bir toplumun ileri bir hayat standardına ulaşması ancak uzun süreli ve sistemli bir görüş çerçevesi içinde yürütülecek devamlı kalkınma çabalarıyla sağlanabilir. Bunu gerçekleştirmek için hedeflere ve bu hedeflere ulaşmayı sağlıyacak kaynak ve araçlara uzun bir zaman perspektifi içinde bakmak ve kalkınma plânlarının hazırlanmasında bu perspektifi gözönünde bulundurmak gereklidir.

Uzun süreli perspektif, ekonominin ve sosyal yapının gelişme yönlerini belirtir. Bu genel çerçeve içinde hazırlanacak kısa süreli dönem plânlarında ise tesbit edilen hedeflerle kaynaklar ve araçlar arasında bir denge kurularak, yapılacak işler öncelik sıralarına göre programlara bağlanır. Dönem plânlarının uygulanmasını sağlıyacak yürütme araçları yıllık programlarda ayrıntılı olarak tesbit edilir.

Perspektif plân, dönem plânları arasında bütünlüğü ve devamlılığı gözetir; ileride düzeltilmesi güç, hatalı kararlar alınmasını önliyerek kaynak israfına sebep olmadan ana hedeflere en kısa yoldan ulaşılmasını sağlar.

Türkiye'nin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı on beş yıllık bir perspektif plânın ilk hamle safhasıdır. Plânın hazırlanmasında Türk toplumunun ulaşmak istediği sosyal ve iktisadi hedefler ile harekete geçirilmesi gereken kaynaklar on beş yıllık bir perspektif açısından ele alınmıştır. Bu sebeple plânın sosyal hedeflerinin ve bunlar arasındaki önceliklerin tesbitinde ve çeşitli sektörlerin gelişme programlarının hazırlanmasında 15 yıl sonunda beklenen sonuçlara göre hareket edilmiştir.

Onbeş yılda ulaşılacak hedefler; Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan her sahada yeter sayıda ve üstün nitelikte ilim adamı ve teknik mütehassısın yetiştirilmiş olması, yüzde 7 lik bir gelişme hızının sağlanması, istihdam meselesinin çözülmesi, dış ödeme dengesine ulaşılması ve bu hedeflerin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi, şeklinde özetlenebilir.

Ancak, perspektif planlama ile dönem planları arasındaki ilginin mahiyeti gözönünde tutularak uzun süreli hedeflerle dönem planları hedefleri arasında ilk bakışta çelişme şeklinde görülebilecek bazı farklar bulunabileceğini belirtmek gerekir. Meselâ, uzun sürede dış ödemeleri dengeye getirmeyi hedef tutan bir planın ilk 5 yıllık dönemi, geçmiştekinden daha büyük bir ödeme açığını gerektirebilir. Aynı şekilde, büyük bir gelişme hızı ile bütün sosyal meselelerin kısa süreli bir plân döneminde çözülmesi amaçlarının bir arada gerçekleşemiyeceği de açıktır. Asıl amaç, sosyal meselelerin çözümü ve genel refah seviyesinin yükseltilmesidir. Ancak, bütün kaynakların başlangıçta buna yöneltilmesi, amaca ulaşılmasını geciktirir. Zira, önemli olan, bu amaca uzun sürede yöneltilecek kaynakları en yüksek seviyeye çıkarmaktır. Bu sebeplerle bazı konularda kısa süre içinde fedakârlık yapılması, bunların uzun süre açısından ele alınmaları ve hedeflerin perspektif plân çerçevesinde uzlaştırılması gerekir. Temel hedefimiz; sosyal adalet, istihdam ve dış ödeme dengesinin yüksek bir gelir seviyesinde gerçekleştirilmesidir.

İKTİSADİ VE SOSYAL HEDEFLER :

Bugün 1961 fiyatlarıyla ve 1961 yılına nazaran yüzde 7 kalkınma hızı kabul edilerek 52.7 milyar TL. olarak hesaplanan 1962 yılı gayri safi milli hasılamız hedef olarak kabul edilen yüzde 7 büyüme hızıyla 15 yıl sonunda 145 milyar 300 milyon TL. ya çıkmış olacaktır. Bu, milli gelirde yüzde 175 bir artışı ifade etmektedir.

Ancak, gayri safi milli hasıladaki toplam artışın kişilerin refahına etkisi nüfusun artış hızına bağlıdır.

Türkiye'nin nüfusu son yıllarda sürekli olarak yüzde 3 gibi çok yüksek bir hızla artmaktadır. Bu artış hızı devam ederse, milli gelirin adam başına düşen miktarı ancak yüzde 4 oranında artacaktır. Buna göre bugün 1790 TL. olan adam başına GSMH 1967 de 2190 lira ve 1977 de 3200 TL. na yükselmiş olacaktır. GSMH daki yüzde 175 artışa karşı aynı dönemde adam başına gelir, sadece yüzde 78 bir artış gösterecektir. GSMH 10 yıl sonunda bugünkünün iki katına çıkacaktır; oysa adam başına gelirin de iki katına çıkması için 1980 yılını beklemek gerekecektir.

Bugün yurdumuzda büyük kitlelerin çok düşük bir hayat standardında ve medeni araçlardan büyük ölçüde yoksun olarak yaşaması ve halkımızın refah seviyesini hızla yükseltme ve ileri ülkelerin seviyesine ulaşma arzusu gözönünde tutulursa, adam başına milli gelirde yüzde 4 oranında bir artışın bu bakımdan yeterli olmadığı anlaşılır. OECD üyelerinin önümüzdeki 10 yıl için hedef olarak kabul ettikleri adam başına gelir artışı yüzde 3.3 dür. (*)

Bu durum, nüfus artışının ne derece önemli bir meselemiz olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Gerçi ilk beş yıllık dönem sonunda kaynaklarımız yeniden gözden geçirilerek daha hızlı bir gelişmeye ulaşma imkânları araştırılacaktır. Ancak, sadece daha yüksek bir refah seviyesini

---

(*) Beş yıllık plân döneminde adam başına gelirde sağlıyacağımız yüzde 4 oranındaki artışın yüzde 3.3 ü ancak OECD ülkeleri ile aramızdaki farkın daha fazla açılmamasını sağlıyacaktır. Aradaki büyük fark binde 7 gibi çok düşük bir hızla ancak çok uzun yıllar sonunda kapatılabilecektir.

değil, aynı zamanda daha hızlı bir gelişmeyi sağlamamız da nüfus artış hızının yavaşlamasına bağlıdır. Zira, artan nüfusun beslenmesi, yatırımlara ayırabileceğimiz kaynakları sınırlandıran başlıca faktörlerden biridir.

Nüfus meselesi uzun sürede istihdam açısından da çok önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında istihdam meselesini, nüfus artışından doğan emek arzı ile toplumda yaratılan iktisadi faaliyet hacminin doğurduğu işgücü talebi arasındaki ilişki tâyin eder. Türkiye'de geçmiş dönemdeki hızlı nüfus artışından doğan emek arzının istihdamı önümüzdeki yılların başlıca problemlerinden biridir. Bu dönem içinde meselenin çözülmesinde nüfus politikasının doğrudan doğruya etkisi söz konusu değildir; çünkü bugün alınacak tedbirlerin emek arzı üzerindeki etkisi ancak 15 yıldan sonra görülecektir. İstihdam probleminin daha uzun bir perspektif içinde düşünülmesi gerekmektedir. Özellikle hızlı bir teknolojik gelişme çağında bulunmamız ve üretim tekniğinin her zaman emekten tasarruf sağlıyacak yönde gelişmesi, yüksek bir nüfus artışından doğacak emek arzının istihdamının önemli bir mesele olarak kalmasına sebep olabilir. Bütün bu sebepler nüfus artış hızını azaltıcı yönde politika kararlarının bugünden alınması gereğini açıkça ortaya koymaktadır.

Geçmişteki hızlı nüfus artışı ile tarım ve tarım dışı sektörlerde yaratılan iş hacminin doğurduğu istihdam arasındaki dengesizlik, tarımda hızla artan bir gizli işsizlik problemi yaratmıştır. Bunun baskısı ile meydana gelen hızlı şehirleşme ise, tarım dışı sektörlerde bir açık işsizliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türkiye'de yüksek bir kalkınma hızını zorunlu kılan başlıca sebeplerden biri de budur. Bugün tarımdaki en yüksek çalışma mevsiminde bile 1 milyon olarak beliren gizli işsizlere ilâve olarak 15 yıl içinde çeşitli sektörlerde 7,5 milyon insana iş imkânı yaratmak gerekecektir. İç ve dış kaynaklarımız bakımından oldukça yüksek bir gelişme hızı sayılabilecek yüzde 7 lik bir kalkınmanın, yatırım ve üretim hedeflerinin gerçekleşmesi ile yaratılacak iş imkânları, özel tedbirler alınmadıkça istihdam meselemizi bütünüyle çözemiyecektir. Çünkü, plânlı dönemdeki yatırım ve üretim hedeflerinin yaratacağı toplam ilâve istihdam 6,8 milyondur.

Dolayısiyle, bu dönem içinde istihdam meselesini çözmeyi hedef tutan plânımızda bu konuyla ilgili özel tedbirler yer almaktadır. Plânın ilgili bölümünde geniş olarak açıklanan bu tedbirlerin ana ilkesi, ekonomik ve sosyal maliyeti çok yüksek olan açık işsizliğin önlenmesi için şehirlere akının, yaratılacak yeni iş alanlarıyla dengeli olmasını sağlamak ve tarım bölgelerinde tarım dışı faaliyet imkânlarını artıracak programlar hazırlamaktır.

İktisadi kalkınmanın kişi refahı üzerindeki somut etkisi esas itibariyle tüketim harcamalarının seyrinde görülür. İlk beş yıllık kalkınma plânı döneminde özel tüketim harcamalarındaki ortalama yıllık artış yüzde 5,4 olarak tesbit edilmiştir. Nüfus artışının yüzde 3 olması sebebiyle adam başına tüketim harcamaları yılda ortalama yüzde 2,4 bir artış gösterecektir. Son on yılda adam başına özel tüketim har-

camaları ortalama yüzde 2,9 oranında artmıştır. Ancak, bu ortalama 1950 - 1955 döneminde tarım gelirlerinde görülen olağan dışı artış yüzünden yüksek görülmektedir. 1955 - 1960 döneminde bu oran yüzde 2,1 e düşmüştür. Plânlı kalkınmaya geçişin ilk hamle döneminde olduğu halde Birinci Beş Yıllık Plânda adam başına düşen özel tüketim harcamalarının yıllık artışında nisbi bir yükselme kaydedilecektir. Yüzde 7 bir kalkınma hızı sağlama çabası, ilk dönemde bu artışın yüksek oranda olmasına imkân vermemektedir. Özel tüketim harcamalarının GSMH içindeki oranı 1962 de 73,2 den 1967 de 67,9 a düşecektir. Bu durum yüzde 7 gelişme hızına ulaşmak için yatırımların GSMH içindeki oranının 1962 de yüzde 16,3 den 1967 de yüzde 19,4 e çıkarılması, gelişme için gerekli harcamalar yüzünden cari kamu harcamalarının aynı dönemde yüzde 14,4 den yüzde 15,5 e yükseltilmesi zorunluğundan ileri gelmektedir. Ayrıca aynı dönem içinde cari dış ödeme açığının GSMH içindeki oranının yüzde 4 den yüzde 2,8 e düşmesi sebebiyle yatırımların daha büyük bir oranının iç tasarruflarla finansmanı gerekmektedir.

İlk beş yıllık dönem bir hamle dönemidir. Bir yandan yatırım faaliyetimizi hızlandırmamız, öte yandan bu yatırımların artan bir oranını iç tasarruflarla finanse etmemiz, ancak tüketim harcamalarımızdaki artışı belli sınırlar içinde tutmamızla sağlanacaktır.

Birinci beş yıllık dönemden sonraki gelişmemiz, tüketim harcamalarında daha hızlı bir artışa imkân verecektir. Zira ilk beş yılın sonunda yatırımların GSMH'ya oranı, istenen seviyeye, 19.4 e yükselecektir. Uzun sürede sermaye - hasıla oranının seyri hakkında kesin bir tahmin yapmak mümkün olmamakla beraber, bu katsayının önümüzdeki 15 yıl içinde 3 civarında kalması muhtemel görülmektedir.

Bu durumda ilk beş yıllık dönemden sonra G. S. M. H. da yüzde 7 artış sağlamak için GSMH'nın yüzde 21 ini yatırımlara ayırmamız gerekecektir. Cari kamu harcamaları da ilk beş yıllık dönemin sonunda GSMH'nın yüzdesi olarak arzu edilen seviyeye yükselmiş olacaktır. Eğitim, sağlık, araştırma gibi iktisadi gelişmeye hizmet eden harcamaların ilk beş yıllık dönemde yüzde 15,1 gibi yüksek bir oranda artırılması gerektiğinden, cari kamu harcamaları GSMH'nın oranı olarak 1962 de yüzde 14,4 den, 1967 de yüzde 15,5 e yükselmekte, başka bir deyimle yılda yüzde 8,7 artış göstermektedir. Cari kamu harcamaları birinci beş yıl sonunda plân hedeflerinin gerektirdiği optimal seviyeye ulaşacak, ikinci beş yıllık plândan itibaren GSMH'ya oranı 1967 sevivesinde kalacak, 15 yıllık dönem sonunda da yüzde 16 ya yükselecektir.

15 yıllık dönemin sonunda GSMH'ya oranla yatırımların yüzde 21, cari kamu harcamalarının yüzde 16 olacağını ve cari dış ödeme açığımızın da kapanacağını farzedersek, tüketim harcamaları GSMH'nın yüzde 63 ünü teşkil edecektir.

Başka bir deyimle tüketim harcamaları 1967 de 50,2 milyar liradan 1977 de 91,5 milyar liraya yükselmiş olacaktır. Buna göre ortala-

ma yıllık artış oranı yüzde 6,3 tür. Nüfus yüzde 3 oranında artmağa devam ettiği takdirde adam başına tüketim yılda yüzde 3,3 yükselecektir.

Adam başına tüketim harcamalarındaki artış Birinci Beş Yıllık Plân döneminde yılda ortalama 2,4 sonraki 10 yıllık dönemde yüzde 3,3 olacaktır. Onbeş yıllık dönem ortalaması ise yüzde 3 tür. Tüketim harcamalarındaki bu artış, gelir dağılışında sağlanacak düzeltmelerle hissedilebilir ölçülerde ve enflâsyonist olmıyan ücret artışlarına imkân verecek mahiyettedir.

Adam başına gelir ve tüketim harcamaları kişilerin refah seviyesini gösteren bir indeks olarak yeterli değildir. Zira, gelirin dağılımı da kişilerin refahını doğrudan doğruya etkileyen başlıca faktörlerden biridir.

Onbeş yılda gerçekleşmesini beklediğimiz hedeflerden biri âdil bir gelir dağılımına ulaşmaktır. İktisadi hedefleri gerçekleştirmek için alacağımız vergi tedbirleri kalkınma yükünün daha âdil bir şekilde paylaşılmasını sağlıyarak sosyal adalet amaçlarına da hizmet edecektir.

Ayrıca, gerek yatırımların, gerek kamu harcamalarının dağılımında büyük kitlelerin ihtiyaçları ön plâna alınmıştır. Üretim hedeflerinde düşük gelir grupları tarafından kullanılan ücret mallarına öncelik verilmiş, konut politikasında da konut yatırımlarının gene büyük kitlelerin ihtiyaçlarını karşılayacak halk tipi konutlara yöneltilmesi ön plâna alınmıştır. Bu suretle onbeş yıl içinde doğacak konut ihtiyacı geniş ölçüde karşılanmış olacaktır.

Gelir dağılışını etkileme bakımından üzerinde durulan başlıca konulardan biri kamu hizmetlerinin toplandığı alanlar ve bu hizmetlerin gerek sosyal gruplar, gerek bölgeler arasında dağılışında uygulanacak ilkelerdir.

Kamu hizmetlerinin toplanacağı alanlar, sosyal refah üzerinde etkisi çok büyük olduğu bilinen eğitim ve sağlık konularıdır. Hizmetlerin dağılışında kabul edilen ilke ise gerek gruplar ve gerek bölgeler arasında hizmetlerden faydalanma bakımından eşitlik sağlamaktır. Bu hizmetlere yapılacak olan harcamaların kişilerin refahı üzerindeki etkisinin zaman içinde kümülâtif bir şekilde kendini göstermesi beklenir.

Gelir dağılımındaki etkisi bakımından üzerinde durulacak konulardan biri de yaygın bir sosyal güvenlik sistemi kurulmasıdır. Önümüzdeki onbeş yıl içinde bugünkü dağınık ve dar sosyal sigorta sistemi birleştirilecek ve tedrici olarak genişletilerek yaygın bir sosyal güvenlik sistemi haline getirilecektir.

İnsan refahının temel unsurlarından biri olan eğitim alanında tesbit edilen hedefler eğitim seviyesini yükseltmek, Türk toplumunun ihtiyaç ve şartlarına uygun insanlar yetiştirmek ve eğitim imkânlarından kişilerin kabiliyetlerine göre faydalanmalarını sağlamaktır. Eğitim alanında kabiliyetlere göre bir seçme yapmak ve kabiliyetli olan-

lara eğitim imkânı tanımak; hem sosyal adalet ilkelerinin gerçekleşmesini, hem de toplumun en yeterli insanlar tarafından yönetilmesini mümkün kılacak bir toplumsal yapıya ulaşılmasını sağlıyacaktır.

Onbeş yıl içinde ilk öğretim çağında bulunan bütün çocuklar okuma imkânı elde edeceklerdir.

Onbeş yıl içinde eğitim yoluyla sosyal yapımızda önemli değişiklikler meydana gelecektir. Bugün sayısı 150 binin altında olan yüksek seviyede mesleki ve teknik personel 470 bine; sayısı 150 bin kadar olan orta seviyede mesleki ve teknik personel 550 bine; sayısı 1 milyon 250 bin kadar olan alt kademede mesleki ve teknik personel ise 4,5 milyona yükselecektir. Böylece toplumdaki yetişmiş insan sayısında 3.6 misli bir artış görülecektir. Bu değişme yetişmiş iş gücünün çeşitli kademeler arasında dengeli olarak dağılmasını ve bugünkü dengesizliklerin düzelmesini de sağlıyacak yönde olacaktır. Meselâ bugün 1 mühendise 1.7 teknisyen; yüksek seviyede 1 sağlık personeline 1 yardımcı sağlık personeli düşmektedir. Bu oranlar 15 yıl sonunda sırasıyla 2,6 ve 2.6 şeklinde düzelecektir.

Onbeş yıl sonunda bugünkü duruma göre ilk öğretimde okuyanların sayısında yüzde 102; orta öğretimde yüzde 78; orta seviyede mesleki ve teknik öğretimde yüzde 447; yüksek genel öğretimde yüzde 180; yüksek teknik öğretimde yüzde 740 bir artış sağlanacaktır. Bugün orta seviyedeki genel öğretimin bu seviyedeki toplam öğrenci sayısına oranı yüzde 65; mesleki ve teknik öğrenim için yüzde 35 dir. Bu oranlar onbeş yıl sonunda mesleki ve teknik öğretim için yüzde 58, genel öğretim için yüzde 42 şeklinde değişecektir.

Sağlık hizmetlerinde, Türkiye'de sağlık seviyesini yükseltmek amacı ile çevre sağlık şartlarının iyileştirilmesi, halkın sağlık konusunda eğitilmesi, beslenme şartlarının düzeltilmesi, aile plânlaması ve bulaşıcı hastalıkların ortadan kaldırılması gibi hedefler gerçekleştirilecektir. Sağlık programları, tedavi hekimliğinin plânlamasında çok pahalı ve tesirsiz olan hastanecilik yerine evde ve ayakta tedaviyi mümkün kılacak olan bir sisteme doğru yönelecektir. Hastanecilik bu sistemin tamamlayıcı bir unsuru olarak ele alınacaktır.

15 yıl içinde yüksek seviyede sağlık personeli sayısı bugünkünün 2,5 katına, yardımcı sağlık personeli sayısı ise bugünkünün 6 katına çıkarılacaktır.

Sağlık programlarının gerçekleştirilmesi için adam başına sağlık harcamaları 15 yılda 2 katına çıkmış olacaktır.

Onbeş yıllık hedeflerimiz tarım ve sanayi arasında dengeli bir gelişme esasına dayanmaktadır. Türkiye'nin uzun süreli gelişmesi daha çok sanayileşme yönünde olacaktır. Ancak sanayi sektörünün gelişebilmesi için tarımda belirli ve ileri hedeflere ulaşılması da gerekmektedir. Tarıma yapılacak yatırımlar tarımsal gelirin 1975 e kadar bir misli artmasını temin edecektir. Aşağıdaki tablo 1962, 1967 ve 1977 yıllarında GSMH ve tarımsal hasılayı göstermektedir.

TABLO : 24 — GSMH ve tarımsal hasıla tahminleri

Yıllar	GSMH (Milyon T. L.)	Tarımsal Hasıla (Milyon T. L.)	Tarımsal Hasıla / GSMH %	Adam başına Tarımsal Hasıla (T. L.)	Köylü nüfus başına Tarımsal Hasıla (T. L.)	Tarımda çalışan nüfus başına Tarımsal Hasıla (T. L.)
1962	52,7	23,1	43,8	785	1 100	2 400
1967	73,9	28,3	38,3	838	1 300	2 700
1977	145,3	42,7	29,4	941	1 900	3 800

Adam başına tarımsal hasıla 1962 de 785 liradan 1967 de 838 ve 1977 de 941 liraya yükselmektedir. Tarımsal hasılanın milli gelir içindeki payı ise 1962 de yüzde 43,8 den 1967 de yüzde 38,3 ve 1977 de 29,4 e düşmektedir. Bu oranlar Türk ekonomisinin uzun süredeki gelişme yönünü göstermesi bakımından mânidar olduğu gibi başka ülkelerdeki iktisadi gelişme tecrübelerine de uygun bir durum arzetmektedir.

Onbeş yıllık dönemde çalışan nüfusun başlıca sektörler arasındaki dağılımında meydana gelen değişiklikler de aynı yönde bir gelişmeyi göstermektedir.

TABLO : 25 — Çalışan nüfusun kesimler arasında dağılımı

(Yüzde olarak)

Kesimler	1962	1967	1977
Tarım	77,4	71,1	58,1
Sanayi	9,8	11,9	15,6
Hizmetler	12,8	17,0	26,3

Tarımdaki nüfusun toplam çalışan nüfus içindeki oranı onbeş yılda yüzde 77,4 den 58,1 e düşmekte, buna karşı sanayide çalışan nüfusun hissesi yüzde 9,8 den yüzde 15,6 ya yükseltmekte, hizmetler ise yüzde 12,8 den yüzde 26,3 e çıkmaktadır.

Öteki sektörler için yapılan ilk tahminlere göre tesbit edilen üretim hedefleri aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : 26 — Bazı üretim hedefleri

	1962	1967	1977	Birim
Ulaştırma	18,6	29,2	45,6	Ton/Yolcu Km.
Sulama	1 000	1 500	3 000	Bin hektar
Enerji	19,8	27	43	Milyon ton taş kömürü
Petrol	3 314,8	4 780	9 955	Bin ton
Çimento	2 150	3 593	6 350	Bin ton
Demir - çelik	560	885	1 600	Bin ton
Suni gübre	325	1 263	2 843	Bin ton
Dokuma pamuklu elyaf	128	160	250	Bin ton
Yünlü elyaf	36	40	48	Bin ton
Suni elyaf	4	6	13	Bin ton
Kâğıt	101	140	200	Bin ton

Bu hedefler sadece gelişme yönlerini belirtmekte olup ilerde teknik seviyede yapılacak çalışmalarda düzeltilecektir.

Uzun sürede gerçekleşmesi beklenen amaçlardan biri de cari ödeme açığının tedricen azalması ve Türkiye'nin kendi imkânları ile gelişebilecek duruma gelmesidir. Ancak Türkiye'de yabancı sermaye için cazip yatırım alanları açılması beklenebileceği gibi Türkiye'nin istisnai olmıyan dış finansman imkânlarından faydalanmağa devam etmesi de tabiidir. Başka bir deyimle Türkiye'nin onbeş yıldan daha uzun bir süre normal sermaye hareketleri çerçevesinde sermaye ithal eden bir ülke statüsünü muhafaza etmesi muhtemeldir. Bu yöndeki olumlu gelişmelerle Türkiye'nin onbeş yıldan önce muhtemelen ikinci beş yıllık dönem sonunda, yardım şeklindeki istisnai finansman kaynaklarına muhtaç olmadan gelişebilecek hale gelmesi mümkündür.

Türkiye'nın onbeş yıllık gelişme politikasının dış denge hedefi, dış ödemeleri yüksek bir ticaret hacminde dengeye getirmektir. Bu hedefin gerçekleşmesi dünya ticaretindeki gelişmeler ve özellikle ileri sanayi memleketlerinin dış ticaret politikası ile yakından ilgilidir.

Türkiye'nin dış ticaret siyasetinin temel ilkesi milletlerarası ihtisaslaşma ve işbirliğinin sağladığı imkânlardan en yüksek ölçüde faydalanmaktır. Ancak kalkınma safhasında bulunan az gelişmiş bir ülke olarak gelişme yönlerimizi ve dış ticaret politikamızı bugünkü mukayeseli maliyet strüktürümüze göre tâyin etmemiz hatalı olur. Yatırım önceliklerinin tesbitinde maliyet mukayeseleri uzun bir perspektif açısından değerlendirilmiş, sektörlerin gelişme hedefleri dinamik bir mukayeseli maliyet strüktürü gözönünde tutularak tesbit edilmiştir.

Milletlerarası iş bölümünün sağladığı imkânlardan en yüksek ölçüde faydalanmamız önümüzdeki onbeş yıl içinde ihracatımızı geliştirmek için büyük çabalar sarfetmemizi gerektirmektedir. Ancak ihracatı geliştirmek için alınacak tedbirlerden kısa sürede büyük neticeler beklemek mümkün değildir. İlk beş yılda yapılacak dengeli yatırımların maliyetler üzerindeki etkisi, ihracat endüstrilerine yapılacak yatırımların sonuçları ve özellikle ihracatı geliştirmek için alınacak organizasyon tedbirlerinin etkileri daha çok ikinci beş yıldan sonra görülecektir.

İhracat politikamız bugüne kadar birkaç geleneksel tarım maddesine inhisar eden ihraç mallarımızın çeşitlendirilmesi yönünde olacaktır. Bu amaçla önümüzdeki onbeş yıl içinde mamul maddeler ihracının artmasını sağlıyacak yatırımlara öncelik verilecektir. Türkiy'de emeğin bolluğu ileri sanayi ülkelerine kıyasla emek entansitesi yüksek olan sanayi kollarında yurdumuza nisbî bir avantaj sağlayacaktır. Bu avantajdan sanayileşmiş ülkelerin ticaret politikası müsaade ettiği kadar faydalanma yolları araştırılacaktır. Özellikle toprak ve su ürünlerimizin mamul olarak ihracı için imkânlardan en yüksek ölçüde faydalanma yoluna gidilecektir.

İlk beş yılık dönemde yapılacak temel enfrastrüktür ve turizm yatırımları ile ticaret filomuzun gelişmesi, özellikle ikinci beş yıldan sonra görülmeyen kalemler gelirlerinde hızlı bir artış sağlıyacaktır.

Öte yandan ithalâtı ikame yatırımlarının etkisi daha çok ilk beş yıl içinde kendini gösterecektir. Bu dönemde ithalâtı ikame imkânları geniş ölçüde kullanılmış olacaktır. İthalâtın ikamesinde gene uzun süreli bir mukayeseli maliyet strüktürü gözönünde tutulmuş, öncelikler yüksek bir ticaret hacminde denge kurmak hedefi ile uzlaşacak şekilde tesbit edilmiştir.

Onbeş yıl içinde dış ticaretimizde meydana gelecek değişiklikleri, ihracatın gelişmesi ve çeşitlendirilmesi, görünmeyen kalemler ve özellikle turizm gelirlerinin artması ve ithalâtımızın kompozisyonunun değişmesi şeklinde özetlenebilir.

İhracat hedeflerimizin gerçekleşmesi ve ödemelerimizin yüksek bir ticaret hacminde dengeye gelmesi ileri ülkelerin dış ticaret siyasetleri ile yakından ilgilidir. Bu ülkeler özellikle gelişen ülkelere karşı himayeci bir siyaset takip ettikleri takdirde Türkiye'nin de daha çok ithalâtın ikamesine öncelik veren bir politikaya yönelmesi ve gelişme için gerekli üretim araçlarını yurt içinden sağlamak yoluna başvurması gerekebilir.

İKTİSADİ HEDEFLER

Planın tâyin ettiği temel iktisadi kararlar toplam kaynakların tasarruf ve tüketim harcamaları arasında bölümü ve yatırımların sektörler arası dağılımı ile ilgilidir.

Bu kararlar, plân hedefini teşkil eden yıllık yüzde 7 kalkınma hızını ekonominin denge şartlarını bozmadan sağlayacak bir iktisadi politikanın ilkelerine uygun olarak alınmıştır.

1. *YATIRIM - TASARRUF DENGESİ VE FİYATLAR GENEL SEVİYESİ :*

Planın genel iktisadi hedefi milli gelirde yılda ortalama yüzde 7 artış sağlamaktır. Bu büyüme hızı Türk ekonomisinin kaynakları ve bu kaynakları harekete geçirme imkânları üzerinde yapılan realist tahminlere dayanmaktadır. Aşırı ve yersiz fedakârlıklara katlanmadan iç kaynaklardan gerekli tasarrufun elde edilebileceği tahmin edilmiştir. Bu tasarrufun kullanılması için gerekli dış yardım ihtiyacı hesaplanmıştır. Sağlanan bu kaynaklarla, gerekli yatırımların finansmanı için istenilen seviyeye ve gerekli bileşime ulaşılmıştır. Gerekli iktisadi politika tedbirlerinin uygulanmasıyla hedef olarak alınan kalkınma hızını istikrarlı bir düzen içinde gerçekleştirmek mümkün olacaktır.

Maliye ve para politikaları, kaynakların tam olarak kullanılmasına ve en iyi şekilde tahsisine engel olacak enflâsyonist veya deflâsyonist eğilimlerin gelişmesini önleyecektir. Kamu yatırımları enflâsyon yaratmıyacaktır. Bu yatırımlar, vergiler, borçlanmalar, kamu teşebbüslerinin yaratacağı fonlar ve dış alemden sağlanacak kaynaklarla finanse edilecektir. İlâve iç kaynakların sağlanması için mümkün ve gerekli yeniden düzenleme tedbirleri alınacaktır.

Para ve kredi politikaları, özel sektör yatırımlarının gerçek kişi ve müessese tasarrufları ile finansmanını mümkün kılacak şekilde tesbit edilecektir. Özel sektör için yapılan yatırım tahminlerinde bu sektörün tasarruf yaratma gücü esas alınmıştır. Özel sektörden geçmiş yıllardakinden daha fazla bir yatırım çabası beklenmektedir. İstikrarlı bir ekonomik düzende bazı teşvik tedbirleriyle bunun gerçekleşmesinin mümkün olduğu kabul edilmektedir.

Artan iktisadi faaliyet hacminin gerektirdiği esneklik ve seyyaliyet para ve kredi müesseselerinin bünyesinde yapılacak bazı değişikliklerle sağlanacaktır.

2. *MALLARDA FİZİKİ DENGE VE NİSBİ FİYATLAR :*

Üretim hedeflerinin tesbitinde ve sektör programlarının hazırlanmasında fiyatların piyasa ekonomisinin kurallarına göre teşekkül edeceği ilkesi esas alınmıştır. Fiyat kontrollerinden mümkün olduğu kadar kaçınılacak ve kamu fiyatlarının tesbitinde maliyetler gözönünde tutularak piyasa fiyatları ile paralelliğin sağlanmasına çalışılacaktır.

Gelişen bir ekonomide piyasanın istenen seviyede ve gerekli zamanda mallar dengesini kendiliğinden kurması beklenemez. Belli bazı malların arz ve talep dengesizliği ekonomide fazla kapasite ve dar boğazlar yaratarak nispi fiyatlar arasındaki bağıntının bozulmasına sebep olabilir. Kıt malların fiyatlarının yükselmesi normal bir olaydır. Fakat bu mallar temel üretim malları veya zaruri ihtiyaç maddeleri ise iktisadi ve sosyal düzende meydana gelecek aksaklıklar plân hedeflerinin gerçekleşmesine engel olabilir. Gelişme durumunda olan bir ekonomi üretim kaynakları esasen kıt olduğu için, eldeki kaynaklarını en etkin bir şekilde kullanmak zorundadır ve bu ekonomilerde aşırı üretim ve fazla kapasitenin ekonomiye maliyeti çok yüksektir.

Plânlı bir ekonomik gelişmeyi tercihin esas sebebi kaynakların belli harcamalara tahsisinde piyasa ekonomisinin her zaman gerçekleştiremediği dengeyi kurmaktır. Plân, üretim kapasitesini iç ve dış talebin bünyesine göre geliştirecektir. Yatırımların sektörlerarası dağılımına, nihai ve ara talep projeksiyonlarına göre tesbit edilen üretim hedefleri ve öncelikleri esas olmuştur. Böylece iç ve dış talep strüktürüne uygun bir üretim bünyesi meydana gelecektir. Kısa dönemde doğması mümkün bazı tıkanıklar ise ihracat ve ithalât imkânlarının etkin bir şekilde kullanılması ile giderilecektir.

Ekonominin bünyesi ile ilgili teknik bilgilerin toplanması için birbirini kontrol eden ve tamamlayan şu çalışmalar yapılmıştır : Girdi ve çıktı araştırması, sektör çalışmaları, ön proje tahlilleri ve nihai talep tahminleri. Bu çalışmalar neticesinde iç ve dış talebin çeşitli mal ve hizmet grupları arasındaki dağılımı, üretim kaynakları ve bunların sektörler arası dağılımı hakkında temel bilgiler toplanmış sektörler arası bağıntılar ile ara mallar talebi tesbit edilmiştir.

Sektörlerin otonom gelişme imkânları üzerinde realist tahminler yapılarak, gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, üretim mallarının ve ara malların arzında meydana gelebilecek tıkanıklıklar ve fazlalıklar tesbit edilmiştir. Yatırımların dağılımı tesbit edilir ve projeler tahlil edilirken özellikle ana malların ve hizmetlerin arzında meydana gelebilecek dar boğazlar üzerinde önemle durulmuştur.

3. *ÜRETİM MALLARI :*

Sektörlerin gelişmesinin tâyininde ve yeni projelerin seçiminde inşa edilecek tesislerin gerek kuruluş, gerek işleyiş safhasında üretim malları için yaratacağı munzam talep dikkatle ele alınmıştır.

Sermaye mallarına (Makina ve teçhizat), bazı ham maddelere, vasıflı iş gücüne ve tamamlayıcı temel hizmetlere olan talepte yatırımların hızlandırılmasının ve üretimin artmasının bir sonucu olarak önemli bazı artışlar olacağı tahmin edilmiştir. Bu malların arz esnekliğinin sınırlı olması bütün ekonomiyi kaplayan dar boğazlar yaratabileceği gibi bazı üretim faktörlerinin seyyal olmaması da bölgeler bakımından tıkanıklıklar yaratabilir.

Üretim mallarına olan munzam talebin karşılanmasında üretim kapasitesini artıracak yeni projeler, mevcut kapasitenin daha iyi bir şekilde kullanılmasını sağlayacak tamamlayıcı yatırımlar ve yeniden düzenleme tedbirleri önemli rol oynıyacaktır. Buna rağmen iktisadi gelişme için çok önemli bazı üretim mallarını iç kaynaklardan sağlamak mümkün olmayacaktır. Üretim kapasitesinin yurt ihtiyacına uygun bir şekilde gelişmesi ancak uzun sürede çözülebilecek bir problemdir. Bu sebeple kısa sürede ihtiyaçlarımız ile üretim arasındaki açık, ihracat ve başka yollarla sağlanan ithal imkânlarımızın rasyonel bir şekilde kullanılması ile kapatılacaktır.

Vasıflı iş gücü ve tamamlayıcı temel hizmetler ithalât ile giderilemiyecek bazı kısıntılar ortaya koymaktadır. Vasıflı iş gücünün ihtiyacın altında olmasından meydana gelecek dar boğazlar, kısa sürede, elemanların daha rasyonel olarak kullanılması ile giderilmeğe çalışılacaktır. Enerji ve ulaştırma gibi temel yapı tesislerinin yeter seviyeye ulaşmamış olması ve tesislerin bölgeler itibariyle dağılımı bu çeşit sosyal hizmetlerin arzında genel veya bölgesel tıkanıklıklar yaratabilir. Bu çeşit dengesizliklere engel olmak için yatırımların dağılımında sosyal sermaye yatırımlarının verimli yatırımları tamamlayıcı mahiyeti üzerinde dikkatle durulmuş ve bunların arasında bilhassa bölgeler bakımından bir dengenin kurulmasına çalışılmıştır.

4. *TÜKETİM MALLARI* :

Gelişen bir ülkede tüketim harcamaları kuvvetli bir artış eğilimi gösterir. Buna sebep istihdam hacminin artması, gelirlerin yükselmesi ve halkda «daha iyi hayat şartlarına» ulaşma arzusunun kuvvetlenmesidir. Artan gelirin önemli bir kısmı yatırım harcamalarına tahsis edilecekse de plân dönemi içinde tüketim harcamalarında yıllık ortalama yüzde 5, 4 oranında bir artış beklenmektedir. Geçmiş yıllarda başlanıp plân dönemi içinde üretime geçecek olan yatırımlar tüketim malları için meydana gelecek munzam talebin yaratacağı baskıyı hafifletecektir. Tüketim malları üretiminde artan talebe uygun bir artışın sağlanması için yeni yatırım projelerinin seçiminde uzun ve kısa süreli yatırımlarda optimum bir bileşimin sağlanmasına çalışılmıştır. Böylece her yıl belli bir miktar yatırım projesi tamamlanarak üretime geçecek ve munzam talebi karşılıyacaktır.

Sektör programlarının tesbitinde toplam tüketim harcamaları ile toplam tüketim malları üretimi arasında denge kurulduğu gibi mümkün olduğu ve gerekli görüldüğü oranda münferit mallar için ayrı projeksi-

yonlar yapılmıştır. Ancak tüketim malları üretiminde özel teşebbüs hâkim olduğu için üretimi kontrol ederek her mal için arz ve talep dengesini gerçekleştirmek ne mümkün ne de gereklidir. Özel teşebbüsün bazı sahalarda tahmin edilen üretim miktarlarına ulaşamaması bu malların fiyatlarında yükselmeler ve tahmin edilen hedefleri aşması bazı fiyat düşmeleri meydana getirebilir. Bu gibi dengesizliklerin giderilmesi fiyat mekanizması yolu ile olacak, fakat düşük gelir sınıflarının tükettiği ihtiyaç maddelerinde (Ücret malları) büyük fiyat hareketleri önlenecektir.

Nüfus artışı, çalışan nüfusun çoğalması ve şehirleşme hareketinin kuvvetlenmesi, ücret mallarına karşı munzam bir talep yaratacaktır.

Bu malların üretiminde aynı oranda bir artış olmazsa fiyatların çok yükselmesiyle, plânın sosyal hedeflerine aykırı bir durum meydana gelebilir. Plânın hazırlanmasında zaruri gıda ve giyim maddeleri ve ucuz konut arzı üzerinde dikkatle durularak, bu mal ve hizmetlerde arz ve talep dengesinin kurulması için gerekli tedbirler alınmıştır.

Zaruri gıda maddelerinin arzını artıracak tarım yatırımlarına öncelik verilmiştir. Plân dönemi içinde bu malların arzında talebe denk bir artışın meydana gelmesi beklenmektedir. Nüfusun artan bir oranı tarımdan çekileceği için şehirlerde gıda maddeleri arzında meydana gelebilecek tıkanıklıklara engel olmak ve bölgesel fiyat farklarını ortadan kaldırmak için tarım sektörünü piyasa ekonomisine daha çok açmak gerekmektedir. Köylerin piyasalarla irtibatını sağlayacak ulaştırma imkânlarının geliştirilmesi ve satış kooperatiflerinin kurulması gibi tedbirler bunu gerçekleştirmek üzere plânda yer almıştır. Tarım üretiminde büyük dalgalanmalar olabileceği için başgösterebilecek kıtlıkları karşılamak üzere stoklar meydana getirilecektir.

Ucuz giyim maddeleri için meydana gelecek munzam talebi eldeki kapasite karşılayacak durumdadır. Şehirlerde ucuz konut arzını artırmak için vergi, kredi politikaları ve diğer tedbirlerle, konut yatırımlarının daha fazla nüfusun barınmasını sağlıyacak sosyal konut yapımına kayması sağlanacaktır.

Yukarıda belirtilen temel mal ve hizmetlerde fizik dengenin kurulması nisbi fiyatlarda plân hedeflerine ve plânda belirtilen önceliklere aykırı önemli dengesizlikler olmasını önleyecektir. Fizik dengeye rağmen bölgesel tıkanıklıklar ve tekel durumları olduğu takdirde fiyatlarda dengesizlikler meydana gelebilir. Bunları önleyici tedbirler alınacaktır. Temel mal fiyatlarında gerekli görülen ayarlamalarda ve kamu fiyatlarının tesbitinde, fiyatların gelirler, maliyetler ve diğer fiyatlar üzerindeki etkileri gözönünde tutulacaktır.

KALKINMA POLİTİKASININ SOSYAL HEDEFLERİ

1. ANA İLKELER VE METOD :

Plân stratejisinde özellikle belirtildiği gibi, iktisadi kalkınmamız, sosyal adalet ilkeleriyle bağdaştırılarak ahenkli bir gelişmenin gerçekleşmesi yoluna gidilecek ve kalkınma hamlesinin sosyal adalet ilkelerinden sapmasına müsaade edilmiyecektir. Kalkınma hamlesinin amaçları arasında en önemli yerleri tutan ilkeler iktisadi kalkınma ile geliştirilen kaynakların yurt refahının artırılmasında kullanılarak halkın yeterli bir yaşama seviyesine ulaştırılması, sosyal güvenlik, adil bir gelir dağılımı ve kelimenin en geniş anlamıyla yurt ölçüsünde bir fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Başka bir deyimle, kalkınma felsefemizin özü, mümkün olduğu kadar geniş halk topluluklarını daha yüksek bir yaşama seviyesi ve sosyal güvenliğe ulaştırmaktır.

Sosyal amaçların tam olarak gerçekleşmesi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının imkânları dışında kalacağından hedeflere ulaşmak için kullanacağımız araçların önce 15 yıllık görünge içinde düşünülmesi gerekmektedir. Bu yönde alınacak tedbirler etkilerini ancak uzun sürede gösterebileceklerinden 15 yıllık dönem sonunda sosyal hedeflerimize yaklaşabilmemiz için alınması gereken tedbirlerin uygulanmasına Birinci Beş Yıllık Plân döneminde kesin bir öncelik vermek gerekmektedir.

Kalkınma hamlemizin uzun dönemde gerçekleşecek iktisadi ve sosyal amaçlarının kısa dönemde birbirleriyle çelişik bir durum gösterebileceklerini kabul etmek gerekir. Örneğin, Milli Gelirin artışını en yüksek seviyeye çıkarmak, kalkınma politikasının tek hedefi olarak ele alınır ve bu yüzden büyüme, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri arttıracak yönde olursa, bu davranış kalkınmanın çalıştırma ve genel yaşama seviyesinin yükseltilmesi amaçlarının gerçekleşmesine geniş ölçüde engel olabilir. Buna karşılık, sosyal amaçlar tamamen ön plâna alınır ve genel yaşama seviyesinin yükseltilmesi için aşırı sosyal güvenlik tedbirlerine, yeniden dağıtım politikalarına gidilirse o zaman da doğrudan doğruya iktisadi verimliliği arttıracak ve iktisadi gelişmeyi sağlayacak kaynakların geniş ölçüde dağıtılmasıyla iktisadi büyüme daha başlamadan durdurulmuş olabilir.

Kalkınma Plânının en büyük meselelerinden biri, dengeli bir kalkınma sağlamak için kısa dönemlerde çatışır gibi görünen iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için alınacak tedbirlere gerekli ağır-

likları vererek aralarında denge sağlamak ve kalkınmanın bu iki temel amacının çelişen yönlerini en aza indirerek birbirlerine yardımcı olacak yönlerini en çoğa çıkartmaktır.

Geliri ve üretimi istenen hızda arttırma amacıyla yapılacak vergi reformları; geniş ölçüde yaratılacak iş fırsatları, sosyal seyyaliyet imkânları ve sosyal adalet amaçlarıyla uzlaştırılabilecekleri gibi bunlar birbirlerine yardımcı da olabilir. Aynı şekilde, eğitim, sağlık, sosyal sigorta gibi sosyal hizmetlere yapılacak geniş kamu harcamaları adil bir gelir dağılımı ve benzeri sosyal amaçların gerçekleşmesine yardım ettiği kadar iktisadi verimliliği arttırıcı etkileriyle de kalkınmanın iktisadi amaçlarına ulaşılmasına yardım edebilir.

Kalkınma hamlemizde sosyal ve iktisadi amaçlara ulaşmak için alınacak tedbirlerin birbirleriyle uzlaştırılması gerekmektedir. Bu uzlaşmaya yaklaşıldıkça ahenkli bir kalkınmaya ulaşmak imkânı da o derece artacaktır.

Kalkınma hamlemizin sosyal amaçlarının gerçekleşmesi için alınacak tedbirler özellikle söz konusu sosyal amaçların temeli olan iki önemli dengenin kurulmasını sağlayacaktır. Bunlardan birincisi, gelir grupları arasında, ikincisi ise bölgeler arasında kurulacak olan dengedir. Bu dengelerin kurulması ile çeşitli gelir gruplarında ve bölgelerdeki kişiler arasında hem kalkınma hamlesine katılmak, hemde kalkınma nimetlerinden faydalanma bakımından sosyal adalet kurulmuş olacaktır.

Plânda sosyal amaçların gerçekleşmesi için alınacak tedbirler bu iki dengenin sağlanmasına yöneltilmiştir.

2. *GELİR GRUPLARI ARASINDA SOSYAL ADALET DENGESİ :*

Gelir grupları arasındaki sosyal adalet dengesi meselesi gelirlerin hem büyüklük, hem de emek, rant, sermaye ve teşebbüs geliri elde edenlerden meydana gelen gelir grupları bakımından dağılımları bir arada ele alınarak incelenmiştir. Bunun sebebi yurdumuzda birçok hallerde gelir büyüklükleri bakımından yapılacak sınıflamanın gelir kaynakları bakımından yapılacak sınıflamaya çok yakın çıkmasıdır. Başka bir deyimle, çeşitli gelir gruplarında bulunan kişiler gelirini aşağı yukarı aynı kaynaklardan elde etmektedirler.

Gelirin dağılımı ile ilgili olarak gerekli sosyal adalet tedbirlerinin alınmasında geçmiş ve bugünkü durumun incelenmesi faydalı olur. 1950 - 1960 döneminin bu bakımdan bir tahlili yapılmıştır. Bu tahlilde söz konusu dönemde çeşitli gelir gruplarına giren kişilerin sabit fiyatlarla ortalama gelirlerinin nasıl bir değişme gösterdiği ve bu değişmelerin genel ortalama yaşama seviyesindeki yükselişlere ne ölçüde uyduğu belirtilmiştir.

Kamu kesiminde çalışan aylıklı ve ücretli memurların kişisel vergiler çıktıktan sonra 1950 fiyatlariyle ortalama gelirlerinin 1960 yılında

1950 yılına göre yüzde 9 daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kişinin gerçek gelirindeki artış oranı, başka şartlar aynı kalmak üzere, yaşama seviyesinin yükseliş oranı olarak kabul edilebileceğinden, kamu kesiminde çalışanların ortalama yaşama seviyelerinin 1950 - 1960 arasında yüzde 9 oranında arttığı kabul edilebilir. Gene bu dönemde 1950 fiyatlariyle adam başına gayrisâfi millî hasıla yüzde 38,6 bir artış göstermiştir. Bu oran da 1950 - 1960 dönemi genel yaşama seviyesindeki ortalama yükseliş olarak alınabilir. Yurdun ortalama yaşama seviyesinin yüzde 38,6 artmasına karşılık, kamu kesiminde çalışan aylıklı ve ücretlilerin yaşama seviyelerinin ancak yüzde 9 artması, bu kesimde çalışanların gelir dağılımından aldıkları payın dönemin sonunda dönemin başına göre yüzde 22 kısıldığı şeklinde açıklanabilir.

Dönem başı, dönem sonu karşılaştırması yerine aynı oranların dönem içi ortalaması alındığında, kamu kesiminde çalışanların 1950 fiyatlariyle vergiler çıktıktan sonra ortalama gelirlerinin yüzde 13 ve buna karşılık adam başına Gayrisâfi Millî Hasılanın yüzde 27 artmış olduğu görülür. Bu, kamu kesiminde çalışanların gelir dağılımından ellerine düşen payın yüzde 12 oranında azalması demektir. Kamu kesiminde çalışan aylıklı ve ücretli memurların dönem sonunda gelir dağılımından aldıkları payların dönem ortalamasından daha düşük olması, gelir dağılımında kamu kesiminde çalışanların paylarını gittikçe küçülten bir eğilimin var olduğunu göstermektedir.

Aynı şekilde bir tahlil, İşçi Sigortalarına bağlı işçiler için yapılınca işçilerin de 1950 - 1960 devresi boyunca adam başına Gayrisâfi Millî Hasıla içindeki paylarını ortalama olarak yüzde 10 oranında kaybettikleri meydana çıkmaktadır. Elde edilen sonuca göre, bu dönem içinde işçiler de gelir dağılımındaki paylarını kaybetmişlerse de bu kayıplar kamu sektöründe aylıklı veya ücretli olarak çalışanlarınki kadar büyük değildir. Dönem sonu ve başı arasındaki kayıp oranları da aşağı yukarı dönem ortalamasına eşittir. Bu durum, dönem ortasında meydana gelen iki büyük yapı değişikliğine bağlanabilir. Değişikliklerden birincisi dönemin ortalarından başlayarak yüksek nitelikte teknik elemanın Devletçe İşçi Sigortalarına bağlı olarak gittikçe artan bir oranda kullanılması, ikincisi de kanuni en düşük işçi ücretinin, dönemin sonlarına doğru yüzde yüz oranında arttırılmasıdır. Bu durum, dönemin ortasına kadar gelir dağılımındaki payları düşen işçilerin dönem ortasından başlayarak paylarını oldukça elde tutabilmiş görünmelerine sebep olmuştur. İşçi sayılamayacak kişilerin işçi statüsünde görünmeleri toplam işçi gelirlerine yansımış, böylece sonucu, yanıltıcı bir duruma sokmuştur. Bu yanıltıcı görünüş düzeltilebildiği takdirde işçilerin gelir dağılımındaki kayıplarının dönemin ikinci yarısında da sürdüğü ve ortalama azalış oranının yüzde 10 dan daha yüksek olduğu meydana çıkacaktır.

Sonuç olarak, tarım dışındaki işçi ve ücretlilerin yaşama seviyelerinin yükselişinin, ortalama genel yaşama seviyesi artışına ayak uyduramadığı ve gelir dağılımından elde ettikleri kişisel payların bazı dalgalanmalar dışında sürekli olarak azalma eğilimi gösterdiği söylenebilir. Dönem

içinde, yalnız gelirlere yapılan zamlar şeklinde alınan tedbirler, gelir dağılımının belirtilen yönde değişmesini önleyememiştir.

Tarım kesiminde elde edilen gelirler üzerinde yapılan benzer bir inceleme, 1950 fiyatlariyle adam başına tarım gelirlerinin ortalama artışının aynı fiyatlarla adam başına Gayrisâfi Millî Hasıla artışının izliyemediğini göstermektedir. Tarım kesiminde çalışanların kişisel gelir dağılımındaki ortalama kayıpları, gelirlerinin yüzde 7 si oranındadır. Bu, tarım geliri sahiplerinin gelir dağılımındaki durumlarının, kamu kesiminde çalışan aylıklı ve ücretlilerle İşçi Sigortalarına bağlı işçilere göre daha iyi olarak devam ettiğini göstermektedir.

Öte yandan, tarım kesiminin kendi içindeki gelir dağılımı öteki iki gelir grupu içindeki dağılımdan çok daha eşitsizdir. Bu duruma tarım kesimi gelirinin tek çeşit olmayıp emek ve rant gelirlerinden meydana gelmesi sebep olmaktadır. 1952 yılından beri toprak mülkiyeti dağılımında büyük değişiklikler olmadığı farzedilerek yapılan araştırmalar tarım kesimindeki gelir dağılımının bu kesimde çalışanların yüzde doksanının tarım gelirinin yüzde 48 ini ve geri kalan yüksek gelirli yüzde 10 un ise gelirin yüzde 52 sini aldığı sonucunu vermektedir. Bu oranlar, işçi ve memurların kendi aralarındaki gelir dağılımından çok daha eşitsiz bir dağılımı göstermektedir.

Tarım kesiminde toprak sahipleri genel olarak yüksek gelir gruplarında, ortakçılarla tarım işçileri de düşük gelir gruplarında yer almaktadır. Yüksek gelir gruplarının elde ettikleri gelir daha çok rant geliridir. Yüksek tarım geliri sınıflarından düşük tarım geliri sınıflarına geçildikçe, rant geliri yerini emek gelirine bırakmaktadır. Bu bakımdan değişik gelir çeşitlerini içine alan tarım gelirlerinin dağılımındaki eğilimlerinin tarımsal gelirin adam başına Gayrisâfi Millî Hasıla dağılımı içinde gösterdiği ortalama eğilime tamamen uygun olduğu söylenemez.

Tarımda rant gelirinin en iyi göstergesi ekime elverişli toprakların ortalama satış fiyatlarıdır. Çeşitli toprakların 1950 - 1960 yılları arasındaki satış fiyatları ortalamasının 1950 fiyatlariyle indeksi hemen hemen 1950 fiyatlariyle adam başına Gayrisâfi Millî Hasılanın satış indeksini izlemiştir. Toprak satışlarının fiyat indeksinin sabit fiyatlarla bu dönem için adam başına sabit fiyatlarla Gayrisâfi Millî Hasıla indeksini ortalama takip oranı 100,2 dir. Demek ki toprak satış fiyatlarına paralel olarak değişeceğini kabul edeceğimiz toprak gelirleri Gayrisâfi Millî Hasıla artışını aynı oranda izlemiştir. O halde, tarım gelirleri karışımının yüksek gelir sınıflarını meydana getiren rant gelirinin, gelir dağılımındaki paylarının 1950 - 1960 döneminde azalmamış olması gerekmektedir. Öte yandan, rant geliri sahiplerinin payları azalmadığına göre adam başına 1950 fiyatlariyle tarım gelirinin genel dağılımındaki payının azalabilmesi için tarımdaki emek gelirinin gelir dağılımındaki paylarının tarımdaki ortalama gelir azalışından daha yüksek oranda kaybetmeleri gerekmektedir. Bu durum gizli işsizliğin yenilmesi ve Tarım işçilerinin haklarının korunması ile düzeltilebilir.

Öte yandan, tarım kesiminde çalışan önemli bir kitle kısmen rant, kısmen emek geliri elde etmektedir.

Elde edilen tarımsal gelir içinde emek gelirinin payı artıp rant gelirinin payı düştükçe kişilerin hem toplam gelirleri hemde 1950 - 1960 döneminde ortaya çıkan reel artış yukarıdaki düşüşle doğru orantılı olarak azalmaktadır.

Sonuç olarak, gerek tarımda, gerekse öbür sektörlerdeki memur ve işçilerin 1950 fiyatlarıyla kişisel vergiler çıktıktan sonra elde ettikleri gelirlere bakılırsa hayat standartlarının genel ortalama hayat standardından daha yavaş yükseldiği, dolayısıyle bu grubun gelir dağılımındaki adam başına payının 1950 - 1960 dönemi içinde sürekli olarak düştüğü anlaşılmaktadır.

Yukarıda yapılan tahlillerde vasıtalı vergiler hesaba katılmamıştır. Vasıtalı vergilerin yükü, mahiyetleri itibariyle gelir ayırımı yapmadan geniş kitleler arasında oldukça eşit dağılmaktadır. 1950 - 1960 döneminde tekel sâfi hasılatı dâhil vasıtalı vergiler artışı gayri sâfi milli hasıla artışını aynen takip etmiştir. Vasıtalı vergiler artışının gayri sâfi milli hasıla artışına oranı 101,6 dır. Dolayısıyla gelirleri gayri sâfi milli hasıla artışını izleyemeyen ve nüfusumuzun büyük bir çoğunluğunu teşkil eden emek geliri sahiplerinin istihlâk edebilecekleri mallarla ölçülebilecek hayat standardlarının yukarıda işaret edildiğinden daha az yükselmiş olması gerekir.

Yapılan hesaplara göre, devletin toplam gelirinin bu dönem içindeki artışının gayri sâfi milli hasılanın artışına oranı aşağı yukarı aynı kalmıştır. O halde, emek gelirleri gayri sâfi milli hasıla artışını takip etmediği, tarımsal rant gelirleri ve devlet gelirleri ise ancak gayri sâfi milli hasılanın artışı kadar arttığına göre, sermaye ve taşınmaz mallar geliri gibi diğer gelir sahiplerinin adam başına gelirlerinin gayri sâfi milli hasıla artışı üstünde bir artış göstermiş olmaları gerekmektedir. Çünkü, gayri sâfi milli hasılanın emek gelirlerinden fazla artışı ancak bu şekilde gerçekleşebilir. Nitekim taşınmaz mallar sahiplerinin 1950 fiyatlariyle nüfus başına gayri sâfi milli hasıla artış ortalamasının yüzde 8 üstünde olduğu hesap edilmiştir. 1950 - 1960 arasında hemen hemen sürekli bir değişmez kira politikasını yürütme çabası bile bu artışı önleyememiştir.

Sonuç olarak, memurlar, sanayi ve tarım işçilerinin gelir dağılımındaki kişisel paylarının gittikçe azalmasına karşı, sermaye, teşebbüs ve rant gelirleri sahiplerinin gelir dağılımındaki paylarının yükselmiş olduğu söylenebilir. Bu eğilim devam etmektedir.

Planın sosyal adalet amaçlarından biri, bu gidişi durdurma ve onun yerine gelir dağılımına daha âdil bir görünüş ve yön verecek eğilimi yaratmaktır.

Bu amaca ulaşmak için gelir dağılımına bugünkü gelir eşitsizliğinin arttırıcı eğilimini veren faktörlerin meydana çıkarılması ve ortadan kaldırılması gerekir. Sosyal adalet ilkelerine aykırı olan bu gidişin baş-

lıca iki sebebi vardır. 1950 - 1960 döneminde yaratılan enflâsyon ve vasıtasız vergilerimiz.

Enflâsyonun değişmez ve dar gelirliler üzerindeki bilinen etkileri emek gelirlerinin reel artışına kuvvetli bir şekilde engel olmuş ve reel artışını son derece yavaşlatmıştır.

Vergi sistemimizdeki boşluklar sermaye ve rant gelirlerinin ücret gelirlerindeki artışlardan daha hızla büyümesine sebep olmaktadır. Tarıma elverişli toprak satışlarının ortalama fiyatı 1950 - 1959 arası yüzde 360 artarken arazi vergisinin tutarı aynı devre içinde ancak yüzde 147 artış göstermiştir. Vergi hasılatında meydana gelen yüzde 147 artış vergi oranı veya matrahının yükselmesinden değil, vergiye tabi toprakların genişlemesinden meydana gelmiştir. Özellikle, tarıma yeni açılan topraklar ve Devlet ve belediyelerden özel kişilere ve kooperatiflere geçen şehir yakınlarındaki arsalarda durum böyledir. Bunlar çıkarıldığında verginin safi tutarının aynı kaldığı görülecektir. Arazi vergisinde 1936 - 1959 devresindeki safi artış 13 milyon TL. dan ibarettir. Bina vergilerinde de 1959 - 1960 arasındaki gelir artışı ancak 38 milyon liradır.

Gelir vergisinde yüksek tarım gelirlerinin vergilendirilmemesi büyük çoğunluğu zaten en az geçim indirimi sınırlarında olan tarım işçisi ve ortakçıya yararlı olmaktan çok rant geliri elde eden yüksek gelir sahiplerine yararlı olmaktadır. Bu durum hem tarım sektörü içindeki gelir dağılımında, hem de genel gelir dağılımındaki dengesizliği artırmaktadır.

Planın sosyal adalet amaçlarına ulaşabilmesi, çeşitli gelir gruplarının kalkınma hamlesine güçleri ölçüsünde katılmalarına bağlıdır. Bu şartın yerine getirilebilmesi için gelir dağılımındaki aleyhe işleyen eğilimlerin durdurulması, aşırı eşitsizliklerin yumuşatılması ve daha âdil bir gelir dağılımına ulaşmak için tedbirler alınması gerekir.

a. Geri kalmış memleketlerin kalkınma hamlelerinin başlangıcında, kısa dönemlerde ortaya çıkan enflâsyonist baskılar önlenecektir.

b. Geniş ölçüde dağıtıcı (Redistributive) bir mali politikayla vergi yükünün daha âdil olarak dağıtılması ve genişleyen sosyal hizmetlerin istenen alanlarda doğrudan doğruya ve daha etkili olacak şekilde yönetilmesi sağlanacaktır.

c. Kıymet ve irat esasına dayanan vergilerde matrahlar gerçeğe daha uygun hale getirilecektir.

ç. Kişilere kendi kabiliyetlerini geliştirmelerini teşvik edici geniş bir fırsat eşitliği ve sosyal seyyaliyet sağlanacaktır.

Fırsat eşitliğine ulaşmanın ilk şartı, çalışmak isteyen herkese en az bir kazanç sağlıyacak iş verebilmektir. Geri kalmış ülkelerde yüksek orandaki düşük istihdam, ülkelerin temel iktisadi yapılarındaki eksikliklerden doğmaktadır. Yurdun sosyal yapısı geniş ölçüde güçlendirilmeden, eğitim ve diğer sosyal hizmetler geliştirilmeden yeterli ücretlerle tam istihdam şanını sağlayabilecek bir seviyeye ulaşılamaz. Dola-

yanıyla fırsat eşitliğinin ilk şartı eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi Devlet hizmetlerinin gelişmesiyle bir arada memleketin sınai yapısının da kurulması güçlendirilmesidir.

Gelişmiş ülkelerdeki eğitim sistemi ve başka sosyal hizmetlerin çeşitli gruplar arasında daha geniş bir fırsat eşitliği ve sosyal seyyaliyet sağlanmasında büyük payı vardır. Türkiye'de sosyal hizmetlerin bu türlü gelişmesi, özellikle ilk öğretimin yurt çapında yayılması, orta ve yüksek öğretimde geniş ölçüde bursların ve başka kolaylıkların sağlanması, bunların yanında sağlık şartlarının düzeltilmesi toplum hizmetlerinin ve ucuz ekonomik konut programlarının köy ve toplum kalkınma programlarının geniş ölçüde uygulanması, kişilere hem daha geniş iş imkânları açarak onlara yüksek hayat standardına ulaşmak imkânlarını sağlıyacak, hem de ekonomik verimliliği arttırarak kalkınma hızımızı çabuklaştıracaktır.

Türkiye'nin kalkınma hamlesi tarımda çalışan büyük halk kütlelerine toplum kalkınması metodlarıyla ulaşacak ve bugün yurdumuzda en düşük hayat standardında yaşayan bu kütlelerin daha iyi iş ve hayat standardına erişmelerine yol açacaktır. Tarım bölgelerinde yaşayanlara ulaştırılması gereken ve bugün geniş ölçüde eksikliği duyulan birçok hizmetler vardır. Bunların sosyal amaçlara, toplumsal yapımıza ve ihtiyaçlarımıza en uygun şekilde yapılması gerekir. Bu alanda kaynakların ve insan gücünün boş yere harcanmasına engel olacak tedbirler alınması, halkın gönüllü olarak hizmetlere katılmasına ve böylece toplumun yaratıcı gücünün kullanılmasına çalışılması kaynakların arttırılmasına, hizmetlerden ve imkânlardan daha çok sayıda insanın yararlanmasına imkân verecektir.

Toplum kalkınması herşeyden önce tarımda verimliliğin artması, gelirin yükselmesi ve insan gücü ve diğer kaynaklardan en çok yararlanılması yollarını arayacaktır. Böylece, başta eğitim olmak üzere sosyal hizmetlerin genişlemesi ve toplum kalkınma projelerinin başarıya ulaşması ölçüsünde kabiliyetleri ve ufukları genişleyecek olan kütleler daha fazla iş imkânlarına, sosyal seyyaliyete ve bunlara bağlı olarak yüksek hayat standartlarına erişebileceklerdir.

8. *BÖLGELER ARASINDA SOSYAL ADALET DENGESİ :*

Yurdumuzda çeşitli bölgeler arasında gerek iktisadi faaliyet hacmi ve gelir seviyesi, gerekse en geniş anlamıyla sosyal hizmet ve tesisler bakımından büyük dengesizlikler vardır. Plânlı kalkınmamızın ikinci büyük toplumsal amacı, bölgeler arasındaki bu dengesizliğin azaltılması ile bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın sağlanmasına yöneltilmiştir.

Bugün sosyal ve ekonomik bakımdan geri kalmış bölgelerin zaten çok dar olan imkânlarıyla biriken yetersiz fonlar bile, buralardan en mütşebbis nüfusla birlikte gelişmiş bölgelere doğru akmaktadır. Geniş ölçüde iktisadi tedbirler alınmadan durdurulmasına imkân olmayan bu akış yurdun en yoksul bölgelerini daha da yoksullaştırmakta, geri bölgelerle ge-

lişmiş bölgeler arasındaki ayırımı gittikçe açmaktadır. Bu durum tablo 27 de açıkça görülmektedir. İllerin ekonomik faaliyet hacimleri ve gelir seviyelerinin bir indeksi olarak ödedikleri vergiler, özellikle gelir vergileri gösterilebilir. Tablo 27 de görüldüğü gibi, gelişmiş illerimizin ödedikleri vergilerin genel vergi gelirleri içindeki payı artmış buna karşı geri bölgelerinki azalmıştır. Bu durum gelişmiş illerin gittikçe memleket ortalama gelişmesinin üstüne çıktıklarını, geri illerin ise ortalamanın gittikçe daha çok altına düştüğünü göstermektedir. Başka bir deyimle, ekonomik faaliyet hacmi bakımından iller arasındaki ayırımlar gittikçe büyümektedir.

Memleketimizde tarım gelirinden vergi alınmadığı ve dolayısiyle vergi indekslerinin illerin ekonomik faaliyetleri hakkında yalnız başlarına yeterli bir gösterge olmayacakları haklı olarak ileri sürülebilir. Tablo 27 de görüleceği gibi vergiye tabi gelirleri düşük olan illerin tarım geliri durumları da tahmin edileceği gibi aşağı yukarı aynıdır. Türkiye'de köylü nüfus başına tarım geliri ortalaması 100 kabul edilirse, Artvin'in köylü nüfus başına tarım geliri 45; Bitlis'in 48; Diyarbakır'ın 65; Hakâri'nin 41; ve Kars'ın 93 tür. Bu durum vergi ödeme ölçülerimize göre geri durumda olduğunu kabul ettiğimiz illerin tarım geliri ölçüsü bakımından da Türkiye ortalamasının altında olduğu göstermektedir.

Ekonomik faaliyet ve gelir seviyesi bakımından iller arasındaki farklar devletçe bu illere götürülen toplumsal hizmetlerin dağılımında da hemen hemen aynı düzende kendini göstermektedir. Zaten, bu iki dağılım arasında karşılıklı bir sebep-sonuç ilgisi kabul edilebilir. Çeşitli iller arasında toplumsal hizmet arzı bakımından bugünkü ayrımlar aşağıdaki tablolarda açıkça görülebilir.

TABLO : 27 — Çeşitli illerin vergi ödemelerindeki değişmeler

(Yüzde olarak)

İLLER	1951 - 1952 de ilin ödediği gelir vergisinin toplam gelir vergisi tutarına oranı	1958 - 1960 da ilin ödediği gelir vergisinin toplam gelir vergisi tutarına oranı	İki dönem arasında ilin gelir vergisi içindeki payının değişme oranı	1950 yılında ilin ödediği toplam verginin toplam vergi tutarına oranı	1960 yılında ilin ödediği toplam verginin toplam vergi tutarına oranı	İki dönem arasında ilin toplam vergi tutarı içindeki payının değişme oranı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bursa	1,70	2,60	+ 53	1,5	2,3	+ 53
Adana	2,10	2,80	+ 33	2,5	3,1	+ 29
İstanbul	36,00	44,30	+ 23	30,2	33,0	+ 12,5
Ankara	11,70	12,40	+ 6	10,4	10,8	+ 4
Diyarbakır	0,50	0,37	— 25	0,39	0,41	∓ 5 (1)
Artvin	0,22	0,14	— 34	0,14	0,14	+ 0
Kars	0,28	0,21	— 25	0,30	0,24	— 20
Hakâri	0,035	0,024	— 38	0,04	0,027	— 33
Bitlis	0,10	0,083	— 8	0,09	0,07	— 33

(1) Diyarbakır'daki Ergani bakır istihracı tesislerinin ödedikleri büyük miktarlardaki istihsal vergisi durumu değiştirmemektedir. Nitekim ilin ödediği vergisinden hakiki durum görülmektedir.

TABLO : 28 — 1959 da İller itibariyle doktor başına düşen kişi sayısı

İstanbul'da	1	Doktora	635 Kişi
14 ilde	1	»	2 600 »
20 »	1	»	11 271 »
18 »	1	»	15 342 »
6 »	1	»	6 695 »
8 »	1	»	9 295 »

TABLO : 29 — Çeşitli illerimizde 1953 ve 1959 arasındaki doktor sayısı

	1953	1959
İstanbul	2947	2716
Ankara	593	1048
İzmir	429	670
Adana	150	205
Bursa	165	181
Eskişehir	100	121
İsparta	30	43
Bitlis	21	14
Ağrı	18	16
Gümüşhane	17	12
Bingöl	14	12
Muş	13	11
Hakâri	10	7

TABLO : 30 — 1959 da hastahane yatakları (10.000 nüfusa düşen yatak sayısı)

İstanbul	74,7	Adana	9,6
İsparta	40,7	Bitlis	6,5
Ankara	33,7	Kars	5,7
İzmir	27,2	Muş	5,9
Eskişehir	22,7	Ağrı	3,9
Bursa	13,0	Hakâri	2,9

Yukarıda sağlık hizmetlerinin dağılışında görülen dengesizlik gerekli tedbirler alınmazsa daha artacaktır. Bu durum Tablo : 31 de açıkça görülmektedir.

TABLO : 31 — 1950 - 1959 arası artan her 10 000 nüfus için il içinde hastahanelere eklenen yatak sayısı

İsparta	165,0	Adana	18,8
İstanbul	72,9	Muş	15,1
Ankara	62,7	Hakâri	8,6
İzmir	60,5	Bitlis	8,5
Eskişehir	31,4	Ağrı	5,9
Bursa	20,8	Ordu	2,1

Sağlık hizmetlerinin dağılışı ile eğitim hizmetlerinin dağılışı arasında çok yakın bir ilgi olduğu Tablo : 32 de görülmektedir. Eğitim hizmetlerinden en yaygını olan ilk öğretimin dağılışı, sağlık hizmetlerinin dağılışında görülen aynı dengesizliği göstermektedir.

TABLO : 32 — İllerde her 100 nüfusa düşen ilk okul öğrencisi sayısı

İsparta	11,5	Ordu	7,2
Eskişehir	11,5	Bingöl	6,1
İzmir	10,7	Bitlis	5,4
Adana	10,7	Muş	4,7
Bursa	10,1	Ağrı	4,6
Ankara	9,5	Hakâri	1,4

Yukarıdaki tabloların incelenmesinden, sosyal hizmetler bakımından geri kalmış olan illerin iktisadi faaliyet hacimleri ve gelir seviyeleri bakımından da diğer illerden geride oldukları anlaşılmaktadır. Geri kalmış ve gelişmiş illerin coğrafi dağılımı gözönüne alınırsa bunların çeşitli gelişme safhalarında bölgeler teşkil ettikleri görülür.

Dengeli kalkınmanın amaçlarından biri olan bölgeler arası dengesizliğin azaltılması için, çeşitli tedbirler alınacaktır.

Devletin sosyal hizmetler için yapacağı harcamalar ve yatırımların dağılışında bölgeler arasındaki sosyal hizmet, iktisadi faaliyet ve gelir seviyeleri gözönüne alınacak, bunların düşük olduğu bölgelere yapılacak sosyal hizmet arzı yoğunlaştırılacaktır. Bu tedbirler uzun sürede ekonomik faaliyetleri etkileyecek, çeşitli bölgelerde yaşayanlar

arasında bir fırsat eşitliği sağlayacaktır. Diğer taraftan, bu tedbirlere ek olarak daha kısa sürede sonuç verecek bazı tedbirlerin de alınması gerekmektedir.

Bu tedbirler iki kısımda toplanmaktadır. Bunlardan birincisi, iktisadi kalkınmanın teşviki için Devletin çeşitli bölgelere yapacağı altyapı ve diğer iktisadi yatırımların dağılımıdır. Bölge politikasının uygulama araçları esas itibariyle Plân Hedefleri ve Stratejisi»nde gösterilmiştir. Buna göre yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımda bölgelerarası dengeli bir kalkınmanın esasları gözönünde bulundurulacaktır.

Geri kalmış bölgederdeki ümit verici sektörlerin seçiminde bu bölgelerin memleketin diğer bölgeleri ile kıyaslanması sonucunda göstereceği üstünlüğe ek olarak, bölge içinde bir sıralamaya gitme ilkesi benimsenmiştir.

Amacımız senelik yüzde 7 büyüme olduğuna göre, bölgelerarası iktisadi yatırımların dağılımı yüzde 7 büyümeyi sağlayacak şekilde olacaktır. Dolayısiyle, büyüme hızına olumsuz etkisi olmadığı takdirde, iktisadi yatırımlar öncelikle geri kalmış bölgelere yapılacaktır.

Bölgeleri geliştirmek bakımından Devlet tarafından doğrudan doğruya alınacak bu tedbirler yanında dolaylı olarak geri kalmış bölgelerden mahalli sermayenin ve müteşebbislerin dışarıya kaymasını önlemek, hatta diğer bölgelerden sermaye ve müteşebbis akımını sağlamak için de bazı tedbirler alınması düşünülmüştür.

Alınacak tedbirler bilhassa bu bögelerde özel sektör tarafından kurulacak tesislerin kuruluş ve imalât maliyetlerini düşürmek yönünde olacaktır. Bu bakımdan bazı az gelişmiş bölgelerde sanayii sitelerinin tesisi ve bu sitelerde kurulacak tesislere ucuz kuruluş yeri, enerji ve kredi ile bazı vergi indirimleri sağlanacaktır.

KARMA EKONOMİNİN KURALLARI

1. GİRİŞ :

Plan, strateji kararına uygun olarak, Devlet ve özel teşebbüs kesimlerinin yanyana bulunduğu karma bir ekonominin bütünü için hazırlanmıştır. Strateji kararında açıklanan iktisadi ve sosyal hedefler, kamu kesiminin ve özel kesimin gelişmeleri konusunda her hangi bir peşin hükümle bağlı olmaksızın politik, sosyal düzenin ve iktisadi kaynakların sağladığı imkânlara göre tesbit edilmiştir.

Kalkınma politikasının ana ilkesi, hürriyet düzeni içinde yüzde 7 lik dengeli büyüme hızını ve bunun gerektirdiği fedakârlıklar sonunda meydana gelecek nimetlerin adil bir şekilde dağılımını sağlamaktır. Bu politikanın tesbitinde Devlet ve özel teşebbüs kesimleri birbirinden ayrı ve menfaatleri birbiri ile çelişen iki parça olarak değil, bir bütünün birbirini tamamlayan iki kesimi olarak ele alınmıştır.

Kamu kesiminin iktisadi faaliyetleri için hedeflerin tesbitinde özel kesimin gelişme imkânları ve yönleri de gözönünde bulundurulmuştur. Özel sektörün geliştirilmesi için bu sektöre tanınacak imkânlarda plân hedeflerinin gerçekleşmesi ve toplam tasarrufları ve yatırımları en yüksek kılma amacına göre hareket edilmiştir.

Karma ekonominin «İşleyiş kuralları» toplum refahının artırılmasıyla ilgili politik, sosyal ve iktisadi unsurlar arasında, plân stratejisinin kurduğu dengeye göre tâyin edilmiştir. Kamu ve özel sektör teşebbüsleri arasındaki iş bölümü, işbirliği ve rekabet şartları plânın sosyal ve iktisadi hedeflerinin gerçekleşmesi için gerekli şartlara uygun olarak tesbit edilmiştir.

2. KAMU VE ÖZEL SEKTÖR ARASINDA İŞ BÖLÜMÜ VE İŞBİRLİĞİNİN ESASLARI :

Gelişen bir ekonomide Devlete düşen görevleri geleneksel bir görüşle sınırlandırmaya imkân yoktur. İktisadi kalkınma, yurdun sosyal ve ekonomik düzeninde değişmeleri gerektiren sosyal bir olaydır. Bunun gerçekleşmesi ve huzur ve istikrarın sağlanması adil bir gelir dağılımı ve dengeli bir üretim bünyesi gibi ancak Devlet otoritesinin müdahalesiyle gerçekleşecek bazı şartlara bağlıdır.

Özel sektörün iktisadi kalkınmanın bütün şartlarını yalnız başına gerçekleştirmesi mümkün değildir. İktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi

için yatırımların hızlandırılması, üretimin yapısında ve metodlarında bazı temel değişikliklerin meydana getirilmesi gerekir. Faaliyetlerini piyasa şartlarına göre ayarlayan müteşebbisin bunları gerçekleştirmesi mümkün değildir. Az gelişmiş ve durgun bir iktisadi düzenden ileri ve dinamik bir bünyeye geçiş için merkezi otoritenin sistematik ve rasyonel tedbirler alması gerekmektedir. Nitekim Türkiye'nin ilkel bir ekonomik düzenden daha ileri bir üretim sistemine geçmesi Devlet yatırımları ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin faaliyetleri ile mümkün olmuştur.

Bu sebepten kamu ve özel sektör faaliyetlerini kesin çizgilerle sınırlandırmak lüzumsuz ve imkânsızdır. Devlet plân hedeflerinin gerektirdiği şartları sağlamak için iktisadi faaliyetleri düzenliyebilmelidir. Bunun lüzumu bir misalle belirtilebilir. Türkiye'de tarım, geleneksel olarak özel teşebbüse bırakılan ve aile işletmelerinin yaygın olduğu bir iktisadi faaliyet koludur. Ancak Devlet önderlik etmez ve bazı faaliyetleri üzerine almazsa, bu sektörde bir gelişmenin olacağı şüphelidir. Tarımsal üretimin artması için Devletin bu sektöre sulama, enerji, yol ve haberleşme tesisleri, kredi ve pazarlama imkânları sağlaması, teknik yardımda bulunması ve toprak reformu gibi bazı temel strüktür değişmelerini gerçekleştirmesi gerekmektedir.

İleri teknik ve büyük sermaye isteyen yeni üretim kollarında teşebbüsler kurmak suretiyle, Devletin sanayi alanında da gelişmeye öncülük etmesi gereklidir.

Kamu ve özel sektör arasındaki iş bölümünün tesbitinde doğmatik bir tutum değil, fakat pratik bir görüş hakim olmuştur. İş bölümüne esas, bu iki sektörün kendine has özellikleri ve bugünkü ekonomik düzen olacaktır. Bu düzen içinde yapılacak ayarlamaları ise plânın iktisadi ve sosyal hedefleri tâyin edecektir.

a. *Stratejide* belirtildiği gibi yüzde 7 büyüme hızının idame ettirilebilmesi için artan gelirin mümkün olduğu kadar yüksek bir oranının yatırım harcamalarına ayrılması gerekmektedir. Ancak kişilerin tasarruf eğilimleri kısa süredeki değişmesi mümkün olmayan sosyal ve kültürel faktörlere bağlıdır.

Plânda, hareket noktası olarak, özel sektörün yaratabileceği tasarrufların tahmini, geçmişteki eğilime bağlı olarak yapılmış, fakat Devletin tasarrufu teşvik edici tedbirleri dolayısiyle plân döneminde özel sektörün kişi ve kurum tasarrufları ile daha büyük bir yatırım hacmini gerçekleştirebileceği varsayımına dayanılarak düzeltilmiştir. Bunun için vergi ve kredi politikaları ile özel sektör tasarruflarının artırılması teşvik edilecektir. Ancak yüzde 7 büyüme hızının gerektirdiği bütün ilâve kaynakları bu şekilde sağlamak mümkün olmayabilir. Özel sektör tasarruflarının artması büyük ölçüde müteşebbis kârlarının çoğalması ile ilgilidir. Özel işletmelerin yarattıkları fonların bir kısmının tüketime gitmesi normal ve kaçınılmaz bir hadise olduğundan özel tasarrufların artması için alınan tedbirler toplam tasarruf hacminin azalması ile neticeleneceği gibi adaletsiz bir gelir dağılımı da meydana getirir.

Bu sebeple iktisadi kalkınma ile ilgili kaynakların sağlanmasında adil bir vergi sistemi ve Devlet teşebbüslerinin yaratacağı fonlar da büyük rol oynayacaktır.

b. Yıllık programlarda toplam yatırımların ve sektörlere göre yatırımların Devlet ve özel olarak ayırımı gösterilecektir. Böylece her sektörde yapılması gereken en düşük özel yatırım miktarı gösterilmiş olacaktır. Özel sektör kendinden beklenen yatırım miktarını gerçekleştiremediği veya aştığı takdirde kamu yatırım hedefleri buna göre yeniden gözden geçirilecektir.

Kamu sektörü yatırımları aşağıda belirtilen hususlara göre tesbit edilmiştir :

(1) TEMEL YATIRIMLAR (ENFRASTRÜKTÜR) :

İktisadi kaynaklarımızdan tam olarak yararlanabilmemiz için bazı Devlet hizmetlerinin geçmişteki kinden çok daha geniş bir çapta ele alınması gerekmektedir. İktisadi kalkınmanın temeli olan bu hizmetler arasında eğitim, sağlık ve ulaştırma gibi geleneksel Devlet hizmetleri bulunduğu gibi, ileri kapitalist ülkelerde bile modern Devlet anlayışına uygun olarak merkezi otoritenin üzerine aldığı enerji, sulama tesisleri, barajlar gibi temel yatırımlar da vardır.

Temel hizmetlerle ilgili yatırımlar, fazla sermaye istediği, geniş bir organizasyonu gerektirdiği ve mahiyetleri icabı kısa sürede kârlı olmadıkları için bunları Devlet üzerine alacaktır. Bu hizmetler, üretken yatırımların yapılabilmesi için gereklidir.

Kalkınma süresinin bilhassa ilk dönemlerinde gerekli temel yapıyı sağlıyacak yatırımlara büyük fonlar ayrılmıştır.

(2) ÜRETKEN YATIRIMLAR :

Kamu sektörü aşağıda belirtilen durumlarda üretken yatırımlar yapacaktır :

(a) Kamu İktisadi Teşebbüslerinde üretkenliği artıracak ve genel olarak bu sektörde verimliliği sağlayacak yatırımları yapacaktır. Bugün İktisadi Devlet Teşebbüsleri (Bütçe içi döner sermayeli işletmeler dâhil) ekonomimizde önemli bir yer tutmaktadır.

Bu sektördeki kapasitenin daha iyi kullanılması, kalkınma hedeflerine uygun üretim artışı meydana getireceği gibi bu hedef için gerekli fonların önemli bir kısmını da yaratacaktır.

Bu sektörde başlanmış bulunan yatırımların tamamlanması ve tamamlayıcı yeni yatırımlarla döner sermaye ihtiyaçlarının karşılanması üzerinde önemle durulmuştur.

(b) Plâna göre yatırım yapılması gereken bir alanda özel teşebbüs yatırım yapmıyorsa ve bu durum ekonomide bazı önemli tıkanıklıkların meydana gelmesine sebep olacaksa Devlet veya kamu teşebbüsleri yatırım programlarını ayarlıyarak gerekli yatırımın yapılmasını sağlayacaktır.

(c) Kamu fonlarının sarfına ve maksatları dışında kullanılmasına sebep olan karma teşebbüse prensip olarak yer verilmeyecektir. Ancak özel tasarrufların harekete geçirilmesi ve yabancı sermayenin teşviki gibi, bazı özel durumlarda Devlet karma teşekkül kuracaktır.

(d) Mali sebeplerle veya kamu yararı için tekel kurulması gerekli alanlar Devlet Teşebbüslerine ayrılmıştır. Ayrıca özel kişiler tarafından fiili tekel kurularak bunun kötüye kullanılması veya spekülatif kazanç sağlama aracı haline getirilmesi durumunda Devlet müdahale edecektir.

3. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ İLE ÖZEL TEŞEBBÜS ARASINDA REKABET ŞARTLARI :

İktisadi politikanın bütün araçları kamu kesimine ve özel kesime eşit olarak uygulanacaktır. Ekonomide faaliyette bulunan bütün iktisadi teşebbüslere ortak ve belli kuralların uygulanması ilkesi genel iktisadi politikanın temelini teşkil edecektir. Şöyleki :

a. İktisadi politikanın esası açıklık olacaktır. Plân stratejisinde belirtildiği gibi maliye, para, fiyat, dış ticaret ve yatırım politikalarında kararlılık ve açıklık ilkelerine uyulacak ve gerek Devlet sektöründe, gerek özel sektörde uzağı görme ve güvenle hareket etme imkânı sağlanacaktır.

b. Genel ve katma bütçeli dairelerin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin yatırımlarına plân hedeflerini doğrudan doğruya uygulayacak olan Devlet, ekonominin genel yapısı ve çeşitli kesimlerin gelişmesi hakkındaki bilgileri açıklamak, üç aylık konjonktür raporları yayınlamak ve rehberlik ofisi kurmak gibi tedbirlerle özel teşebbüsün yatırımlarına öncülük edecektir.

c. İktisadi Devlet Teşebbüsleri iyi bir müteşebbis gibi hareket ederek kârlarını azamileştirmelerini mümkün kılacak bir fiyat politikası yürüteceklerdir. İktisadi Devlet Teşebbüsleri ancak yeni kurulan bir sanayiin iç piyasada bir süre korunması gerekiyorsa, örneğin işletmenin tam kapasite ile çalışmasını mümkün kılacak bir talep hacmi henüz teşekkül etmemişse veya sosyal amaçlarla politik tercihlerin sonucu olarak bazı tüketici grupların korunması gerekiyorsa fiyatlarını maliyetlerinin altında tesbit edebileceklerdir. Bu gibi hallerde meydana gelecek işletme açığı bütçeden ayrılacak ödeneklerle kapatılacaktır. Ancak bunun özel teşebbüsle haksız rekabet sonucu vermemesi ilkesi daima gözönünde tutulacaktır.

d. Faiz haddi, süre, faizin ve ana paranın ödenmesi konusunda uygulanacak teşvik tedbirleri plân hedeflerine uygun olarak kesimlere göre tâyin edilecektir.

e. İthal programları, kesimlerin ihtiyaçlarına göre tesbit edilecek, kamu ve özel kesimin ithalât talepleri plân hedefleri ve toplum yararı ölçülerine göre incelenip, değerlendirilecektir. Plân hedeflerine uygun ve ilerde teknik ve mali yapıları bakımından maliyetlerinin düşmesi beklenen yeni sanayiilere uygulanacak olan seçici koruma ve gümrük politikaları özel sektöre ve kamu sektörüne eşit şartlarla uygulanacaktır.

BÖLÜM III

TOPLUMUN TEMEL KURULUŞU

GİRİŞ :

İktisadi ve toplumsal kalkınma esas olarak toplum yapısının değişmesidir. Toplum yapısının değişmesi kalkınmaya bağlı, fakat aynı zamanda kalkınmayı şartlandıran ve muayyen bir safhada onu iten bir oluştur.

Kalkınmanın gerçekleşmesi, bütün vatandaşların, köylünün, Devlet memurunun, işçinin, mühendisin, teknisyen ve müteşebbisin çabalarının sonucu olacaktır. Fakat bu çabaların gösterilmesi ve verimli olması, toplumun ve Devletin yaratacağı ortamla, çerçeveyle bağıntılıdır.

Cumhuriyetin kuruluşundanberi toplumumuzda meydana gelen sosyal yapı değişikliği hızlı ve önemli olmuştur. Önümüzdeki on beş yılda meydana gelecek değişmeler, hiç şüphesiz daha hızlı ve önemli olacaktır. Bu dönemde toplumun içinde bulunacağı şartlar ve toplum yapısındaki değişmelerin bütün unsurlarının bir arada ve bir tüm olarak ele alınabilmesi için sahip olduğumuz imkânlar bu değişmelerin fazla sıkıntıya düşmeden kalkınmayı kolaylaştıran bir yönde yer almasını sağlıyabilir.

Kalkınmanın gidişini etkileyecek bir politikanın, sadece kalkınmayla harcamalar arasında mekânik bir bağ kurmakla yetinmesi, bu bağıntı çok mütecanis bir sistem içinde bile kurulsa, amaçlara varılması için yeterli olmayacaktır. Sosyal yapı değişikliklerinin titizlikle takip edilmesi ve bunlara verimli müdahalelerin yapılması ihmal edildiği takdirde hem kalkınma çabası uzun sürede çıkmaza girecek hem de kendiliğinden ayarlanmalar ve gecikmiş müdahaleler sosyal maliyeti her bakımdan yüksek olan çözüm yolları olacaktır.

Beş yıllık kalkınma planında, harcamaların ve kalkınma hızının sosyal yapıyı meydana getiren müesseselere etkisiyle, kalkınma hızının sağlanması için bu müesseselerde yapılması gerekli değişiklikler bir arada düşünülmüştür.

Bu modelde, harcamalarla ilgisi olmayan ve siyasi tercih dolayısiyle veya tabii bağıntılar yüzünden tesir edilemiyen unsurlar veri olarak ele alınmıştır.

Bu gibi unsurların başında hızlı nüfus artışı, nüfusun bugünkü dağılışı (Yaş grupları, şehirli-köylü olarak) ve iktisadi faaliyetin Devlet ve özel şahısların mülkiyeti altında yapılması, yani karma ekonomi düzeni gelmektedir.

Nüfus yapısı ve bununla ilgili değişmeler gerçekte diğer bütün müessesleri tâyin eden unsur olarak kendini kabul ettirmektedir. Başka müesseselerdeki değişikliklerin izlenmesi veya bu değişikliklerin karşılıklı bağıntılarını, katılıklarını ve plân hedefleriyle bağıntılarını gözönünde bulundurarak bu değişikliklere yapılan sistemli ve şümullü bir müdahale, nüfus değişkenini ilk hareket noktası olarak almalıdır.

Nüfusun artması ve şehirlere akını, hızla sanayileşme politikasını zorunlu kılmaktadır. Bunun gerektirdiği işgücü ve sermaye seferberliğinin, memleketimizde en iyi şekilde bir karma ekonomi düzeniyle sağlanacağı kabul edilmiştir. Bunu toplum yapısı konusunda bir temel tercih olarak kabul etmek gerekir.

Öbür yandan, artan ve sanayileşen nüfusun beslenmesi ve beslenme seviyesinin yükseltilmesi, sınırlı olan toprakların en verimli şekilde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Üretim artışını köstekleyen ve toplumsal adalet hedefinin gerçekleşmesini güçleştiren toprak mülkiyeti düzenini bu sebeple ıslah etmek gereklidir.

Bütün bu çabaların yönetilmesi ve meseleleri toplum yararına çözümünün gerçekleştirilmesi Devlete önemli sorumluluklar yüklemektedir. Bu sebeple İktisadi Devlet Teşekküllerinde ve Devlet idaresinde alınacak yeniden düzenleme tedbirleri başarının ilk şartlarından olarak görünmektedir.

Fakat, halkın kalkınma çabasına katılması, hatta bu katılma işini kendisinin düzenlemesi, başka ülkelerden elde edilen tecrübelerin ışığında, bir zorunluluk olarak görülmektedir. Toplum kalkınması programı ve bununla ilgili sosyal yapı değişiklikleri bu bakımdan önemlidir.

Sanayileşme ve şehirleşme hareketi, iş ve işçi meselelerini, sosyal güvenlik ihtiyacını ön plâna getirecektir. Bu konularda temel tercihlerin açıklık kazanması ve cesaretle uygulanması, gelecekte sosyal düzen ve refahın toplumca istenen şekilde ve seviyede olmasını sağlıyacaktır.

Sanayileşme ve tarımda entansif usullere gidiş, gittikçe daha fazla para ekonomisine girmemizi zorunlu kılacaktır. Kredi müessesselerinin düzenlenmesi bu girişi kolaylaştıracak ve bilinçsiz ayarlamaları ortadan kaldıracaktır.

NÜFUS MESELESİ

1. *GİRİŞ* :

Nüfusla iktisadi gelişme arasındaki sıkı bağıntı, gelişme plânlarında nüfus eğilimlerine ve politikasına büyük bir ağırlık verilmesini gerektirir. İkinci Dünya Savaşından bu yana, geri kalmış ülkelerin çoğunda ölüm hadleri hızla düşmekte, fakat doğum hadleri pek değişmemektedir. Böylece nüfus artış hızı gittikçe büyümektedir. Bu durum iktisadi gelişme çabalarını kösteklemektedir. Çünkü iktisadi gelişme, en basit deyimle, adam başına düşen millî gelirin artmasıdır. Millî gelir belirli bir hızla artmakta iken nüfus da aynı hızla artarsa adam başına düşen gelir seviyesinde hiç bir değişme olmaz. Bu yüzden fakir ülkelerin bir kısmı, geliri artırma çabalarının yanında nüfus artışını yaşaşlatmak içinde uğraşmaktadırlar.

Türkiye'de nüfus büyük bir hızla artmaktadır. İktisadi gelişme hızının mümkün olduğu kadar büyük olması da bir millî politika haline gelmiştir. Bu sebeple nüfus politikasında bir değişikliğe şiddetle ihtiyaç vardır.

2. *BUGÜNKÜ NÜFUS POLİTİKASI* :

Cumhuriyet Hükümeti başlangıçta haklı olarak nüfus artırma politikasını benimsemiştir. Bir yandan ölümler azaltılmağa çalışılacak, bir yandan da doğumlar kolaylaştırılacak ve artırılacaktır. Ölümleri azaltma aslında sadece nüfus artırma politikasının bir aracı olarak düşünülemez. İnsanları daha sağlam ve daha uzun ömürlü yapmak başlı başına bir hedeftir. Şu halde nüfusu artırma politikasının asıl önemli yönü doğumlarla ilgili olamdır.

1930 yılında doğumları artırma ve kolaylaştırma görevi Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile Sağlık Bakanlığına verilirken aynı kanunla «İlkaha mâni veya çocuk düşürmeğe vasıta olup Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince tâyin olunacak alât ve levazımın ithal ve satışı» yasak edilmiştir. 1926 tarihli Türk Ceza Kanunu kasten çocuk düşürmek ve düşürtmeyi suç saymış, 1936 yılında kanunun ilgili faslında yapılan değişikliklerle kısırlaştırma ve gebelik önleyici bilgileri yayma da yasak edilmiştir.

3. *NÜFUS ARTIŞI* :

1927 sayımında 13 milyon 648 bin kişi olarak tesbit edilen Türkiye nüfusu 1960 sayımı geçici sonuçlarına göre 27 milyon 830 bin kişidir. İki sayım arasındaki artış yüzde 104 dür. Yıllık ortalama artış hadleri İkinci Dünya Savaşı yılları dışında hemen her dönemde yüksektir. Daha da önemli olan nokta savaştan sonra nüfus artış hadlerinin büyük bir yükselme göstermesidir. 1940-1945 döneminde yıllık artış haddi binde 10,6 iken 1945-1950 de binde 22 olmuş, 1950-1955 de binde 28,1 e ve 1955-1960 da binde 29,5 e yükselmiştir. Bu son artış hadleri dünyadaki en yüksek artış hadleri arasındadır.

Nüfus artış haddinin yüksekliğinde ve son dönemlerde büsbütün yükselmesinde yurda giren göçmenlerin etkisi önemsizdir. Artışın sebebi doğumlarla ölümler dengesine bağlıdır. Doğum ve ölüm hadlerinin gerçek gidişini gösterecek istatistikler ya olmadığı, ya da eksik ve yetersiz olduğu için durumu tam bir kesinlik ve doğrulukla tesbit mümkün değildir. Ancak eldeki verilerin değerlendirilmesi şu sonuçları vermektedir.

a. Türkiye Cumhuriyetinin ölümleri azaltma politikası esas olarak başarılıdır. İkinci Dünya Savaşından sonra hastalık ve ölümle mücadele alanındaki yeni buluşların etkisi bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de büyük olmuştur. Böylece savaş yıllarından bu yana ölüm hadleri hızlı bir düşme göstermiştir. Savaş yıllarında binde 20 nin üstünde olduğu tahmin edilen kaba ölüm hadlerinin 1945-1950, 1950-1955 ve 1955-1960 dönemlerinde sırası ile binde 17, binde 14,8 ve binde 12 yakınlarında olduğu tahmin edilmektedir.

b. Doğum hadleri pek az değişme göstermiştir. 1935 den bu yana kaba doğum hadleri binde 40 in bir az üzerindedir. Sadece savaş yıllarında önemli sayılacak bir düşme vardır. Bu da o dönemin özel şartlarından ileri gelmektedir. 1950-1955 döneminde ise kaba doğum hadlerinin en yüksek olduğu (Binde 42,7) tahmin edilmiştir.

Şu halde ölüm hadleri hızla düşerken doğum hadlerinin düşmemesi, hattâ belkide hafif bir yükselme göstermesi nüfus artış hızındaki ilerlemenin ana sebebidir.

4. *HIZLI ARTIŞIN YARATTIĞI MESELELER* :

Bugün Türkiye'de nüfusun çok hızlı artması iktisadi gelişme çabalarını güçleştirmektedir. Plânda ana hedef olarak milli gelirin her yıl yüzde 7 artırılması kabul edilmiştir. Bu oldukça yüksek bir artış hızıdır. ve fedakârlığı gerektirir. Ancak yüzde 7 lik bir artışın ifade ettiği gelişme, yani adam başına düşen gelirin artış hızı, sadece yüzde 4 dür. Çünkü nüfus yüzde 3 e yakın bir hızla artmaktadır. Nüfus daha küçük bir hızla artsa idi ya gelişme hızı yani adam başına düşen gelirin artış hızı daha büyük olacak, ya da aynı gelişme hızı daha az fedakârlıkla sağlanacaktı.

Bundan başka bugünkü yasak hükümlerinin sebep olduğu büyük sayıda can kaybı ve ızdıraplara da işaret etmek gerektir. Bugün Türkiye'de ilhaka mâni olmak istiyen çok sayıda vatandaş son derece ilkel ve tehlikeli yollara başvurmaktadır. Önlenemiyen gebeliklerin gene son derece tehlikeli yollarla sona erdirilmeğe çalışıldığı da bir gerçektir.

Yapılan bir araştırma bunun köylerde yılda yaklaşık olarak 12 bin kadının ölümüne sebep olduğunu göstermiştir.

Az sonra doğurganlıktaki bir değişmenin çeşitli etkileri üzerinde durulurken çok hızlı nüfus artışının bugün yarattığı güçlüklere de daha ayrıntılı olarak dokunulmuş olacaktır.

5. *YAKIN GELECEKTE TÜRKİYE NÜFUSU* :

Türkiye nüfusunun çeşitli bakımlardan önümüzdeki dönemlerde nasıl bir gelişme göstereceği sorusu planlama bakımından son derece önemlidir. Aşağıdaki nüfus projeksiyonları bu soruya cevap arama çabasının sonuçlarıdır.

a. Göçler şimdiye kadar önemli olmamıştır. Önümüzdeki dönemlerde daha önemsiz olacağı tahmin edilebilir. Bu yüzden projeksiyonlarda göçler hesaba katılmamıştır.

b. Ölüm hadlerindeki düşmenin, başka ülkelerin tecrübelerine ve Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlara bakılarak devam edeceği varsayılmıştır. Düşme hızının tesbitinde ise Birleşmiş Milletlerce hazırlanan örnek hayat tabloları esas alınmıştır.

c. Doğurganlık seviyesi kolay değişmez. Üstelik Türkiye'de her türlü doğum kontrolu uygulaması kanun dışı sayılmıştır. Bu yüzden önümüzdeki dönemlerde de geçirdiğimiz son yıllardaki doğurganlık seviyesinin değişmiyeceği düşünülebilir. Plânda kullanılan nüfus projeksiyonları bu varsayıma (Yüksek doğurganlık) dayanmaktadır. Ancak, nüfus politikası değiştirilirse doğum hadlerinde bir düşme beklenebilir. Bunun derecesini tahmin etmek çok güçtür. Burada iki alternatif düşme hızı esas alınarak doğurganlık değişmesinin etkileri gösterilecektir. Bunlardan birincisi çok hızlı olmayan bir azalıştır. Başlangıçtaki doğurganlık seviyesinin 1965-1970 döneminde başlayarak her beş yılık dönemde yüzde 5 azalacağı (Orta doğurganlık) kabul edilmiştir. İkincisi ise oldukça hızlı bir azalıştır. Başlangıçtaki seviyenin 1965-1970 de başlayarak her beş yılık dönemde yüzde 10 azalacağı (Alçak doğurganlık) kabul edilmiştir.

Her üç doğurganlık varsayımına göre 1985 yılına kadar nüfus sayısı ve her dönem için tabii artış kaba doğum ve kaba ölüm hadleri tablo 33 de gösterilmiştir.

TABLO : 33 — Türkiye nüfusu ve dönem ortaları için çeşitli hadler
1960 — 1985

NÜFUS	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Yüksek doğurganlık	27830	31996	36697	42558	49947	59162
Orta doğurganlık	27830	31936	36401	41579	47744	55016
Alçak doğurganlık	27830	31936	36106	40635	45701	51313
Doğuşta hayat ümidi (Yıl)	57,6	60,4	63,2	65,8	68,2	
Yıllık artış haddi (Binde)						
Yüksek doğurganlık	27,9	28,2	30,0	32,5	34,4	
Orta doğurganlık	27,9	26,6	27,0	28,0	28,7	
Alçak doğurganlık	27,9	24,9	23,9	23,8	23,4	

6. *DOĞURGANLIKTAKİ AZALIŞIN ETKİLERİ* :

a. Nüfusun artış hızı :

Her üç projeksiyon sonuçlarına göre önümüzdeki dönemlerde nüfusun artış hızı yüksek olacaktır. Alçak doğurganlık projeksiyonuna göre 1980-1985 döneminde yıllık artış hızı binde 23,4 tür. Bugün bu hız bile bütün dünyada bir hayli yüksek sayılmaktadır. Aynı dönem için yüksek doğurganlığın vereceği artış hızı binde 34,4, orta doğurganlıktaki ise binde 28,7 dir.

Bu hadlerin iktisadi gelişme bakımından önemi ortadadır. Doğurganlık seviyesi değişmezse adam başına geliri aynı ölçüde artırabilmek için iktisadi gelişme çabalarımızı gittikçe artırmak ve gittikçe daha büyük sıkıntıya katlanmak zorunda kalacağız. Oysa doğurganlıkta bir azalma adam başına gelirin artış hızını yükseltecek veya bunun için katlanılması gereken fedakârlık yükünü hafifletecektir.

B. *NÜFUSUN YAŞAMA BİLEŞİMİ* :

Bugün Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 40 ı 15 yaşından küçük çocuklardır. Daha çok gelişmiş ülkelerdekine kıyasla bu çok yüksek bir orandır, ve iktisadi gelişme çabalarını çetinleştirir. Çünkü çalışan nüfusun taşımak zorunda olduğu yük daha büyüktür. Doğurganlıktaki bir azalma bu durumu değiştirecek, çocuk nüfus oranının küçülmesini ve çalışma çağındaki nüfus oranının artmasını mümkün kılacaktır. Buna karşılık, yaşlı nüfus oranı pek az değişecektir. Durum daha açık olarak Tablo : 34 de izlenebilir.

TABLO : 34 — Türkiye nüfusunun yaş bileşimi 1960 - 1985

(Yüksek, orta ve alçak doğurganlık varsayımlarına göre)

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
0 - 14						
Yüksek	11910	13757	15506	17896	21401	26035
Orta	11910	13757	15210	16917	19198	22173
Alçak	11910	13757	14915	15973	17155	18757
15 - 64						
Yüksek	14919	16937	19663	22844	26422	30882
Orta	14919	16937	19663	22844	26422	30596
Alçak	14919	16937	19663	22844	26422	30311
65 +						
Yüksek	1001	1242	1528	1818	2124	2245
Orta	1001	1242	1528	1818	2124	2245
Alçak	1001	1242	1528	1818	2124	2245

Yüzde Dağılımı

0 - 14						
Yüksek	42,8	43,1	42,3	42,1	42,9	44,0
Orta	42,8	43,1	41,8	40,7	40,2	40,3
Alçak	42,8	43,1	41,3	39,3	37,5	36,6
15 - 64						
Yüksek	53,6	53,0	53,5	53,6	52,9	52,2
Orta	53,6	53,0	54,0	54,9	55,3	55,6
Alçak	53,6	53,0	54,5	56,2	57,8	59,1
65 +						
Yüksek	3,6	3,9	4,2	4,3	4,3	3,8
Orta	3,6	3,9	4,2	4,4	4,5	4,1
Alçak	3,6	3,9	4,2	4,5	4,6	4,4

1985 yılı rakamları çocuk nüfus oranı ile çalışma çağındaki nüfus oranı arasında büyük fark olduğunu göstermektedir. Oysa yaşlı nüfus bakımından fark çok önemli değildir. Salt rakamlara bakılınca görülür ki 1985 yaşlı nüfus sayısı (2 milyon 245 bin kişi) her üç projeksiyonda aynıdır. Çalışma çağındaki nüfus bakımından da 1980 yılına kadar aynı durum vardır. Yani çalışma çağındaki nüfusun salt sayıları her üç projeksiyon için aynıdır. Çünkü doğurganlıktaki değişme 1965 de başlamaktadır. 1980 de 15 yaşından yukarı yaşta bulunacak nüfus ise 1965 den önce doğmuş olacaktır. 1985 de çalışma çağındaki nüfusun salt sayıları bakımından her üç projeksiyon arasındaki fark da ihmal edile-

cek kadar küçüktür. 15 - 64 yaşındaki nüfus yüksek doğurganlıkta 30 milyon 882 bin, alçak doğurganlıkta ise 30 milyon 311 bin olup ikisi arasındaki fark 571 bin kişidir. Başka bir deyimle alçak doğurganlık projeksiyonuna göre 1985 de çalışma çağında bulunacak nüfus yüksek doğurganlıkta çalışma çağında bulunacak nüfusdan yüzde 2 yi bulmayan bir oranda daha küçüktür. Çalışma çağındaki nüfus miktarındaki farkın önemsizliğine karşılık çocuk nüfus sayıları bakımından değişik doğurganlık projeksiyonları arasındaki fark çok büyüktür. 1985 de 0-14 yaşındaki nüfus yüksek doğurganlıkta 26 milyon 35 bin kişi iken alçak doğurganlıkta 18 milyon 757 bin kişidir. Aradaki fark da 7 milyon 278 bin kişidir.

Yaş bileşiminde meydana gelecek bu değişmelerin iktisadi gelişme meseleleri bakımından önemi büyüktür. Bir kere doğurganlığın azalması, çalışma çağındaki nüfus bakımından pek önemli olmayacaktır. Bu yaştaki nüfusun salt sayısında doğurganlık değişmesi yüzünden ortaya çıkacak azalmalar önemli değildir. Zaten çalışma çağındaki nüfus sayısı iş gücü arzı belirtkenlerinden sadece bir tanesidir. Mesela doğurganlığın azalması: kadınların iş hayatına geçmesini kolaylaştıracağından alçak doğurganlıktaki iş gücü arzı yüksek doğurganlıktakine eşit olabilir.

Belirtmek gerekir ki Türkiye yakın gelecekte büyük bir ihtimalle iş gücü arzı azlığından değil, fazlalığından sıkıntı çekecektir. Bu yüzden, çalışma çağındaki nüfusun sayısındaki artışın yavaşlaması, hiç değilse, önümüzdeki dönemler için arzu edilecek bir şeydir.

Nüfus artış hızının azalması ve özellikle çocuk nüfus oranının küçülmesi sermaye hasıla oranları büyük olan demografik yatırımlar yerine sermaye hasıla oranları küçük olan iktisadi yatırımları artırmak imkânı vereceği için ekonominin istihdam imkânlarını artırabilir.

Burada ayrıca belirtilmesi gereken çok önemli bir nokta da şudur. Nüfus artış hızının yavaşlaması ve çocuk nüfus oranının küçülmesi sadece mevcut tasarrufların demografik ve iktisadi yatırımlar olarak bölünmesini etkilemiyecek aynı zamanda tasarruf miktarını artıracaktır. Adam başına gelir seviyesinin yükselmesi ve çalışan nüfusun geçindirmek zorunda olduğu nüfusun azalması ailelerin ortalama tasarruf eğilimini de arttıracaktır.

Doğurganlık azalışının muhtemel etkilerini özetlemek gerekirse diyebiliriz ki Türkiye'de önümüzdeki dönemlerde doğum hadleri oldukça hızlı olarak azalsa bile nüfusun artış hızı yüksek olacaktır. Türkiye artan bir nüfusun iktisadi ve sosyal bütün faydalı sonuçlarından yararlanma imkânını bulacaktır. Ancak artış hızı yüksek doğurganlıkta daha büyük, orta ve alçak doğurganlıkta daha küçük olacaktır.

Böylece bugünkü çok yüksek artış hızının önemli sakıncaları kısmen önlenmiş olacaktır.

7. *YENİ NÜFUS POLİTİKASI :*

Bir zamanlar çok haklı sebeplerle kabul edilmiş olan nüfusu mümkün olduğu kadar hızlı artırma politikası bugünün şartlarına uygun değildir. Bu bakımdan bugünkü politikanın nüfus plânlamasını yasaklıyan yönü hemen değiştirilecektir. Bu hem nüfus artış hızının biraz yavaşlamasını hem de çocuk nüfus oranının küçülmesini sağlıyacaktır.

Bu bakımdan bugünkü politikanın nüfus plânlamasını yasaklıyan yönü hemen değiştirilecektir. Bu hem nüfus artış hızının biraz yavaşlamasını hemde çocuk nüfus oranının küçülmesini sağlıyacaktır.

Burada nüfus plânlamasının mahiyeti hakkında bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Nüfus Plânlaması bazı çevrelerde bir yanlış anlama sonucu olarak çocuk sahibi olmada bir Devlet müdahalesiyle karıştırılmaktadır. Oysa nüfus plânlaması, ailelerin istedikleri sayıda ve istedikleri zamanda çocuk sahibi olmalarını kolaylaştıran demokratik bir usuldür.

Yeni nüfus politikasiyle ilgili tedbirler şunlardır.

a. Gebelik önleyici bilgilerin yayılmasını ve gebelik önlemekte kullanılan araç ve ilâçların ithal ve satışını yasaklıyan kanun hükümleri kaldırılacaktır.

b. Sağlık hizmetlerinde çalışan personele (Doktor, hemşire, ebe, hemşire yardımcısı, sağlık memuru) nüfus plânlamasıyla ilgili olarak gereken bilgiler verilecektir. Bu, hem ilgili okul ve kurslarda bu konuda yeni dersler konularak, hem de normal okul ve kurs safhasını geçirmiş personeli yeniden kurslara çağırarak yapılacaktır.

c. Bu kimseler gerekli bilgiyi ve parasız dağıtım söz konusu olduğu hallerde malzemeyi istiyenlere vermekle ödevli olacaktır.

d. Mevcut imkânlardan faydalanılarak nüfus plânlaması eğitimi yapılacaktır.

e. Gerekli araç ve ilâçların ucuza ithali, yurt içinde imali ve muhtaç olanlara parasız dağıtılması imkânları araştırılacaktır.

KARMA EKONOMİNİN YAPISI

Türkiye birçok iktisadi faaliyet kollarında kamu teşebbüsleriyle özel teşebbüslerin yanyana çalıştığı bir ekonomik düzene sahiptir.

1. 1950 den bu yana kamu sektörü yatırımlarının toplam yatırım içindeki payları yüzde 36 dan 1960 da yüzde 55 e yükselmiştir. Ancak bu artışın sebebi, Devletin üretken faaliyetlerini artırması değil, Devlet hizmetleri ve temel hizmetlerle ilgili yatırımların büyümesidir. 1950 - 1960 yılları arasında kamu yatırımlarının genel ve katma bütçeli idarelerle kamu iktisadi teşebbüsleri arasında bölümü ortalama olarak sırasıyla yüzde 66 ve yüzde 34 dür. 1959 - 1961 yıllarında ise toplam yatırımların nisbi dağılımı Tablo : 35 de gösterilmektedir.

TABLO : 35 — Yatırımların dağılımı

	1959	1960	1961
Genel ve katma bütçeler	27,9	29,5	37,1
Kamu iktisadi teşebbüsleri	19,5	20,3	16,9
Mahalli idareler	3,3	4,9	5,3
Özel sektör	49,3	45,3	40,7
	100,0	100,0	100,0

Bazı Batı Avrupa ülkeleri ile kıyaslanacak olursa Türkiye'de kamu iktisadi teşebbüsleri yatırımlarının toplam yatırım miktarı içindeki oranı oldukça düşüktür. Bu oran 1957 senesinde meselâ, İngiltere'de, yüzde 32. Fransa'da yüzde 25, İtalya'da yüzde 27 dir.

Devlet hizmeti mahiyetindeki faaliyetlerle görevli Demir Yolları, P.T.T. gibi bazı kuruluşlar da İktisadi Devlet Teşekkülü statüsüne sahip oldukları için Kamu İktisadi Teşebbüslerinin üretken yatırımlarının oranı gerçekte daha da düşüktür.

2. Devlet sektörünün tekelinde olan, iç ve dış güvenlik hizmetleri ve başka idari hizmetlerle daha çok kamu hizmeti olarak görülmesi gereken sağlık, eğitim, ulaştırma, haberleşme hizmetleri dışında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin faaliyette bulundukları başlıca alanlar imalât, madencilik, enerji ve bankacılıktır.

İktisadi faaliyetin kamu ve özel sektörler arasındaki bölümü muhtelif kesimlerde değişmektedir. Ancak, genel olarak, geleneksel kesimlerde özel sektörün çoğunlukta bulunduğu, ileri işletme tekniğini gerektiren ve büyük sermayeye ihtiyaç gösteren yeni faaliyet kollarında ise kamu işletmelerinin öncülük ettiği söylenebilir.

Milli gelirin yaklaşık olarak yüzde 40 ını yaratan tarım kesiminde küçük işletmeler halindeki özel teşebbüs, çoğunluğu teşkil etmektedir. Tarım gelirinin ancak yüzde 1 i Devlet çiftliklerinde ve diğer Devlet işletmelerinde yaratılmaktadır. Ormancılığın milli gelire iştirakinin büyük çoğunluğu Devlet işletmeleri tarafından sağlanmaktadır. Balıkçılıkta ise özel sektör faaliyetleri hakimdir.

Milli gelirin yüzde 15 ini yaratan sanayide katma değerin yüzde 51 ini özel sektör vermektedir. Bu miktar içinde 60 bin kadar tahmin edilen küçük işletmelerin üretimi de vardır. Bu işletmelerden doğan gelir, özel sektörün bu sahada sağladığı gelirin yüzde 34 ünü teşkil etmektedir.

Sınai gelirinin yüzde 83 ü, 10 dan fazla işçi veya 10 beygirden fazla güçte makine kullanan işletmelerde yaratılmaktadır. 220 kamu teşebbüsü ve 5200 özel teşebbüs imalât değeri bakımından bu faaliyete eşit oranda katılmaktadır. İmalât sanayiinin alt kesimlerinde kamu sektörünün ve özel sektörün faaliyet oranları değişmektedir. Çimento üretimi çoğunlukla özel ve karma teşebbüsler elinde bulunmaktadır. Makina ve alât kesiminde de aynı durum vardır.

Kâğıt sanayiinin çoğunluğu Devlet elinde bulunmaktadır. Kauçuk ve dokuma sanayiinde ise özel işletmeler büyük çoğunluğu teşkil etmektedir. Milli gelirin yüzde 2 sini sağlayan madencilik sektöründe bunun tersine bir durum vardır.

Bu alanda Devlet işletmeleri üretimin 3/4 ünü sağlamaktadır. Özel sektör üretiminin yüzde 60 ını 20 kadar büyük işletme, yüzde 40 ını çok sayıdaki küçük işletmeler yaratmaktadır.

Enerji ve su tesisleri ise hemen hemen tamamen Devlet elindedir.

Milli gelirin yüzde 6 sını sağlayan inşaat ve yüzde 8 ini sağlayan ticaret faaliyetinin yüzde 90 ı özel teşebbüslerce yapılmaktadır. Devlet inşaatı inşaat sektöründeki faaliyetin yarısını meydana getirmektedir. Fakat çoğunlukla Devlet projeleri özel firmalar tarafından ele alınmaktadır. Devletin ticari faaliyetleri ise Toprak Mahsulleri Ofisi, Zirai Donatım Kurumu, Petrol Ofisi, Gima ve Sümerbank satış mağazaları gibi bir kaç büyük işletme tarafından yapılmaktadır.

Milli gelirin yüzde 7 sini sağlayan ulaştırma ve haberleşme kesiminde kamu sektörü ve özel sektör birlikte çalışmaktadır. Demir Yolları ve haberleşme hizmetleri Devlet tekeli elindedir. Hava Yolları iç hatları yalnız Devlet elinde bulunmaktadır. Karayollarının yapım ve bakımını Devlet üzerine almıştır. Karayolları ulaştırmasında ise büyük ölçüde özel sektör faaliyet göstermektedir. Deniz nakliyatından ülkelerarası deniz ulaştırması bir Devlet işletmesi olan Deniz Nakliyatı Anonim Ortaklığı ile özel şirketler arasında oldukça eşit bir şekilde bölün-

mü,tür. Türk limanları arasında yolcu nakliyatı Devlet tekelindedir. Yük nakliyatında ise özel teşebbüs daha fazla faaliyet göstermektedir.

Mali hizmetlerin (Bankacılık, sigortacılık, v.s.) yüzde 60 ını aşkın bir kısmı, kamu müesseseleri tarafından yapılmaktadır.

Milli gelirin yüzde 4 ünü meydana getiren serbest meslek hizmetleri ile yine yüzde 4 ünü meydana getiren konut sektörü tamamen özel sektör elindedir. Devlet hizmetleri ise milli gelirin yüzde 10 unu sağlamaktadır.

3. Özel teşebbüsün faaliyetini yoğunlaştırdığı sanayi kolu, dokumadır. Bu alanda elde edilen katma değer, 1960 yılında özel imalât sanayiinin yarattığı gelirin yüzde 35 ini meydana getirmektedir. Gıda, kimya (İlâç fabrikaları dâhil), taş ve toprak sanayii özel sektörün faal olduğu kesimlerdir. Bu dört sektör özel sanayi teşebbüslerinin yarattığı gelirin yüzde 72 sini sağlamaktadır.

İkinci derecede önemli kesimlerden demir - çelik, matbaacılık, tütün ve lâstik sanayi kolları özel sektör sanayi gelirinin yüzde 15 ini yaratmaktadır.

Kamu teşebbüsleri ise içki, taşıt, araçları, kömür, petrol mamulleri ile demir ve çelik sanayi kollarında önemli yer tutmaktadır.

4. Bölge dağılımı bakımından kamu ve özel işletmeler arasında bazı farklar vardır. Çok küçük işletme birimleri hariç özel teşebbüs İstanbul'da yoğunlaşmıştır, özel sanayi gelirinin yarısından fazlası İstanbul'da yaratılmakta ve özel sanayideki işçi sayısının yarısına yakın bir kısmı İstanbul'da istihdam edilmektedir. İstanbul'dan sonra İzmir (Burada özel sanayi gelirinin yüzde 15 i yaratılmaktadır) Adana, Bursa, Ankara, Aydın, Eskişehir, İçel gelmektedir.

Kamu işletmeleri her hangi bir yerde yoğunlaşmamış ve yurtta yaygın bir şekilde kurulmuşlardır.

5. Kamu işletmeleri ile özel işletmeler bir çok faaliyet kesimlerinde yanyana faaliyet gösterdikleri halde işletme yapıları ve çalışma metodları başka başkadır. Genel olarak kamu işletmeleri özel işletmelerden çok daha büyüktür ve çoğunlukla entansif sermaye isteyen metotlarla çalışmaktadırlar. 10 veya daha fazla işçi çalıştıran özel işletmelerle karşılaştırılacak olursa kamu işletmelerinde işçi başına verim daha yüksektir.

1959 yılında imalât endüstrisinde 10 veya daha fazla işçi çalıştıran özel işletmelerdeki ortalama işçi sayısı 67 iken kamu işletmelerinde 575 idi. 10 veya daha fazla işçi çalıştıran özel işletmeler, çalıştırdıkları işçi sayısına göre sınıflandırılacak olursa büyük çoğunluğu 10 - 50 işçi çalıştıran işletmelerin teşkil ettiği görülür. 10 işçiden az çalıştıran imalâthanelerin sayısı en az 60 bin olarak tahmin edilmektedir. Bu küçük üniteler daha çok giyim, maden işlemesi, gıda sanayii ve marangozluk alanında bulunmaktadır. Yarattıkları katma değer yaklaşık olarak 10 ve daha fazla işçi çalıştıran özel işletmelerin yarattığına eşittir. Özel sektörde büyük ve orta hacımda işletmelerin sayısı artmaktaysa da

bugün bu sektörde ilkel üretim araçları ve metodları kullanan küçük işletmelerin çoğunlukta olduğu gözönünde bulundurulmalıdır.

Bu çok küçük işletmelerin aralarında birleşmeleri şüphesiz özel sektörde maliyetleri düşürecek, verimi artıracaktır.

Özel sektördeki sanayi işletmeleri - sermaye şirketi statüsünü almış olanlarla birlikte - genel olarak aile işletmeleridir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yapıları ve sermaye durumları Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile ilgili bölümde gösterilmiştir.

6. İşletmecilik ve kuruluş bakımından kamu işletmeleri genel olarak daha ileri metodlar kullanmaktadır. İleri üretim tekniği ile birlikte modern işletmecilik ve muhasebe usullerini Türkiye'ye getiren Kamu işletmeleri, memleketimizdeki teknik elemanların eğitiminde büyük rol oynamışlardır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri kuruluşlarından beri yüksek idareci ve teknik personel eğitimine çok önem vermiştir. İş başında ve diğer kuruluşlarda eğitim için personele büyük imkânlar sağlanmıştır.

Ancak İktisadi Devlet Teşekküllerine, bir müteşebbis gibi davranmak serbestliği sağlanmadığı için gerek personel, gerek fiyat politikasında çok dar sınırlar içinde hareket etme zorunda kalmışlardır.

Üst kademe personel ücretlerinin, fiyat artışlarını takip edememesi bir çok kıymetli elemanın ayrılmasına yol açmıştır.

Kamu teşebbüsleri, işçi ücretleri bakımından özel sektör işletmelerine göre daha elverişli bir politika uygulamışlardır. Bu teşebbüsler işçilerle ilgili mevzuatı daha iyi uygulamakta konut ve diğer sosyal tesisleri sağlamakta çok daha fazla çaba göstermektedir.

Özel teşebbüs en fazla kârı sağlamak amacına uygun olarak fiyatlarını piyasaya göre tesbit etmek imkânına sahipken, kamu teşebbüslerine bu serbestlik tanınmamıştır. Özel sektöre olağanüstü durumlarda uygulanan fiyat kontrolları, kamu işletmeleri için esas olmuştur.

Özel sektörde teşebbüslerin aile işletmesi özelliğini taşımaları mülkiyet ve idare fonksiyonlarının birbirine karışmasına yol açmaktadır. Teşebbüs sahipleri henüz eğitim görmüş idarecilerin ve işletmecilerin fayda ve gerekliliğine inanmamışlardır. Bunlar çok zaman idarecilik fonksiyonunu da yerine getirmekte ve bu iki fonksiyonla ilgili görevlerini ve gelirlerini ayırmamaktadırlar. Bundan başka genel olarak işletme içinde üretim, pazarlama ve finansman fonksiyonlarıyla ilgili görevler birbirinden ayrılmamış ve bu fonksiyonların görülmesinden sorumlu olanlar açık bir şekilde belirtilmemişlerdir.

7. Özel işletmelerin aile şirketi olmaları, kredi piyasasının kurulmasına engel olmakta ve böylece bu işletmelerin sermaye ve uzun süreli kredi sağlamada büyük güçlüklerle karşılaşmaları sonucunu vermektedir. Müteşebbisler şirketlerine aile dışı sermayedarları almaktan, kontrol imkânlarının azalacağı düşüncesi ile çekinmektedirler. Öte yandan ellerinde küçük miktarlarda likit sermaye bulunduran serbest meslek sahipleri gayrimenkul sahipleri ve memurlar, kanunlarımız şirketlerde

sermaye bakımından azınlıkta kalanların haklarını gereği kadar korumadığından, bu şirketlere katılmak istememektedirler.

Son senelerde müteşebbislerin çektikleri uzun süreli finansman sıkıntısı büyük ölçüde, küçük tasarrufları hareketo getirecek bir sermaye piyasasının bulunmamasından ve müteşebbislerin ferdi teşebbüs alışkanlıklarından doğmuştur. Çalışma alanlarını genişletmek isteyen teşebbüs sahipleri ek maddi kaynakları kredi yoluyla sağlamayı seçmişlerdir. Uzun süreli yatırım kredisinin yeter derecede bulunmaması müteşebbisleri sabit sermaye yatırımlarını kısa süreli kredilerle karşılamak yoluna itmiştir. Bu da, uzun süreli ihtiyaçlar, yüksek faizli ve kısa süreli kredilerle sağlandığı için kısa ömürlü ve ekonomik bakımdan zayıf bir çok işletmelerin doğmasına sebep olmuştur.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin finansmanı da sağlam kaynaklara dayanılarak ve uzun dönemli bir plâna uyularak yapılmamıştır. Bunlar kendi yarattıkları fonlara ilâve olarak, Amortisman ve Kredi Sandığı, Emekli Sandığı, İşçi Sigortalarından borçlanma yoluyla ek fonlar sağlamışlar ve dış yardımın doğurduğu karşılık paraların bir kısmını kullanmışlardır.

Ancak ödenmiş öz sermayelerinin, aktifler ve borçlar toplamının çok düşük bir kısmını meydana getirmesi fiyat politikalarında ve idarelerinde noksanlar ve aksaklıklar olması, bu kurumların sabit ve döner sermaye sağlamak için yabancı kaynaklara olan talebini artırmış ve finansman ihtiyacı büyük ölçüde Merkez Bankasına borçlanma yoluyla karşılanmıştır.

8. Halen kullanılmayan kapasitenin yaygın olması kamu sektörü ve özel sektör bakımından ortaya büyük bir problem çıkarmaktadır. Özellikle makina ve alet sanayiinde eldeki tesislerin kullanılmamasının ekonomimize maliyeti çok yüksek olmaktadır.

Bu durum, özel sektörde işletmelerin kısa süreli kredi imkânlarını sabit tesisleri finanse etmekte kullanmalarından, döner sermaye sağlamada karşılaştıkları güçlüklerden, piyasaların yeteri kadar gelişmemiş olmasından, gerekli nitelikte ham madde bulma zorluğundan, fiyatların marjinal maliyet yerine toplu maliyete göre tesbit edilmesinden, yukarıda belirtilen idari noksanlardan ve bazı kesimlerdeyse aşırı yatırımdan ileri gelmektedir.

Bir çok endüstri kollarında teşebbüslerin teşkilâtlanarak bilgi ve tecrübelerini ortak problemlerin çözülmesi için kullanma yoluna gitmeleri de atıl kapasitenin doğuş sebeplerinden biridir.

Kamu sektöründeyse atıl kapasite daha çok organizasyon bozukluğundan ileri gelmektedir.

İDAREDE YENİDEN DÜZENLEME

1. *ANA İLKELER VE METOT :*

Plân hedeflerinin gerçekleştirilmesinde başarı sağlamak için, plânların uygulanmasında en önemli araç olan Devlet idaresinin, kendisinden beklenenleri yapacak bir duruma getirilmesi şarttır. Bunu yerine getirmek üzere idarede yeniden düzenleme yapılacaktır. Yeniden düzenlemede aşağıdaki ilkelere göre hareket edilecektir :

a. İdari kuruluşlarda araç ve hedeflerin, yetki ve sorumluluk hatlarının açık olarak tesbitini, hedeflere uygun teşkilât kurulmasını ve çalışmaların plânlı ve koordine şekilde yapılmasını sağlamak,

b. Görevleri, iç birimleri, münasebetleri ve usulleri belli esaslara bağlamak,

c. İş vermek, yetiştirmek ve verimi değerlendirmek konularını iyi bir şekilde kavrayan bir personel politikası tesbit etmek,

d. Kuruluşların bütçe ve mali kontrol usullerini düzeltmek ve muhasebe ve maliyet hesaplarını modern kuruluşların ihtiyaçlarını karşılayacak duruma getirmek,

e. Kumanda hatlarının açık bir şekilde kurulmasını, yetki ve sorumlulukların buna göre dağıtılmasını sağlamak,

f. İş bölümü ve işbirliğini sağlamak, tekrarlamayı ve boş yere çalışmayı önlemek, devredilen yetki ve görevlerin bağlantılarını sıkı bir şekilde kurmak,

g. Verilen işlerin verimli ve programa uygun olarak görülmesini sağlayacak, görevlerin yerine getirilmesini veya eksik olarak ifasını önleyecek bir denetleme sistemi kurmak,

h. Teşkilât birimlerinden, yapılan işler hakkında periodik raporlar alıp işlerin kuruluş şemasına ve amaçlarına uygun olarak yürütülüp, yürütülmediğinin kontrolunu sağlamak.

Bu ilkelerin birbirlerine uygun bir bütün halinde devamlı olarak uygulanmasını sağlamak teşkilâtlanmanın en önemli meselesidir.

Zamanla Devletin görevlerinin mahiyet ve bünyesinde önemli değişiklikler olmakta ve kamu hizmetlerine yenileri eklenmektedir. Bu değişiklikler yukardaki ilkelerin ışığında izlenmediği takdirde Devlet teşkilâtında bazı bölümlerin aşırı görev yükü altında ezilmesi, bazılarının atıl

kalması, bazı işlerin nerede ele alınacağının bilinmemesi, bazılarının ise birden fazla sahibi olması gibi dengesizlikler meydana gelebilir.

Bu sebeple idarenin zamanla beliren ihtiyaçlara göre ayarlanması, hizmetlerin bir karışıklığa ve dağınıklığa meydan vermeden değişen şartlara uygun olarak düzenlenmesi ve koordine edilmesi, kısaca idareye devamlı surette çeki düzen verilmesi gereklidir. İdareyi bugünün ihtiyaçlarına uygun bir hale getirmek için yapılacak idari reform belirli bir zamanda bitecek tek bir faaliyet olarak düşünülmektedir. Bunun için başlangıçta girişilecek ve idarenin bütününü kavrayan ve gelişme yönleriyle ilkelerini tesbit eden yeniden düzenleme hareketinden sonra idari yapıda devamlı ve sistemli bir izleme uygulanacaktır. Ancak bunun, idarede istikrarı ve idareye güveni sarsmayacak bir şekilde yerine getirilmesi temel ilke olarak kabul edilecektir.

2. *DURUM VE TEDBİRLER :*

Bu günkü kuruluş, esas olarak Osmanlı İmparatorluğundan devralınan sistemde yeni şartlara uydurulmak üzere yapılan değişikliklerle ortaya çıkmıştır.

Ancak bu değişiklikler belirli ilkelere dayanmadığından, işbölümü ve koordinasyon bakımından tamamen yetersiz ve güç çalışır bir kuruluş meydana gelmiştir. Bu sebeple gerek Merkezi Hükümet kuruluşunu (Merkez ve taşra teşkilâtlarıyla birlikte) gerek mahalli idareleri (İl özel idaresi, belediye ve köylerle birlikte) kalkınmakta olan bir ekonominin ihtiyaçlarını rasyonel bir şekilde ve süratle karşılayabilecek duruma getirmek kaçınılmaz bir zarurettir.

Bu çapta bir yeniden düzenleme oldukça uzun bir hazırlık ve araştırma devresini gerektirir. Meselenin genişliği ve eldeki imkânlar gözönünde tutularak bu hazırlıkların belli bir öncelik sırasına göre yapılması icabetmektedir. Bu amaçla «1962 yılı Plânlı Devreye Geçiş Programı» nda konunun ele alınmasında Merkezi Hükümet teşkilâtının durumuna öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır.

Merkezi Hükümet Teşkilâtının bugünkü durumunu incelemek ve yapılacak reformun yönünü ve ana hatlarını belirtecek tavsiyeleri bulup çıkarmak amacıyla geniş bir araştırmaya girişilmiştir. Bu araştırmada Merkezi Hükümet Teşkilâtı içinde sayısı elliyi bulan kuruluş; görev dağılımı, yetki karışması, koordinasyon, görev ve yetkilerindeki boşluk ve tekerrürler, kuruluşun Hükümet teşkilâtı içindeki yeri bakımından ele alınmaktadır. Bu devrede mahalli idarelerin durumu ile ilgili incelemelerin de başlaması kararlaştırılmış bulunmaktadır. Bu arada önemli sosyal meselelerin çıkmasına sebep olan köy sınırlarının tesbiti konusunun sağlam esaslara bağlanması üzerinde özellikle durulacaktır.

Yapılmakta olan araştırmalar süratle sonuçlandırılıp, idarenin bütününü kavrayan bir reformun temel ilkeleri ve reformu gerçekleştirecek ve takip edecek idari kuruluş tesbit edilecek ve bu çerçeve içinde idarede tedrici ve devamlı bir reformun uygulanmasına başlanacaktır.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ

1. GİRİŞ :

Devletin hükümranlık hakkına dayanarak yerine getirdiği kamu hizmet ve görevleri dışında kalan ve mahiyetleri itibariyle tamamiyle iktisadi özellikte olan bazı faaliyetleri de vardır. Bunlar, Devletin, bir müteşebbis olarak, bunlardan yararlananların ödedikleri karşılıklarla finanse etmek suretiyle yaptığı iktisadi faaliyetlerdir.

Devletin bu faaliyetleri yapabilmesi, normal Devlet mekanizmasından farklı bir organizasyonu gerektirir. Bu arada :

a. İşletmenin bağımsız bir ünite sayılması,

b. Bunlardan yararlananların cari piyasa fiyatına göre karşılık ödemelerinin sağlanması,

c. Bunlar Devlet Teşebbüsü olduğu için tamamını ilgilendiren yüksek seviyedeki kararların merkezi bir organ tarafından kalkınma politikasına uygun ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirecek şekilde alınması; piyasa şartları içinde çalışacakları için işletme faaliyeti bakımından gerekli seyyaliyet ve karar sür'atini sağlıyabilecek şekilde bağımsızlığa sahip olmaları, şarttır.

Bu şartlar, döner sermaye mekanizması ile, alışılmış Devlet teşkilâtı içinde de gerçekleştirilebilir. Hattâ bu yolun, Devlet içi alış verişlerde, tekelci ve belli nevi'den genel hizmet faaliyetlerinde iyi sonuçlar verdiği de söylenebilir. Ancak Devletin bütün iktisadi teşebbüslerini bu basit organizasyonla yürütmek mümkün değildir.

İktisadi bir teşebbüsün gerektirdiği şekilde, serbestçe davranacak yetkiyi vermek ve fakat Devlete karşı sorumlu olmak durumundan çıkarmamak amacının sınırları içinde bunlara, kamu iktisadi teşekkülü, Devlet şirketi ya da karma şirket tiplerinden en uygun olan şekli verilebilir.

Devletin kamu düzenini korumak ve yürütmek bakımından yetki ve sorumlulukları, işletmeleri yöneten bir organ olarak kullanması gerekli yetkiler ve taşıyacağı sorumluluklardan büyük farklılık gösterir. Karma ekonominin temel kuralları, özel teşebbüsle Devletin iktisadi işletme mahiyetindeki kuruluşlarının, piyasa içinde ve kamu düzeninden sorumlu olanlar karşısında eşit şartlarla yaşamalarını gerektirmektedir. Kamu düzeninden sorumlu en yüksek yürütme organı hükümettir. Bu

bakımından, Hükümetin kamu sektörü ve özel sektördeki bütün işletmelere eşit işlem yapabilmesi için, bu iki faaliyeti birbirinden ayırmak gerektir.

Kamu İktisadi teşebbüsleri, topluca olarak kalkınmanın gerçekleşmesi için kullanılacak başlıca araçlardan biri olduğundan, Hükümetin genel politikası çerçevesinde ve plân gereklerine göre bir bütün olarak yönetilip işletilmeli, kararlarda tutarlılık ve teşebbüsler arasında elbirliği ve işbirliği sağlanmalıdır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

a. Tarihçe :

Türkiye'de kurulan ilk kamu teşebbüsü, evvelce mevcut Devlet Sanayi Ofisi ve Sanayi Kredi Bankasının fonksiyonlarını üzerine alan Sümerbank olmuş, 1 yıl sonra 1935 de maden ve elektrik gibi daha sınırlı bir alanda çalışmak üzere Etibank kurulmuştur.

1937 de Ziraat Bankası İktisadi Devlet Teşekkülü şekline getirilmiştir. Bu üç kuruluş, ertesi yıllarda kurulacak pek çok kamu müessesesi ve şirketine sermayeder olarak katılmış, kamu iktisadi teşebbüsleri topluluğunun nüvesini teşkil etmişlerdir.

b. *Sermaye durumu :*

1960 da yapılan bir çalışmaya göre 150 kadar ayrı müessese ile İktisadi Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşların kaydi aktif değerleri toplamı 36.8 milyar Tl. tutmakta ve ödenmiş sermayeleri 6.5 milyar Tl. na varmaktadır.

Bu teşebbüslerde 1960 yılı sonu itibariyle barem içi ve barem dışı 101 bin aylıklı ve 193 bin işçi olmak üzere 294 bin kişi çalışmaktadır.

İktisadi Devlet Teşekkülleriniin hukuki çerçevesini çizen 3460 sayılı kanuna, özel kanunlara ve Milli Korunma Kanununa göre kurulan bu kuruluşlar şu tiplerde olabilirler :

Sümerbank, Etibank, Ziraat Bankası, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Petrol Ofisi gibi ana kuruluşlar (Asıl İktisadi Devlet Teşekkülleri),

Büyük kuruluşlar içindeki «müessese» şeklindeki kuruluşlar,

Sermayesinin tamamı Hazineye ya da İktisadi Devlet Teşekkülllerine ait olan şirketler,

Özel sermayenin de katıldığı karma şirketler,

Ancak 3460 sayılı kanun, hangi kuruluşlar için nasıl bir organizasyonun uygun olacağını belirtmediği ve ortada bir kıstas bulunmadığı için, organizasyon çeşitleri bakımından karışık bir durum meydana gelmiştir. Örneğin : Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi, Sümerbank, Ziraat Bankası ve İş Bankası tarafından kurulmuştur. Sümerbank ve Şeker Şirketi, Azot Sanayiinin kurucuları arasında da görünmektedirler. Nihayet Makina Yedek Parçaları Anonim Şirketinin kurucuları arasında

bu defa Sümerbank'ı, Şeker Şirketi ve Azot Sanayii ile bir arada görmek mümkün olmaktadır.

İktisadi Devlet Teşekküllerinin nominal ve ödenmiş sermayeleri kuruluş sıralarına göre Tablo : 36 da gösterilmiştir.

TABLO : 36 — İktisadi Devlet Teşekküllerinin nominal ve ödenmiş sermaye durumları

Bin T. L.

Adı	Kuruluş veya iktisadi Dev. Teşek. olma yılı (1)	Nominal sermaye (2)	Ödenmiş sermaye (3)
Sümerbank	1934	500 000	500 000
Etibank	1935	500 000	499 561
T. C. Ziraat Bankası	1937	750 000	485 964
Toprak Mahsulleri Ofisi	1938	600 000	600 000
Türkiye Zirai Donatım Kurumu	1944	100 000	57 031
Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu	1950	400 000	207 864
T. C. D. Demiryolları İşletmesi	1953	2 500 000	2 304 913
T. C. Posta, Telgraf Telefon İşlet.	1953	300 000	176 910
Devlet Malzeme Ofisi	1954	100 000	32 280
T. Selüloz ve Kâğıt Fab. İşletmesi	1955	100 000	99 000
Türkiye Demir ve Çelik İşletmesi	1955	400 000	378 316
Türkiye Kömür İşletmeleri Kur.	1957	750 000	367 300

İktisadi Devlet Teşekküllerinin kendi aralarında ya da özel sektörle birlikte kurdukları şirketler üzerinde yapılan bir çalışma sonuçları sıra ile aşağıda verilmiştir.

Sermayesinin tamamı kamu iktisadi teşebbüslerine ait şirketler aşağıda Tablo : 37 de gösterilmiştir.

Not : Özel durum sebebiyle «Atatürk Orman Çiftliği» tabloya dahil edilmemiştir.

TABLO : 37 — Sermayesinin tamamı kamu iktisadi teşebbüslerine ait şirketler

Bin T. L.

Adı	Nominal sermaye	Ödenmiş sermaye
Kuzu Yetiştirme ve Ticareti Ltd. Şti.	600	300
Türkiye Yapağı ve Tiftik Anonim Şti.	16 000	15 000
Suni Tahta Sanayii T. A. Ş.	8 000	8 000
Kauçuk Sanayii T. A. Ş.	10 000	6 500
Azot Sanayii T. A. Ş.	120 000	120 000
Porselen ve Çini Fabrikaları Ltd. Şti.	80 000	20 000
Eti Yapı Limited Şirketi	30 000	30 000
Simel Limited Şirketi	31 500	1 500
Türkiye İnşaat ve Malzeme Ltd. Şti.	30 000	30 000
Ankara İmar Limited Şirketi	20 000	20 000
İstanbul İmar Limited Şirketi	10 000	10 000
Maden Hurdacılığı T. A. Ş.	5 000	5 000
Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri	85	85
Anadolu Demiryolu A. Ş. Basın İlân Kurumu	2 220	2 220

Sermayesinin yarısından fazlası İktisadi Devlet Teşekkülllerine ait iştirakler Tablo : 38 de gösterilmiştir.

TABLO : 38 — Sermayesinin yarısından fazlası Devlet Teşekkülüne ait iştirakler

Bin T. L.

Adı	Nominal Sermaye Devlet	Nominal Sermaye Özel	Ödenmiş Sermaye Devlet	Ödenmiş Sermaye Özel
Yeni Çeltek Linyit İşletme A. Ş.	3 500	1 500	3 500	1 500
Türkiye Şeker Fb. T. A. Ş.	14 666	7 334	14 666	7 334
Aksaray Azmi Milli	5 712	288	5 284	288
Yem Sanayii T. A. Ş.	15 870	30	15 497	20
Kilis Zeytinyağı ve Sanayii T. A. Ş.	4 593	1 407	1 148	1 365
Manisa Pamuklu Mensucat Sanayii A. Ş.	57 011	7 989	54 388	7 974
Karaman İplik ve Pamuklu Sanayii A. Ş.	4 391	1 609	4 391	1 251
Maraş Pamuklu Dokuma Sanayii	3 139	861	3 139	749
Adıyaman Pamuklu Dokuma Sanayii	3 684	316	3 684	173
Eskişehir Basma Sanayii	4 520	1 480	4 520	1 476
Nevşehir Pamuklu Dokuma Sanayii A. Ş.	2 990	1 010	2 990	509

TABLO : 38 — (Devamı)

Adı	Nominal Sermaye Devlet	Nominal Sermaye Özel	Ödenmiş Sermaye Devlet	Ödenmiş Sermaye Özel
Bergama Pamuk İpliği ve Dokuma Sanayii A. Ş.	26 994	8 006	26 994	8 006
Antalya Pamuklu Dokuma Sanayii	36 190	13 810	36 190	13 810
Salihli Palamut ve Valeks Sanayii T. A. Ş.	3 570	3 430	3 570	3 397
Çanakkale Palamut ve Valeks Sanayii T. A. Ş	607	193	607	68
Ordu Soya Sanayii T. A. Ş.	1 500	500	1 500	160
Ulfet Gıda ve Sabun T. A. Ş.	3 500	2 500	3 500	2 500
Türkiye Petrolleri A. O.	148 250	1 750	148 250	1 750
Çukurova Çimento Sanayii	17 434	2 566	17 434	2 566
Söke Çimento Sanayi T. A. Ş.	2 801	2 199	2 801	2 199
Afyon Çimento Sanayii T. A. Ş.	13 821	1 179	13 821	1 179
Gaziantep Çimento Sanayii T. A. Ş.	15 514	1 486	15 514	1 496
Türkiye Çimento Sanayii T. A. Ş.	90 000	10 000	90 000	10 000
Ankara Çimento Sanayii T. A. Ş.	13 333	1 667	13 333	1 667
Balıkesir Çimento Sanayii T. A. Ş.	12 697	2 303	12 697	2 303
Çorum Çimento Sanayii T. A. Ş.	18 853	1 147	18 853	1 147
Bartın Çimento Sanayii T. A. Ş.	4 850	1 150	4 850	1 150
Elâzığ (Altınova) Çimento Sanayii T. A. Ş.	20 851	1 149	20 851	1 149
Elektro Metalurji Sanayii	9 000	6 000	9 000	6 000
İtemel Limited Şirketi	258	142	188	142
İlsu	240	60	240	60
Amaç	1 368	383	1 368	383
Ankara İmar ve Emlâk Şirketi	64 156	844	64 156	844
Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik T. A. Ş.	25 660	4 340	25 660	4 340
Yerli Ürünler Ticareti	370	130	148	52
T. C. Merkez Bankası A. Ş.	9 477	5 523	9 477	5 523
T. Vakıflar Bankası T. A. Ş.	39 500	10 500	29 574	10 500
T. Halk Bankası A. Ş.	93 700	6 210	65 195	6 325
Denizcilik Bankası T. A. O.	498 800	1 200	489 255	1 200
İstanbul Halk Sandığı A. Ş.	—	—	6 607	566
Ankara Halk Sandığı A. Ş.	4 772	450	4 321	448
T. Emlâk Kredi Bankası	297 400	2 600	297 400	2 600
Tutum Bankası	7 007	2 993	7 007	2 993
İzmir Halk Sandığı	1 846	154	1 846	154
Güven Sigorta T. A. Ş.	997	3	997	3
İnan T. Anonim Sigorta Şti.	465	35	465	35
D. B. Deniz Nakliyat T. A. Ş.	129 550	450	109 550	450
Türk Hava Yolları A. O.	55 225	4 775	54 940	4 173
Uçak Servisi T. A. Ş.	2 330	170	2 330	170
Turist Seyahat	1 150	100	1 095	100
Bursa Soğuk Hava Deposu	130	120	78	72
Gelibolu Soğuk Hava Deposu Şti.	22	8	22	8
Bursa Kaplıcaları T. A. O.	1 253	747	1 253	747
Emek Sinema Ltd. Şti.	1 490	10	1 490	10
Emek İşletme Ltd. Şti.	1 490	10	1 490	10
Trakya Çimento Sanayii T. A. Ş.	14 056	1 944	14 056	1 763
Niğde Çimento Sanayii T. A. Ş.	2 854	2 146	1 430	1 265

Devlet ve özel sermaye iştiraklerinin eşit olduğu veya nominal sermaye bakımından kamu teşebbüsleri sermayesinin fazla bulunduğu iştirakler Tablo : 39 da gösterilmiştir.

TABLO : 39 — Karma teşebbüsler

Bin T. L.

Adı	Nominal Sermaye Devlet	Nominal Sermaye Özel	Ödenmiş Sermaye Devlet	Ödenmiş Sermaye Özel
Süt Hayvanları ve Süt Sanayii	3 700	3 800	2 775	1 830
Su sayaçları Sanayii (Sataş)	328	412	328	412
Mensucat Boyaları Sanayii T. A. Ş.	5 500	7 000	1 925	1 885
Balıkesir Soğuk Hava Deposu	49	51	49	51

Özel sermayenin daha fazla olduğu karma şirketler Tablo : 40 da gösterilmiştir.

Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları A. Ş., özel durumu gözönüne alınarak tasnife dâhil edilmemiştir.

TABLO : 40 — Özel sermayenin daha fazla olduğu karma teşekküller

Bin T. L.

Adı	Nominal Sermaye Devlet	Nominal Sermaye Özel	Ödenmiş Sermaye Devlet	Ödenmiş Sermaye Özel
Tohum Islâh ve Üretme A. Ş.	580	1 420	290	710
Kömür İşletmeleri A. Ş.	3 600	6 400	2 700	4 800
Şahmaniz Linyitleri A. Ş.	350	650	175	400
Antalya Mezbaha Şti.	8	12	8	12
Bilecik Konserve San. A. Ş.	654	846	654	842
Kepez Meyve Sebze İstihsal ve Konservecilik T. A. Ş.	450	550	450	550
Gülbahçe Konserve	160	1 000	160	
Adapazarı Şeker Fb. A. Ş.	4 542	5 458	4 542	5 458
Kütahya Şeker Fb. A. Ş.	3 980	4 020	3 980	4 020
Amasya Şeker Fb. A. Ş.	1 000	9 000	1 000	9 000
Kayseri Şeker Fb. A. Ş.	800	11 200	400	5 600
Konya Şeker Fb. A. Ş.	1 000	9 000	1 000	9 000
Kesif Yem Sanayii Ltd. Şti.	120	880	120	880
Balıkesir Pamuklu Dokuma Sn. A. Ş.	5 205	5 295	5 205	5 295
Aydın Tekstil (İplik ve Dokuma) ve Nebati Yağ. San. İşl.	5 020	24 980	5 020	24 980
Sakarya Kauçuk San. T. A. Ş.	10 000	30 000	10 000	19 500
Gübre Fb. ları T. A. Ş.	5 380	5 620	5 380	5 620
Suni Elyaf Sanayii A. Ş.	4 500	25 500	1 125	6 375

TABLO : 40 — (Devamı)

Adı	Nominal Sermaye Devlet	Nominal Sermaye Özel	Ödenmiş Sermaye Devlet	Ödenmiş Sermaye Özel
İpraş	44 990	45 010	44 990	45 010
Çanakkale Seramik Fb. A. Ş.	3 000	6 000	3 000	6 000
Eskişehir Çimento A. Ş.	3 500	11 500	3 500	11 500
Konya Çimento San. A. Ş.	7 000	15 000	4 500	14 294
Mannesman Sümer Boru E. T. A. Ş.	2 400	3 200	2 400	3 200
Çelik Ltd. Şti.	1 259	2 557	1 259	2 557
İstanbul Demir - Çelik Sanayii	800	1 200	800	1 200
Gümüş Sanayii ve Ticaret T. A. Ş.	750	5 250	750	5 250
Arçelik	1 125	6 375	1 125	5 737
Minneapolis Moline (Türk Traktör ve Ziraat M. T. A. Ş.)	8 988	11 012	8 988	11 012
Elektrik Teçhizat A. Ş.	983	1 201	983	1 205
Türk Otomotiv E. A. Ş.	4 000	15 000	4 000	14 648
Emek İnşaat A. O.	247	253	247	253
Madeni İnşaat T. A. Ş.	2 498	2 502	2 498	2 502
Ege Elektrik A. Ş.	7 693	18 307	7 693	12 727
Çukurova Elektrik A. Ş.	15 200	19 800	14 300	16 950
Migros	3 800	5 200	3 800	5 200
Gima Ltd. Şti.	10	490	2	123
Gıda İhtiyaç maddeleri (Gima)	23 850	24 150	19 124	16 875
T. İş Bankası A. Ş.	3 939	6 061	3 939	6 601
Türk Ticaret Bankası	1 571	14 929	1 378	10 996
T. Kredi Bankası A. Ş.	307	19 693	113	14 034
T. Bağcılar Bankası A. Ş.	100	4 900	100	2 600
T. Tütüncüler Bankası	164	4 836	164	4 836
İşçi Kredi Bankası A. Ş.	400	2 600	400	2 600
Maden Kredi Bankası	—	—	—	—
Raybank T. A. Ş.	7 468	14 532	6 163	9 585
Şeker Bank. T. A. Ş.	1 500	18 500	1 500	16 800
Ankara A. T. Sigorta Şirketi	298	702	298	702
Anadolu Sigorta Şirketi	606	894	606	894
Şeker Sigorta T. A. Ş.	310	2 190	233	1 642
Ray Sigorta	750	1 250	750	1 250
Raynimena Sigorta Ltd. Şti.	480	520	480	520
Güneş Sigorta T. A. Ş.	995	1 505	498	752
Başak Sigorta	1 400	1 600	700	800
Milli Reasurans T. A. Ş.	100	900	100	900
Erofirma	277	94 973	277	—
Sınai Nakliyat A. Ş.	1 670	3 330	1 670	3 330
Umumi Mağazalar T. A. Ş.	3 500	6 500	3 500	6 500
Bandırma Soğuk Hava San. T. A. Ş.	15	485	15	485
Pancar Ekicileri Birliği A. Ş.	100	900	100	900
Anadolu Ajansı	9,5	10,5	9,5	10,5
Ankara Palas	256	744	256	744
Mana Ticaret ve Sanayi A. Ş.	100	2 900	25	725
Ceyhan San. ve Tic. İşletmeleri A. Ş.	30	2 970	30	2 970

Daha derin bir inceleme, İktisadi Devlet Teşekkülleriniin iştiraklerinde Devlet sermayesinin özel sermayeye oranının yukarıdaki tablolarda verilenlerden daha yüksek olduğunu gösterir.

Yukarıdaki tablolarda Türkiye İş Bankası ile kooperatifler ve sermaye durumları bakımından benzer kuruluşların iştirak payları özel sermaye içinde gösterilmiştir. Ayrıca, Devlet teşebbüslerine uygulanan mevzuatın, ücret ve denetleme ile ilgili bazı hoşlanılmayan hükümlerinden kaçınmak için, bazı kuruluşlarda sermayelerin özel sermaye oranının yükseltilmeğe çalışıldığı görülmektedir. Örneğin : Bir anonim şirket 500 bin TL. nominal sermayeli bir limited şirketin kuruluşuna yüzde 98 sermaye payı ile katılmış, sonra bu limited şirkete ayrıca 2 milyon TL. na yakın kredi vererek 3 milyon TL. nominal sermaye ile kendi kuruluşuna katılmasını sağlamış, böylece bir şirketin kendi kuruluşuna katılması gibi bir durum yaratılmıştır.

c. *İdari durum* :

(1) Yetkili organlar :

İktisadi Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşların yönetim ve denetleme organları 23 sayılı kanunun getirdiği yeniliklerden sonra şöyle sıralanmaktadır :

Umumi Heyet

Bakanlıklar

Yüksek Murakabe Heyeti

Müdürler Kurulu

Genel Müdür

(a) Bakanlıkların kamu iktisadi kuruluşları üzerindeki yetkileri, bazı hallerde bu kuruluşların sahip olması gerekli muhtariyetle bağdaşmıyacak derecededir. Kuruluşların çokluğu, çalışma alanları bakımından en uygun Bakanlığa bağlı olmadığı görülmektedir.

(b) 23 sayılı kanunla kurulan Müdürler Kurulu İktisadi Devlet Teşekkülleriniin karar organıdır. Ancak bu kurulun başkanı teşekkülün icra organı olan genel müdürdür.

(c) Genel müdürlerin görevleri İktisadi Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşların bütün işlemlerini mevzuat hükümleri çerçevesinde iktisadi ve ticari icaplara uygun şekilde yürütmek olmasına rağmen, bunların çok sık değiştirilmeleri büyük zararlar doğurmaktadır. Son on yıllık sürede Etibank ve Devlet Demiryollarında 8, Demir Çelik İşletmelerinde 7, Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumunda 5 üye Sümerbank'da 4 Genel Müdür değişmiştir.

(d) Sayıştay denetlemesinin dışında tutulmuş olan kamu iktisadi teşebbüslerini ve benzeri kuruluşları idari, mali ve teknik bakımdan denetleyen Yüksek Murakabe Heyeti, 23 sayılı kanunla Yasama Organı Başkanlığına bağlanmıştır. Yüksek Murakabe Heyetinin denetimi altın-

daki kuruluşların sayısı 70 in üstüne çıkarılmıştır. Esasen Anayasa'nın 127 nci maddesine göre Kamu İktisadi Kuruluşlarının T. B. M. M. nce denetlenmesi öngörülmüş olduğundan, Yüksek Murakabe Heyetinin durumu yeniden ele alınmaktadır.

(2) Personel durumu :

Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve benzeri kuruluşlar personeline uygulanan mevzuat bir çok bakımlardan yetersizdir.

(a) Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ihtiyaç duyduğu idareci, maliyeci, muhasebeci gibi idari teknisiyenlere gerekli imkânlar sağlanamamaktadır.

(b) Teknik personele diğerlerinden daha çok imkân sağlandığı söylenebilirse de; kuruluşlara ayrı ayrı zamanlarda girmiş aynı seviyedeki teknik elemanlar arasındaki ücret farkları ve devamlı görevlerde çalışanlarla geçici görevlerde çalıştırılanların aldıkları ücretler arasındaki farklar, durumun bu bakımdan da yeterli olmadığını gösterir.

(c) Personel alma sistemi yetersiz elemanların, tesir, nüfuz, tavsiye yoluyla işe alınmasını önleyememiştir.

(d) Belli miktarda ve genel olarak verilen ikramiyenin personeli, iktisadi ve ticari teşebbüsün gerektirdiği şekilde çalışmağa yöneltici bir etkisi bulunmamaktadır.

(e) Ücret kademeleri sınırlı, yatay terfi imkânsız olduğundan orta ve yüksek dereceli memurlar hemen hemen aynı ücreti almaktadırlar.

(f) Özel sektörde çalışan yöneticilerle kamu iktisadi teşebbüslerinde çalışan yöneticiler arasında ikinciler aleyhine büyük bir ücret farkının meydana gelmesi iyi nitelikte idarecilerin özel sektöre geçmesine sebep olmaktadır.

(3) Dış etkiler :

Kuruluşların genel politika kararları dışında tamamen idari muhtariyete sahip bulunması, iktisadi işletmeciliğin gereklerinden olmasına rağmen, dış tesirler yalnız personel alınmasında değil, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin taşra teşkilâtının kurulması, tesis kuruluş yerlerinin seçilmesi, iştiraklerin yapılması gibi en hayati ve teşebbüsce doğrudan doğruya karar alınması gerekli konularda da geniş ölçüde kendini hissettirmekte ve başarıyı köstekiemektedir.

d. Mali durum :

Mali durum tahlillerine esas olmak üzere Kamu İktisadi Teşebbüslerinin bir kısmına ait 31/12/1961 tarihli bilânçolar tablo (41, 42, 43, 44) de gösterilmiştir.

TABLO : 41 — Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 31/12/1961 tarihli bilânçosu

(Bin TL.)

	Etibank TL.	%	Sümerbank TL.	%	T. Kömür İş'et. TL.	%	T. Demir Çelik Fb. TL.	%	T. Çimento Sanayii TL.	%
I. Bağlı kıymetler	936 075	51.78	556 347	33.73	505 517	48.76	607 222	63.18	302 395	66.96
II. Döner kıymetler										
Kasa banka	69 080	3.49	33 056	2.00	20 722	2.00	9 605	1.00	7 934	1.75
Stoklar	198 400	10.97	699 177	42.39	263 656	25.43	245 100	25.50	37 009	8.20
Alâcaklar	610 310	33.76	360 950	21.88	246 835	23.81	99 115	10.32	99 672	22.07
Toplam	871 790	48.22	1 093 183	66.27	531 213	51.24	353 820	36.82	144 615	32.02
III. Zararlar	—		—		—		—		4 583	1.02
Aktif toplam	1 807 865	100	1 649 530	100	1 036 730		961 042	100	451 593	100
I. Cârî borçlar (Kısa V.)	421 933	23.34	440 134	26.69	212 090	20.46	298 521	31.06	102 941	22.80
II. Uzun vâdeli finansman kaynakları										
Konsolide borçlar	196 450	10.87	170 715	10.35	126 097	12.16	—		112 669	24.95
Uzun vâdeli krediler	516 584	28.57	224 741	13.62	304 104	29.33	166 351	17.31	103 741	22 97
Toplam	713 034	39.44	395 456	23.97	430 201	41.49	166 351	17.31	216 410	47.92
III. Öz kaynaklar										
Ödenmiş sermaye	404 203	22.36	500 000	30.31	367 300	35.43	345 315	35.93	118 947	26.34
İhtiyat ve karşılıklar	180 778	10.—	302 054	18.31	27 139	2.62	87 043	9.06	13 295	2.94
Birikmiş kârlar	87 917	4.86	11 886	72	—		63 812	6.64	—	
Toplam	672 898	37.22	813 940	49.34	394 439	38.05	496 170	51.63	132 242	29.28
Pasif toplam	1 807 865	100	1 649 530	100	1 036 730	100	961 042	100	451 593	100

TABLO : 48 — Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 31/12/1961 tarihli bilânçosu

(Devam)

(Bin TL.)

	M. K. End. Kurumu TL.	%	T. Selüloz ve Kâğıt Fb. TL.	%	T. Petrol. TL.	%	T. Şeker Fb. TL.	%	Azot Sanayii TL.	%
I. Bağlı kıymetler	244 133	17.33	159 766	56.33	187 949	59.56	545 373	24.29	514 353	87.94
II. Döner kıymetler										
Kasa, banka	10 582	0.77	4 103	1.44	7 422	2.35	8 670	0.39	21 906	3.74
Stoklar	385 604	27.37	69 846	24 63	46 314	14.68	1 060 924	47.25	15 929	2.73
Alacaklar	768 354	54.53	49 928	17.60	73 863	23.41	630 373	28.07	30 552	5.22
Toplam	1 164 340	82.67	123 877	43.67	127 599	40.44	1 699 967	75.71	68 389	11.69
III. Zararlar	—		—		—		—		2 163	0.37
Aktif toplamı	1 408 073	100	283 643	100	315 548	100	2 245 340	100	584 905	100
I. Cârî borçlar (Kısa vâdeli)	716 619	50.86	90 797	32.01	39 201	12.42	630 920	28.10	7 109	1.22
II. Uzun vâdeli finansman										
kaynakları	4 553	0.32	—		—		1 085 760	48.36	169 607	29.00
Uzun vâdeli kredi	350 969	24.91	59 505	20.98	10 000	3.17	407 567	18.15	288 185	24.27
Toplam	355 522	25.23	59 505	20.98	10 000	3.17	1 493 327	66.51	457 792	78.27
III. Öz kaynaklar										
Ödenmiş sermaye	207 864	14.76	84 848	29.91	150 000	47.54	61 600	2.74	120 000	20.51
İhtiyat ve karşılıklar	113 736	8.07	22 545	7.95	52 762	16.72	28 510	1.27	4	—
Birikmiş kârlar	15 232	1.08	25 948	9.15	63 585	20.15	30 983	1.38	120 004	20.51
Toplam	336 832	23.91	133 341	47.01	266 347	84.41	121 093	5.39		
Pasif toplamı	1 408 973	100	283 643	100	315 548	100	2 245 340	100	584 905	100

TABLO : 43 — Kamu iktisadi Teşebbüslerinin 31/12/1961 tarihli bilançosu

(Devam)

(Bin TL.)

		T.C.P.T.T. TL.	%	T.C.D.D.Y. TL.	%	T. Hava Yolları TL.	%	Denizcilik Ban. TL.	%	D. B. Den. Nakl. A. O. TL.	%
I.	Bağlı kıymetler	237 053	56.13	2 250 025	65.91	111 894	49.00	771 214	59.02	356 440	84.49
II.	Diğer kıymetler										
	Kasa banka	19 121	4.53	16 356	0.48	17 331	7.57	14 619	1.11	1 635	0.38
	Stoklar	61 706	14.62	402 690	11.80	43 834	19.22	115 486	8.84	6 835	1.62
	Alacaklar	104 441	24.73	348 410	10.20	33 721	14.77	405 525	31.03	56 948	13.51
	Toplam	185 268	43.87	767 456	22.48	94 886	41.56	535 630	40.98	65 418	15.51
III.	Zararlar	—		396 478	11.61	21 553	9.44	—		—	
	Aktif toplamı	422 321	100	3 413 959	100	228 333	100	1 306 844	100	421 858	100
I.	Cari borçlar (Kısa vâdeli)	161 278	38.19	634 600	18.59	74 757	32.74	285 167	21.82	116 979	32.47
II.	Uzun vâdeli finansman kaynakları	21 512	5.09	—		61 425	26.90	177 830	13.61	76 671	18.17
	Konsolide borçlar	23 850	5.65	466 800	13.67	33 036	14.47	247 953	18.97	42 860	10.16
	Uzun vâdeli krediler	45 362	10.74	466 800	13.67	94 461	41.37	425 783	32.58	119 531	28.33
	Toplam	176 910	41.89	2 304 913	67.52	59 115	25.89	486 528	37.38	110 000	26.08
III.	Öz kaynaklar										
	Ödenmiş sermaye	26 364	6.24	7 646	22	—		92 514	7.08	44 216	10.48
	İhtiyat ve karşılıklar	12 407	2.94	—		—		14 852	1.14	11 132	2.64
	Birikmiş kârlar	215 681	51.07	2 312 559	67.74	59 115	25.89	593 894	45.60	165 348	39.20
	Pasif toplamı	422 321	100	3 413 959	100	228 333	100	1 306 844	100	421 858	100

TABLO : 44 — Bir kısım kamu iktisadi teşebbüslerinin 31/12/1961 tarihli toplu bilânçosu (*)

(Bin TL.)

		Toplam 6-7-8 Tablolar (TL.) (1)	(%) (2)
I. Bağlı kıymetler		8 914 445	46.56
II. Döner kıymetler :	Kasa Banka	391 977	2.04
	Stoklar	4 133 315	21.58
	Alacaklar	5 105 569	26.67
	Toplam	9 626 861	50.29
III. Zararlar		604 010	3.15
Aktif toplamı		19 145 316	100
I. Cari borçlar (Kısa vâdeli)		5 235 157	27,35
II. Uzun vâdeli finansman kaynakları			
Konsolide borçlar		2 837 092	14.82
Uzun vâdeli krediler		3 339 562	17.44
Toplam		6 176 654	32.26
III. Öz kaynaklar			
Ödenmiş sermaye		6 171 823	32.24
İhtiyat ve karşılıklar		1 056 604	5.52
Birikmiş kârlar		505 078	2.69
Toplam		7 733 505	40.39
Pasif toplamı		19 145 316	100

(1) Kamu iktisadi teşebbüslerinin bazılarının, işletme ve yatırım sermayesi noksanlığı, çok zayıf bir likidite durumu ve aşırı borçlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bunlarda öz kaynaklar aktiflerinin çok küçük bir kısmını karşılamaktadır. Bunun sonucu olarak kısa ve uzun süreli borçlar ve ödenen faizler büyük bir toplama varmaktadır. 154 sayılı kanun gereğince konsolide edilen borçların bir kısmı ödenmiş sermayelerine mahsup edilmiş olmasına rağmen bazı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin sermaye noksanlığı tamamen karşılanmamıştır.

(2) Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 31/12/1961 tarihi itibariyle öz kaynaklarının bağlı değerlerle ve aktiflerle karşılaştırılması bakımından bazı örnekler Tablo : 45 de verilmiştir.

(3) Bina, arazi, donatım, makinalar vs. gibi sabit kıymetler, bilânçolarda elde edildikleri zamanki değerleriyle görünmekte ve enflâsyonun etkisiyle gerçek değerlerini yansıtamamaktadırlar. Bu durum ayrılan yenileme fonunu karşılayacak bir amortisman yoluyla finansman programının düzenlenmesini önlemektedir.

(*) 1. Mali bünye tahlillerini yapabilecek şekilde, bilânçolar imkân nisbetinde aktif ve pasif kıymetler içinde yer alan karşılıklı ve itibari rakamlardan temizlenmiştir.

2. Aktif ve pasif kıymetler arasında birbirini götüren kalemlerin tam manâsiyle tashih edilmemesi sebebiyle bu bilânçolar İktisadi Devlet Teşekküllerî hakkında ancak kaba bir fikir verebilmekte fakat birçok hakikatleri ortaya koymaktadır.

TABLO : 45 — Kamu İktisadi Teşebbüslerinin öz kaynakları, bağlı değerleri

KURULUŞUN ADI	Öz kaynaklar (1) (1000 TL.)	Bağlı değerler (2) (1000 TL.)	Aktifler (3) (1000 TL.)	Öz kaynakların bağlı değerlere oranı (4) (%)	Öz kaynakların aktif değerlere oranı (5) (%)
Sümerbank	819.940	556.347	1.649.530	146	50
Etibank	672.596	936.075	1.807.865	72	37
T. Kömür İşletmeleri Kurumu	394.439	505.517	1.036.730	78	38
T. Demir Çelik İşletmeleri Kurumu	496.170	607.222	961.042	82	52
T. Çimento Sanayii A. Ş.	132.242	302.395	451.593	44	29
Azot Sanayi A. Ş.	120.004	515.353	584.905	23	20
M. K. E. Kurumu	336.832	244.133	1.408.973	138	24
SEKA	133.341	159.766	283.643	83	47
T. Petrolleri A. O.	266.347	187.949	315.548	142	84
T.Hava Yolları	59.115	118.894	228.333	50	26
Denizcilik Bankası	595.894	771.214	1.306.844	77	45
DDY	2.312.559	2.250.025	3.413.959	102	68
PTT	215.681	237.053	422.321	91	51
Petrol Ofisi	164.979	34.166	439.460	482	37
T. Şeker Fb. A. Ş.	121.093	545.373	2.245.340	22	5
T. Mahsulleri Ofisi	626.467	459.879	1.315.520	136	48
D. Malzeme Ofisi	84.819	14.373	41.587	578	38
Et ve Balık Kurumu	51.837	120.271	710.265	43	7
D. B. Deniz Nakliyatı	165.348	356.449	421.956	46	39

3 — Bugünkü şartların muhafazası halinde ileriye bakış :

Teşebbüsler arasındaki işbirliği ve elbirliği anlayışından yoksun tutum devam eder, fiyatlar işletme ve piyasa gereklerine göre ayarlanmaz, işletmecilikte muhtariyet tanınmazsa gelecek yıllarda finansman ihtiyacının başka kaynaklardan karşılanması gerekecektir.

Gelecek yıllardaki durumu görebilmek bakımından 22 teşebbüs için bugünkü şartlarla bilânço tahminleri yapılmıştır. Bu hesaplarda kârlar tahmin edilmiş, borçlar ve başlanılmış yatırımlar için ileride gerekecek harcamalar kâr ve hesabi giderler toplamından düşülerek yıllık giderler toplamından düşülerek yıllık neticeler bulunmuştur.

Tablo : 46 da sonuçlar yıllar ve teşebbüslere göre gösterilmiştir.

Hesaplar şu varsayımlara dayanarak yapılmıştır :

a. Kamu İktisadi Teşebbüslerine ait statükonun devam edeceği,

b. 1963 - 1967 döneminin iktisadi durgunluk dönemi olmıyacağı ve bütün üretimin satılacağı. Bu dönemde malzeme ve mamul stoku artışı olmıyacağı, 1961 sonu seviyesinde kalacağı,

c. 1963 - 1967 döneminde, kısa süreli alacaklarla kısa süreli borçların artmıyacağı ve azalmıyacağı, satılan bütün mal ve hizmet bedellerinin tahsil olunacağı,

d. İşçi ve personel sayısının ancak, mevcut işletmeleri genişletme ve yeni işletme kurma gibi teknik zorunlukların gerektirdiği hallerde artacağı,

e. Hazineye olan vergi borçlarından 1960 ve önceki yıllara ait olanlarının tahsil edilmiyeceği ve 1962 yılına ait vergilerden 1963 e devredecek bakıyeler ile 1963 - 1967 vergilerinin tamamen ödeneceği,

f. Fiat ve ücret seviyelerinin bugünkü gibi devam edeceği,

İşçi Sigortaları Kurumu, Emekli Sandığı, İller Bankası, Amortisman ve Kredi Sandığının gelecekteki durumları da benzer şekilde incelenmiştir. Tablo : 47 de bu sonuçlar gösterilmiştir.

Tablo 46 ve 47 deki sonuçları beraber görebilmek üzere adları geçen Kamu Teşebbüslerini kavrayan toplu bilânço yıllar itibariyle çıkarılarak Tablo 48 de verilmiştir.

TABLO : 46 — Kamu teşebbüslerinin yıllar itibariyle kendi kaynaklarından finansman imkânlarını gösterir toplu tablo (*)

(Bin TL.)

TEŞEBBÜSLER	1963	1964	1965	1966	1967	TOPLAM
Etibank	— 161 691	— 189 405	— 117 455	— 140 049	— 113 278	— 721 878
Sümerbank	— 113 909	— 79 625	— 48 707	— 24 994	— 197	— 267 432
T. K. İ.	— 177 100	— 180 290	— 196 219	— 210 021	— 190 254	— 953 684
T. Demir Çelik	— 114 486	+ 170 194	+ 165 183	+ 159 269	+ 162 643	+ 542 000
T. Çimento Sanayii	25 681	— 13 113	+ 4 900	+ 5 534	+ 5 455	— 33 973
Azot Sanayii	— 65 007	— 70 890	— 73 001	— 83 896	— 78 686	— 370 405
Makine Kimya	— 12 381	+ 17 824	+ 15 784	+ 15 796	+ 17 609	+ 54 642
T. Petrolleri A. Ş.	+ 47 300	+ 48 453	+ 49 401	+ 51 845	+ 54 780	+ 251 787
Türk Hava Yolları	— 51 665	— 28 679	— 17 530	— 13 361	— 12 305	— 223 540
Denizcilik Bankası	— 53 328	— 5 579	— 1 991	— 19 108	+ 6 563	— 73 443
T. C. D. D.	— 176 011	— 62 155	— 43 721	— 38 820	— 14 567	— 335 264
PTT	— 84 005	— 12 053	+ 7 215	+ 24 038	+ 35 031	— 29 774
Petrol Ofisi	+ 14 017	+ 17 817	+ 20 447	+ 23 077	+ 25 707	+ 101 065
T. Şeker Şirketi	— 95 402	— 73 959	— 68 712	— 90 545	— 58 669	— 387 267
Toprak Mahsulleri	— 11 800	— 5 900	+ 7 100	+ 7 900	+ 10 800	+ 8 100
Devlet Malzeme Ofisi	— 16 855	— 12 330	— 2 851	+ 1 031	— 642	— 31 645
Et ve Balık Kurumu	— 12 210	— 2 450	— 2 600	— 4 989	— 5 971	— 28 220
D. B. Deniz Nakliyatı	— 8 000	— 2 000		+ 2 000		— 8 000
Ziraî Donatım	— 6 820	— 2 630	+ 3 730	+ 4 720	+ 5 830	+ 10 100
Yapağı ve Tiftik	— 1 000		+ 80	+ 200	+ 600	— 100
Küçük Sanayii	+ 264	+ 220	+ 202	+ 173	+ 126	+ 985
Selüloz ve Kâğıt	— 25 500	+ 17 850	+ 19 958	+ 18 926	+ 20 087	+ 41 351
	— 1 161 350	— 463 293	— 277 787	— 322 032	— 129 330	— 2 353 792

(*) İşletme varlıklarının finansman fazlası gösterdiği haller (+), mamam finansmana ihtiyaç olan haller (—) ile gösterilmiştir.

TABLO : 47 — İşçi Sigortaları Kurumu, Emekli Sandığı, İller Bankası ve Amortisman ve Kredi Sandığından Kamu İktisadi Teşebbüslerine yapılabilecek aktarmalara ait tahminler

(Bin TL.)

TEŞEBBÜSLER	1963	1964	1965	1966	1967	TOPLAM
İşçi Sigortaları	+ 225 000	+ 284 000	+ 312 000	+ 330 000	+ 350 000	+ 1 501 000
Emekli Sandığı	+ 122 000	+ 117 100	+ 150 690	+ 140 500	+ 116 500	+ 656 000
İller Bankası	— 51 210	+ 112 725	+ 168 296	+ 162 856	+ 198 423	+ 611 090
Amortisman ve Kredi Sandığı	—	—	—	+ 100 000	+ 100 000	+ 200 000
TOPLAM	+ 295 790	+ 513 825	+ 640 196	+ 753 356	+ 764 923	+ 2 968 090

TABLO : 48 — Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve benzeri müesseselerin toplu finansman durumu

(Bin TL.)

TEŞEBBÜSLER	1963	1964	1965	1966	1967	TOPLAM
Kâr	159 180	272 690	279 345	304 850	348 080	1 364 175
Kaynak	642 628	703 135	736 247	859 964	882 087	3 834 061
Dış borç taksiti	279 910	233 442	721 279	770 462	808 456	3 575 550
Hesabi giderler	608 801	686 552	1 736 871	1 935 306	2 038 623	8 763 786
	1 410 609	1 642 377	192 175	126 410	125 354	1 017 291
Ödenecek iştirak hisseleri	5 857	—	—	—	—	5 857
Kurumlar vergisi, tasarruf bonosu, f.	212 589	214 004	261 779	281 791	299 604	1 269 767
Temettü	30 378	30 781	34 770	37 226	40 979	174 134
İç borç taksiti Hazineye	12 480	13 960	15 440	16 920	18 785	77 585
» » » Amor. Kr. Sn.	140 352	145 146	172 067	281 203	267 530	1 006 298
» » » Kambiyo primi	62 857	50 417	50 477	50 557	50 757	265 065
Bağlanmış yatırımların ikmali ve idame yatırımları	1 531 716	904 095	647 754	649 875	600 021	4 333 461
TOPLAM	2 276 169	1 591 845	1 374 462	1 503 982	1 403 030	8 149 488
Kaynak fazlası veya noksanı	— 865 560	+ 50 532	+ 362 409	+ 431 324	+ 635 993	+ 614 298

4. PLÂN DÖNEMİNDE KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNDEN BEKLENENLER :

5 yıllık plân döneminde istenilen kalkınma hızına ulaşılabilmesi için ön görülen yatırımlar bir bölümünün Kamu İktisadi Teşebbüslerince gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Plânın başarılı olabilmesi için, teşebbüslerin yaratmaları gereken kaynak, makro plânda kaynağı belirtilmeyen harcamaları da kavrıyacak kadar olmahdır. İyi bir düzen sağlanması halinde gerek ellerindeki üretim imkânları, gerekse yetişkin uzmanları ve tecrübeleri ile, bu miktarın da üstünde kaynak yaratabilecek kabiliyette olan bu teşekküller, şartlarda değişiklik yapılmazsa, yukarıdaki hesaplara göre, istenilen miktarın ancak bir kısmını sağlıyabilirler. Bu bakımdan yeniden düzenleme tedbirleri üzerinde titizlikle durulacaktır.

Geçtiğimiz yıllarda bu teşebbüsler birçok üretim alanlarında sorumluluk almışlar, teşebbüs ve sermaye yoksunluğundan sıkıntı çeken piyasaya canlılık vererek yurt ihtiyacını karşılamağa çalışmışlardır. Ayrıca birçok özel teşebbüse bazı alanlarda örnek ve özel teşebbüs yöneticilerine okul olmuşlardır.

Bugün, Devlet işletmeciliğinin kuruluş yıllarındaki meseleleriyle değil, piyasada tanınmış, yurt içinde ve dışında bağlar kurmuş, tecrübe sahibi ve geleneği olan; fakat dış tesirlerle bazı bakımlardan kötü bir duruma düşürülmüş bu işletmelerin ekonomiye daha yararlı olabilmelerini sağlayıcı çareler aramakla karşı karşıya bulunulmaktadır. Devlet işletmeleri bir yandan ellerindeki tesisleri iyi çahştırarak ihtiyacı karşılarken, öte yandan kalkınma için gerekli yatırımları yapabilecek durumda olmalıdırlar.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kurulmalarına, gelişmelerine yapılan harcamalar artık ekonomiye yeni kaynaklar yaratmak durumundadır. Bu da, üretimin yüksek seviyede ve düşük maliyetlerle olması, ayrıca dağıtım ile pazarlamanın piyasaların gereklerine uygun olarak gerçekleştirilebilmesiyle sağlanacaktır.

Teşebbüslerin beklenilenleri tam verebilmeleri için çalışma şartlarının modern bir anlayışla yeniden düzenlenmesi gerekir. İşletmecilik kurallarından ayrılmaya yol açabilecek dış etkiler yok edilerek, piyasa gereklerine göre davranılacak ve israflar önlenecektir.

Teşebbüslerin yukarıda gösterilen büyük sermaye ve işgücü varlığı yanında,

a. Çeşitli alanlarda üretim yapmış olma ve tesis kurma tecrübeleri,

b. Geliştirilmesi gerekli yeni üretim kollarının araştırma yapma tecrübeleri ve gerekirse riski göze alabilecek büyük sermayeleri,

c. Geniş dağıtım tesisleri ve yurda yaygın taşra kuruluşlarının doğurduğu imkânları,

d. Dış pazarlarda yatırım maddeleri alıcısı ve satıcı olarak sağlanmış bağları,

e. Yurdun çeşitli bölgelerinde çalışmak ve halkla temas etmekle kazanılan ticari tecrübeleri,

f. Personel yetiştirme imkânları ve tecrübeleri,

g. Büyük işletmeci olmanın sağladığı diğer bütün imkânları.

vardır.

5. *ÇALIŞMA İLKELERİ*

Bu imkânlardan yararlanmak için modern işletmeciliğin ve piyasanın kurallarına uygun davranmak gereklidir. Bu davranışla doğacak sonuçlar ekonominin bütününde büyük gelişmeye yol açacaktır.

a. Elde bulunan tesisler en uygun üretim seviyesinde çalıştırılarak maliyetler düşürülmelidir.

Böylece ekonominin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler uygun fiyat ve özellikte, yeter miktarlarda üretilmiş olacaktır. Bunun sonucu olarak yerli sanayie, bu arada özel sektöre uygun fiyatlarla ham ve yarı mamul madde verilmesi mamulların iç ve dış pazarlarda milletlerarası rekabete dayanır duruma gelmesi, ithalâtın azalması ve ihracatın artması tarım ve diğer sektörlerde verimi arttırıcı girdilerin düşük maliyetle üretilebilmesi, nihai tüketim maddelerinin yurddaşların yararlanmasına daha uygun fiyatla sunulabilmesi sağlanacaktır.

b. Serbest piyasa şartlarına uygun davranışlarla kâr en yüksek seviyeye çıkarılmalıdır.

Böylece, bakım ve onarımların zamanında ve yeterli olarak yapılabilmesiyle aşırı yıpranmanın önüne geçilebilecek, araştırma ve geliştirme çalışmaları arttırılacak, yatırım harcamaları öz kaynaklardan karşılanarak bütçenin yükü hafifletilecek, işçi ve aylıklılara faydalar sağlanarak emeğin karşılığı daha iyi ödenecek, camianın tarım ve turizm kesimlerinde çalışan kredi kurumlarının imkânları genişleyecek ve her yıl artan bir ölçüde kredi verilmesi sağlanacaktır.

c. Kamu İktisadi Kuruluşlarının yatırımları öz kaynaklara veya başka sağlam kaynaklara dayanılarak yapılmalıdır.

Böylece geçmişte denenen ve olumsuz etkileri bugüne kadar devam eden enflâsyonun tekrar doğmaması, sektörlerdeki yatırım çabalarının dengeli olması sağlanacak, tesislerin yapılma sürelerinin uzayıp gitmesinden ileri gelen yüksek kuruluş giderlerinin önüne geçilmiş olacaktır.

d. Şeker Fabrikaları Anonim Şirketinin müstahsille yaptığı çalışmalara benzer çalışmalar mümkün olan başka alanlarda da uygulanmalıdır.

Böylece, özellikle hayvancılıkta hayvan mahsullerinin daha verimli ve değerli olması, öbür tarım kollarında da benzer yollar uygulanarak verimin yükseltilmesi sağlanacak ve müstahsilin ezilmesi önlenecektir.

e. Yurdumuzda bugün gelişmemiş alanlardan, plânda gelişmesi öngörülenlerde gerekli yatırımı, Kamu İktisadi Kuruluşlarının doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak yapmaları ve böylece kalkınmanın dengeli olması sağlanmalıdır.

f. Kuruluşların zamanında alımlar yaparak üretici ve tüketiciyi aynı şekilde korumaları sağlanmalı, aracıların gereksiz kazançlar elde etmesi önlenmelidir.

g. Kalite kontrolü ve pazarlamanın modern anlayışla yapılması özellikle dış piyasanın istediği kalitede malın zamanında verilmesi sağlanmalıdır.

h. İyi bir dağıtım ve satış sistemi kurarak ihtiyaç maddeleri ve hizmetlerin bütün bölgelere ulaştırılması gerçekleştirilmelidir.

6. *YENİDEN DÜZENLEME :*

Kendilerinden beklenen görevleri yerine getirebilmeleri için Kamu İktisadi Kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi şarttır.

Kamu İktisadi Kuruluşlarının yeniden düzenlenmesinde gözönünde tutulacak ilkeler şunlardır :

a. İşletme seviyesinde rasyonel ve verimli çalışmayı sağlamak üzere işletmelere bağımsız çalışma imkânı tanınacaktır.

b. Kamu İktisadi Kuruluşları ve bunların ellerindeki kaynaklar, kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesinde kullanılacak bir araç olarak ve bir bütün halinde düşünülecek ve kaynakların çeşitli alanlara yönelmesi için müşterek bir fon kurulacaktır.

c. Çalışma usulleri, denetleme ve diğer konular bakımından işletmelerin yönetiminde birlik ve işletmeler arasında yatırım ve istihsal faaliyeti, alış - veriş, araçların ve personelin birlikte kullanılması ve mübadelesi bakımından işbirliğini sağlayacak bir düzen kurulacaktır.

TOPLUM KALKINMASI

(KÖY KALKINMASI)

1. ANA İLKELER VE METOD :

a. Kalkınma için uzun sürede en verimli olabilecek yollardan biri toplum yapısını ve değer sistemlerini gelişmeye uygun bir ortam yaratacak yönde geliştirmektedir. Bu konuda başarıya ulaşabilmek için toplum kalkınması metodunun uygulanması gereklidir. Toplum kalkınması, çeşitli hizmet ve çalışmaların yapılması, dernek, kooperatif gibi teşkilâtların kurulması ve idare ile toplulukların işbirliğinin sağlanmasını kavrayan bir çalışmadır. Bu, kitleleri eğitecek, birlikte çalışmaya yöneltecek, toplum yapısında istenen değişikliklerin gerçekleşmesini sağlıyacak, toplumsal enerjiyi yaratıcı bir şekilde harekete geçirmeye yol açacak önemli bir kalkınma metodudur. Halkın gönüllü teşkilâtlanması ve idare ile işbirliği yapması belli alanlardaki kamu faaliyetlerine gönüllü olarak katılması esaslarına dayanan bu metod bugün demokratik ülkelerde uygulanan yaygın bir çalışma şekli haline gelmiş bulunmaktadır. Bu metod hizmetlerinin görülmesinde gereksiz yere kaynak ve insan gücü harcanmasına engel olacak tedbirlerin alınmasına, halkın gönüllü olarak hizmetlere katılmasına, hizmetlerden daha çok sayıda insanın yararlanmasına yol açacaktır. Ayrıca, uygulanması düşünülen toplum kalkınması programlarının, köye götürülen hizmetlerin daha verimli olarak işlemesinde de etkisi olacaktır. Köye ulaştırılması gerekli hizmetlerle, bu hizmetler için yapılması gerekli yatırımların bünyeye ve ihtiyaçlara uygun olarak yürütülmesi de toplum kalkınması programları ile sağlanacaktır.

b. Tarımdaki nüfus çokluğu yurdumuzda üzerinde durulması gerekli başlıca sosyal meselelerden biridir. Nüfus artış hızımızın yüksekliği bu meseleyi gittikçe daha çetin hale getirmektedir. % 7 lik bir kalkınmanın gerçekleşmesi için sanayi ve hizmetlerde yapılacak yatırım ve üretimin doğuracağı ihtiyaçlarla, bugünkü gizli işsizlik ve nüfus artışının doğuracağı işgücünün tamamı çalıştırılamayacaktır. Ayrıca, yapılan incelemeler, tesbit edilen üretim hedeflerine varmak için tarımda bugünkünden daha çok sayıda işgücünün çalıştırılamayacağını göstermektedir. Yapılan hesaplara göre, 15 yıl sonra bu yollarla çalıştırılamayacak net işgücü fazlalığı 700.000 civarında olacaktır.

Normal kalkınma çerçevesinde çözülemeyecek olan bu meselenin özel bazı yöntemlerle ele alınması zorunludur. Bu konuda tutulacak yollardan biri tarım ve tarım dışı sektörlerde işgücünü değerlendirecek özel iş alanları yaratmak, yapılacak çalışma ve yatırımlara telkin, tavsiye ve teşvik yolu ile halkın gönüllü olarak katılmasını sağlamaktır.

c. Tarımdaki gelişmenin ve üretim artışının temel şartlarından biri, bu sektörde çalışanların rasyonel çalışma usullerini benimsemesini sağlamaktır. Bu bakımdan, eğitim, tarım eğitimi, yayın işleri ve özellikle kooperatifleşme hareketi, bu sektördeki gelişmenin sağlanması için gerekli unsurlar olarak kabul edilmelidir. Bu sebeple etkin bir toplum kalkınması programının uygulanması gereklidir.

2. DURUM :

Türkiye'de, Milli Eğitim, Tarım, Sağlık, Bayındırlık, Sanayi, Ticaret ve İçişleri Bakanlıkları ile çeşitli kamu kurumları tarımsal topluluklara hizmet götürmek, çalışmaları desteklemek, gerektiğinde topluluk yapısında istenilen yönde değişiklik yapmak için çaba göstermektedirler. Toplum kalkınmasına benzer amaç ve yöntemlerle çeşitli denemeler yapılmıştır. Köylünün bilgisini artırmak üretim tekniklerini düzeltmek, toplulukların ortaklaşa çalışmalarını sağlamak üzere kaynaklarını harekete geçirmek gibi konular üzerinde çeşitli şekillerde durulmuştur.

Yapılmış ve yapılmakta olan bu çalışmalarla ilgili incelemelerden şu sonuçlar elde edilmiştir.

a. Çalışmalar idari bakımdan dağınıktır. Bakanlıklar ve aynı bakanlığa bağlı çeşitli kısımlar aynı alanda ve benzer işleri birbirinden habersiz olarak yapmaktadır. Bu durum gereksiz yere insan emeği ve araç kullanılmasına sebep olmaktadır.

b. Aynı dağınıklık ve koordinasyon noksanlığı programların özü ve metodları bakımından görülmektedir.

c. Yapılan denemeler ve alınan sonuçlar sistemli bir şekilde değerlendirilmemektedir. Böylece temel çalışmaların ve metodların düzeltilmesi, çalışmaların verimliliğinin arttırılması sağlanamamaktadır.

d. Halkın, hizmetlerin görülmesine ve bu hizmetlerle ilgili yatırımlara katılması, ortak harekete teşviki için çeşitli kamu kurumlarınca yapılan çalışmalar sınırlı, dağınık ve etkisizdir.

e. Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde şimdiye kadar uygulanan usul Devletin tek taraflı hareketi şeklinde olmuştur.

Bu meselelerin çözümlenebilmesi amacıyla toplum kalkınması programlarının etkin bir şekilde yürütülmesi ve bu programdan beklenen sonuçların elde edilmesi için gerekli şartlar sağlanacaktır. Bu konuda gerekli idari tedbirler yanında örnek bölge çalışmaları da yapılacaktır. Bu örnek bölge çalışmalarının ilkine Muş İlinde başlanmıştır. Ve çalışmalara devam edilmektedir. Bu projede birinci basamak olarak Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım ve Bayındırlık Bakanlıkları ara-

sında gerekli iş ve görüş birliği sağlanmıştır. Ayrıca mahalli idare de çalışmalara geniş çapta yardımcı olmaktadır.

Örnek bölge çalışmalarında yapılması gereken işler şunlardır :

(1) İl personeli özel olarak takviye edilecektir.

(2) İl'in bütün kademelerindeki personel için toplum kalkınması konusunda özel bir eğitim programı uygulanacaktır.

(3) İl'lerdeki köy tipleri, program yöntemleri ile ilgili varsayımlar açık olarak tesbit edilecek, yapılan çalışmaların değerlendirilme metodları standart hale getirilecektir.

(4) Bu çalışmalar sürekli olarak izlenecek, bir yandan elde edilen sonuçlara dayanılarak toplum kalkınması organizasyonu tamamlanırken öbür yandan da ulusal ölçüde toplum kalkınması programlarının esasları tesbit edilecektir.

3. TOPLUM KALKINMASI PROGRAMLARININ ESASLARI :

Yukarda belirtilen meseleleri bir bütün olarak ele almak, birlikte çözümlemeye çalışmak, kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasını, daha çabuk sonuç alınmasını sağlıyacaktır. Uygulanacak toplum kalkınması programının amacı, topluluklarda ihtiyaçları ve meseleleri tesbit etmek, bunları çözmek için birleşik bir programa uygun olarak harekete geçmek, teşkilâtlanmak ve bunun için yeni kaynak aramak alışkanlığını yerleştirmektir.

Çeşitli ülkelerde bu hedeflere ulaşma amacıyla teşkilâtlar kurulmuştur. Bu teşkilâtlar, meselelerin ve ihtiyaçların durumuna göre, işgücünü değerlendirme, üretim tekniklerini geliştirme, eğitim, hastalıklarla savaş ve kooperatifçilik gibi konuları ayrı ayrı ya da birlikte ele almaktadır.

Yukarda açıklanan önemli meselelerin çözümü, Türk İdaresinin de uzun süreli bir program çerçevesi içinde sistemli olarak harekete geçmesine bağlıdır. Ancak Türkiye'de toplum kalkınması metodunun uygulanması için yurt özelliklerinin gözönünde bulundurulması gereklidir. Türkiye'de mahalli topluluklara hizmet götüren büyük bir idari teşkilât vardır. Bugün çeşitli çalışmaları yürütmek üzere köylerle ilişkisi olan Devlet memurlarının sayısı 70 binin üzerindedir. Bunun yanı sıra yeni bir teşkilâtın kurulması önemli tekrarlara sebep olacaktır. Bu bakımdan konunun, bir teşkilât kurma değil var olan teşkilâtın, yeni bir çerçeve içinde, yeni baştan düzenlenmesi şeklinde ele alınması gereklidir. Aslında bugünkü teşkilât amaç ve ilkeler bakımından toplum kalkınması çalışmalarına çok yakın bir çalışma yaptığından, böyle bir düzenlemenin gerçekleştirilmesi de oldukça kolay olacaktır.

Yapılacak olan yeniden düzenlemenin ilkeleri ve hedefleri şöylece tesbit edilmiştir :

A. İLKELER :

(1) Toplum kalkınması konusundaki bütün çalışmalar; hedefler, toplum yapısı, yapıyı etkileyecek metodlar ve araçlar bakımından müşterek esaslara göre yapılacak ve yürütülecektir.

(2) Birleşik hedef ve ilkelere göre hazırlanmış programların uygulanmasına halkın gönüllü olarak katılması üzerinde önemle durulacaktır.

(3) Halkın katılmasını sağlamak bakımından idare ile halk arasında işbirliğini kurmak için, bir yandan idare elemanlarının özel bir eğitimden geçmesine, öbür yandan halk önderlerinin yetiştirilmesine önem verilecektir.

(4) Bütün çalışmalar, hedefler ve elde edilen sonuçlar bakımından sürekli olarak değerlendirilecektir.

B. HEDEFLER :

İktisadi kalkınmayı sağlamak için bugünkü potansiyel enerjiyi harekete geçirmek üzere uygulanması düşünülen toplum kalkınması programlarının ana hedefleri şunlardır :

(1) Mahalli topluluklarda halkın meseleleri anlamasını, bunlara elbirliğiyle çözüm yolları aramasını, bunun için kaynaklarını harekete geçirmesini ve idareden bu şekilde hazırlanmış programlar istemesini sağlamak.

(2) Her çeşit eğitimle halkın çalışmalarında daha verimli olmasını sağlamak, üretkenliği ve üretimi artırmak.

(3) Çeşitli hizmetlerin daha verimli ve ucuz yapılmasını sağlamak.

(4) Programlarda ve bunlar için gerekli yatırımlarda işgücünün iyi bir şekilde değerlendirilmesine dikkat etmek, fazla işgücünün kullanılması esasına dayanan özel programlar hazırlamak.

(5) Hizmetlerin köy topluluklarına dağılışında, bu toplulukların çok dağınık ve küçük birimler halinde bulunması dolayısiyle ortaya çıkan bir çok problemler vardır. Hizmetlerin ve bilhassa çeşitli tesislerin maliyetinin yükselmesi ve gerekli teşkilâtlanma sebebi ile verimliliğinin düşmesi bunların başlıcalarıdır. Bu sebeple rasyonel bir hizmet götürme politikasının köy yerleşmesi ve yapısını gözönünde bulunduran bir yerleştirme politikası ile düşünülmesi gereklidir. Ancak, bu konu çok yönlü ve girift bir çok meselelerin bilinmesine ve çözümüne bağlı olarak düşünülebilir. Toplum kalkınması programları bu meselelerin incelenmesinde ve çözümü ile ilgili tedbirlerin alınmasında başlıca vasıta olacaktır.

Plân döneminde köy ünitelerimiz bakımından daha iyi bir yerleşmeyi mümkün kılacak tedbirler hakkında gerekli bilgilerin elde edilebilmesi maksadiyle başlanmış olan araştırmalara hız verilecektir.

4. SONUÇ :

Araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre; bugün köylerde yapılan yatırımlara halkın gönüllü katılma arzusu yüksektir. İhtiyaçlarının bu yoldan süratle karşılandığını gören vatandaş Hükümetin gayretlerine seve seve iştirak etmektedir. Hükümetin vazifesi toplum kalkınması için halkın yardım etmek arzusunu bir program içinde muayyen hedeflere daha tesirli bir şekilde yöneltmektir.

Tarımda beklenen gelişme, toplum kalkınması programlarının uygulanmasına bağlıdır.

Köylünün temel ihtiyaçlarının karşılanması şimdiye kadar olduğu gibi yalnız Devlet kaynaklarına bırakılırsa, bu ihtiyaçların karşılanması için uzun bir zaman gerekecektir. Bu bakımdan yatırımlarda halkın katılma payının artırılması yatırım toplamını artıracak, tesbit edilen hedeflere daha kısa zamanda ulaşılabilecektir. Etkin bir toplum kalkınması programının uygulanması, halkın hizmetlere gönüllü olarak katılmasını sağlıyacak, böylece beş yıllık planın son yıllarında tabloda görülen yatırım harcamalarında halkın yüzde 30 kadar payı bulunabilecektir.

Ayrıca, çeşitli kamu kurumları köylerde iş görmekte; büyük tutarlara varan harcamalar yapmaktadır. Tabloda gösterilen yatırımların gerçekleştirilmesiyle yıllık harcamalar daha da artacaktır. Yapılan çeşitli harcamaların daha iyi sonuç vermesi için toplum kalkınması programlarının uygulanması zorunludur.

Yapılan tahminlere göre, 1977 yılında 700.000 civarında olacak işsiz sayısının ortadan kaldırılmasında toplum kalkınması programlarının büyük faydası olacaktır. Yaratılan iş hacminden daha çok nüfusun şehirlere gitmesine engel olmak amacıyla tarım bölgelerinde tarımla ilgili olmayan alanlarda iş yaratmak ve bu çalışmalara halkın katılmasını sağlamak için alınması gerekli en önemli tedbir toplum kalkınması programlarının etkin bir şekilde uygulanmasıdır.

Rakamla gösterilebilen bu faydalar yanında, değerlendirilemeyen işgücünün değerlendirilmesi, köylünün tarım dışı çalışmaların gerektirdiği şartlara alıştırılması, üretim tekniğinin düşeltilmesi, sosyal standartların yükseltilmesi gibi yukarıda belirtilen başka yararlar da toplum kalkınması programlarında beklenmektedir.

Beş yıllık plân döneminde toplum kalkınması programlarının bütün illeri içine alması için gerekli tedbirlere baş vurulacak, ancak programlar her ilin bütününü kapsamayacaktır. 1967 - 1977 döneminde ise toplum kalkınması programları bütün köyleri içine alacak şekilde uygulanacaktır.

İŞ VE İŞÇİ MESELELERİ

1. GİRİŞ :

Sanayileşmeye genel ve özel olarak iki açıdan bakılabilir. Genel olarak sanayileşme sermaye birikmesi, üretim ve verimlerin yükselmesi, toplum refahının artmasıyla eş anlamlıdır. Özel olarak ise; çalıştırma seviyesinin yükselmesini, emeği ile geçinen bir sosyal grupun genişlemesini ifade eder.

Kalkınmanın gerçekleşmesinde ve devamında önemli bir rolü olan işçilerin, diğer sosyal kategorilerin sahip olduğu iktisadi ve sosyal haklardan yararlanması, toplumu kuran sınıflar arasında bir dengenin sağlanması bakımından gereklidir. İşçinin, sadece önemli bir üretim faktörü olarak değil, fakat toplumun bir parçası olarak diğer herhangi bir kişi kadar haklarına sahip olması ve iktisadi hayatta etkili bir rol oynadığını duyması plânlı bir şekilde kalkınacak demokratik bir ekonomide hedeflere ulaşmada zorunlu olan sıkı işbirliğine dayanan ahenkli sermaye, işgücü münasebetlerinin mevcudiyeti için şarttır.

İşgücünün sosyal adaletin gerektirdiği şekilde toplum içinde yerini alabilmesi ve iktisadi - sosyal sorunların çözümüne olumlu şekilde katılabilmesi demokratik rejimlerin tabii bir sonucudur. Bu rejimler sağladıkları toplanma ve teşkilâtlanma özgürlükleriyle işgücünün böyle bir sosyal dengeye ulaşması için gerekli olan evrimci karakterdeki teşekküllerin kurulabilmelerini ve gelişmelerini sağlamışlardır.

Kalkınma vetiresi içinde tarafların görev ve sorumluluklarının bilincine varmış olmaları bakımından sınai demokrasinin vazgeçilmez bir parçası olan bu teşekküllerin özendirilmeleri ve yardım görmeleri gereklidir.

2. SENDİKACILIĞIMIZIN BUGÜNKÜ DURUMU VE MESELELERİ :

Bugüne kadar sendika sayısı hızla yükselmiş, aynı iş kolunda ve aynı iş yerinde bir çok sendikalar kurulmuştur. Buna karşılık sendikalı işçi sayısı sendika sayısına oranla aynı hızla artmamıştır. Bugün yurdumuzda 450 ye yakın işçi sendikası, 300 bin kadar da sendikalı işçi vardır. Bunlar 1961 yılında sanayi kesiminde çalışan işçinin yüzde

25.7 sidir. Türlü sebeplerle kurulan çok sayıdaki sendikalar hem işgücünü bölerek kendilerini zayıflatmakta ve böylece görevlerini yerine getirmelerine engel olmakta hem de sendikacılığın gelişmesini baltalamaktadır. Sendikacılıktan beklenen toplumsal görevin yerine getirilebilmesi için sendikaların birleşmesi gerekmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu gerçeğin daha iyi anlaşılacağı, sendikaların birleşme yoluna gidecekleri umulmaktadır.

Sendikacılığımız oldukça yenidir. Bununla beraber, kısa süre içinde sendikalarımız sorumlu idareciler yetiştirmekte başarı göstermişlerdir. Gelecekte bu başarının tam gelişecek sendikacılığımızla oranlı olarak artacağı tahmin edilmektedir.

Bugün sendikalara kayıtlı işçi sayısı düşüktür. Bununla beraber, bugüne kadar genel gidiş, kuvvetli olan ve sınırlı haklar içinde görevlerini yerine getiren sendikaların bulunduğu bölge ve işyerlerinde işçilerin sendikalara katılmakta istekli olduklarını göstermektedir. Gelecek dönemde tanınacak haklarla kuvvetlenecek sendikacılığımıza paralel olarak sendikalı işçi sayısının büyük ölçüde artması beklenmektedir.

3. *İŞÇİ - İŞVEREN İLİŞKİLERİ :*

Milli hasıla artışlarını toplum içinde sosyal adalet ilkelerine göre dağıtarak daha yüksek bir hayat seviyesi sağlamayı amaç edinen bir az gelişmiş memlekette, kıt olan sermaye yerine imkân ölçüsünde işgücü kullanmanın önemi açıktır. Bunun için, işgücünün üretim işlemine en fazla yardım edecek şekilde katılmasını sağlayacak işbirliği ruhunun sınai gruplar arasında yerleşmiş olması gerekir. Böyle bir işbirliği ise, sosyal adalet ilkelerinin uygulanmasına, sanayiinin bir bütün olarak topluma hizmet ettiği gerçeğinin anlaşılmasına ve sınai huzurun yerleşmesine bağlıdır. Bu bakımdan kendilerine büyük ödevler düşen sendikalarımızdan işçi ve işverenler arasında karşılıklı anlayışın doğup yaşamasında verimli çabalar harcamaları beklenmektedir.

İşçilerle işverenler arasında ahenkli bir işbirliği için gerekli ortam hazırlanacaktır. Bununla ilgili olarak;

a. İşgücüne işveren karşısında eşit bir konuşma ve tartışma gücü sağlamak, işçi ile işveren arasında sosyal adalet ilkelerine dayanan bir menfaat birliği yaratmak ve böylece bir yandan sendikaları geliştirmek öte yandan demokratik düzen gereklerini yerine getirmek için toplu sözleşme ve grev - lokavt'la ilgili temel haklar kanunlaştırılacaktır.

b. Uzlaştırma ve tahkim konusunda eksik ve günümüze uymayan yasa ve tüzükler değiştirilecektir. Böylece ücretlerin tek yönlü kesinleşmesi ve daha âdil bir gelir dağılımını sağlamada başlıca unsurlardan biri olan en düşük ücretlerin uygulamada nitelik değiştirecek en yüksek ücretler halini almaları önlenecek, çalışma saatleri, ücretli izinler gibi çalışma şartlarının tesbitinde ve uygulama metodlarının değiştirilmesinde işgücünün etkin bir rol oynaması sağlanacaktır.

4. *VERİMLİLİK :*

İşçi ve işveren ilişkilerinin uyumlu olması ve bu çerçeve içinde çalışma şartlarının düzeltilmesi verimlilik artışının temel ilkelerinden biridir. Bu nokta gözönünde bulundurularak bugünkü kapasitenin daha verimli olarak kullanılmasını sağlamak için iki yolda çaba harcanacaktır.

a. ORGANİZASYON

Görevlerde ihtisaslaşmayı ve etkin bir işbirliğini sağlamak, iş akışını basitleştirmek üretimi denetleyerek ve planlayarak mevsimlik şartlar ve başka nedenler sonucu dalgalanmaların verimliliği düşürmelerini önlemek için, işyerlerini modern organizasyon metodlarından ve iş incelenmesi tekniklerinden faydalanmağa teşvik edecek şartlar hazırlanacaktır. İşçiler, iş incelemesi metodlarının uygulanması ile zarar görmeyeceklerdir. Sendikalar, iş incelemesi sonucunda uygulanan ücretleri gerektirdiğinde konuşma ve tartışmalarla değiştirebileceklerdir.

b. PERSONEL POLİTİKASI

(1) İşe yeni girenler, yetişkin olmayan elemanlar eğitime tabi tutulacaklardır. Bunun için sendikaların, işverenlerin ve kamu otoritelerinin yardımlarından faydalanılacaktır.

(2) İşçi ile fiilen temas eden ilk kademedeki üstler insan ilişkileri konusunda eğitileceklerdir.

(3) İşçilerin ihtisasları dışındaki işlerde çalıştırılmamaları sağlanacaktır.

(4) Bölge ve iş kolları için sosyal adalet ilkelerine göre tesbiti gereken en az ücretlerin üstündeki yükselişler, verimlilik artışlarına bağlanacaktır. Bununla ilgili olarak işçilerin verimlilik çabalarını teşvik edecek ücret sistemlerinin benimsenmesi desteklenecektir. Sanayi dallarının şartlarına göre değişmesi tabii olan ücret sistemlerinin seçimi toplu pazarlıkların konusu olacaktır.

5. *Araştırma*

İş hayatının çeşitli problemleri hakkında açık bir politika yürütülmesine yarayacak araştırmalar yapacak, yapılan araştırmaları birleştirip değerlendirilecek, güvenilir sınai istatistiklerle işçi ve işveren sendikalarına yol gösterecek bir büro kurulacaktır.

Plân dönemindeki genel çalıştırma durumu ve politikası ile ücretler plânın ilgili bölümlerinde etraflı olarak ele alınmaktadır.

SOSYAL GÜVENLİK

1. *TEMEL İLKELER :*

Plân da iktisadi kalkınmaya paralel olarak sosyal adaletin gerçekleştirilmesi hedef alınmıştır. Bu hedefin gerçekleştirilmesinde etkili olacak unsurlardan biri de sosyal sigorta çalışmalarıdır. Sosyal sigorta çalışmaları insanların ötedenberi «Geleceğe güvenlikle bakabilme» konusunda duydukları ihtiyacı karşılamak için meydana getirilmiştir. Bu bakımdan bu ihtiyaç toplumun her grubu için bahis konusudur. Ancak gruplar arasındaki maddi imkân farklarından dolayı, güvenlik ihtiyaçları da değişiktir. Geçimini yalnız emeği ile sağlayan işçiler için bu ihtiyaç daha âcil ve kesiftir. Öncelikle bu alanda başlayan sigorta sistemleri zamanla ileri ülkelerde, sosyal meseleleri çözmek üzere yaygın bir şekilde kurulan sosyal güvenlik düzeni haline gelmiştir. Geniş anlamıyla sosyal sigortalar, zaman içinde ve özellikle gelir grupları arasında bir gelir dağıtımı mekanizması olarak düşünülebilir. Böylece sosyal adaletin gerçekleşmesinde de sosyal sigortaların büyük bir etkisi vardır.

İktisaden az gelişmiş olan yurdumuzda sosyal güvenliğin sağlayacağı himaye ve yardımlara ihtiyaç daha da fazladır. Çünkü esasen düşük olan milli gelirimizin dağılımı adilâne olmaktan uzaktır. Bundan dolayı sosyal güvenlik faaliyetlerinin yurdumuz ihtiyaçlarını karşılayacak bir şekilde ve imkânlarımıza göre iktisadi kalkınmaya paralel olarak geliştirilmesi plânın amaçlarından biridir.

Sosyal güvenlik yardımları, nihaî talebi ayarlayıcı mahiyette olduğundan, iktisadi faaliyetlerdeki dalgalanmaları azaltıcı ve istikrar sağlayıcı bir unsur olarak da iktisaden gelişen yurdumuzda gittikçe önem kazanacaktır. Genel bir sosyal güvenlik sisteminin, aynı zamanda işçi akımını kolaylaştırdığı için sanayi strüktürünü düzeltmede de önemli bir etkisi vardır.

Ayrıca, sosyal güvenlik kurumları işçi ve iş verenlerden alınan sigorta primlerinin toplandığı merkezler olarak yatırım kaynakları yaratılması bakımından da önemlidirler. İşçi ve iş verenden toplanan primler, toplam tasarrufu artırırlar.

2. *HEDEFLER :*

Sosyal güvenlik alanında 15 yıl içinde gerçekleştirilecek hedefler aşağıdadır :

a. Herkes için ihtiyarlık ve sağlık sigortalarını kapsayan genel bir sosyal güvenlik düzeni kurulacaktır.

b. Bütün sosyal güvenlik çalışmalarının bir elden yürütülmesi sağlanacaktır. Ancak sigortalıların özel yararları ve durumları bu düzen içinde gözönünde bulundurulacaktır.

c. Sigorta priminin tamamını ödeyecek olan serbest meslek erbabı, esnaf ve sanatkârlar sosyal güvenlik düzeni içine alınacaklardır.

d. Sürekli işçi niteliği taşıyanlar için işsizlik sigortası kurulacaktır.

e. Sigorta fonları, iktisadi kalkınma hedeflerine, sigortacılığın mahiyetine uygun bir şekilde ve bu fonlarla karşılanacak yüklemleri sürekli ve emin olarak yerine getirecek tarzda işletilecektir.

3. DURUM :

Bugün Türkiye'de sosyal güvenlik çalışmaları üç ana kurum tarafından yürütülmektedir.

a. İşçi Sigortaları Kurumu,

b. Memur statüsünde olanlar için emeklilik (İhtiyarlık) sigortasını uygulayan T. C. Emekli Sandığı,

c. Ordu Yardımlaşma Kurumu.

Fakir halka Devlet eliyle yapılan sağlık yardımlarını da sosyal güvenlik mekanizması olarak düşünmek gerekir. Bu kurumların dışında yarı yardım sandıkları da bulunmakta ise de bunlar yavaş yavaş İşçi Sigortaları Kurumu veya Emekli Sandığının bünyeleri içine alınmaktadır.

İşçi Sigortaları Kurumu yurdumuzda sosyal güvenlik çalışmalarını en geniş anlamıyla uygulayan tek kurum olarak sosyal güvenlik hareketinin çekirdeğini meydana getirmektedir. Kurumun çalışmaları 1936 tarihli İş Kanunu ile tesbit edilen ilkelere göre yürütülmektedir. Bu ilkelere göre, İşçi Sigortaları Kurumu, iş kazaları, meslek hastalıkları, ihtiyarlık, işten kalma, hastalık risklerini sigortalamaktadır. Bu çeşitli sigorta dalları için değişik finansman yolları kullanmakta ve ayrı muhasebe ve aktuarya hesapları tutulmaktadır. Ayrıca sanayileşmekte olan ekonomilerde önemli bir mesele olan işsizlik için hiç bir sigorta yoktur. İşçi sigortası faaliyetleri İş Kanununun kapsadığı iş yerlerinde ve bölgelerde uygulanmaktadır. Bu kanuna göre nüfusu 50 binden yukarı olan şehirlerde 4 işçiden az, nüfusu 50 binden aşağı olan şehirlerde 10 kişiden az işçi çalıştıran iş yerlerinin beden ve fikir işçileri sigortasının şümulüne girmemektedir. Ayrıca tarım işçileri, serbest meslek sahipleri, esnaf ve esnaf yanında çalışanlar, ev hizmetinde olanlar ve fikir işçileri İşçi Sigortaları Kurumunun çalışma sahası dışında kalmaktadırlar.

İşçi niteliğinde oldukları ve çalıştıkları iş yerleri İş Kanunu şümulüne girdiği halde özel rejimlerden dolayı İşçi Sigortalarına bağlı olmayan bir kısım işçiler vardır. Bunlar D. D. Y. tarafından çalıştırılmakta olan işçilerle (11 bin kadar) askeri fabrikalarda çalışan işçilerdir (35 bin kadar). Bu işçiler kendi sosyal yardım teşkilâtlarından yararlanmaktadırlar. Fakat T. C. Emekli Sandığı Kanunu gereğince bu işçilerin müktesep hakları ile birlikte İşçi Sigortalarına devredilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, 1952 yılında basın mesleğinde çalışanlar ve 1955 yılında belli bir gros tonilato üzerinde gemilerde çalışan gemi adamları İşçi Sigortaları Kurumu şumulüne alınmıştır.

Bu ilkelere göre İşçi Sigortaları Kurumuna bağlı işyerleri 1951 yılında 10.361 den 1955 de 19.466 ya ve 1961 yılında 36.568 e yükselmiştir. 1961 yılında İşçi Sigortaları Kurumuna bağlı işçilerin sayısı da 689 bine yükselmiştir. Bundan başka 36 bin işçi D.D.Y. ve Askeri Fabrikalar Yardım Sandıklarından yararlanmaktadır. Bu duruma göre ücretli ve aylıklı olarak çalışan 2,5 milyon nüfusun (Tarım işçileri hariç) yüzde 29 u sigorta çalışmalarının şumulüne girmektedir. Tarım sektöründe çalışan 1 milyona yakın işçiler de hesaba katılırsa bu oranın daha da düşük olduğu görülür. Yurdumuzda sosyal sigorta çalışmalarının çekirdeğini teşkil eden İşçi Sigortaları Kurumu ve yalnız emeklilik sigortası mahiyetinde olan T. C. Emekli Sandığı tarafından 1950-1960 döneminde plâse edilen fonlar 2 milyar 862 milyon 795 bin TL. sına ulaşmıştır. Yapılan tahminlere göre 1963-1967 dönemi içinde T. C. Emekli Sandığı ve İşçi Sigortaları Kurumu 2,9 milyar tutarında ilâve yatırılabilir kaynak yaratacaktır. Yeni kurulan Ordu Yardımlaşma Kurumu da bu dönem içinde her yıl 60 milyon TL. çerçevesinde yatırılabilir kaynak toplayacaktır. Bunlar 1963 - 1967 döneminde yapılacak toplam yatırımların yüzde 5,3 ünü meydana getirecektir.

4. ***TEDBİRLER*** :

a. Plân döneminde sosyal güvenlik tedbirlerinin himayesinden yararlanan işçilerin oranı artacaktır. Ancak genel sigorta düzeni uzun bir hazırlık süresinden sonra sağlam bir teşkilâtlanma ile kurulabilecektir. Bunun için ilk dönemde öncelikle sigortanın sanayide çalışan işçilerin bütününü kavraması üzerinde durulacaktır.

b. Yurdumuzda sosyal güvenlik düzeninin çekirdeği olan İşçi Sigortaları Kurumu belirli bir sınıf için kurulmuş bir kurum olarak gözükmektedir. Oysa sosyal güvenlik çalışmaları, toplumun her grupu için bahis konusudur. Bundan dolayı, bugünkü İşçi Sigortalarının, öteki yardım kurum ve sandıklariyle birleştirilecek yeni bir genel sosyal güvenlik düzenine doğru gidilmesi sağlanacaktır.

c. Sürekli işçi niteliğinde olanlar için bir işsizlik sigortasının kurulması imkânları araştırılacaktır. Böyle bir sigorta çalışmasının etkili bir şekilde yürütülebilmesi için İş ve İşçi Bulma Kurumu Teşkilâtının

geliştirilmesi ve İşçi Sendikaları ve Sosyal Güvenlik Teşkilâtı ile sıkı bir işbirliği kurulması yoluna gidilecektir.

d. Sosyal güvenlik çalışmalarının amacı sosyal ve fiziki felâketlerle karşılaşanların insan haysiyeti ile bağdaştırılamayacak bir duruma düşmesini, iş verenlerden sağlanmış fonlar yardımıyla önlemektir. Sosyal güvenlik çalışmaları bir bütün olduğundan çeşitli sigorta dallarının ayrı ayrı çalışmaları hem sosyal sigorta kavramı ile bağdaştırılamıyacak bir durum yaratmakta, hem de idari zorluklara yol açmaktadır. İşçi Sigortaları Kurumunca yürütülen bu çeşitli sigorta çalışmaları tek bir sosyal güvenlik düzeni haline getirilecektir.

e. Tarım sektöründe işçi olarak çalışanların ve çiftçilerin de genel sosyal güvenlik düzeni içine alınması imkânları araştırılacaktır.

f. Büyük şehirlerden başlamak üzere serbest meslek sahipleri, esnaf ve fikir işçileri için ihtiyarlık ve ölüm sigortası kurulması yoluna gidilecektir.

Yurdumuzun iktisadi imkânları ve bugünkü büyük idari meselelerden dolayı toplumumuzun her grubu ve ferdini kapsayan bir sosyal güvenlik düzeninin hemen sağlanması mümkün olmıyacaktır. Bu sebeple genel sosyal güvenlik düzenine yukarıda belirtilen şekilde başlıyacak hazırlıkla yavaş yavaş gidilebilecektir. Bu konuda yapılması gerekli bütün hazırlık çalışmalarına hemen başlanacaktır.

Sosyal güvenliğin en önemli temellerinden biri vatandaşlara sürekli ve kararlı çalışma imkânları yaratmaktadır. Plânın istihdam politikası bu temelin sağlam bir şekilde kurulması esasına dayanmaktadır.

KREDİ MÜESSESELERİ

Kredi müesseseleri ve kredi mekanizması bugünkü iktisadi hayatın en önemli bir parçasını teşkil eder. Yüksek üretim seviyesinin sağlanması ve idamesi, iktisadi faaliyetlerin kredi ihtiyaçlarını iyi bir şekilde karşılıyacak kredi mekanizmasının varlığına bağlıdır.

Hükümetin genel iktisadi ve mali politikalarının ana vasıtalarından biri olan para politikasının etkin bir şekilde uygulanması, yine sıkıca birbirine bağlanmış kredi müesseseleri topluluğu içinde yürütülebilir.

Kalkınma faaliyetlerinin dayandığı esas temellerden biri olan yatırımlar, başka şartlar aynı kaldığı takdirde, tasarrufların hacmine göre artar veya azalır. Bundan dolayı fertlerin tasarruflarının toplanıp istenen alanlara yöneltilmesi, kalkınma hareketinin başarılması bakımından hayati önem taşır. Bu faaliyet ise kredi müesseselerince yürütülür.

Bundan dolayı kredi müesseselerinin geliştirilmesi, kalkınma programlarının kaçınılmaz bir parçası ve başarı ile uygulanması için önemli bir unsurdur. İktisadi kalkınma hızına paralel olarak gelişmeyen kredi mekanizması kalkınma hareketini yavaşlatacağı gibi ekonominin istenilen yönlerde büyümesini de imkânsız kılar.

Hedefler :

Plân çerçevesi içinde kredi müesseseleri ve kredi mekanizmasının geliştirilmesine önem verilecektir. Kredi müessese ve mekanizması, tasarrufları teşvik edecek şekilde donatılacaktır. Para ve sermaye piyasası ihtiyaçlarını tatminkâr bir şekilde karşılayacak gerekli organizasyonun kurulması sağlanacaktır. Yatırımların, plân hedeflerine ulaşmaya yardım edecek alanlara yöneltilmesini mümkün kılacak bir kredi mekanizması kurulacaktır. Kredi müesseseleri mevcut üretim kapasitesinin en iyi şekilde kullanılmasını mümkün kılmak üzere döner sermaye ihtiyaçlarını karşılayacak duruma getirilecektir. Sağlam finansman kaynakları sağlanarak enflâsyonist baskıların meydana gelmesi önlenecektir.

Durum :

Bugünkü bankalar sistemi daha ziyade Cumhuriyetin ilânından sonra meydana gelmiş bir sistemdir. Bu bankalar sisteminin merkezinde T. C. Merkez Bankası vardır. Öteki bankalar ise özel amaçlı bankalar ve ticaret bankaları olarak 2 kısma ayrılabilir.

Özel amaçlı bankalar «holding» müesseseleri gibi faaliyet göstererek iştirak ettikleri işletmeleri sevk ve idare ederler. Bu bankalar ayrıca başka bankacılık muamelelerı de yaparlar.

Ticaret bankaları daha çok para piyasasında faaliyette bulunurlar. Fakat bu bankalar ayrıca iştirakler de kurarak likidite durumlarını dondurmak yoluna gitmektedirler.

Ayrıca bütün bankalar arasında mevduat celbetmek için sert bir rekabet vardır. Bankalar sistemi dağınık olup risk santralizasyonu mevcut değildir. Kredileri ihtiyaçlara göre dağıtma fonksikonu bankalar tarafından bugün için yapılamamaktadır. Ayrıca sağlam bankacılık ilkelerine bağlı kalınmamaktadır. Yatırım bankaları yurdumuzda bugün mahdut ve kifayetsiz olup geliştirilmeye muhtaçtır.

Tedbirler :

1. Bankaların likidite durumunu tehlikeye sokacak kredi ve plâsmanlara gidilmesini önleyici tedbirler alınacaktır.

2. Bankaların alacaklarını daha kısa sürede ve kolaylıkla tahsil edebilmeleri için mevzuatta gerekli değişiklikler yapılacaktır.

3. Karşılıklar politikasının fiyat ve konjoktür hedeflerine uygun bir şekilde düzenlenmesi ve idare edilmesi yoluna gidilecektir.

4. Sabit masrafları azaltarak mevduat faizi ile kredi faizleri arasındaki mevcut büyük farkı azaltmak için tedbirler alınacaktır.

5. Yeni yatırım bankalarının kurulması ve sağlam kaynaklarla teçhiz edilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

BOLÜM IV

EKONOMİNİN GENEL KALKINMASI

GELİŞME HEDEFLERİ VE KAYNAKLARI :

Beş yıllık kalkınma plânının temel iktisadi hedefi Türk ekonomisinde yüzde 7 nispetinde bir gelişme sağlamaktır. Bu gelişme hızı kalkınma maksatlarına tahsis edebileceğimiz kaynaklar hakkında yapılan gerçekçi tahminlere dayanmaktadır. Yapılan ön çalışmalar Türk ekonomisinin yüzde 7 nispetinde büyümesi için gerekli iç kaynakları yaratma imkânlarının var olduğunu göstermiş, beş yıllık plânda bu kaynakları harekete geçirmek ve gelişme hedeflerine yöneltmek için gerekli dış finansmanın sağlanacağı farzedilmiştir. Geçmiş beş yılda Türkiye, gayrisâfi millî hasılasının ortalama yüzde 14,8 ini yatırımlara tahsis etmiş, bunun yüzde 2 si dış kaynaklarla 12,8 i iç tasarrufla karşılanmıştır. Önümüzdeki beş yıl içinde yatırımların gayrisâfi millî hasılaya oranı ortalama yüzde 18,3 e yükselecek bunun yüzde 3,5 i dış kaynaklarla, yüzde 14,8 i iç tasarrufla finanse edilecektir. Plân döneminde dış kaynaklar 1957-1961 ortalamasına nazaran gayrisâfi millî hasılanın oranı olarak yüzde 1,5 artacak, aynı dönemde iç tasarruf ornı yüzde 2,0 yükselecektir.

İç tasarrufların gayrisâfi millî hasılaya oranının yüzde 2,0 artması Türkiye gibi yüksek nüfus artışı hızına ve düşük gelire sahip bir ülke için küçümsenmiyecek bir hedeftir. Öte yandan plân stratejisi çerçevesi içinde alınacak iktisadi ve sosyal tedbirlerle bu hedefin büyük kitleleri ağır bir yük altında bırakmadan gerçekleştirilmesi mümkündür.

Plân döneminde yüzde 7 bir gelişme sağlamak için gayrisâfi millî hasılanın ortalama yüzde 18,3 ünü yatırımlara ayırmamız gerekmektedir.

TABLO : 49 — Yatırımlar ve kaynaklar

(Cari fiyatlarla - Milyar TL.)

YILLAR	G. S. M. H. (1)	Yatırımlar (2)	Yatırımlar G.S.M.H. (%) (3)	Cari ödeme açığı (4)	Cari ödeme açığı G. S. M. H. (%) (5)	İç tasarruf (6)	İç tasarruf G. S. M. H. (%) (7)
1957	30,5	4,0	13,1	0,2	0,7	3,8	12,4
1958	36,1	5,0	13,9	0,3	0,8	4,7	13,1
1959	44,7	7,0	15,7	1,4	3,1	5,6	12,6
1960	49,0	7,8	15,9	1,2	2,4	6,6	13,5
1961	49,2	7,5	15,2	1,4	2,8	6,1	12,4
1957 — 1961 ortalama			14,8		2,0		12,8
1963 — 1967 ortalama			18,3		3,5		14,8

Başka bir deyimle, yatırımlarla gelir artışı arasındaki ilgiyi gösteren katsayının değeri 2,6 dır. Bu değer beş yıllık plân döneminde çeşitli kesimlerde yapılacak yatırımların o kesimlerde sağlayacağı gelir artışına oranlarının ortalamasıdır. Sektör çalışmaları sonucunda elde edilen bu katsayılar geçmiş yıllardaki yatırım hasıla oranları ile de karşılaştırılmıştır.

Beş yıllık plân dönemi içinde yapılacak harcamalar ile bu harcamaların gerektirdiği kaynaklar arasındaki denge basit bir gelişme modeli çerçevesinde kurulmuştur. Bu model çeşitli makro ekonomik değerler ile gayrisâfi millî hasıla arasındaki ilgileri göstermektedir. Bazı değerler geçmiş eğilimlere göre hesaplanmıştır. Diğerleri plân stratejisine uygun politika araçlariyle gerçekleştirilmesi gereken hedefler niteliğindedir. Kurulan dengelerde 5 yıllık dönem içinde makro iktisadi değerlerde meydana gelecek değişiklikler tahmin edilmiştir. Yıllık programlarda bu dengeler tekrar gözden geçirilecek ve gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra kesin şekillerini alacaktır.

HARCAMA HEDEFLERİ :

Harcama hedefleri ile ilgili projeksiyonlar tablo 50 de görülmektedir. Tablonun 1 inci sütunu gayrisâfi millî hasılanın yüzde 7 büyüme hızına göre alacağı değerler göstermektedir. Bu seri kullanılan model gereğince her yıl yüzde 7 oranında muntazam bir artış göstermektedir. Gayrisâfi millî hasılanın takriben yüzde 40 ının tarımdan alındığı bir ülkede millî gelirin tabiat şartlarının etkisi ile yıldan yıla farklı oranlarda bir gelişme göstermesi normaldir. Esasen plân stratejisinde kabul edilen hedef dönem ortalaması olarak yüzde bir gelişme sağlamaktır. Ancak modeldeki yatırım hedefleri belirtilen yıllarda gerçekleşecek olursa sütun 1 de gösterilen gayrisâfi millî hasıla serisine çok yakın değerler elde edilmesi mümkündür.

TABLO : 50 — Harcama hedefleri 1963 - 1967 *(1961 fiyatlarıyla - Milyar TL.)*

YILLAR	G. S. M. H. (1)		Özel tüketim (2)		Özel yatırım (3)		Cârî kamu harcamaları (4)		Kamu yatırımı (5)		Cârî ödeme açığı (6)	Toplam yatırım (7)
1962	52.7	=	38 6	+	3 3	+	7.6	+	5.1	—	2.1	8.6
1963	56.4		40.5		3.8		8.6		5.8		2.3	9.6
1964	60.3		43.0		4.2		9.0		6.6		2.5	10.8
1965	64.5		45.4		4.7		9.5		7.1		2.2	11.8
1966	69.0		47.6		5.3		10.5		7.8		2.2	13.1
1967	73.9		50.2		5.9		11.5		8.4		2.1	14.3
					G. S. M. H. nın yüzdesi olarak							
1962	100.0		73.2		6.0		14.4		9.7		4.0	16.3
1963	100.0		71.8		6.7		15.2		10.3		4.1	17.0
1964	100.0		71.3		7.0		14.9		10.9		4.1	17.9
1965	100.0		70.4		7.3		14.7		11.0		3.4	18.3
1966	100.0		69.0		7.7		15.2		11.3		3.2	19.0
1967	100.0		67.9		8.0		15.5		11.4		2.8	19.4
					Yıllık ortalama artışlar - yüzde olarak (1963-1967)							
	7.0		5.4		11.0		8.7		10.6			10.7

ÖZEL TÜKETİM HARCAMALARI :

Sütun 2 plân dönem'nde özel tüketim harcamalarının alacağı değerleri göstermektedir. Dönem içinde gayrisâfi milli hasılanın artan bir oranının yatırımlara yönetilmesi gerektiğinden özel tüketim harcamaları gayrisâfi milli hasıla'dan daha yavaş bir tempo ile artmaktadır. Özel tüketim harcamalarının gayrisâfi milli hasıla içindeki oranı 1962 de 73.2 den 1963 de 71,8 e 1967 de 67,9 a düşmektedir. Dönem içindeki ortalama yıllık artış oranı 5,4 dür. Tüketim harcamalarının bu sınırlar içinde tutulması için alınacak tedbirler ilgili bölümlerde açıklanmıştır.

ÖZEL YATIRIMLAR

Geçmiş yıllarda özel yatırımların gidişini gösteren seriler belirli bir eğilim göstermemektedir. Son on yıl içinde enflâsyon, dış ticaret tıkanıklıkları ve siyasi konjonktür özel yatırımların hacmini ve dağılışını geniş ölçüde etkilemiştir. Geçmiş yıllarda özel yatırımların gayrisâfi milli hasıla içindeki oranı yüzde 6-7 arasında değişmiştir. Son üç yılın ortalaması yüzde 7 dir. Bu oranın plân dönemi sonunda yüzde 8 e yükseleceği tahmin edilmektedir.

Özel yatırımların 1961 de 3,0 milyar liradan 1963 de 3,8 milyar liraya 1967 de 5,9 milyar liraya yükseleceği farzedilmiştir. Plân dönemi içinde ortalama yıllık artış oranı yüzde 11 dir. Plânlı kalkınmamızın sağlıyacağı iktisadi üretimin ve artan faaliyet hacminin özel yatırımlar üzerinde olumlu bir etki yapacağı ve yatırımları teşvik için alınacak tedbirlerle bu sektör için tesbit edilen yatırım hedeflerinin gerçekleşebileceği umulmaktadır.

Özel yatırımlarla ilgili seriler özel konut yapımını da içine almaktadır. Son üç yıl içinde özel yatırımların ortalama yüzde 57 si konut yapımına gitmiştir. Önümüzdeki plân döneminde kalkınma hedefimizin gerçekleşebilmesi için konut yatırımlarının belirli sınırlar içinde kalması, özel yatırımların daha çok verimli alanlara yönelmesi gerekmektedir. Beş yıllık plân döneminde konut yatırımlarında yılda ortalama yüzde 7 bir artışa karşılık üretgen yatırımlarda 17,3 bir artış beklenmektedir. Plân döneminde konut yatırımlarının özel yatırımlara oranı ortalama yüzde 52 ye düşmekte dönem sonunda ise yüzde 47 ye kadar inmektedir.

Üretgen yatırımların konut yatırımlarından daha hızlı artması geçmişe göre özel tasarrufların daha büyük bir oranının sanayi alanına yönelmesini gerektirmektedir. Plânlı kalkınmamızın açacağı yeni iş alanları özel sektöre sanayi alanında çekici yatırım imkânları yaratacaktır. Alınacak mali tedbirler ve uygulanacak konut kredisi politikası, lüks konut yapımını geçmiş yıllara göre daha az çekici duruma getirerek evvelce bu tip yapıma yönelen bir kısım fonları başka yatırım alanları aramağa itecektir. Ayrıca Türkiye'de sermaye piyasasını geliştirmek için alınacak tedbirler bundan önce geniş ölçüde gayrimenkul piyasasına akan bazı fonların ve özellikle küçük tasarrufların sanayi alanına yönelmesini sağlayacaktır.

CARİ KAMU HARCAMALARI :

Tablo 50 nin 4 üncü sütunu cari kamu harcamalarının plân döneminde alacağı değerleri göstermektedir. Cari kamu harcamaları 1963 de 8,6 milyar liradan 1967 de 11,5 milyar liraya yükselmektedir. Bu harcamaların milli gelire oranı 1963 de yüzde 15,2 den dönem sonunda yüzde 15,5 e çıkmaktadır.

Cari kamu harcamalarının kısımları tablo 52 de gösterilmiştir. Cari kamu harcamaları için kabul edilen ilke gelişme gayelerine hizmet eden eğitim, sağlık, araştırma harcamaları dışındaki cari harcamaların en düşük oranda artmasıdır. Tablo 52 nin 1 inci sütununda görüldüğü gibi cari «gelişme» harcamaları plân döneminde hızlı bir artış göstermekte, 1962 de 2,06 milyar liradan 1967 de 4,10 milyar liraya yükselmektedir. Cari gelişme harcamalarındaki yıllık ortalama artış oranı yüzde 15,1 dir. Cari «gelişme» harcamalarındaki bu hızlı artış toplam cari kamu harcamalarının plân döneminde yılda ortalama yüzde 8,4 gibi yüksek bir oranda artmasına sebep olmaktadır. (Tablo 50, sütun 4 de cari kamu harcamalarının yıllık artış oranı yüzde 8,7 olarak gözükmektedir. Bu fark tablo 52 de görülen borç ödemelerinin harcamalar tablosunda özel tüketim harcamaları arasında gösterilmesinden ileri gelmektedir.) Genel ve katma bütçelerin «gelişme» masrafları dışında kalan «diğer» cari harcamalar tablo 52 de görüldüğü gibi yılda yüzde 6,3 oranında artmaktadır. Gerek genel ve katma bütçelerin gerek mahalli idarelerin cari harcamaları plân döneminde kamu sektörü hizmetlerinde meydana gelecek gelişmeler gözönünde tutularak en düşük oranlarda arttırılmıştır.

KAMU HARCAMALARI :

Kamu yatırımları için konulan hedefler tablo 50, sütun 5 de gösterilmiştir. Plân dönemi içinde kamu kesiminde yapılması gereken yatırımlar bir yandan plândaki toplam yatırım hedefleri, öteyandan bu dönemde özel kesimden beklenen yatırım faaliyeti gözönünde tutularak tesbit edilmiştir. Başka bir deyimle bu sütundaki rakamlar yüzde 7 lik dengeli gelişme hedefimizin gerçekleşmesi için kamu yatırımlarının alması gereken değerleri göstermektedir.

Kamu yatırımlarının gayrisâfi hasıla içindeki oranı 1963 de 10,3 den 1967 de 11,4 e yükselmektedir. Kamu yatırımlarındaki yıllık artış oranı yüzde 10,6 dır.

Aynı dönemde özel yatırımlar yılda yüzde 11 oranında artarak gayri sâfi milli hasılanın yüzde 6,7 sinden yüzde 8 ine çıkmaktadır. Böylece plân döneminde kamu kesiminden ve özel kesimden hemen hemen eşit bir yatırım çabası beklenmektedir.

Özel yatırımlar ve kamu yatırımlarının toplamı tablo 50 sütun 7 de görülmektedir. Yatırımlar dönem içinde yılda yüzde 10,7 oranında artmakta yatırımların gayrisâfi milli hasıla içindeki oranı 1963 de yüzde 17,0 dan 1967 de yüzde 19,4 e yükselmektedir. Bu, plân dönemi içinde yatırımların yavaş yavaş yükseldiğini göstermektedir. Nitekim dönem ortalaması olan yüzde 18,3 e 1965 senesinde ulaşılmaktadır.

Plân döneminde gayrisâfi millî hasıla yüzde 7 oranında büyürken yatırımların gayrisâfi millî hasılaya oranının artması sermaye-hasıla katsayısının dönem içinde yükseldiğine, bu katsayının dönem başında, 2,6 dan daha küçük, dönem sonunda ise daha büyük bir değer taşıdığına işaret etmektedir. Bu sonuç normaldır. Zira, Türkiye'de bugün bazı sanayi kollarında kullanılmayan kapasiteler vardır. Meselâ, mevcut dokuma kapasitesinin ancak yüzde 30 u kullanılmaktadır. Makina ve aletler kesiminde de kullanılan kapasite yüzde 30-35 oranındadır. Taşıma kesiminde de bir kullanılmayan kapasite vardır.

Plân döneminin ilk yıllarında yapılacak bazı ek yatırımlarla tıkanıklıklar giderilerek mevcut kapasiteden çok daha fazla verim almak mümkün olacaktır. İktisadi Devlet Teşekküllerinin yeniden düzenlenmesi ile ve tarımda, sanayide verimliliği arttırmak için alınacak başka tedbirlerle plân döneminin ilk yıllarında önemli bir hasıla artışı sağlamak mümkün olacaktır. Esasen, sermaye-hasıla katsayıları sektör çalışmaları sonucunda elde edilen değerleri ifade etmektedir ve sektör programlarında bugün kullanılmayan kapasiteler dikkate alınmıştır. Bu sebeple yatırımların gayrisâfi millî hasılaya oranı beş yıl içinde yükselmekle beraber plân döneminin ilk yıllarından başlayarak gayrisâfi millî hasılada yüzde 7 bir artış beklenmektedir.

CARİ DIŞ ÖDEME AÇIĞI :

Plân dönemindeki cari ödeme açığı tablo 50 sütun 6 da görülmektedir. Cari ödeme açığını tâyin eden ithalât, ihracat ve görünmeyen kalemler gelir ve giderleri ilgili bölümdeki ödeme bilânçosu tablosunda gösterilmiştir.

Cari ödeme açığı beş yıllık kalkınma plânımızın net dış finansman ihtiyacını göstermektedir. Plân döneminde yapılacak dış borç ödemeleri bu hesaba girmemektedir. Dış borç ödemelerini de içine alan gayrisâfi dış finansman ihtiyacımız ödeme bilânçosunda görülmektedir.

Türkiye'nin beş yıl içinde toplam net dış finansman ihtiyacı 11,3 milyar lira (1,26 milyar dolâr) dır. Yıllık dış ödeme açığı ortalama olarak 2,2 milyar lira kadardır. Ancak bu dış açığın gayrisâfi millî hasılaya oranı 1963 de yüzde 4,1 den 1967 de yüzde 2,8 e düşmektedir.

KAMU GELİRLERİ VE ÖZEL GELİRLER :

Tablo 51 gelir hedefleriyle ilgili tahminleri göstermektedir. Kamu gelirleri tablo 51 sütun 6 da görüldüğü gibi yılda yüzde 9,4 oranında artmaktadır. (Tablo 53 sütun 8 de toplam)

TABLO : 51 — Gelir hedefleri 1963-1967

(1961 fiyatlarıyla - Milyar TL.)

Yıllar	G.S.M.H. (1)	Vergiler (2)	Vergi dışındaki kamu gelirleri (3)	Özel gelirler (4)	Cari ödeme açığı (5)	Toplam kamu gelirleri (6)	Özel gelirler (7)	Cari ödeme açığı (8)
1962	52.7 —	7.7 +	5.0 +	42.1 —	2.1 —	12.7 +	42.1 —	2.1
1963	56.4	9.0	5.4	44.3	2.3	14.4	44.3	2.3
1964	60.3	10.1	5.5	47.2	2.5	15.6	47.2	2.5
1965	64.5	10.9	5.7	50.1	2.2	16.6	50.1	2.2
1966	69.0	11.8	6.5	52.9	2.2	18.3	52.9	2.2
1967	73.9	12.8	7.1	56.1	2.1	19.9	56.1	2.1
				G.S.M.H. nın yüzdesi olarak				
1962	100.0	14.6	9.5	79.9	4.0	24.1	79.9	4.0
1963	100.0	16.0	9.6	78.5	4.1	25.5	78.5	4.1
1964	100.0	16.7	9.1	78.3	4.1	25.8	78.3	4.1
1965	100.0	16.9	8.8	77.7	3.4	25.7	77.7	3.4
1966	100.0	17.1	9.4	76.7	3.2	26.5	76.7	3.2
1967	100.0	17.3	9.6	75.9	2.8	26.9	75.9	2.8
				Yıllık orta'ama yüzde olarak (1963 - 1967)				
	7.0	10.8	7.3	5.9		9.4	5.9	

TABLO : 52 — Kamu kesimi harcama hedefleri 1963 - 1967 *(1961 fiyatlariyle - Milyar TL.)*

Yıllar	Cari harcamalar: Genel ve Katma Bütçeler: Gelişme (1)	İç borç itfası ve iç, dış borç faiz ödemeleri (2)	diğer (3)	Mahalli idareler (4)	Toplam (5)	Yatırım harcamaları (6)	Toplam kamu harcamaları (7)
1962	2.06	0.52	4.13	0.95	7.96	5.08	13.04
1963	2.60	0.88	4.62	0.97	9.07	5.80	14.87
1964	2.62	0.75	4.93	1.05	9.35	6.60	15.95
1965	2.86	0.86	5.12	1.15	10.01	7.10	17.11
1966	3.49	0.90	5.36	1.25	11.00	7.80	18.80
1967	4.10	0.80	5.60	1.40	11.90	8.40	20.30
			G.S.M.H. nın yüzdesi olarak				
1962	3.91	1.56	7.83	1.80	15.10	9.64	24.74
1963	4.61	1.56	8.19	1.72	16.08	10.28	26.36
1964	4.34	1.24	8.18	1.74	15.50	10.94	26.45
1965	4.47	1.33	7.94	1.78	15.52	11.01	26.53
1966	5.06	1.30	7.77	1.81	15.94	11.30	27.25
1967	5.55	1.08	7.58	1.89	16.10	11.37	27.47
			ENDEKS				
	100	100	100	100	100	100	100
	126	107	112	102	112	114	114
	127	91	119	111	117	130	122
	140	105	124	121	126	140	131
	169	110	130	132	138	154	144
	199	98	136	147	149	165	156
	Yıllık ortalama artışlar - yüzde olarak (1963 - 1967)						
	15.1		6.3	8.1	8.4	10.6	9.3

TABLO : 53 — Kamu kesimi gelir hedefleri 1963 - 1967 *(1961 fiyatlariyle - Milyar TL.)*

Yıllar	Kamu vergi geliri (1)	Diğer kamu gelirleri (2)	Tasarruf bonoları (3)	İk. Devlet Teşekkülleri nce yaratılacak fonlar (4)	Mahalli idare gelirleri (5)	Karşılık paralar ve yabancı kredi karşılıkları (6)	Kaynağı belirtilemeyen fonlar (7)	toplam gelir (8)
1962 (*)	7.70	0.93	0.50	0.55	1.34	2.02	—	13.04
1963	9.00	0.98	0.53	0.67	1.44	1.41	0.84	14.87
1964	10.10	1.03	0.57	0.96	1.54	1.57	0.18	15.95
1965	10.92	1.08	0.61	1.01	1.65	1.39	0.45	17.11
1966	11.80	1 13	0.65	1.08	1.76	1.49	0.89	18.80
1967	12.80	1.19	0.70	1.23	1.88	1.39	1.11	20.30
				G.S.M.H. nın yüzdesi olarak				
1962	14.61	1.76	0.95	1.04	2.55	3.83	—	24.74
1963	15.95	1.74	0.95	1.19	2.55	2.50	1.48	26.36
1964	16.74	1.71	0.95	1.59	2.55	2.60	0.30	26.45
1965	16,98	1.67	0.95	1.57	2.55	2.16	0.70	26.53
1966	17.10	1.64	0.95	1.56	2.55	2.16	1.29	27.25
1967	17.32	1.61	0.95	1.66	2.55	1.88	1.50	27.47
				E N D E K S				
	100	100	100	100	100	100	—	100
	117	105	106	122	107	69	100	114
	131	111	114	175	115	77	21	122
	142	116	122	184	123	69	54	131
	153	122	130	196	131	74	106	144
	166	128	140	244	140	69	132	156
				Yıllık ortalama artış - yüzde olarak (1963 - 1967)				
	10.8	5.0	7.0	18.2	7.0	—	—	9.3

(*) Bütçe tahminleridir

Kamu gelirlerinin yıllık artışının yüzde 9,3 olarak görünmesi borç ödemelerinin kamu kesiminin cari harcamalarına katılmasından ileri gelmektedir. Kamu gelirlerinin gayrisâfi millî hasıla içindeki oranı 1962 de yüzde 24,1 den 1967 de yüzde 26,9 a yükselmektedir. Kamu kesiminin gelir hedefleri tablo 53 de ayrıntılarıyla gösterilmiş olup aşağıda açıklanacaktır.

Tablo 51 sütun 7 deki özel gelirler tablo 50 deki özel tüketim ve özel yatırım harcamalarının toplamını göstermektedir. Özel gelirlerin gayrisâfi millî hasıla içindeki oranı 1963 de yüzde 78,5 den 1967 de yüzde 75,9 a düşmektedir. Bu azalma özel tüketim harcamalarının gayrisâfi millî hasıla hızasından daha düşük hızla artmasındandır. Ancak özel tüketim harcamaları bu süre içinde mutlak olarak 40,5 milyar liradan 50,2 milyar liraya çıkacaktır. Özel gelirlerin plân dönemi içindeki ortalama yıllık artış oranı yüzde 5,9 dur.

KAMU KESİMİNİN GELİR HEDEFLERİ :

Kamu kesiminin gelir hedefleri tablo 53 de gösterilmiştir.

VERGİ GELİRLERİ :

1950 - 1960 döneminde genel bütçeye giren vergiler gayrisâfi millî hasılanın ortalama yüzde 11-12 sini teşkil etmiştir. Bu oranın 1962 bütçesinde yüzde 14,6 ya çıkacağı tahmin edilmiştir.

Plânın finansman ihtiyacının karşılanabilmesi için plân dönemi sonuna kadar, vergi gelirlerinin gayrisâfi millî hasılaya oranının tablo 53 sütun 1 de görüleceği gibi yüzde 17,3 e kadar yükselmesi gerekmektedir. Vergi gelirlerinde gerekli olan bu yükselme; ekonomik hayattaki gelişme ve vergi sisteminde yapılacak reformlar ile sağlanacaktır.

Bu sütundaki gelir tahminleri, Kalkınma Plânının finansman ihtiyaçları dikkate alınarak yapılmıştır. 1962 gelir tahmininin tam olarak gerçekleşmemesi ihtimali de hesaba katılarak 1962 vergi gelirleri ile tablo 53 e göre 1963 te gerçekleşmesi gerekli vergi gelirleri arasındaki fark kısmen ekonomik gelişme ile vergi gelirlerinde husule gelecek tabii yıllık artışlarla ve kısmen vergi sistemlerinde yapılacak reformlardan sağlanacak munzam gelirlerle karşılanacaktır.

DİĞER DEVLET GELİRLERİ :

Tablo 53 sütun 2 deki diğer kamu gelirleri Katma Bütçe kurumlarının topladıkları harçlar Devlet malları gelirleri gibi vergi niteliğinde olmayan Devlet gelirlerini içine almaktadır. Bu çeşit gelirlerin artışı ile millî gelir artışı arasında bir ilgi kurulamadığından tahminlerde, geçmiş dönemlerde bu gelirlerin gösterdiği ortalama artış oranı olan yüzde 5 kullanılmıştır. Bu tahminler plân dönemi içinde bu kurumların gelir kanunlarında yapılması muhtemel değişikliklerin sonuçlarını içine almamaktadır. Özellikle Üniversiteler gibi bazı katma bütçeli kurumların hizmetlerinden doğrudan doğruya faydalananlardan alınan harçların arttırılması gibi bazı değişiklikler ile Katma Bütçe gelirleri önemli oranlarda arttırılabilir. Bu çeşit değişikliklerin yapılması ile elde edilecek ek

gelir bu bölümde gözönüne alınmamıştır. Ancak «Kaynağı belirtilemeyen Fonlar» sütununda gözüken açığın kapatılması için gerektiğinde bu kurumların gelirlerinin arttırılması yoluna gidilecektir.

TASARRUF BONOLARI :

Tasarruf bonoları uygulaması 1961 yılında başladığı için yapılan gelir tahminlerinde geçmiş yılların gelir eğilimine dayanılamamıştır. Bu sebeple sütun 3 de görülen tasarruf bonoları gelirlerinin, büyüme hızına paralel olarak yılda yüzde 7 oranında artacağı kabul edilmiştir.

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİNİN YARATACAKLARI FONLAR :

İktisadi Devlet Teşekkülleriniin plân dönemi içinde yaratacakları fonlar sütun 4 de gösterilmiştir.

Bu tahminlerde 1963 den önce başlamış yatırımların gelecekteki etkileri hesaba katılmış, buna karşılık alınacak yeniden düzenleme tebbirleri ile İktisadi Devlet Teşebbüslerinde meydana gelecek verimlilik artışı, fiyat politikalarında yapılacak değişiklikler ve plân dönemi içinde başlayıp gene o dönem içinde bitecek yatırımların yaratacakları ek fonlar gözönüne alınmamıştır. Bunun için İktisadi Devlet Teşekkküllerinin plân dönemi içinde yaratacakları fonlar büyük bir ihtimalle yapılan tahminleri aşacaktır. Toplanacak ek gelirin «Kaynağı belirtilemeyen fonlar» sütununda görülen açığın bir kısmını kapayacağı tahmin edilmektedir.

MAHALLİ İDARELER GELİRLERİ :

Plân döneminde mahalli idarelerce elde edilecek yıllık gelirlerin G. S. M. H. ya oranının 1950 - 1960 dönemi için bulunan ortalama oranda gerçekleşeceği farz olunmuştur. Dolayısiyle yüzde 2,5 olan bu oran mahalli idareler gelir tahminlerinde olduğu gibi kullanılmıştır. Mahalli idarelerin gelirleri sütun 5 te gösterilmiştir.

KARŞILIK PARALAR :

Sütun 6 da görülen «Karşılık Paralar Gelirleri» cari dış ödeme açığına göre hesaplanmış ancak özel yabancı sermaye yatırımları gibi Türk lirası olarak karşılık para yaratmıyan sermaye hareketleri hesaba katılmamıştır.

Çeşitli A. B. D. yardımlarının yarattığı karşılık paralar, A. B. D. Hükümeti ile yapılan iktisadi yardım anlaşmaları gereğince Türk Hükümeti emrine tahsis edildikleri ölçülerde hesaba katılmış ve elde edilen toplamın ortalama yüzde 10 unun da özel kesime tahsis edileceği farzedilmiştir.

KAYNAĞI BELİRTİLEMEYEN FONLAR :

«Kaynağı belirtilemeyen fonlar» sütunundaki değerler, İktisadi Devlet Teşekkülerinde alınacak yeniden düzenleme tedbirleri ve fiyat politikası ile yaratılacak yeni kaynaklarla, Katma Bütçeli Kurumların harçlarında yapılacak yükseltmeler veya iç borçlanma yolu ile sağlanacaktır.

BÖLÜM V

SEKTÖRLERDE GELİŞMENİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ

1. ANA İLKELER :

Sektör programlarının hazırlanmasında, çeşitli sektörlerdeki gelişme imkânları gözönünde bulundurularak iktisadi ve sosyal hedeflerin dengeli bir gelişme ile nasıl gerçekleşebileceği araştırılmıştır. Sektör programları bakımından bu hedefler şu şekilde sıralanabilir :

a. Tabii kaynakların, yatırılmış sermayenin ve insan gücünün en verimli şekilde kullanılması ilk hedeftir. Plân, bir yandan bu üretim faktörlerinin miktarına tesir etmek, öte yandan bunların en verimli bileşimini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

b. Uzun süreli kalkınmanın temellerini hazırlamak sektör programlarının başka bir hedefidir. Çeşit sektörlerin kısa süreli bir görüşle ve sadece kârlılık esasına göre gelişmesinin bir süre sonra tıkanıklıklar yaratacağı veya sosyal maliyeti yüksek müdahaleler gerektireceği açıktır. Bu sebeple kalkınmanın uzun sürede devamlılığını sağlamak, temel mallar ve hizmetler üretimini uzun süreli ihtiyaçları karşılayacak seviyede tutmaya bağlıdır. Bu yüzden en geniş anlamında temel yapı yatırımlarına (Ulaştırma, enerji, eğitim gibi...) gerekli ağırlık verilmiştir.

Temel mallar ve hizmetlerin varlığı tek başına, kalkınma için yeter bir sebep ve güdü değildir. Yurttaki gelir artışına bağlı olarak talebi artıracak mal ve hizmetlerin neler olacağı tesbit edilip yatırımların bu alanlara yöneltilmesi hem kalkınma hızını muayyen bir fedakârlığa karşılık en yüksek seviyede tutacak, hem de ihtiyaçların vaktinde ve gerekli seviyede karşılanmasını mümkün kılacaktır.

Bu prensip dış ve iç talep için aynı önemle gözönünde bulundurulmuştur.

c. Sektör programlarının hazırlanmasında gözönünde bulundurulan hususlardan bir de sektörler arasındaki bağıntılar yüzünden ortaya çıkabilecek tıkanıklıkları ve dengesizlikleri önlemektedir. Bu bakımdan hızla gelişeceği tahmin edilen bir sektörün ham maddesini üretecek sektör veya sektörlerin de bu gelişme hızına ayak uydurması için gereken tedbirler düşünülmüştür. Meselâ çeşitli sektörlerdeki gelişmenin gerektirdiği makine ve donatım şeklindeki ihtiyaç hesaba katılarak ilgili sektörlerin gelişmesi ayarlanmıştır.

d. İhtiyaçların kısmen ithalât yoluyla karşılanması mümkündür. Fakat önümüzdeki plân yıllarında dış ödeme imkânları bakımından karşılayacağımız güçlükler gözönünde bulundurularak bir yandan ihracatçı sektörlerin geliştirilmesine öbür yandan ithalâtı ikame edecek malları üreten sektörlerdeki imkânlar üzerinde durulmuştur. Bu seçimler yapılırken iktisadi bakımdan en verimli seçimin yapılmasını sağlamak için ne gibi metodlara baş vurulduğu aşağıda açıklanmıştır.

2. *KULLANILAN METOD :*

Sektörlerde varılan üretim hedefleri ve yatırım miktarları üç ayrı çalışmanın sonuçlarını karşılaştırmak suretiyle ortaya çıkmıştır. Çalışmanın her safhasında gayrı sâfi millî hasılada ortalama yüzde 7 lik bir artış esas alınmıştır.

Onbeş sektörü kapsıyan bir girdi - çıktı modeli hazırlanmış ve sektör projeksiyonları bu modelin sonuçları gözönünde bulundurularak yapılmıştır. Öte yandan münferit sektörler ve sektörler içindeki tali gruplar ayrı ayrı tahlil edilmiş ve her faaliyet kolunda meydana gelecek gelişme ve değişiklikler tesbit edilmiştir. Nihayet Devlet sektöründen ve özel sektörden gelen proje öncesi çalışmalarının ve projelerin dolaylı ve dolaysız etkilerinin incelenmesi için bir proje çalışması yapılmıştır.

a. *GİRDİ - ÇIKTI ÇALIŞMALARI :*

Sektörlerin üretim hedeflerini tesbit etmek amacıyla 15 sektörlük bir girdi - çıktı modeli kurulmuştur. Bu modelin verileri sektörlerin envanterini çıkarmak üzere uzmanlardan kurulmuş özel ihtisas komisyonlarının çalışmalarına ve İstatistik Genel Müdürlüğünün yayınlarına dayandırılmıştır.

Onbeş sektör arasındaki bağıntıyı gösteren matris toplam nihai talebin plân döneminde alacağı değerlere göre çözülmüştür.

Toplam nihai talep yedi grupa ayrılarak tetkik edilmiş ve her grubun özelliklerine uygun usuller kullanılmıştır. Gruplar, özel tüketim, kamu tüketimi, ihracat, rakip ithalât, özel yatırımlar, Devlet yatırımları ve stok değişmelerinden meydana gelmiştir.

En önemli nihai talep kolu olan özel tüketim geçmiş on yıllık dönemin tüketim talebinin gelir esnekliğinden hareketle tahmin edilmiştir.

Kamu tüketimi, genel ve katma bütçe harcamalarının sektörlere yönelen talebi olarak alınmıştır. İhracat tahminleri, münferit malların üretim imkânları ile dış pazarlardaki satış imkânları tetkik edilerek hazırlanan ihracat çalışmalarına dayandırılmıştır.

b. *SEKTÖR ÇALIŞMALARI :*

Çeşitli sektörlerin beş yıllık yatırımları üretim hedefleri, diğer sektörler ile ilişkileri, ihracat ve ithalât değerleri ve ithalât ikamesi etkisinin tesbiti, sektör çalışmalarına esas olmuştur. Bu çalışmalarda 15

yıllık bir perspektif içinde talep tahminleri yapılmış ve üretim hedefleri yaratılan katma değer ve yapılması gerekli yatırımlar tâyin edilmiştir.

Sektör çalışmalarına 1961 başında başlanmış, her sektör için birer özel ihtisas komisyonu kurulup plâna esas teşkil edecek bilgilerin toplanmasına çalışılmıştır. Üç kısımdan meydana gelen bu temel çalışma sonucunda her sektörün envanteri yapılmış, büyük yatırımlara girişmeden teknik, idari, hukuki ve iktisadi sebeplerle kullanılmayan kapasiteden ne şekilde yararlanabileceği tesbit edilmiş ve sektörün gelişme imkânları ana hatlarıyla belirtilmiştir.

Sektörlerin üretim hedeflerinin tesbitinde bu temel çalışmalardan geniş şekilde faydalanılmıştır.

Her sektörde kullanılan metod bundan sonraki bölümde kısaca açıklanmıştır. Burada genel metod üzerinde durulacaktır.

Çalışmalar, 1967 ve 1977 yılları hedef alınarak ve 1963 - 1967 arası için, her yıla ait değerler verilerek yapılmıştır.

(1) Talep projeksiyonları :

Talep projeksiyonları bugünkü eğilime bakılarak yapılmış çeşitli varyantlar zikredilmiş, böylece asgari ve âzami taleple sınırlandırılmış bir alan tesbit edilmiştir. Bu alanın içinde kalan ve çalışmalara temel olan talebin tesbiti için nüfus başına talep üzerinde durulmuş, uygun bir zaman serisinin bulunduğu mallar için talebin gelir esnekliği hesaplanmış, adam başına gelir bakımından benzer ülkelerin gelir esnekliği ile karşılaştırılmış, arz veya talebi etkiliyen tahdit ve tıkanıklıkların ne dereceye kadar hafifletilebileceği üzerinde bir tahmin yapılmıştır. Sanayiler arası talep söz konusu olduğu hallerde, talepte bulunacak sektörlerin gelişme tahminleri esas alınarak gerekli düzeltme yapılmıştır. Sektörler arası ilişkileri gözönüne alınmasiyle gelişme sırasında ana mallarda her hangi bir tıkanıklığın ortaya çıkmasını önleyecek tedbirler alınmıştır.

Bu denge her sektör için sağlandığı gibi, ayrıca sektörün ana malları arz ve talebi arasında da dengenin 5 yıllık plân döneminde bozulmaması için ilgili sektörlerde gerekli tedbirler gösterilmiş, yapım süreleri sebebiyle arzda geçici bir yetersizlik görülen durumlarda, arz ve talebi dengeye getirecek ithalât miktarı dış ticaret programında yer almış bulunmaktadır.

Sektörün üretim değeri içinde önemli bir miktar tutmayan mallar bir arada ele alınmış, bunlar için toplu bir denge aranmıştır. Bu gruptaki mallardan her birinin dengesi ise, piyasa ekonomisi mekanizmasına bırakılmıştır.

İç talebi teşkil eden nihai taleple, sanayilerarası talebin yanısıra iki ayrı çalışma grupu ihracat imkânlarını araştırmıştır. Sektör çalışmaları grupu daha çok ihraç edilebilir malların üretim imkânlarını ön plâna almış, ihracat çalışmaları grupu ise dış talebin esnekliği ve pazarlama imkânları üzerinde durmuştur. Bu iki çalışmanın sonuçları karşılaştırılmış, böylece sektörlerin ihracatı tesbit edilmiştir.

(2) Üretim hedefleri :

Üretim hedefleri tesbit edilirken nihai talebin, sanayiler arası talebin ve dış talebin karşılanması hedef olarak alınmıştır.

Bu konuda önce sektördeki üretim kapasitesi incelenmiş, âtıl kapasite tesbit edilmiş ve kapasitenin daha verimli bir şekilde kullanılmasıyla talebin ne dereceye kadar karşılanabileceği hesaplanmıştır. Eldeki kapasite ile karşılanamayan talep için ne kadar bir ilâve kapasitenin kurulması gerektiği hesaplandıktan sonra işletmelerin optimal kapasiteleri tesbit edilmiş ve talebi en uygun olarak karşılayacak şekilde yıllara bölünmüştür.

(3) Üretimle ilgili girdiler :

Tesislerin üretim seviyelerindeki girdilerinin cins, miktar ve değerleri tesbit edilmiş, gelecekte bu faaliyet dalında meydana gelecek teknoloji değişikliklerine göre düzeltmeler ve tahminler yapılmıştır.

Her sektör faaliyeti sonunda ortaya çıkan girdi ihtiyaçları, ithalât dâhil bütün ilgili sektörlerin çıktıları arasında yer almaktadır. Böylece bütün sektörler tıkanıklık ve dar boğaz yaratmadan ahenkli olarak gelişmek üzere plânlanmış bulunmaktadır.

(4) Dış Ticaret etkisi :

Sektörde, faaliyetlerin ihtiyaç göstereceği yatırım malı, ham ve yardımcı madde ithalâtı ve yaratacağı ihracat miktarları hesap edilmiştir. Sektör çalışmalarında dış ticaret dengesini düzeltme hedeflerden biri olarak alındığından, özellikle sanayide mukayeseli maliyetler gözönünde tutularak ithalâtı ikame edici tesislerin kurulması ön plâna alınmıştır.

(5) Katma değer :

Sektördeki faaliyetler sonunda yalnız dolaysız tesirler gözönüne alınarak yaratılan katma değer yıllara göre hesaplanmıştır.

(6) Yatırımlar :

Gerçekleştirilmesi gereken yıllık üretim seviyelerini elde edebilmek üzere yeniden kurulması gereken üretim üniteleri tâyin edilmiş, bu tesislerle ilgili yatırımlar fiziki karakteristiklerine ve inşa sürelerine göre yıllara yayılmıştır.

Sektör çalışmaları sırasında yurt gerçekleri gözönünde bulundurulduğu için teknik zorunluluk, tıkanıklık ve gelişmeler teorik tahlillere ithal edilmiş, böylece plânın uygulanmasında aksaklıkların meydana çıkması önlenmiştir.

Mahiyet bakımından ithali mümkün olmayan bazı girdiler (Enerji, ulaştırma v.b) üzerinde önemle durulmuş bunlar ekonominin öteki sektörlerinde tasarlanan gelişmeyi mümkün kılacak şekilde plânlanmıştır.

c. *PROJE ANALİZİ ÇALIŞMALARI* :

Üretime katılacak üniteleri tâyin etme ve yatırımları yıllara göre yaymada geniş ölçüde belirli projeler gözönünde tutulmuştur. Bütün Devlet müesseselerinden ilgili oldukları konularda proje taslakları toplanmış ve bunlar, sektörler itibariyle, ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Çalışmalarda proje esasına göre hareket edilmesinin birkaç sebebi vardır :

(1) İhtiyaçlar ve imkânlar hakkında en yakın ilgili olanlardan doğrudan doğruya bilgi toplamak,

(2) Yeni üretim ünitelerinin ele alınış sıralarının tâyinini sınırlayan fiziki zorunlulukları gözönüne alabilmek (Tesisin projesinin hazır olup olmaması v.b.)

(3) Ele alınacak tesisleri daha iyi tanıyıp, bu yatırımın icap ettirdiği yardımcı üretim ve yatırımları tâyin etmek, bu suretle dar boğazların meydana gelmesini önlemek,

(4) Yatırımların yurt içinde dağılışını tesbit etmek,

(5) Yurdumuzda henüz tam anlamıyle gelişmemiş olan proje esasına göre çalışma fikir ve alışkanlığını yerleştirmek,

(6) Proje çalışmalarıyla, yürütücü müesseselerin ve özel sektörün plânın hazırlanmasına katılmalarını sağlamak.

Özel sektörce tasarlanan yatırımlar bir özel grup tarafından onbeş büyük ilde müteşebbislerle temaslar yapılarak tesbit edilmiştir.

Her iki sektörden toplanmış olan proje taslakları dikkatli bir tahlile tabi tutularak bulunan öncelik değerlerine göre, sektörler içinde sıralanmıştır.

Projelerin önceliklerini tesbit etmek için kullanılan çeşitli kıstaslar her projenin iktisadi hayatımıza getireceği faydalar ile, projenin gerçekleştirilmesi için kullanılması gerekli kıt kaynaklara olan oranını vermektedir.

Projeler mahiyetlerine göre ikiye ayrılmıştır. İktisadi mahiyetteki projeler için yukardaki tarife uygun kıstaslar kullanılmış, sosyal mahiyetteki projeler için ise mukayeseli ihtiyaç derecesi ve bölgelerin gelişme ihtiyaç ve imkânları kıstas olarak alınmıştır.

Projeleri bazı kıstaslara göre sıralamak ve ancak en iyi projeleri seçmek, arzu edilen hedeflere asgari kaynak harcamalarıyla erişmek zorunluluğundan meydana gelmektedir.

Üstelik bazı kaynaklar ötekilerden daha kıt olduğu için sermaye, döviz gibi daha da kıt kaynakların projelere tahsisinde bir öncelik sırası gözetmek gerekmiştir. Öncelik sırasının tesbiti için milli gelire eklenen değer, projenin kârlılığı, projenin tediye muvazenesi üzerindeki etkisi, döviz yatırımlarının sağladığı döviz geliri, mukayeseli maliyet ve istihdam etkisi gözönünde tutulmuştur. Bölgelere dağılış, ek kıstas olarak alınmıştır.

3. SONUÇLAR :

Yukarıda açıklanan metodlarla yürütülen çalışmalar, çeşitli sektörlerin dengeli gelişmeleri ve gayri sâfi milli hasılada yıllık ortalama yüzde 7 lik bir artış sağlamaları için, kamu yatırımları ile özel yatırımlar toplamının 59,65 milyar olması gerektiğini göstermiştir.

Toplam yatırımların ana sektörlere göre dağılımı Tablo : 49/1 de gösterilmiştir.

TABLO : 49/1 — Gayrisâfi yatırım (1963 - 1967)

Sektörler	Milyon T. L. 1961 Fiyatlarıyla (1)	Gayrisâfi Yatırım Toplamı yüzdesi olan (2)
Tarım	10 548,4	17,7
Madencilik	3 233,0	5,4
İmalât Sanayii	10 089,2	16,9
Enerji	5 134,0	8,6
Ulaştırma	8 159,4	13,7
Hizmetler	3 965,9	6,6
Konut	12 116,0	20,3
Eğitim	4 227,0	7,1
Sağlık	1 346,9	2,3
Turizm	827,0	1,4
Toplam	59 646,8	100,0

Bugüne kadar ekiliş alanının genişletilmesi sonucunda ve fazla yatırım yapılmadan gelişmiş olan tarım sektöründe entansif tarımın gerektirdiği yatırımlara plânda önem verilmiştir. Tarım yatırımlarının yüksek tutulmasında bugüne kadar tarımın ihmal edilmiş olması, gizli işsizlik gibi çözülmesi güç meselelerin bu sektörde yer alması ve nihayet sanayileşmenin başarılı olması için tarımda bir mahsul fazlası beklenmesi gibi sebepler de gözönünde tutulmuştur.

Madenciliği iç ve dış talebi karşılayacak seviyeye çıkarabilmek için bu sektöre 3 milyarın üstünde yatırım ayrılmıştır.

İmalât sanayinin birçok kollarında büyük bir değişme olacaktır. Yurdumuzda daha önce kurulmuş bulunan sanayi kollarının, milli gelirdeki artışlara uygun olarak gelişmesi için gereken yatırımlar tesbit edilmiştir. Büyük bir toplama varmayan bu yatırımlara karşı, yeni imalât kollarında büyük yatırımlar plânlanmış bulunmaktadır.

Bazı sektörlerde âtıl kapasite bulunmasına rağmen yatırım yapılması plânlanmıştır. Bunun sebebi kapasitenin daha iyi kullanılmasını ve maliyetleri düşürüp ihracata yönelmesi sağlamaktır.

Artan iktisadi faaliyetlerin kesintisiz olarak devamını sağlamak amacıyla enerji ve ulaştırma sektörlerine büyük bir önem verilmiştir. Bu sektörlerin malları dışarıdan ithal edilmediği için zaman ve mekân bakımından yeterli bir üretime erişmek hedef olarak kabul edilmiştir.

Toplam yatırımların yüzde 20 3 ünün konut yapımına ayrılması ve bunun büyük bir kısmının özel sektörce yapılması beklenmektedir. Bu oran alınacak tedbirlerin toplam konut yatırımlarındaki artış hızını düşürücü bir etkisi olacağı gözönünde tutularak tesbit edilmiştir. Bu yatırımların lüks konut yerine sosyal konuta yöneltilmesi ve böylece aynı para ile daha çok sayıda konut birimi yapılmasını sağlamak amacıyla alınacak tedbirler konut sektöründe yer almıştır.

Gelişmenin gerektireceği nitelikte bir işgücüne sahip olabilmek ve genel eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla eğitime büyük bir önem verilmiştir. 59,6 milyar yatırımın 4 milyar 227 milyonu bu amaç için kullanılacaktır.

Sağlık için yapılan yatırımlar, toplam yatırımların yüzde 2,3 üdür. Bu oran geçmişe göre büyük bir artış göstermektedir. Sağlık programları hizmetten daha verimli bir şekilde faydalanma esasına göre hazırlanmıştır. Personel tahdidi bu programların daha geniş ölçüde uygulanmasına engel olmaktadır. Bu tahdidin ortadan kalkmasıyle ileriki plân dönemlerinde sağlık yatırımlarında bir artış olacaktır.

Turizm yatırımları ise 827 milyon T. L. olup yatırımların yüzde 1,4 üdür.

TABLO : 50/1 — Gayrisâfi yatırımlar (1963 - 1967)

(1961 fiyatlarıyla — Milyon T. L.)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Tarım	1213,2	1712,2	2182,0	2590,0	2851,0	10548,4
Madencilik	457,8	735,2	794,6	809,9	435,5	3233,0
İmalât Sanayii	2166,3	2359,9	2276,9	1726,4	1559,7	10089,2
Enerji	706,4	850,0	1057,9	1233,5	1286,2	5134,0
Ulaştırma	1298,0	1355,9	1482,3	1851,9	2171,3	8159,4
Hizmetler	581,0	426,1	637,0	1030,0	1291,8	3965,9
Konut	2085,0	2229,0	2390,0	2594,0	2818,0	12116,0
Eğitim	660,0	783,0	795,0	836,0	1153,0	4227,0
Sağlık	200,5	230,1	278,2	320,2	317,9	1346,9
Turizm	145,5	148,2	164,7	175,6	193,0	827,0
Toplam	9513,7	10829,6	12058,6	13167,5	14077,4	59646,8

TABLO : 51/1 — Sektör yatırımlarının yıllık toplanan yatırımlar içindeki yerleri
(Yüzde olarak)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Tarım	12,8	15,8	18,1	19,7	20,2	17,7
Madencilik	4,8	6,8	6,6	6,1	3,1	5,4
İmalât Sanayii	22,8	21,8	18,9	13,1	11,1	16,9
Enerji	7,4	7,9	8,8	9,4	9,1	8,6
Ulaşırma	13,7	12,5	12,3	14,1	15,4	13,7
Hizmetler	6,1	3,9	5,3	7,9	9,2	6,6
Konut	21,9	20,6	19,8	19,7	20,0	20,3
Eğitim	6,9	7,2	6,6	6,4	8,2	7,1
Sağlık	2,1	2,1	2,3	2,4	2,3	2,3
Turizm	1,5	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo : 50/1 - 51/1 gayrisâfi yatırımların yıllara göre sektörler arasındaki dağılışını göstermektedir.

Tarıma ayrılan beş yıllık yatırımlar, toplam yatırımların yüzde 17,7 sini teşkil etmektedir. Dönemin ilk iki yılı bu ortalamanın son üç yılı ise üstündedir. Tarımla ilgili teşekküllerin yatırım kapasitelerini birdenbire artırmaları mümkün görülmediğinden tarım sektöründeki yatırımlar tedricen yükseltilmiştir.

Tarım sektörüne büyük önem verilmesinin sebeplerinden biride, bu dönemde enflâsyondan kaçınmak konusunda alınmış olan kesin kararlar. Bu bakımdan tarımda istihsal hedefleri tesbit edilirken kalkınmanın gıda sanayiinde ve tarımsal ürünleri işleyen sanayilerde meydana getireceği değişmeler dikkate alınmıştır.

Üretim hedeflerinin tâyininde gelir esnekliklerine göre hesaplanmış talep tahminleri kullanılmıştır. Talep tahminlerinde, nüfus artışı, köyden şehre akının yaratabileceği munzam besin talebi ve yeni sanayileşmenin ham madde talebi, gözönüne alınmıştır.

Tarım sektörüne verilen önemin başka bir sebebi de, tarımda yaratılan mahsul fazlasının ihracıyla sanayileşmenin gerekli yatırım malları ve ham madde ithalâtına imkân vermesidir.

Ekilebilen toprakların sınırlarına varılmış olması önümüzdeki dönemde tarımsal üretim artışının entansif tarıma gidilerek sağlanmasını gerektirmektedir. Sulama yatırımları ile suni gübre programları bu görüşle ele alınmıştır.

Bütün bu yatırımların sonucu olarak tarım alanındaki katma değerde yılda yüzde 4,2 bir artış beklenmektedir. Buna göre sermaye/ha-

sıla içindeki yeri, Tablo : 53/1 de de görüleceği gibi, gittikçe azalmakta tarıma çok az yatırım yapıldığı görülmektedir. Ancak tarımsal eğitim ile ilgili yatırımların eğitim sektöründe, sulama ile ilgili yatırımların da kısmen enerji sektöründeki yatırımlarda gösterildiği hesaba katılmalıdır.

Üstelik köylünün kendi emeği ile (Tarla içi sulama kanalları, ahır ve depo yapımı, v.s.) tarım yatırımlarına kattığı değerin yukarıda gösterilen yatırımlar arasında yer almadığı da gözönünde tutulmalıdır.

Tarım için plânlanan bu gelişmeye rağmen, bu sektörün milli hasıla içindeki yeri, Tablo : 49/1 de de görüleceği gibi, gittikçe azalmaktadır. Bunun sebebi öteki sektörlerden ve özellikle sanayiden beklenen hızlı gelişmedir.

Tarımdaki yatırımların büyük bir kısmı Devletce yapılacaktır. Devlet yatırımlarının özel sektörü teşvik edeceği, böylece özel sektör yatırımlarının tahmin edilen tedrici artışı göstereceği beklenmektedir.

İmalât sanayiine ayrılan yatırımların toplamı 10 milyar 89,2 milyon T.L. olup ortalama olarak yatırımların yüzde 16,9 udur.

İmalât sanayiine ayrılan yatırımların büyük bir kısmı ilk üç yılda toplanmıştır. Bunun başlıca sebebi ilk yıllarda toplam yatırımların tedrici bir şekilde artmasına karşı Ereğli Demir Çelik yatırımlarının plânın ilk üç yılında yer almış olmasıdır.

Plân döneminde önce başlanmış yatırımların, teknik tahditler gözönünde bulundurularak, en kısa süre içinde bitirilmesi hedef olarak alındığı için bu tamamlayıcı yatırımlar 1963 ve 1964 yıllarında gözükmekte ve Ereğli Demir Çelik yatırımlarıyla birlikte imalât sanayiinin ilk yıllarındaki yatırım hacminin yüksek tutarlara varmasına sebep olmaktadır.

Tablo : 51/1 de görülen yatırım dağılışı üretim hedefleri ile bağıntılı olarak tesbit edilmiştir.

a. Üretim hedefleri :

Sektörlerde ayrı ayrı malların üretimi hedeflerine kadar inilmektedir. Burada ana sektörlerin üretim hedefleri yer almaktadır. Birinci Beş Yıllık Plân döneminde tarımda yüzde 25,6, madencilikte yüzde 52,8, imalât sanayiinde yüzde 72,8, enerjide yüzde 83,3, ulaştırmada yüzde 58,1, oranında bir üretim artışı hedef olarak alınmıştır. Bu beş ana sektörün toplam üretim artışı beş yılda yüzde 43,7, yıllık artış hızı ise yüzde 7,5 dur. Tarımın yıllık artış hızı yüzde 4,7, madenciliğin yüzde 8,7, imalât sanayiinin yüzde 11,5, enerjinin yüzde 12,8 ve ulaştırmanın yüzde 9,8 dır.

Ana sektörlerin yıllık artış hızları dengeli bir gelişmeyi sağladığı gibi, gelecek plân dönemleri için kuvvetli bir temel teşkil etmektedir.

TABLO : 52/1 — Üretim hedefleri (1961 fiyatlarıyla)
(Milyon T. L.)

Sektörler	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	1967 endeksi 1962 = 100 (4)	Yıllık Artış % (5)
Tarım	34690,0	36470,0	43560,0	125,6	4,7
Madencilik	2341,4	2583,9	3577,4	152,8	8,7
İmalât Sanayii	18203,5	20867,1	31462,1	172,8	11,5
Enerji	648,0	729,1	1187,7	183,3	12,8
Ulaştırma	3378,2	3744,9	5340,2	158,1	9,6
Toplam	59261,1	64375,0	85127,4	143,7	7,5

b. Katma değer :

Tablo : 53/1 de tarım, madencilik imalât sanayii, enerji ve ulaştırma sektörlerinin milli gelire ekledikleri katma değerler yer almaktadır. Tarımda meydana gelen katma değer beş yılda yüzde 22,7; madencilikte yüzde 56; imalât sanayiinde yüzde 83,2; enerjide yüzde 85,1 ve ulaştırmada yüzde 64,7 artmaktadır. Bu beş ana sektörün toplam artışı yüzde 39,7 dir ve yıllık yüzde 6,6 bir gelişme hızı teşkil etmektedir. Sektörlerin gelişme hızları ise tarımda yüzde 4,2; madencilikte yüzde 9,3; imalât sanayiinde yüzde 12,9; enerjide yüzde 13,0 ve ulaştırmada yüzde 10,5 tur.

Birinci Beş Yıllık Plânın sonunda ekonominin bünyesi önemli değişmeler gösterecektir. Tarımın gayrisâfi milli hasıla içindeki yeri 1962 yılında yüzde 43,8 iken 1967 yılında yüzde 38,3 e inecektir. Tarıma büyük bir önem verilmesine rağmen milli hasıla içindeki yerinin küçülmüş olması, öteki sektörlerin gelişme hızları ile ilgilidir. Tarımın payındaki bu düşmeye karşılık sanayiinin (İmalât sanayi, madencilik ve enerji) payı büyük bir artış gösterecektir. 1962 de gayrisâfi milli hasılanın yüzde 16,8 i olan sanayi, Birinci Beş Yıllık Plânın sonunda yüzde 21,4 e çıkacaktır. Ayrı olarak ele alındığı takdirde madencilik 3,2 den 3,6 ya yükselecektir. İmalât sanayi yüzde 12,8 den yüzde 16,7 ye, enerji ise yüzde 0,8 den yüzde 1,1 e çıkacaktır. Hizmetlerin yılda yüzde 7,2 artacağı beklenmektedir.

c. Sermaye/hasıla oranı :

1963 - 1967 döneminde meydana gelmesi beklenen hasıla artışını tamamen bu dönemin yatırımlarına yormak hem genel yöntem, hem de iktisat politikası bakımından yanlış olur. Daha iyi teknik, daha iyi teşkilât daha iyi sevk ve idare ile üretim kapasitesi daha verimli bir şekilde kullanılarak üretimde mützam bir artış meydana getirilebilir. Bu artışın gerçekleşmesi, kapasitenin ve yeni yatırımların daha iyi kullanılmasını mümkün kılacak yeniden düzenlemenin süratle yapılmasına bağlıdır.

Tablo : 53/1 de görülen hasıla artışı yeniden düzenleme tedbirlerinin muhtemel etkileri gözönünde bulundurularak tesbit edilmiştir.

TABLO : 53 1 — Katma değer (1961 Fiyatlarıyla)

Milyon T. L.

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	1967 endeksi 1962 = 100 (4)	Yıllık Artış hızı (5)
Tarım	23100,0	24030,0	28450,0	123,2	4,2
Madencilik	1711,6	1894,3	2669,2	156,0	9,3
İmalât Sanayii	6748,1	7671,3	12398,0	183,2	12,9
Enerji	434,0	490,5	803,5	185,1	13,0
Ulaştırma	2047,3	2318,1	3370,7	164,7	10,5
Toplam	34020,6	36565,5	47513,4	139,7	6,9

GAYRİSÂFİ MİLLİ HASILA İÇİNDEKİ YERLERİ (%)

	1962	1963	1964
Tarım	43,8	43,0	38,3
Madencilik	3,2	3,3	3,6
İmalât Sanayii	12,8	13,5	16,7
Enerji	0,8	0,9	1,1
Ulaştırma	3,9	4,1	4,6

Aynı şekilde projelerin seçiminde ve çeşitli proje ve programların koordinasyonunda, yapılan yatırımlarla hasılayı âzamiye çıkartmak için gereken tedbirler gösterilmiştir.

Tarım, madencilik, imalât sanayii, enerji ve ulaştırma sektörlerindeki katma değer aynı sektörlerde yapılan yatırımlarla karşılaştırıldığında 2,7 lik bir sermaye/hasıla oranı vermektedir.

Sermaye/hasıla oranının bu dönemde 2,7 gibi oldukça düşük bir seviye göstermesi yukarıdaki tedbirlerden başka, plân döneminden önce kurulmuş olup büyük ölçüde kullanılmayan kapasitenin kullanılmasıyla mümkün olmaktadır.

İkinci 5 yıllık plân döneminde sermaye/hasıla oranının yükseleceği beklenmektedir.

Sermaye hasıla oranı plânın iki yerinde biri aktif, öbürü pasif olmak üzere iki şekilde kullanılmıştır. 5 yıllık yatırım ihtiyacının tesbitinde son on yıllık sermaye/hasıla oranı gayrisâfi milli hasıla artışına uygulanarak 5 yıllık yatırımlar toplamı bulunmuştur. Yatırımların sektörlere göre dağılışında ise projeler, programlar ve sektör raporlarına bağlı kalınmış ve sermaye/hasıla oranı bir yandan yatırımların, öbür yandan çeşitli sektörlerden beklenen hasıla artışının karşılaştırılmasından ortaya çıkmış bir sonuçtur. Biri geçmiş on yıla, öbürü 5 yıllık plâna göre hesaplanmış iki sermaye/hasıla oranı arasında hesaba katılmayacak kadar küçük bir fark bulunmaktadır.

BÖLÜM VI

TARIM

1. ANA İLKELER, METOT VE HEDEFLER :

a. *Tarım politikasının amaçları :*

Tarım kesimi, genel ekonomi içindeki yeri dikkate alınarak plânlanmış ve amaçları genel plânın temel hedeflerine uydurulmuştur.

Tarım politikasının amaçları şunlardır :

(1) Enflâsyon yaratmadan, millî gelirde yüzde 7 gelişme hızını sürdürmek, aynı zamanda, tarım üretimini çoğaltarak sanayileşmeyi gerçekleştirmek için ihracatı geliştirmek ve sanayiin artan ham madde ihtiyacını karşılamak.

(2) Beslenme seviyesini düzeltmek için diyette, proteinli, özellikle hayvanî proteinli besinleri artırmak.

(3) Plânın sosyal amaçlarını gerçekleştirmek.

Tüketimdeki artışı, gelir farklılığının giderilmesi amacına hizmet edecek şekilde düzenlemek; işsizliğin giderilmesine yardım etmek; tarım dışı kesimlerin iş yaratma imkânlarının üstünde, köyden şehire işçi akınının yarattığı düzensiz şehirleşmeye engel olmak, genel olarak tarım ve toplum kalkınması hamlelerini geliştirmek,

(4) Arazi kullanılışında uzun süreli dengeyi sağlayarak plânın uzun süreli amaçlarını gerçekleştirmek. Bu husus yalnız kaynakların saklanmasını değil, aynı zamanda kaynaklardan en iyi şekilde yararlamağı hedef tutmaktır.

b. *Genel Kalkınma Politikasının tarım kesimine etkileri :*

Tarım politikasıyla genel kalkınma politikası birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bakımdan tarım kalkınma politikası bu genel çerçeve içinde düşünülmüştür.

(1) Devletin ekonomiye yön verme derecesi Tarım Kalkınması Plânında Devletin birçok hususlarda çiftçiye yardımcı olmasına ve ça-

lışmalara yön vermesinin önemi açıktır. Bu kesimin çeşitli alanlarda çalışmalara, Devletin katılması da söz konusudur.

(2) Yatırım programının gerçekleşmesinde mali politikanın etkileri.

(a) Deflâsyoncu bir mali politika tarım kesimindeki gelişmeyi aşağıdaki nedenlerden ötürü geciktirebilir :

(i) Tarım yatırımlarını sınırlıyarak, plânda önemle yer verilen uzun süreli yatırımları azaltmak ve böylece ileride meydana gelecek nüfus baskısı problemlerinin çözülmesinde ciddi tehlikelerle karşılaşılmasına yol açmak.

(ii) Azda olsa tarım sektöründe bugün varolan ya da ileride teşekkül edecek olan özel sermaye arzını sınırlamak.

(iii) Talebi sınırlamak. (Örneğin böyle bir mali politika bu plânla gelişmesi düşünülen entansif tarımın gerçekleşmesini geciktirebilir.)

(b) Kritik bir hadden sonra enflâsyonun etkileri şunlardır :

(i) Tarım yatırım kaynaklarını spekülâtif amaçlara yöneltmek.

(ii) Uzun süreli ve kritik önemi olan fiyat ilişiklerini bozmak.

(iii) Tarım sektörü içinde yatırımın çeşitli amaçlara dengeli bir şekilde dağılımını engellemek.

(iv) Üretimin pazara arz edilen ve aile tüketimi için ayrılan miktarları arasındaki oranı ve ilişkiyi bozmak.

(3) Yatırımların amaçlara uygun olarak yapılmasının desteklenmesi :

Yatırımların gereksiz alanlara akmasına engel olmak için gereken tedbirler, tarım kesiminin ilgili bölümlerinde gösterilmiştir.

(4) Gelir seviyelerindeki büyük farkların giderilmesi politikası :

Toprak reformu ve tarım ürünleriyle öteki emtia fiyatları arasındaki ilişkiler bu politikayla ilgilidir. Tarımsal üretkenlikte beklenen artış ve gerektiğinde girdilere verilmesi gözönünde tutulan sübvansiyonlar çiftçinin ödediği ve aldığı fiyatlar arasındaki ilişkide çiftçi lehine bir gelişme sağlıyacaktır. Gelir dağılımının düzeltilmesine, toprak reformu gibi bünyevi ıslâhat ile kooperatifleşme ve âdil vergileme yardım edecektir.

(5) Mali politikanın esas unsurları :

(a) Subvansiyonlar ve transferler :

Gerektiği hallerde, subvansiyon politikası istisnai haller dışında nihai ürün yerine, üretkenliğin artırılması amacıyla girdilere sübvansiyon verilmesi ilkesine uyularak yürütülecektir.

(b) Vergi politikası :

(ı) Vergilemede sektörün içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar dikkate alınacaktır.

(ıı) Tarım üretkenliğini azaltıcı yönde bir etki yapmaması sağlanacaktır.

(6) Eğitim ve işçi yetiştirilmesinde genel politika :

(a) Ders programlarının tarım kesimindeki özel meselelere uygun olarak hazırlanması,

(b) Tarım öğretimi ve yayını ile tarım sanatları ve el sanatları eğitimine önem verilmesi,

(c) Niteli işçi ve her seviyede teknik personel yetiştirilmesinin düzenlenmesi,

(d) Tarım dışı çalışma konularında kurslar açarak tarımdan ayrılmak isteyenlere imkân hazırlanması,

(7) İş gücünden yararlanma, istihdam ve ücretler politikası :

(a) Kalkınma sırasında enflâsyonu önlemek önemli bir mesele olduğuna göre, işgücünün kullanılması konusunda dikkatle durulmalıdır. Daha geniş çapta istihdamın olumlu sonuçları gerçekte, gelecek kuşaklar için üretkenliğin artırılmasında, ek bir yatırımı ifade etmektedir. Öbür yandan işgücünün bugünkü ücret seviyesinde seferber edilmesinin bütün kalkınma çabalarını kösteklemesi mümkündür. Bu takdirde gönüllü ve ücreti kısmen ayni olarak ödenen işgücünden yararlanılması ilke olarak kabul edilmiştir.

(b) Tarım projelerine öncelik verilmesinde kullanılamayan işgücü de dikkate alınmıştır.

(c) Köylerdeki işgücünü de gözönünde tutarak zaman bakımından iyi ayarlanmış bayındırlık işleri programından yararlanmak imkânları da vardır.

(8) Bayındırlık işleri konusundaki tutum ve bu işlerin düzenlenmesi :

Bayındırlık işleri programındaki meseleler yalnız programın zaman bakımından iyi ayarlanmasından ibaret değildir. Aynı zamanda aşağıdaki hususlarla da ilgilidir :

(a) Bayındırlık çalışmalarıyla yaratılan iş imkânları tarım kesimindeki nüfus baskısını hafifleteceğinden tarımsal üretkenliğin artmasına yardım eder.

(b) Geniş tarım işletmelerinin bulunduğu bölgelerde bayındırlık çalışmaları, tarım işçilerinin, yarıcıların ve kiracıların toprak sahipleri ile daha iyi anlaşma şartları üzerinde pazarlık yapma güçlerinin art-

masını mümkün kılar. Gelir dağılımında sosyal adaletin sağlanmasında ve toprak reformu stratejisinin gerçekleşmesinde bu konu önem taşır.

e. Tarım kalkınmasının ilkeleri :

Kaynakların kıtlığı gözönünde bulundurulursa yukarıda belirtilen genel amaçlara ulaşabilmek ancak aşağıda gösterilen temel ilkelerin kabulüne bağlıdır.

(1) Tedbir ve çalışmaların birbirini tamamlayacak şekilde yürütülmesi :

Yatırımlardan en çok yararın sağlanabilmesi için bu hususun sağlanması gerekir. Böylece tek üretim amaçlı, kısmı plânlamalar yerine, girdilerin birbirini tamamlayıcı bir şekilde kullanılması esas alınmıştır.

Programa alınan projelerin seçilmesinde de gerek kendi aralarında gerekse projelerle kesimler arasında birbirlerini tamamlayıcı ve bağıntılı olmalarına önem verilmiştir.

(2) Hedeflerin ve metodların plânın genel amaçlarına uygun olarak tesbiti :

Türk tarımının bugünkü durumu dikkate alınarak kaynakların, teşkilâtın ve mali sınırlandırmaların tarım kesiminde düşünülenden daha yüksek bir gelişme hızına imkân vermiyeceği anlaşılmaktadır.

(3) Sosyal ve başka kurumların tarımdaki gelişmeye uyabilmesi için uygulanacak politika ve tedbirler :

Geniş anlamda bir tarımsal kalkınma plânının başarısı, yönetici teşkilâtın gelişmeyi teşvik edici foktörlerin muhafaza, pazarlama ve kredi gibi önemli hizmetlerin sağlanması ve toplum kalkınması çabalarının organize edilmesi gibi uzun süreli tedbirlerin alınmasına bağlıdır.

2. ÜRETİM HEDEFLERİ :

a. Üretimin dağılışı :

Tablo : 54; tarım üretimi yapısındaki değişikliği göstermektedir. Çeşitli ürünlerin toplam üretim içindeki paylarında ortaya çıkan bu değişme marjinaldir. 5 yıl gibi oldukça kısa bir dönemde tarım bünyemizde köklü değişiklikler beklenemez. Çünkü üretim ve tüketim alışkanlıkları, nüfusun hızlı bir tempoyla artması ve bu yüzden temel besin maddelerine olan büyük talep, teşkilâtlanmadaki zorluklar, kilit yatırımların kısa inşaat süreleri bu gelişmeyi yavaşlatan faktörlerdir. Tarıma elverişli marjinal arazilerin azalmış olması bundan böyle istenilen gelişmenin ancak sınırlı yatırım kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılması ve üretkenliğin artmasıyla elde edilebileceğini göstermektedir. Bu nedenler yüzünden 5 yıllık plân döneminde öngörülen

gelişme hızı geçmiş yıllardaki gelişme hızından pek yüksek olmamaktadır. Ancak bu dönemde ileriki dönemler için sürekli bir gelişme hızına hazırlık yapıldığı gözönünde tutulmalıdır.

TABLO : 54 — Tarım üretiminin yapısı

(Toptan gayrisafi üretim değerleri içinde ürünlerin yüzde oranı ve üretim endeksi)

Ürün grupları	1962 (1)	1967 (2)	Üretim endeksi (1962 = 100) (3)
Hububat	23,1	21,3	115
Bakliyat	2,0	2,8	175
Hayvan yemleri	15,1	13,7	114
Sebzeler ve meyveler	19,7	19,5	125
Sanayi bitkileri	10,6	11,1	132
Hayvancılık	26,5	27,7	131
Ormancılık	2,4	2,6	138
Balıkçılık	0,6	1,3	280
Toplam	100,0	100,0	125,6

Tablo : 54 te görüleceği gibi, gerek araziden daha iyi yararlanma gerekse üretim dağılımının oldukça iyi ayarlanması ile plân döneminde entansif tarım sistemine doğru bir geçiş olmaktadır.

b. Ürünlerin talep ve üretimi :

Bu bölümde önemli ürünlerin arz ve talep dengeleri ele alınmıştır. Bu dengelerin tesbitinde genel olarak aynı yöntem kullanılmıştır. Çoğunlukla iç ihtiyacı karşılayan ürünlerde talep bakımından artan nüfus baskısı ve adam başına tüketim harcamalarındaki artışa göre talebin gelir esnekliği gözönüne alınmıştır. İhracatın tesbitinde toprak kaynaklarının sınırlı ve bazı iş entansitesi yüksek ürünlerin üretiminin esasen kârlı olması dikkate alınarak, önce üretim tahminleri yapılmış ve bu üretimle tahmin olunan iç talep arasındaki farkın ihraç olunacağı kabul edilmiştir. Bu kabullerin yapılmasında geçmiş yıllardaki ihracat miktarları da dikkate alınmıştır. Başka bazı ürünlerin ise (Taze meyve, sebze, tütün v. s. gibi) dış talep durumuna göre ihracat seviyeleri tahmin olunmuştur.

Üretim tahminlerinde ise, teşkilâtlanmadaki zorluklar, çiftçinin eski alışkanlığı, ekolojik şartlar, pazarlama durumu v. s. gibi gelişmeyi geciktiren faktörlerle, başta sulama olmak üzere çeşitli yatırımlar, ticari gübre ve ıslâh edilmiş tohum kullanılması, tarım koruma ve yayın hizmetlerinin genişletilmesi gibi üretimi artırıcı tedbirler gözönüne alınmıştır. Aynı zamanda üretim dengesinin sağlanmasında çeşitli ikincil kesimler arası talep de gözönünde bulundurulmuştur.

(1) Nüfus başına besin tüketimi :

Çeşitli ürünlerin nüfus başına besin tüketim rakamları uluslararası besin denge cetvellerinde kullanılan yöntemle hesaplanmıştır.

Tablo : 55 te de görüldüğü gibi, 5 yıllık plân dönemi sonunda hububat buğday ve pirinçte artış, öbürlerinde azalış, başka bütün besin maddelerinde ise az çok artışlar vardır. Burada en büyük artış balık tüketiminde olacaktır.

Bu programın beslenme dengesine etkisi şudur : Gerek kalori gerek protein miktarları yüzde 2 oranında artmakta, buna karşılık 1962 de alınan kalorinin yüzde 71,5 i hububattan olduğu halde bu oran 1967 de yüzde 68,0 a inmektedir. Aynı şekilde toplam proteinin yüzde 82,9 u bitkisel, yüzde 17,1 i hayvani iken, 1967 de yüzde 80,3 ü bitkisel yüzde 19,7 si hayvani protein olmaktadır.

Adam başına tüketilen bu miktara göre alınan günlük kalori miktarı başlangıçta ve plân döneminde 3000 kaloriyi geçmektedir. Bunun yaklaşık olarak yüzde 70 i hububattan elde edilmektedir. Oldukça yüksek görülen kalori miktarının, mümkün olan düzeltmeler yapılmasına rağmen, tarım istatistiklerindeki hatadan doğduğu gözönünde tutulmalıdır. Bu bakımdan daha çok nisbi değişmelere önem verilmiştir.

TABLO : 55 — Nüfus başına besin tüketimi (Kg.)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	1967 endeksi (1962 = 100) (4)
Buğday	195,0	196,0	205,0	105,1
Pirinç	3,5	3,5	5,0	142,8
Mısır	30,0	30,0	22,0	73,3
Diğer hububat	38,0	36,0	25,0	65,8
Sebzeler	77,2	79,2	90,6	117,3
Elma	7,2	7,3	8,0	111,1
Portakal	7,3	7,5	8,5	116,4
Üzüm	77,8	78,3	79,7	102,4
Diğer meyvalar (Sert kabuklu meyvalar dâhil)	24,9	25,2	26,5	106,4
Şeker	10,7	11,4	14,5	135,5
Patates	38,0	39,0	43,0	113,2
Bakliyat	10,6	10,7	11,3	106,6
Nebati yağ.	7,3	7,5	8,7	119,2
Etler	14,7	15,2	17,7	120,4
Balık	2,0	2,2	5,3	265,0
Süt	103,0	106,0	114,0	110,7
Yumurta	2,2	2,3	2,7	122,7

(2) Üretim hedefleri :

Kesimde bulunan çok çeşitli ürünleri ayrı ayrı ele almaktansa, üretimleri bakımından önemli olup geniş bir üretici kitlesini ilgilendiren en önemli ihraç maddeleri olan ve ihracatının hızla gelişmesi beklenen dinamik ürünlerle yurt içinde talebin gelişeceği umulan ürünler ele alınmıştır. Bunlardan başlıcalarının üretim ve tüketim dengesi Tablo : 56 da gösterilmiştir. Bu esaslara göre seçilen ürünler kesimin toplam gayrisâfi üretim değerinin yüzde 70 inden fazlasını teşkil etmektedir.

(a) Buğday :

Nüfus başına buğday tüketiminin tesbitinde bazı zorluklarla karşılaşılmıştır. Eldeki çeşitli kaynaklara göre Türkiye'nin nüfus başına buğday tüketimi 190 Kg. ile 214 Kg. arasında değişmektedir. Gerek halkımızın beslenme alışkanlığı gerekse gelir seviyesi ve benzer ülkelerdeki rakamlar gözönünde bulundurularak, bugünkü tüketimin 195 Kg. olduğu ve plân dönemi sonunda da 205 Kg. a çıkacağı hesaplanmıştır. Buna göre buğdayda gelir esnekliği 0,3 olmaktadır.

Buğday tüketimindeki bu küçük artışa karşılık ileriki bölümlerde görüleceği gibi, başta mısır olmak üzere arpa, çavdar ve diğer hububat tüketiminde azalmalar vardır. Böylece toplam hububat tüketimi 266,5 Kg. dan plân dönemi sonunda 257,0 Kg. a düşmekte, buna karşılık diğer proteinli besin maddeleri artmaktadır. Bu şekilde, az da olsa beslenme durumunda nisbi bir gelişme olmaktadır.

1967 ye kadar toplam buğday Ekim alanının yüzde 20 si ya da 1,5 milyon hektarında ıslah edilmiş tohumluk ile kimyevi gübre birlikte kullanılacaktır. Bugün çok az gübre kullanılmaktadır. Ayrıca toplam buğday alanının yüzde 55 inde de yalnız ıslah edilmiş tohum kullanılacaktır. Bu oran bugün yüzde 25 kadardır. Bunlara paralel olarak tarım koruma hizmetleri de bugünküne göre yüzde 60 oranında artırılacaktır.

Nüfus ve nüfus başına tüketim artışları da gözönüne alınarak, plân dönemi sonunda normal şartlarda buğday stoklarımıza aşağı yukarı 500 bin ton daha ekleneceği tahmin edilmiştir. Ancak hava şartlarının normalden daha iyi gitmesi halinde meydana gelecek, olağanüstü artık üretim stoklara katılacağı gibi, havaların normalin altında gitmesi halinde de üretim ve stok eksiklerinin ithalâtla karşılanması zorunluğu da kabul edilmiştir.

TABLO : 56 — Ürünler denge tablosu

Ürünler	Üretim şekli	1963 Alan (1000) Ha	1963 Verim (Kg/Ha)	1963 Üretim (1000) Ton	1963 Tüketim 1000 ton İnsanlar	1963 Tüketim 1000 ton Tohumluk ve zayiat	1963 Ticaret 1000 ton İhracat	1963 Ticaret 1000 ton Stok	1967 Alan (1000) Ha	1967 Verim (Kg/Ha)	1967 Üretim (1000) Ton	1967 Tüketim 1000 ton İnsanlar	1967 Tüketim 1000 ton Tohumluk ve zayiat	1967 Ticaret 1000 ton İhracat	1967 Ticaret 1000 ton Stok
Buğday	Sulu	200	1750	350	—	—	—	—	300	2200	700	—	—	—	—
	Kuru	7550	1040	7850	—	—	—	—	7200	1150	8300	—	—	—	—
	Toplam	7750	1058	8200	5900	1600	—	700	7500	1200	9000	6900	1600	—	500
Arpa	Sulu	40	2300	92	—	—	—	—	40	2500	100	—	—	—	—
	Kuru	2760	1262	3484	—	—	—	— (1)	2760	1408	3888	—	—	—	—
	Toplam	2800	1277	3576	333	569	100	2574	2800	1424	3988	236	576	100	2076 (1)
Mısır	Sulu	70	1920	134	—	—	—	—	90	3000	270	—	—	—	—
	Kuru	640	1400	902	—	—	—	— (1)	710	1670	1180	—	—	—	—
	Toplam	710	1500	1036	846	75	—	116	800	1817	1450	675	90	—	689 (1)
Pamuk (Lif)	Sulu	290	424	123	—	—	—	—	400	500	200	—	—	—	—
	Kuru	370	222	82	—	—	—	—	300	230	69	—	—	—	—
	Toplam	660	310	205	130	—	75	—	700	384	269	159	—	110	—
Portakal	Sulu	31	850	264	251.5	—	12.5	—	35	1010	355	305	—	50	—
Sebze	Sulu	244	16700	3410	3409	—	1	—	220	18600	4092	4082	—	10	—
Şeker P.	Sulu	83	26400	2200	—	—	—	—	106	27000	2866	—	—	—	—
	Kuru	50	9800	500	—	—	—	—	47	8500	400	—	—	—	—
	Toplam	133	20300	2700	2700	—	—	—	153	21350	3266	3266	—	—	—
Et		—	—	543	459	—	83	—	—	—	667	598	—	69	—
Süt		—	—	3210	3210	—	—	—	—	—	3857	3857	—	—	—
Sanayi kerestesi (2)		2300	1.3	3000	2950	—	50	—	2.3	1.9	4400	4320	—	80	—
Yakacak odun (2)		3900	270	10500	10500	—	—	—	3.9	2.70	10500	10500	—	—	—
Başka orman ürünleri		—	—	77	23	—	54	—	—	—	83	23	—	60	—

(1) Yem olarak hayvancılığa verilen.

(2) Üretim miktarları 1000 M³ olarak

(b) Arpa :

Arpa üretiminde beklenen artış yüzde 12 kadardır. Adam başına tüketim ise 12 Kg. dan 7 Kg. a inecektir. Böylece meydana gelen farkın büyük bir kısmı hayvan yemi olarak kullanılacaktır.

TABLO : 57 — Üretim tahminleri

(Bin Ton)

Ürün türü	1962 (*)	1963	1967
1. Buğday (**)	8 030	8 200	9 000
2. Arpa (**)	3 444	3 576	3 988
3. Mısır (**)	960	1 037	1 454
4. Pirinç	115	149	230
5. Şeker pancarı	2 700	2 666	3 266
6. Tütün	135	135	150
7. Pamuk	200	205	269
8. Patates (**)	1 400	1 750	2 000
9. Ayçiçeği	123	126	187
10. Çay	32	32	63
11. Bakliyat	400	416	495
12. Portakal		264	355
13. Şeftali	86	93	120
14. İncir	52	55	64
15. Elma	249	261	309
16. Fındık	86	95	130
17. Üzüm	2 972	3 061	3 417
18. Sebzeler	3 240	3 410	4 092
19. Zeytin	465	486	570
20. Et	460	543	667
21. Süt	3 045	3 210	3 857
22. Koyun yapağı	47	47	56
23. Merinos yapağı	0,9	1,0	3,7
24. Tiftik	9,8	9,8	11
25. Yumurta	611	777	1 037
26. Sanayi kerestesi	2 800	3 000	4 400
27. Yakacak odun (1000 M^3)	10 500	10 500	10 500
28. İkincil orman ürünleri	70	77	83

1963 de arpa üretiminin yüzde 17 si insan besinine ayrıldığı halde bu oran 1967 de yüzde 7 olacaktır. 1967 de arpa daha çok hayvan yemi olarak kullanılacak, ancak yem dengesinde öbür yemlerin de artması sebebiyle arpanın payı değişmiyecektir.

Arpa üretiminde yüzde 12 oranındaki artış kimyevi gübre ve iyileştirilmiş tohumluk kullanılması ve tarım tekniğinin gelişmesi ile elde edilecektir.

(*) 1962 üretim tahminleri.
(**) 1956 - 1963 ortalaması.

TABLO : 58 — Önemli ürünlerin verim tahminleri

Ürünler	Birim	1962	1963	1967	1967 indeksi 1962 = 100
1. Buğday	Kg/Ha	1 048	1 066	1 210	115,5
2. Arpa	»	1 255	1 270	1 424	113,5
3. Mısır	»	1 500	1 500	1 800	120,0
4. Pirinç	»	2 145	2 145	3 067	143,0
5. Şeker pancarı	»	21 300	20 300	21 350	100,2
6. Tütün	»	720	720	730	101,4
7. Pamuk	»	282	300	390	138,3
8. Patates	»	9 561	10 290	11 190	117,0
9. Ayçiçeği	»	897	897	1 100	122,6
10. Çay (Yaş)	»	2 000	2 200	3 150	157,5
11. Fasulye	»	1 300	1 300	1 330	102,3
12. Portakal	Kg/Ağaç	40,8	42,0	51,5	126,2
13. Şeftali	»	18,0	18,5	21,8	121,1
14. İncir	»	8,0	8,2	9,2	115,0
15. Elma	»	17,4	18,0	21,6	124,1
16. Fındık	»	0,67	0,70	0,77	114,9
17. Üzüm	Kg/Ha	3 800,0	3 850,0	4 370,0	115,0
18. Sebzeler	»	16 200,0	16 600,0	18 600,0	114,8
19. Zeytin	Kg/Ağaç	8,0	3,2	9,3	116,2
20. Sığır kargas ağırlığı	Kg/Hay.	72,0	76,8	96,0	133,3
21. Koyun »	»	13,9	14,77	17,9	128,8
22. Sığır süt verimi	»	522,0	602,0	798,0	152,9
23. Koyun süt verimi	»	30,0	31,0	35,0	116,7
24. Koyun yapağı verimi	»	1,4	1,45	1,7	121,4
25. Merinos yapağı verimi	»	2,0	2,1	2,5	125,0
26. Tiftik verimi	»	1,6	1,65	1,9	118,7
27. Kullanılacak odun	M^3/Ha	1,0	1,30	1,9	190,0

Plânda gözönüne alınan buğday üretim politikası, sulanan alanlarda buğdaya ayrılacak miktarın en azda tutularak, ya daha çok gelir sağlayan ürünlerin ya da yarı kurak bölgelerde kuru şartlarda iktisadi olarak yetiştirilemiyen ama entansif tarımın yerleşmesi ve gelişmesi için nöbetleşmeye girecek ürünlerin bunun yerine konulmasını amaç edinmektedir.

(c) Mısır :

Mısır üretiminin yüzde 50 oranında artacağı hesaplanmıştır. Nüfus başına gelirin yavaş yavaş yükselmesiyle insan besini olarak mısır tüketimi azalacak, buğday tüketimi ise artacaktır. Buna karşılık, mısırın daha çok yem olarak kullanılması gözönünde tutulmuştur. 1962 de Mısır üretiminin yüzde 10 u yem olarak kullanılırken 1967 de bu oran yüzde 50 ye yükselecektir.

Üretimde beklenilen artış hem ekim alanının hem de verimin artmasıyla mümkün olacaktır. Artan alanın üçte ikisi kuru, üçte biri ise sulu olacaktır.

Mısır üretiminde beklenilen bu artış entansif tarımın ve ahır hayvancılığının gelişmesi bakımından yeterli değildir. Nitekim hayvan yemi dengesinde toplam yem miktarının ancak yüzde 2 sini mısır teşkil edecektir. Bu durum, plân dönemi içinde mısır üretiminin desteklenmesi ile hayvan yemi probleminin çözülemiyeceğini göstermektedir. Hayvancılıkta, mısırın daha geniş çapta kullanılması ancak daha sonraki dönemlerde kabil olacaktır. Kaldıki mısır üretiminin plânda gözönünde tutulan miktarda artması ve insan besini yerine yem olarak kullanılması, mısır ile, buğday ve yine mısır ile öteki yem ve et fiyatları arasındaki dengenin kurulmasına bağlıdır.

(ç) Elma :

Elma istihsalimizin 5 yılda yüzde 124,1 artacağı tahmin edilmektedir. Bu artış elma sahasının genişletilmesi, elma hastalıklarıyla mücadele ve elmacılığımızın geliştirilmesi için bu alanda faaliyet gösteren yetiştiricilerin eğitim ve öğretimlerinin sağlanması ile mümkün olabilecektir.

(d) Portakal :

Plân dönemi sonunda portakal üretiminde yüzde 50 artış beklenmektedir. Son derece dinamik bir ihraç maddesi olduğu için buraya bir örnek olarak alınmıştır. 1967 için tahmin edilen verimler muhafazakâr olup öteki ülkelerin bugünkü verimlerinden yüzde 30 daha düşüktür. Genel olarak turunçgiller tarımındaki yüksek fayda, masraf oranı gözönünde bulundurulursa, portakal fiyatlarında yüzde 20 - 30 oranındaki bir düşüş bile turunçgillerin ekim alanının genişlemesine engel olmıyacaktır.

Tahmin edilen üretim artışını meydana getiren nedenler başta ağaç sayısının artması (1962 den önceki yıllarda dikilip de daha meyveye yatmamış ama plân döneminde ürün verecek olan geniş çapta portakal ağacı dikimi vardır.) Olmak üzere 1967 ye kadar ağaçların yüzde 70 inde kimyevi gübre kullanılması ve daha iyi bakım ve etkin bir koruma yapılmasıdır. 1975 sonundaki ihtiyaç gözönünde bulundurularak, portakal ağaçları sayısının bugünkü ürün verici ağaç sayısının (Aşağı yukarı 5,9 milyon ağaç) üçte ikisi kadar artırılması gerekmektedir.

1967 için tahmin edilen portakal ihracatımız 50 bin tondur. Bu miktar o yılki üretimin yüzde 11 i dir. Aynı oran 1962 de yüzde 4 kadardır. Plân döneminde ihracatımızın 5 kat artması, marjinal ihracatçı durumumuzdan en iyi şekilde yararlanmak şartiyle mümkün olacaktır.

Toplam iç talebin hesaplanmasında portakal için adam başına talepte, gelir esnekliğinin 1 olduğu kabul edilmiştir. Nüfus artışı da hesaba katılarak toplam talep 1967 de, 1962 ye göre yüzde 32 kadar bir artış gösterecektir.

(e) Sebzeler :

Sebze türleri hakkında ayrı ayrı bilgi olmadığından bütün sebzeler birlikte incelenmiş değerlendirmede ortalama bir fiyat kullanılmıştır. Bu sebeple sebzelerin türleri bakımından bu toplam değer içindeki paylarını tesbit etmek ve her birinin ayrı ayrı artış hızlarını göstermek mümkün olmamıştır. Ancak turfanda sebzeciliğin hızla gelişmesi ile değer bakımından sebzecilik içindeki yeri biraz daha artacaktır.

Sebze üretimindeki artışın çok büyük bir kısmı iç tüketimde kullanılacaktır. Geçmiş zaman serilerine göre sebze için gelir esnekliği 1,1 bulunmuş ve plânda bu değer kullanılmıştır. Bu esneklik bugünkü fiyat ilişkisine göre tesbit edilmiştir. Bugün üreticinin eline geçen fiyatla tüketicinin ödediği fiyat arasındaki oldukça büyük fark aracılara geçmektedir. Bu problemin kısmen çözülmesiyle tüketim kısa zamanda plânda öngörülen seviyenin de üstüne çıkabilir.

1967 de tahmin edilen 10.000 tonluk yaş sebze ihracatı o yılki üretimin ancak binde 3 ü kadar olacaktır. Bugün hiç denecek kadar az miktarda ihracat yapılmaktadır. Bu miktar ihracatın gerçekleşmesi bile, geniş çapta teşkilâtlanmaya, pazarlama tesislerine, standardizsyona ve bütün bunların üstünde, Avrupa ülkelerinin olumlu ticaret politikalarına bağlıdır.

Bugünkü sebze tarımı oldukça kârlı bir faaliyet olduğu halde plân döneminde oldukça az bir gelişme olacağının kabul edilmesi üretim imkânsızlıklarından çok, fiyat, pazarlama şartları taşıma durumu ve saklama imkânlarında sağlanacak gelişmenin sınırlı olacağının kabulünden ileri gelmiştir.

Plân döneminde beklenen yüzde 26 kadarlık artış, ekim alanının yüzde 10 kadar genişlemesi, özellikle kimyevi gübre uygulamasının artması ve başka tarımsal tedbirlerin alınmasıyla sağlanacaktır.

(f) Üzüm :

Üretimde beklenen yüzde 15 oranındaki artış, kısmen gübreleme ve bakım kısmen de tarım koruma hizmetlerinin genişletilmesi ile elde edilecektir. Ayrıca eski bağların yerine dikilmiş olan yenilerinin de verimlilikleri dikkate alınmıştır. Bağ yüzölçümünde bir artış gözönünde tutulmamıştır.

Üretim artışının büyük bir kısmı içerde tüketilecektir. Kuru üzüm ihracatında yüzde 20 oranında bir gelişme beklenmektedir. İhracatın 1962 de 70.000 ton, 1967 de 85 bin ton olacağı tahmin edilmiştir. Taze üzüm ihracatı ise henüz hiç denecek kadar azdır. Ancak 1967 de 15.000 ton taze üzümün ihraç edilebileceği tahmin edilmiştir. Buna göre toplam taze üzüm üretiminin 1962 de yüzde 9 u, 1967 de yüzde 10 u kuru üzüm olarak ihraç edilecektir. Taze üzüm ihracı ise üretimin binde 5 i olacaktır.

Avrupa pazarlarında öteki ihracatçı ülkelere göre erken mevsim dolayısiyle ilk ve son turfanda üzümlerimize karşı sürekli bir talep vardır.

(g) Fındık :

Yurt içi fındık tüketiminde gelir artışına bağlı bir artış olmıyacaktır. Bu bakımdan talep, ancak nüfus artışı oranında çoğalacaktır. Fındık ihracatının özellikle iç fındık olarak 30 bin tondan 50 bin tona çıkabileceği tahmin edilmiştir.

Fındık üretimindeki artış, özellikle iyi bir gübreleme, koruma ve bakımla elde edilecektir. Ekim alanının ancak yüzde 4 kadar artacağı tahmin edilmiştir.

(h) Tütün :

En önemli ihraç maddelerinden biri olan tütün üretiminin 1963 de 135 bin, 1967 de ise 150 bin ton olacağı tahmin edilmiştir. Tütün üretiminin daha çok gelişmesine başlıca iki faktör engel olmaktadır. Birincisi niteli tütün yetiştirmektir. (Tütün ekim alanı elverişsiz arazilere doğru genişledikçe ve özellikle sulama zorunluğu doğdukça niteliği bozulmaktadır.) İkincisi de talebin, özellikle dış piyasalarda, hızla artmamasıdır. 1963 e göre verimle çok az bir artış gözönünde tutulmakla birlikte, 1967 de elde edileceği tahmin edilen tütün verimi ancak 1958 ve 1959 seviyesinde olacaktır.

Yurt içinde adam başına tütün talebinin 1963 de 1.18 Kg. ve 1967 de 1.27 Kg. a çıkacağı hesaplanmıştır.

1967 yılı üretiminin 1968 ihracatı ile 1969 iç tüketimini karşılaması gerekmektedir. 1968 ihracatı 83 bin ton ve 1969 iç tüketimi ise 46 bin ton tahmin edilmiştir. Buna göre, fireler de dikkate alınarak, 1967 yılı üretiminin 150 bin ton olması gerektiği hesaplanmıştır. Verim 730 Kg./Ha. olduğuna göre, bu miktarın üretilebilmesi için 205 bin hektar tütün ekilecektir.

(i) Pamuk :

Pamuk üretiminin, sulanan ekim alanının artması ve başka yatırım ve tedbirlerle yüzde 33 oranında artacağı hesaplanmıştır. Pamuk ekim alanındaki artışın tesbitinde pamuk talebi, özellikle sebze ve turunçgiller ile arazi rekabeti ve teknik nöbetleşmenin zorunluluğu gözönünde bulundurulmuştur. Sonuncu tedbir verim artışını da etkiliyecektir.

1967 de pamuk ekim alanının yüzde 57 si sulanacak ve gübrelenecektir. Bütün ekim alanında ise iyileştirilmiş tohumluk kullanılacaktır. Pamuk alanının bugün yüzde 38 i sulanmaktadır. Daha ileriki yıllarda bütün pamuk alanının sulanması umulmaktadır.

Geçmiş zaman serileri ile de kontrol edildikten sonra pamukta talep esnekliğinin 0,8 olduğu kabul edilmiştir.

1962 de 77 bin ton pamuk ihracatına karşılık plânda, 1963 de 75 bin ve 1967 de 110 bin ton ihracat yapılabileceği hesaplanmıştır. Turunçgiller bölümünde de değinildiği gibi, marjinal pamuk ihracatçısı olmamız sebebiyle yukarıda belirtilen seviyeye erişmemiz kabildir.

(j) Hayvancılık :

Hayvan ürünlerinin üretim ve tüketim dengesi, hayvancılık sisteminde köklü bir değişikliğin başlıyacağı varsayımına dayanmaktadır. Toplum hayvan ürünleri üretimin, plânın başlangıcına (1963) göre 1967 de yüzde 31 daha çok olması beklenmektedir. 1967 de toplam hayvan ürünleri üretiminin dörtte birinden az fazlasını et ve üçte birinden fazlasını da süt teşkil edecektir.

Gene 1967 yılında tiftik, yerli ve merinos yapağısı üretiminde bugünküne göre aşağı yukarı 1/5 oranında bir artış sağlanabilecektir.

Hayvan ürünleri üretiminin tahmininde oldukça güçlük çekilmiştir. Hayvan kesimleri hesabında, mezbahalardaki kesim sayıları yerine hayvan sayıları ile üreme ve ölüm oranları esas alınmıştır. Önerilen hayvancılık programları için besin maddeleri ihtiyaçlarını karşılayacak yem tahsisleri hesaplanmıştır. Bu tahsisler, veteriner hizmetlerinin uygulanışı, artırılmış kesim oranı, ilâve süt üretimi ve ilâve yaşama payı ile ilintili ilâve yem ihtiyacını da içine almaktadır.

Et tüketiminin adam başına 14,7 Kg. dan 17,7 Kg. a yükselmesi beklenmektedir. Bu orta gelirli kimselerin ortalama tüketiminden de azdır. Tüketim tahminlerinde 1,3 gelir esnekliği var sayılmıştır. Bu esneklik, yüksek olmakla birlikte, bugünkü düşük fiyat seviyesinde teşekkül edecek olan gelir esnekliğine göre düşük sayılabilir. Bugün belediyeden belediyeye büyük ölçüde değişen ve niteliğe göre ayrım yapmayan fiyatlarla büyük ölçüde baltalanan hayvan ürünleri üretimini desteklemek üzere fiyat politikasını plânın amaçlarına uydurmak ve et fiyatlarının serbest bırakılmasına izin vermek gerekeceği düşünülmektedir.

Süt üretiminin yanlız beşte bir oranında artması beklenmektedir. Süt talebi için gelir esnekliği 0,6 olarak varsayılmıştır. Burada pazarlama imkânları, gelenekler ve besleme konusunda eğitimden sonuç almanın zamana bağlı olacağı hesaba katılmıştır.

Üretim artışı, fazladan kesimler, geniş çapta veteriner hizmetleri ve iyi yemleme ile verimde meydana gelecek artış sonucu sağlanacaktır. Düzenli yetiştirme programları ancak plân döneminin sonuna doğru esaslı etkilerini göstermeye başlayacaktır.

Hazırlanan programa göre et verimindeki toplam artışın yüzde 43 ünün kesif yemlerle ve niteliği ve miktarı arttırılmış kaba yemlerle daha iyi besleme sonucu yüzde 28 inin veteriner kontrolü sonucu ve yüzde 23 ünün hayvan sayılarını sabit tutmak için yapılacak kesimler sonucu sağlanacağı hesaplanmıştır. Yem maddeleri üretimi tahmin edilen yem ihtiyacı ile karşılaştırılmıştır.

Et üretimi ile tüketimi arasındaki denge, plân dönemi sonunda 67 bin ton civarında ihraç edilebilecek et fazlası veya karşılığı canlı hayvan vermektedir. Bu miktar plânın başladığı yılda elde edilecek ihraç edilebilir et veya canlı hayvan miktarından daha azdır. Bu hayvan sayısını sabit tutma politikasının uygulanması olarak 1963 yılında kesim sayısının büyük oranda artması ile ilgilidir. 1967 deki et üretiminin yüzde 10 unu bulan bu genişlikteki bir ihracattan en çok yararı elde etmek için bazı yeni düzenleme tedbirlerine baş vurmak gerekebilir. Bu gelişmelerle ilgili yem dengesi, ihtiyacı tamamen karşılayacak durumda değildir.

Yapılan hesaplara göre 1967 yılında 6 milyon 168 bin ton tane yem, kepek ve yağlı tohum küspe hayvan yemi olarak kullanılabilecektir.

1962 yılında 3,6 milyon ton olan bu maddelerin kullanılmasında 1967 yılında, 2 milyon 568 bin tonluk bir artış sağlanabilecektir.

1962 yılında mevcut meralarımızın büyük baş hayvan birimi olarak otlatma kapasitesi 15 milyon baş olarak hesaplanmıştır. Her türdeki hayvanların büyük baş hayvan birimi olarak miktarı 24,1 milyon baş olduğuna göre 9,1 milyon baş hayvan normal otlatma esasına göre açıkta kalmakta veya aşırı otlatma ile mer'alar tahrip edilmekte, hayvanlar da iyi bir şekilde beslenememektedir.

1967 yılına kadar 175 bin hektar kurak tip, 325 bin hektar da kıyı tipi meranın iyileştirilmesi mümkün görülmektedir. Ayrıca 120 bin hektar sulanan alanlarda ve 320 bin hektar da kıraçta yeşil yem bitkilerinin nöbetleşmeye alınması ve 1967 yılında 1962 ye göre 2 milyon 568 bin tonluk fazla kesif yem sağlanması da hayvani ürünler üretiminin artışını elverdiği kadar sağlıyacaktır.

Ayrıca plân dönemindeki yem açığının kapatılması için Amerikan artık üretiminden de yararlanılacaktır.

Bununla birlikte 1967 yılından sonra mer'a iyileştirme ve ilâve çayırlıkların kurulmasiyle yem üretiminin arttırılması üzerinde durulması kaçınılmaz bir zarurettir.

(k) Balıkçılık :

Tarım kesimi içinde en büyük artışın balıkçılıkta meydana geleceği tahmin edilmiştir. Tablo 56 da da görüleceği gibi, 1963 ten 1967 ye 3 katına yakın bir artış başka hiçbir tarım faaliyet alanında yoktur.

Gerek iç sularımızda gerekse denizlerimizde zengin balık saklaçlarının bulunmasına rağmen bugüne kadar mevzuat ve teşkilâtta gerekli iyileştirmenin yapılmayışı ve balığın üretimi ve pazarlanması için ge-

rekli yatırımların yapılmamış olması yüzünden üretim bugünkü düşük seviyede kalmıştır.

Bu alanda en büyük boşluk mevzuat ve teşkilât meselesidir. Üretimin plânda öngörülen seviyeye ulaşması için araç ve donatım sağlanması taşıma ve saklama tesislerinin yapılması, araştırma eğitim ve kredi ihtiyaçlarının karşılanması konusunda gerekli tahsisler yapılmış ve tedbirler önerilmiştir.

Üretimin artmasiyle birlikte yapısında da bazı değişiklikler olacaktır. Nitekim 1963 de üretimin yüzde 72,6 sını deniz balıkları, yüzde 15,7 sini iç su balıkları, yüzde 11,4 ünü balık yağı vs. için balık üretimi ve 0,3 ünü öbür su ürünleri teşkil ettiği halde, 1967 de öbür su ürünleri yüzde 0,2, deniz balıkları yüzde 73,3, iç su balık üretimi yüzde 12,1 balık unu vs. için balık üretimi yüzde 10,2 olacak suni göllerde üretilen balık ise toplam üretimin yüzde 4,2 sine ulaşacaktır.

Üretimin azlığı, taşıma ve saklama tesislerinin son derece az oluşu yüzünden yurdumuzda adam başına balık tüketimi çok düşük bir seviyede kalmıştır. Yine bu nedenlerle deniz kıyısından biraz içerde olan bölgelerde balık tüketimi çok sınırlıdır. Yukarıda da kısaca değinildiği gibi üretim artması ile fiyat seviyesinin makul hadde inmesi, taşıma ve saklama tesislerinin kurulması sonucunda balık tüketimi hızla aratacak ve 1963 de 2,2 den 1967 de 5,3 Kg. a yükselecektir.

İhracatta da, yukarıda belirtilenlere uygun tedbirlerin alınmasıyla büyük bir artış olacağı beklenmektedir.

(1) Orman ürünleri :

Kullanılacak odunda (Endüstri odunu) adam başına tüketim 1962 yılı için 0,113 M^3. bulunmuştur. Bu miktarın 1963 de 0,116 M^3. 1967 yılında 0,136 M^3 olacağı tahmin edilmiştir. 1962 yılına göre kullanılacak odunda adam başına artış yüzde 20 dir.

Beş yıllık plân döneminde kullanacak odun üretiminin yüzde 46 oranında artacağı tahmin edilmiştir. Kâğıt talebine göre, bu süre içinde 45 bin ton kapasiteli bir kraft kâğıdı fabrikası yapılması düşünülmekte ve bu fabrikanın 1967 de üretime başlıyacağı beklenmektedir. Ayrıca İzmit fabrikasının genişletilmesi ile kâğıt talebi 1963 te bir miktar artacaktır.

Bu suretle kâğıt odunu talebi yüzde 76 oranında artacak ve ihtiyaç yurt ormanlarından karşılanacaktır.

Plân dönemi içinde yapılmasına başlanıp plân döneminde işletmeye geçecek olan 35 bin ton kapasiteli yazı - baskı kâğıdı yapacak bir tesis için gerekli kâğıtlık odunun yurt ormanlarından sağlanması konusunda, bu plân döneminden başlıyarak gereken hazırlıkların yapılması gözönünde tutulmuştur.

Öte yandan bugünkü kereste fabrikalarının yumuşak odun yerine, özel kesimin yatırım yapmak istemediği kayın ağacını daha çok işleye-

cek şekilde yeniden düzenlenmesi, özellikle fırınlanmış ve beyaz kayın kerestesinin ihracı için iki yeni kereste fabrikasının kurulması plânlanmıştır. Bu arada orman ve fabrika artıklarını değerlendirmek üzere bir yonga ve bir lif levha fabrikası kurulması imkânları üzerinde de durulacaktır.

Plân döneminde kullanacak odun talebinin, özellikle inşaat kerestesinde yüzde 30 oranında artacağı tahmin edilmiştir.

Büyük bir hızla gelişmesi beklenen yaş meyva ve sebze ihracatı sebebiyle, bugün kullanacak odunun yüzde 9 unu teşkil eden anbalâjlık odun talebinin daha çok artacağı gözönünde bulundurulmuştur.

Yakacak odun talebinin nüfus artışı ile yükselmesine rağmen bu gün ormanların yakacak odun kapasitesinin sonuna varılmış olduğundan ve arada açık bulunduğundan bu hususta bir artış beklenmemektedir. Aradaki yakacak odun açığının kapatılması için linyit üretiminin çoğaltılması, (Linyit kaynakları bölge ve saklanç bakımından oldukça elverişlidir.) Yakacak odunun ekonomik bir şekilde kullanılması için mahalli malzeme ile halk tarafından yapılabilecek ocak ve soba tiplerinin tesbit ve yerleştirilmesi ve yakacak odunun ekonomik bir şekilde kullanılması konusunda halkın aydınlatılması düşünülmüştür. Ancak yakacak odun açığının kapatılması için 1980 yılı amaç olarak alınmıştır. İlk plân döneminde bu bakımdan etkin tedbirlerin alınmıyacağı, eğitim işlerinin çabuk ve uygun olması halinde öteki plân dönemlerinde oldukça iyi bir sonuç elde edileceği umulmaktadır.

Yakıt olarak kullanılan tezek problemi :

Ormanların pek az bulunduğu veya hiç bulunmadığı Orta ve Doğu Anadolu çiftlik gübresinin önemli bir kısmı tezek halinde yakıt maddesi olarak kullanılmaktadır. Oysa organik madde olarak toprağın yapısını iyileştiren ve tarım ürününü büyük ölçüde artıran çiftlik gübresinin yakıt maddesi olarak kullanılması yurt ekonomisi bakımından büyük bir kayıptır. Bunun önüne geçmek için kısa ve uzun süreli tedbirler alınması düşünülmüştür.

Bunlardan biri, bölge ve saklanç bakımından elverişli olduğu tahmin edilen linyitin daha çok üretimine gidilerek tezek yakılan yerlere ulaştırılmasıdır. Buna paralel olarak, ormancılık kısmında belirtildiği gibi, bu bölgelerde ocak sisteminin tezek yakmada tasarruf sağlıyacak ve daha çok tarım artıklarını kullanacak şekilde değiştirilmesi ve imkânlara göre soba kullanılmasının sağlanması konusunda gerekli eğitimin yapılması düşünülmektedir. Öte yandan iklim şartlarının uygun olduğu yerlerde çabuk büyüyen ağaç türlerinin yetiştirilmesinin desteklenmesi ve bu konuda kredi yardımı yapılması uzun süreli tedbirler olarak düşünülmektedir. Bunların sağlanması için linyit kaynaklarının yakıt olarak kapasitelerinin ve üretim imkânlarının araştırılması gerekmektedir. İlk plân döneminde çiftlik gübresinin tezek olarak kullanılmasını önleyecek etkin tedbirler alınması beklenmemekte buna karşılık eğitim işlerinin çabuk ve uygun olması halinde öteki plân dönemlerinde oldukça iyi sonuçlar elde edileceği umulmaktadır.

3. *YATIRIMLAR :*

Beş yıllık plân döneminde tarım kesiminin çeşitli çalışma kolları için yapılacak yatırımlar tablo 59 da gösterilmiştir. Plân dönemi içinde yapılacak yatırımların toplamı, 123,8 milyon liralık tarımsal eğitim yatırımları hariç, 11,3 milyar lirayı bulmaktadır. 11,3 milyar liralık yatırımın yüzde 6,5 veya 725 milyon lirası parasız çiftçi emeği karşılığıdır. Bunun yıllara dağılışı oranı 1963 de yüzde 11,3, 1964 de yüzde 16,2, 1965 de yüzde 20,7, 1966 da yüzde 24,6 ve 1967 de de yüzde 27,2 olmaktadır. Buna göre gelişme hızı ile yatırım imkânlarının yıldan yıla artması da gözönüne alınarak, 1967 de yapılacak yatırımlar 1963 dekinin 2,4 katı olacaktır.

5 yıllık yatırımlar toplamının yüzde 45,3 ü sulama işlerine, yüzde 15,0 i traktör ve donatıma, yüzde 6,1 i arazi iyileştirmesine, yüzde 8,8 i ormancılığa, yüzde 4,2 si hayvancılığa yüzde 2,6 sı balıkçılığa, geri kalan yüzde 18,0 ı da öteki hizmetlere harcanacaktır. Bu oranlardan da görüldüğü gibi, yatırımların yarısından biraz azı mevcut sulama şebekelerinin iyileştirilmesiyle yeniden yapılacak sulama tesislerine ayrılmaktadır. Sulamanın tarımdaki hayati önemi gözönünde tutularak ve özellikle yüzde 7 gelişme hızını sağlıyabilmek için, bu oranda bir yatırımının sulama konusuna ayrılması uygun görülmüştür. Bu miktar yatırımla 5 yılda, bugün sulanan alandan başka 515 bin hektar arazinin sulanması ve bugünkü Devlet sulama şebekelerinin iyileştirilmesi kabil olacaktır. Çeşitli ürünlerin sulanan alan ihtiyaçları bu çalışmalarla ilgili kurumların birleşik kapasiteleri ve öteki tarım hizmetlerinin yatırım ihtiyaçları gözönünde bulundurularak, yukarıda verilen alan ve yatırım miktarı plân hedefi olarak alınmıştır.

Sulama şebekelerinin hizmete girdiği yıl ile bu iş için gerekli yatırımın harcandığı yıl arasında bir yıllık bir gecikme vardır. Bu sebeple yatırım tablosunda 1967 de gösterilen 1 milyar 503,6 milyon liralık yatırımın etkisi ancak 1968 de görülecektir.

Yatırımlarda ikinci derecede yer alan traktör ve onarım yatırımları 1 milyar 690 milyon lirayı bulmaktadır. Bu miktarın tâyininde kabul edilen başlıca ilke, bugünkü traktör sayısını yüzde 14 artırarak 1967 de işler halde 48 bin traktöre ulaşmaktır. Bugünkü traktörlerin yaşları ve durumları ile artan traktör miktarı gözönüne alınarak, plân döneminde tarım kesimine 30 bin yeni traktörün girmesi düşünülmüştür. Donatımlarda ise, tarım üretiminde tahmin edilen gelişmeyi sağlamak ve teknik tarımın gerektirdiği en az donatım ihtiyacını hesaplamak ve aynı zamanda geniş çapta işçinin yerini tutan büyük ve pahalı makinelere (Örneğin biçer - döğer) fazla yer vermemek üzere tahminler yapılmıştır.

Beş yıllık yatırım toplamının yüzde 6,1 ini karşılıyan 684 milyon lira, gelişen hayvancılığın artan yem ihtiyacını kısmen karşılamak için meraların iyileştirilmesine, erozyona engel olmağa ve yeni kurulacak bağ, meyve, fındık ve zeytinlikler için gerekli teras ve tesislerine, ıslah ve bataklık alanların kurutulmasına harcanacaktır.

Plân döneminde ormancılık yatırımlarının büyük bir kısmı orman ürünleri üretiminin artışını etkileyecek konularda yapılacaktır. Yatırımlar, özellikle orman yollarının yapısı bozuk ormanların imar ve ihyası, yetişme çevresinin iyi olduğu yerlerde çabuk büyüyen ağaç türlerinin dikimi ormanların korunması konularında olmaktadır.

Tarımımızın plânda belirtilen derecede gelişebilmesi için en lüzumlu tedbir ve yatırımlardan biri de, tarım yayın ve eğitim kuruluş ve araçları için yapılacak yatırımlardır. Yatırım tablosunda tarım yayımı başlığı altında verilen miktar, bu konuda yapılacak yatırımları tam olarak göstermemektedir. Gerçekten 124 milyon liralık tarım eğitimi yatırımları ile toprak koruma yatırımlarının 46 milyonu, tarımsal korumanın 20 milyonu, hayvancılık yatırımlarının da 75 milyonu bu amaç için harcanacaktır. Yine ormancılık yatırımlarının 25 milyonu ve balıkçılık yatırımlarının da 12 milyon lirası araştırma, yayım ve eğitim hizmetlerine harcanacaktır. Bu sebeple, bu hizmetlere yapılan yatırım tabloda görüldüğü gibi 107,5 milyon lira olmayıp en az 409 milyon lirayı bulmaktadır. Böylece araştırma, eğitim ve yayım amaçlarıyla yapılan yatırımların toplam yatırımdaki payı yüzde 3,6 yükselmektedir.

Plân döneminde tarım kesimine yapılacak yatırımların yüzde 13,8 i veya yaklaşık olarak 1,5 milyar liralık kısmı dövizle sağlanacak çeşitli makine, donatım, âlet gereç ve damızlık ithaline harcanacaktır. Yıllara göre bu oranlar 1963 de yüzde 15,1 den gittikçe azalarak 1967 de yüzde 13,3 e inmektedir.

Beş yılda yatırım amacıyla harcanacak döviz miktarının en büyük kısmını yüzde 38,2 ile sulama almakta, bunun ardından yüzde 22,5 ile traktör ve donatım, yüzde 7,5 ile ormancılık ve yüzde 5,9 ile balıkçılık gelmektedir.

Yatırımların Devlet ve özel kesim olarak ayrılmasında ise beş yıllık yatırım toplamının yüzde 67,3 ünü Devletin, yüzde 32,7 sini de kişilerin yapacağı tahmin edilmiştir.

TABLO : 59 — Tarım kesimi yatırımları

YATIRIM ÇEŞİTLERİ	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
1. Sulama a. Yeni inşaatlar	340,7	758,6	1 095,9	1 414,3	1 503,6	5 113,1
b. Mevcut sulama şebekelerinin iyileştirilmesi	20,0	40,0	60,0	80,0	120,0	320,0
2. Arazi iyileştirilmesi						
a. Barındırma ve iyileştirme	50,0	60,0	80,0	90,0	120,0	400,0
b. Mer'a	10,5	18,8	31,7	42,9	64,9	103,8
c. Derenaj ve kurutma	17,5	21,0	21,0	28,0	28,0	115,5
3. Traktör alet ve donatımı	174,0	174,0	174,0	174,0	174,0	870,0
a. Traktör	141,8	146,1	160,1	181,8	190,7	820,5
b. Donatım						
4. Tarımsal yayım tesis ve araçları	12,0	15,2	20,5	25,8	34,0	107,5
5. Araştırma tesis ve araçları	20,0	20,0	25,0	25,0	33,0	123,0
6. Toprak koruma tesis ve araçları	15,0	17,2	20,0	20,0	20,0	92,2
7. Tarımsal koruma tesis ve araçları	18,6	18,9	31,2	31,2	44,2	144,1
8. Fidan ve tohumluk üretimi	13,8	12,9	12,9	14,9	15,0	69,5
9. a. Hayvancılık tesis ve araçları	89,9	93,0	97,8	77,7	89,2	447,6
b. Damızlık hayvan	10,5	11,0	7,0	2,0	—	30,5
10. İlkel işletme tesisleri ve meralar	22,0	39,8	40,3	49,8	54,5	206,4
11. Depolama	10,0	15,0	20,0	25,0	30,0	100,0
12. Meteoroloji tesis ve araçları	7,5	6,0	5,0	5,0	5,0	28,5
13. Toprak reformu	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	50,0
14. Taşkın kontrolu	30,0	40,0	50,0	60,0	70,0	250,0
15. Ormancılık	163,3	175,2	202,6	217,3	228,5	986,9
16. Balıkçılık	37,0	43,0	58,0	73,0	84,3	295,3
17. Yatırımların yedek parça yenileme ve umulmayan giderleri	60,7	86,8	112,2	132,4	146,0	538,1
18. Toplam yatırım	1 274,8	1 822,5	2 335,2	2 780,1	3 064,9	11 277,5
Sulama yatırımlarının yüzde 10 u arazi iyileştirilmesinin yüzde yirmisi ve hayvancılığın yüzde 10 u ücretsiz çiftçi emeğidir.	61,6	110,3	153,2	190,1	213,9	729,1
Tarım eğitimi (Eğitim Planında gösterilmiştir.)	32,2	22,3	23,5	23,9	21,9	123,8

4. *TARIM KESİMİ KATMA DEĞERİ VE BAŞKA ETKİLER :*

a. *Katma değer :*

Katma değer hesabı için önce başka bir tarım üretiminde kullanılsalar bile üretilen bütün ürünlerin, değerleri bulunmuştur. Bunlar, tahmin edilen üretim miktarları çiftçi eline geçen fiyatlarla (*) çarpılarak elde olunmuştur. Elde olunan bu değerden tarım sektörü içinde başka bir üretimde kullanılanların değeri (**) çıkarılarak sektörün brüt hasılatı bulunmuştur. Böylece bu gibi ürünlerin iki defa değerlendirilmesi önlenmiştir. Katma değer hesabını gösteren 62 numaralı tablodaki sektör içi girdiler bu ürünlerin değerini ihtiva etmektedir. Tarım üretiminde kullanılmak üzere öteki kesimlerden alınan maddelerin değerleri (Tabloda kesim dışı girdiler) brüt hasıladan çıkarılarak sektörün katma değeri elde olunmuştur.

Çeşitli üretim kollarının gayrisâfi üretim değerleri 60 numaralı tabloda gösterilmiştir. Tablonun (5) numaralı son sütununda 5 yıllık gelişmeyi gösteren endeks yer almıştır. Bu sütundan anlaşıldığına göre en çok gelişmenin balıkçılıkta olacağı ve onu sırayla bakliyat, ormancılık endüstri bitkileri (Pamuk, şeker pancarı, tütün, keten - kendir, yağlı tohumları v. s. gibi) ve hayvancılığın izleyeceği tahmin edilmiştir. Bunlardaki gelişme yüzde 30 un üstünde olmaktadır. Bağ-bahçe tarımında yüzde 25 artma olacaktır. Hububattaki artışın ise yüzde 15 kadar olacağı tahmin olunmuştur. Farklı gelişme oranlarının sonucu olarak toplam gayrisâfi üretim değeri de çeşitli üretim kollarının paylarında da değişmeler olmaktadır. Bu tahminlere göre hububat 1962 de toplam gayrisâfi üretim değerinin yüzde 23,1 ini teşkil ederken, 1967 de oran 21,3 e düşmektedir. Çayır, mera grubu dışındaki kolların yüzde oranları çeşitli derecelerde artmakta, bağ bahçenin oranı ise hemen hemen aynı seviyede kalmaktadır. Bu rakamlara göre entansif tarıma doğru bir gelişme eğilimi kurulmuş olacaktır.

Toplam tarım sektörünün gayrisâfi değerinin 5 yılık artışı yüzde 26 olacaktır. Bu yıllık yüzde 4,7 artışa karşılıktır. 1952 - 1959 döneminde ise yıllık ortalama 4,1 kadardır.

Bulunan gayrisâfi değerlerden çıkarılan kesim içi girdilerin mahiyeti yukarıda açıklanmıştır. Kesim dışı girdiler ise tablo 61 de görülmektedir. Kimyevi gübreler ihtiyacı, çeşitli ürünlerin üretim tahminleri yapılırken ortaya konan ihtiyaçların toplamı olarak bulunmuştur.

(*) Çiftçilik kesimine ait çeşitli ürünlerin fiyatları için İstatistik Genel Müdürlüğünün 421 numaralı yayınında (Zirai Bünye ve İstihsal) bulunan 1960 fiyatları kullanılmıştır.

(**) Tane yemler, ot, saman, hayvan iş gücü değeri, hayvan gübresinin tarımda kalan kısmı, tohumluk gibi bitkisel üretim, istatistiklerde brüt olarak verildiğinden, tahminler de buna göre yapılmış ve bu sebepten tohumluk değeri kesim içi girdiler arasında yer almıştır.

Akaryakıt, traktör yakıtlarıyla, Devlet kurumları ve çiftçi elinde bulunduğu tahmin edilen taşıtların yakıt ihtiyaçlarını ihtiva etmektedir. (***) Çeşitli ürün alanlarının ne kadarı üzerinde tarım korunması yapılabileceği, veteriner hizmetlerinin hayvan sayısının hangi oranına ulaştırılacağı ve epidemlerin zaruri kıldığı ihtiyaçlar gözönünde tutularak tarım korunma ve veteriner ilâçları ihtiyacı tahmin edilmiştir. Sanayi yemleri, kepek, yağlı küspeler, pancar küspesi ve yem sanayii yemlerini içine almaktadır. Pamuk, çırçır ve balyalama giderleri pamuk üretim hedefine göre tahmin edilmiştir. Nal, el aletleri ve ötekiler başlığı altında girdiler ise genel tahminler yapılarak elde edilmiştir. Kesim dışı girdilerin 1963 ve 1967 de yüzde 80 kadarı özel kesimce kullanılacak girdilere aittir. Kimyevi gübre ve sanayi yemleri gibi maddelerdeki büyük artışlar özel kesimin payını yükseltmektedir. Bu girdilerin yıllık tahmini döviz ihtiyaçları ise, yıllık toplamların 1963 de yüzde 20 sini, 1967 de ise 18,7 sini teşkil etmektedir. Bunların tesbiti için tarım kesiminin ihtiyacı ile, ilgili öteki kesimlerin üretim imkânları karşılaştırılmıştır.

(***) Benzinli traktörler için yılda traktör başına 3,3 ton benzin, gazlılar için 3,6 ton, gaz ve mazotlular için de 2,8 ton mazot kabul edilmiştir. Taşıtlar için ortalama olarak taşıt başına 3,7 ton benzin hesaplanmıştır.

TABLO : 60 — Tarım kesiminin brüt üretim değerleri (a)

Milyar TL.

	1962	1963	1967	1967 Endeksi 1962 = 100
1. Hububat	8,03	8,27	9,26	115
2. Bakliyat (b)	0,69	0,75	1,21	175
3. Meyve ve sebzeler	6,84	7,17	8,52	125
4. Endüstri bitkileri	3,67	3,90	4,84	132
5. Hayvan ürünleri	9,19	9,97	12,05	131
6. Çayır, mer'a ve sap-saman (c)	5,24	5,32	5,97	114
7. Ormancılık (d)	0,83	0,88	1,15	138
8. Balıkçılık	0,20	0,21	0,56	280
Toplam	34,69	36,47	43,56	125,6

(a) Üretim miktarları 1960 yılında çiftçi eline geçen fiyatlarla çarpılarak bulunmuştur.
(b) Yem bakiyelerini de içine almaktadır.
(c) Mer'a ot üretim değerini ve sap-saman değerini içine almaktadır.
(d) Katma değerler (Net hasıla)

TABLO : 61 — Tarım kesimi yıllık kesim dışı girdileri

Milyon TL.

	1962	1963	1967	1967 Endeksi 1962 = 100
1. Kimyevi gübreler	80.0	143.1	420.8	526.0
2. Akaryakıt	128.9	135.5	150.9	117.1
3. Tarım koruma ilâçları	80.8	129.8	295.9	366.2
4. Veteriner ilâçları	15.0	84.5	89.5	596.6
5. Tohumluk ithali	0.8	3.0	5.0	625.0
6. Traktör ve taşıt kesimleri	86.2	88.9	95.1	110.3
7. Sanayi yemleri	276.8	376.4	565.0	204.1
8. Nal ve diğer hayvancılık giderleri	150.0	150.0	150.0	100.0
9. Pamuk çırçır ve balyalama (a)	17.5	20.4	26.9	153.7
10. Yıllık el aletleri (b)	50.0	52.5	70.0	140.0
11. Ötekiler (c)	50.0	52.5	70.0	140.0
12. Balıkçılık girdileri	13.0	15.0	45.0	346.0
Toplam	949.0	1251.6	1984.1	209.1

(a) Çember, toka, kanaviçe vb.
(b) Çapa, bel, kürek, vb.
(c) Çuval, ip, tel, küfe, macun vb.

TABLO : 62 — Tarım kesimi katma değeri

	1962 Milyon TL.	1963 Milyon TL.	1963 Endeks 1962 = 100	1967 Milyon TL.	1967 Endeksi 1962 = 100
1. Brüt üretim değeri (a)	34.69	36.47	105.2	43.56	125.6
2. Kesim içi girdiler	10.64	10.89	102.3	13.13	123.4
3. Brüt hasıla (1-2)	24.05	25.58	106.4	30.43	126.5
4. Kesim dışı girdiler	0.95	1.25	131.6	1.98	209.1
5. Katma değer (3-4)	23.10	24.03	104.0	28.45	123.2

(a) Ormancılık ve balıkçılık dâhil.

Kesim dışı girdilerde ençok artış kimyevi gübreler, tarım koruma, veteriner ilâçları ve sanayi yemlerinde görülmüştür. Kesim dışı girdilerin toplamı 5 yılda yüzde 109,1 artış göstermektedir.

Bu hesapların sonucu olarak bulunan 5 yıllık katma değer artışı yüzde 23,2 dir. Yıllık katma değer artışı yaklaşık olarak 4,2 dir.

b. Beş Yıllık Plânın İşgücüne Etkisi :

Tarım kesiminde geniş çapta bir işsizlik, ya da gizli işsizlik olduğu bilinmektedir. Beş yıllık programda bu problemin ne dereceye kadar çözülebileceği aşağıda açıklanmıştır.

Tarım kesiminin işgücüne etkisi iki şekilde olmaktadır. Birinci 5 yılda tarım kesiminde yapılacak çeşitli yatırımlar sebebiyle kullanılacak iş gücüdür. İnşaat ve arazi iyileştirme yatırımlarının işgücüne etkisi inşaat kesiminde hesaplanmıştır. İkincisi de bu yatırımlarla meydana gelecek tesislerin işletme ve bakımiyle çiftçinin tarımsal çalışmalarında, entansite dolayısiyle artan işgücü ihtiyacıdır.

Plânın işgücüne enbüyük etkisi, doğrudan doğruya üreticinin çalışma imkânlarını artırması, bugün yılda çok kısa bir süre çalışabilen büyük bir kütlenin daha uzun bir süre çalışmasını sağlaması ve kullanılmayan işgücüne yeni iş imkânları yaratmasıdır.

Bu çalışma kolunda ilâve işgücü ihtiyacının hesaplanmasında, önce önemli ürünlerin suluda ve kuruda iş ihtiyaçları tesbit edilmiş ve artan sulama alanlarına göre ilâve işgücünün ihtiyacı bulunmuştur. Ayrıca geniş çapta bir gübreleme programına yer verilmektedir. Gübreleme ve iyi tohum kullanma sonucunda verimin artmasıyla, ürünün hasat, harman ve taşınmasında iş ihtiyacının çoğalması ve gübrenin tarlaya taşınması, hazırlanması, serpilmesi ile meydana gelen ilâve işçilik de gözönünde tutulmuştur. Ayrıca bugün nadasa bırakılan arazinin bir kısmının plân döneminde ekime ayrılacağı ve bugün yararlanılmayan az bir kısım araziden de ileride yararlanılacağı düşünülerek, bu alanlarda yapılacak tarım çalışmaları için gerekli iş günü tesbit edilmiştir.

Bugün düşük istihdam seviyesinde çalışan çiftçinin fazla olarak yılda 75 iş günü daha (90 takvim günü) çalışacağı varsayılmıştır. Yukarıda bulunan ilâve iş günü bu miktara bölünerek kaç işçiye daha fazla çalışma imkânının sağlandığı tesbit edilmiştir.

Böylece 1962 ye göre, 1967 yılında 2 milyon 638 bin işçinin (çiftçi ve tarım işçisi) bugünkü çalışma süreleri 3 ay daha uzatılacaktır.

Plânın işgücüne başka bir etkisi de, her yıl yapılacak çeşitli tesislerin (sulama şebekeleri, mer'a iyileştirilmesi sedde ve teras inşaatı vb.) işletilmesi ve bakımı ile tarım koruma, veteriner ve ormancılık hizmetleri gibi program döneminde her yıl artacak olan Devlet hizmetleri için yaratacağı ilâve işgücüdür. Bu çalışmaların 1962 ye göre, 1967 yılında yaratacağı ilâve işçi ihtiyacı (yılda 150 iş günü veya 180 takvim günü çalışılacağı varsayımıyla) 65 bin dir.

5. İHRACAT VE İTHALÂT :

a. İhracat :

5 yıllık plân döneminde de, geçmişte olduğu gibi, genel ihracatımızın büyük oranda tarım ürünleri ihracatına dayanacağı tahmin olunmuştur. Bu dönemde geleneksel ihraç maddelerinin geçmişteki eğiliminin devam edeceği; taze meyveler, canlı hayvanlar, balıklar ve ormaa ürünleri ihracatında ise büyük gelişme olacağı tahmin edilmiştir. Bu gelişmeler Tablo : 63 te görülmektedir. Burada, başlıca ürünlerin 1962 ihracat tahminleri 100 kabul edilerek 1967 ihracat endeksi bulunmuştur.

TABLO : 63 — İhracat endeksleri

Ürün	1967 Endeksi 1962 = 100	Ürün	1967 Endeksi 1962 = 100
Arpa	100	Tütün	104
Portakal	500	Mercimek	116
Limon	250	Koyun	218
Kuru incir	120	Sığır	187
Taze üzüm	750	Kıl keçi	225
Kuru üzüm	120	Yapağı	220
Şeftali	533	Tiftik	145
Taze sebzeler (a)	500	Balık	374
Fındık	166	Yağlı tohumlar	63
A. fıstığı	125	Sınai kereste	754
Pamuk	137	İkincil orman ürünleri	441

(a) 1962 yılında tahmin edilen ihracat ihmal edilebileceğinden 1967 endeksi 1963 ihracat tahminine göre hesaplanmıştır.

Taze meyvelerdeki gelişmenin tahminine esas olan düşünce, özellikle Avrupa pazarlarındaki talebin gelişmesi; üzüm, sebze ve şeftali gibi maddelerde ürünlerimizin nitelikleri ve hasat zamanları bakımından üstün durumumuz; bazı ürünlerde ise (Portakal, limonda olduğu gibi) marjinal ihracatçı durumunda olmamızdır.

Canlı hayvanlar ihracatındaki gelişme, yurdumuzdaki canlı hayvan sayısının sabit tutulması politikasıyla ilgili olarak ihracatın teşvik edileceği esasına dayanmaktadır.

Çeşitli ürünlerin tahmin edilen ihracat miktarları Tablo : 64 tedir.

İhracatta karşılaşılan problemler ve alınması gerekli tedbirler ihracat kesiminde toplu olarak yer almıştır.

TABLO :64 — Tarım ürünleri ihracat tahmini

Bin ton

		1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
1.	Arpa	50,0	100,0	100,0
2.	Kuş yemi	12,0	12,0	13,0
3.	Taze sebzeler	—	4,0	20,0
4.	Portakal, mandalina	10,0	12,5	50,0
5.	Limon	10,0	12,5	25,0
6.	Kayısı (Taze)	—	1,0	5,0
7.	Kayısı (Kuru)	1,5	1,7	2,5
8.	Şeftali	3,0	5,0	20,0
9.	Üzüm (Taze)	2,0	3,0	15,0
10.	Üzüm (Kuru)	70,0	75,0	85,0
11.	İncir (Kuru)	35,0	37,0	45,0
12.	Fındık (İç)	30,0	40,0	50,0
13.	A. fıstığı	4,0	3,5	5,0
14.	Pamuk	80,0	75,0	110,0
15.	Tütün	80,0	76,0	83,0
16.	Mercimek	30,0	31,0	35,0
17.	Nohut	5,0	2,0	6,0
18.	Bakla	5,0	5,0	7,0
19.	Koyun (1000 baş)	300,0	350,0	650,0
20.	Sığır (1000 baş)	80,0	90,0	150,0
21.	Kılkeçi (100 baş)	200,0	250,0	450,0
22.	Tiftik	5,5	6,0	8,0
23.	Yapağı	5,0	5,0	11,0
24.	Keçi kılı	0,6	0,5	0,8
25.	Yağlı tohumlar	22,2	13,0	13,8
26.	Sınai kereste (1000 M^3)	10,0	45,0	80,0
27.	İkincil orman ürünleri	13,6	54,0	60,0

b. *İthalât :*

Şeker pancarı, pamuk, çeltik gibi ürünlere ait tohumluklar dışındaki tarımsal maddelerden bugün buğday, bitkisel yağlar, çay ve merinos yapağısı ithal edilmektedir. Bunlardan buğday ve bitkisel yağlar Amerika Birleşik Devletlerinden, tarımsal artık maddeleri anlaşması çerçevesi içinde ithal edilmektedir. Son yıllarda buğday üretimimiz iç talebi karşılayacak kadar gelişmemiştir. Bu durum yurt içindeki stokların sarfedilmesine sebep olmuştur. Bu bakımdan gerek Toprak Mah-

sulleri Ofisinin normal stoklarını tamamlamak ve gerekse çiftçinin alıştığı stokların tesisi için 1963, 1964 ve 1965 yıllarında her yıl yaklaşık olarak 500 bin ton buğday ithal edilmesi gerektiği tahmin edilmiştir. Normal şartlara göre yapılan bu tahminlerde yılın iklim bakımından gidişine göre değişmeler söz konusu olabileceği gibi, 1965 ten sonra da ithalât gerekebilir.

Bitkisel yağ talebindeki gelişme besin kesiminde belirtilmiştir. Bu yağların ham maddesi olan yağlı tohum üretimimizin gelişme imkânları ise sınırlıdır. Bu durum bir yandan, bazı yağlı tohumların ikincil ürün olmaları ve yetişme alanlarının sınırlılığından, öte yandan da bazı yağlı tohumların karşılaştığı hastalıklar ve teşkilât yetersizliğinden ileri gelmektedir. Besin kesiminde yapılan bitkisel yağ üretim ve tüketim tahminlerine göre plân döneminde her yıl 55 bin ton kadar ithalât yapılması gerekecektir.

Üretim ve bugünkü stok dikkate alınarak, 1963 yılından başlıyarak çay ithaline ihtiyaç kalmıyacaktır. Ancak tarım kesimi bakımından durum böyle ise de, gıda kesiminin yaptığı çalışmaya göre, çeşitli çay türlerinin harman yapılması gerektiğinden belirli miktarda çay ithali söz konusu olabilecektir. Bu takdirde yerli çaydan bir miktarının ihracı mümkündür.

Merinos yapağısı ithalâtı da plân döneminde her yıl yaklaşık olarak 11 bin ton olmak üzere devam edecektir.

Tarım kesimi için gerekli makine ve donatımla gübre ilâç v.s. maddelerin ithalâtı yatırımlar ve kesim dışı girdilerde belirtilmiştir.

6. TARIMDA TEKNİK ISLÂHAT, TOPRAĞIN DENGELİ OLARAK KULLANILMASI VE BUNUNLA İLGİLİ TEDBİRLER :

a. Bu programın yürütülmesi tarım sisteminde kesin değişikliklerin yapılmasını gerektirir. Yurdumuz, tarım üretiminin, tarım toprağının genişletilmesi, küçük ayarlamalar yapılarak artırılması dönemini aşmıştır. Bugün karşılaştığımız mesele işlenen toprağın nasıl azaltılabileceği, erozyonun nasıl önlenebileceği, toprağın kullanılmasında dengenin nasıl elde edilebileceğidir. Bu dengenin kurulmasında, dağlık bölgelerle, ovalar ve tarımla sanayi arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi esas olacaktır. Kaynakların sınırlı oluşuyla nüfus baskısı karşısında, söz konusu düzenin ancak uzun bir sürede gerçekleşebileceği de tesbit olunmuştur.

b. Tarımda entansitenin artırılması :

Tablo : 65 toprağın kullanılması bakımından uzun sürede ulaşılacak dengenin ilk beş yıllık dönemdeki başlangıcını göstermektedir. Son 10 yılda mer'a alanı her yıl aşağı yukarı 1 milyon Ha. azalmıştır. Tabloda geçmiş yıllardaki bu azalma eğiliminin durdurulmuş olduğu görülmektedir. Tablodaki ikinci belirti ise entansif tarıma doğru gidiştir. Bu gidişin hızlandırılması için alınacak tedbirler aşağıdadır :

TABLO : 65 — Arazi kullanışı

	1963		1967	
	Milyon Hasıla	%	Milyon Hasıla	%
1. Coğrafi alan	77,7	100	77,7	100
2. Tarım toprakları (x)	25,3	32,5	25,4	32,7
i. Ekili topraklar (xx)	15,3	19,7	15,7	20,3
ii. Bağ - bahçe	2,1	2,7	2,3	2,9
iii. Nadas	7,9	10,1	7,4	9,5
3. Çayır ve mer'alar	28,7	36,9	28,7	36,9
4. Ormanlar	10,6	13,7	10,7	13,7
i. Normal orman	3,9		4,3	
ii. Bozuk orman	6,7		6,4	
5. Ürün getirmeyen topraklar	13,1	16,9	12,9	16,7

(x) Nadas, bağ - bahçe ve ekili topraklar toplamı
(xx) Meyvelikler, sebzelikler, zeytinlikler, bağ ve çay sahaları dâhil

(1) Arazi ıslahı ve toprak muhafazası :

Toprak kaynaklarımızın su ve rüzgâr erozyonundan korunması, tarıma elverişli hale getirilebilecek arazinin ıslahı imarı ve ihyası ile ilgili tedbirlerin alınmasına öncelik verilecektir.

Tarım Bakanlığınca yeniden mer'a açılmasını önleyecek, bu günkü meraların iyileştirilmesini sağlayacak, meradan yararlanma hak ve sistemini düzenliyecek mevzuat hazırlanacaktır. İşlenen toprağın mera aleyhine genişlemesinin durdurulması, toprağın kullanılmasında dengenin kurulması bakımından ulaşılacak ilk hedef olacaktır. Daha iyi bir denge ise, uzun sürede işlenen toprağın - özellikle marjinal toprağın - azaltılması ile elde olunacaktır.

(2) Bitkisel üretimde entansitenin artırılması :

(a) Nadas toprağının, özellikle yemlik baklagillerin nöbetleşmeye konulması suretiyle, azaltılması gerekmektedir. Tablo : 65 te nadas toprağının 1967 ye kadar yüzde 6,5 azaltılması gerekeceği belirtilmiştir. Bu oranın daha büyük olmasının organizasyon sınırlamaları bakımından, 5 yıllık dönemde elde edilemiyeceği düşünülmüştür. Nadas alanında azalmanın gerçekleşmesi için, Tarım Bakanlığı, Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş., Toprak Mahsulleri Ofisi işbirliği yapacaklardır.

(b) Sulama :

Entansif tarımın gelişmesinde ve verimliliğin artmasında en önemli faktörlerden birisi sulamadır. Bugünkü su kaynaklarımızın yüzde 25 inin kısmen geliştirildiği tahmin olunmaktadır. Bu bakımdan, tarım toprağının genişletilmesi imkânının çok az bulunduğu da gözönünde tutularak su kaynaklarımızın hızla geliştirilmesi gerekmektedir.

Tablo : 66 plân döneminde ürünler bakımından sulanacak alanı göstermektedir. Sulama ile entansif tarıma geçildikçe hububat alanının sulanan alanlar içindeki oranının azalması gerekir. Ancak, kış bitkisi ola-

TABLO : 66 — Sulama

Bitkiler	1962				1967			
	Sulanan			Sulanmayan toprak Bin H.	Sulanan			Sulanmayan toprak Bin H.
	Yüz ölçüm Bin H.	Yüzde oranı	Endeks		Yüz ölçüm Bin H.	Yüzde oranı	Endeks	
Buğday	200	17,9	100	7500	300	18,4	150	7200
Pamuk	250	22,4	470	470	400	24,5	160	300
Sebzeler	200	16,1	100		220	12,3	111	
Turunçgiller	25	2,2	100	—	37	2,3	148	—
Öbür meyveler	145	14,8	100	1960	173	11,8	117	1837
Mısır	70	6,3	100	640	90	5,5	127	710
Şeker pancarı	82	7,3	100	51	105	6,4	128	47
Pirinç	60	5,4	100	—	75	4,6	125	—
Yem bitkileri ve çayır.	30	2,7	100	—	130	8,0	500	—
Öbürleri	53	4,7	100	5899	100	6,1	213	6241
Toplam	1115	100	100	16250	1630	100	146	16335

Not :

1. *Sulanan topraklar hakkında elde güvenilir bir istatistik yoktur. Türkiye'de sulanan alanlar için elde bulunan tahminler gözönüne alınarak, bugün sulanan alanın 1.115.000 Ha. olduğu kabul edilmiştir.*

2. *Beş yıllık plân döneminde bugün sulanan toprağa ek olarak 515 bin Ha. toprak sulanmış olacaktır. Bunun 100 bin Ha. 1 küçük su işleri ile sağlanacaktır.*

3. *1962 de, sebze (Yazlık ve kışlık sebzeler) yetiştirilen alanlarının yüzde 50 sinde, hububat ve öbür ürünler ekim alanlarının yüzde 15 inde; 1967 de ise sebze alanlarının yine yüzde 50 sinde hububat ve öbürlerinin yüzde 40 ında yılda iki ürün alınacaktır.*

4. *Böylece 1962 de 130.000 Ha. (Sulanan alanın yüzde 11,5 u) ve 1967 de 285.000 Ha. da (Sulanan alanın 17,5 u) iki ürün elde edilecektir.*

rak nöbetleşmeye girmeleri zorunluluğu ve çiftçilerin kendi ihtiyaçları olan hububatı doğrudan doğruya üretme alışkanlıkları dolayısiyle, sulanan alanlar içinde hububat oranının yüzde 20 çevresinde olacağı tahmin edilmiştir. Bu tahmine esas olan başka bir faktör ise, sulanan alanlar arasında bulunan bazı yerlerde sınırlı su imkânı dolayısiyle hububatın nöbetleşmeye girmesi zorunluluğudur.

Sulama programının gerçekleşmesi sonucu 515 hektarlık arazinin sulanması ile tarım alanı içinde, sulanan alanların oranı yüzde 4,3 ten 6,3 e yükseltilecektir. Ayrıca sulanan alanların dönem başında yüzde 11,5 un üzerinde, 1967 ye kadar ise yüzde 17,5 in üzerinde iki ürün alınacağı tahmin edilmiştir. Plân döneminde sulamaya yeni açılacak alanların tâyininde, organizasyon sınırlamaları gözönünde tutularak, çeşitli tarım ürünleri için ulaşılması gerekli üretim hacmi, toprak imkânı ve sulu, kuru şartlarda birim alandan elde edilebilecek verimler esas alınmıştır. Su ve toprak kaynakları bakımından ekonomik potansiyeli yüksek görülen ve özellikle sulamadan büyük faydalar beklenen geri kalmış bölgelerin sulama konusu ile büyük sulama üniteleri kurulmasına elverişli büyük ve devamlı akarsuları bulunmayan ve kuraklık çeken geri kalmış bölgelerde küçük sulama işlerinin etüd ve projelerinin yapılmasına ve inşaat safhasına geçilmesine öncelik verilecektir.

Sulama tesislerinden rasyonel olarak yararlanılması için su dağıtım kanalları ile tarla içi sulama tesislerini tamamlayıcı yatırımların yapılması, gübre ve iyi tohum kullanılması, mücadele faaliyetleri ve tarımsal yayım hizmetlerinin sulanan bölgelere toplanması şarttır. Bu bakımdan sulama programlariyle yayın programlarının koordinasyonu sağlanacaktır.

Bugün Devletçe işletmeye açılan şebekelerden yararlanılarak sulanan alanların gelişimine öncelik tanınacaktır.

Devlet sulama şebekelerinde sulamadan yararlanabilmek için çiftçilerin sulama birlikleri kurmaları bir ön şart haline getirilecektir. Bunun sağlanması, gerek bugünkü, gerekse yeni yapılacak şebekelerde dikkate alınacaktır. Kendiliklerinden birlik kurarak sulama tesisleri yapmak isteyen çiftçilerin bu projeleri ekonomik görüldüğü takdirde, Devlet yatırımlara katılmayı ve kredi yoluyla yardım yapmayı öncelikle ele alacaktır.

Sulamadan en çok fayda sağlanması için sulama projelerinin toprak toplulaştırılmasiyle birlikte yürütecek ve su haklarını düzenliyecek mevzuat, Tarım, Bayındırlık, Adalet ve İçişleri Bakanlıklarınca hazırlanacaktır.

(c) Kimyevi gübreler :

1967 yılına kadar yıllık kimyevi gübre kullanma seviyesinin 1 milyon tonu aşacağı tahmin olunmuştur. Tarım maddeleri arzının tahmin olunan talebi karşılayabilmesi için yılda kullanılacak gübrenin tablo 67 de bildirilen seviyenin altına düşmemesi gerekir. Kimyevi gübrelerde 5 yılda 5 kattan çok bir artış tahmini aşırı görülebilirse de, şimdiki se-

GÜBRELEME

(1)	1963 Azotlu (2)	1963 Fosforlu (3)	1963 Potaslı (4)	1967 Azotlu (5)	1967 Fosforlu (6)	1967 Potaslı (7)
I — Hububat						
1.1 Buğday	20,0	44,4	—	97,0	313,0	—
1.2 Arpa	—	26,6	—	—	66,7	—
1.3 Mısır	6,0	4,4	0,8	56,1	44,3	5,0
1.4 Pirinç	2,0	2,2	—	10,0	11,0	—
Yekûn	28,0	77,6	0,8	163,1	435,0	5,0
II — 2.1 Meyveler	45,0	47,2	8,4	60,0	55,5	10,0
2.2 Sebzeler	25,0	12,7	7,0	40,0	17,7	9,6
Yekûn	70,0	59,9	15,4	100,0	73,2	19,6
III — Endüstri bitkileri						
3.1 Patates	4,0	3,3	1,4	9,0	8,3	3,6
3.2 Pancar	21,5	16,1	—	29,0	26,6	3,8
3.3 Pamuk	37,0	83,3	—	118,0	133,4	—
3.4 Yağlı tohumlar	3,5	0,5	1,6	9,9	18,3	3,0
Yekûn	166,0	103,2	3,0	165,9	186,6	10,4
IV — Çayır mera	4,0	6,6	—	35,0	62,2	—
Diğerleri	—	30,0	2,4	2,0	8,0	1,0
Yekûn	168,0	277,3	21,6	465,0	765,0	36,0

1963 gübre ihtiyacı 466,9 bin ton
1967 gübre ihtiyacı 1 866,0 bin ton

viyenin oldukça düşük olması ve işlenecek alanın sınırlı oluşunun yarattığı baskı sonucu, talebin artacağı ümit edilerek gübre tüketiminde tahmin edilen bu artışın mümkün olacağı düşünülmüştür.

Gübre programının yürütülmesini sağlıyacak faktörlerden birisi, ürün fiyatları ile gübre fiyatları arasında 1961-1962 de yürürlükte olan ilişkinin bozulmamasıdır. Bu tedbirin, ürünlerin özelliklerine göre gerekli zamanda gübrenin üretim bölgelerinde bulunmasını sağlıyacak merkezi bir dağıtım sisteminin kurulması, kredi ve yayım tedbirleriyle de tamamlanması şarttır. Dağıtım sisteminden, Tarım Bakanlığı sorumludur. Tarım Bakanlığı bu işi Sanayi Bakanlığı Ticaret Bakanlığı ile de, işbirliği yaparak düzenliyecektir. Yerli fabrikaların üreteceği gübrenin fabrikalardan satın alınması garanti edildikten sonra ihtiyacın kalanı ithal edilecektir. Bunu Türkiye Zirai Donatım Kurumu, fabrikalarla işbirliği yaparak ayarlıyacaktır.

G Ü B R E L E M E

(1)	1963 Azotlu (2)	1963 Fosforlu (3)	1963 Potaslı (4)	1967 Azotlu (5)	1967 Fosforlu (6)	1967 Potaslı (7)
I - Hububat						
1.1 Buğday	20,0	44,4	—	97,0	313,0	—
1.2 Arpa	—	26,6	—	—	66,7	—
1.3 Mısır	6,0	4,4	0,8	56,1	44,3	5,0
1.4 Pirinç	2,0	2,2	—	10,9	11,0	—
Yekûn	28,0	77,6	0,8	163,1	435,0	5,0
II - 2.1 Meyvalar	45,0	47,2	8,4	60,0	55,5	10,0
2.2 Sebzeler	25,0	12,7	7,0	40,0	17,7	9,6
Yekûn	70,0	59,9	15,4	100,0	73,2	19,6
III - Endüstri bitkileri						
3.1 Patates	4,0	3,3	1,4	9,0	8,3	3,6
3.2 Pancar	21,5	16,1	—	29,0	26,6	3,8
3.3 Pamuk	37,0	83,3	—	118,0	133,4	—
3.4 Yağlı tohumlar	3,5	0,5	1,6	9,9	18,3	3,0
Yekûn	166,0	103,2	3,0	165,9	186,6	10,4
IV - Çayır mera	4,0	6,6	—	35,0	62,2	—
Diğerleri	—	30,0	2,4	2,0	8,0	1,0
Yekûn	168,0	277,3	21,6	465,0	765,0	36,0

1963 gübre ihtiyacı 466,9 bin ton 1967 gübre ihtiyacı 1 266,0 bin ton

Kullanılacak yıllık gübre hacmine göre Tarım Bakanlığınca önerilecek kredi fonunun, yalnız bu amaçla kullanılmak üzere ayrılması, konusu, Maliye, Ticaret ve Tarım Bakanlıkları ve T. C. Ziraat Bankasınca sağlanmalıdır. Kredinin ayni verilmesinin gübre programındaki önemi dikkate alınarak bu konuda merkezi dağıtım sistemi ile Ziraat Bankasının tedbir alması zorunlu görülmüştür.

Tarım Bakanlığı çiftçilere yalnız gübre kullanılmasını öğretmek ve desteklemek amacıyla çalışmak üzere 200 kadar tarımcıyı gübrelenecek ürün bölgelerinde görevlendirecektir. Gübre programının başarısında bunun çok büyük bir önemi vardır.

(d) Islah edilmiş tohumluk :

İyi nitelikte tohumluk kullanılan yerlerde ortalama olarak ürünün yüzde 10 artabileceği tahmin olunmuştur. Mısır ve pamuk gibi bazı ürünlerde bu yolla daha çok bir artış sağlamak mümkün görülmektedir. Verimi arttırma yanında standart ürün alma bakımından da iyi tohumluğun önemi plânda gözönünde tutulmuştur. Çeşitli bitkiler için yıllık sertifikalı tohumluk ihtiyacı 400 bin ton civarındadır. Bugünkü şartlarda bunun ancak 1/4 ünün karşılanabileceği tahmin olunmuştur. Tohumluk meselesinin bir an önce çözülmesi gerektiği kabul edilerek 1967 yılına kadar yıllık sertifikalı tohumluk ihtiyacının 3/4 ünün karşılanması hedef alınmıştır. Tarım Bakanlığı tohumluk problemini bu hedefe ulaşmak üzere ele alacaktır. Devlet Üretme Çiftlikleri özellikle hububat tohumluğu ihtiyacının karşılanmasından sorumlu bir kurum olarak çalıştırılacaktır. Devlet Üretme Çiftlikleri bu görevi Tarım Bakanlığı Tarım Araştırma ve Tohumluk sertifikasyon teşkilâtının teknik bakımdan tesbit ettiği esaslara göre yapacaktır.

5 yıllık plân döneminde yenilenecek pamuk tohumluğu ihtiyacının tamamının karşılanması, ayçiçeği, yerfıstığı gibi önemli yağlı tohumların tohumluk meselelerinin çözülmesi için kesin bir programla çalışılmalıdır.

Mera iyileştirmesi ve yem bitkileri tarımında düşünülen gelişmeyi sağlıyabilmek için Tarım Bakanlığınca kurulan Tohum Üretme Merkezlerinin tam kapasite ile çalışmaları sağlanacaktır.

Tohumluk programının yürütülmesinde sözleşmeli çiftçilerden de yararlanılacak ve T. C. Ziraat Bankası bu amaçla Tarım Bakanlığının bildireceği miktara göre kredi fonu ayıracaktır.

(e) Plân döneminde meyva fidanı ve bağ çubuğu için yıllık ihtiyacın 40 milyon kadar olduğu tahmin olunmuştur. Bugün ihtiyacın aşağı yukarı yüzde 20 si Tarım Bakanlığına bağlı fidanlıklarca karşılanabilmektedir. 1967 ye kadar yıllık ihtiyacın yüzde 40 ının fidanlık kurumları ve Tarım Bakanlığınca tâyin edilen esaslara göre özel teşebbüsce yetiştirilmesi düşünülmüştür.

5 yıllık plân döneminde gerekli meyvesiz fidan ihtiyacı 1500 milyon kadardır. Orman fidanlıklarının bu talebi karşılayacak şekilde

genişletilmesi, yenilerinin kurulması ve elde olunacak fidanlarla 324 bin hektar orman alanının ağaçlandırılması tasarlanmıştır.

(f) Tarımsal mücadele :

Plân döneminde tarımsal mücadele bakımından Devletin birinci derecede rol oynaması ilkesi kabul edilmiştir. Güne, çekirge vb. gibi geniş çapta yıkıntı yapan zararlılar ve epidemik hastalıklarla mücadelenin, mücadele teşkilâtınca yapılması, buna çiftçinin katılmasının da sağlanması, bu çapta zarar vermiyen mücadele konularında ise çiftçinin yapacağı mücadelede Devletin önderlik edici, öğretici ve gerektiğinde denetleyici durumda olması gerektiği düşünülmüştür. Tarım mücadelesi yapmak üzere özel teşebbüsün gelişmesinin desteklenmesi uygun görülmüş, ancak bunların çalışmalarının genel mücadele programı çerçevesinde ve teknik şartlara uygun olarak yürütülüp yürütülmediğinin, mücadele teşkilâtınca denetlenmesi gerektiği tesbit olunmuştur.

(g) Makinalaşma :

Bu konu iki bakımdan ele alınmıştır. Bunlardan birisi çeki kuvveti, öbürü de çeşitli tarım işleri için kullanılan makinalardır. Plân döneminde traktör sayısının yüzde 14 artacağı tahmin olunmuştur. Bu dönemde traktör sayısında önemli bir artış sağlamaktan çok, bugünkü traktör parkının tam çalışır durumda olmasını sağlamak esas alınmıştır. Plân dönemi için bu artışın yeter olduğu kabul edilmiştir.

Çeki konusu, iş hayvanları bölümünde daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Çeşitli tarım işleri için kullanılan makinalara olan ihtiyacın tesbitinde teknik bakımdan kullanılması gereken ve büyük oranda işgücünü azaltmıyan makinalar üzerinde durulmuştur. Plân dönemi sonunda başlangıca oranla bugünkü biçer döğer sayısının yüzde 30 az olacağı tahmin edilmiştir. Hayvanlar çekilir hububat mibzerinde ise ayrı dönemde yüzde 230 artış olması gerektiği hesaplanmıştır. Mibzer ihtiyacının tesbitinde gübreleneceği tahmin edilen 2 milyon hektar toprak dikkate alınmıştır. Temiz tohumluk meselesinin plân döneminde çözülmesi kararlaştırılmış, bu amaçla hesaplanan 6 bin selektör ihtiyacının tamamının karşılanması kabul edilmiştir. İşgücü yerine konulmakla birlikte harman makinaları sayısının da artması gerekli görülmüştür. Hayvan pulluğu sayısının ise son 7 yıllık gidişe bakılarak yılda 30 bin artacağı kabul edilmiştir.

c. Hayvancılığın özel problemleri :

Ne şekilde ele alınırsa alınsın hayvancılığın durumu incelenirken toprak kullanma problemi kendini göstermektedir. Son 10 - 12 yılda işlenmiş olan marjinal toprakların tamamının plân döneminde yeniden eski haline döndürülmesi mümkün görülmemiştir. Ancak plân döneminde yeni meralar açılmasının durdurulması, daha uzun dönemde ise sürül-

müş bazı marjinal toprakların yeniden meraya çevrilmesi amaç alınmıştır. Mera üzerindeki baskının artmasının, büyük baş hayvan sayısının sabit tutulması, keçi sayısının azaltılması ve yem bitkileri tarımının geliştirilmesiyle belli bir oranda önlenebilmesi mümkün görülmüştür.

(1) Aşırı Otlatma problemi :

Tablo 68 meraların aşırı otlatılma sınırını ortalama bir hesaba dayanarak göstermektedir.

TABLO : 68 — Meralarda aşırı otlatma

	Milyon hektar (1)	B. B. H. B. olarak kapasite Milyon baş (a) (2)	
Normal mera	8,2	8,2	(b)
Bozuk mera	20,4	6,8	(b)
TOPLAM	28,6	15,0	
Mevcut B. B. H. B.		18,6	(c)
Aşırı otlatma sınırı		% 24	(d)

Aslında keçi, katır, at ve develer sayılmadığı için aşırı otlatma sınırı düşük tahmin edilmiş olmaktadır. Çünkü bu hayvanların da önemli bir kısmı meralarda otlamaktadır. Fazla hayvan sayısının baskısı orman için de kendini göstermektedir. Teknik olarak bu problemin çözümü hayvan sayısının büyük oranda azaltılmasına, orman içinde hayvan otlatılmasına engel olunmasına, tarım işletmelerinde de hayvancılık yem tarımının birlikte yürütülmesine bağlı görülmektedir. Ancak bu yollarla meselenin çözülmesinde çeşitli engellerle karşılaşılacaktır. Hayvan baskısının aşırı olarak bulunduğu yerleri gösteren kadastro etüdleri yoktur. İyileştirilmesi mümkün olan meraların yerleri kesin olarak tesbit edilmemiştir. Çiftçi ailelerinin çoğunun kendi ihtiyaçları için bir, ya da iki hayvan beslemeleri, meselenin radikal olarak çözülmesini sosyal bakımdan güçleştirmektedir. Bunda tarım dışı çalıştırma azlığı da önemli rol oynamaktadır. Ayrıca organizasyon sınırlamaları da meseleyi güçleştirmektedir. Bununla birlikte bu konuda aşağıdaki tedbirlerin alınması uygun görülmüştür.

(a) Örnekleme yolu ile, hızlı sonuç veren, bir kadastro etüdü yapılacak çeşitli tipteki mer'alar tesbit edilecektir.

(a) B. B. H. B. — Büyükbaş hayvan birimi.

(b) Normal Türkiye şartlarına göre tahmin edilmiştir.

(c) Halen mevcut 76 milyon baş hayvan 24,1 milyon büyükbaş hayvan birimi etmektedir. Keçi, at, katır ve deve sayılmazsa bu miktar 18,6 milyon B. B. H. B. dir.

(d) 18.6X100/15=124

(b) Sürü sahiplerinin sahip oldukları hayvan sayıları hakkında istatistik etüdleri yapılacaktır.

(c) Çıkarılacak Mer'a Kanununda mer'alardan kimlerin ne şekilde ve hangi şartlarla yararlanacağı açık olarak belirtilecektir. Kamu ve orta malı mer'alardan yararlanmada, sürü sahiplerinin en çok sürü sayısı, sınırlanacaktır.

(d) Toprağı kullanma politikasında da belirtildiği gibi, yem bitkileri tarımı geliştirilecektir. Toprağın kullanılması bakımından öbür bitkilerin yem bitkilerine rakip olmaları söz konusu ise de, yem bitkileri programının, 1967 ye kadar hayvanların yem ihtiyacının aşağı yukarı yüzde 14 ünü karşılayabilecek şekilde gelişeceği tahmin olunmuştur.

(e) Plân döneminde 500 bin hektar meranın iyileştirilmesi amaç edinilmiştir. Tarım Bakanlığı mer'a çalışmalarını buna göre yürütecektir.

(f) İş hayvanları sayısının azaltılması : Plân döneminde bunun mümkün olabileceği tahmin olunmaktadır. Ancak uzun sürede bir azalma beklenmektedir. Plân döneminde çeki hayvanı sayısının sabit tutulması ve bugünkülerin yüzde 5 oranında daha iyi beslenerek iş veriminin arttırılması mümkündür. Çift amaçla kullanılabilen hayvanların yalnız iş için kullanılan hayvanlar yerine konulması için gerekli tedbirlerin alınması da yararlı görülmüştür.

TABLO : 69 — Çeki gücü

	1963		1967	
	Aded (1)	Hp (Milyon)	Aded (2)	Hp (Milyon)
Traktör (Bin)	44,3	1,0 (a)	48,0	1,1 (e)
Öküz (Milyon)	4,0	2,0 (b)	4,0	2,0 (b)
Manda (Milyon)	0,4	0,3 (c)	0,4	0,3 (c)
At, katır (Milyon)	0,9	0,7 (d)	0,9	0,7 (d)
Toplam (Milyon)		4,0		4,1

(a) Bir traktör 25 Hp kabul edilmiş ancak istatistiklerde mevcut görüleceklerin yüzde 10 undan faal olmıyacağı farz olunmuştur.

(b) Bir öküz = 0,5 Hp

(c) Bir manda = 0,8 Hp

(d) Bir at = 0,8 Hp

(e) Bir traktör = 23 Hp. Bu suretle 1967 ye kadar küçük tahatlı traktörlerin artmasiyle ortalama gücün 25 Hp. den 23 e düşeceği tahmin olunmuştur.

Bugünkü çeki gücünden yurdun her yanında aynı oranda yararlanılamadığı tahmin olunmaktadır. Bununla birlikte beygir gücü başına 8 hektar (a) toprak kabul edilmek suretiyle, yurt ortalaması olarak, bugünkü çeki gücünün yaklaşık olarak yüzde 80 inin kullanıldığı tahmin edilmiştir. Plân döneminde entansitenin yaklaşık olarak yüzde 20 artacağı düşünülerek (b), yüzde 20 oranında kullanılmayan çeki gücü kapasitesinin büyük bir kısmının kullanılacağı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan bazı işlerin belli süre içinde yapılması gerekeceği de dikkate alınarak, traktör sayısında yüzde 14 artışın çeki ihtiyacını ancak karşılayabileceği düşünülmüştür.

(g) Bölüm bölüm uygulanacak kıl keçisi azaltma programı, keçi sahibi ailelerine yeni iş alanları açılmasıyla birlikte yürütülecektir. Belli bir sayının üstünde keçi sahibi olanların müterakki bir vergiye tabi tutulmaları fikri üzerinde de durulmak gerekir.

(h) Canlı hayvan veya et ihracatının artırılmasına çalışılacaktır.

(i) Et ve Balık Kurumunun, alımlarını mer'a ve ormana baskının fazla olduğu bölgelere yöneltmesi imkânları araştırılacaktır.

(2) Tarım işletmelerinde bitkisel üretimle hayvancılığın birlikte yürütülmesi : (1) inci maddede de belirtilen tedbirlerin işletmelerde yem tarımıyla hayvancılığın birlikte yürütülmesi tedbiriyle tamamlanması gerekir. Böylece, nöbetleşmede yem bitkileri yer almak suretiyle yem ihtiyacının bir kısmı karşılanacak, aynı zamanda sanayi yemlerinin tüketimi için uygun ortam yaratılmış olacaktır. Yem tarımının gelişmesini sınırlandırıcı teşkilât problemleri ve kuruluş güçlükleri bulunduğu gözönünde tutulmuştur. Yüksek nüfus artış hızının yarattığı baskı, bitkisel besin üretimine öncelik verilmesini gerektirmektedir. Çünkü bugünkü prodüktivite seviyesiyle belli alandan bitkisel besin üretim yoluyla, hayvansal besin üretimine göre daha çok sayıda insanı doyurmak mümkündür. Bu bakımdan yem tarımının gelişmesine, prodüktivitenin artması yanında gelir artışı ve besleme politikasının da etkisi olacaktır. Nöbetleşme yoluyla bitkisel ve hayvansal üretim bağdaştırılarak, her iki üretimi de artırmak belli bir ölçüde mümkündür. Bunun için esas olarak hayvancılık yapılan yerlerde yem tarımının, bitkisel üretim esas olan işletmelerde ise hayvancılığın geliştirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca uygun olan bölgelerde teknik hayvancılık işletmelerinin kurulması desteklenecektir.

(3) Hayvancılık politikasında (1) ve (2) nci maddelerde gösterilen tedbirlerle birlikte hayvan hastalıklariyle savaşılacak, yerli hayvanlarımız çeşitli yollarla ıslah edilecektir. Plân döneminde hayvanlarımızın ıslahı ve dolayısiyle verim artışlarının ancak bugünkü hayvan sayımızın yüzde 50 sinde gerçekleştirilebilmesi mümkün görülmüştür.

(a) Toprağın parçalı ve dağınık oluşu dikkate alınmıştır.

(b) Tarım toprağı aynı kalmak suretiyle hasılanın yaklaşık olarak yüzde 20 artacağı tahminine göre.

Plân döneminde halkın paraziter hastalıklarla mücadeleye doğrudan doğruya katılması için hastalıklarla mücadele ve verim artışı yönünden de eğitimleri düşünülmüştür.

(4) Hayvan ürünlerini işleyen sanayiin gelişmesi de ekstansif mera hayvancılığından entansif hayvan yetiştiriciliğine geçişi destekliyecektir. Örneğin süt sanayiinde tahmin edilen yüzde 50 hasıla artışının hayvancılığın gelişmesiyle birlikte yürüyeceği düşünülmüştür. Bugün, işleme, taşıma ve pazarlama güçlüklerinin bazı bölgelerde üretim fazlası yarattığı ve potansiyel üretim hacminin elde edilmemesine sebep olduğu kesindir.

d. Ormancılık :

(1) Ormancılık politikasının ana çizgileri başlıca üç bölümde toplanmaktadır :

(a) Ormanları korumak ve sürekliliğini sağlamak.

(b) Bozuk ormanları imar ve ıslâh etmek, böylece bugünkü ormanların niteliklerini yükseltmek, verimlerini artırmak ve ormanları rasyonel bir şekilde işletmek.

(c) Ağaçlandırma yoluyla yeni orman alanları kazanmak ve su havzalarının doğal ve ekolojik dengesi üzerinde ormanların olumlu etkilerini gerçekleştirmek.

(2) Bunların gerçekleştirilmesi için üretime elverişli ve verimli ormanlar üzerinde durulmuştur. Bu sebeple, ormanların verim gücüne göre ayarlanmış daha rasyonel bir ormancılık politikası güdülecektir.

Önemli problemler şöylece ele alınmaktadır :

(a) Özellikle verim gücü yüksek olan ormanlardan başlanarak, onbeş yıllık süre içinde orman korumasıyla ilgili kesin tedbirlerin alınması üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra, ağaçlandırma ve orman topraklarının korunması çalışmaları konusunda Orman, Devlet Su İşleri ve Topraksu teşkilâtları arasında işbirliği yapılacaktır.

(b) Nüfusun seyrek olduğu yerlerden başlanarak, verimi yüksek olan ormanların geliştirilmesi esas alınmıştır. Bunun sağlanması için orman alanına oranla çok az olan orman yolu şebekesinin kısa bir zamanda tamamlanması düşünülmüştür. Ormanların amenajman planları, modern ormancılık gereklerine göre hazırlanacaktır. Böylece orman ürünlerinin üretimi artacak, orman yolları yapımıyla üretim ve taşıma işlerinde mahallî işgücü değerlendirilecektir. Ayrıca üretilecek orman ürünlerinin değerlendirilmesi de ele alınmıştır. Yatırımların büyük bir bölümü, yukarıda belirtilen konularda olacaktır.

(c) Toprak ve iklim şartlarının en uygun olduğu yerlerde, çabuk büyüyen ağaç türlerinin çok sayıda dikimine önem verilmiştir. Bu konu özellikle, tarım topraklarında koruyucu rüzgâr şeridi olarak yararlı olmakta ve özel sektör bu yönde desteklenmektedir.

(d) Ormancılıkta kalkınmayı sağlamak için alınması düşünülen önemli tedbirler aşağıda sıralanmıştır.

(ı) Ormanların kadastrosu ve amenajman planları çabuklukla tamamlanacaktır.

(ıı) Ormanların korunması ve özellikle orman yangınları önlenecek, rastgele kesimlere karşı yapılan mücadelenin etkinliği sağlanacaktır.

(ııı) Ormanların her parçasının işletmeye açılması amacıyle, orman yolları kısa bir zamanda tamamlanacaktır.

ıv) Orman içi meraları iyileştirilecek ve orman için çok zararlı olan kılkeçisi sayısı, hayvancılık bölümünde belirtildiği gibi azaltılacaktır.

Plân döneminde bir deneme olarak halk-orman ilişkilerinin düzenlenmesi bakımından, orman içinde yaşayan halkın bulundukları yerlerde kalkındırılmasına başlanacak, bu konuda kooperatifler kurulması desteklenecektir. Bu denemeden alınacak sonuçlara göre köy kalkınması çalışmalarına devam olunacaktır.

(v) Daha rasyonel bir ormancılık yapmak amacıyla bugün için çok büyük olan orman işletme genişlikleri küçültülecek ve yeterince teknik ve yardımcı eleman yetiştirilecektir. Üretim ve taşıma işlerinde çalışan orman işçilerinin eğitimi sağlanacaktır.

(vı) Üretilen orman ürünleri iç ve dış piyasalara göre standardizasyona tabi tutulacak, üretim ve taşıma işleri modern metotlara göre yapılacaktır.

(vıı) Ormanların verimi, yakacak odun talebini karşılamamaktadır. Böylece talep ile üretim arasındaki farkın, ikame maddeleri ve yakacak odunda israfı önleyecek tedbirlerle kapatılması ele alınmıştır.

(vıı) Ötedenberi ihracat maddesi olarak üretilen palamut ormanlarından, tarıma elverişli olmayanların ve fıstık çamı ormanlarının yıkıntısını önlemek amacıyla, özel orman rejimine tabi tutulmaları sağlanacaktır.

e. Balıkçılık :

Bu konuda yürütülecek ana politika denizlerimizde bulunan balık ve başka su ürünleri kaynaklarının modern işletmecilik anlayışıyla değerlendirilmesidir. Yürürlükte olan mevzuat 1879 tarihlidir. Bunda gereksiz koruyucu hükümler vardır. Balıkçılık politikasının yürütülmesi için alınması gerekli tedbirler şunlardır :

a. Eski mevzuat değiştirilerek yerine rasyonel işletmeciliği geliştirici bir «Su Ürünleri Kanunu» yapılmalıdır.

b. Balıkçılıkla ilgili kamu hizmetleri toplu bir şekilde organize edilecektir.

c. Balıkçılık araştırmalarının hızlandırılması için tedbir alınacaktır.

d. Balıkçıların Ziraat Bankasından zamanında ve kolay kredi almaları, tekne ve donatımın sigorta edilmesi ve teminat olarak kabulü imkânları hazırlanacaktır.

e. Balıkçılık eğitiminin organizasyonu için imkânlar araştırılacaktır.

f. Balıkçıların kooperatifleşmeleri ve özellikle iç sularda iltizam usulü işletmeler yerine köy işletmeleri desteklenecektir.

g. Balık üretmeciliği işine önem verilecektir.

h. Balık satışı ve üretiminde toplanmayı sağlamak için üretim bölgelerinde balıkhaneler kurulacaktır.

ı. Balıkçılık motor ve araçlarının mümkün olduğu kadar tek tip olmasına çalışılacaktır.

i. İhracat işi basitleştirilecek ve ihraç şekli standardize edilecektir.

j. Sürekli olarak balık konserve mamulleri ihraç edebilmek için ambalaj maddesi ve gerekirse ham madde ithaline imkân sağlanacaktır.

k. Balıkçıların can ve mal güvenliğini sağlıyacak tedbirler alınacaktır.

l. Gerekli kıyılarda balıkçı motörlerinin kötü havalarda sığınabilecekleri barınaklar zinciri kurulacaktır.

m. Kara sularını 6 mile, balıkçılık alanını 12 mile çıkarmak için kanun çıkarılacaktır.

MÜESSESELERDE REFORM

1. İDARİ TEŞKİLÂT :

a. Tarım politikasının tâyini için gerekli bilgilerin düzenlenmesi :

(1) Plânlama ihtiyaçlarını karşılayacak bilgilerin elde edilmesi için tarım istatistiklerini toplama ve sınıflama sistemi yeni baştan düzenlenecektir. Elde edilecek tarım sayımı bilgileri yanında tarım üretimi, pazarlanan miktarlar, stok tahminleri, çiftçinin eline geçen ve çiftçinin ödediği fiyatlar, çiftçi geliri malsahibi, ortakçı, kiracı ve yalnız hayvancılık yapanlar dâhil), çiftçilerin borçlanma durumu v. b. bilgileri de derlenecektir. Bilgiler, bilinen istatistikler şeklinde elde edildiği gibi ayrıca, örnekleme etüdleri, kadastro etüdleri, çiftçi aile bütçeleri etüdleri, kredi etüdleri yoluyla da elde olunacaktır. Plânda ayarlamalar yapma gerekeceği dikkate alınarak ivedi ihtiyaçları karşılamak üzere hızla istatistik bilgiler elde edilmesini mümkün kılacak idari ve hukuki tedbirler alınacaktır. Tarım Bakanlığı tarım ekonomisiyle ilgili araştırmaları toplu olarak organize edecek ve Devlet İstatistik Enstitüsü ile işbirliği yapacaktır.

b. İdari reform :

Devletin tarım sektöründe yapacağı hizmetlerin neler olacağı belirtilecek, teşkilât bu hizmetleri karşılayacak şekilde kurulacaktır. Teşkilât, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi, bitkisel üretim, hayvansal üretim, bitki hastalık ve zararlıları ile savaş ve hayvan hastalıkları ile savaş konularında gerekli gelişmeyi sağlıyacak şekilde olacaktır.

Yayım, araştırma ve eğitim hizmetlerinin bir bütün olarak yürütülmesi için gerekli işbirliği sağlanacaktır.

Tarımsal ürünlerin pazarlama ve değerlendirilmesi konusunda Devletin yapacağı hizmetler düzenlenecektir.

İdari düzenleme ile birlikte teknik personelin toprakta daha verimli ve daha çok çalışmalarını destekleyici tedbirler alınacak, yayım personelinin idari hizmetlerde kullanılmamaları sağlanacaktır.

Tarım Bakanlığına bağlı olmayan teşkilâtların tarım hizmetlerinin tarım politikasına uygun olarak yürütülmesinde işbirliği sağlanacaktır.

2. TARIM HİZMETLERİNİN ISLÂHI :

a. Tarım yayımı :

Plânda gösterilen tarımsal hedeflere ulaşmak için yayım hizmetlerinin artırılması ve etkili kılınması gereklidir. Hizmetlerin artırılması ile ilgili olarak tahmin edilen araç ihtiyacının karşılanması için yatırım plânında gerekli tedbir alınmıştır. Yayım çalışmaları için 7.700 (a) teknik personele ihtiyaç bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu gün için bu sayı 4.400 (b) kadardır. Ancak özellikle bitkisel üretim konusundaki personelin yayımdan başka işlerle de uğraşması yüzünden gerçek miktar 4.400 den azdır. Yayım çalışmaları, plân amaçlarına ulaşma bakımından geniş etkisi dikkate alınarak, düzenlenecek ve genişletilecektir.

b. Tarımsal eğitim :

Tarımsal yayım ve öbür tarım hizmetlerinde istenilen gelişmenin sağlanması, yalnız bugünkü personelden daha çok yararlanmakla mümkün görülmemektedir. Bu bakımdan Tarım Bakanlığı usta ve orta derecede teknik personel yetiştirmek üzere eğitim programını düzenliyecektir. Yeni okullar açılması yatırım programında dikate alınmıştır.

c. Tarımsal araştırma :

Verimlerle girdiler arasındaki teknik ilişkileri ortaya çıkaracak teknik araştırmalar tertiplenecek ve araştırma sonuçları değerlendirilmeğe hazır bulundurulacaktır. Memleketimizin arazi kullanma durumunu tesbit, yani mera, orman ve ziraat arazilerinin hudutlarını belirtmek maksadiyle yapılan çalışmalar hızlandırılacak ve arazilerin kabiliyetlerine göre kullanılmaları cihetine gidilecektir.

3. TARIM KREDİSİ :

Plânda tesbit edilen tarımsal hedeflere ulaşabilmek için, tarımsal üretim çiftçilerce yapıldığına göre, çiftçilerin çalışmalarını bu hedeflere doğru yöneltmek gerekmektedir. Tarım kredisi bu konuda tesirli bir araç olarak kullanılacak ve bünyevi ıslahat ve işletmeleri geliştirmek için yapılacak yatırımlar desteklenecektir. Aynı zamanda verimliliği yükseltecek girdilerin daha çok kullanılmasını sağlamak için tarım kredisinden yararlanılacaktır.

Kredilerin yerinde kullanılmalarının kontrolüne başlanacak ve bu iş yavaş yavaş genişletilecektir. Özellikle gübre, iyi tohum gibi girdilerin ayni olarak verilmesi sağlanacaktır.

(a) Kalifiye işçi hariç. Bitkisel, hayvansal üretim ve ormancılık konuları dâhil.

(b) Bitkisel, hayvansal üretim ve ormancılık konuları dâhil.

Çevirme ve yatırım kredileri arasında tatbikatta daha açık bir ayırım yapılarak uzun ve orta süreli yatırım kredileri plân hedeflerine uygun olarak yükseltilecek ve yatırım kredilerinin verilmesinde bunların plânda belirtilen yatırım konularına yöneltilmesi gözönünde tutulacaktır. İşletme kredileri işletmecinin muhtaç olduğu mevsimde verilecek ve mahsulün satış zamanında geri ödenecektir. Teminat problemi, kredilerin verimliliğini artıracak şekilde ıslâh edilecektir.

Ziraat Bankası, kredi verilecek konuların, kredi ihtiyacının, kredi verilecek alanların tesbiti ve kredilerin kontrolü gibi konularda Tarım Bakanlığı ile işbirliği yapacaktır. 3202 sayılı kanun gereğince bu bankanın sermayesine ilâve edilmek üzere bütçeden ödenen yüzde 1 nispetindeki ödeneğin tahsisine plân döneminde devam edilecektir.

2836 sayılı kanun hükümleri dairesinde, çiftçiye tarım kredisi vermek üzere kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri, zirai tasarrufun yine tarım sahasına aktarılmasını teminen tevdiat kabul edebilme konusunda yetkili kılınacaklardır.

4. *PAZARLAMA :*

a. Ürünlerin pazarlanması ve kredi arzı gibi iki amaca da hizmet edebilen kooperatiflerin gelişmesi imkânları hazırlanacaktır.

b. Üretim ve pazar merkezlerine göre, özel sektörün gerekli yerlerde pazarlama tesisleri kurması için destekleyici tedbir alınacak, ihtiyaç görülürse Devlet teşebbüsüyle tesisler kurulacaktır.

c. Üretim ve pazar merkezleri arasında yol ve taşıma imkânları geliştirilmelidir. Bu amaçla, köy ve il yol programlarının hazırlanmasında, tarım ürünlerinin pazarlama durumu üzerine yapılacak incelemeler dikkate alınacaktır.

d. İhraç malları öncelikle ele alınmak suretiyle Türk Standartlar Enstitüsü tarafından standartlar tesbit edilecek, ürünlerin dış ve iç pazarlara bu standartlara uygun olarak arz edilip edilmediğinin kontrolü için Ticaret ve Tarım Bakanlıklarınca tedbir alınacaktır. Bu konuda, ilke olarak standardizasyonun maliyetinin, sağlanacak yararı aşmaması kabul edilmiştir.

5. *ÇİFTÇİNİN TEŞKİLÂTLANDIRILMASI :*

a. *Kooperatifler :*

Genel olarak kooperatifleşmenin tarımımız için yararlı olduğu kabul edilmiştir. Buna göre çiftçilerin kooperatifleşmelerini, önleyici sebeplerin bulunup bulunmadığı incelenecek, özellikle, küçük ve orta işletmelerin, üretimde ve ürünlerin değerlendirilmesinde büyük işletmelerin sahip oldukları avantajlardan yararlanmalarını sağlamak amacıyla, kooperatifleşmeleri desteklenecektir.

b. Üreticilerin kendi aralarında birlikler kurmaları desteklenecek; tarım odalarının bütün yurtta birden kurulmaları mümkün olmazsa, belirli bölgelerden başlanarak yavaş yavaş kurulmaları sağlanacaktır.

c. Üretim artışının elde edilmesinde toplum kalkınması çerçevesi içinde çiftçilerin organize edilmelerinden de yararlanılması düşünülmüştür. Bu konu, Planın Toplum Kalkınması bölümünde daha geniş olarak açıklanmıştır.

6. *ÜRETİM ARTIŞINI DESTEKLEYİCİ TEDBİRLER :*

a. *Toprak reformu :*

(1) MÜLKİYET DAĞILIMI :

(a) İşletmelerin genişliği :

En küçük işletme genişliğinin tâyininde ve en büyük işletme mülkiyetinin sınırlandırılmasında aşırı gelir ayrımlarının azaltılması, bir aile için gerekli olduğu kabul edilen en az gelir ve toprak toplulaştırılmasının ne oranda gerçekleştirilebileceği, büyük ve küçük işletmelerde verimliliği artırma imkânları ve büyük gelirlerin vergilendirilmesi gibi konular dikkate alınacaktır.

(b) Toprak toplulaştırılması :

Toprakların parçalı ve dağınık olmasının gizli işsizliği dağıtıcı bir etkisi varsa ,da ülkü olarak, işletme üniteleri, fizik şartların elverdiği oranda, birbirlerine bitişik topraklardan kurulmalıdır. Yapılacak toprak reformunda toprakların toplulaştırılması yer alacaktır. Ayrıca sulama ve toprak ıslâhı projelerinin uygulandığı yerlerde işletmelerin toplu topraklara sahip olmalarının önemi dikkate alınacak ve toplulaştırmanın buralarda da yapılması için tedbirler alınacaktır. Toplu işletmeler kurulması esas olacaktır.

(c) İşletmelerin rasyonelleştirilmesi :

Gerek toprak dağıtımıyla kurulacak ünitelerin, gerekse bugünkü ünitelerin teknik ve ekonomik gereklere göre işletilmesini sağlayıcı tedbirler alınacaktır. Bu husus, toprak reformu tedbirlerinin, eğitim, yayım, üretim araçlarının sağlanması, kooperatifleşme, vergilendirme, bayındırlık programları gibi tedbirlerle tamamlanmasını zorunlu kılar.

(d) Dağıtılacak toprak :

Toprak dağıtımında yalnız Devletin olan ya da Devletin hüküm ve tasarrufunda bulunan topraklar üzerinde durulmayacak; aynı zamanda tâyin edilecek âzami sınırın üstündeki özel mülk toprakları da, kamulaştırılarak dağıtılacaktır.

(2) Ortakçılık ve kiracılık şartlarının düzenlenmesi :

(a) Ortakçılık ve kiracılık kesin olarak sözleşmeye dayandırılacaktır. Sözleşmeler için standart örnekler hazırlanacak, bunlarda ortakçı ve kiracıların güvenliği sağlanacaktır.

(b) Kira bedelinin ve ortakçılık payının tâyini ve ödeme şartları belirli esaslara bağlanacaktır.

(c) Üretim ve yatırım harcamalarının bölüşülmesi için belirli usuller olmalıdır.

b. Fiyat politikaları :

(1) Fiyat politikası, gelirin transferini etkileyecek bir araç olarak kullanılma yerine üretkenlik artışını destekleyici şekilde kullanılacaktır. Bu konuda izlenecek ilke daha ziyade girdiler için fiyat desteklemesi yapmak olacaktır. Buna göre yem, gübre ve iyi tohumluk gibi girdilerin çiftçinin eline ucuz geçmesi için tedbir alınacaktır.

(2) Enflâsyonu destekleyici özelliği dolayısıyla, genel fiyatlarda meydana gelecek fiyat artışı eğiliminin fiyatları Devletçe tesbit edilen tarım ürünleri ile başlanmaması ilkesi kabul edilmiştir.

Ayrıca tarım ürünleri fiyatlarının tesbitinde nisbi fiyatların önemi dikkate alınacaktır.

(3) Fiyatların stabilizasyonu : Fiyat stabilizasyonu kredi, pazarlama ve genel şartlara bağlıdır. Üreticinin tüccar, komisyoncu gibi kişilere borçlanmaları ve yeter depolama kolaylıklarının bulunmaması, ürünün büyük bir kısmının hasadın en çok olduğu dönemde satılması eğilimini yaratır. Bu, fiyat dalgalanmalarını şiddetlendirmektedir. Bu bakımdan kredi ve pazarlama kolaylıklarının bu yöndeki yararları dikkate alınacaktır.

Millî bir gıda stoku tesisinin fiyat stabilizasyonuna olan etkisi gözönünde tutulacaktır. Burada karşılaşılan güçlük yeter bir başlangıç stokunun tesisidir. Bu konuda da zirai «Surplus» maddelerinden yararlanılmaya çalışılacaktır.

Fiyat dalgalanmalarının önlenmesi için dikkate alınması gereki başka bir husus başlıca tüketim merkezlerinde kurulacak büyük silolardan çok, küçük merkezlerde satınalma depoları yapılmasıdır. Bu yönden de, kooperatif teşkilâtlarından yararlanılması mümkündür. Özellikle kolay bozulabilen taze meyve, sebze, süt gibi ürünlerin çiftçiye ödenen fiyatlarının stabilizasyonu bakımından üreticilerin teşkilâtlanması desteklenecektir.

MADENCİLİK

KÖMÜR VE MADENLERİN ÇIKARILMASI

1. ANA İLKELER VE METOD :

a. Madencilikte uygulanacak ana ilkeler şunlardır :

(1) Milli servetin korunması, yani yeryüzünde ve yeraltında bulunan cevherlerin ekonomik ve teknik kurallara uygun olarak çıkarılması.

(2) Çıkarılan madenlerden olabildiği kadar çoğunun yurt içinde işlenerek değerlendirilmesi.

b. Maden rejimi daha çok ihracata bağlı olduğundan 1950 - 1960 yılları arasında madenlerin çıkarılmasında önemli oynamalar olmuştur. Bu bakımdan madencilik sektörünün talep ve üretim projeksiyonları, geçmişteki eğilime bakılarak yapılamamıştır. Burada talep projeksiyonları, maden kullanan sektörlerin taleplerine ve ihracata göre yapılmış ve maden saklanç durumları gözönüne alınarak düzeltilmiştir.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

a. Yurdumuzda her gerçek veya tüzel kişi maden arıyabilir. Ancak maden arama ve bulma işleri daha çok Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün çalışmalarına bağlı kalmaktadır. Bugünedek yapılan çalışmalar ve gösterilen çabalarla yurdun maden arama işleri bitirilememiştir.

b. Madenlerimiz hem Devlet, hem de özel teşebbüs eliyle işletilmektedir. Devlet sektörü üretimin % 75 ini sağlamaktadır.

c. Türkiye'de 29 çeşit maden çıkarılmaktadır. Bunlardan belli başlı 18 inin durumu Tablo : 70 te gösterilmiştir.

TABLO : 70 — Madenciliğin 1961 deki durumu

Madenler	Rezerv durumu		ÜRETİM	
	Bilinen saflık oranı % (1)	Rezerv bin ton (2)	Ağırlık bin ton (3)	Tutarı milyon T. L. (4)
Taş kömürü		1 500 000	3 771,0	437,7
Linyit		847 000	2 609,0	90,8
Demir		85 000	840,0	58,8
Krom		60 000	400,0	102,0
Bakır	2	20 000	723,0	13,3
Kurşun	7	300	6,0	1,4
Çinko			4,0	1,4
Manganez			40,0	9,7
Civa			0,08	3,5
Antimuan			2,5	4,0
Zımpara			8,5	0,8
Kükürt			31,0	1,5
Borasit		150 000	55,0	17,5
Barit			—	—
Amyant			7,5	5,7
Magnezit			1,0	0,2
Lületaşı			0,1	3,3
Pirit	2	8 700	116,0	11,0

3. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Yurdumuzdaki madenleri, milli yarara en uygun olarak işletmek, kendi ihtiyaçlarımızı karşılamak, dış piyasalarda arananlardan ne kadarı satılabilirse o kadarını ihraç etmek hedefimizdir.

Madenlerimize beklenen talebe bağlı olarak yapılacak üretim Tablo : 71 de ve bu talebin karşılanması için yapılacak üretimin değeri de Tablo : 72 de görülmektedir. Maden ihtiyaçlarımızın çoğu yurt içinden karşılanabilmektedir. Cevher olarak fosforit ithal edilmektedir. Türkiye'deki metalürji sanayii, yalnızca yurt içinde elde edilen madenleri işliyecek şekilde kurulmuştur.

TABLO : 71 — Üretim projeksiyonları

(Bin ton)

Madenler	1963 (1)	1967 (2)
Taş kömürü	4 175,0	4 700,0
Linyit	3 800,0	5 900,0
Demir	950,0	2 000,0
Bakır	25,0	25,0
Borasit	65,0	75,0
Kükürt	30,0	30,0
Pirit	110,0	210,0
Krom	450,0	550,0
Volfram	—	36,0
Civa	0,09	0,114
Kurşun	12,5	15,9
Lüle taşı	0,135	0,253
Fosforit	—	704,0
Potasyum Mi.	—	80,0
Manganez	50,0	85,0
Antimuan	1,5	3,5
Zımpara	9,0	12,0
Maden suyu (Lt.)	9 500,0	12 500,0

TABLO : 72 — Üretim tutarı

Milyon T. L.

Madenler	1962 (1)	1963 (2)	Tutarı 1967 (3)	Endeks 1962 = 100 1967 (4)
Taş kömürü	406,3	438,4	495,6	122
Linyit	105,0	132,0	205,5	196
Demir	60,0	66,5	133,0	222
Bakır	195,0	195,0	195,0	100
Borasit	18,1	18,1	20,9	116
Kükürt	1,5	1,5	1,5	100
Pirit	11,0	11,0	25,0	228
Krom	108,0	121,5	148,5	138
Volfram	—	—	39,9	360
Civa	3,1	3,4	4,3	139
Kurşun	3,2	3,4	4,1	128
Mermer	1,8	2,0	16,2	900
Lületaşı	3,0	5,0	9,4	313
Manganez	5,6	6,8	13,5	241
Çinko	2,9	4,7	7,0	241
Antimuan	4,0	4,0	5,6	140
Zımpara	0,8	0,9	1,2	150
Madensuyu	4,5	5,2	6,9	153
Toplam gelir	933,8	1 019,4	1 333,1	143

4. *YATIRIMLAR :*

a. Arama ve geliştirme yatırımları : Öncelikle petrol, demir, bakır, krom, alimünyum, fosfat, potasyum ve uranyum gibi madenlerin aranması ve Türkiye'nin jeolojik haritasının hazırlanması için 280 milyon Tl. lık bir yatırım gerekmektedir.

b. İdame yatırımları : Madencilikte, özellikle yeraltı işletmelerinde kapasiteyi düşürmemek için her yıl sürekli olarak yatırım yapmak gerekir. Beş yıllık idame yatırımlarının tutarı 712 milyon Tl. dır.

c. Başlanmış yatırımlar : 1962 yılında Uludağ'da kurulmasına başlanan Volfram madeni tesisi, henüz işletmeye açılmamış tek devam eden yatırımdır.

d. Yatırımlar : Madencilikte yeniden 549,4 milyon Tl. lık yatırıma başlanacaktır. Başlıcaları şunlardır :

Yeni demir yatakları

Krom değerlendirme tesisleri

Alüminyum işletmesi

Aramalar olumlu sonuç verirse alüminyum tesislerine başlanacaktır.

e. Madencilik sektöründe 1963 - 1967 döneminde yapılacak yatırım 1512,4 milyon Tl. sıdır. Bunun 1350 milyon Tl. lık kısmı Devlet sektörünce yapılacaktır.

5. *DIŞ TİCARET ETKİSİ :*

a. İthalât : Türkiye'nin bütün maden ihtiyacı yurt içinden karşılandığından ithalât yoktur. Yatırımların gerektirdiği ithalât Tablo : 73 de gösterilmiştir.

TABLO : 73 — Madencilik yatırımları

(Milyon T.L.)

Yatırım çeşidi	1963 - 1967 TOPLAM		1963 e kadar harcanan		1963		1964		1965		1966		1967	
	Dış (1)	Toplam (2)	Dış (3)	Toplam (4)	Dış (5)	Toplam (6)	Dış (7)	Toplam (8)	Dış (9)	Toplam (10)	Dış (11)	Toplam (12)	Dış (13)	Toplam (14)
a. Arama	38,0	277,0	—	—	5,0	40,0	10,0	45,0	7,0	55,0	8,0	65,0	8,0	72,0
b. İdame	108,00	710,0	—	—	51,0	111,0	16,0	138,0	17,0	134,0	31,0	225,0	3,0	102,0
c. Başlanmış	22,5	55,0	—	2,0	2,0	5,0	5,0	10,0	7,0	10,0	8,5	18,0	—	10,0
d. Yeni	264,1	472,6	—	—	31,5	59,5	85,6	114,6	91,0	162,5	36,0	103,0	20,0	33,0
e. Toplam	432,6	1514,6	—	2,0	89,5	215,5	116,6	307,6	122,0	361,5	83,5	411,0	31,0	217,0

İhracat : Dünya piyasalarında pazarlanabilen madenler ihraç edilmektedir. Normal şartlar altında 1963 - 1967 döneminde yapılacak ihracattan 1 milyar 460 milyon Tl. lık gelir beklenmektedir. (Tablo : 74)

TABLO : 74 — Maden ihracatı

(Bin ton - Bin dolâr)

İhraç edilen madenler	1962 Ağırlık	1962 tutarı	1963 Ağırlık	1963 tutarı	1967 Ağırlık	1967 tutarı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Demir	200	1 800	150	1 350	100	900
Krom	400	12 000	450	13 500	500	16 500
Bakır	14	9 240	14	9 240	10	6 600
Kurşun	12	360	12.5	375	15	450
Manganez	25	750	25	750	50	1 500
Civa	0.050	275	0.068	376	0.087	476
Antimuan	2.5	350	2.5	350	3.5	490
Pirit	95	2 950	99	2 950	—	—
Volfram	—	—	—	—	3.6	4 428
Borasit	65	2 015	65	2 010	75	2 320
Mermer	3	135	5	225	40	1 800
Çinkolu kurşun	12	360	12.5	375	15.0	450
Lületaşı		50		65		126
Toplam (Bin $)		30 285		31 566		31 040
Toplam (Bin TL. olarak)		272 565		284 094		324 360

6. *KATMA DEĞER :*

Madencilikte üretim girdilerinin tutarı önemli değildir. Bu bakımdan madencilik işlerinin sağlayacağı katma değer toplam üretime eşit olarak alınabilir. Üretim tutarları Tablo : 72 de gösterilmiştir.

7. *TEDBİRLER :*

a. Maden Kanunu, maden servetimizin boşa gitmemesini ve madencilerin yararlarının dengeli olarak ayarlanmasını sağlıyacak ve madenciliğe özendirecek şekilde yeniden ele alınacaktır.

Kanun aşağıdaki esaslara göre düzenlenecektir :

(1) Yeraltı servetlerini işletecek olanlara her şeyden önce bu servetler üzerinde sağlam hukuki teminata bağlanmış bir hak tanınmalıdır.

(2) Türkiye belli parsellere ayrılmalı ve madencilik hakları tapu işlerinde olduğu gibi açıklık esasına göre bu parseller üzerinde kayıttan düşürülmeli ve kütüğe geçirilmelidir.

(3) Bir yararı dokunmayan külfetlere yer verilmemeli, gereksiz formaliteler kaldırılmalıdır.

(4) Başka kanunlardaki madenciliği köstekleyici hükümler kaldırılmalıdır.

(5) Şimdi taş ocakları tüzüğüne bağlı ve büyük işletme konusu olan ocaklara, isterlerse Maden Kanunu hükümleri uygulanabilmelidir.

(6) Teknik ve plânlı çalışma sağlanmalıdır.

(7) Madencilik çalışmalarıyla ilintili Devlet Daireleri arasında iş ve görüş birliği sağlanmalıdır.

b. Taş Ocakları Tüzüğü günün şartlarına göre yeniden düzenlenecektir.

c. Bor minerallerinin rafine edilmiş olarak ihraç imkânları araştırılacaktır.

d. Maden Dairesi aşağıdaki esaslara göre yeniden teşkilâtlandırılacaktır :

(1) Maden Kanununu uygulayabilecek bir kapasiteye getirilmelidir.

(2) Madenciliğin uyacağı teknik yöntemleri belirtmeli, bu yöntemlerle iş güvenliği kurallarının uygulanmasını izlemelidir.

(3) Madencilere teknik yardımda bulunmalıdır.

(4) Yurtta ihtiyaca göre şubeler açarak hizmeti iş yerine yaklaştırmalıdır.

(5) Bulunan bir madenin işletme projelerini hazırlamalı, verimlilik etüdlerini yaptırmalı, ancak işletilmesi ekonomik bulunanlara izin vermelidir.

(6) İşletilmesi yararlı olan madenlerin hemen işletilmeye açılmasını sağlamalıdır.

e. *Jeolojik çalışmalar ve aramalar :*

Madenlerimizin iyi işletilmesine, hiç şüphesiz maden varlığımızın bilinmesi ile başlanabilir. Bunun için yurdumuzun maden varlıkları üzerindeki bilgilerimiz geliştirilmelidir.

Yurdumuzda Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünden başka güvenilir maden arama yapan bir kurum yoktur. Bu yüzden bir yandan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün çalışmalarını geliştirici, öte yandan da gerek Devlet, gerekse özel maden teşebbüslerinin ve kişilerin arama yapmasını destekleyici tedbirler alınacaktır.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünce yayımlanmış en büyük ölçekli jeolojik haritanın ölçeği 1/800.000 dir. Doğru ve kullanışlı haritaların hazırlanmasına öncelikle başlanacaktır.

f. Madencilere yardım :

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü laboratuvarları, minerolojik ve kimyasal analizleri, cevher zenginleştirme deneyleri ile sınai etüdleri yapacak ve hızla sonuca bağlıyacak yolda donatılacak ve desteklenecektir.

g. Tarım ve Bayındırlık Bakanlıkları elindeki toprak tahlil laboratuvarları çalışmalarında rastlanacak maden elemanları hemen Sanayi Bakanlığına ve Petrol Dairesine birdirilecektir.

h. Bayındırlık, İmar ve İskân Bakanlıklarının yapmakta oldukları jeolojik etüdler ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün çalışmaları arasında işbirliği kurulacaktır.

i. Askeri yasak bölgeler yeniden gözden geçirilecektir.

j. Yasak bölgeler dışında kalan yerlerin 1/25000 ölçekli haritalarının ilgililerce kullanılmasına izin verilecektir.

k. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünce maden arama çalışmalarından elde edilen sonuçlar belli bir ücret karşılığında madencilerin yararlanmasına açık tutulacaktır.

l. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünce bulunmuş bir madeni işletmek isteyen müteşebbis, keyfi tercihlere mani olacak objektif esaslar tesbit edilmek kaydiyle, Maden Dairesince tâyin edilecek bir ücret karşılığında maden hakkını satın alabilecektir.

PETROL SANAYİİ

1. ANA İLKELER VE METOD :

a. Petrol talebimizin enerji politikasına uygun seviyeye çıkarılması ve ihtiyaçların yurdumuzun kaynaklarından sağlanması ana hedeflerimizdir. Bu sektörle ilgili talep tahminleri geçmişteki eğilime göre enerji, ulaştırma, kimya kesimlerinin ihtiyaçları gözönüne alınarak yapılmıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

a. Yurdumuzda petrol aramalarına hızla devam edilmektedir. Elde edilen sonuçlar gelecek için umut vericidir. Aramalar, Devlet sermayesi iştirakiyle kurulmuş olan Türkiye Petrolleri A. O. ve yabancı özel teşebbüslerce yürütülmektedir. Bu alanda elde edilmiş olan olumlu sonuçlarda Türkiye Petrolleri A. Ortaklığının payı büyüktür.

b. 1961 yılında petrol ürünleri tüketimi ve rafineri kapasiteleri Tablo : 75 de gösterilmiştir.

TABLO : 75 — Petrol sanayii durumu

(Bin ton)

	Tüketim (1)	(Batman) (2)	Rafine kapasiteleri İzmit (3)	Mersin (4)
Ham petrol	—	580,0	1 000	3 200
Benzin	467,9	84,0	262	528
Gazyağı	364,2	9,5	100	289
Motorin	648,4	59,0	208	823
Fuel-Oil	250,0	290,0	373	1 104
L. P. G.	—	—	20	—

(3) ve (4) rafineri işletmelerinde bir esneklik vardır, buradaki kapasite motorine göre verilmiştir.
(4) Mersin rafinerisi 1962 yılında işletmeye açılmıştır.

Petrol ürünleri dağılımı özel sektör ve Devlet sektörünce yapılmaktadır. Bu iki kesim arasında büyük rekabet vardır.

c. Milli petrol kaynaklarımızın süratle geliştirilip değerlendirilmesine yardım eden teşekküllerin çalışmaları kolaylaştırılacaktır.

3. *TALEP TAHMİNLERİ :*

Ulaştırma sisteminde daha dengeli bir kalkınma olacağı, ayrıca motorlu taşıtlar parkında büyük bir değişiklik olmayacağı gözönüne alınarak ve geçmişteki eğilime bakılarak yapılan tahminler Tablo : 76 da verilmiştir.

TABLO : 76 — Petrol ürünleri talebi

(Bin ton)

	1962	1963	1967	1967 endeks 1962 = 100
Benzin	500,0	515,7	742,5	148,5
Motorin	713,2	784,5	1148,6	161,0
Gazyağı	393,3	424,7	623,9	158,6
Fuel-Oil	330,0	500,0	1970,0	597,0

Buradaki Fuel - Oil talebi genel enerji dengesinden elde edilmiştir. Fuel - Oil yurdumuz için çok yeni bir yakıttır. Yabancı ülkelerdeki duruma bakarak ileride, fuel oil talebinin yurdumuzda da hızla artacağı tahmin edilmektedir.

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Yurdumuzdaki rafinerileri uygun şekilde kullanmak ve mamul madde ithalâtını azaltmak için rafinerilerin fiziki kapasiteleri motorin üretimi esas alınarak ayarlanacaktır.

TABLO : 77 — Petrol ürünleri üretimi

(Bin ton)

	1962	1963	1967
İşlenecek ham petrol	3314,8	3630,4	4780,0
Benzin	635,4	683,3	874,5
Motorin	713,4	784,5	1090,0
Gazyağı	272,8	294,0	398,5
Fuel-Oil	1399,7	1533,1	2067,0

1967 yılında motorin üretimi rafinerilerin ham petrol işleme kapasitelerinden ötürü talebi karşılamayacaktır.

6. DIŞ TİCARET ETKİSİ :

a. İthalât :

(1) Yatırım malî ithalât ihtiyacı Tablo : 78 de verilmiştir.

(2) Rafinerilerin çalışması motorine göre ayarlanacağından gazyağı ve 1967 yılında da motorin ithalâtı gerekecektir.

TABLO : 80 — Mamul madde ithalâtı

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Gazyağı	38,8	40,6	42,6	62,5	66,9
Motorin	—	—	—	—	29,5
Toplam	38,8	40,6	42,6	62,5	96,4

(3) Yurdumuzda yeterî kadar petrol bulununcaya kadar ham petrol ithalâtı devam edecektir.

TABLO : 81 — Ham madde ithalâtı

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Ham petrol	439,3	483,5	531,9	585,1	604,8

TABLO : 97 — Petrol sanayii yatırımları

(Milyon TL.)

YATIRIM	1963		1964		1965		1966		1967		1963-67 toplam	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam
İdame giderleri	7,5	10,0	10,0	12,5	12,5	15,0	15,0	17,6	17,6	20,0	62,6	75,1
Arama sondajları	15,0	53,3	15,3	53,3	15,5	53,3	11,6	40,0	11,6	40,0	69,0	239,9
İnkişaf sondajları	45,0	83,0	45,0	83,0	45,0	84,0	35,0	62,5	35,0	62,5	205,0	375,0
Taşıma	—	—	99,8	182,8	100,8	184,8	99,8	182,8	—	—	300,4	550,4
Dağıtım	25,0	96,0	25,0	96,0	25,0	96,0	25,0	96,0	25,0	96,0	125,0	480,0
TOPLAM	92,5	242,3	195,4	427,6	198,8	433,1	186,4	398,9	89,2	218,5	762,0	1720,4

Bu yatırımların 1,4 milyar TL. sının Devlet Sektörünce yapılacağı tahmin edilmektedir.

b. *İhracat :*

Motorin esasına göre çalışan rafinerilerden elde edilen tüketim fazlası benzin ihraç edilecektir.

TABLO : 82 — Mamul madde ihracatı

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Benzin	23,5	24,7	26,1	27,9	22,5

7. *KATMA DEĞER :*

Çalışmaların sağlayacağı katma değer aşağıdaki tabloda verilmiştir.

TABLO : 83 — Milli gelire katılan değer

Yıllar	Üretim değeri (1)	Girdiler (2)	Milli gelire katılan (3)	İndeks (4)
1962	1407,6	629,8	777,8	100
1963	1564,5	689,6	874,9	111
1967	2244,3	908,2	1336.1	172

8. *TEDBİRLER :*

a. Petrol işlerinin gerektirdiği düzen ve denetlemede Devlete düşen görevler Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarına verilmiştir. Zaman kaybına yol açan bu dağınıklık giderilerek petrol işlerinin düzenlenmesindeki sorumluluk ve yetki bir elde toplanacaktır.

b. İşletme ve satışta özel sektörün ve Devletin yanyana bulunduğu bu kolda çalışan kuruluşların aynı şartlara uymaları ve eşit imkânlı olmaları sağlanacaktır.

c. Çalışmanın gerektirdiği kolaylıkla karar alma ve iş sonuçlandırma imkânları Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına da sağlanacaktır. Aramadan parekende satışa kadar zincirleme işlerle ilgili karar yetkisinin aynı elde toplanması ilkesine uyularak, Devletçe işletilen petrollerin dağıtım ve satışının sorumluluğu, arama, işletme ve rafineri sorumluluğu ile birleştirilecektir. Petrol Ofis, Devletin sahibi bulunduğu veya katıldığı rafineri tesislerinin mallarının sürümünü sağlıyacak duruma getirilecek ve yönetimde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı yetkili kılınacaktır.

d. Değişik petrol ürünlerinin fiyatlarında ayarlamalar şunları sağlamalıdır :

(1) Petrol rafinerilerinin benzin üretimini tam yaparak orta ürün ithaline engel olmak.

(2) Petrol arama ve bulma işlerini hızlandırmak. Yerli petrol rafinerini daha cazip kılmak.

(3) Petrol ürünleri fiyatlarını milletlerarası fiyatlar seviyesine getirmek.

(4) Üstün özellikli benzin ile diğerlerinin fiyatlarında farklılaştırma yapmak.

(5) Hazineye bu koldan alınması zorunlu ve milletlerarası ortamda alışılmış kadar gelir sağlamak.

İMALÂT SANAYİİ

İmalât sanayiindeki gelişmenin hedef ve ilkeleri

1. GİRİŞ :

Yüzde 7 kalkınma hızının gerçekleştirilebilmesi geniş ölçüde sanayide meydana gelecek gelişmeye bağlıdır. Tarım alanında, daha önce açıklanan sebeplerle, ortalama yıllık artış hızının ancak yüzde 4,2 ye yükselebileceği hesabedilmiştir. Sanayide ise yıllık ortalama artış hızı yüzde 12,9 olacaktır.

2. ANA İLKELER :

a. Her malı memleket içinde imal etmek gaye değildir.

b. Milli geliri artıracak ve refah seviyesini yükseltecek konularda mukayeseli maliyet tahlillerinin elverişli sonuç verir göründüğü alanlarda üretimi geliştirmek yoluna gidilmiştir.

c. Bazı alanlarda kapasite fazlalığı olduğu için yalnız fazla kapasitenin kullanılması durumunda üretimin marjinal maliyeti, milletlerarası fiyat karşılaştırmasına elverişli olduğunda üretime devam etmek kararının ekonomik olabileceği gözönünde tutulmuştur.

d. Fazla kapasitenin kullanılması ve yeni fazla kapasiteler yaratılmaması için gerekli organizasyon tedbirleri tesbit edilmiş ve bunların uygulanacağı kabul edilmiştir.

e. Yeni kurulan bazı sanayilerde belirli bir öğrenme devresi için veya talep seviyesine bağlı olarak başlangıçta bir süre için himaye yoluyla milletlerarası fiyatlarla mukayese edilebilir fiyatlara gelinebileceği kabul edilmiştir.

f. İthalât politikasının, sanayii koruma tedbirleriyle bunların uygulama oranlarının kalkınma hedeflerine uygun olarak tesbit edileceği ve yerli sanayi mamullerini ithal mamullerine göre elverişsiz durumda bırakan idari ve hukuki aksaklıkların kaldırılacağı düşünülmüştür.

g. Yeteri kadar ve istenilen nitelikte yerlisi yapılan malların ithalâtının koruma hedeflerine uygun şekilde denetlenmesine ya da tüm yasaklanmasına gidilecektir.

h. Yerli mamuller fiyatlarının dünya fiyatlarının çok üstünd teşekkülünü önlemek ve milletlerarası yarışmaya alıştırmak için uygu süreler sonunda denetlemeli rekabet malları ithalâtına gidileceği kabu edilmiştir.

i. Tekelci durumlar yüzünden fiyat bünyesinin bozulmasına ve bazı ellerde aşırı kârların toplanmasına engel olacak tedbirler alınacaktır.

3. SANAYİİN TEŞVİKİ :

Sanayiin teşviki için aşağıdaki tedbirler alınacaktır :

a. Sanayide kuruluş yerlerinin seçilmesinde toplam verimliliği ar tırma yanında bölgelerarası dengeli bir kalkınma sağlama hedefine gör hareket edilecektir.

b. Çeşitli sanayi kredileri artırılacaktır. Plânda yapılması gerekl bulunmuş ya da tavsiye edilmiş malları yapan veya yapacak sanayiy kredi sağlanmasında kolaylık gösterilecektir.

c. Sanayide hızlı amortisman uygulanacaktır.

d. Montajdan başlıyan sanayinin komple imalât yapması için is tihsal vergisinin uygulanması değişecek ve yerli oranın artırılması teş vik edilecektir.

e. İhracatı Geliştirme Merkezi ihracat araştırması yapacak ve sa nayi mamullerinin ihracatı kolaylaştırılacaktır.

f. İhraç edilen sanayi mamullerinde kullanılan ham madde ve yar dımcı maddelerden gümrükte alınan vergi ve resimlerle, istihsal ver gisinin geri verilmesi ve benzeri tedbirlerle ihracat kolaylaştırılacaktır

g. İhraç edilen mamullerdeki yerli ham maddelerin milletlerarası fiyatlarla sağlanabilmesi ve bu suretle ihraç malı maliyetlerinin düşü rülebilmesini mümkün kılacak tedbirler üzerinde durulacaktır.

4. KALİTE KONTROLU VE STANDARDİZASYON :

a. Mamullerin kalite kontrolu yapılacaktır. Belirli kalitede v standartta olmıyanların satışına engel olacak tedbirler alınacaktır. Ge rekli görülen alanlarda imalâtçının garanti vermesi sağlanacaktır.

b. Sanayi mamullerinin standardizasyonuna hız verilecektir.

5. PERSONEL :

a. Gerek idari gerekse diğer personelin işlerinde bilgilerini artır mak için her derecede mesleki öğretimi sağlanacak, daha ileri öğreni ve uzmanlık kazanmak için gerekli koşullar hazırlanacaktır.

b. Personele daha çok yetki ve sorumluluk verilmesini sağlaya cak esaslar konulacaktır.

c. Ücret politikası ve prim sistemi daha çok teşvik edici şekild değiştirilecektir.

6. ÜRETİM PROJEKSİYONLARI :

Tablo : 84 de çeşitli imalât sanayii kollarının toplam üretim değer leri görülmektedir.

TABLO 84 — İmalât sanayiindeki üretim değerleri

(Milyon TL.)

Sanayi Ana Grupu	1962 (1)	1966 (2)	1967 (3)	1967 Endeksi 1962 = 100 (4)
Gıda, içki, tütün	7 517,7	8 470,6	11 241,6	150
Dokuma ve giyim	5 270,0	5 640,0	7 380,0	140
Ağaç ve mantar mamulleri	43,8	55,6	121,5	277
Kâğıt	101,1	120,6	145,6	144
Kauçuk	181,5	400,7	786,3	433
Kimya	1 130,0	1 310,0	2 364,0	209
Metalden başka mamuller	488,6	559,9	711,5	146
Metallere mütaallik esas sanayi	1 128,3	1 236,3	2 229,9	169
Madeni eşya	943,6	1 236,3	1 347,0	143
Makina (el makinaları hariç)	327,0	715,2	1 994,4	610
Elektrik makinaları	189,6	251,9	519,8	275
Taşıt araçları	215,6	342,1	1 184,2	551
Diğer (plâstik sanayii)	240,0	260,0	810,0	338
TOPLAM	17 775,8	20 487,9	30 835,8	172

7. *KATMA DEĞER :*

Tablo : 85 de imalât sanayiinde kesimlerin katma değerleri ve gayrisâfi milli hasıla görülmektedir. 1962 yılında imalât sanayinin katma değerinin gayrisâfi milli hasılaya oranı yüzde 12,8 iken 1963 de yüzde 13,5 e çıkmıştır.

1967 de ise yüzde 16,7 olacağı tahmin edilmiştir.

TABLO : 85 — İmalât sanayii katma değeri

Sanayi ana dalları	Katma değer (Milyon TL.)			Oran %		
	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	1962 (4)	1963 (5)	1967 (6)
Gıda, içki, tütün	2 301,5	2 461,2	3 217,8	34,2	32,4	26,1
Dokuma giyim	2 110,0	2 260,0	2 950,0	31,4	29,6	23,9
Ağaç ve mantar mamulleri	15,0	27,4	42,1	0,2	0,4	0,3
Kâğıt	76,1	92,4	125,4	1,1	1,2	1,0
Kauçuk	85,6	189,0	370,9	1,3	2,5	3,0
Kimya	365,0	428,0	864,0	5,4	5,6	7,0
Metalden gayri mamuller	269,8	308,1	490,0	3,6	3,7	3,5
Metallere mütaallik esas sanayi	616,7	653,4	1 174,3	9,2	8,6	9,4
Madeni eşya	476,0	517,0	695,0	7,2	7,0	6,2
Makina	153,7	312,9	985,9	2,3	3,7	7,7
Elektrik makinaları	61,4	86,1	260,4	0,9	1,1	2,1
Nakil vasıtaları	96,8	192,8	768,1	1,4	2,5	6,2
Diğer (plâstik)	121,0	143,0	445,5	1,8	1,9	3,6
TOPLAM	6.748,1	7 671,3	12 389,4	100,0	100,0	100,0
Gayrisâfi milli hasıla	52 700	56 400	73 900			
İmalât sanayii katma değerinin % gayrisâfi milli hasılaya oranı	12,8	13,5	16,7			

Tablo : 86 da imalât sanayii dallarının yatırımları toplanmıştır.

TABLO : 86 — İmalât sanayii yatırımları *(Milyon TL.)*

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Gıda, içki, tütün	242,9	319,4	217,4	121,1	133,5	1 034,3
Dokuma giyim	80,0	160,0	190,0	220,0	260,0	910,0
Ağaç işleme sanayii	13,7	36,1	13,7	2,8	33,2	99,5
Kâğıt	10,0	100,0	140,0	165,0	138,0	553,0
Kauçuk	46,0	83,0	91,0	22,0	12,0	254,0
Kimya	102,0	568,0	859,0	831,0	375,0	2 735,0
Metalden gayri	118,0	96,8	68,7	3,4	17,4	304,3
Metallere mütaallik esas sanayi	1 157,1	562,0	299,7	99,0	15,0	2 132,8
Madeni eşya	20,0	30,0	55,0	65,0	67,5	237,5
Makina	191,6	180,5	160,0	100,6	435,1	1 068,4
Elektrik makinaları	96,0	64,0	16,0	22,0	46,0	244,0
Nakil vasıtaları	86,0	151,1	119,8	43,5	22,0	422,4
Diğer (plâstik)	3,0	9,0	46,0	31,0	5,0	94,0
TOPLAM	2 166,3	2 359,9	2 276,9	1 726,4	1 559,7	10 089,2

GIDA, İÇKİ VE TÜTÜN SEKTÖRÜ

1. ANA İLKELER VE METOD :

Tarımda üretilen maddeleri ham madde olarak alıp değişik safhalara kadar işleyen ve pazara çıkaran çalışma kolları bu sektör içindedir. Tarımla nihai müstehlik arasında yapılan bütün işlemleri kapsadığı için yurt sanayiinin en önemli kesimidir. Bu sebeple, sektör hakkındaki bilgiler çok değişik kaynaklardan gelmekte, geniş ölçüde tahminlere dayanmakta ve denetlenmesi güç olmaktadır. İçki, tütün gibi tekel maddeleri hakkındaki bilgilerimiz çok daha ayrıntılı ve sağlamdır. Öte yandan büyük işletmeler hakkındaki bilgiler ve çok küçük işletmeler hakkındaki tahminler bir arada değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Plân hedeflerine bağlı olarak yapılacak harcamalar önümüzdeki yıllarda önemli miktarda gelir artışları meydana getirecektir. Artan bu gelirin önemli bir kısmını yatırım mallarına yöneltmek plânın ana ilkeleri arasındadır. Bu sebeple artan yatırım malları talebini karşılayacak üretim için gerekli yatırım ve ithalât için gerekli döviz dengesi plânda sağlanmıştır. Fakat bu artan gelirlerin büyük kısmının bir tüketim talebi yaratacağı kesindir. Bu sebeple, tüketim malları arzının uygun bir seviyede ve gerekli zamanda sağlanması kalkınma plânının temel dengelerinden birisi olmaktadır. Bu tüketim mallarının plân için en önemlileri «Ücret malları» dediğimiz düşük gelir gruplarının tüketiminin önemli bir kısmı olan yiyecek ve giyecek maddeleridir.

Yiyecek maddeleri arzının temeli tarımsal üretimdir. Bu üretimin yeterli bir seviyede olması için bütün tedbirler plânda yer almıştır. Ancak yurdumuzda tarımsal üretimin artırılması kadar bu üretimin tüketim alanına geçmesi de önemli bir meseledir. Zira, bilindiği gibi, yurdumuzda, tarım sektöründe üretim ve tüketimiyle geniş ölçüde kendi kendine yeten ve piyasayla bağıntısı çok gevşek olan önemli bir tüketenler kütlesi vardır. Bunların beslenme şartlarını geliştirmek ve iyileştirmek için gıda sektörünün yeteri kadar genişlemesi ve iyi işler bir durumda olması önemlidir.

Öte yandan halk tüketiminin daha çeşitli ve besleme değeri yüksek maddelere doğru gelişmesini sağlayacak üretim ayarlaması plânın hedeflerindendir. Bu hedef gıda bölümü plânında gözönünde bulundurulmuştur. Gıda maddelerinin daha elverişli şartlar altında üretilmesi konusu da kesim içindeki çalışma kolları için hesaba katılmıştır. Bu kesimlerle ilgili hesaplamalarda, halkın tüketim alışkanlıkları, çeşitli mallar talebinin gelir artışıyla bağıntısı ve muhtemel ikame eğilimlerinden faydalanılmıştır. Bugünkü üretim kapasitelerinden mümkün olduğu kadar faydalanma ilkesi de, genellikle olduğu gibi uygulanmıştır.

ET VE MAMULLERİ SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOD :*

Yurdumuzun zengin bir hayvan nüfusuna sahip olmasına karşılık, et tüketimi oldukça düşüktür. Bunun bir çok sebepleri arasında işleme ve pazarlama mekanizmasının yetersiz olması ve iyi işlememesi de vardır. Bu konuda alınacak tedbirlerin hedefi et satış fiyatının daha büyük bir kısmının müstahsilin eline geçmesini sağlıyarak hayvancılığı teşvik etmek, et kalitesini iyileştirmek ve üretimin daha büyük bir kısmını iç ve dış piyasalara yöneltmektir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Yıllık et üretimimiz 460 bin ton olarak tahmin edilmektedir. Bunun 20 bin tonu (% 4) Et ve Balık Kurumu tarafından, 150 bin ton kadarı (% 33) da mezbahalarda yapılan kesimlerdir. Bu durumda mezbaha dışı kesimler toplam üretimin yüzde 63 ünü tutmakta, böylece artıkların önemli bir kısmı kaybolmaktadır. Et tüketimi kontrolsuz olarak yapılmaktadır.

Et mamullerinden sucuk üretimi 4.600 tondur. Bunun 1.600 tonunun evlerde, geri kalan 3.000 tonunun yapım evlerinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Pastırma üretimi 3.600 ton, salam - sosis üretimi 410 ton tahmin edilmektedir.

Adam başına et tüketimi 15 Kg., sucuk tüketimi 160 Gr., pastırma tüketimi 130 Gr. dır.

3. *TALEP TAHMİNLERİ :*

Et ve et mamulleri talep tahminleri Tablo : 87 de gösterilmiştir.

TABLO : 87 — Talep projeksiyonları

			1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
ET	Adam başına	Kg.	15,7	17,9	19,7
	Toplam	Ton	462 000	542 657	666 053
SUCUK	Adam başına	Kg.	0,156	0,160	0,188
	Toplam	Ton	4 600	4 850	6 345
PASTIRMA	Adam başına	Kg.	0,122	0,131	0,154
	Toplam	Ton	3 600	3 970	5 191
SALAM	Adam başına	Kg.	0,014	0,014	0,017
	Toplam	Ton	410	440	570

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Toplam üretim iç tüketime eşit olarak alınmıştır. Et ve Balık Kurumu üretimi, mezbahalar üretimi ayrıca gösterilmiştir. (Tablo : 88) Kurum ve mezbahalar üretiminin, toplum üretim içindeki yeri artacaktır. Et mamullerinde yapım evlerindeki üretimin de nispi olarak artacağı kabul edilmiştir.

TABLO : 88 — Üretim tahminleri

(Ton)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
1. a. Et	462 000	542 000	666 000
b. Et ve Balık Kurumu ve mezahalar üretimi	171 000	220 000	291 000
2. a. Sucuk	4 600	4 850	6 348
b. Yapım evleri üretimi		3 200	4 200
3. a. Pastırma	3 600	3 970	5 191
b. Yapım evleri üretimi		2 600	3 400
4. a. Sosis - Salam	410	440	570
b. Yapım evleri üretimi		440	570

Bağırsak, sakatat, kemik, kan, deri, kuyruk yağı gibi yan ürünler üretiminin tesbiti oldukça güçtür. Çünkü kesimlerin çok önemli bir kısmı mezbahalar dışında yapılmaktadır. Bu ürünlerin büyük bir kısmı kaybedilmektedir. Yalnız deri, iç ihtiyaçlar ve ihracat için bazı işlemlerden geçtikten sonra kullanılmaktadır. Bu ürünlerin önemli bir kısmı için henüz bir talep de olmadığından bir dengesizlik söz konusu değildir

5. KATMA DEĞER :

Katma değer hesabına, yukarıda açıklanan sebeplerle, yalnız mezbahalar ve Et ve Balık Kurumu üretimi katılmıştır. Katma değerde hayvan kesimi ve yan ürünler dolayısiyle yaratılan gelir alınmıştır.

TABLO : 89 — Katma değer

(Bin TL.)

Yıllar	Değer	Endeks
1962	76 171	100
1963	99 450	130
1967	130 802	172

6. YATIRIMLAR :

Et ve Balık Kurumunun ve mezbahaların önümüzdeki yıllarda yapacakları yatırımlar toplamı Tablo : 90 da gösterilmiştir. Özellikle Et ve Balık Kurumu, aşağıda belirtilen tedbirleri başarıyla uygulamak üzere soğuk depolarını genişletmek ve yenilerini tüketim bölgelerinden uzak olan üretim bölgelerinde kurmak, gerekli özel taşıtları sağlamak, ağıllar v.s. kurmak için önemli yatırımlar yapacaktır.

TABLO : 90 — Yatırımlar

(Bin TL.)

Yıllar	Toplam	Dış
1963	4 600	500
1964	20 000	4 000
1965	25 000	5 000
1966	15 000	3 000
1967	33 100	6 000
Toplam	97 700	18 500

7. DIŞ TİCARET :

Önümüzdeki yıllarda daha çok canlı hayvan şeklinde ihracat yapılacağı düşünüldüğünden, bu ihracat Tarım kesiminde gösterilmiştir. Fakat Et ve Balık Kurumunun et ihracatı için tedbir alması da gerekecektir.

8. TEDBİRLER :

a. Narh sisteminin hayvancılığın ve besiciliğin gelişmesi üzerindeki olumsuz etkileri gözönünde bulundurularak, et fiyatları serbest

bırakılacaktır. Gerekli hallerde narh tesbiti ihtiyacı doğarsa, bu belediyelerin teklifi üzerine Tarım ve Ticaret Bakanlıklarınca yapılacaktır.

b. Et ve Balık Kurumu, serbest bırakılan et fiyatlarında anormal ve suni artışları önleyecek bir satın alma politikası uygulayacaktır.

Ayrıca Et ve Balık Kurumu, narhın kaldırılmasından sonra fiyatın doğrudan doğruya üreticiye yansımasını sağlamak üzere, aracı ticarete geniş ölçüde karışarak bu piyasada rekabet şartlarının hüküm sürmesini sağlayacaktır.

c. Et fiyatlarının kararlılığını sağlamak için dondurulmuş et tüketiminin teşviki gereklidir. Et ve Balık Kurumu özellikle Doğu illerinde kuracağı soğuk hava depoları yardımıyla, üretiminin bir kısmını soğuk et veya dondurulmuş et olarak satmak yolunda tedbirler alacaktır. Ayrıca kurum et kalitesindeki düzelmeye paralel olarak ve satınalma hacmi oranında bu alandaki üretimini dış piyasalarda satmak üzere pazar incelemelerini tamamlayacaktır.

d. Belirli bir verimin altında hayvan kesilmesi konusundaki tedbirler titizlikle uygulancaktır. Bazı büyük şehirlerde etin kalitesine ve gövde bölgelerine göre sınıflandırılarak ayrı fiyatlarla satılması uygun olacaktır.

e. Et ve Balık Kurumunun üreticiye açtığı kredi miktarı yeter ve kullanıldığı amaca uygun duruma getirilecektir. Kurum kredi konusunda, hayvan üreticilerini teşkilâtlanmaya ve kooperatifleşmeye teşvik edici yönde hareket edecektir.

f. Et, süt ve yapağı ile ilgili meseleler bir bütün olarak ele alınıp, bunlarla ilgili politika bağdaşık bir şekilde yürütülecek, müşterek tesisler ve personel daha verimli şekilde kullanılacaktır.

g. Talî ürünlerin değerlendirilmesi ile ilgili ek iş yerleri kurulacaktır.

h. Hayvan borsaları ve ilgili tesisler arttırılacaktır.

SÜT MAMULLERİ SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOD :*

Süt mamulleri sanayii halkımızın beslenmesi, ve çocuk sağlığı bakımından çok önemli bir sanayi koludur. Mevsimlere ve memleketin çeşitli bölgelerine göre büyük değişiklikler gösteren süt üretimi dolayısiyle bazı bölgelerde süt mamulleri ihtiyacı sürekli bir şekilde karşılanamamakta ve bu durum hastaların ve çocukların sağlığını önemli olarak etkilemektedir. Bu bakımdan süt üretiminin gereği gibi değerlendirilmesi ve süt fazlalığı olan yerlerden üretimin işlenerek, ihtiyaca yetersiz olmayan bölgelere yollanması, süt hayvancılığının gelişmeye elverişli olduğu bölgelerde bu üretimin kararlı bir duruma sokularak geliştirilmesi ve değerlendirilmesi, süt sanayimizin plânlanmasına temel olan ilkeleri meydana getirmektedir.

Süt üretenler gelir seviyesi düşük ve teşkilâtlanmamış bir durumdadır. Sütü işleyecek sınai kuruluşların yetersizliği ve pazarlamadaki eksiklik süt fiyatlarındaki büyük dalgalanmalara ve genel olarak, üretimin iyi kullanılmamasına yol açmakta ve dolayısiyle üretenlerin gelir seviyesini düşürmektedir. Böylece süt hayvancılığına yönelmiş iktisadi işletmeler meydana gelmemekte, üreten gerekli yatırımları yapmamakta ve hayvan başına süt verimi çok düşük kalmaktadır. Çeşitli süt mamullerinin plân dönemi tüketim tahminleri için 1950 - 1960 yıllarında nüfus başına tüketim rakamları incelenmiş, halkımızın tüketim alışkanlıkları, gelir artışı ve ikame mallarındaki gelişme imkânları gözönünde tutulmuştur. Üretim ve değerlendirme bakımından süt üretiminin fazla olduğu ve süt hayvancılığının gelişmeye elverişli olduğu bölgeler ile önemli tüketim bölgeleri dikkate alınmış ve üretim tahminleri, pazar imkânları da gözönünde bulundurulmak suretiyle yapılmıştır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Türkiye'nin bugünkü süt üretimi 3 milyon ton dolaylarında olup bunun yüzde 93 ü yoğurt, peynir, tereyağ, pastörüze süt ve süt tozu olarak işlenmektedir. Bu orandan da anlaşıldığı gibi halkımızın, sütü doğrudan doğruya içme alışkanlığı zayıftır. Memlekette 4 tane pastörize süt fabrikası olup bunların en önemlisi Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği fabrikasıdır. Şehirlerimizin içme sütü ihtiyacı güğüm sütçüleri

tarafından sağlanmaktadır. Bu ise sütün niteliği ve dağıtımı yönünden sakıncalar doğurmaktadır.

Süt mamullerinin bugünkü üretim ve tüketim durumu Tablo : 91 de gösterilmiştir.

TABLO : 91 — Süt mamulleri üretim ve tüketimi

	Üretim (Ton) Yekün	Sınai	Tüketim A. başına Kg.	Kapasite Ton
Yoğurt	600 000	130 000	20,0	—
Beyaz Peynir (1)	61 000	61 000	2,0	—
Kaşar Peyniri	11 400	11 400	0,387	—
Tereyağı	95 000	5 200	3,2	—
Pastörize süt	6 700	6 700	—	10 775
Süt tozu	50	50	—	100
İşlenmemiş süt	202 250	—	6,875	—

Tabloda görülen süt mamulleri 2 843 450 ton sütün karşılığıdır. Sanayide işlenen süt miktarı ise 513 450 tondur. Bu toplam süt üretimimizin yüzde 17 sini meydana getirir. Sanayide işlenen sütün işlenmiş toplam süte oranı ise yüzde 18 dir.

Memlekette işlenen sütün çeşitli mamullere göre dağılımı Tablo : 92 de görülmektedir.

TABLO : 92 — Süt Üretiminin Dağılımı

Süt ve süt mamulleri üretiminin dağılımı	Süt (Ton)	Yüzde
Yoğurt	682 000	22
Beyaz peynir	183 000	6
Kaşar peyniri	71 250	2
Tereyağı	1 900 000	62
Pastörize süt	6 700	1
Süt tozu	500	—
İşlenmemiş süt	202 250	7
Toplam süt	3 043 700	100

(1) Toplam beyaz peynir üretimi sınai üretimden bir miktar fazladır. Evlerde yapılan bu imalâtın miktarı bilinmemektedir.

Yoğurt üretiminin yüzde 22 si, tereyağ üretiminin yüzde 5,5 u sınai kuruluşlar tarafından meydana getirilmekte ve geri kalanı evlerde yapılmaktadır. Bunların ne miktarının pazarlandığı kesin olarak bilinmemektedir. Plân dönemi içinde sınai imalâtın nispi olarak artacağı beklenebilir.

Yukarıda görülen süt mamullerine özellikle köylerde yapılan çeşitli peynirleri eklemek gerekir. Adam başına tüketim miktarı 4 Kg. a yakın olarak bu çeşit üretim çoklukla yağı alınmış sütten yapılmakta ve pazarlanması önemsiz kalmaktadır.

Özel sektör elinde bulunan imalâthanelerin çoğu ilkeldir; iyileştirilmeleri gerekir. Yurdumuzda bugün süt tozu yapmakta olan fabrikalar Ankara, İstanbul, Bursa ve Kars'ta bulunmaktadır. Bu fabrikalar % 50 kullanılmayan kapasite ile çalışmaktadırlar. Üretimin niteliği kullanılan teknik dolayısiyle düşüktür.

3. TÜKETİM :

Plân döneminde halkımızın süt ve mamulleri ihtiyacının daha iyi bir şekilde karşılanması için yurdun çeşitli yerlerinde ileri tesisler kurulması gerekmektedir. Bu kuruluşlar süt hayvancılığımızın gelişmesi üzerinde çok olumlu etkiler yapacaktır. Plân döneminde başlıca büyük şehirlerimizde pastörüze süt fabrikaları kurulacaktır. Doğu bölgesinde kurulacak süt tozu, tereyağ ve peynircilik işletmeleri Doğunun kalkınmasına ve yurdun süt eksiği bulunan bölgelerinin ihtiyacının karşılanmasına yardım edecektir. Plân dönemi toplam süt mamulleri üretimi toplam tüketimine eşit olacaktır. Üretim Tablo : 93 de gösterilmiştir.

TABLO : 93. — Süt mamulleri üretimi

(Ton)

	Yoğurt		Tereyağı		Beyaz peynir	Kaşar peynir	Pastörize süt	Süt tozu
	Toplam	Sanayi	Toplam	Sanayi				
1963	609355	152009	90768	5248	67168	15582	7250	50
1967	800252	264000	101469	5812	93351	21985	26030	460
İndeks (*)	131	203	112	112	139	141	359	920

(*) 1962 100 olduğuna göre 1967 rakamıdır.

4. *YATIRIMLAR :*

Süt mamulleri sanayiine yapılacak Devlet yatırımlarında başlıca büyük şehirlerimizin pastörize süt ihtiyacının karşılanması düşünülmüş olup bu fabrikaların finansmanı için UNICEF yardımından faydalanma yolları aranacaktır.

Doğuda süt hayvancılığının gelişmesi ve bugün hemen hemen verimsiz kullanılan sütün çeşitli şekilde değerlendirilmesi için çeşitli bölgelerde tesisler de kurulacaktır.

Plân döneminde özel teşebbüsün bu sanayi koluna yatırımlar yapacağı tahmin olunmaktadır. Plân döneminde bu sanayi koluna yapılacak yatırımlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO : 94 — Yıllara göre süt mamulleri sanayii yatırımları

(Bin T. L.)

Yıllar	Yeni yatırımlar	Bakım ve İdame yatırımları	Toplam	
			Dış	Toplam
1963	8 872	462	4 704	9 334
1964	16 258	462	8 750	16 720
1965	11 700	890	6 689	12 590
1966	14 450	1 290	7 729	15 740
1967	10 950	1 190	6 219	12 140
Toplam	62 230	4 294	32 069	66 524

5. *DIŞ TİCARET :*

Süt mamullerinden peynir ihracı üzerinde önemle durulacak bir sorundur. Peynirlerimiz ihraç edilebilecek nitelikte değildir. Bu itibarla bu plân dönemi için bir ihracat düşünülmemiştir. Ancak dış pazarların istekleri incelenmeli ve bu plân döneminde uygun nitelikte peynir üretimi için hazırlıklara ve piyasa incelemelerine başlanmalıdır. Diğer süt mamullerinin ihracı söz konusu değildir.

Süt mamulleri yapımında kullanılacak ithal malı gereçleri azdır. Alüminyum bant yağlı ambalâj kâğıdı ve laboratuvar gereçleri olarak kullanılacak bazı kimyasal maddelerin yıllık ithal kıymeti 100.000 Tl. dolayılarında tahmin edilmiştir.

6. *KATMA DEĞER :*

Süt mamulleri sanayi kolunda yaratılan katma değer aşağıdaki Tablo : 95 de gösterilmiştir.

TABLO : 95 — Katma Değer

(Bin T. L.)

	1962	1963	1967
Katma değer	245 937	284 497	431 220
Endeks	100	116	175

Plân döneminde en önemli gelişme pastörize süt ve süt tozunda olacaktır. 1967 toplam katma değerlerinin yüzde 44 ü beyaz peynir, yüzde 34 ü ise pastörize süt ve süt tozu üretiminde elde edilecektir.

7. *TEDBİRLER :*

a. Süt hayvancılığının geri kalmasının en mühim sebebi üretimin kararlı ve sürekli pazar bulamayışıdır. Böylece özellikle Doğuda süt üretiminin bol olduğu mevsimlerde alıcı bulunmaması yüzünden üretim değerlendirilmemektedir. Bu bakımdan yurdun çeşitli yerlerinde üretenin sütünü toplayacak ve bunu işleyecek tesisler kurulacaktır.

b. Devlet kesiminin elindeki fabrikalar, kurulacak olanlarla beraber tek bir kurum tarafından idare olunacaktır.

c. Süt hayvancılığının geliştirilmesi için yem ve veteriner hizmetleri gibi gerekli faaliyetler üretene kadar götürülecektir.

d. Süt üretenlerin üretim ve satış kooperatifleri şeklinde birleşmesi ve fabrikalardan uzak bölgelerde, bu kooperatiflere süt mamulleri imali için kolaylıklar sağlanacaktır.

e. Hayvancılığın geliştirilmesi için küspe ve bu gibi yem ana maddelerinin içte kullanılması sağlanacaktır.

f. Özel teşebbüs elindeki imalâthanelerin çoğu ilkel durumdadır. Niteliği düzeltici ve maliyeti düşürücü tedbirler alınmalıdır.

g. Belediyeler, gıda tüzüğünün süt ve süt mamulleri ile ilgili hükümlerini daha sıkı bir şekilde uygulayacaktır.

KONSERVE SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOD :*

Bu sanayi kolu sebze, meyve, balık, et konserveciliği, et, salça, meyve suyu, marmalât, hazır yemekler, reçel, şurup, turşu, tuzlu balık ve dondurulmuş et gibi çeşitleri içine almaktadır.

Meyve, sebze ve balık bakımından geniş imkânlara sahip olan yurdumuzda bu kaynakların en rasyonel şekilde değerlendirilmesi, büyük ve faal bir konserve sanayiinin doğmasıyla mümkün olacaktır. Gerek bugünkü tesislerde, gerek yeni kurulacaklarda, ileri tekniklerin kullanılması ve düşük maliyetle üretim ve devamlı bir arz sağlandığı takdirde iç talep geniş ölçüde artacak ve önemli bir dış talep karşılanacaktır. Klâsik ihraç mallarımızın yanında bu gibi ihraç mallarının gelişmesi dış ticaretimiz bakımından arzu edilen bir husustur.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Bugün yurdumuzda (1960 yılı rakamlarına göre) 44 konserve fabrikası faaliyette bulunmaktadır. Bunların toplam kapasiteleri hakkında kesin bir rakam verilemez. Zira konserve sanayiinin çeşitli dallarında kapasiteler büyük farklılıklar göstermektedir. Meyve ve sebze konserveciliğinde 37 000 ton, balık konserveciliğinde 12 300 ton kapasite vardır. Öbürlerinde ise kapasite son derece esnek olup talebe bağlı olarak kolaylıkla değişebilmektedir.

Yurdumuzda konserve tüketimi çok azdır. Buna sebep daha ziyade konserve fiyatlarının yüksekliği ile pazarlarımızda hemen her mevsimde taze sebze ve meyve bulunabilmesidir.

Konserve mamulleri genel olarak şehirlerimizde ve kış aylarında yenmektedir. Şehirleşme cereyanları, kadınların iş hayatına atılmaları ve gelirlerin artması ile konserve istihlâkının önümüzdeki yıllarda artması kuvvetle muhtemeldir.

Geçmiş yıllardaki tüketim rakamları muntazam bir artış veya azalış göstermemektedir. Bu bakımdan tüketim tahminlerine esas olmak üzere nüfus başına belli bir tüketim seviyesi kabul edilmiş ve istihlâkin gelire bağlı olarak her yıl % 7 nispetinde bir artış göstereceği düşünül-

müştür. 1962 yılı itibariyle konserve sanayiinde adam başına tüketim şöyledir : (x)

Sebze konservesi	:	200 Gr.
Meyve konservesi	:	17 »
Salça konservesi	:	30 »
Marmelât konservesi	:	4 »
Hazır yemekler	:	20 »
Reçel yemekler	:	50 »
Turşu yemekler	:	15 »
Balık konservesi	:	55 »

Bugünkü kapasiteye oranla üretim seviyesi çok düşük olup geride büyük bir âtıl kapasite kalmaktadır. Geçmiş yıllardaki üretim Tablo : 96 da gösterilmiştir.

TABLO : 96 — Konservecilik sanayiinde yıllara göre üretim

(Ton)

	1957	1958	1959	1960
Sebze konserveleri	4 659,3	7 650,4	6 300,8	2 290,6
Meyve konserveleri	327,5	776,8	340,9	104,0
Salça	537,5	835,0	1 362,7	625,2
Marmelât	130,1	88,7	111,2	—
Hazır yemekler	318,6	658,2	943,3	186,1
Reçel	1 298,3	1 801,7	1 727,9	1 207,5
Turşu	436,0	650,5	334,2	381,9
Balık konservesi	2 123,4	1 164,7	670,2	1 517,7
Toplam	9 830,7	13 626,0	11 791,2	6 313,0

Dış Ticaret :

Konserverelerimizin geçmiş yıllardaki ihraç miktarları çok büyük değişiklikler göstermiştir. Bu rakamlara dayanarak ilerki yıllar için tahminde bulunmak güçtür. Özellikle balık konservelerinin ihracatı anormal dalgalanmalar göstermektedir. Önümüzdeki yıllarda yapılacak yatırımlar ve ciddi dış pazar etüdleri ile konserve mamullerimize ihraç imkânı bulmak gerekecektir.

3. TALEP PROJEKSİYONLARI :

1963 - 1967 devresinde toplam konserve talebi Tablo : 97 de gösterilmiştir.

(x) Bu tüketim evlerde yapılan imalât gözönüne alınmadan hesaplanmıştır.

TABLO : 97 — Talep projeksiyonları

(Ton)

	1963	1967	Endeks 1963 = 100
Sebze konserveleri	5 475	9 470	172,9
Meyve konserveleri	545	812	148,9
Salça konserveleri	968	1 421	146,8
Marmelât	121	271	223,9
Hazır yemekler	666	1 015	152,5
Reçel	1 573	2 198	139,7
Turşu	484	710	146,7
Balık konserveleri	1 785	2 638	147,7
Toplam	11 617	18 535	159,6

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Plân yılları itibariyle üretim, yukarıda gösterilen iç talebe ilâve olarak balık, sebze ve meyve konservelerinde bir miktar ihracat talebini karşılayacak seviyede olmalıdır.

5. *YATIRIMLAR :*

Her ne kadar 5 yıllık plân devresinde konserve sanayiindeki mevcut kapasiteden tam faydalanılamıyacak ve gene âtıl kapasite kalacak ise de gerek rekabet sayesinde fiyatların düşülerek iç tüketimin artırılması, gerekse ihracat için bugünkü tesisleri tevsi ve ıslâh ederek Avrupa standartlarına erişilmesi bakımından bu sahaya yatırım yapılması gereklidir.

Özel sektörün önümüzdeki yıllarda 25 milyon T. L. civarında yatırım yapacağı bilinmektedir. Bu alanda önemli miktarda işletme sermayesi ihtiyacı vardır.

Ancak, geniş ölçüde ihracata yönelen, modern ve büyük tesislerin kurulması veya mevcutların tevsi ve ıslâhı için daha fazla yatırım gerekli görülmektedir. Böylece toplam 35,0 milyon T. L. sına çıkmaktadır.

6. *DIŞ TİCARET :*

Hazır yemekler, az miktarda da balık ve meyve konservesi ihraç etmekteyiz. Maliyetlerin düşürülmesi halinde ihraç imkânları artabilir.

7. *TEDBİRLER :*

a. Teneke ve kalay gibi yardımcı madde fiyatlarının yüksek olması konserve mamulleri satış fiyatlarının yüksek olmasının sebeplerinden biridir. Bu yardımcı maddelerin maliyetini düşürücü tedbirler, bu arada ikame maddeleri araştırılmalıdır.

b. İhracatta arzın devamlılığını sağlamak üzere konserve sanayicileri ile üretim kooperatifleri arasında işbirliği sağlanmalı, üretimin fena olduğu yıllarda ithalâta gidilmelidir.

c) Mahrumiyet bölgelerinde yerli ürünlerimizin tüketimini sağlıyacak teşvik edici ve tanıtıcı tedbirler alınacaktır.

UN SANAYİİ

1. ANA İLKELER VE METOD :

Bu sanayi kolunda buğdaydan un imali incelenmiştir. Diğer hububat unları hesaba katılmamıştır. Sadece şehir ve kasabaların un ihtiyacını temin eden valsli değirmenler hesaba katılmış olup, tahminen ihtiyacın üçte ikisine cevap veren ve daha ziyade köylerin un ihtiyacını temin eden kara değirmenler hakkında bilgi edinilememiştir.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

Karataş değirmenlerinin aded ve kapasiteleri hakkında kesin rakam verilemez. Ancak 1955 yılında yapılan bir etüde göre sayıları 16 000 i bulan bu çeşit değirmenlerin yıllık kapasiteleri 5 milyon 343 bin ton (Buğday) olarak kabul edilmiştir. Valslı değirmenler daha ziyade büyük şehir ve kasabalarda kurulmuştur. 1960 yılı itibariyle adetleri 300 civarında olan bu değirmenlerin yıllık kapasiteleri 2 milyon 222 bin tonu (Buğday) bulmaktadır. Bu duruma göre memleketimizdeki değirmenlerin yıllık kapasiteleri 7 milyon 556 bin tondur.

Valslı değirmenlerde buğdaydan saf un elde etme oranı % 80 dir. Bu hesaba göre son yıllarda vaslı değirmenlerin un kapasite miktarı 1.778 000 tondur. Valsi değirmenlerin 1960 yılı fiili üretim miktarı 1.156.000 tondur.

Türkiye geçmiş yıllar itibariyle un tüketimine ait elimizde muntazam bir bilgi yoktur. Çeşitli dairelerin tahminlerinden çıkarılan netice; nüfus başına un tüketimimizin şehir ve kasabalarda yılda 96 kg. ekmeklik, 6 kg. pasta, börek v. s. imali için, 1,5 kg. da bisküi v. s. imalinde kullanılmak üzere toplam 103,5 kg. olduğudur.

3. TALEP PROJEKSİYONU :

Talep projeksiyonu hesaplanırken plân döneminde tüketilebilecek toplam buğday miktarından hareket edilmiştir. Tohumluk ve kayıplar çıktıktan sonra buğday tüketimi talebi aşağıdadır.

	Miktar (Bin ton)
1963	5 925
1967	6 923

Tüketilecek buğday, un ve bulgur olarak kullanılmaktadır. Adam başına bulgur tüketiminden hareketle bulunan bulgur talebi aşağıdadır.

	Miktar (Bin ton)
1963	756
1967	843

Hesaplanan bulgur talebine erişebilmek için kullanılması gereken buğday miktarı şu şekildedir :

	Miktar (Bin ton)
1963	800
1967	890

Tüketilecek buğday miktarından bulgur ihtiyacı için hesaplanan miktar çıkarıldıktan sonra hesaplanan un talebi aşağıdadır.

TABLO : 98 — Un talep miktarı

(Bin ton)

Yıllar	Valsli değirmenler (1)	Karataş değirmenler (2)	Genel toplam (3)
1963	1 600	2 810	4 410
1964	1 700	2 880	4 580
1965	1 800	3 000	4 800
1966	1 900	3 060	4 960
1967	2 000	3 188	5 188

4. *ÜRETİM HEDEFİ :*

Üretimin, plân yılları itibariyle yukarıdaki tabloda gösterilen talep miktarlarına eşit olması gerekmektedir.

5. *YATIRIMLAR :*

Valslı değirmenlerde bilinen en son kapasite 1780 bin tondur. (1960 da). Bu kapasitenin aynı kaldığı kabul edilse bile toplam un ihtiyacını karşılayacaktır. Ancak, değirmenlerin coğrafi dağılışının uygun olmaması, zamanla karataş değirmenlerinden un fabrikasına bir geçiş gerektirecektir. Yatırımların yıllar itibariyle dağılışı aşağıdaki Tablo 99 da gösterilmiştir :

TABLO : 99 — Yatırımlar

(Bin T. L.)

Yıllar	Dış para	Toplam
1963	7 500	14 885
1964	5 000	9 885
1965	1 500	3 500
1966	2 000	4 000
1967	1 000	4 000
Toplam	17 000	36 270

6. *KATMA DEĞER :*

Valsli değirmenlerde bir kg. un üretiminde yaratılan katma değe 6,25 kuruştur. Buna göre plân döneminde valsli değirmenlerin un üreti minin yaratacağı katma değer aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Katma Değer

	Bin T. L.
1963	100 000
1967	125 000

YEMEKLİK BİTKİSEL YAĞLAR SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOD :*

Türkiye'de yağlı tohumlar üretimi önemli bir yer tuttuğu halde halkın yemeklik bitkisel yağ ihtiyacı iç üretim ile karşılanamadığından bir yandan yağlı tohumlar ihraç edilirken öte yandan zaman zaman bitkisel yağ ithali gerekmiştir.

Bu yönden Türkiye'nin bitkisel yağ ihtiyacının iç üretimle karşılanması ve zeytinyağı ihracatının artırılması, bu sanayi dalının geliştirilmesinde ana ilkedir. Bitkisel yağlar tüketimi hayvansal yağlar aleyhine gelişmektedir. Bitkisel yağların sağlık bakımından daha elverişli olması ve fiyatının düşük bulunması bunda en önemli unsurdur. Bu yönden halkımızın artan bitkisel yağ ihtiyacını karşılamak için bu sanayi koluna gereken önemi vererek geliştirmek gerekmektedir.

Plân dönemi bitkisel yağ tüketimimizin tahmininde, 1950 - 1960 yılları arası çeşitli bitkisel yağların adam başına tüketimleri üzerinden toplam bitkisel yağ tüketimimizin gelişmesi incelenmiş, tüketim artışı, gelir esnekliği gözönüne alınarak, tahmin edilmiştir.

Üretim tahminleri için yağlı tohumlar tarımındaki gelişmeler, plân dönemi yağlı tohum ihracatı ve yağlı tohumların yurt içindeki başka kullanış yerleri gözönüne alınmıştır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Türkiye'nin toplam bitkisel yağ üretimi 164,6 bin ton tahmin edilmektedir. Bunların çeşitli yağlara göre dağılışı Tablo : 100 de gösterilmiştir.

TABLO : 100 — Türkiye'de bitkisel yağ üretimi

Yağ Türü	Bin Ton/yıl
Zeytinyağı	80,0
Pamuk yağı	44,0
Ayçiçeği yağı	27,0
Haşhaş yağı	8,8
Susam yağı	4,4
TOPLAM	164,6

Bitkisel yağ üretimimiz içinde en önemlisi zeytinyağı olup, toplam üretimin ortalama yüzde 48 ini bulmaktadır. Pamuk yağı yüzde 27, ayçiçeği yağı yüzde 17, haşhaş yağı yüzde 5 ve susam yağı yüzde 3 tür.

Geçmiş on yıl içinde bitkisel yağ üretimimiz yıldan yıla değişmeler göstermekle beraber genel olarak artış azdır ve tüketimle üretim arasındaki dengesizlik gittikçe artmaktadır. Üretimle tüketim arasındaki dengeyi kurabilmek için, Türkiye'nin son yıllarda yağ ithalâtı dik bir artışla 1960 yılında 37 bin tona varmıştır. İthalâtımız başlıca soya ve pamuk yağı olmuştur.

Yurdumuzda ekimi yapılan soya fasulyesinden yağ çıkaracak bir tesis olmadığından çok değerli bir yağ ve protein ham maddesi olan bu ürün ihraç edilmektedir.

Güney Anadalu'da yetiştirilen yer fıstığı daha çok yemiş olarak kullanılmakta ve yağı çıkarılmamaktadır.

Bitkisel yağ işleyen iş yerlerinin durumu :

Bitkisel yağlar modern fabrikalarda ve «Tasirhane» veya «Mahsare» denilen ilkel işletmelerde elde edilmektedir. Kullanılan ilkel teknik dolayısıyla yağ verim ve niteliği düşük kalmaktadır.

Bitkisel yağlar sanayiinde genel olarak bir miktar kullanılmayan kapasite olduğu bilinmektedir. Bunda bölgeler bakımından yağlı tohum üretiminde görülen değişmelerin etkisi vardır.

3. ÜRETİM :

Plân dönemi bitkisel yağ üretim tahminleri aşağıda Tablo : 2 de gösterilmiştir. Plân döneminde alınacak tedbirlerle 1965 den başlıyarak yer fıstığı ve soya yağı üretilecektir. Susam ekim alanı değişmediğinden, susamın tahin yapımı ve simitlik gibi başka kullanış alanları dolayısıyla susam yağı üretiminde bir azalma olacağı tahmin edilmektedir. Haşhaş yağı üretiminde de bu tohumun tarımının milletlerarası anlaşmalarla sınırlandırılması yüzünden çok az bir artış olacaktır. Güney Doğu Anadalu'da ayçiçeği ekimi artacağından ayçiçeği yağı üretiminde büyük gelişmeler beklenmektedir. Zeytinyağı üretimi artırılacak ve ihracatı geliştirilecektir.

TABLO : 101 — Çeşitli bitkisel yağ üretim tahminleri

Bin Ton

Yağ Türü	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Zeytinyağı	80.0	85.2	96.0
Pamuk yağı	44.4	47.5	65.5
Ayçiçeği yağı	27.0	28.5	42.4
Soya fasulyası yağı	—	—	1.7
Yer fıstığı	—	—	6.9
Susam yağı	4.4	4.4	4.2
Haşhaş yağı	8.8	8.8	9.2
TOPLAM	164.6	174.4	227.9
ENDEKS	100	106	139

4. *DIŞ TİCARET :*

a. *İhracat :*

Üretim ve talep durumu incelendiğinde görüleceği gibi Türkiye bitkisel yağ sanayiinde yağ açığımızı azaltacak bir gelişme göze çarpmaktaysa da plân döneminde yağ ithalimiz devam edecektir. Tahmin edilen zeytinyağı üretimimizin tüketimden artan kısmı ihraç edilecektir. Zeytinyağı fiyatlarının iç ve dış pazarlarda başka yağlara göre yüksek oluşu ve yurt içinde zeytinyağının öteki bitkisel yağlar ve margarin karşısında kullanılma imkânının sınırlı oluşu zeytinyağı ihracını özendirici niteliktedir.

Zeytincilikte ürünün ardarda bir yıl iyi, bir yıl kötü olmasından zeytinyağı ihracı da yıldan yıla değişebilir, ancak 5 yılda toplam olarak 35 bin tonu bulacağı umulmaktadır.

Zeytinyağı ihracından yılda ortalama 30 milyon T. L. beş yılda ise 151,2 milyon T. L. lık döviz elde edileceği umulmaktadır.

b. *İthalât :*

Bitkisel yağ açığımızı kapamak için plân döneminde yılda ortalama olarak 58 bin 800 ton yağ ithal edilecek ve beş yıllık toplam 294 bin tonu bulacaktır. Yağ ithali için gerekli döviz harcaması yılda ortalama 223 milyon T. L. ve 5 yılda 1 milyar 117,2 milyon T. L. kadar olacaktır.

Yağlı tohumların işlenme ve pazarlamasında bazı ithal malı gereçler kullanılmaktadır. Bunların en önemlisi tenekedir. Yurdumuzda 1965 yılına kadar teneke yapılamayacağına göre ithalât bu tarihe kadar devam edecektir.

İşleme sırasında kullanılan tasfiye toprağı, sudkostik, tasfir torbası ve bazı kimyasal maddelerin ithaline bir süre daha devam olunacaktır.

5. *TÜKETİM :*

Plân döneminde bitkisel yağ tüketimimiz tablo 102 de gösterilmiştir.

TABLO : 102 — Çeşitli bitkisel yağ tüketimi tahminleri

Yıllar	Adam başına Kg. (1)	Endeks (2)	Toplam bin ton (3)	Endeks (4)
1962	7,300	100	214,7	100
1963	7,519	...	227,5	...
1964	7,731	...	240,6	...
1965	7,943	...	254,2	...
1966	8,155	...	268,3	...
1967	8,367	115	283,0	132

Plân döneminde bitkisel yağ tüketimimiz artış gösterecektir. Bitkisel yağ fiyatlarının hayvansal yağlara göre düşük oluşu, sıvı yağların sağlığa yararlı oluşu ve bitkisel margarine karşı talebin gelişmesi, bitkisel yağ tüketimini artıran başlıca sebeplerdir. Aşağıdaki üretim tahminlerinden de anlaşılacağı gibi plân dönemi üretimimiz tüketimi karşılayamayacak, açığımız ithalâtla karşılanacaktır.

6. *KATMA DEĞER :*

Plân devresi nebati yağ sanayii katma değeri aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : 103 — Bitkisel yağ sanayiinde katma değer

Yıllar	Toplam bitkisel Yağ üretimi (Bin ton) (1)	Katma değer (Milyon TL.) (2)	Endeks (3)
1962	164,6	192,6	100
1963	174,4	205,7	107
1967	228,0	266,3	138

7. *YATIRIMLAR :*

Plân devresinde bitkisel yağ sanayiine yapılacak devlet ve özel kesim yatırımları aşağıdaki gibi tahmin edilmiştir.

TABLO : 104 — Bitkisel yağ sanayiinde yatırımlar

Yıllar	Yeni yatırımlar (1)	Bakım ve idame yatırımları (2)	Toplam dış (3)	*Bin TL.* Toplam (4)
1963	16 100	3 330	7 820	19 430
1964	9 400	3 510	8 040	12 910
1965	10 350	4 010	9 390	14 360
1966	5 450	4 090	3 510	9 540
1967	14 050	4 370	10 330	18 420
Toplam	55 350	19 310	39 090	74 660

Yurdumuzun bazı bölgelerinde yağlı tohumlar üretiminin gelişmesi ve modern tesisler ihtiyacı yeni yatırımları gerekli kılmaktadır.

8. *TEDBİRLER :*

a. Bitkisel yağ üretimimiz ihtiyacımızı karşılamaz durumda olduğundan yağlı tohumlar ihracatından yavaş yavaş vazgeçilmeli ve yağlı tohumlar yurtta işlenmelidir.

b. Bugünkü yağ üretim tekniği ilkel durumda olduğundan küs-eler içinde büyük ölçüde yağ kalmakta ve bu yağ küspelerle birlikte işük fiyatla yurt dışına gitmektedir. Bu sebepten bir taraftan yağ sa-ayiindeki teknik geliştirilirken, diğer taraftan küspe ve prina kullanıl-asının bu esaslara göre düzenlenmesi gereklidir.

c. Yağ işleme tesislerini yenileştirip düzeltmek gerektir. Sanayi ağ verimlerinin yükseltilmesi sonucunda yağ ürünü artacak ve küspe yatları düşecektir. Bunun hayvancılığın gelişmesi üzerindeki olumlu tkileri de meydandadır.

Bu yüzden yağlı tohum üretenler kooperatif kurmaya özendirile-ek, ürünün doğrudan doğruya değerlendirilmesi yoluyla bu kayıpların nüne geçilmeye çalışılacaktır.

d. Sabun yapımında yemeklik yağların kullanılmaması ve ancak afinaja elverişli olmayan yağların sabun yapımında kullanılması için erekli tedbirler alınacaktır.

BİTKİSEL MARGARİN SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOT :*

Bitkisel margarin sanayii yurdumuzda son yıllarda kurulmuş olup üretim ve talep yönünden büyük gelişmeler göstermiştir. Bu yağ teknik ve özel bir şekilde hazırlanışı dış görünüşü, hayvansal yağlara göre ucuzluğu ve sağlığa daha elverişli oluşundan ötürü tüketicinin önem verdiği mallardan biri haline gelmiştir. Ayrıca bu sanayi, yağlı tohumlarımızın değerlendirilmesi bakımından üzerinde durulacak önemli bir sanayi koludur.

Tüketim tahminleri bugünkü tüketim miktarı ve gelir esnekliği hesaba katılarak yapılmıştır. Margarin talebinde plân dönemi için bir doyma noktası beklenmemektedir.

Üretim hedefleri, talebi karşılayacak şekilde tesbit edilmiştir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Türkiye'nin bugünkü bitkisel margarin üretimi 60 bin ton kadar tahmin edilmektedir. Üretim son yıllarda dik bir artış göstermişse de kimi işletmelerin üretimleri düşmüştür. Margarin sanayiinde kullanılmayan kapasite vardır. İstanbul'da kuruluşu bitmiş fabrika henüz çalışmaya başlamamıştır.

Yıldan yıla stok aktarması çok az olduğundan yıllık üretimin olduğu gibi tüketime gittiği kabul edilirse, adam başına tüketimin 2 Kg. a yakın olduğu anlaşılır.

3. *TÜKETİM :*

Margarin tüketimi hızlı bir tempo ile artmaktadır. Tüketmen, margarini hayvansal ve başka bitkisel yağlara üstün tuttuğundan, tüketimin üretim imkânlarına uyarak kolayca artacağı söylenebilir. Plân dönemi içinde adam başına tüketim tablo 105 deki gibi tahmin edilmiştir.

TABLO : 105 — Tüketim

Yıllar	Adam başına tüketim Kg.	Endeks
1962	2.040	100
1963	2.117	104
1967	2.365	116

4. *ÜRETİM :*

Plân dönemi içinde margarin üretimi aşağıdaki gibi tahmin edilmiştir.

TABLO : 106 — Üretim

Yıllar	Üretim (Bin ton)	Endeks
1962	60.0	100
1963	64.0	107
1967	80.0	133

Margarin tesislerinin bir kısmının kapasitelerinin altında çalıştığı bilinmekte ise de, plân döneminde bu sanayi koluna yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir. Çünkü kuruluş yeri bakımından çok elverişli şartlar gösteren bazı bölgelerimizde margarin tesisleri yoktur veya çok yetersizdir. Yağlı tohum bakımından zengin olan bölgelerde kurulacak yeni tesislerin, taşıma kolaylığından ötürü büyük rekabet üstünlüğü kazanacağı şüphesizdir.

Plân dönemindeki yatırımlarla kapasite, 1967 üretimini rahatça sağlıyacak bir seviyeye çıkacaktır.

Bitkisel yağ üretimindeki eksiğimizden ötürü margarin ihracatı düşünülmemiştir.

5. *İTHALÂT :*

Margarin üretiminde kostik soda, aktif toprak ve D vitaminleri, boya ve diğer bazı kimyevi maddeler ile ambalâj olarak teneke, kalay, parşömen kâğıdı gibi ithal malı gereçler kullanılmaktadır. Bunların yıllık ortalama değeri 19 milyon TL., beş yıllık tutarı ise 95 milyon Türk lirası tahmin edilmiştir.

Margarin imali için kullanılan nebati yağlarla ilgili ithalât ihtiyacı bitkisel yağlar sanayiinde incelendiği için, bu konuya burada değinilmemiştir.

1965 yılında teneke ihtiyacımız yurt içinden karşılanacağı için ithalât ihtiyacı ortadan kalkacak, ama 1966 da yeni margarin tesislerinin çalışmaya başlamasıyla başka ithal girdileri ihtiyacı belirecek sonuç olarak ithalât artacaktır.

6. KATMA DEĞER :

Plân döneminde bu sanayi kolunda yaratılacak katma değer tahminleri tablo 107 de gösterilmiştir.

TABLO : 107 — Katma değer

Yıllar	Bin TL.	Endeks
1962	62 400	100
1963	66 560	107
1967	83 200	133

YATIRIMLAR :

Plân döneminde, margarin sanayiine yapılacak yatırımlar tablo 108 de gösterilmiştir.

TABLO : 108 — Yatırımlar

(Bin T. L.)

Yıllar	Yeni yatırımlar	Bakım ve yenileştirme giderleri	İç	Dış	Toplam
1963	—	2 000	1 200	800	2 000
1964	10 000	2 000	11 200	800	12 000
1965	15 000	2 000	15 800	1 200	17 000
1966	—	2 000	1 200	800	2 000
1967	—	2 000	1 200	800	2 000

ŞEKER SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOT* :

Bu sanayi yurdumuzda şeker pancarı işleyen fabrikaların üretimini içine almaktadır. Başta temel madde olan toz ve kesme şekerle şeker sanayiinin tâli maddelerinden olan «melas» ve «küspe» bu bölümde incelenmektedir.

Geçmiş yıllarda pancar ekim alanı ve dolayısiyle pancar üretimi, tüketimi ve ihracatı arasında gerekli denge kurulmadığından, *elde stok* birikmiş ve biriken stokları harcamak için maliyetin çok altında bir fiyatla şeker ihraç edilmiştir. Ayrıca fazla pancarı işlemek için fabrikaların normal çalışma dönemi olan ortalama 100 gün bazı yıllarda 180 güne çıkmıştır. Plân döneminde üretim ve tüketim arasında bir denge kurulması hedef olarak alınmıştır. Yurdumuzda adam başına şeker tüketimi düşüktür. Önümüzdeki beş yılda tüketim gelire bağlı olarak artacaktır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM* :

Bugün yurdumuzda 15 şeker fabrikası vardır. Bu rakam 1962 de deneme işletmesine, 1963 yılında üretime geçecek olan Ankara fabrikasiyle 16 ya, 1963 de deneme işletmesine ve 1964 de üretime geçecek olan Kastamonu fabrikasiyle 17 ye yükselecektir.

Fabrikalarımızın bugünkü kapasite durumları tablo 109 da gösterilmiştir.

TABLO : 109 — Şeker fabrikalarının kapasitesi

Fabrikalar	Kapasite (Bin ton)
Adapazarı	34,0
Alpullu	25,0
Amasya	27,9
Burdur	27,0
Elâzığ	18,0
Erzincan	18,6

Fabrikalar	Kapasite (Bin ton)
Erzurum	18.0
Eskişehir	37.5
Kayseri	27.9
Konya	29.3
Kütahya	14.0
Malatya	16.8
Susuriuk	25.2
Turhal	37.5
Uşak	18.1
TOPLAM	375.0

NOT : Yukarıdaki rakamlar normal çalışma sürelerine göredir.

Özellikle son yıllarda pancar üretimi artmış ve şeker üretimi kapasitenin üstüne çıkarak 1959 da 499 747 tona, 1960 da 643 497 tona yükselmiştir. Bu üretim seviyesine ulaşabilmek için fabrikalar ortalama 100 gün olan çalışma müddetlerini 180 güne çıkarmak zorunda kalmışlardır. Alınan tedbirlerle 1961 yılında 331 740 ton tüketime karşılık üretim ancak 432 bin tona düşürülebilmiştir.

3. *TALEP PROJEKSİYONU :*

Plân döneminde şekerde talep artış eğilimi gelir artışına paralel olacaktır. Buna göre hesaplanan şeker talep miktarı Tablo : 110 da gösterilmiştir.

TABLO : 110 — Şeker tüketim tahmini

YILLAR	Tüketim (Bin ton)
1962	357.0
1963	375.0
1967	494.0

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Şeker talebi gözönüne alınarak 1967 yılı üretim hedefi 490 bin ton olarak kabul edilmiştir. 16 şeker fabrikamızın dönem başında şeker üretim kapasitesi 393 bin tondur. 1967 de üretimin 490 bin ton olacağı gözönüne alınırsa kapasitenin artırılması gerektiği anlaşılmaktadır. 1963

yılında hizmete girecek Ankara (18 bin ton kapasite) ve 1964 de hizmete girecek Kastamonu (18 bin ton kapasite) fabrikaları ve elde bulunan fabrikaların genişletilmesiyle 1967 ye kadar üretimin alacağı durum aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : 111 — Üretim tahminleri

YILLAR	Üretim (Bin ton)
1963	400
1964	400
1965	400
1966	440
1967	490

Talep projeksiyonu ile karşılaştırıldığında bazı yıllarda talebin üretim miktarından fazla olduğu görülmektedir. Aradaki fark elde bulunan stokdan karşılanacaktır.

TABLO : 112 — Kapasite tahminleri

YILLAR	Miktar (Bin ton)
1963	393,0
1964	411,0
1965	411,0
1966	444,6
1967	490,7

Kapasite rakamlarından da anlaşılacağı gibi fabrikalar normal çalışma süreleri içinde çalışacaklardır.

Şekerden yapılan çeşitli şekerleme ve helvanın üretim durumları hakkında elimizde yeteri kadar bilgi olmadığından, bu konuda bir tahmin yapılmamıştır. Özellikle helva ve bazı şekerleme çeşitlerinde ihracat imkânı vardır.

5. *YATIRIMLAR* :

a. *Yatırımların bölgelere göre dağılışı* :

Plân dönemi içinde çeşitli fabrikalarda yapılması düşünülen genişletme ve yeniden kurulacak fabrikalar ile ilgili yatırımlar aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : 113 — Şeker sanayiinde yatırımlar

(Bin TL)

YILLAR	Dış para	Toplam para
1963	3 251	41 023
1964	17 180	59 057
1965	10 948	48 034
1966	2 944	27 144
1967	60	38 307
TOPLAM	34 383	213 565

6. *KATMA DEĞER* :

Şeker üretiminde hammadde olarak kullanılan pancar, maliyetin en önemli unsurudur. Pancar maliyeti 1960 üretim değerinin yüzde 86 sıdır.

1961 yılı üretim durumuna göre bir Kg. şekerde ham veya yardımcı madde girdileri değeri olarak 136,90 kuruş bulunmuştur. Bu duruma göre 1962, 1963 ve 1967 yılları için hesaplanan katma değer tablo 114 de görülmektedir.

TABLO : 114 — Katma değer

YILLAR	Üretim miktarı *(Bin ton)*	Üretim değeri *(Milyon TL.)*	Girdi değer *(Milyon TL.)*	Katma değer *(Milyon TL.)*
1962	400	1 000	547,6	452,4
1963	400	1 000	547,6	452,4
1967	490	1 225	670,8	554,2

Buna melâs satışı ile elde edilecek ürünü katmamız gerekmektedir. Tâli madde olduğu için melâsın girdisi yoktur.

Melâs ispirto sanayiinde 5 Kr/Kg. olarak hesaplanmaktadır. (80 bin ton) Bu rakam düşük olmakla beraber ispirto sanayiindeki katma değeri yükselteceği düşünülerek aynen alınmıştır. Yem sanayiine melâs 15 Kr/Kg. üzerinden verilmektedir. Pancarın yüzde 4 ü melâs olduğuna göre 1962, 1963 ve 1967 yıllarında elde edilecek melâs miktarı tablo 115 de görülmektedir.

TABLO : 115 — Elde edilecek melâs

YILLAR	Melâs (Ton)	Değeri (Bin TL.)
1962	108 000	6 120
1963	106 640	5 916
1967	130 640	20 520

TABLO : 116 — Toplam katma değer

YILLAR	Değer (Milyon TL.) (1)	Endeks (2)
1962	458,5	100
1963	458,3	100
1967	574,7	125

7. *TEDBİRLER* :

a. İhtiyaçtan ve standart kapasitenin verdiğinden fazla üretim, maliyeti artırmaktadır. Bu sebepten pancar üretiminin, şeker üretim kapasitesine nazaran dengeli bir şekilde muhafazasına önem verilmelidir. Şeker ihracı ancak stokların düzenlenmesi gerektiğinde başvurulacak bir yoldur.

b. İhtiyaç fazlası üretimin ihracında mamul olarak ihraç imkânı araştırılacaktır.

İÇKİ SANAYİİ

İçki sanayiinde özel önemi olan bira, şarap ve rakı ayrı ayrı incelenmiştir.

1. BİRA :

a. Tüketim ve talep :

Geçmiş yılların rakamlarına bakıldığında Türkiye'de adam başına tüketimin artmakta olduğu fakat tüketimin bütün yurtta dengeli olarak dağılmadığı görülmektedir. Bu durum, üretimin tüketimine yetmemesi dolayısiyle bira dağıtımının daha çok üretim bölgelerinde yapılmasından ileri gelmektedir.

Bira üretimimiz ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu için, Beş Yıllık Plân Dönemine esas olmak üzere geçmiş eğilim değerleri talep projeksiyonlarında kullanılamamıştır. Bu bakımdan adam başına tüketim, 1,96 litre olarak kabul edilmiştir. Buna göre, Plân Dönemi için bira tüketim talep tahmini, Tablo 117 de gösterilmiştir.

TABLO : 117 — 5 yıllık plân döneminde bira talep tahmini
(Milyon litre)

YIL	Talep	Artış endeksi
1962	35	100
1963	41	117
1964	47	134
1965	54	154
1966	61	174
1967	70	200

b. Üretim :

Bira üretimi İstanbul ve Ankara'da bulunan iki fabrikadan sağlanmaktadır.

İstanbul Bomonti Fabrikasının normal kapasitesi 10 milyon litredir. Bu fabrikanın kapasite üstü çalışmasiyle 22 milyon litreye kadar çıkan imalâtının yüzde 89 u İstanbul ve çevresinde harcanmıştır.

Ankara Bira Fabrikasının normal kapasitesi 4 milyon litredir. Bu fabrikada kapasite üstü çalışma ile 10 milyon litreye kadar imalât yapmıştır. Bu imalâtın da yüzde 38 i Ankara ve çevresinde harcanmıştır.

Böylece bu alanda üretimin artan talebi karşılayamadığı ve yeni yatırımların gerekli olduğu görülmektedir.

Bira sanayii, tüketici kitlesi gözönüne alınarak kurulması gereken sanayiilerin tipik örneklerinden biridir. Gerçekten de bira, yüzde 90 ı su olan bir tüketim maddesi olduğu için maliyeti etkileyen en önemli öğe taşıma giderleridir. 1 Kg. arpadan 3-3,5 litre bira elde edildiğine göre, arpanın taşınması biranın taşınmasından daha ekonomik olmaktadır. Taşımayı etkileyen başka öğeler arasında şişe ve fıçılar söylenebilir. Kuruluş yerini etkileyen öğelerden biri de yeter miktar ve nitelikte su meselesidir. Su tüketimi, imal edilen biranın 10-15 katını bulmaktadır. Enerji de yukardakiler kadar önemli olmayan başka bir maliyet öğesidir.

5 yıllık plân döneminde bira ihtiyacımızın karşılanması için önerilen projelerle, 1967 üretim kapasitesi Tablo 118 ve 119 da görülen seviyeye çıkacaktır.

TABLO : 118 — Malt fabrikaları üretim kapasitesi
(Bin ton)

Fabrikalar	Bugünkü kapasite	Genişletmeden sonra
İstanbul Fabrikası	2,6	5,0
Ankara Fabrikası	2,4	2,4
TOPLAM	5,0	7,4

TABLO : 119 — Bira fabrikaları üretim kapasitesi
(Milyon litre)

Fabrikalar	Bugünkü kapasite	Genişletmeden sonra
İstanbul Fabrikası	20,0	15,0
Ankara Fabrikası	10,0	—
TOPLAM	30,0	15,0

c. *Yatırımlar :*

1967 yılına kadar bira sanayiine yapılması düşünülen yatırımlar Tablo 120 de gösterilmiştir.

TABLO : 120 — Bira sanayii plân dönemi yatırımları

(Bin TL)

YILLAR	Tesis yatırımları		Bakım ve idame		Toplam	
	Dış para	Toplam	Dış para	Toplam	Dış para	Toplam
1963	11 850	23 350	700	3 000	12 550	26 350
1964	18 000	29 950	700	1 900	18 700	31 850
1965	11 500	16 500	500	4 000	12 000	20 500
1966	12 500	14 000	1 000	4 500	13 500	18 500
1967	—	—	2 000	5 500	2 000	5 500
Toplam		83 800		18 900	58 750	102 700

d. Katma değer :

Bira sanayiinin yaratacağı katma değer Tablo 121 de gösterilmiştir.

TABLO : 121 — Plân döneminde bira sanayiinde katma değer (*)

YIL	Üretim (Milyon Lt.)	Katma değer (Milyon TL.)
1962	32	36,6
1963	37	38,9
1967	70	73,9
		218,4

2. ŞARAP :

a. Talep :

(1) İÇ TALEP :

Geçmiş 10 yılın tüketim rakamları adam başına tüketimin 0,6 Lt. çevresinde olduğunu göstermektedir. Tüketimin artmamasının en önemli sebebi olarak, dini inançlar gösterilebilir. 1950 - 59 yılları gözönünde tutulursa adam başına tüketim eğiliminde her yıl 0,014 Lt. gibi çok az bir artış görülmektedir. Talep projeksiyonu bu esasa göre yapılmıştır.

(*) Tablolardan görüleceği gibi plânın ilk yıllarında üretim ihtiyacı karşılayamamaktadır. Ancak yeni yatırımlarla, son yıllarda ihtiyacın karşılanabileceği anlaşılmaktadır.

TABLO : 122 — Türkiye şarap tüketimi projeksiyonu, 1963-1967

Yıllar	Adam başına Lt.	Toplam 000 Lt.	Endeks
1962	0,617	18 150	100
1963	0,759	22 964	126
1967	0,815	27 566	152

(2) DIŞ TALEP :

Şaraplarımız Avrupa'da ötedenberi pazar bulan ve özellikleri dolayısiyle talep edilen maddeler arasında yer almışlardır.

Şarap ihraç ettiğimiz başlıca memleketler Almanya, Danimarka, İngiltere, ve İsveç'tir. İhracata ayrılan Türk şarabının özelliği, alkol oranının yüksek olması ve Avrupa'da mahalli şaraplarla harman edilebilmesidir. Türkiye'nin, kupajla elde edilen şarabının doğrudan doğruya ihraç imkânları da vardır.

Plân dönemi içinde gerekli tedbirler alındığı takdirde, şarap ihracatımızı önemli miktarda artırmak imkânı vardır. Çünkü şaraplarımızın kalitesi gittikçe yükselmektedir. Türkiye, çok çeşitli üzüm yetiştiren bir ülkedir. Bağcılık bakımından dünyada önemli bir yer almıştır. Bununla birlikte üzümlerimizin ancak yüzde 3 ü şarap olarak değerlendirilmektedir.

Şaraplarımızın ihracatında başka bir mesele maliyet meselesidir. Şarap fiyatlarımız, öbür ülkelerin ihraç fiyatlarının üstündedir,

Türk şarapları Avrupa'da hektolitresi 6-9,5 dolar üzerinden satılmıştır.

Sarap sanayiinde, maliyetleri düşürme imkânları vardır. Fiyat kârarlığı ve kalite düzeltilmesi de gözönünde tutulursa şaraplarımızın daha fazla ihracı da mümkündür. Bundan başka üzüm üretimimizi daha iyi değerlendirmek ve sofralık üzüm dışında kalanları şarap sanayiine daha kolay sevketmek probleminin de çözülmesi gerekmektedir.

Bugünkü gidişle, 1967 yılında 36 293 milyon litre şarap üretilecektir. Böylece, Plân Döneminde ihracat imkânımız Tablo 123 de görüldüğü şekilde tahmin edilmiştir.

TABLO : 123 — Plân dönemi şarap ihraç tahmini
(Milyon litre)

Yıllar	Toplam üretim (1)	Tüketim (2)	İhracat imkânı (3)	İhracat endeksi (4)
1962	20,0	18,2	1,8	100
1963	25,0	23,0	2,0	106
1964	28,0	24,0	4,0	216
1965	31,0	25,0	6,0	324
1966	33,0	26,0	7,0	378
1967	36,0	27,5	8,5	459

b. Üretim kapasitesi ve dağılışı :

Şarap imalâthaneleri üzüm üretim bölgelerine uygun olarak, kuzey ve doğu bölgeleri dışında yurdun çeşitli bölgelerine dağılmıştır. Şarap imal eden özel yapıcı sayısı 1957 de 198 den 1959 da 312 ye varmıştır. Şarap imal edenlerden ayrı olarak şarap imâl ve satışı ile uğraşan işletmelerde de vardır. Tekel'in, Ankara, Elâzığ, Gaziantep, Ürgüp, İzmir ve Tekirdağ'da olmak üzere 6 fabrikası çalışmaktadır.

1967 de üretimin 36 milyon litre olması gerektiğine göre özellikle Tekel'in kullanılmıyan kapasitesinin üretime geçmesi ihtiyaca yetecektir. Üretim ve kapasite rakamlarının incelenmesinden anlaşılacağı gibi özel sektör 1950 - 60 yılları içinde tam kapasite ile ve bazı yıllar, kapasitenin üstünde çalıştığı halde, Tekel'in üretimi büyük dalgalanmalar göstermiş ve üretim, kapasitenin yüzde 32 si ile yüzde 87 si arasında değişmiştir.

Tablo : 124 te kapasite ile üretim arasındaki ilişki gösterilmektedir.

TABLO : 124 — Şarap Sanayiinde Kapasiteden Yararlanma

(Milyon Litre)

	Tekel		Özel Sektör	
Yıllar	Kapasite (1)	Üretim (2)	Kapasite (3)	Üretim (4)
1950	13,9	4,4	—	9,3
1955	13,9	9,6	—	15,1
1960	14,3	4,9	—	12,4

Üretimin artırılması için tekel fabrikalarının tam kapasite ile çalıştırılmaları sağlanacaktır. Özel sektörde kapasiteyi artırma eğilimi vardır. Özel sektör 1959 da 21 milyon litrelik bir üretim seviyesine eriştiğine ve Tekel'in de 14 milyon litrelik bir üretim kapasitesi olduğuna göre 1967 üretimini bu kapasite karşılıyabilecektir.

c. Katma değer :

Beş Yıllık Plân Dönemi için şarap üretimimizin yaratacağı katma değer aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Şarap satış fiyatı ortalama içerde 191 Kr. ve ihracat için 90 Kr./Lt. kabul edilmiştir. Ham madde, malzeme bedeli olarak iç tüketimde 94 Kr./Lt. ihracatta 83 Kr./Lt. alınmıştır.

Döviz kazancının 1967 için 7,5 milyon T. L. çevresinde olacağı tahmin edilmiştir.

Not : Tablo yalnız 600 bin litre ve yukarı kapasitede olan imalâthaneleri göstermektedir.

TABLO : 125 — Şarap Sanayiinde Katma Değer

(Milyon T. L.)

Yıllar	Katma Değer Toplamı (1)	Dış Para (2)
1962	17,6	—
1963	22,5	1,8
1967	27,3	7,7

d. Yatırımlar :

Bugünkü kapasite, talebi karşılayacak durumdadır. Fakat ihraç edilebilir kalitede şarap üretimi için 6 milyon T. L. çevresinde yatırım gerekecektir.

3. RAKI :

a. Tüketim :

Adam başına rakı tüketiminin düzgün olarak arttığı görülmektedir. Eğilim denkleminden yıllık artışın adam başına 0,022 Lt. olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, Plân Döneminde rakı tüketimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Rakı ihracatı, bu dönemde söz konusu değildir.

TABLO : 126 — Plân Dönemi Rakı Tüketimi

Yıllar	Adam başına Lt.	Toplam Bin Lt.	Endeks
1960	0,449	12 490	100
1963	0,551	16 671	133
1967	0,639	21 613	173

b. Üretim :

Rakı imalâthaneleri tam kapasite ile ve hatta kapasite üzerinde üretim yapmaktadırlar. 1967 tüketim tahmini olan 21,6 milyon litrenin sağlanması için kapasitenin genişletilmesi gerekecektir. Bugünkü kapasite 12.5 milyon Lt. dir.

c. Katma değer :

Rakı sanayiinin yarattığı katma değer Tablo : 127 de gösterilmiştir.

TABLO : 127 — Rakı Sanayiinde Katma Değer

	Üretim Milyon Lt. (1)	Katma Değer Bin T. L. (2)
1962	14,9	194,1
1963	16,7	217,7
1967	21,6	282,3

Katma değerin hesaplanmasında rakının satış fiyatı 16,62 lira/Lt. ham madde ve malzeme değeri ise 356 Krş./Lt. olarak alınmıştır.

d. Yatırımlar :

Tekelin 5 rakı fabrikasının genişletilmesi ve eski ekipmanın yenilenmesi için önerdiği yatırım plânı aşağıya çıkarılmıştır. Bu fabrikalar rakıdan başka ispirto, likör, konyak ve meyva suları üretimi de yapmaktadır. Öngörülen yatırımın 3,45 milyon T. L. sı iç; 10,22 milyon T. L. sı dış paradır.

TABLO : 128 — Yatırımlar

Yıllar	Milyon T. L.
1963	5,0
1964	5,0
1965	3,7
Toplam	13,7

ÇAY SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOD :*

Çay sanayii, çay bitkisi yapraklarının kurutularak kuru çay yapılması ve üretimidir.

Memleketimizde üretilen çayın niteliğinin düzeltilmesi ve ürünün arttırılmasıyla bugün harman için ithal edilmekte olan çay azaltılmış ve yerli çay ihracı mümkün görüldüğünden bir döviz kaynağı sağlanmış olacaktır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Bugünkü yaş çay kapasitesi günde 605 tondur. Genel olarak kampanya süresi, yılda 180 gün olmakla beraber her gün çay gelememesi yüzünden 80 gün olarak kabul edilebilir. Buna göre bir yıllık kapasite 48,4 bin ton; yaş çay ürünü 36,3 bin ton olduğuna göre, 1962 de 12,5 bin tonluk bir kapasite boş kalmıştır. Bununla beraber gelen çayın hemen işlenmesi gerektiğinden plân devresinde kapasiteleri günde 60 ton veya yılda 4,8 bin ton olacak 7 fabrikanın kurulması gerekecektir. Bunlar artan yaş çay ürününü işleyecek ve kapasite açığını karşılayacaktır.

Geçen dönemde üretimde önemli artış olduğu halde tüketimin yüzde 70 i ithalâtla karşılanmıştır. Bu ithalâtı yerli niteliğini yükseltmek üzere harman için kullanılmaktadır. Ayrıca yerli ürünün tamamının kullanılması sebebiyle 1963 yılında 5 bin ton kadar stok birikecektir.

3. *ÇAY TÜKETİM TAHMİNLERİ :*

TABLO : 129 — Çay Tüketim Tahminleri 1962, 1963 - 1967

Yıllar	Adam başına (Kg.)	Endeks	Toplam (Ton)	Endeks
1962	0,292	100	8,6	100
1963	0,303	103	9,2	106
1967	0,336	115	11,4	132

Tahminler yapılırken 1950 - 1957 arasındaki 8 yıllık durum gözönünde tutulmuş, 1958 den sonra bir ara çayın, kahvenin yerini almasiyle ortaya çıkan olağanüstü sıçrama hesaba katılmamıştır.

4. *ÜRETİM TAHMİNLERİ :*

TABLO : 130 — Çay üretim tahminleri 1962, 1963 - 1967

Yıllar	Kuru çay (Bin ton)	Yaş çay (Bin ton)	Endeks
1962	7,9	36,3	100
1963	8,5	38,5	108
1967	14,0	63,0	173

5. *DIŞ TİCARET :*

Yerli çayın niteliğini istenen seviyede tutmak için yabancı çayla yüzde 50 oranında bir harman yapılması gerekmektedir. Gerek çay tarımının gerekse çay işleme şartlarının iyileştirilmesiyle oranın 1967 yılına kadar yüzde 30 a ineceği kabul edilerek ithalât ve ithalât ikâmesi hesapları yapılmıştır. Ayrıca 1963 e devredilecek ve plân yılları boyunca birikecek stoklar ihracı mümkün olan miktar olarak kabul edilmiştir.

TABLO : 131 — 5 yıllık plân döneminde çay sanayii ile ilgili dış ticaret durumu (*)

Yıllar	İhracat imkânı Miktarı (Bin ton)	İhracat imkânı Değer (Mil. TL.)	İthalât Miktarı (Bin ton)	İthalât Değer (Mil. TL.)	İthalât ikâmesi Miktarı (Bin ton)	İthalât ikâmesi Değer (Mil. TL.)
1963			4,6	53,6	—	—
1964			4,4	51,1	0,5	5,7
1965			4,1	48,0	1,0	12,0
1966			3,8	44,3	1,6	19,0
1967			3,4	39,9	2,3	26,6
Toplam	30,4	304,4	20,3	237,0	5,4	63,3

6. *KAPASİTE DURUMU VE YATIRIMLAR :*

Birinci beş yıllık plân döneminde yeniden beş fabrika kurulması ve eski atelyelerin ıslah edilmesiyle çay işleme kapasitesi ihtiyaca uygun bir duruma getirilmiş olacaktır.

Çay sanayii kapasitelerinin yıllara dağılışı tablo 132 de gösterilmiştir.

Not : (*) 1963 yılı başında elde bulunan 5 bin ton çay stokunun 5 yıllık plân döneminde tüketileceği farzedilmiştir.

TABLO : 132 — Plân dönemi kapasitesi

Bin ton

Yıllar	Yaş çay
1963	48,4
1964	48,4
1965	57,0
1966	71,4
1967	71,4

TABLO : 133 — Çay yatırımları (Milyon TL.)

Yıllar	Dış para	Toplam
1963	8,3	42,8
1964	9,2	49,4
1965	—	25,9
1966	—	10,7
1967	—	4,8
Toplam	17,5	133,6

7. *KATMA DEĞER :*

1 Kg. çay elde edilmesi için girdilere 1980 kuruş ödenmektedir. Bir Kg. çayın satış fiyatı da 4.000 kuruş olduğuna göre yaratılan katma değer 2.520 kuruş olmaktadır. Buna göre çay sanayiinin yaratacağı katma değer aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO : 134 — Çay işleme sanayiinde katma değerler

Yıllar	Üretim (Bin ton)	Katma değer (Milyon TL.)	Endeks
1962	7,9	199,1	100
1963	8,5	214,2	107
1967	14,0	352,8	177

8. *TEDBİRLER :*

a. Çaycılığın gelişmesini sağlamak maksadiyle Tarım ve Gümrük Tekel Bakanlıklarınca müştereken yapılacak etüd sonunda gerekirse ayrı bir teşkilât kurulacaktır.

b. Çay bölgesinde kurulacak olan Teknik Tarım Okulu müfredat programında çaycılığa geniş yer verilecektir.

c. Bölgesel budama ve toplama usullerinin uygulanması Tarım Bakanlığınca ele alınacaktır.

d. Çayın iç ve dış piyasalarda sürümünü artıracak denemelere girişilecektir.

TÜTÜN

1. ANA İLKELER VE METOT :

Tütün sanayiinde en önemli ilke, tütün tüketimi, ihracatı ve üretimi arasındaki dengeyi sağlamak, bugünkü stok meselesini çözmek ya da bir ölçüde azaltmaktır. Burada iç tüketimden hareket edilmiş, iç tüketimin nüfus artışıyla orantılı bir artış göstereceği, ancak sosyal ekonomik şartlardan ötürü adam başına tüketimde küçük bir yükselme olacağı kabul edilmiştir. İhracat konusunda, dış piyasa imkânları araştırılmış ve bir ihracat tahmini yapılmıştır. Firelerin de hesap edilmesinden sonra, üretimin bunlara göre ayarlanması ve elde stok birikmemesi esası amaç edinilmiştir. Burada en önemli mesele ihracatın arttırılmasıdır.

Tütün sanayii iki ikincil kesimden kuruludur. Birinci yaprak tütün işleme, ikincisi ise sigara, puro, pipo tütünü v. b. yapımıdır.

2. TÜKETİM VE TALEP DURUMU :

Adam başına sigara tüketiminde 1950 - 1960 dönemi içinde bir artış görülmektedir. Bu artış sigara içenlerin gittikçe çoğaldığını göstermektedir. 1950 - 1960 arasında adam başına tüketim yılda ortalama 20 Gr. artmıştır. Bu gidişin süreceği kabul edilerek 1963 - 1967 dönemi sigara talebi aşağıda görüldüğü gibi tahmin edilmiştir.

TABLO : 135 — 1963 - 1967 sigara talebi

Yıllar	Adam başına tüketim Kg.	Toplam (Bin ton)	Artış (Endeks) 1962 = 100
1962	1.10	34,2	100
1963	1.16	36,0	105
1967	1.27	43,0	126

3. SİGARA ÜRETİMİ :

5 Yıllık Plân döneminde tütün üretiminin sigara talebini karşılıyacak şekilde artırılmasında bir güçlük yoktur. Zaten 1963 - 1967 dönemi için tütün üretimi, iç tüketim, ihracat ve fireler toplamına eşit alınmıştır. Tablodan da anlaşılacağı üzere 1962 ye göre artış plân dönemi sonunda yüzde 26 ya varmaktadır.

4. *SİGARA ÜREMİ KAPASİTESİ :*

Tekel'in altı sigara fabrikası gelecekte artacak olan iç ve dış talebi karşılamaktan uzaktır. Bunlar, bugünkü ihtiyacı ancak karşılayabilmektedirler. Kaldı ki, fabrikaların makinaları eskimiştir. Yedek parçaları bile bulunamamaktadır. Üstelik, hepsi de normal kapasitelerinin üstünde çalışmaktadırlar. 1967 üretiminin sağlanması için kapasitenin artırılması ve bazı makinaların yenilenmesi şarttır.

TABLO : 136 — Sigara sanayiinde normal kapasite (Ton)

Fabrikalar	Normal kapasite		Üretim	
	Aylık	Yıllık	Ayhk	Yıllık
İstanbul	807	9 684	1 049	12 588
İzmir	561	6 732	729	8 748
Adana	239	2 868	311	3 732
Malatya	194	2 328	252	3 024
Samsun	362	4 344	471	5 652
Bitlis	19	288	25	300
Toplam	2 182	26 184	2 837	34 044

Yatırımlar bölümünde görüleceği gibi Maltepe Fabrikasının inşaası ve Adana ve Malatya Fabrikalarının modernleştirilmesi ile plân dönemi kapasitesi aşağıda görüldüğü gibi olacaktır. Maltepe Fabrikasının işletmeye geçmesi ile Cibali Fabrikası makinelerinin Adana ve Malatya'ya gönderilmesi ve bu binanın yaprak tütün deposu olarak kullanılması uygun görülmüştür.

TABLO : 137 — Sigara sanayiinde plân dönemi kapasitesi (Ton)

Yıllar	İzmir	Samsun	Bitlis	İstanbul	Malatya	Adana	Toplam (1)	Üretim Ton (2)
1963	6732	4344	228	9684	2328	2868	26184	36000
1964	6732	4344	228	20000	2328	2868	36500	37600
1965	6732	4344	228	20000	5200	5600	42104	39400
1966	6732	4344	228	20000	5200	5600	42104	41400
1967	6732	4344	228	20000	5200	5600	42104	43000

(1) Bu sütunda gösterilen rakamlar 1 vardiyalık normal kapasitedir.

(2) Bu sütundaki rakamlardan 1963 - 1964 yılları için olanlar, bugünkü fabrikaların, toplam talebi karşılamak için fazla çalışmaları sonucunda elde edilecek üretim miktarlarıdır. Yapılan incelemeler, eldeki imkânları sonuna değin zorlamak yoluyla bu seviyeye erişebileceği kanısını uyandırmıştır. 1965 ve 1966 yıllarının rakamları, kurulan fabrikaların hemen çalışmağa başlıyarak kapasitenin üstünde bir üretim sağladığını göstermektedir.

5. ÜRETİM VE TÜKETİM DURUMU :

1950 - 1960 dönemi incelendiğinde, tütün ihracatının yıldan yıla büyük değişiklikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Plân döneminde tütün ihracatının tesbiti bu bakımdan güçlük göstermektedir. Esas olarak geçmiş yılların eğitimine bakılmakla birlikte bir takım özel şartlar, ihraç imkânları ve ihraç politikası gözönünde tutularak 1963 - 1967 dönemi için tablo 138 deki tahmin yapılmıştır.

TABLO : 138 — Üretim ve tüketim *(Bin ton)*

Yıllar	İhracat	Tüketim	Üretim
1963	76,0	36,0	135,0
1964	78,0	37,6	137,0
1965	80,0	39,4	140 0
1966	81,0	41,4	145,0
1967	83,0	43,0	150,0

Not : Üretim — (İhracat + Tüketim) = Fire

6. YAPRAK TÜTÜN İŞLETME MALİYETİ :

Üreticiden alınan tütünlerin işlenmesinde yapılan harcama tütün ihraç fiyatının yüzde 66 sıdır. Tütünün ihraç fiyatı 1000 $ ton olarak kabul edildiğine göre, ham madde ve malzeme bedeli 660 $ dır.

7. KATMA DEĞER :

Sigara ve yaprak tütün işlenmesinden milli gelirde yaratılan katma değer aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO : 139 — Tütün sanayii katma değeri

Yıl	Sigara		Yaprak işleme		Toplam Milyon TL.
	Bin ton	Katma değer Milyon TL.	Bin ton	Katma değer Milyon TL.	
1962	34,2	472,6	80,0	244,8	717,4
1963	36,0	497,5	76,0	232,6	730,1
1964	37,6	519,6	78,0	238,7	758,3
1965	39,4	544,5	80,0	244,8	789,3
1966	41,4	572,1	81,0	247,9	820,0
1967	43,0	594,3	83,0	254,0	848,3

8. DÖVİZ KAZANCI :

Tütün, dış ticaretimizde en önemli bir kalemdir. Plân döneminde ihracattan elde edilecek döviz kazancı şudur :

	Milyon $
1963	76,0
1964	78,0
1965	80,0
1966	81,0
1967	83,0

TABLO : 140 — Yatırımların yıllara göre dağılışı

(Milyon TL.)

Yıl	Yatırım	Toplam Dış para	Yatırım Toplam
1963	26,0	30,5	60,2
1964	37,4	51,3	92,4
1965	—	26,9	34,4
1966	—	1,9	9,4
1967	—	1,9	9,4
	63,4	112,5	205,8

Yatırımların yıllara göre dağılışında bugünkü fabrikaların bakım ve yenileme yatırımları da vardır. Genişletilen ve yeniden kurulanlar için işletme sermayeleri, bakım yatırımları o oranda artırılmıştır.

YEM SANAYİİ

1. ANA İLKELER VE METOD :

Hayvancılığın gelişimine uyarak yem sanayiinin de geliştirilmesi esas alınmıştır.

Yem Sanayii, çeşitli küspelerin, hububat işlenirken meydana gelen ikinci ürünlerin, et, kemik ve balık unlarının, melas v. s. maddelerin işlendiği sanayidir.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

Yem Sanayii yurdumuzda 1958 de başlamıştır. 1958 - 1962 arasında tüketilen sanayi yemi miktarı aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : 141 — Sanayi yemi tüketimi

Yıllar	Toplam tüketim Bin ton
1958	0,4
1959	3,6
1960	5,6
1961	9,7

Geçmişte sanayi yemi üretimi Tablo : 142 de gösterilmiştir.

TABLO : 142

Yıllar	Üretim Bin ton
1958	0,6
1959	3,5
1960	5,8
1961	10,4

3. DIŞ TİCARET :

Sanayi yemi pek az miktarlarda Arap ülkelerine ihraç edilmiştir. İç ihtiyaç arttığından ihracat durmuştur.

4. *TALEP TAHMİNİ :*

Fiyat ve tanıtmayla ilgili bazı şartlar gerçekleştiği takdirde talep, üretimi çok aşacaktır. Bu sebeple plân dönemindeki talep, üretime eşit olarak alınmıştır.

5. *ÜRETİM HEDEFİ :*

TABLO : 143 — Sanayi yemi üretimi

(Bin ton)

Yıllar	Sanayi yemi (1)	Endeks (2)
1962	16,0	100
1963	18,6	
1967	88,3	552

Yem sanayii üretim birimlerinin süt sanayii tesisleri ve Et ve Balık Kurumu ile işbirliği yaparak üreticiyle doğrudan doğruya temasa geçmeleri bu sanayide artık kapasite kalmasını önleyecektir. Bugünkü yem fabrikalarından, kârlı çalışan Ankara Fabrikasının bu sonucu almasının en önemli nedeni, yemlerini Atatürk Orman Çiftliği kanaliyle ve krediyle üreticiye arzetmesidir.

Bugün yem sanayiinde kullanılmayan kapasite vardır. Çünkü hayvan üreticisinin satın alma gücü düşüktür. Ayrıca Yem Sanayii A. Ş. nin sermayesinin yetersizliği yüzünden kredili satış yapması imkânsızdır. Hayvan üreticisinin sanayi yemi kullanma alışkanlığı yoktur.

1962 yılında çalışmaya başlıyan İzmir Fabrikasının kapasitesi 7 500 tondur. İnşaatı bitmiş olan ve 1963 yılı başında işletmeye açılacak olan Eskişehir (Kapasitesi 6000 ton), Bandırma (10 500 ton), Mersin (7 500 ton) fabrikaları ile birlikte 1963 yılı başında toplam kurulu kapasite 70 500 ton olacaktır.

TABLO : 144 — Yıllara göre yatırımlar

(Milyon TL.)

Yıllar	Dış yatırım (1)	Yatırım (2)
1963	—	0,3
1964	1,0	3,3
1965	2,4	6,4
1966	1,4	3,5
1967	—	0,4
Toplam	4,8	13,9

Yıllara göre yatırımların içinde daha önce kurulmuş olan 8 fabrikanın bakım ve yenileme giderleri de vardır.

Yeni fabrikaların işletme sermayesi ihtiyacı 1-1,5 milyon Tl. kadar olacaktır.

6. *KATMA DEĞER :*

Plân döneminde 1 Kg. yem üretiminde ortalama olarak 25 Kr. katma değer yaratılacağı tahmin edilmiştir.

Buna göre yem sanayiinin yaratacağı katma değer şöyledir.

TABLO : 145 — Katma değer

(Milyon TL.)

Yıllar	Katma değer (1)	Endeks (2)
1962	4,0	100
1963	4,6	116
1967	22,1	552

7. *TEDBİRLER :*

Sanayii yemlerinin bealeme değeri gözönünde bulundurularak bu yemlerin kullanılması desteklenecektir. Hayvan fiyatlarıyla yem fiyatı arasında, üreticiyi yem satın almağa özendirecek bir oran gözönünde tutulmalıdır. Tüketici sayısının artması için tanıtma işine daha geniş ölçüde girişilecek ve yem üreticilerinin, süt işleyen kurumlarla işbirliği sağlanacaktır.

Küspe, kepek gibi ihraç etmekte olduğumuz maddeler iç ihtiyaçlar için kullanılmaları teşvik edilecektir.

DOKUMA VE GİYİM SANAYİİ

1. ANA İLKELER, HEDEFLER, METOD :

Dokuma sanayii Türkiye'de erken kurulan, hızla gelişen sanayi kollarının başında gelir. Başlıca ham maddeleri de yurt içinde sağlandığından, gerekli tedbirler alınarak, geçici zorluklar önlendiğinde bu sanayiin gerçek görevini başaracağı, giyim eşyası gibi temel ihtiyaç maddelerine halkın talebini çağımızın insan onuruna yaraşır ölçülerde karşılıyabileceği anlaşılmaktadır.

Bu sanayi koluna giren başlıca mamullerin artık yurt dışından getirtilme zorunluğu da kalmamıştır. Bugüne kadar işlenmemiş olarak ihraç edilen pamuk, yapağı gibi dokuma ham maddelerinin iplik, ya da kumaş yapılarak değerlendirilmesiyle dış ödeme dengesi üzerinde olumlu etkiler yaratılabilecektir.

Özellikle son yıllarda yeni makinalarla donatılan büyük fabrikalar kurulduğundan, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı süresince dokuma sanayiinde yeniden büyük kuruluşlarla fazla kapasite genişletilmesi gerekmiyecek, yatırımlar, daha çok, mamullerin niteliklerini düzeltip iyileştirmeye, kullanılmayan kapasitelerden yararlanmayı sağlamaya yönelecektir.

Devlet kurumlariyle özel sermaye kurumlarının yan yana çalıştıkları bu sanayi kolunda Devlet işletmelerinin, mamul niteliklerini düzeltici, maliyetleri düşürücü tedbirlerle, programlama tekniğinde yapılacak gerekli gözden geçirmelerle, ellerindeki üretim imkânlarını en verimli şekilde kullanmaları sağlanacaktır.

Yurt dışından getirtilmesi gereken bazı ham maddelerle yardımcı maddeler için gerektiğinde ihtiyaca göre ayırma, dağıtma yollarına baş vurulacak, özellikle yerli ham maddeler üzerinde fiyat oyunlarına engel olunacaktır.

Büyük üretim verimliliğinden yararlanmak, kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını sağlamak üzere küçük, dağınık işletmelerin birleştirilmesi için gerekli tedbirler alınacak, bu yönde bütün çabalar desteklenecektir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

a. İşyerleri, çalışanlar :

1959 yılında dokuma sanayiinde 6 bine yakın işyeri ve 216 bin işçi çalıştığı tesbit edilmiştir. 10 beygir gücünden yukarı «Muharrik kuvvet» kullanan, ya da 10 dan fazla işçi çalıştırılan büyük işyerleri bu koldaki, bütün işyeri sayısının yüzde 17 sini kavramaktadır. Buralarda çalışanların toplam dokuma işçilerinin yüzde 47 si kadar olduğu anlaşılmıştır.

Dokuma sanayiine giren işyerlerinin sayıca ancak binde 4 ünü kavrayan Devlete ait 24 işyerinde bu sanayi kolunda çalışanların yüzde 16 sı demek olan 34 bin kişi çalışmaktadır. Devlete ait işyerlerinin yüzde 87 si büyük işyeri tanımlamasına uygun işyeridir. Dokuma sanayiine giren Devlet kesimi işçilerinin yüzde 84 ü gene, büyük işyerlerinde çalışmaktadır.

Giyim eşyası sanayiinde 33 bin 500 kadar işyeriyle buralarda çalışan 76 bine yakın işçi olduğu anlaşılmaktadır. Bu kolda Devletin 8 işyeri bulunmakta, buralarda da 15 bin 300 e yakın işçi çalışmaktadır.

b. Üretim imkânları :

Dokuma sanayiine giren başlıca imâl kollarındaki üretim imkânları Tablo : 146 da özetlenmiştir.

TABLO : 14C — Pamuklu, yünlü sanayi kollarında üretim kapasitesi

	İplik		Dokuma		
		İmâl kapasitesi		İmâl kapasitesi	
Lifli madde	İğ sayısı (1)	Bin ton/yıl (2)	Tezgâh sayısı (3)	Milyon Mt/Yıl (4)	Bin ton/yıl (5)
Pamuk	761 120	98,7	15 820	554,0	66,5
Yün	227 760	39,0	5 300	94,2	61,5

Tablonun belirttiği ilk özellik, iplikle, dokuma imal kapasiteleri arasındaki ilişkidir. Görüldüğü gibi, pamukluda iplik kapasitesi işin gereğine uygun olarak dokuma kapasitesinden büyük olduğu halde, yünlüde, tersine, dokuma kapasitesi iplik kapasitesini ölçüsüzce aşmaktadır. Gerçekte, pamuk ipliği için olduğu gibi yün ipliğinde de dokuma dışında, halı, kilim, örme gibi çeşitli başka kullanma yerleri bulunduğundan, iplik kapasitesinin, dokuma kapasitesinden büyük olması gerekirdi.

Pamuklu sanayiinde çalışmakta olan iğlerin yüzde 28 iyle, dokuma tezgâhlarının yüzde 29 u Sümerbank Fabrikalarındadır. Ayrıca, Sümer-

bank, pamuklu sanayiinde iplik kapasitesinin yüzde 11 ini, dokuma kapasitesinin yüzde 9 unu temsil eden işletmelere ortaktır.

Yünlü sanayiinde çalışan iğlerin ortalama yüzde 23 üyle, fabrikalarda kurulu tezgâhların yüzde 43 ü Devlet malıdır. Ancak, yünlü sanayiinde tezgâhların yalnız yüzde 24 ü fabrikalarda, geri kalanı küçük işyerlerinde dağınık olduğundan, Sümerbank'ın elindeki tezgâh sayısı toplam yünlü tezgâhlarının yüzde 10 u kadardır.

c. Üretim :

Toplu bilgi elde edilebilen son üretim yılı durumu Tablo : 147 de özetlenmiştir.

TABLO : 147 — Pamuklu, yünlü sanayii kollarında 1960 yılı üretimi

Lifli madde	İplik Bin ton (1)	Dokuma Milyon Mt. (2)	Dokuma Bin ton (3)
Pamuk	92,8	527,1	63,2
Yün	12,3	9,6	6,5

Tablo 147 : deki bilgilerle Tablo : 1 deki bilgiler karşılaştırılacak olursa, 1960 yılında pamuk ipliği sanayiinde imâl kapasitesinin yüzde 94 ünün, pamuklu dokuma kapasitesinin yüzde 95 inin kullanıldığı, yünlü sanayiinde kapasiteden, yararlanma, oranlarınınsa iplikte yüzde 32, dokumada yüzde 10 olduğu anlaşılmaktadır.

Sümerbank'ın işlettiği fabrikalar üretiminin toplam içindeki payları 1960 da pamuk ipliği, pamuklu dokumada yüzde 30 ar, yün ipliğinde yüzde 33, yünlü dokumada yüzde 56 kadardır.

d. Tüketim :

Yapılan hesaplara göre, ortalama olarak Türkiye'de adam başına 4 200 gr. pamuklu, 1 200 gr. yünlü, 135 gr. sun'i (Sentetik, yarı - sentetik) lifli kullanılmaktadır. Adam başına verilen bu miktarların yalnız giyim eşyası olarak kullanılan lifli maddeleri değil, giyim eşyası dışında kalan yatak, yorgan, yastık, çarşaf, döşemelik, perde ve benzerleri gibi kullanış yerlerine ayrılan lifli maddeleri de içine aldığını, ayrıca stok kurumlarını hesaba katmadığını belirtmek gerektir.

3. TALEP PROJEKSİYONLARI :

Başlıca lifli maddelerin gelecek yıllardaki tüketim seviyeleriyle ilgili tahminlerin sonuçları Tablo : 148 de gösterilmiştir.

TABLO : 148 — Lifli maddeler tüketim tahminleri

	PAMUKLU			YÜNLÜ			SUN'İ		
		Toplam			Toplam			Toplam	
	Adam başına Gram (1)	Bin ton (2)	Endeks (3)	Adam başına Gram (4)	Bin ton (5)	Endeks (6)	Adam başına Gram (7)	Bin ton (8)	Endeks (9)
1962	4 200	123,5	100.0	1 200	35,3	100.0	135	4,0	100.0
1963	4 250	128,4	104.0	1 200	36,5	100.0	140	4,5	113.5
1967	4 740	160,0	130.0	1 125	40,0	113.3	190	6,4	161.2

Bu tablo, 1951 - 1960 yılları süresince adam başına gayrisâfi milli hasılayla adam başına lifli madde tüketimi arasındaki ilgiye dayanarak yapılan tahminleri göstermektedir.

Bu tahminlere göre, gelecek 5 yıllık dönem sonunda adam başına pamukluyla, suni lif tüketimi artacak, yünlü madde tüketiminde azalma olacaktır. Adam başına çeşitli lifli maddeler toplam tüketiminde düşme olmıyacak yündeki azalma, pamukluyla suni lif tüketimlerindeki artışlarla giderilecektir.

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Bir yandan dokuma ve giyim sanayiinin özelliği, bir yandan da elde edilebilen bilgilerin yetersizliği yüzünden, başlıca mamuller için bile ayrı ayrı istihsal hedefleri tahminine girişilmemiştir. Ancak, bu sanayi kolundaki geçmiş çalışmalarda elde edilen istatistikler yardımıyla gelecek 5 yıllık plânlı kalkınma süresini kapsıyan incelemelerin sonuçları, bu incelemelere temel olan versayımların anahatlarıyla aşağıda özetlenmiştir.

İstatistik Genel Müdürlüğünce sürekli bilgi toplanan büyük işyerlerinin ilgili sanayi kollarında, işletme sayısının ortalama olarak yüzde 80 ini temsil ettiği anlaşılmaktadır.

Bu tahminlerde, ayrıca, geçen on yıl boyunca dokuma ve giyim sanayiindeki imal maliyetleriyle, üretim girdileri arasındaki ilgilerden de yararlanılmıştır. Gelecek yıllarda, dağınık, küçük birimler halindeki işyerlerinin birleştirilmesi, işgücünün üretim araçlarının verimliliğinin arttırılması, pazarlama işlerinin yeniden düzenlenmesi yollarıyla maliyetlerin düşeceği kabul edilmektedir. Ancak, yenileştirmelere, kalite düzeltmelerine, daha önce bulunmayan çeşitlerin üretimine yöneltilen ek yatırımlarla toplam mamul değerlerinin yükselmesi de mümkün olduğundan üretim, satış değerlerinin hesabında gerekli düzeltmeler yapılmış, tahmin sonuçları, yatırımlar, katma değerler gibi aynı tahminlere dayanan hesapların sonuçlarıyla birarada Tablo : 149 da gösterilmiştir.

TABLO : 149 — Dokuma ve giyim sanayiinde iktisadi çalışma tahminleri

Yıllar	İmâl değeri		Katma değer	
	Milyon TL. (1)	Endeks (2)	Milyon TL. (3)	Endeks (4)
1962	5 270	100.0	2 110	100.0
1963	5 640	107.0	2 260	107.0
1967	7 380	140.0	2 950	140.0

5. KATMA DEĞER :

Bu sanayi kolunda yaratılacak değerlerin tahmininde de, yukarıda hesaplama yollarının ana hatları verilen bağıntılar gözönünde tutulmuştur. Yapılan incelemelere göre, ham madde, malzeme, enerji bedeli gibi girdilerin, imal değerlerinin ortalama yüzde 60 ı kadarını tuttuğu hesaba katılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

6. YATIRIMLAR

Sayımlara, araştırmalara, örnekleme çalışmalarına dayanılarak hazırlanmış bir envanteri bulunmayan dokuma ve giyim sanayiinin yatırım ihtiyacı tahminlerinde bulunmanın güçlüğü ortadadır. Bunun için bir yandan talep tahminlerinden, bir yandan da bu sanayii yakından tanıma durumunda olan meslek kurullarıyla yetkili uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır.

TABLO : 150 — Dokuma ve giyim sanayiinde yatırımlar

(Milyon TL.)

Yıllar	Yatırım
1963	80
1964	160
1965	190
1966	220
1967	260
Toplam	910

Eldeki bilgilere, belirtilen konulara göre bu güne kadar bu sanayie önemli yatırımlar yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, yapılan yatırımlar sağlam bir kalkınma politikası yönetiminden yoksun olduğundan dengeli bir gelişme sağlanamamış, yer yer önemli oranlara yükselen kullanılmayan imal kapasiteleri yanında, dar boğazlar da doğmuştur. Bunun için, talep artışlarının gerektirdiği genişleme ihtiyacından başka bir yan-

dan eskiyen kuruluşların makina, donatım, çeşitli üretim araçlarının yenilenmesini, bir yandan da kullanılmayan kapasitelerin kullanılmasını, boşlukların doldurulmasını, mamul kalitelerinin düzeltilmesini sağlıyacak yatırımlar gerekmektedir.

Bütün bu noktalar gözönünde tutularak, ayrıca, gerek Devlet kesiminden, gerekse özel kesimden gelen proje öncesi çalışmalarından yararlanarak yapılan yatırım tahminlerinin sonuçları Tablo : 150 de gösterilmiştir.

7. *TEDBİRLER :*

Dokuma ve giyim sanayiindeki bütün üretim imkânlarından yararlanabilmek, verimi arttırabilmek için alınması gerekli başlıca tedbirler aşağıda özetlenmiştir.

a. Bu sanayi kolunun durumunu daha yakından öğrenmek için geniş bir envanter çalışması yapılacaktır.

b. Sümerbank'ta dokuma ve giyim sanayiindeki yurt dışı, yurt içi gelişmeleri yakından, sürekli olarak izleyip, toplanan bilgileri değerlendirmekle görevli bir araştırma grubu kurulacaktır.

c. Küçük, dağınık işletmelerin iktisadi birimler halinde birleşip gelişebilmesini, gerçek üretim kooperatiflerinin kurulabilmesini sağlıyacak hukuki tedbirler yanında, birleşip büyüyen bu işletmelerden yaşama, gelişme yönünde olanlarının gerekli sermaye ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için çeşitli kredi imkânlarından yararlanmalarını sağlıyacak tedbirler alınacaktır.

d. Kullananların süregelen haklı sızlanma konusu olan mamul kalitelerindeki bozuklukların, imal hatalarının önüne geçerek israfa engel olabilmek için, dokuma ve giyim sanayiindeki başlıca mamul çeşitleri standartları norm tüzükleri hazırlattırılacak, olanların da gereği gibi uygulanabilmesini sağlayacak denetleme organlarının yetkilerini arttıracak, çalışmalarını kolaylaştıracak yönde tedbirler alınacaktır.

e. İşyerlerinde meslek bilgisiyle görgüsünü arttırarak emeğin verimliliğini sağlıyacak nitelikte geçici ve sürekli öğretim ve eğitim imkânları yaratılacaktır.

KÂĞIT SANAYİİ

1. ANA İLKELER VE METOD :

a. Kâğıt talep tahminlerinin yapılmasında, geçmiş yıllardaki kâğıt tüketimi ile (1961 sabit fiyatları) gayrisâfi millî hasıla arasındaki bağıntı esas alınmış; projeksiyon, kâğıt talebinin gelir esnekliğine göre yapılmıştır.

b. Kâğıt tüketimi toplumların gelişmesi ile yakından ilgilidir. Önümüzdeki yıllarda bu sanayi kolunda genel kalkınmamıza paralel bir gelişme beklenmektedir.

c. Kâğıt sanayiinin gelişmesinde ana ilke büyük bir ithalât ihtiyacı gösteren talebin, ekonomik olmak şartı ile yurt içinde sağlanmasına çalışmaktır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

a. Yurdumuzda kâğıt sanayii modern anlamı ile İzmit'te 1934 de kurulmuştur. 1955 yılına kadar Sümerbank'a bağlı olan İzmit Kâğıt Fabrikaları bu tarihten sonra Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Genel Müdürlüğü (SE-KA) adıyla Sanayi Bakanlığı denetlenmesi altında bir İktisadi Devlet Teşekkülü olmuştur. 1962 yılında biten genişletme ile bu işletme, plân döneminde 100.000 ton çeşitli cins kâğıt ve karton imal edecek kapasitede olacaktır.

SE-KA nın dışında yılda toplam olarak 10 000 ton kaba sargılık kâğıt ve saman mukavvası yapabilen özel tüşebbüse ait 7 aded işyeri vardır. Bu işyerleri teknoloji yönünden çok geridir. Ham madde olarak genellikle eski kâğıt kullanan bu kuruluşların mamulleri (Sargılık Kâğıtlar) özellikle besin maddelerinin sargılanmasına sağlık yönünden uygun değildir.

b. Bu sektörde 1960 yılında 63.900 tonluk imal kapasitesi vardır, aynı yıl 63 650 tonluk üretim ve 26.600 tonluk ithalât yapılmıştır. İthalât için 41,7 milyon Tl. ödenmiştir.

3. TALEP TAHMİNLERİ :

Gerek toplu kâğıt talebinde, gerekse ayrı ayrı kâğıt türlerine olan talepte 1963 - 1967 devresi içinde önemli bir artış tahmin edilmektedir.

Bu dönemde toplam ve çeşitli kâğıt türlerine göre talep edilecek kâğıt miktarı Tablo 151 de gösterilmiştir.

TABLO : 151 — Çeşitli kâğıt türlerine göre toplu kâğıt talebi

(Bin TL.)

	1962	1963	1967	Endeks 1962 = 100
(a) Yazılı baskı kâğıdı	26,4	30,1	47,2	179
(b) Gazete kâğıdı	24,3	27,5	42,0	173
(c) Sargılık kâğıt	42,9	47,6	65,6	130
(d) Karton	26,4	29,8	45,2	175
Toplam kâğıt talebi (a+b+c+d)	120,0	135,0	200,0	167

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Kâğıt sanayiinin sermaye - hasıla oranı büyüktür. Bu durum, birinci plân döneminde de bu alanda büyük bir gelişmeyi önlemektedir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar yeni fabrika kurulduğunda bir çok kâğıt türlerinde maliyetin yüksek olacağını göstermektedir. Ayrıca, yurdumuzdaki ağaç türlerinin etraflı olarak incelenmesi ve elde edilecek sonuçlara göre yeni kâğıt fabrikalarında uygulanacak üretim teknolojisinin de kesin olarak kararlaştırılması gerekir. Bu incelemeler henüz sonuçlanmadığından şimdiden kurulacak kâğıt fabrikasının üretim metodu kesinlikle belli olmamıştır.

TABLO : 152 — Üretim

(Bin ton)

Yıllar	1962	1963	1967	Endeks
Üretim	101,1	120,6	145,6	141

Kâğıt fabrikaları üç, dört yılda tamamlanabildiğinden plân döneminde kurulacak ilk fabrika 1967 yılı başlarından önce işletmeye açılamıyacaktır.

5. *YATIRIMLAR :*

Kâğıt sanayiinde, 1963 yılında inceleme yapılarak projelerin hazırlanmasından sonra 1964 yılında yatırıma başlanabilecektir. Bu sanayi kolunda yapılacak yatırımlar Tablo : 153 de gösterilmiştir.

TABLO : 153 — Kâğıt sanayii yatırımları

(Milyon TL.)

Yıllar	Yatırım (1)	Yatırım döviz ihtiyacı (2)
1963	10,0	4,0
1964	100,0	51,5
1965	140,0	65,5
1966	165,0	81,0
1967	138,0	76,0
Toplam	553,0	278,0

NOT : Yatırımın döviz ihtiyacı kolon (2) : İthali gerekli makina ve başka donatım bedelidir.

6. İTHALÂT :

a. Yukarıda gösterilen talep tahminleri ve üretim hedefleriyle kâğıt sanayiinin gerektireceği ithalât Tablo : 154 de verilmiştir.

TABLO : 154 — Toplam Kâğıt ithalâtı

(Bin ton)

Yıllar	Toplam kâğıt talebi	Dahili üretim	İthalât	
				Milyon TL.
1962	120,0	101,1	18,8	32,2
1963	135,0	120,6	14,4	21,3
1964	150,0	120,6	28,4	46,5
1965	165,0	120,6	44,4	71,7
1966	185,0	120,6	64,4	104,9
1967	200,0	145,6	54,4	94,6

b. 1967 de üretime başlıyacak olan fabrika 78,4 milyon Tl. lık, ithalât ikamesi sağlıyacaktır.

6. KATMA DEĞER :

a. Kâğıt kesiminin 1962 - 1967 döneminde milli gelire ekleyeceği katma değer Tablo : 155 de gösterilmiştir. Bu dönem içinde 1963 de üretime geçecek İzmit Kâğıt Fabrikasının genişletilen ve 1967 de işletmeye geçecek olan yeni selüloz ve kâğıt bölümü, üretimine girdiği yıllarda kâğıt sanayiinin yaratacağı katma değerde önemli artışlar doğuracaktır.

TABLO : 155 — Kâğıt sanayiinde yaratılacak katma değerler

(Milyon TL.)

Yıllar	Mevcut üretimden dolayı katma değer (1)	Yeni üretimden dolayı katma değer (2)	Toplam (3)
1962	76,1	—	76,1
1963	76,1	16,3	92,4
1967	76,1	59,3	125,4

7. *TEDBİRLER :*

a. Kâğıdın başlıca ham maddesi odundur ve odun bedeli kâğıt maliyetinin ortalama olarak yüzde 50 - 60 kadarıdır. Bugün için Orman İdaresince köylüyü destekleme amacıyla yapılması zaruri aktarmalar yüzünden tomruk satış fiyatları yüksek tutulmaktadır. Bu mevzuda imkân dahilindeki tedbirler zamanla alınacaktır.

b. Yüksek sellüloz verimi olan yeni üretim yöntemlerinin Türkiye odunlarına uygulanması imkânları kısa zamanda incelenerek yeni fabrikaların en son ve en uygun tekniği kullanır şekilde yapılması imkânları araştırılmalıdır. Bu incelemenin yapılmasında Türkiye Sellüloz ve Kâğıt Sanayii Genel Müdürlüğü ile Orman Genel Müdürlüğünün işbirliği sağlanacaktır.

c. Ormanlarımızın kâğıt sanayiine elverişli ağaç cinslerinin envanteri kısa zamanda yapılacak ve bu ağaç cinslerinden her yıl kâğıt sanayiine ne kadar verilebileceği tesbit edilecektir. Orman Genel Müdürlüğü bu konudaki çalışmaları süratlendirecektir.

d. Kurulacak yeni kâğıt fabrikalarının seçilen üretim tekniklerinde maliyeti düşürücü ve mukayeseli maliyeti getirici bütün tedbirler alınacak, ham madde olarak yurdumuzda çabuk büyüyebilen (Kavak, söğüt gibi) yahut çok bulunan (Kayın gibi) ağaçların seçilmesine çalışılacaktır.

e. Yapılacak yatırımlarda dış ödeme gerektirecek kuruluşların hızlanmasında önce bunların Türkiye'de yapılmasına öncelik verilecektir.

f. Kâğıt sanayiinde maliyetleri düşürmek ve kaliteyi düzeltmek için her türlü tedbir alınacaktır.

LÂSTİK SANAYİİ

1. METOD :

a. Lâstik sanayii başlıca üç grupa ayrılır. Bunlar lâstik konfeksiyon, lâstik tekerlek ve başka lâstik mamulleri sanayileridir.

b. Lâstik konfeksiyon sanayii ürünleri talebi, bu ürünlerin tüketiminin nüfus ile olan bağıntısı hesaba katılarak tahmin edilmiştir. Taşıt lâstik tekerlek talebi ise taşıtlardaki artışın yaratacağı talepten «Sırt geçirilenleri» ayrılarak bulunmuştur. Öteki kauçuk ve lâstik mamulleri için talep tahminleri yapılamamıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

a. Lâstik sanayiinde 394 kurum çalışmaktadır. 1959 yılında bunlardan ancak 196 sı çalışmıştır. Bu sanayideki işyerlerinin çoğu ilkel yöntemlerle çalışan, genellikle çok küçük üretim birimleridir. Mamullerin yüzde 75 i konfeksiyon eşyasıdır.

b. Yukardaki işyerlerinden başka, yabancı sermayenin büyük ölçüde katılması ile, 1964 yılında toplam kapasiteleri 460.000 iç ve dış lâstik tekerleğe ulaşacak olan 3 lâstik fabrikası kurulmaktadır. 1963 yılının başına kadar yurdumuzun taşıt lâstiği ihtiyacı ithalâtla karşılanmıştır. 1960 yılında 21,3 milyon dolârlık ve 1961 yılında 6,9 milyon dolârlık ithalât yapılmıştır.

c. Bu sanayide 24,4 milyon çift ayakkabı ve 6,600 ton çeşitli lâstik mamul işleme kapasitesi vardır. 1959 yılında bu kapasitenin 58,6 sı kullanılmıştır. Elde edilen üretim 14 milyon çift ayakkabı ve 5,4 ton başka mamullerdir. Bu sanayi kolunun ham maddesi olarak 1960 yılında 4.2 milyon dolâr, 1961 yılında 3,0 milyon dolâr tutarında kauçuk ithal edilmiştir.

3. TALEP TAHMİNLERİ :

a. Lâstik, konfeksiyon sanayinin mamulleri için gelecekteki talep Tablo : 156 da gösterilmiştir.

TABLO : 156 — Lâstik konfeksiyon talebi

(Milyon tane)
(Milyon TL.)

	1962	1963	1967
Çift ayakkabı sayısı	15,6	16,0	17,9
Değer TL.	140,0	144,0	161,0

b. 1962 - 1967 döneminde Türkiye'nin lâstik tekerlek talebi ise Tablo 157 : de görüldüğü gibi önemli bir artış gösterecektir.

TABLO : 157 — Lâstik tekerlek talebi

(Bin tane)

	1962	1963	1967
a) Toplam lâstik tekerlek talebi (b+c+d)	524,2	535,6	645,5
b) Otomobil lâstiği	46.1	48,1	61,0
c) Kamyon - Otobüs lâstiği	405,8	408,9	498,7
d) Traktör lâstiği	72,4	78,6	86,1

4. ÜRETİM HEDEFLERİ VE YATIRIMLAR :

a. Lâstik konfeksiyon sanayiinde bugünkü kapasite 1963 - 1967 dönemindeki talebin tümünü karşılayabilecek durumda olduğundan bu sanayi koluna birinci beş yıllık plân döneminde büyük yatırımlar gerekmiyecektir. Ancak, ekonomik çalışmayı sağlamak amacıyla küçük ve dağınık üretim birimlerini toplamıya ve yatırımları, yalnız bugünkü tesisleri modernleştirmek ve niteliği iyileştirmek için yapmağa dikkat edilecektir.

b. Lâstik tekerlek talebini karşılamak üzere kurulmakta olan fabrikalardan ikisi, yılda 270.000 iç ve dış lâstik kapasitesi ile 1963 yılı başında üretime başlıyacaklardır. Üçüncü fabrika ise, 190.000 iç ve dış lâstik kapasitesi ile 1964 başında işletmeye açılacaktır.

Bu fabrikalardan ikisinde, plân döneminde toplam kapasiteyi 90.000 iç ve dış lâstik artıracak şekilde genişletmelere gidilecektir. Bu genişletmeler otomobil ve kamyon lâstiği imali için yapılmakta ve birinin 1966 yılında ötekinin ise 1967 yılında üretime geçeceği kabul edilmektedir. Bu kuruluşların artık üretimlerinden bir kısmı ihraç edilecektir.

Ancak, yukarıda sözü edilen fabrikaların kapasiteleri önümüzdeki beş yıl içinde yurdun ihtiyacı olan traktör ve kamyon - otobüs lâstiğini karşılayamıyacaktır. 1966 yılı başında üretime geçmek ve bu talebi karşılamak üzere, öteki kuruluşlara ek olarak 200.000 kamyon - otobüs lâstiği ve 90000 traktör lâstiği yapacak bir fabrikanın kurulması gerektir.

c. 1963 - 1967 dönemindeki üretim hedefleri ve gerekli yatırımlar Tablo : 158 ve 159 da verilmiştir.

TABLO : 158 — Lâstik sanayiinde üretim hedefleri

(Bin aded)

Yıllar	Otomobil lâstiği (1)	Kamyon-Otobüs lâstiği (2)	Traktör lâstiği (3)
1963	78,2	143,7	7,5
1964	147,4	249,0	8,0
1965	160,4	271,6	9,0
1966	176,5	470,0	77,0
1967	194,0	517,0	81,0

TABLO : 159 — Yatırımlar 1963 - 1967 *(Milyon TL.)*

Toplam ödeme	Dış ödeme
46,0	28,0
83,0	50,0
91,0	55,0
22,0	13,0
12,0	7,0
254,0	153,0

5. DIŞ TİCARET :

a. İthalât :

(1) HAMMADDE

Lâstik sanayiinin hammaddesi olan «kauçuk» ve «karbon black» (*) yurdumuzda üretilmemektedir. Beş yıl içinde bu maddelerin toplam ithal ihtiyacı tablo 160 da verilmiştir.

TABLO : 160 — Lâstik sanayiinin ithalât ihtiyacı *(Milyon TL.)*

Yıllar	İthalât
1962	30,0
1963	78,2
1964	130,6
1965	140,3
1966	206,7
1967	224,1

(*) «Karbon Black» 1966 yılından sonra memleketimizde yapılacaktır.

(2) MAMUL MADDE

Lâstik sanayii üretim kapasitesi, Birinci Beş Yılık Plân döneminde kamyon-otobüs ve traktör lâstiği talebinin tümünü karşılayamıyacağından, bu kesimin önemli bir mamul madde ithal ihtiyacı olacaktır. Bu ihtiyaç tablo 161 de gösterilmiştir.

TABLO : 161 — Tekerlek lâstiği ithali

Yıllar	Kamyon-otobüs lâstiği ithalâtı (Bin tane) (1)	Traktör lâstiği ithalâtı (Bin tane) (2)	Toplam ithalâtı (**) (Milyon TL.) (3)
1962	405,8	72,4	
1963	264,9	71,1	150,2
1964	260,8	74,7	149,8
1965	242,9	75,5	141,9
1966	—	—	—
1967	—	—	—

(**) Ortalama kamyon otobüs lâstiği CİF 460 TL., traktör lâstiği CİF 400 TL. olarak kabul edilmiştir.

b. İhracat :

Birinci Beş Yılık Plân döneminde, bir kısım lâstik tekerlek ihraç edilebilecektir. Kurulmakta olan 3 büyük fabrikanın otomobil lâstiği kapasiteleri iç talepten büyüktür. ve bu kurumlar artık üretimlerini ihraç etmeyi düşünmektedirler. Ayrıca, 1966 da üretime geçmesi düşünülen kamyon ve otobüs lâstiği fabrikası ile, iç talebi aşacak üretim yüzünden bir miktar kamyon lâstiği ihraç etmek de mümkün olacaktır. 1963 - 1967 döneminde bu sanayiin ihracat bedelleri tablo 162 de verilmiştir.

TABLO : 162 — Tekerlek lâstiği ihracı

Yıllar	Otomobil lâstiği (Bin tane) (1)	Kamyon-otobüs lâstiği (Bin tane) (2)	Toplam (*) ihracat (Milyon TL.) (3)
1962	—	—	—
1963	25,0	—	5,0
1964	90,0	—	18,0
1965	100,0	—	20,0
1966	110,0	—	22,0
1967	107,0	20,0	29,0

(*) Otomobil lâstiklerinin 200 TL. sından, kamyon lâstiklerinin 400 TL. sından ihraç edileceği kabul edilmiştir.

c. İthalât kısıntısı :

Bundan önceki yıllarda ve önümüzdeki beş yıl içinde tekerlek lâstiği sanayiinde yapılacak yatırımlar önemli bir ithalât kısıntısı sağlıyacaktır. Bu sanayiide yıllara göre kazanılacak ithalât kısıntısı tablo 163 de gösterilmiştir.

TABLO : 163 — Tekerlek lâstiği sanayii ithalât ikâmesi (Milyon TL.)

Yıllar	Kurulmakta olan tesisler	Kurulacak ve genişletilecek tesisler	Toplam
1963	81,1	—	81,1
1964	130,2	—	130,2
1965	141,6	—	141,6
1966	147,9	109,5	257,4
1967	149,1	129,9	279,0

6. KATMA DEĞER :

Lâstik sanayiinin milli gelirde yaratacağı katma değer, çalışmaya yeni başlayacak tekerlek lâstiği sanayii ile plân döneminde büyük bir artış gösterecektir. Bu sanayiin yaratacağı katma değerin değişimi tablo 164 de görülmektedir.

TABLO : 164 — Kauçuk ve lâstik sanayiinde yaratılan katma değer

(Milyon TL.)

Yıllar	Lâstik tekerlek sanayii	Endeks	Konfeksiyon ve diğer sanayi	Endeks	Toplam	Endeks
1962	—	—	85,6	100	85,6	100
1963	101,2	100	87,8	103	189,0	221
1964	153,7	152	90,6	106	244,3	285
1965	168,3	166	92,8	108	261,1	305
1966	256,2	253	95,5	112	351,7	411
1967	272,6	269	98,3	115	370,9	433

(*) Otomobil lâstiklerinin 200 TL. sından, kamyon lâstiklerinin 400 TL. sından ihraç edileceği kabul edilmiştir.

PLÂSTİK İŞLETME SANAYİİ

1. ANA İLKELER VE METOT :

Sektörün hedefi, plâstik işleme sanayiinin, yurt içinde üretilecek ve ithal edilecek ham maddelerin miktarına paralel olarak geliştirilmesidir.

Yurdumuzda plâstik ham maddeleri sanayii henüz kurulmamış olmakla beraber, çeşitli şekillendirme makineleri ile çalışan ve ithal olunan ham maddeleri işleyen yapımevleri kurulmuştur. Bugün yurdumuzda yılda 24 bin ton plâstik işlenebilir. Bununla beraber bu işleme ham maddelerin çeşitli kısıntılarla ithal edilmesi ve yurdumuzda plâstik maddeleri kullanma alanları az olması yüzünden üretim kapasitesinin çok altında olup ithal edilen ham madde miktarı ile ölçülebilir.

Öte yandan, plâstikler üzerinde yapılan devamlı araştırmalar sonucunda başka bir çok alanlardaki noksan üretimin plâstiklerle karşılanması, imali oldukça ucuz plâstik parçaların sokulması veya üstün özellikleri dolayısiyle çeşitli maddeler yerine kullanılmasıyla büyük bir gelişme gösterdiğinden dünya plâstik üretimi çok hızlı artmıştır.

Dünyadaki bu üretim gelişmesine paralel olarak yurdumuzda da plâstik ham madde üretimini sağlamak amacıyla, üretimde esas rolü oynayacak ana ve yardımcı maddelerin durumu incelenerek çeşitli plâstiklerin yapılabileceği sonucuna varılmıştır.

Problemi yalnız kapasite problemi olarak kabul etmek de doğru olmayacaktır. Çünkü yukarıda da söylenildiği gibi, plâstikler çok çeşitli alanlarda kullanıldıklarından bunları işleyecek tesislerin, kullanma alanlarına paralel bir şekilde geliştirilmesi, imal edilecek tiplere göre gerekli araçlarla donatılması gerekmektedir. Bunun için de üretilecek plâstiklerin düşünülen gelişmeye göre hangi formlarda kullanılacaklarını bilmek gerekmektedir.

2. BUGÜNKÜ DURUM VE TALEP TAHMİNLERİ :

a. Yurdumuzda 1961 yılına ait çeşitli plâstiklerin işlenmesi sonucu elde olunan mamul maddelerin toplam üretim değeri 220 milyon lira olup yaratılan katma değer aynı yıl için 121 milyon liradır.

b. Talep seviyesi yüksek görünen plâstik tiplerindeki durum tablo 165 de verilmiştir.

TABLO : 165 — Talep tahminleri *(Bin ton)*

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	Endeks 1962 = 100 (4)
Fenel, Formaldehit Pl.	9,2	11,1	20,0	217
Vinil Plâstikleri	7,2	9,0	20,0	278
Poli Etilen	3,5	4,0	8,0	229
Polistren	4,6	5,0	7,0	152
Selüloz Asetat	5,1	5,5	7,5	167

3. ÜRETİM HEDEFLERİ :

Memleketimizdeki 24 bin ton/yıl kapasiteli plâstik mamul madde tesisleri yerli ham madde üretimine geçilinceye kadar ithal olunacak plâstikleri işleyebilecek kapasitede görünmekle beraber, tiplerine göre, kullanılacak makine ve donatımlarda ufak değişiklikler gerektiğinden ve dış ticaret istatistiklerinde plâstikler gruplar halinde toplandığından durumu tam olarak aksettirmeğe imkân yoktur. Ancak toplam ithal miktarları kullanma alanlarına dağıtılır ve bu yoldan kapasiteleri karşılaştırılırsa bazı ufak ilâvelerle ithalâtın yerini tutacak plâstik işleme sanayiinin gerçekleşeceğini ve ham madde üretim kapasitelerinin gerçekleşeceği yollarda esas yatırımlara gitmek gerektiği sonucuna varırız.

Bu düşünüş içinde ve ithalâtın üretime geçinceye kadar eş hızla gelişeceğini gözönüne alarak üretim değerlerinin yıllara göre değişimini gösteren tablo 166 yı elde ederiz.

TABLO : 166 — Üretim değerleri *(Milyon TL.)*

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
Bugünkü kuruluşlar	260	290	330	360	400
Yeni kuruluşlar	—	10	30	380	410
Toplam	260	300	360	740	810

Bu tesislere ait ham ve yardımcı madde ithalâtının değişimleri de tablo 167 ile gösterilmiştir.

TABLO : 167 — İthal mah ham madde ihtiyacı *(Milyon TL.)*

Ham madde ithalâtı	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
Bugünkü kuruluşlar	92	102	116	70	24
Yeni kuruluşlar	—	4	11	6	5
Toplam	92	106	127	76	29

4. *YATIRIMLAR :*

Yukarıda verilen üretim değerlerine ulaşabilmek için yapılan gerekli yatırımın değeri 95 milyon lira olup, bunun döviz olarak sağlanması gerekli miktarı 60 milyon liradır.

Yatırımın iç para ve döviz olarak yıllara göre dağılımı tablo 168 de gösterilmiştir.

TABLO : 168 — Plâstik işleme sanayiinde sabit yatırımlar
(Milyon TL.)

Sabit yatırımın türü	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
İç para	1	3	16	13	2
Dış para	2	6	30	18	4
Toplam	3	9	46	31	6

Bu yatırımlarla kurulacaklarla birlikte bugünkü kuruluşlar kimya sanayii tarafından üretilecek plâstik ham maddelerini işleyeceklerdir.

5. *YARATILAN KATMA DEĞER :*

Kurulu ve kurulacak olan işyerlerinin yaratacakları katma değerin yıllara göre değişimi tablo 169 ile verilmiştir.

TABLO : 169 — Yaratılan katma değer
(Milyon TL.)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Mevcut tesisler	121,0	143,0	220,0
Kurulacak tesisler	—	—	225,5
Toplam	121,0	143,0	445,5

6. *TEDBİRLER :*

a. Plâstik işleme sanayii bol enerjiye ihtiyaç gösterdiğinden enerjiyi kolayca ve ucuz sağlama imkânları araştırılmalıdır. Plâstik işleme sanayiinde kurulu kapasitenin pek büyük bir kısmı İstanbul'da toplanmıştır. Yeni kurulacaklarda hammadde üretim ve tüketim yerleri arasında enerjiyi de gözönünde bulunduran incelemeler yapılmalıdır.

b. Kullanılmayan kapasite bırakmamak için plâstik hammadde endüstrisinin gelişme durumuna uyarak yatırımlara gidilmelidir.

c. Plâstik işleme araçlarının yurdumuzda yapılma imkânları incelenmelidir.

d. Plâstiği değerlendirmede büyük parça imalâtı önem taşımaktadır. İşleme sanayiindeki düşünülen gelişimi bu yönden de incelemek böylece dış yatırımlara yer vermeğe çalışmak gerekmektedir.

KİMYA SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOT* :

Tarım ve sanayide gelişme kimyasal maddeler talebini hızla yükseltmektedir.

Yurdumuzda kimya sanayii henüz küçük tesisler halinde olduğundan bu artış büyük bir ithalât talebine sebep olmaktadır. Bu ithalât kimya sanayii kurulmasiyle geniş ölçüde azaltılabilir. Yurdumuzda böyle bir sanayiin kurulması için gerekli hammadde kaynakları vardır.

Gelişen talep, ekonomik büyüklükte tesislerin kurulmasına imkân vermektedir.

Bütün bunlar gözönünde tutularak kimya sanayiinin gelişme imkân ve yönleri tesbit edilmiştir.

Kimya sanayiinde aynı madde türlü yollardan üretilebilmektedir. Seçilecek üretim yoluna göre hammadde ve yardımcı maddelerle makina ve donatım çeşitlidir. Bu bakımdan kimya sanayiinde plânlama, geniş bir alanda incelemeleri gerektirmekte ve öbür sanayi dallarına göre daha önemli olmaktadır.

Farklı üretim yollarını uygulayan tesislerin optimal büyüklükleri değişik olmaktadır. Bu da uygun tesis büyüklüklerinin çeşitli üretim yolları için yeniden hesaplanmasını gerektirmektedir.

Kimya sanayiinin ürünleri çok çeşitlidir. Bunların türlü yerlerde kullanılmaları, çok değişik ihtiyaçları karşılamaları, talebin tesbitinde ayrı ayrı mallar için ayrı usuller kullanmayı gerektirmiştir. Bu hesaplama aşağıda özetlenmiştir.

Anorganik asitler ve sodyumklorür, soda sodyumhidroksit gibi maddeler temel kimyasal maddelerdir. Bu maddelere talep, birçok sanayi kollarında kullanılacakları ve gelişmenin çok geniş bir alanı kaplıyacağı gözönünde tutularak tahmin edilmiştir.

Sabun, alkol gibi nihai tüketim maddelerine olacak talep, adam başına gelir ile, üretime ithalin eklenmesi ile bulunan, tüketim miktarları arasındaki bağdan hesaplanmış sonra yabancı ülkelerle yapılan kıyaslamalarla tahkik edilmiştir.

Plâstikler adı altında çok çeşitli maddeler toplandığından bunlara talep bütün kesimlerde tasarlanan gelişmelere göre tahmin edilmiştir.

Tarım mücadele ilâçları, sürekli araştırmalar sonucunda değişmekte ise de hesaplarımız, bugün kullanılan ilâçlar gözönünde tutularak yapılmıştır.

Bu düşüncelerle yapılan talep tahminleri tablo 170 dedir. Bu talepie bağıntılı olarak sağlanacak üretim için tasarlanan kapasiteler, üretim hedefleri bölümünde gösterilmiştir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM* :

Yurdumuzda kimya sanayiinin 1962 yılı için tahmin edilen toplam üretim değeri 1 milyar 130 milyon TL. olup, yaratılan katma değer aynı yıl için aşağı yukarı 365 milyon TL. dır.

1961 yılındaki ithal miktarlarının değeri ise 700 milyon TL. sı bulmaktadır. İthalâtta kısıntı ve tıkanıklıkların bulunduğu da düşünüleceek olursa, bu değerin yukarıda sözü edilen üretim değerine kolayca çıkabileceği görülür.

Yurdumuzdaki kimya sanayiinin bugünkü üretim değerinin aşağı yukarı yüzde 70 i özel sektörce gerçekleştirilmektedir. Bu üretim kolu, daha çok doğrudan doğruya tüketim malı olan maddelere yönelmiştir. Bu çeşit tesislerin çoğunda önemli kullanılamıyan kapasiteler vardır. Yarı mamul ve yardımcı madde üreten tesislerin çoğunun kapasitesi uygun verimli büyüklüğün altındadır.

Kimya sanayiinde Devletin tesisleri, daha büyük yatırımları gerektiren konulardadır. Ancak, İktisadi Devlet Teşebbüsleri kimyasal maddeler üretimi yatırımlarına kendilerine gerekli maddeleri elde etmek, ya da yan ürünlerini değerlendirmek amacıyla girmişlerdir. Son yıllarda çalışmaya başlıyan Azot Sanayiinin üretimi ise, çeşitli sebeplerle, normal fiyatların iki katına mal olmaktadır.

3. *TALEP PROJEKSİYONLARI* :

Talep projeksiyonlarına esas olan konular yukarıda belirtilmiştir. Önemli kimya maddelerinin durumları tablo 170 de gösterilmiştir

İlâçların sürekli olarak yenilerinin bulunması ve eskilerinden bazılarının kullanılmaması dolayısiyle talep projeksiyonunda ilâçlar için bir talep seviyesi gösterilmemiştir.

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ* :

Kimya sanayiinde birinci beş yıllık plân döneminde gerçekleştirilecek hedefler şunlardır :

a. Temel kimya sanayii kurulacaktır.

b. Modern tarımın gerektirdiği gübre ve tarım koruma ilâçlarının üretimi yapılacaktır.

TABLO : 170 — Talep projeksiyonları

MADDENİN İSMİ	TALEP SEVİYESİ (Bin ton/yıl olarak) 1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	1967 index (1962 = 100 alınarak) (4)
Soda	26,0	31,0	69,0	265
Sodyum hidroksit	25,0	28,0	41,0	164
Klor	2,0	3,5	25,0	1 250
Tuz	550,0	565,0	800,0	145
Sülfat asidi	80,0	85,0	345,0	430
Süper fosfat (% 18)	170,0	277,0	765,0	450
Azotlu gübre (% 20)	140,0	168,2	462,4	330
Yarı sentetik elyaf	6,3	6,6	8,3	132
Selüloz asetat	5,1	5,5	8,5	167
Asetikasit Anh.	0,2	0,3	10,4	5 200
Asetik asit	1,0	1,2	14,8	1 480
Aset aldehit	0,0	0,0	11,6	100 (1967 = 100)
Nylon (Veya perlon)	1,5	1,6	2,0	133
Polivinil klorür	7,2	9,0	20,0	278
Fenol - Form Pl.	9,2	11,1	20,0	217
Formaldehit (% 37)	0,2	0,2	8,7	4 350
Metil alkol	0,1	0,1	7,0	7 000
Fenol	0,1	0,1	20,7	20 700
DDT	8,8	8,8	8,8	100
Kloral	0,0	0,0	3,7	100 (1965 = 100)
Klorbenzen	0,0	0,0	7,3	100 (1965 = 100)
Gama BHC (% 15)	6,3	6,3	6,3	100
Bakır sülfat	4,5	4,5	4,5	100
Trikloretilen	1,5	1,7	2,9	193
Asetilen	1,5	1,6	20,0	1 333
Kibrit (Bin sandık)	115,0	119,0	140,0	122
Azoboyar maddeleri	0,4	0,4	0,5	125
Kükürt siyahı	0,9	1,0	1,5	167
Renkli kükürt boyaları	0,2	0,2	0,4	200
Karbon siyahı	4,0	4,5	6,5	162
Sabun	65,0	69,0	95,0	151
Etil alkol (Milyon Lt.)	19,0	20,0	28,0	147
Plâstikleştirici madde	6,1	7,2	14,2	233
Tartarik asit	0,4	0,5	1,0	250
Sitrik asit	0,2	0,2	0,5	250
Alüminyum sülfat	5,0	7,0	11,0	220
Potaslı gübreler (% 50)	15,0	21,6	36,0	240
Sodyum sülfür	1,2	1,3	2,5	208
Kalsiyum hipoklorit	1,5	2,0	4,5	300
Karbon sülfür	1,0	1,2	2,7	270
Naftalin	1,0	1,2	2,5	250
Tansiyo aktif madde	2,5	3,0	7,0	280

c. Giyim malzemesinde kullanılan suni lifli maddelerin tüketimi yerli üretimle karşılanacaktır.

ç. Tasarlanan gelişmenin büyük ihtiyaç göstereceği çeşitli plâstiklerin, bol türleri olan rafineri ürünlerinden elde edilmesi sağlanacaktır.

d. Dış ülkelerden getirtilmesi için çok döviz harcanan maddelerin üretimi yoluna gidilecektir.

Bu sanayiler başka bazı maddelerin üretimine yol açacağı gibi ara ürün olarak bazı maddelerin elde edilmesini de mümkün kılacaktır.

Kurulması düşünülen yeni tesislerle çalışan fabrikalarımızın üretim değerlerinin yıllara göre değişimleri Tablo 171 de gösterilmiştir.

TABLO : 171 — Kimya sanayiinde üretim değerleri
Milyon T. L.

Üretim değeri	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	İndeks 1962 = 100 (4)
Bugünkü tesisler	1130,0	1290,0	1622,0	
Yeni tesisler	0,0	20,0	742,0	
Toplam tesisleri	1130,0	1310,0	2364,0	209

Bu fabrikalar için gerekli hammadde ithalâtı Tablo 172 de gösterilmiştir.

TABLO : 172 — Kimya sanayiinde hammadde ithal ihtiyacı
(Milyon TL.)

Hammadde ithalâtı	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	İndeks 1962 = 100 (4)
Bugünkü tesisler	290,0	330,0	240,0	
Yeni tesisler	0,0	5,0	190,0	
Toplam tesisler	290,0	335,0	430,0	148

Bugünkü tesislerin üretimlerinin artışı ve yeni tesislerin üretimi ile 1961 yılına göre 1963-1967 döneminde ithal yerine yurt içinde yapılacak maddelerin değerleri aşağıda verilmiştir :

1963	için	80,0	Milyon TL.
1964	»	125,0	»
1965	»	170,0	»
1966	»	535,0	»
1967	»	775,0	»

5. YATIRIMLAR :

Üretim hedeflerine göre 5 yıl içinde yapılması gerekli sabit yatırımın değeri 2 milyar 735 milyon T. L. dır. Bunun döviz olarak sağlanması gereken kısmı aşağı yukarı 1 milyar 745 milyon T. L. sıdır.

Sabit yatırımın, iç ödeme ve döviz olarak yıllara göre dağılımı Tablo : 173 de gösterilmiştir.

TABLO : 173 — Kimya Kesiminde Sabit Yatırımlar

Milyon T. L.

Yatırım	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
Döviz	46,0	367,0	555,0	537,0	240,0
Toplam	102,0	568,0	859,0	831,0	375,0

Bu yatırımlarla çeşitli tesisler arasında 5 yıl sonunda özellikle aşağıda gösterilen üretimlerin gerçekleştirilmesi düşünülmektedir.

60 000	Ton/yıl	Soda
40 000	»	Soydum hidroksit (Mevcut kapasite 2 200 ton/yıl)
22 000	»	Klor (Mevcut kapasite 2 000 ton/yıl)
300 000	»	Sülfat asidi (Mevcut toplam kapasite 85 000 ton/yıl)
600 000	»	Süper fosfat (Mevcut toplam kapasite 260 000 ton/yıl)
440 000	»	Azotlu gübre % 20 azot üzerinden (Mevcut kapasite 115 000 ton/yıl)
3 000	»	DDT (Kloral ve Klorbenzen tesisleri ile)
3 000	»	Gamma - BHC (% 15)
20 000	»	Polivinil klorör
20 000	»	Fenol - Formaldehit plâstikleri (Komple Fenol, Metil alkol ve formaldehit tesisleri ile)
3 000	»	Bakır sülfat (Mevcut toplam kapasite 1500 ton/yıl)
3 000	»	Viskoz usulü ile rayon ve viskon (Mevcut kapasite 1200 ton/yıl)
1 000	»	Asetat ipeği
8 500	»	Selüloz asetat (Asetik asit anhidridi ile birlikte)
13 500	»	Asetik asit (Aset aldehit tesisi ile birlikte)
2 000	»	Nylon 6 veya Nylon 66
2 900	»	Trikloretilen
2 300	»	Çeşitli tekstil boyaları
25 000	»	Asetilen
10 000	»	Plâstikleştirici maddeler
1 500	»	Tartarik asit
850 000	»	Tuz (Mevcut K. 580 000 ton/yıl)

6. *KATMA DEĞER :*

Bugünkülerle kurulacak tesislerin yaratacakları katma değerin yıllara göre değişimi Tablo : 174 te gösterilmiştir.

TABLO : 174 — Yaratılan Katma Değer

Milyon T. L.

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	İndeks 1962 = 100 (4)
Bugünkü tesisler	365,0	423,0	560,0	
Kurulacak tesisler	0,0	5,0	304,0	
Toplam	365,0	428,0	864,0	236

7. *TEDBİRLER :*

Kimya sanayiinde 1963 - 1967 döneminde ve uzun sürede yapılacak yatırımların gerçekleştirilmesi için çözülmesi gerekli genel ve özel problemlerle, uygulanması gereken tedbirler aşağıda gösterilmiştir .

a. *Genel :*

(1) Dünya piyasasındaki büyük rekabet geniş araştırmalara dayanmaktadır. Bu alanda ekonomik bakımdan başarıya ulaşmanın yolu, uygulanmakta olan en yeni üretim usullerinin incelenmesi ve en uygun usule göre yatırım yapılmasıdır. Bu bakımdan tesisleri kurma yoluna girerken uygulanması düşünülen usuller son gelişmelerin ışığı altında bir kere daha gözden geçirilmelidir. En son proje değerlendirmelerinde bu nokta gözönünde tutulacaktır.

(2) Fabrikaların kuruluş yerleri iyi incelenerek seçilmelidir. Kuruluş yerlerinin seçiminde, ham madde, yardımcı madde, enerji, yakıt sağlama ile taşıma imkânları bir arada gözönünde bulundurulmalıdır. Bu fabrikaların üretiminde ucuzluğu sağlamak öteki üretim ünitelerine de bağlıdır. Bu yüzden, fabrikaların kuruluş yerlerinin seçimi öbür sektörlerden daha büyük bir önem taşımakta ve titizliği gerektirmektedir.

(3) Gider vergisinin bir mamulün maliyetine birkaç ayrı noktada girmesine yol açan durumlar giderilecektir.

(4) Miktar bakımından yurt ihtiyacını karşılayan ve kalite bakımından da uygun olan maddelerin ithaline engel olunmalıdır. Ancak kalite üzerinde önemle durulmalı ve Türk Standartlar Enstitüsü'nün çalışmaları bu yöne de çevrilmelidir.

(5) Tesislerin iyi işletilebilmesi yetişkin elemanların görev almasına çok bağlıdır. Bu bakımdan yurdumuzda kimya mühendisliği öğre-

simi modern kimya sanayiinin gereklerine göre düzenlenmeli ve geliştirilmelidir. Üniversitelerimizin kimya mühendisliği bölümleri yetersiz maddi şartlar altında çalışmaktadırlar. Gerek bilim adamı ve mühendis yetiştirilmesi, gerekse fakültelerin sanayiye öncülük edecek araştırmalara girişebilmeleri, bu alanda büyük ölçüde yatırım yapılmasına bağlıdır. Teknisker yetiştirilmesine önem verilecek modern kimya sanayiinin istediği eğitimi sağlıyacak Kimya Sanat Enstitülerinin sayıları artırılacaktır.

(6) Kimya sanayiinde gelişme ile beraber bu konudaki meselelerin çözümüne yardım edecek ve yeni imkânları araştırabilecek bir «Sınai Kimya Araştırma Enstitüsü» nün kurulması imkânları incelenecektir.

(7) İlâç sanayii ile ilgili özel bölümde belirtilen durum dışında kimya kesiminde yabancı sermayenin imkânlarından da yararlanılması araştırılmalıdır.

(8) Yatırımlar bölümünde işaret edilen fabrikalardan bazılarının kurulması için dışarıya ödenecek yüksek tutarlar gözönüne alınarak, yurtiçi yatırım malı üretimi imkânlarından, gereçlerden ve yerli mühendislerden yararlanılmalıdır.

b. *Özel :*

(1) Soda üretiminin cam veya ikinci azot sanayiine bağlı olarak gerçekleşebilme imkânları araştırılacaktır.

(2) Sülfat asidi çoğunlukla süperfosfat gübresi üretiminde kullanılış yeri bulacağından bu iki sanayiin birlikte düşünülmesi ve kuruluş yerleri bakımından uygunluk göstermeleri gerekmektedir.

(3) Süperfosfat talebinin artması ile fosforit ithali yüksek değerlere çıkmaktadır. Bu bakımdan yurdumuzda fosforit aranması önem kazanmaktadır. Konu Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünce öncelik ve ivedilikle ele alınacaktır.

(4) Potaslı gübreler ve potasyum bileşiklerinin üretiminde, yurdumuzda potasyum minerallerinin bulunmasının etkisi büyük olacaktır. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün bu konuda da çalışması gerekmektedir.

(5) Azotlu gübre maliyetini yükselten etkenler üzerinde durulacaktır. Kütahya fabrikalarının genişletilmesi fiyat düşürme ve üretimi artırma bakımından uygun olmakla beraber uygulanacak üretim yollarının etraflıca incelenmesi gerekmektedir.

(6) Etil alkolün sınai amaçlarla kullanılmasında tekel mevzuatının olumsuz etkileri giderilecektir. Bu mevzuat Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. ile yapılacak ortak çalışmalarla tekel gelirlerini azaltmadan modern sanayiin ihtiyaçlarına cevap verebilecek duruma getirilecektir. Melastan alkol üretilmesinde verimin artırılması ve fabrikasyon süresinde çıkan artık maddelerin atılmayarak değerlendirilmesi gerektir.

(7) İlâç sanayiinde yabancı sermayeye hiç olmazsa ilâca giren aktif bir maddenin sentezini yurdumuzda yapmak şartıyla izin verilecektir. Yurdumuzda sentez yapmıyan yabancı ilâç üretimcilerinin daha genişlemesine engel olunacaktır.

(8) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının ilâç kontrolu yetersizdir. Bu bakımdan Bakanlığın bu konu ile ilgili kuruluşu laboratuvar teçhizat ve personel bakımlarından ihtiyacı karşılayacak duruma getirilecektir.

(9) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca verilen ilâç ruhsatları gerekirse geri alınacak, yararlık ölçüsünün düşüklüğü tesbit olunmuş ilâçların üretimine engel olunacaktır.

(10) İşletmekte olan rafinerlerin ürünlerini tam değerlendirebilme, petrol kimyasında atılacak adımlara bağlıdır. Çeşitli üretim yolları ve maddeler üzerinde durularak rafinerilerin iyice incelenmeleri ile en uygun petrol kimyası sanayii kurulmalıdır.

(11) Maden kömürü «Destilasyon» undan elde olunan aromatlar, talebi karşılamaktan uzaktır. Aromatlar bakımından da petrolden yararlanma araştırılmalıdır.

PİŞMİŞ KİLDEN YAPI MALZEMESİ SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOD :*

Bu sanayi dah iki bölümde incelenmiştir. Ateş toprağı ve ateş tuğlası ile tuğla ve kiremit.

Bu sanayiin bütün mamulleri başka sanayilerin girdisi olduğundan tahminler öbür sanayilerin talep durumlarına göre yapılmıştır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Ateş tuğlası sanayiinde hem özel kesim hem de kamu kesimi çalışmaktadır. En büyük fabrikamız Sümerbank'ın 28,8 bin ton kapasiteli Filyos Ateş Tuğlası Fabrikasıdır. Bundan başka İstanbul'da her birinin kapasitesi 2 000 tondan yüksek olmayan imalâthanelerde, Ege Bölgesinde 1 600 ton kapasiteli bir imalâthanede, Eskişehir'de 800 ton kapasiteli bir imalâthanede ve Çanakkale Seramik Fabrikasında (1 600 ton kapasite) üretim yapılmaktadır. Toplam olarak ateş tuğlası kapasitemiz aşağı yukarı 35 bin tondur.

İmalâthanelerin üretim ve satış miktarları tesbit edilmiştir. Filyos Fabrikası 1958 - 1959 yıllarında tam kapasite ile çalışmış ve mamullerinin çoğunu satmıştır. Filyos fabrikasının imal ettiği çeşitli tuğlaların (Şamot, silika, yalıtma, asit tuğlaları) ithalâtı ya hiç yoktur ya da çok az (40 ton kadar) dır.

Filyos Fabrikasının imal edemediği magnezit ve krom magnezit tuğlaları hep ithalâtla karşılanmaktadır. Bunların imali için Filyos Fabrikasının genişletilmesine başlanmıştır. Genişletme bitince (1964 yılında) bu tuğlalar da yurt içinden karşılanacaktır.

Tuğla ve kiremit Güneydoğu illeri ve Doğu illeri dışında hemen bütün Türkiye'de ya fabrikalarda (Makina tuğlası) ya harman ocaklarında (Harman tuğlası) imal edilmekte ve yurdun ihtiyacı karşılanmaktadır. İthalât yok denebilir. Üretim ve kapasite rakamları tesbit edilememiştir.

3. *TALEP :*

Bugün şamot ve silika tuğlaları ihtiyacı tamamen içerden karşılanmakta, ithalât yapılmamaktadır. Yurt içinde yapılan tuğlaların nite-

liği, ithal mallarına göre düşüktür. Yerli tuğlaların niteliği yükseltilirse, ithalât talebi azalacaktır. Böylece önümüzdeki yıllarda artacak ihtiyaç bugünkü kapasite ile karşılanabilecektir.

Magnezit tuğlalar için ihtiyacımız 1966 - 1967 yıllarında 15 000 ton kadar olacaktır. Kurulmakta olan tesis, ihtiyacı karşılayacaktır.

İnşaat kesimi talep tahminlerinden yararlanılarak yapılan tuğla talep tahmini Tablo : 175 de gösterilmiştir.

TABLO : 175 — Tuğla Talep Tahmini

Yıllar	Tuğla (Milyon Tane)
1962	213.0
1963	230.0
1967	298.0

4. ÜRETİM HEDEFLERİ :

Bugünkü tesisler ihtiyacı karşılayacak durumdadır. Yukarıda belirtildiği gibi, yerli şamot ve silika tuğlalarının ithal tuğlaları ayarına çıkarmak için, Filyos Fabrikasında, niteliği artırıcı yönde bir genişletme yapılmalıdır.

Magnezit ve krom magnezit tuğla yapımı için kurulan tesisler 1964 yılından başlıyarak ihtiyacımızın tümünü karşılayacaktır.

5. YATIRIMLAR :

TABLO : 176 — Ateş tuğlası yatırımları

Birim (Bin T. L.)

	1963 - 1964	1965	1966	1967
İç	16 400	700	900	900
Dış	10 600	300	500	500
Toplam	27 000	1 000	1 400	1 400

Tablo : 176 da ateş tuğlası yapımı ile ilgili yatırımlar ile krom magnezit tuğlası tesisleri yer almaktadır. Filyos Fabrikasında yapılması uygun görülen, niteliği yükseltici yönde genişletme giderleri bu yatırımların dışındadır.

Eldeki özel kesim projelerine göre tuğla sanayiinde yapılacak yatırımlar Tablo : 177 de gösterilmiştir.

TABLO : 177 — Tuyla ve kiremit yatırımları

Birim (Bin T. L.)

	1963	1964	1965	1966	1967
İç	4 100	—	—	—	—
Dış	750	—	—	—	—
Toplam	4 850	—	—	—	—

6. KATMA DEĞER :

Birim (Milyon T. L.)

	1962	1963	1967
Tuğla kiremit	19,8	20,7	29,0
Ateş tuğlası	7,3	7,6	13,3
Toplam	27,1	28,3	42,3

7. MESELELER :

Bu sanayiin en önemli meselesi mamullerin niteliğidir. Kullanılan ham maddeler daha iyi seçilmeli ve iyi vasıflı ham madde aranması için kamu sektöründeki araştırma enstitüleri yardımcı olmalı ve üretimde sıkı bir nitelik denetlemesi yapılmalıdır.

Memleketimizde yapı malzemesinin etüd ve ıslahını ve yapı sistemlerinin araştırılmasını temin için, İmar ve İskân Bakanlığına bağlı ve Teknik Üniversitelerin ilgili kürsülerinin işbirliği ile çalışacak bir Yapı Araştırma Enstitüsü kurulmalıdır.

CAM VE CAMDAN MAMUL EŞYA SANAYİİ

1. ANA İLKELER VE METOD :

Bu sanayii dah üç bölümde incelenmektedir. Şişe, cam eşya (Züccaciye) pencere camı.

Şişe ve cam eşya talep tahminleri için talebin gelir esnekliğinden yararlanılmış, pencere camı talep tahmini yapı sektöründe hesaplanan pencere camı talep tahminlerine dayanarak yapılmıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

Şişe ve cam eşya, İstanbul'da Paşabahçe Cam Fabrikası ile 30 kadar imalâthanede, İzmir'de 2, Adapazarı'nda 1 işyerinde de yapılmaktadır.

Paşabahçe Fabrikasının imalât kapasitesi 40 bin tondur. Öbür imalâthanelerin kapasiteleri toplamı da yaklaşık olarak, Paşabahçe Fabrikasının kapasitesine eşittir. Bu duruma göre, 70 - 80 bin ton kadar bir kapasite var demektir.

Son yıllara ait ithalât ve üretim durumu Tablo : 178 de gösterilmiştir.

TABLO : 178 — Şişe ve cam eşya üretim ve ithalâtı

(Bin Ton)

Yıllar	Üretim		İthalât		Toplam	
	Şişe (1)	Züccaciye (2)	Şişe (3)	Züccaciye (4)	Şişe (5)	Züccaciye (6)
1959	31,6	9,6	0,2	0,2	31,8	9,8
1960	11,1	10,0	0,07	0,4	11,17	10,4
1961	18,4	9,0	0,1	0,1	18,5	9,2

Pencere camı yapan tek fabrika Çayırova Fabrikasıdır. 1961 Temmuzunda işletmeye açılan bu fabrikanın kapasitesi 37 500 ton eşdeğeri 7 milyon 500 bin M^2 dir.

Son yıllara ait ithalât ve üretim durumu Tablo : 179 da gösterilmiştir.

TABLO : 179 — Pencere camı ithalât üretimi

(Bin Ton)

Yıllar	İthalât (1)	Üretim (2)	Toplam (3)
1959	20,7	—	20,7
1960	19,5	—	19,5
1961	—	12,0	12,0

3. *TALEP TAHMİNİ VE ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Şişe üretiminin milli gelirle aynı oranda artacağı kabul edilerek tahmin yapılmıştır. Cam eşya tahmini talebin gelir esnekliğine bağlı olarak yapılmıştır. Buna göre bulunan değerleri Tablo : 180 de gösterilmiştir.

TABLO : 180 — Şişe ve cam talep tahminleri

(Bin Ton)

Yıllar	Şişe (1)	Cam Eşya (2)
1963	27,0	13,0
1964	28,8	14,5
1965	30,8	16,4
1966	32,9	18,2
1967	35,3	20,3

Yapı sektöründeki talep tahminlerine dayanılarak hesaplanan pencere camı talep tahminleri Tablo : 181 de gösterilmiştir.

TABLO : 181 — Pencere Camı Talep Tahminleri

Yıllar	(Bin M²)	(Bin Ton)
1963	3 550,0	28,2
1964	3 766,0	30,3
1965	4 041,0	32,4
1966	4 666,0	35,0
1967	5 000,0	37,5

4. *YATIRIMLAR :*

Bugünkü kapasite 1968 yılına kadar talebi karşılayacak durumda olduğundan yeni yatırıma ihtiyaç yoktur.

5. İTHALÂT - İHRACAT :

Şişe ve cam eşyaları ithalâtı, bugüne kadar yerli imalâta oranla çok küçük olmuştur. Cam eşya olarak yalnız, Türkiye'de yapılamayan kristal eşya ithal edilmektedir.

İhraç imkânımız vardır. İhraç için dışarıdan gelen taleplerin, cam eşya yapan bütün ilgililere duyurulması ihraç imkânımızı artıracaktır

6. KATMA DEĞER :

Cam sanayiinde önümüzdeki yıllarda yaratılacak katma değer Tablo : 182 de gösterilmiştir.

TABLO : 182 — Cam Sanayiinde Katma Değer

(Milyon T. L.)

	1962	1963	1967
Şişe	25,1	27,0	35,3
Cam eşya	11,4	13,0	20,3
Pencere camı	11,7	12,4	17,5
Toplam	48,2	52,4	73,1

7. MESELE VE TEDBİRLER :

Cam ve camdan mamul eşya sanayiinin en önemli meselesi boş kapasitenin kullanılmasının sağlanmasıdır. Bunun için cam ve camdan mamul eşya yapanlar birlik kurarak işbirliği sağlamalı ve ihracata önem vermelidirler.

ÇANAK, ÇİNİ VE PORSELEN SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOT* :

Bu sanayi dalı üç bölümde incelenmiştir. Sofra eşyası, sağlık donatımı gereçleri, dörtgen çiniler.

Sofra eşyası talep tahminleri gelir esnekliğinden yararlanılarak, sağlık donatım gereçleri ile dörtgen çini tahminleri, bu malların geçmişteki tüketim eğilimlerine göre yapılmıştır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM* :

Sofra eşyası ihtiyacı yakın zamana kadar tamamen, şimdi de kısmen ithalâtla karşılanmaktadır. Yerli üretim 1958 yılında bir fabrika ile başlanmıştır. Bugün bu fabrika sağlık donatımı gereçleri yapımında ihtisaslaşmaya yönelmiş durumdadır. Sofra ve süs eşyası, fabrikanın ikinci bir üretim çeşidi olmuştur.

Ağustos 1962 de İstanbul'da bir porselen fabrikası işletmeye açılacaktır. Sofra eşyası kapasitesi 3200 tondur.

Sümerbank'ın İstanbul'da kurmakta olduğu 3000 ton kapasiteli fabrika ile yurdun toplam kapasitesi 1964 yılı sonunda 6200 ton olacaktır.

Sağlık donatımı gereçlerinin bir kısmı ithalâtla karşılanmaktadır. 1959 yılında bir fabrika bu gereçleri yapmaya başlamıştır. Bu fabrika yalnız sağlık donatımı gereci yaparsa kapasite 2400 tondur. 1964 yılında bitirilecek olan Sümerbank fabrikası ile toplam kapasitemiz 6400 ton olacaktır.

Dörtgen çini ihtiyacı yakın zamana kadar ithalâtla karşılanırdı. 1958 yılında bir fabrika dörtgen çini yapımına başlamış, ama önemli bir imalâta ulaşmamıştır. 1960 yılı sonunda, 4500 ton kapasiteli başka bir fabrika üretime başlamış, 1961 yılında ihtiyacımızın bir kısmını karşılayabilecek kadar bir üretim yapabilmiştir.

3. *TALEP VE ÜRETİM HEDEFLERİ* :

Sofra eşyası talep tahminleri gelir esnekliğinden yararlanılarak yapılmıştır. Talep tahmini rakamları Tablo 183 de gösterilmiştir.

TABLO 183 — Sofra eşyası talep tahmini

(Bin ton)

YILLAR	1963	1964	1965	1966	1967
Talep	2,4	2,6	2,9	3,1	3,4

Kapasitemiz 1963 yılı başında 3 200 ton ve 1965 yılı başında 6 200 ton olacağından, bu sanayi dalındaki imalât fazlasının ihraç imkânları araştırılacaktır.

Sağlık donatımı gereçleri talep tahmini ile, kurulmuş ve kurulmakta olan fabrikaların üretim hedefleri Tablo 184 de gösterilmiştir.

TABLO: 184 — Sağlık donatımı talep tahmini ve üretim hedefleri

(Bin ton)

YILLAR	1963	1964	1965	1966	1967
Talep tahmini	3,4	3,9	4,4	5,0	5,5
Üretim hedefleri	2,0	3,3	5,5	5,5	5,5
Fark	— 1,4	— 0,6	+ 1,1	+ 0,5	0

Dörtgen çini talep tahmini ile, kurulmuş ve kurulmakta olan fabrikaların üretim hedefleri Tablo 185 de gösterilmiştir.

TABLO : 185 — Dörtgen çini talep tahmini ve üretim hedefleri

(Bin ton)

YILLAR	1963	1964	1965	1966	1967
Talep tahmini	6,4	6,7	7,1	7,3	7,7
Üretim hedefleri	4,5	5,5	10,5	10,5	10,5
Fark	— 1,9	— 1,2	+ 3,4	+ 3,2	+ 2,8

4. ***YATIRIMLAR*** :

Şimdi kurulmakta olan iki Sümerbank fabrikasından başka bir yatırıma ihtiyaç yoktur. 1963 ve sonraki yıllarda bu alanda gerekli yatırım tutarları Tablo 186 da gösterilmiştir.

TABLO : 186 — Yatırımlar

(Milyon TL.)

YILLAR	1963	1964	1965	1966	1967
İç	24,4	24,4	1	1	1
Dış	20,1	20,2	1	1	1
Toplam	44,5	44,6	2	2	2

5. *İTHALÂT VE İHRACAT* :

Sağlık donatımı ve dörtgen çini ithalâtı, üretimin karşılayamadığı kadar olmalıdır. İthalât rakamları Tablo 184 ve Tablo 185 de gösterilmiştir.

Sofra eşyası kapasitemiz ihtiyacımızdan yüksektir. Bunların ihraç imkânları aranmalıdır. İhracata, 1964 de Sümerbank fabrikası işletmeye açıldıktan sonra başlanabilecektir.

6. *KATMA DEĞER* :

Seramik sanayiinde yaratılacak toplam katma değer Tablo 187 de gösterilmiştir.

TABLO 187 — Seramik sanayiinde katma değer

(Milyon TL.)

YILLAR	1962	1963	1967
Katma değer	33,5	44,4	82,2

ÇİMENTO SANAYİİ

1. *ANA İLKELER, HEDEFLER, METOT* :

Çimento sanayiinde, fabrika satış bölgelerinin en az taşıma giderleri gözönünde tutularak kararlaştırılması, her fabrikanın kendi satış bölgesindeki talebi karşılaması toplam üretim fazlasının ihracı, maliyeti azaltıcı tedbirler alınarak ihracatın fiyat desteklemesi yapmadan sağlanması, fabrika kapasitelerinin bir programa göre artırılması, yaş sistemden kuru sisteme geçilmesi belli başlı ilkelerdir.

1950 - 1960 yılları arasında (Makine ve donatım dışında) yıllık inşaat yatırımlariyle kullanılan çimento arasındaki ilişki gözönünde tutularak makro modelde belirtilen 1963 - 1967 dönemindeki yatırımların gerektireceği çimento miktarları tahmin edilmiştir. Çimento tüketiminin inşaat yatırımı seviyesine esnekliği 1,35 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca özel sektör yatırımlarında kullanılan teknolojinin gelişmesi ile maliyet birimine düşen yatırım içerisindeki çimento miktarının yatırım seviyesi ile orantılı olarak arttığı tesbit edilmiştir. Ancak bu artış belli bir yatırım seviyesine kadar devam edip bu seviyeden sonra sabit kalmaktadır. Bu yatırım seviyesine düşen çimento tüketimi 2 milyon 400 bin ton olarak hesaplanmıştır. 2 milyon 400 bin tondan sonra esneklik hesaplara 1 olarak katılmıştır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM* :

Fabrikalar, kuruluşta tasarlanan kapasitenin genellikle yüzde yirmi kadar fazlasiyle üretim yapabilmektedirler. Kuruluştaki kapasiteye «Garanti Kapasite» yaptığı normal üretime de «Mümkün Kapasite» denmektedir.

Bugün çimento tüketimimiz 1 950 000 ton dur. Toplam garanti kapasite 1 860 000 ton olup, fabrikalar bu kapasitenin yüzde 20 kadar fazlasını üretebilecek durumdadır.

TABLO : 188 — Çimento yapan tesislerin garanti kapasiteleri

İstanbul grupu fabrikaları	760 000	Ton/yıl
İzmir Fabrikası	150 000	» »
Ankara »	120 000	» »
Eskişehir »	150 000	» »
Adana »	150 000	» »
Afyon »	85 000	» »
Çorum »	85 000	» »
Pınarhisar »	85 000	» »
Balıkesir »	85 000	» »
Elâzığ »	85 000	» »
Gaziantep »	85 000	» »
Sivas »	200 000	» »
	2 040 000	» »
Tarsus » (Beyaz çimento)	3 000 *	» »

Daha bitmemiş olan (Konya 150 000, Söke 85 000, Niğde 85 000, Bartın 500 000, ** ton kapasiteli) fabrikalarla bu değer 2 583 000 tona yükselecektir. Yüzde 20 kadar fazla üretim mümkün olduğundan 1963 de 3 100 000 tonluk üretim bu tesislerle sağlanabilecektir.

Yurdumuzda adam başına çimento tüketimi 1960 yılında 71 Kg. dı.

Çimento tüketimindeki yıllık artış yüzde 10 olarak görünmektedir. Çimento satış fiyatı, 1164 sayılı kararname ile Sanayi Bakanlığınca tesbit edilmektedir. Halen 1 ton çimentonun fabrika satış fiyatı 140 TL. dır.

3. *TALEP PROJEKSİYONU* :

1963 - 1967 plân döneminde tesbit edilen yatırım seviyelerinin gerçekleşmesi için gereken inşaat yatırımlariyle bu yatırımların gerektireceği hesaplanan çimento ihtiyacı Tablo 189 da gösterilmiştir :

---

* *Tarsus Fabrikasının kapasitesi 7500 ton dur, ancak teknik sebeplerden bu kapasiteye çıkamamaktadır.*

** *Bartın Fabrikası % 70 curuflu çimento imal ettiği takdirde kapasite 500 000 dır. İlk kapasitesi % 30 curuf için 220 000 ton olacaktır.*

TABLO : 189 — Çimento talebi tahminleri 1962, 1963 - 1967

YILLAR	İnşaat yatırım Milyon TL. (1)	İnşaat yatırımının yarattığı çimento talebi Milyon Ton (2)
1962	5,403	2,2
1963	6,063	2,4
1967	8,963	3,6
1967 Endeks	166	166

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ* :

Talep projeksiyonu ile bugünkü kapasitenin karşılaştırılması, üretim hedeflerini tâyine hizmet edecektir. Her fabrika, garanti kapasitesinin yüzde 20 kadar fazlasını üretebileceğinden, yapılmasına başlanmış olan Konya, Söke, Niğde, Bartın, tesisleriyle birlikte 1966 yılına kadar talep seviyesi karşılanabilecektir. Ancak bugünkü satış fiyatını en aza indirecek taşıma giderlerini azaltmak için, her fabrikanın belli bir satış bölgesi olması gözönünde tutulursa, bazı fabrikaların kendi bölgelerindeki talebi karşılıyamadığı, bazılarının da bölgenin talebinden daha fazla kuruluş kapasitesinde olduğu görülür. Her fabrika, kendi satış bölgesindeki talebe eşit kapasiteye getirilecek, yıllık ihtiyaç fazlası çimento ihraç edilecektir. Bu hedefe varabilmek için çalışan fabrikalardan talepten daha az kapasitede olanlar yaş usulden kuru usule çevrilecek ve bunlar belli bir programa göre genişletilecektir.

Bu genişletme programına göre aşağıdaki üretim hedefleri sağlanmış olacaktır.

Yıllar	Milyon ton
1963	2649
1964	2879
1965	3100
1966	3447
1967	3737

5. *YATIRIMLAR* :

Yaş usulden kuru usule geçişin, her fabrika için aşağı yukarı 700 000 $ karşılığı 6 milyon Tl. dış ödeme, 8 milyon Tl. iç ödemeyi gerektireceği anlaşılmaktadır. Ancak Makina Kimya Endüstrisi Kurumu dış ödemeyi gerektiren makine ve donatımı yapmak için görevlendirilirse, yatırımın hemen tamamı iç ödeme olabilecektir. Makine ve donatımı yurda getirilmiş bulunan fabrika Doğu Anadolu'da kurulacaktır

Bunun için daha önce makine ve donatım bedeli olarak harcanmış olan 15 milyon Tl. na ek olarak 15 milyon Tl. lık bir iç ödeme yapılması gerekmektedir. Bartın fabrikalarında kullanılan curuf miktarını % 70 e çıkarmak üzere gerekli ilâveler yapılmalıdır.

TABLO : 190 — Çimento sanayiinin yatırım programı

(Milyon TL.)

1963		1964		1965	
Dış para	Toplam	Dış para	Toplam	Dış para	Toplam
26,0	60,0	6,0	14,0	18,0	42,0

Ayrıca 1968 yılı talebini karşılamak üzere 1967 yılında yeni bir fabrika ele alınmalıdır. Bu sanayi kolunda 5 yılda yapılacak yatırım 130 milyon Tl. dır.

6. İHRACAT :

Genişletme programı sonucunda elde edilecek olan yıllık üretim hacmi, yıllık taleple karşılaştırılırsa, Tablo : 191 de gösterilen üretim fazlalıklarına ulaşılacaktır.

TABLO : 191 — İhraç edilebilir çimento tahmini

(Bin ton)

Yıllar	Üretim	Talep	Fark
1963	2 649	2 425	224
1964	2 879	2 775	104
1965	3 100	3 065	35
1966	3 447	3 325	122
1967	3 737	3 595	144

Genişletme programının uygulanmasıyla böyle bir ihracata (Özellikle Yakın Doğu ve Kuzey Afrika memleketlerinin ihtiyacı bakımından) imkân vardır.

7. YARATILAN KATMA DEĞER :

Çimento üretiminde ton başına yaratılan katma değer 75 Tl. m olduğundan, yaratılacak yıllık katma değer de :

1962	161 milyon TL.	
1963	183 » »	
1967	270 » »	(Endeks 166)

olacaktır.

8. MESELE VE TEDBİRLER :

a. Çimento sanayimizde, fabrikalar hem kapasiteleri hem birbirine uzaklıkları bakımından ekonomik olacak şekilde kurulmamışlardır. Eski fabrikaların beherinin kapasitesi Batı Anadolu için 215 000 Ton/yıl Orta Anadolu için 160 000 Ton/yıl, Doğu Anadolu için 120 000 Ton/yıl değerlerini aşmadan, yeni fabrika kurulmamalıdır. Bugünkü maliyetin olması gereken yüzde 25 daha fazla oluşu, kuruluş kapasitelerinin düşük seçilmesindendir.

b. Resmi fabrikalarda enerji harcaması yüzde 20, işçilik yüzde 40 fazladır. Bu fazlalıkların en aza indirilmesi yoluna gidilecektir.

c. Çimento teknolojisi ile ekonomisindeki gelişmeleri araştırıp uygulayacak araştırma laboratuvarı çabuklukla kurulacak, ilk hedef olarak traz çimentosuyla letiye çimentosu üretimi konuları ele alınacaktır.

ÇİMENTODAN YAPILAN GEREÇLER SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOD :*

Çimentonun, gereç durumuna getirilerek kullanılması, (Yapı süresinin kısalması, maliyetin azalması, kuruluş kolaylıkları ile başka yapı gereçlerinin yerini tutmasından ötürü) doğrudan doğruya kullanmasından daha tasarruflu olduğundan çimentodan gereçler sanayiinin kurulması faydalı olacaktır. Ayrıca çimento tüketimi mevsimlere bağlı olarak çok değişken öte yandan da çimento fabrikalarının üretimi süreklidir. Bu uyuşmazlık büyük stokları gerektirmekte, stoklar kolay korunmadığından üretimin kısalması zorunlu olmaktadır. Çimentodan gereçler sanayiinin kurulması ile bu uyuşmazlık düzenlenebilecektir.

Bu rakamlardan belli ölçüler altında çimentodan yapılan gereçler olarak aşağıdaki maddelerin üretim, tüketim ilişkilerini incelemek gerekli görülmüştür.

2. *BUGÜNKÜ DURUM VE TALEP :*

Özel teşebbüs tarafından, bugün, yılda 6500 ton aspestli çimento boru yapılmaktadır. Yıllık boru ihtiyacımız ise 100 000 ton kadardır. İhtiyacımızın geriye kalanı, içerde yapılan (Yılda 35 bin ton) ve ithal edilen (Yılda ortalama 30 000 ton = 20 milyon Tl. dış ödeme) font boru ile karşılanmaktadır. Asbestli borular font borulardan 2.5-3 kere daha hafif, üçte bir ölçüsünde daha ucuz olduğundan, bu sanayiin kurulmasında fayda vardır. Öte yandan, bugünkü font boru yapımı kapasitemiz 35 bin ton olduğundan, daha 65 bin tonluk asbest çimento boru yapılması gerekmektedir.

Türkiye'de özel teşebbüsce az miktarda beton direk yapılmaktadır. Bugün yıllık direk ihtiyacı sayısı 115 bindir. Bunun 40 bin kadarı ormanlarımızdan sağlanmaktadır. Geriye kalan demir ve beton direklerle karşılanmaktadır. Beton direk, ağaç direkten daha pahalı ama daha uzun ömürlüdür. Beton direğin bakımı daha ucuz ve kolaydır.

Eternit bugün çatı örtüsü olarak kullanılan kiremitin yerini tutmaktadır. Türkiye'de küçük ölçüde yapılmakla beraber yerleşmiş ve tutulmuş bir mal sayılmamaktadır. Mimari bakımından sakınca olmadıkça yapı ve başka kuruluşlarda kullanılmasına özendirmek bakımından, şartnamelere sokulmasında fayda vardır.

3. *ÜRETİM HEDEFLERİ VE YATIRIM :*

Asbestli çimento boru için 65 bin tonluk bir kapasite kurulması faydalı olacaktır. İhtiyacın 35 bin tonu Ankara'da kurulması kararlaştırılan ve kamu kesimine ait bir fabrika ile karşılanacak, kalan 30 bin tonu özel teşebbüsün üretiminin arttırılması ile sağlanacaktır.

Beton direk için yılda 10 bin aded kapasiteli bir fabrika 6,5 milyon Tl. dış, 5.5 milyon Tl. iç olmak üzere 12 milyon Tl. sına mal olacaktır İlk kuruluşta 10 bin adedlik bir kapasite kurulacağı kabul edilerek, aşağıdaki katma değerler hesaplanmıştır.

Eternit yapımı için yılda 500 bin metre kare kapasiteli bir fabrika yaklaşık olarak 2.9 milyon Tl. dış ve 2.1 milyon TL. iç olmak üzere 5 milyon TL. ya mal olacaktır. Eternit bugün kullanılmakta olan kiremitin yerini tutacağından belli bir ihtiyaç söz konusu değildir. Bu yüzden ilk kuruluş olarak yılda 500 bin metrekare kapasite kabul edilmiştir

Bu duruma göre yatırımlar :

Yıllar	Yatırım (Milyon TL.)
1964	23,70
1965	23,70 olacaktır.

4. *KATMA DEĞER :*

Bu sanayilerde yaratılacak katma değer aşağıda gösterilmiştir.

Çimentodan yapılan gereçler sanayiinde

Yıllar	Katma değer (Milyon TL.)
1966	18,4
1967	22,4

DEMİR, ÇELİK VE METALLURJİ SANAYİİ

1. *ANA İLKELER, METOT VE HEDEFLER :*

Bu sanayi kolundaki üretim imkânları talebin büyük bir kısmını karşılayacak seviyededir. Hattâ bir çok sanayi dalında kullanılamıyan kapasite vardır. Bu durum bizi ihraç imkânları aramaya zorlamaktadır. İhraç imkânı olmıyan (nitelik ve fiyat bakımından) bir çok mamul için de uzun yıllar sürecek bir kullanılmıyan kapasite problemi ile karşılaşmaktayız. Bu bakımdan sektöre yapılacak yatırımlarda son derece dikkatli davranılması gerekmektedir.

1960 yılında adam başına tüketim 19,1 Kg. dır. Hedefimiz adam başına 1963 de 20,8; 1967 de 28,1 Kg. lık tüketimi karşılamak olacaktır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

TABLO : 192 — 1960 yılındaki durum

(Milyon TL.)

Ana gruplar	Üretim (1)	İthalât (2)	İhracat (3)	Tüketim (1)+(2)—(3) ± Stok (4)
Demir çelik	671,6	504,0	20,1	1045,7
Bakır ve bakır alaşımları	306,8	—	135,3	175,5
Başka madenler	23,0	1,2	12,0	12,2
Toplam	1000,4	505,2	167,4	1228,4

Tablo 192 de 1960 yılında fiili durumun değer olarak ana gruplar bakımından toplamı verilmiştir. Bundan sonra tablonun ayrıntıları mamul çeşitlerine göre miktar ve değer olarak gösterilmiştir.

1960 ve sonraki yıllar için tahminler yapılırken aşağıdaki varsayımlar kullanılmıştır.

a. Mamullerin üretim, ithalât v. s. değerleri 1961 birim fiyatlariyle hesaplanmıştır.

b. Stok durumu tesbit edilemeyen mamuller için stokların bir sonraki yıla olduğu gibi aktarıldığı kabul edilmiştir.

Tablo 193 de verilen yarı mamullerin tamamı, mamul üreten ünitelerce tüketilmektedir. Bu rakamlar başka ülkelerle karşılaştırma imkânı vermesi ve tablo 194 e dayanak olması bakımından alınmıştır.

TABLO : 193 — 1960 yılı yarı mamûl (Demir çelik) tablosu

Yarı mamuller	Birim fiat TL./Ton (1)	Üretim		İthalât		İhracat		Tüketim (2)+(3)—(4)± Stok	
		Miktar Bin ton	Değer Milyon TL. (2)	Miktar Bin ton	Değer Milyon TL. (3)	Miktar Bin ton	Değer Milyon TL. (4)	Miktar Bin ton	Değer Milyon TL. (5)
Pik demiri	900	246,7	222,0	4,6	4,2	9,9	8,6	252,8	227,5
Külçe	1 000	281,8	281,8	—	—	—	—	281,8	279,4
Kütük	1 150	154,5	177,7	24,3	27,9	10,0	11,5	158,9	182,8
Pilâtine	1 300	36,8	47,9	0,4	0,5	—	—	28,7	37,3
Filmaşin	1 600	—	—	12,4	19,8	—	—	12,4	19,8
Çelik band	1 540	—	—	28,8	44,4	—	—	28,8	44,4
Kok		549,0	128,4	—	—	—	—	290,0	87,0
Toplam (3) ve (4)				70,5	96,8	19,9	20,1		

TABLO : 194 — 1960 yılında başka sektörlerde kullanılan demir çelik mamulleri

Mamuller	Birim fiat (1) TL./Ton	Üretim (2) Miktar Bin ton	Üretim (2) Değer Milyon TL.	İthalât (3) Miktar Bin ton	İthalât (3) Değer Milyon TL.	İhracat (4) Miktar Bin ton	İhracat (4) Değer Milyon TL.	Tüketim (2)+(3)—(4)±Stok (5) Miktar Bin ton	Tüketim (2)+(3)—(4)±Stok (5) Değer Milyon TL.
Yuvarlaklar	1 500	116,8	175,2	44,5	66,7	—	—	153,6	230,3
Profiller	1 500	67,8	101,7	13,3	20,0	—	—	73,7	110,6
Demiryolu mal.	2 000	7,8	15,6	42,9	85,8	—	—	49,7	99,3
Levhalar	1 700	7,5	12,8	0,2	0,4	—	—	3,6	6,1
Saclar	2 200	22,4	49,3	27,4	60,2	—	—	51,1	112,4
Tenekeler	2 850	—	—	30,9	88,0	—	—	30,9	88,0
Şerit ve çember	2 200	—	—	5,9	13,0	—	—	5,9	13,0
Mak. yapı ve takım çeliği	2 500	8,6	21,5	4,3	10,6	—	—	12,9	32,2
Teller	1 920	32,4	62,2	4,1	7,8	—	—	36,5	70,0
Çelik borular	2 450	24,4	59,9	13,3	32,7	—	—	37,8	92,5
Pik borular	2 500	15,1	37,6	6,5	16,3	—	—	19,9	49,7
Pik dökümler	2 500	54,3	135,8	—	—	—	—	54,3	135,8
Sair	5 000	—	—	1,1	5,7	—	—	1,1	5,7
Toplam	—	357,1	671,6	194,4	407,2	—	—	531,0	1 045,6

Aynı düşünceyle tablo 195 ve tablo 196, bakır ve bakır alaşımlar için hazırlanmıştır.

TABLO : 195 — 1960 yılı yarı mamul (Bakır ve bakır alaşımları) — *Bin ton, Milyon TL.*

Yarı mamuller	Birim fiyatı TL./Ton (1)	Üretim Miktar (2)	Üretim Değer (2)	İhracat Miktar (3)	İhracat Değer (3)	Tüketim (2)—(3)±Stok Miktar (4)	Tüketim (2)—(3)±Stok Değer (4)
Blister bakır	7 800	26,9	210,2	17,3	135,3	9,6	74,9
Rafine bakır	8 320	2,9	24,0	—	—	2,9	24,0
Elektrolitik bakır	9 630	0,9	8,4			0,9	8,4
Bakır, pirinç ve bronz takoz	7 800	18,2	142,3			18,2	142,3
Çubuk profil borular	8 290	(*) 10,1	83,5	—	—	7,9	65,4
Toplam (3)	—	—	—	17,3	135,3	—	—

TABLO : 196 — 1960 yılında başka sektörlerde kullanılan bakır ve bakır alaşımları mamulleri — *Bin ton, Milyon TL.*

Mamuller	Birim fiyatı TL./Ton (1)	Üretim Miktar (2)	Üretim Değer (2)	İhracat Miktar (3)	İhracat Değer (3)	Tüketim (2)—(3)±Stok Miktar (4)	Tüketim (2)—(3)±Stok Değer (4)
Çubuk, profil borular	8 290	2,2	18,1			2,2	18,1
Teller	14 000	2,0	27,7			2,0	27,7
Levha, bant ve şeritler	9 500	(**) 13,1	124,7	—	—	13,1	124,7
Toplam	—	17,3	170,5	—	—	17,3	170,5

Başka madenler toplam içinde önemli yer tutmadığı için ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

(*) *Üretimin 2 200 tonu başka sektörlerce tüketilmektedir.*

(**) *Gerçek üretim 14 200 tondur, 1 100 tonu tel çekme tesislerinde ham madde olarak verilmektedir.*

3. *TALEP TAHMİNLERİ :*

Talep tahminleri yaparken geçmiş son on yıllık tüketim, toplam tüketimin gayrisâfi milli hasıla ve ilgili sektörlerin gelişmeleriyle olan ilişkileri ve adam başına tüketim miktarları gözönünde tutulmuştur.

1962 yılından başlıyarak çeşitli demir, çelik mamullerine talep tablo 197 de gösterilmiştir.

Bin ton
Milyon TL.

TABLO 197 — Demir çelik mamulleri talebi

Mamuller	1962 Miktar (1)	1962 Değer (2)	1963 Miktar (3)	1963 Değer (4)	1967 Miktar (5)	1967 Değer (6)	1977 Miktar (7)	1977 Değer (8)
Yuvarlaklar	168,0	252,0	200,0	300,0	310,0	465,0	540,0	810,0
Muhtelif Profil.	79,0	118,5	95,0	142,5	145,0	217,5	253,8	380,7
Demiryolu Mal.	42,0	84,0	45,0	90,0	66,4	132,8	135,0	270,0
Levhalar	10,6	18,0	11,4	19,4	16,8	28,6	34,2	58,1
Saçlar	45,4	99,9	48,6	106,9	71,7	157,7	145,8	320,8
Temekeler	29,7	84,6	31,8	90,6	46,9	133,7	95,4	271,9
Şerit ve çember	3,4	7,7	3,6	7,9	5,3	11,7	10,8	23,8
Mak. yapı ve Tak.	11,2	28,0	12,0	30,0	17,7	44,3	36,0	90,0
Teller	30,8	59,1	33,0	63,4	48,7	93,5	99,0	190,1
Çelik borular	33,6	82,3	36,0	88,2	53,1	130,1	108,0	264,6
Pik	35,8	89,5	38,4	96,0	56,6	141,5	115,2	288,0
Pik dökümler	69,4	173,5	74,0	185,0	100,0	275,0	223,2	558,0
Sair	1,1	5,5	1,2	6,0	1,8	9,0	3,6	18,0
Toplam talep	560,0	1102,6	630,0	1225,9	950,0	1840,4	1800,0	3544,0
Endeks	100,0		112,5		169,6			

Bakır ve bakır alaşımları çeşitli mamullerine olan talep ise tablo 198 de gösterilmiştir.

TABLO : 198 — Bakır ve bakır alaşımları mamulleri talebi

Bin ton
Milyon TL

Mamuller	1962 Miktar (1)	1962 Değer (2)	1963 Miktar (3)	1963 Değer (4)	1967 Miktar (5)	1967 Değer (6)	1977 Miktar (7)	1977 Değer (8)
Çubuk profil boruların % 20	2,2	18,5	2,3	18,7	5,4	44,4	12,5	103,6
Teller	2,0	28,0	2,1	30,0	3,9	54,0	14,0	196,0
Levha, bant ve şeritler	13,1	124,7	13,1	124,7	14,5	38,0	17,6	167,2
Toplam	17,3	171,2	17,5	173,4	23,8	236,4	44,1	466,8
Endeks		100,0		101,2		137,6		

Başka madenler grubunu ise kurşun, altın, gümüş, ferro krom ve karbit teşkil etmektedir. Bunlar için global değerler verilecektir.

Sektörün mamulleri için toplam talep tablo 199 da toplu olarak verilmiştir.

TABLO : 199 — Demir ve çelik ve metalurji toplam talebi

Bin ton
Milyon TL

Mamuller	1962 Miktar (1)	1962 Değer (2)	1963 Miktar (3)	1963 Değer (4)	1967 Miktar (5)	1967 Değer (6)	1977 Miktar (7)	1977 Değer (8)
Demir-çelik mamulleri	560,0	1102,6	630,4	1226,9	949,7	1839,7	1800,0	3544,0
Bakır ve bakır alaşımları mamulleri	17,3	171,2	17,5	173,4	23,8	236,4	44,1	466,8
Diğer madenler	—	15,0	—	19,1	—	37,6	—	60,2
Toplam		1288,8		1419,4		2113,7		4071,0
Endeks		100,0		110,1		164,0		

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Sektörün üretim imkânları bugün için talebin büyük bir kısmını karşılayacak durumdadır. 1964 yılında Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Karabük kontinü çubuk ve bant haddehanesi, 1965 yılında Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları çalışmaya başladıktan sonra yalnız az miktarda özel boyutlu ve kaliteli mamuller ithal edilecektir. Bunun yanı

sıra sektörün imkânlarını tam olarak değerlendirebilmek için ihraç imkânları aranmalıdır. Aşağıdaki tablolarda durum açık olarak belirtilmektedir. Bu tablolarda demir - çelik, bakır ve bakır alaşımları ve başka madenler ayrı ayrı gösterilmiştir.

a. Demir ve çelik :

TABLO : 200 — Demir Çelik Nihai Mamulleri Üretimi

Bin Ton
Milyon T. L.

Mamuller	1962		1963		1967	
	Miktar (1)	Değer (2)	Miktar (3)	Değer (4)	Miktar (5)	Değer (6)
Yuvarlaklar	168,0	252,0	200,0	300,0	310,0	464,1
Profiller	79,0	118,5	95,0	142,5	145,0	218,4
Demiryolu malzemesi	42,0	84,0	45,0	90,0	66,4	132,8
Levhalar	—	—	—	—	16,8	28,6
Saclar	30,5	67,3	30,6	67,3	71,7	157,7
Tenekeler	—	—	—	—	46,9	133,7
Şerit ve çember	—	—	—	—	5,3	11,7
Mak. yapı ve takım çeliği	8,2	20,5	9,0	22,5	17,7	44,3
Teller	29,8	57,2	32,0	61,4	48,7	93,5
Çelik borular	33,6	82,3	36,0	88,2	53,1	130,1
Pik borular	25,0	62,5	25,0	62,5	40,0	100,0
Pik dökümler	69,4	173,5	74,0	185,0	110,0	275,0
Toplam	485,6	917,8	546,6	1019,4	931,6	1789,9
İndeks	100,0		112,6		191,8	

Yukarıda iç talebe göre ayarlanmış demir ve çelik mamulleri üretim miktar ve değerleri verilmiştir. Sektörün karşılayamadığı yarı mamul ve mamul (Yedek parça v. s. ihtiyacı dâhil) Tablo : 201 de görülmektedir.

TABLO : 201 — Sektörün Demir Çelik Dalının İthalât İhtiyacı

Bin Ton
Milyon T. L.

Mamuller	1962		1963		1967	
	Miktar (1)	Değer (2)	Miktar (3)	Değer (4)	Miktar (5)	Değer (6)
Çelik bant	37,0	57,0	40,0	61,6	—	—
Levhalar	10,6	18,0	11,4	19,4	—	—
Saclar	14,8	32,6	18,0	39,6	—	—
Tenekeler	29,7	84,6	31,8	90,6	—	—
Şerit ve çember	3,4	7,7	3,6	7,9	—	—
Mak. yapı ve takım çeliği	3,0	7,5	3,0	7,5	—	—
Teller	1,0	1,9	1,0	1,9	—	—
Pik borular	10,8	27,0	13,4	33,5	16,6	41,6
Sair	1,0	5,0	1,2	6,0	1,8	8,9
Yedek parça v. s.	—	120,3	—	127,8	—	231,5
Toplam	—	361,6	—	395,8	—	282,0

1965 yılında Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası çalışmaya başlayınca yassı mamullerin ithaline ihtiyaç kalmıyacaktır.

Sektörün demir ve çelik dalının ihraç imkânları Tablo : 202 de görülmektedir.

TABLO : 202 — Sektörün Demir Çelik Dalının İhraç İmkânları

Bin Ton
Milyon T. L.

Mamuller	1962		1963		1967	
	Miktar (1)	Değer (2)	Miktar (3)	Değer (4)	Miktar (5)	Değer (6)
Kütük	—	—	55,0	63,3	—	—
Pik	—	—	—	—	105,0	94,5
Toplam	—	—	55,0	63,3	105,0	94,5

b. Bakır ve bakır alaşımları :

TABLO : 203 — Bakır ve Bakır Alaşımları Mamulleri Üretimi

Bin Ton
Milyon T. L.

Mamuller	1962 Miktar (1)	1962 Değer (2)	1963 Miktar (3)	1963 Değer (4)	1967 Miktar (5)	1967 Değer (6)
Çubuk profil, borular (x)	2,2	18,1	2,2	18,1	5,4	44,4
Teller	2,0	27,1	2,0	27,7	9,6	134,0
Levha, bant ve şeritler	13,1	124,7	13,1	124,7	18,7	178,0
Toplam	17,3	170,5	17,3	170,5	33,7	356,4
Endeks		100,0		100,0		194,8

Sektörün bakır ve bakır alaşımları dalına yalnız ham madde ve yedek parça olarak ithalât ihtiyacı vardır. İhtiyaç miktarları yıllara göre Tablo : 204 de gösterilmiştir.

TABLO : 204 — Sektörün Bakır ve Bakır Alaşımları Dalında İthalât İhtiyacı

Milyon T. L.

Mamuller	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Ham madde ve yedek parça	30,0	34,8	60,0

Sektörün bakır ve bakır alaşımları dalının ihraç imkânları ise Tablo : 205 de gösterilmiştir.

(x) Bakır ve bakır alaşımları presleme tesisleri mamullerinin yaklaşık olarak yüzde 80 kadarı haddehanelere ham madde olarak verilmektedir. Bu bakımdan gerçek üretimin yaklaşık olarak yüzde 20 si burada gösterilmiştir.

TABLO :205 — Sektörün Bakır ve Bakır Alaşımları İhraç İmkânları

Bin Ton
Milyon T. L.

Mamuller	1962		1963		1967	
	Miktar (1)	Değer (2)	Miktar (3)	Değer (4)	Miktar (5)	Değer (6)
Bilister bakır	16,7	130,0	16,0	125,0	8,3	65,0
Çubuk profil borular	—	—	—	—	1,6	13,0
Teller	—	—	—	—	5,7	80,0
Levha bant ve şeritler	—	—	—	—	4,0	38,0
Elektrolitik bakır	—	—	1,7	16,0	—	—
Toplam	16,7	130,0	17,7	141,0	19,6	196,0

c. Başka madenler için üretim ve ihraç imkânları, ithalât ihtiyacı değer olarak aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

TABLO : 206 — Sektörün Başka Madenler Dah Üretim İhracat ve İthalât Durumu

Milyon T. L.

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Üretim	40,9	46,6	83,6
İhracat	25,0	27,5	46,0
İthalât	2,0	3,1	5,2
Üretim Endeksi	100,0	116,5	209,0

Sektörün toplam üretim ve ihracat imkânları ile ithalât ihtiyacı Tablo :207 de gösterilmiştir.

TABLO : 207 — Sektörün Toplam Üretim, İhracat ve İthalât Durumu

Milyon T. L.

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Üretim	1 128,3	1 236,5	2 229,9
İhracat	155,0	231,8	336,5
İthalât	393,6	433,7	347,2
Üretim Endeksi	100,0	109,6	197,6

Sektörde ikame edilen ithalât ise toplam olarak Tablo : 208 de verilmiştir.

TABLO : 208

Milyon T. L.

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
İthalât ikamesi	—	94,7	364,1	512,4	595,6

5. KATMA DEĞER :

1960 yılı rakamlarından hareketle demir çelik, bakır ve bakır alaşımları ve başka madenler için katma değerler hesap edilmiş ve genel üretim toplamı (Yarı mamul üretimi de dâhil) içindeki yüzdesi bulunmuştur. Önümüzdeki dönem için bu yüzdenin aynı kalacağı kabul edilmiştir. Bu durumda sanayi dallarına göre genel üretim toplamının içindeki katma değer yüzdeleri aşağıdaki gibi tesbit edilmiştir.

	Katma Değer
Demir ve çelik	% 17,5
Bakır ve bakır alaşımları	% 27,0
Diğer madenler	% 28,0

Bu değerlere göre katma değer Tablo : 209 da verilmiştir.

TABLO : 209 — Sektörde Yaratılan Katma Değer

Milyon T. L.

Sektör Ana Grupları	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Demir ve çelik	421,2	452,7	827,2
Bakır ve bakır alaşımları	185,3	187,7	323,7
Diğer madenler	10,2	13,0	23,4
Toplam	616,7	653,4	1 174,3
Endeks	100,0	106,0	190,4

6. YATIRIMLAR :

Sektörde devam eden en büyük yatırım bir karma teşebbüs olan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarıdır. Bu tesislere 1961 yılında başlanmış olup 1964 yılı sonunda bitmesi beklenmektedir.

Sektörün plân döneminde toplam yatırımı 2 milyar 132 milyon 800 bin T. L. olacaktır. Bu miktarın 1 milyar 513 milyon T. L. sı döviz olarak ödenecektir.

Önümüzdeki 5 yıl için yatırımlar Devlet ve özel sektör ana gruplarına göre ayrıntılı olarak aşağıda verilmiştir. (Karma bir teşebbüs olan Ereğli Demir ve Çelik, özel sektör içinde gösterilmiştir.)

TABLO : 210 — Demir ve çelik dah yatırımları

(Milyon TL.)

	1963		1964		1965		1966		1967		Toplam	
	Dış (1)	Top. (2)	Dış (3)	Top. (4)	Dış (5)	Top. (6)	Dış (7)	Top. (8)	Dış (9)	Top. (10)	Dış (11)	Top. (12)
Devlet	49,6	147,9	20,2	67,0	12,3	26,5	3,0	14,0	—	—	85,1	255,4
Özel	810,5	961,9	324,5	408,0	107,5	215,0	7,5	15,0	7,5	15,0	1257,5	1614,9
Toplam	860,1	1109,8	344,7	475,0	119,8	241,5	10,5	29,0	7,5	15,0	1342,8	1870,3

TABLO : 211 — Bakır ve bakır alaşımları dah yatırımları

(Milyon TL.)

	1963		1964		1965		1966		1967		Toplam	
	Dış (1)	Top. (2)	Dış (3)	Top. (4)	Dış (5)	Top. (6)	Dış (7)	Top. (8)	Dış (9)	Top. (10)	Dış (11)	Top. (12)
Devlet	36,0	47,0	29,0	47,0	—	—	—	—	—	—	65,0	94,0
Özel	0,2	0,3	—	—	—	—	—	—	—	—	0,2	0,3
Toplam	36,2	47,3	29,0	47,0	—	—	—	—	—	—	65,2	94,3

TABLO : 212 — Diğer madenler dalı yatırımları

(Milyon TL.)

	1963		1964		1965		1966		1967		Toplam	
	Dış (1)	Top. (2)	Dış (3)	Top. (4)	Dış (5)	Top. (6)	Dış (7)	Top. (8)	Dış (9)	Top. (10)	Dış (11)	Top. (12)
Devlet	—	—	40,0	40,0	39,2	58,2	26,0	70,0	—	—	105,2	168,2
Özel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Toplam	—	—	40,0	40,0	39,2	58,2	26,0	70,0	—	—	105,2	168,2

Yukarıda ayrıntılı olarak verilen yatırımlar Tablo 213 de sektör toplamı olarak gösterilmiştir.

TABLO : 213 — Demir çelik ve metalurji sektörü yatırımları

(Milyon TL.)

	1963		1964		1965		1966		1967		Toplam	
	Dış (1)	Top. (2)	Dış (3)	Top. (4)	Dış (5)	Top. (6)	Dış (7)	Top. (8)	Dış (9)	Top. (10)	Dış (11)	Top. (12)
Devlet	85,6	194,9	89,2	154,0	51,5	84,7	29,0	84,0	—	—	255,3	517,6
Özel	810,7	962,2	324,5	408,0	107,5	215,0	7,5	15,0	7,5	15,0	1257,7	1615,2
Toplam	896,3	1157,1	413,7	562,0	159,0	299,7	36,5	99,0	7,5	15,0	1513,0	2132,8

7. ***TEDBİRLER*** :

a. 0 — 10 maden kömürlerinin kül miktarı ve rutubet dereceleri dünya standartlarına uydurulacaktır.

b. Metallurjik kokun dünya standartlarına uygun nitelikte üretimine çalışılacak ve sanayi ihtiyaçları dışında ısıtma amacıyla kullanılması önlenecektir.

c. Sektörün mamul ve yarı mamul maliyetleri dünya maliyetleri seviyesine indirilecek ve alınması gerekli tedbirler araştırılacaktır.

d. Yurt içindeki hurdanın hızlı bir şekilde çelikhanelere kanalize edilebilmesini ve gerekirse hurda ithalini sağlamak üzere çalışmalara şimdiden başlanmalıdır.

e. Gerek bakır işliyen, gerekse bakır kullanan sanayiinin hammaddesi olan blister bakır fiyatları ihraç fiyatları seviyesine indirilmeye çalışılacaktır.

Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumunun tesisleri gerekirse genişletilerek elektrolize bakır yapan diğer kuruluşların elektrolize esnasında ayıramadığı çamurdaki altın ve gümüşün Makina ve Kimya Endüstrisi tesislerinde ayrılması sağlanacaktır. Blister bakırı işleyen sanayicilerden satın alınarak ihraç edilen bakır, altın ve gümüşü muhtevi curufun hiçbir suretle harice gönderilmemesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

f. Kurulacak ve kurulmakta olan tesislerin mamul maliyetlerinin uygun seviyede olması sağlanacaktır.

g. Hurdadan kurşun üreten tesisleri, kurşun cevherinden kurşun üreten tesisler gibi gider vergisine tabi tutulacaktır.

h. Sektörün demir ve çelik dalında mamullerine göre ithalât ihtiyacı Tablo 201 de verilmiştir. Bakır ve bakır alaşımları ve başka madenler dallarında ise yalnız bazı hammaddeler ve yedek parça ithaline ihtiyaç vardır. Bu gibi özel durumlar dışında kesin olarak ithalâta gidilmiyecektir.

MADENİ EŞYA VE ÇELİK YAPI SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE METOT* :

a. Yurdumuzda halen gelişmiş bir madeni eşya sanayii vardır. Bununla beraber genel olarak yatırım malları içinde madeni eşya ve çelik yapı (Çelik köprü, çatı, silo, direk, vinç gövdeleri v.s.) ithalâtı devamı etmektedir. Bu durum yürürlükte olan ihale tarzından ileri gelmektedir. Daha müessir tedbirlerle yerli mamullerin ithalinin önleneceği kabul edilmiştir.

b. Çelik yapıda geçmişteki eğilime bakınca yurdumuzda bu cins mallara talebin değişmediği görülmektedir. Bu talebin, yatırımların ve ihracatın gelişmesiyle artacağı kabul edilmiştir. Madeni eşyada ise talep, milli gelirin artışı ile orantılı olarak artmaktadır. Bu eğilimin değişmiyeceği kabul edilmiştir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM* :

Madeni eşya ve çelik yapı sanayiimiz genel makine sanayiimizin en çok gelişmiş bir koludur. Evvelce ithal etmekte olduğumuz birçok mamuller halen yurdumuzda imal edilmektedir. Bu yüzden son 10 yıl içinde bu sahada ithalât yarıya inmiştir. Mühimmat konusunda ise fiilen geniş çapta ihracat yapmaktayız.

Mevcut kapasiteler ihtiyacın üstünde olup, madeni eşya da Sanayi Bakanlığı istatistiklerine göre 3 milyar liranın üstünde bulunmaktadır. Çelik yapı sanayiinde ise kapasitenin yüzde 40 ı kullanılmaktadır.

3. *TALEP PROJEKSİYONLARI* :

Yerli imalâtla ithalâtın toplamı, toplam talebi verecektir.

TABLO : 814 — Talep tahminleri
(Milyon TL.)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	1977 (4)
Yerli imalât (Mühimmat hariç)	943,0	1 125,0	1 374,0	2 620,0
İthalât	215,0	185,0	90,0	120,0
Toplam talep	1 158,0	1 310,0	1 464,0	2 740,0

4. *ÜRETİM TAHMİNLERİ* :

Bugünkü kapasite 1967 yılındaki talebi de karşılayacak durumdadır.

TABLO : 215 — Üretim tahminleri

(Milyon TL.)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	1977 (4)
Özel sektör	900,0	980,0	1 300,0	2 500,0
Devlet sektörü	43,0	45,0	74,0	120,0
Toplam	943,0	1 125,0	1 374,0	2 620,0

5. *YATIRIMLAR* :

Bu sanayideki tesisleri daha ileri ve verimli hale getirmek için gerekli yenileme ve idame yatırımlarıyla birlikte, bugün bu tesislerde yapılmadığından ithal edilen mamullerin yapılmasını sağlıyacak yeni yatırımlar düşünülmüştür. Bu maddeler, esas itibariyle süt güğümleri ve bidonları, çelik halatlar, kafeslik tel örgüler, nal ve kabara çivileri, dikiş iğneleri, çengelli iğneler, çeşitli yaylar, tırpan, çapa, bel gibi tarım aletleri, sıkıştırma anahtarları, makas kerpeten gibi el aletleri, pafta, kılavuz, freze çakıları gibi kesici takımlar, traş makineleri, beyaz alevli lâmbalar gibi mamuller olup bunların ithalâtı son üç yılda ortalama 9,3 milyon dolâr tutmaktadır.

TABLO : 216 — Yatırımlar

(Milyon TL.)

İdame ve yenileme	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
	20,0	30,0	55,0	65,0	67,5	237,5

Bu sektörde özel teşebbüsün faal olduğu görülmektedir. Bundan dolayı yatırımların özel sektörce yapılacağı düşünülmüştür.

6. *DIŞ TİCARET* :

Madeni eşyanın ana hammeddelerinden bir kısmı halen ithal edilmekle beraber çelik istihsali ve başka sanayide yapılmakta olan yatırımlar sonunda bu ithalâta lüzum kalmayacaktır. Bugün ithal edilen madeni eşyadan bazısının yeni yatırımlar sonunda yurtta yapılacağı, bazısının da bugünkü tesislerde yapılacağı kabul edilmiştir.

TABLO : 217 — Dış ticaret
(Milyon TL.)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
Yatırım malı ithali	18,0	19,0	16,0	13,0	14,0
Karşılanmayan talep ithalâtı	113,0	99,0	81,0	68,0	54,0
Hammadde ithalâtı	101,0	94,0	68,0	31,0	30,0
İthalât yekûnu	232,0	212,0	165,0	112,0	98,0
İkame	—	18,5	42,0	58,0	72,5

7. *KATMA DEĞER :*

Katma değer, istihsal kıymetinin özel sektörde yüzde 50 si, Devlet sektöründe yüzde 60 ı kadardır.

TABLO : 218 — Katma değer
(Milyon TL.)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	1977 (4)
Özel sektör	450,0	490,0	650,0	1 250,0
Devlet sektörü	26,0	27,0	45,0	72,0
Toplam	476,0	517,0	695,0	1 322,0

8. *TEDBİRLER :*

a. Bu sanayi kolu daha çok (Mühimmat ile çelik yapı hariç) özel sektörün ilgilendiği bir sanayi olduğundan özellikle ithalâtı ikame yatırımlarında özel teşebbüse yol gösterilmesi faydalı olacaktır. Bunun için Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kredi hacmi genişletilmeli ve yatırım sahalarının tesbiti, patent ve lisans araştırmalariyle proje hazırlama gibi hizmetler için imkânları artırmalıdır. Aynı şekilde, kalitenin iyileştirilmesi, verimliliğin artırılmasıyla maliyetlerin düşürülmesi için gerekli yardım ve etüdlerin de yapılması uygun olacaktır. Böylece bu sanayi mamullerine ihraç imkânları da sağlanabilir. İhracat imkân ve şartlarının araştırılarak bugünkü kapasitelerden daha çok faydalanmak üzere ihracat yapılması teşvik edilmelidir.

b. Bugün ithal edilmekte olan mamullerden yurtta yapılabilecek olanların imalini artırmak için gerekli araştırmalar Sanayi Bakanlığınca yapılacaktır.

Not : Özel sektörde üretimin yüzde 50 si küçük atelyelerde elde edilmektedir. İleriki yıllarda durum büyük kurumların üretimi lehine değişecektir.

c. NATO tesisleri v.b. gibi ithalâtta vergi muaflığı olan tesislerin ihalelerine yerli imalâtçıların katılmaları için kullanacakları hammaddelere de benzeri muaflıklar tanınmalıdır.

d. Yeni yatırımlarda çelik yapı ve benzeri mamullerin yurdumuzda yapılması için ihaleleri anahtar teslimi yerine parça parça yapılmalı ve yerli imkânları âzami olarak kullanmak için tedbirler alınmalıdır. Ezcümle resmî ve özel yatırımlarda döviz tahsisi yapılmadan önce ithali istenen maddelerin yerli yapılıp yapılamıyacağı araştırılmış olmalıdır. İthalâta ancak gerekli durumlarda izin verilmelidir. Bu sanayi kapasitesinden en çok faydalanmak üzere tesislerin iş ve kapasite durumlarını yakından takip edecek, her parçanın nerede yapılacağını belirtecek bir merkez kurulmalıdır. Bu merkez yeni kurulacak tesislerde yerli yapılabilecek kısımları araştırıp, bunlardan imalâtçılara ve başka ilgililere bilgi vererek yerli imalâtı teşvik edecektir. Bu merkez ilgili kurumların sermaye iştiraki ile kurulmalı ve onların yararlarını eşit olarak korumalıdır.

e. Mühimmat sanayiimizdeki potansiyelden ihracat yoluyla en çok faydalanma imkânları araştırılacaktır.

f. Küçük atelyeleri birleşmeye özendirerek bunların daha disiplinli ve verimli çalışmalarıyla kalitenin yükselmesi ve maliyetin düşmesi imkânları sağlanmalıdır.

MAKİNA İMALÂTI

(Elektrik Makinaları İmalâtı Dışında)

1. ANA İLKELER :

Milli geliri artıracak konularda mukayeseli maliyet hesaplarının uygun sonuç verdiği yatırım mallarından, imali mümkün görülenlere öncelik verilmiştir. Burada gerek yurdumuzun eriştiği teknik seviye ve koşullar, gerekse lisans ve patent anlaşmalarıyla kavuşulacak yeni imkânlar gözönünde tutulmuştur.

Yatırım mallarının talep tahmininde ilgili kesimlerin yatırım ihtiyacı esas alınmıştır. Birden çok kesimde kullanılacak yatırım malları tahmininde ise, toplam makina ve donatım yatırımları ile mukayeseler yapılmıştır.

Dayanıklı tüketim malları tahmininde imalâtçıların özel incelemeleri ithalât ve imalât değerleri ile gelir dağılışı karşılaştırmaları kullanılmıştır.

a. Makina, alet ve donatımları iki yolla imal edilir :

(1) Sipariş üzerine imalât :

Eldeki artık kapasitenin kullanılması için sipariş üzerine imalât yapılması uygun bir çözüm yolu olarak görünmektedir. Ayrıca tezgâhların çoğunlukla standart oluşu bu düşünceyi desteklemektedir. İncelemeler, fabrika ve tesislerin önemli bir kısmının yurt içinde imal edilebileceğini göstermiştir. Özellikle çelik konstrüksiyon, soğutma kuleleri, depolar ve akaryakıt tankları ile dokuma, şeker, çimento, kimya, havagazı fabrikaların elektrik santralı ve hava hatlarının maden çıkarma ve eritme tesislerinin önemli kısımları bunlar arasındadır. Ancak yatırım ithal malları yerine yerli imalâtın kullanılmasının önemli bazı zorlukları vardır. Bu zorluklar şunlardır :

(a) Projeler bütün olarak ihale edilmektedir.

(b) Dış yardım tüm projenin finansmanı için verilmekte ve tesisler yabancı firmalara ihale edilmektedir.

(c) İmalâtçı firmalar tüm proje almazsa garanti vermek istememektedir.

(d) Projelerin yurt içinde imal edilecek kısımlarının tesbiti ile üretimin plânlaması ve kontrolu için gerekli teşkilât yetersizdir.

(2) Yığın imalâtı :

Eldeki özel tezgâhlarla yığın üzerine imal edilen mamullerimizin maliyeti bazı durumlarda uluslararası fiyatlarla başa çıkabilecek bir seviyededir.

Yeni kurulacak tesislerin projelendirilmesinde, işçi ücretlerinin ve maliyet unsurlarının gözönünde tutulması ve en düşük maliyet verilecek tesislerin seçilmesi gerektir.

b. İmali gerekli yatırım malları :

Yapılacak yatırımlarda Tablo : 219 da dökümü gösterilen makina, alât ve donatımların imali ilk plân döneminde ele alınacaktır. Bunların dışında kalan yatırım mallarının imali müteşebbislerin isteklerine bırakılmıştır.

TABLO : 219 — Plân döneminde yurt içinde imal edilebilecek yatırım malları

Mamulün çeşidi	Gümrük Tarife ve İstatistik No.
Yüksek basınçlı buhar kazanları	84.01
İçten yanmalı motorlar	84.06
Su türbinleri	84.07
Pompalar	84.10
Vantilâtör ve aspiratörler	84.11.10
Hava ve başka gaz kompresörleri	84.11.20
Brülör ve otomatik ocaklar	84.13
Sınai fırınlar	84.14
Ekovat ve buzdolabı müteferrik parçaları	84.15.90
Isı değiştirme cihazları	84.17
Pülverizatörler	84.21
Kaldırma ve taşıma makinaları	84.22
Yol, inşaat ve maden makinaları	84.23
Tarım makinaları	84.24.25
Gıda makinaları	84.30
Dokuma makinaları	84.36-37-38-39-40
Çelik fb. ve dökümhane donatımı	84.43
Hadde ve hadde silindirleri	84.44
Atelye tezgâhları	84.45
Tezgâh takımları	84.48
Yazı ve hesap makinaları	84.51-52
Maden ve toprak hazırlama makinaları	84.56
Valf ve vanalar	84.61
Transmisyon ve dişli kutuları ve parçaları	84,63
Elektrik, sıvı ve gaz sayaçları	90.26
Tıbba, cerrahiye, dişçiliğe ve veterinerliğe ait araç ve cihazlar	90.17-18-19-20

c. Bugün imal edilen makina, alet ve donatımların imalât kapasiteleri Tablo : 220 de «Sanayi Bakanlığı sanayi sicili» ne kayıtlı sanayicilerin bildirmiş oldukları değerler esas alınarak gösterilmiştir.

d. İmalât imkânları :

(1) Tüm imalâtta, mamullerin bütünü veya büyük kısmı yurt içinde imal edilecektir. Yeteri kadar talebi bulunmayan veya imali ekonomik olmayan parçaların ithali mümkündür.

(2) Tüm imalât için yeteri kadar talep bulunmayan büyük yatırımları gerektiren mamuller, başlangıçta «Tamamen dağınık» (C.K.D.) olarak ithal edilmiş parçalar yurt içinde yapılan tamamlayıcı parçalarla birleştirilerek montaj yoluyla imal edilecektir. Tüm imalât için gerekli bilgilerin eksik olduğu mamuller de montaj yoluyla imal edilecektir. Bu şekilde başlayan üretimde yerli imalât, programa bağlanarak geliştirilecek belli bir süre sonunda belli bir orana kadar yükseltilecek en sonunda montajın yerini tüm imalât alacaktır.

e. Teknik bilgi ve tecrübe :

Yeni kurulacak sanayide teknik bilgi ve tecrübenin kazanılması, yeni bir mamulün geliştirilmesi, çok sayıda tecrübeli ve bilgili personelin yetiştirilmesi uzun süreli çalışmalara ve incelemelere bağlıdır. İncelemeler ve çalışmalar için geçecek zamanın daha iyi değerlendirilmesi, tecrübeli ve bilgili personel sayısındaki eksikliğin gelişmeyi yavaşlatmaması için lisans ve teknik işbirliği altında imalât yapılması yoluna gidilecektir.

TABLO : 220 — Makina imal sanayiinde kapasite
(1960 sonuna kadar)

Kaynak : Sanayi Bakanlığı Sanayi Dairesi

Mamulün Çeşidi	Kapasite (Bin tane)
Dizel motorları	3.5
Türbünler	1.5
Dokuma tezgâhları	1.0
Çırçır makinası	0.6
Bobin - masura makinası	0.7
Yidirici	1.0
Armür, büküm	0.2
Ölçme - katlama makinası	0.1
Boya ve apre	0.2
Kurutma makinası	0.002
Çorap makinası	0.2

Mamulün Çeşidi	Kapasite (Bin tane)
Pamuk çekirdek kalburu	0.02
Yün - pamuk yıkama makinası	0.008
Devere - tavel	0.03
Dokuma tezgâh regülâtörü	0.05
Boya ezme silindiri	0.008
Pamuk presi	0.004
Kese kâğıdı makinası	0.01
Baskı makinası	0.05
Yağ presleri	0.2
Değirmen makinaları	0.09
Çeşitli fırın makinaları	0.3
Konserve kutu kapama makinaları	0.01
Çeltik makinası	0.004
Komple prina tesisatı	0.005
Yağ arıtma tesisatı	0.005
Dişli kutusu	0.03
Yangın söndürme aletleri	3.0
Su arıtma cihazları	0.01
Su sayaçları	40.0
Merkezkaç pompa	0.7
El tulumbası	7.7
Motopompiar	0.4
Derin kuyu pompaları	0.1
Arazöz pompaları	0.03
Konkasör	0.05
Vinç	0.4
Silindir	0.1
Betoniyer	0.07
Briket makinaları	0.05
Kiremit makinası	0.2
Tuğla makinası	0.05

Not : Bu listedeki imalât kapasiteleri Sanayi Bakanlığına kuruluş sırasında bildirildiğinden bu günlük kapasitenin bu değerlerden yüksek olması mümkündür.

Mamulün Çeşidi	Kapasite (Bin tane)
Çivi makinası	0.05
Vida makinası	0.2
İnşaat asansörleri	0.04
Konveyörler	0.005
Planya (ağaç işleyen)	0.8
Kalınlık	0.2
Şerit	1.0
Freze	0.07
Matkap	0.09
Katrak	0.002
Dreze	0.05
Bileme	0.2
Buz dolapları	7.5
Soğuk hava dolap ve vitrinleri	1.0
Çamaşır makinaları	4.8
Elektrik süpürgesi	6.0
Kuaför makinaları	2.4
Dikiş makinaları	62.1
Muhasebe Mk. yazan kasalar	0.07
Yazı ve hesap makinaları	8.2
Masa terazisi	33.8
El terazisi	0.2
Baskül	0.9
Kamyon basküllü	0.04

2. TALEP VE ÜRETİM TAHMİNLERİ :

a. Tablo : 221 de yurt içinde imal edilen veya edilecek olan makina alet ve donatımın talep ve üretim tutarları verilmiştir. İthal edilenler için gümrüklenmiş tutarlar, imal edilenler için fabrika satış fiyatları alınmıştır.

b. Yurt içinde imal edilecek makina ve donatım :

Tablo : 221 deki makina ve cihazların taleplerine imalât imkânlarına dair özetler aşağıda verilmiştir.

(1) İçten yanmalı motorlar :

İçten yanmalı motorlar silindir hacimlerine ve kullanılış yerlerine göre dört gruba ayrılmış ve ilgili kesimdeki gelişmelerin yarattığı talep gözönünde tutulmuştur. Tablo : 222 de içten yanmalı motor talebi tahminleri gösterilmiştir.

TABLO : 221 — Makina, alet ve donatım imalât, talep ve imâlat satış tutarı

	İthalât 1959 - 1961 ortalama Bin $	Talep (Milyon TL.)			İmalât (Milyon TL.)		
		1962	1963	1967	1962	1963	1967
İçten yanmalı motorlar	4 400	57,0	61,0	308,0	1,5	4,5	290,0
Pompalar	1 577	5,3	5,9	10,1	3,0	4,3	9,1
Atelye tezgâhları	3 251	40,0	48,7	60,8	5,0	33,9	52,8
Hadde presler ve hadde silindirleri	307	4,0	10,0	13,0	1,5	5,0	6,5
Ağaç işleyen makinalar	402	10,0	13,9	18,4	4,0	11,6	15,3
Buhar kazanları	1 699	22,0	24,9	36,4	5,0	8,0	29,7
Hidrolik türbün	703	9,0	10,2	14,9	0,2	1,0	12,0
Vantilâtör ve aspiratörler	1 017	13,0	14,7	21,6	0,5	2,3	17,0
Hava ve gaz kompresörleri	555	6,4	7,2	10,5	—	—	8,5
Brülör ve otomatik ocakları	180	2,3	2,6	3,0	0,1	0,5	2,4
Sınai fırınlar	885	11,5	13,0	19,0	0,1	1,0	15,0
Püskürgeçler	519	6,7	7,6	11,1	5,0	7,6	11,1
Kaldırma ve taşıma makinaları	3 507	45,5	51,5	75,5	5,0	10,0	60,0
Yol inşaat ve maden makinaları	8 415	109,3	123,6	181,0	—	—	120,0
Besin makinaları	651	8,5	60,0	75,0	3,0	12,0	37,5
Dokuma makinaları	9 428	80,0	64,0	104,0	1,0	10,0	80,0
Çelik Fb. ve dökümhane ekipleri	776	10,1	11,4	16,7	1,0	2,0	8,0
Tezgâh takımları	363	4,7	5,3	7,7	—	—	7,0
Isı değiştirme cihazları	2 588	37,0	41,8	61,2	2,4	8,0	42,0
Yazı ve hesap makinaları	1 090	14,1	15,9	23,2	—	—	16,0
Maden ve toprak hazırlama	3 011	39,1	44,2	65,0	2,0	2,0	54,0
Valf ve vanalar	599	7,8	8,8	12,8	0,5	1,8	9,0
Transmisyon ve dişli kutuları	412	5,3	6,0	8,7	0,5	1,2	7,0
Sıvı ve gaz sayaçları	216	9,0	9,5	12,0	6,0	6,6	10,0
Tıp ve sağlık cihazları	1 261	20,0	33,0	40,0	—	1,0	32,0
Sulama ve yağmurlama tesisleri	—	3,0	4,0	80,0	—	—	80,0
Buzdolabı	30	65,0	77,9	139,4	60,0	77,9	139,4
Ekovat ve buzdolabı parçaları	1 381	17,9	20,8	37,7	—	5,0	37,7
Dikiş makinaları	2 619	45,0	49,2	55,7	25,0	44,8	51,2
Çamaşır makinaları	—	14,0	15,4	22,5	14,0	15,4	22,5
Başka yurt içi imalât	6 685	237,0	268,4	393,0	100,0	115,0	340,0
TOPLAM	58 527	969,5	1130,5	1937,9	246,3	392,4	1622,7

TABLO : 222 — İçten yanmalı motor talebi (x)

(Bin adet)

Motor çeşidi	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Küçük hafif motorlar, silindir hacmi 0,1 - 1 Lt/silindir	17,6	18,8	25,7
Taşıt motorları, silindir hacmi 0,2 - 1,5 Lt/Silindir	15,0	7,1	15,9
Sanayi tipi motorlar silindir hacmi 0,5 - 3 Lt/Silindir	9,0	9,7	12,2
Ağır motorlar 5 Lt/Silindirden büyük	—	0,2	0,3
GENEL TOPLAM	41,6	35,8	54,1

Bugün Türkiye'de yılda 300 gün 8 saat üzerinden 15 B. G. ne kadar güçte, yüzde 80 i yerli olmak üzere 900 dizel motor imal kapasitesi vardır. Ayrıca yurt içinde yapılan bazı parçalar ithal edilenlerle birleştirilerek tüm motor yapılmaktadır. Bunların dışında içten yanmalı motor ihtiyacı ithal yolu ile karşılanmaktadır.

İçten yanmalı motorların ham maddelerinin büyük kısmı yurt içinde vardır. Çok hassas olan ve özel imalâtı gerektiren bazı parçaların ithali gerekmektedir.

Ağır dizeller konusunda 1963 de imalâta başlamak üzere Devlet Demiryolları, Denizcilik bankası ve Deniz Kuvvetlerinin tersane ve tesislerindeki artık kapasiteden yararlanılacaktır.

Ağır dizeller dışında kalan benzin ve dizel motorlarının birçok parçalarının imalinde de işbirliğine gidileceğinden ortaklaşa bir tesis kurulması üzerinde durulacaktır.

(2) Pompa imalâtı sanayii :

Pompa ihtiyacı tahminlerinde sulama pompası esas alınmıştır. Tarım kesimi plânında 1970 de erişilmesi öngörülen motopomp sayısına varmak için gereken ihtiyaç, 9 yıllık en uzun motor ömürleri de gözönünde tutularak hesaplanmış ve Tablo : 223 de verilmiştir.

Bugün 15 kadar firma pompa imal etmektedir. Bu tesislerin genişletilmesiyle bütün ihtiyaç karşılanabilecektir.

TABLO : 223 — Sulama Pompası İhtiyacı

Yıllar	Bin tane
1962	7,0
1963	7,9
1967	16,5

(x) Bu talebe mamuller içinde gelen motorlar da dâhildir.

(3) Atelye tezgâhları :

Atelye tezgâhları ihtiyacı, geçmiş devredeki gayrisâfi milli hasıla, yatırımlar ve atelye tezgâhları karşılaştırılarak bulunmuştur. Daha çok ithalâtın ikamesi esas alınmıştır.

Bugün çeşitli firmalar ve sanat okulları atelye tezgâhları imal etmektedir. Ayrıca büyük ve özel tezgâhlar ele alınacak ve Makina Kimya Endüstrisi Kurumu tarafından imal edilecektir.

Makina tezgâhları ihtiyacı Tablo : 224 de gösterilmiştir.

TABLO : 224 — Atelye Tezgâhları İhtiyacı

Aded

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Torna	860	900	1 100
Planya	60	65	75
Freze	90	100	160
Matkap	620	700	1 150

(4) Hadde ve presler - hadde silindirleri :

Hadde ve pres ihtiyacı tahminleri ithalât değerleri esas alınarak yapılmıştır. Sayıları, büyüklükleri uygulanacak projelere bağlı ve boyutları çok değişik olduğundan sayıca bir tahmine girişilmemiştir.

Çeşitli firmalar hadde ve presler ile bunların parçalarını imal etmektedir. Büyük ve özel tipleri, Makina Kimya Endüstrisi Kurumunca ele alınacaktır.

Hadde silindirleri imal edilmekte ise de niteliklerinin iyileştirilmesi gereklidir. Bunlar Makina Kimya Kurumu, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Kurumunca ele alınacaktır.

(5) Ağaç işleyen makinalar :

Bu makinalara olan ihtiyaç, ormancılık kesiminde işlenecek ağaçların miktarına ait tahminlere göre bulunmuş ve Tablo : 225 de gösterilmiştir. Orman ürünlerinden bu şekilde işlenecek tomruğun yıllık artışı yüzde 5,4 dür.

Ağaç işleyen makinalar yurt içinde imal edilmektedir. Çok özel tipler dışındaki bütün ihtiyaç yerli olarak karşılanabilir.

TABLO : 225 — Ağaç işleyen tezgâh ihtiyacı (*)

(Tane)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Torna	40	42	55
Testere	840	900	1 180
Rende	850	900	1 170

(6) Besin makinaları :

Besin makinaları ihtiyacının tahmini, besin kesimindeki gelişmelere göre yapılmıştır.

Bazı besin makinaları ve tesisleri yerli yapılmaktadır. Çok özel tipte olanların dışında kalan makinaların yurt içinde imali ele alınacaktır.

(7) Dokuma sanayii makinaları :

Dokuma sanayii makinaları ihtiyacı tahmini için dokuma sanayiinin gelişmesiyle ilgili ihtiyaç esas alınmıştır.

Bazı tip tezgâh ve makinalar dâhilde imal edilmektedir. Diğerlerinin de imali ele alınacaktır.

(8) Buhar kazanları ve havagazı ocakları :

Bugün duman borulu kazanlar imal edilmektedir.

Yüksek basınçlı ve su borulu kazanlar çelik yapı, ızgara, depo ve başka parçalar yurt içinde yapılmalıdır. Tromel, yüksek basınçlı su pompaları, kolektif vanalar ve ölçü aletleri gibi yerli olarak imalleri güç olan parçalar ithal edilmeli ve tamamlayıcı yerli parçalarla birleştirilmelidir.

Bu işle uğraşan yabancı firmalarla işbirliği yapılabilir. Yurdumuzda havagazı ocağı sipariş üzerine yapılmıştır. Havagazı ocaklarıyla yüksek basınçlı buhar kazanlarının imali ele alınacaktır.

(9) Su türbinleri :

Su türbinleri yükseklik ve su verdisine bağlı olarak genellikle ayrı ayrı projeler gerektiren tesislerdir.

Küçük tipleri standartlaştırılabilir. Plân döneminde küçük ve orta büyüklükteki türbinlerin imali ele alınmıştır. Büyük türbinlerin bir çok kısımları yurt içinde yapılabilir.

Su kaynakları bakımından büyük imkânları olan Türkiye'de su türbinlerinin imali üzerinde önemle durulacaktır.

(*) İthalâtın yerini alacak tezgâh

(10) Vantilâtör ve aspiratörler :

Bugün çeşitli vantilâtör ve aspiratör tipleri imal edilmektedir. Eldeki tesislerle her tip cihaz yapılabilir. Ancak bunların projeleri üzerinde önemle durulacaktır.

(11) Hava ve gaz kompresörleri :

Hava ve gaz kompresörleri yurt içinde imal edilmemektedir. Önümüzdeki yıllarda bunlara olan talebin yükseleceği gözönünde tutularak en çok kullanılan tiplerin imali için yeni tesis kurulacaktır.

(12) Brülör ve otomatik ocaklar :

Kışın büyük şehirlerin havasının bozulmasının önüne geçmek için kaloriferlerde linyit yerine sıvı yakıtların kullanılması gerekeceğinden brolür ve otomatik ocaklara olan talep çok artacaktır. Bu büyük talebi karşılamak için bunların ilk plân döneminde imali ele alınacaktır.

(13) Sanayi ve laboratuvarlar için fırınlar :

Bu tip fırınlar bugünkü tesislerimizle imal edilebilir. Ancak özel ayar cihazları ile ölçü aletlerinin ithali gereklidir.

(14) Pulverizatörler :

Tarımsal koruma için gerekli toz ve sıvı pulverizatörleri inşaat ve başka işlerde de kullanıldığından bunlara önemli talep vardır. Bazı çeşitleri yerli olarak imal edilmektedir. Öteki çeşitleri ele alınmalıdır.

(15) Kaldırma ve taşıma makinaları :

Bugün asansörler, konveyörler ve bazı kaldırma ve taşıma makinaları yurt içinde imal edilmektedir. Bunların ihtiyaç duyulan bütün çeşitleri yerli olarak imal edilmelidir.

(16) Yol inşaat ve maden makinaları :

Bu tip makinalarda önce montajla başlanıp, zamanla yerli parçaların oranını artırarak imalât esas alınmıştır.

Kurulacak motor sanayiinde yol inşaat ve maden makinalarının motorları da imal edilecektir.

(17) Çelik fabrikaları ve dökümhane donatımı :

Tav ocakları, yüksek fırınlar, kupol ocakları, kalıpları ile döküm makinaları sipariş üzerine yerli yapılmalıdır. Bütün ihtiyacın yerli olarak karşılanması yoluna gidilecektir.

(18) Tezgâh takımları :

Atelye tezgâhları ağaç ve benzeri işleme makinaları, takımları ve tezgâhları imal eden firmalarca ele alınmalıdır.

(19) Isı değişikliğini sağlıyan cihazlar :

Bu grupa giren cihazlar imal edilmektedir. Bazı ayarlayıcı aksam ve ölçü aletlerini ithal etmek gerektir.

(20) Yazı ve hesap makinaları :

Yazı ve hesap makinaları imaline bazı parçaları yurt içinde imal, ötekileri ithal edilerek montajla başlanabilir. Ancak plân dönemi sonunda belirli bir oranda yerli imalât yapılmış olmalıdır.

(21) Toprak, taş ve maden hazırlama makinaları :

Bu makinaların bir kısmı yurt içinde imal edilmektedir. Bazı özel tesisler için proje yapılması veya lisans satın alınması gereklidir.

(22) Valflar ve vanalar :

Düşük basınç valf ve vanaları imal edilmektedir. Özel ve yüksek basınç valf ve vanalarının imali ele alınmalıdır.

(23) Transmisyon ve dişli kutuları :

Birçok makina ve tesisde önemli rolleri olan transmisyon ve dişli kutuları dişli çarklarla birlikte ele alınmalıdır. Taşıtların ve tarım makinalarının yurt içinde imali bunlara geniş bir kullanılış alanı da açılacaktır.

(24) Sıvı ve havagazı sayaçları :

Özellikle su ve havagazı aboneleri çoğaldığı için bu tip sayaçlara ihtiyaç artmıştır. Su suyaçları imal edilmektedir. Havagazı sayaçları imali ele alınacaktır.

(25) Tıp ve sağlık cihazları :

Tablo : 221 de belirtilen talep, plân dönemi içinde hizmete girecek hastahaneler, dispanserler ile hizmette olanların eksikliklerinin tamamlanması için gerekli tıbba, dişçiliğe, cerrahiye ve veterinerliğe ait cihaz ve gereçlerdir. Bunlardan başka özel muayenehane ve hastahanelerin ihtiyaçları da gözönünde tutulmuştur.

Bu cihaz ve araçlar imal bakımından iki grupa ayrılmıştır. Birincisi tüm yerli yapılabilecek olanlardır. İkinci grup ise bazı parçaları ithal edilmek ve hatta başlangıçta yalnız montajla başlamak üzere imal edilebilecek olanlardır. Montajdan başlıyanların belli bir sürede, belli bir yerli imal oranına ulaşmaları gerekir.

Bu gün bir hastahanenin bütün gereç cihaz ve eşyasının yüzde 60 ı yurt içinde imal edilmektedir. Tablo : 221 de verilen talep şimdi imal edilemiyenler içindir.

(26) Sulama ve yağmurlama tesisleri :

Tarım kesiminde sulama için yağmurlama tesislerinin üzerinde önemle durulmuş ve 1970 yılında 25 000 setlik bir parka olan ihtiyaç belirtilmiştir. Bunu sağlamak için yılda 5000 setlik imalât kapasitesinde bir tesis kurulması gerektir.

(27) Buz dolabı ekovat ve parçaları :

Evlerde kullanılan buz dolabı ihtiyaç tahmini, ev elektrik abone sayısıyla aynı yıl mevcut buzdolabı talebi tahmininin karşılaştırılması ile yapılmıştır. Buzdolabı talebi tablo 226 da gösterilmiştir.

Yurdumuzda buzdolabı imali ve montajı yapılmaktadır. Bu konuda çalışmakta olan firmalar yurt ihtiyacını karşılamaktadır.

Buzdolabının, ithal edilmekte olan parçaları ele alınarak 1967 de yüzde 90 ının yurt içinde imali mümkündür. Bunun için gerekli tedbirler alınacaktır.

TABLO : 226 — Buzdolabı talebi tahmini *Bin aded*

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Ev buzdolabı	16,0	19,0	34,0
Ticarethane	1,6	1,9	3,4

(28) Dikiş makinası :

Özel teşebbüsün piyasa incelemelerinden alınmış dikiş makinası talebi tablo 227 de gösterilmiştir.

Halen ev ihtiyaçları için dikiş makinası imalâtı ve montajı yapılmaktadır. İthal edilen parçalar ve sanayi tipi dikiş makinaları da yurt içinde imal edilmelidir.

TABLO : 227 — Dikiş makinası talebi *Bin aded*

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Dikiş makinası talebi	50,0	56,0	64,0

(29) Çamaşır makinası :

Çamaşır makinası talebi tablo 228 de gösterilmiştir. Çeşitli firmalar çamaşır makinası imal etmektedir. İthal edilmekte olan bazı parçaların yerli olarak imali gerekir.

TABLO : 228 — Çamaşır makinası talebi *Bin aded*

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Çamaşır makinası	9,0	10,3	15,0

3. DIŞ TİCARET :

Makina alet ve cihaz imalâtı dış ödeme ihtiyacı tablo 229 da gösterilmiştir.

TABLO : 229 — Makina alet ve cihaz imalâtı

	Dış ödeme ihtiyacı		*CIF Milyon TL.*		
	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
Yatırım malı ithalâtı	120,0	110,0	105,0	60,0	240,0
Ham ve yardımcı madde ithalâtı	62,0	95,0	164,0	200,0	210,0
Toplam	182,0	205,0	269,0	260,0	450,0

4. KATMA DEĞER :

Tarım makina ve donatım dışında kalan makine imalâtının katma değeri tablo 230 da gösterilmiştir.

TABLO : 230 — Makina imalâtı katma değeri (*) *Milyon TL.*

	1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)	1965 (4)	1966 (5)	1967 (6)
Katma değer	123,0	190,0	367,0	562,0	735,0	821,0

5. YATIRIM :

Makina imalâtının bazı dallarında artık kapasite vardır. Bunun kullanılması için gerekli yardımcı makina, donatım ile yeni kurulacak tesislere yapılacak yatırım 1 milyar 38 milyon 500 bin TL. dır. Bunun 650,0 milyon TL. dış ödemedir. 1967 yılı yatırımlarına ikinci plân döneminde imal edilecek yatırım mallarının hazırlığı için 300,0 milyon TL. eklenmiştir. Makina imalâtı yatırımları tablo 231 de gösterilmiştir.

TABLO : 231 — Makina imalâtı yatırımları *Milyon TL.*

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Yatırımlar	176,6	165,6	160,6	100,6	435,1	1038,5

(*) Elektrik makinaları ve tarım makinaları hariçtir.

6. *TEDBİRLER :*

a. Kurulu ve kurulacak sanayi, fazla kapasite yaratılmasına yol açan yeni yatırımlara karşı korunacaktır. Ancak fiyat ve nitelik bakımından doğabilecek uygunsuzlukları önlemek için düzenleyici ithalât yapılacaktır.

b. Yeterli bir nitelik ve maliyette imal edilen mallar, uygun bir süre içinde, dış mallarla rekabet edebilecek bir duruma gelinceye kadar ithalâta karşı korunacaktır. Yerli imalâtın kısa zamanda bu rekabet düzenine erişmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

c. Sanayiciye yol göstermek, gerekli bilgileri sağlamak, fiyat ve nitelik konularında yardım etmek üzere, Sanayi Bakanlığı, Teknik Üniversite ve okullar, Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları, Türk Standartlar Enstitüsü ve Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği arasında bir işbirliği yapılması sağlanmalıdır.

d. İmalâtçıların kendi mamulleri için gerekli garantileri verebilmelerini sağlayıcı ve kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

e. Projeye bağlı dış yardımların kullanılmasında yurt içindeki kapasitenin âzami şekilde kullanılma imkânları araştırılacaktır. İhale yabancı firmalara yapılsa bile bu firmaların, Türkiye'de yapılabilecek kısımlarını yurtta imal ettirerek kullanmaları üzerinde durulacaktır.

f. Sanayi istatistikleri, daha geniş imalâtçı gruplarını kapsayacak ve daha geniş bilgi toplayacak şekilde hazırlanacaktır.

g. Kamu kesiminin ve özel teşebbüsün imalâtı hakkında ayrıntılı bilgiler ilgili kurumlarca yayınlanacaktır.

h. Küçük sanayiin her bakımdan gelişmesi ve büyük sanayi ile verimli bir işbirliği yapması için gerekli tedbirler alınacaktır.

i. Fazla kapasitenin kullanılması için aşağıdaki işler yapılacaktır :

(1) İktisadi Devlet Teşekkülleri yeniden düzenlenecektir.

(2) Fazla kapasitenin kullanılmasını mümkün kılacak yatırım ve projelere öncelik verilecektir.

j. Fabrika ve tesislerin yurt içinde imal edilebilecek bölümleri ithal edilmeyecektir. Bu bölümlerin yerli olarak yapımını sağlamak için aşağıdaki tedbirler alınacaktır :

(1) Projelerin ihalelerinde, anahtar teslimi, ihale de olsa, yurt içinde yeter nitelikte ve miktarda imal edilebildiği tesbit edilen kısımlar şartnamelerde belirtilecektir.

(2) İmalâtçı birlikleri yatırımları, ihaleleri izlemeli ve üyelerine yeterli bilgi vermelidir.

(3) İmalâtçılar yaptıkları veya imal edecekleri malları ilgililere duyurmak ve tanıtmak üzere gerekli işleri yapmalıdır.

ELEKTRİK MAKİNE CİHAZ VE MALZEMESİ İMALÂT SANAYİİ

1. ANA İLKE VE METOT :

a. Bu kesime giren malzeme ve makineler yatırım mallarıdır. Bu malların gelişmekte olan bir ekonomi bakımından önemi üzerinde durulunca yurt içinde imallerine öncelik verilmesi zorunluğu belirir. Ancak bugünkü ve gelecekteki teknolojik seviye gözönüne alınarak büyük makinelerle hassas cihazların imali daha sonraki plân dönemlerine bırakılmıştır.

b. Talep tahmininde her malınki için ayrı bir yol tutulmuştur.

(1) Elektrik motoru ihtiyacını tahminde sanayiin elektrik enerjisi tüketim tahminleri esas alınmıştır. Bu kadar tüketim için gerekecek motor gücü, kullanma saatleri de gözönünde tutularak hesaplanmıştır.

(2) Generatörler üç gruba ayrılarak incelenmiştir.

(a) Küçük generatörler, güçleri 15 Kw. en küçük olarak tanımlanmıştır. Bunların elektrik motorlarıyla birlikte imali düşünülmüştür.

(b) Orta büyüklükteki generatörler güçleri 15 Kw. ile 500 Kw. arasında olanlardır. Bunlara talep bugün sistemlere bağlı ve ilerde bağlanacak olan yerlerdeki grupların ihtiyaç yerlerine kaydırılmasıyla karşılanacaktır.

(c) Büyük generatörlere talep elektrik kesiminden alınmıştır.

(3) Transformatörlere olacak talep üç grup üzerinden yapılmıştır.

(a) Dağıtım şebekesi transformatörleri için toplam elektrik enerjisi ve en yüksek gücün dağıtımı için gerekli şebeke kapasitesi düşünülmüştür.

(b) Santral transformatörleri, yeni yapılacak veya genişletilecek santrallere ait bilgilere dayanılarak tahmin edilmiştir.

(c) İletim şebekesi transformatörlerini tahminde dağıtım transformatörü hesabındaki metot uygulanmıştır.

(4) Elektrik kablosu :

(a) Yüksek ve alçak gerilim kabloları : Önümüzdeki yıllarda, özellikle şehir içinde, yüksek gerilim hava hattı yayılabileceği düşünülmüştür. Yüksek gerilimli yeraltı kablosu transformatör başına 500 m., alçak gerilimli yeraltı kablosu için 400 m. kabul edilerek asgari kablo ihtiyacı bulunmuştur.

(b) Tesisat kabloları (NGA, NSH, NPA, NMH, NBU gibi) ihtiyacı ev, ticarethane, resmi daire ve sanayiin elektrik aboneleri artışından hesaplanmıştır.

(c) Telefon kablosu, şehir telefon şebekesi kapasitelerinde beklenen artışlar gözönünde bulundurularak tahmin edilmiştir.

(5) Elektrik sayaçları tahmini elektrik abonesi artışına göre yapılmıştır.

(6) Telekomünikasyon Sanayii : Telefon cihazları ve santralları imali tahmininde çalışan ve bekliyen abone toplamı ile gayrisâfi milli hasıla arasında yüksek bir bağlılık bulunmuştur. Gelir esnekliği de 1,87 dir. Ancak gerçek talep için PTT. plânlaması esasa alınmıştır.

(7) Geri kalan elektrik dağıtım ve iletim şebekesi cihazları (Disjonktör, seksiyoner, dağıtım ve kumanda tablosu, şalter, sigorta, sokak lâmbası, yüksek ve alçak gerilim kablo başlığı) konularında yapılan tahmin, transformatör istasyonu sayısı tahminiyle, bu enerjiyi ileten ve dağıtan şebeke için gerekli malzemenin hesaplarına dayanmaktadır.

(8) İç tesisat malzemesi : (Peşel ve bergman boru, sigorta, anahtar, duy, buat, klemens, priz, zil, buton, glop) tahminleri elektrik abonelerinde beklenen artışlara bakarak yapılmıştır.

(9) Dayanıklı tüketim malları ihtiyacının tahmininde çeşitli piyasa incelemelerinden ve ithalât rakamlarından yararlanılmıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

a. Talep :

Elektrik makine cihaz ve malzemeleri talebinin büyük bir kısmı ithalât ile karşılanmaktadır. İmal edilmekte olan transformatör, elektrik motoru ve öteki cihazlar içinde ithal malı niteliğinde olanlar bulunduğundan, alınacak tedbirlerle sanayi önemli gelişmeler sağlayacaktır.

b. Kapasite :

1960 yılı kayıtlarına göre sanayi siciline kayıtlı kurumların kapasite durumları aşağıdadır (Tablo 232).

TABLO : 232 Elektrik makine ve malzemesi imal kapasitesi

Çeşidi	Kapasite	Birim
Elektrik motoru	10,0	Bin tane
Generatör	—	—
Transformatör (Takat) (400 tane 250 KVA lık Trafo)	100,0	KVA
Elektrik kabloları :		
Yüksek ve alçak gerilim kablosu	—	—
İç tesisat kablosu	66,1	Bin Km.
Asansör ve kaynak kablosu	0,3	Bin Km.

TABLO : 232 — (Devam)

Çeşidi	Kapasite	Birim
Telefon kablosu	—	—
Elektrik sayacı	—	—
Telekomünikasyon sanayi cihazları Verici radyo cihazları - telsizler	0,5	Bin tane
Elektrik dağıtım ve üretim şebekesi cihazları :		
Şalter	90,5	Bin tane
Elektrik tablosu	2,4	»
Sigorta	5,0	Bin tane
Sokak lâmbası	10,0	»
İç tesisat malzemesi :		
Elektrikli zil	360,0	Bin tane
Fişler, prizler	1725,0	»
Sigortalar	5,0	»
Bakalit elektrik malzemesi	4346,6	»
Peşel ve berkman boruları	15,7	Bin Km.
Dayanıklı tüketim malları :		
Redresör	1,4	Bin tane
Elektrik ütüsü	37,5	»
Elektrikli soba	50,0	»
Radyo	339,5	»
Pikap	41,0	»
Amplifikatör	3,1	»
Projektör	0,2	»
Elektrik ampulü	7 000,0	»
Floresans-Duy, armatin-balast	74,0	»
Elektrik süpürgesi	6,0	»
Vantilâtör	2,4	»
Elektrik ızgarası	44,2	»
Elektrik ocağı	57,0	»
Elektrikli semaver-cezve	38,5	»
Avize, abajur ve gece masa lâmbaları	105,3	»
Akümlâtör ve pilleri :		
Akümlâtörler	114,0	»
Telefon pili	150,0	»
Batarya	801,9	»
Muhtelif fener pili	14 550,0	»

3. *TALEP PROJEKSİYONLARI :*

Elektrik makina, cihaz ve malzemesi talebi Tablo 233 de gösterilmiştir.

TABLO : 233 — Elektrik makina ve malzemesi talebi

Çeşidi	Birim (1)	1962 (2)	1963 (3)	1967 (4)
Elektrik motoru	Bin tane	30,0	43,0	72,0
Güç transformatörü	» »	0,4	0,5	0,9
	Bin MVA	0,2	0,2	0,8
Başka transformatörler	Bin tane	240,0	250,0	305,0
Yüksek gerilim yeraltı kablosu	Km.	150,0	168,0	336,0
Alçak gerilim yeraltı kablosu	Km.	120,0	130,0	260,0
Telefon için iç tesisat ve kablo ihtiyacı	Bin Km.	4,0	23,4	24,0
Elektrik sayacı	Bin tane	144,5	155,0	177,0
Telefon	» »	5,0	62,0	62,0

TABLO : 234 — Elektrik dağıtım ve gerilim şebekesi malzeme ve cihazları

Çeşidi	Birim (1)	1962 (2)	1963 (3)	1967 (4)
Dis jonktör	Bin tane	0,3	0,4	0,6
Seksiyoner	» »	0,6	0,8	1,4
Dağıtım ve kumanda Tb.	» »	0,2	0,5	0,7
Şalter	» »	2,8	3,2	5,3
Sigorta	» »	12,0	13,0	21,2
Sokak lâmbaları teçhizatı	» »	12,0	13,0	15,0
Y. gerilim kablo başlığı	» »	4,3	4,7	8,9
A. gerilim kablo başlığı	» »	0,8	0,9	1,8

TABLO : 235 — Elektrik iç tesisat malzemesi

Çeşidi	Birim (1)	1962 (2)	1963 (3)	1967 (4)
Peşel veya bergman boru	Bin Km.	8,0	9,0	10,6
Sigorta	Bin tane	350,0	393,0	510,0
Anahtar	» »	900,0	1 050,0	1 240,0
Buat	» »	900,0	1 050,0	1 240,0
Duy	» »	900,0	1 050,0	1 240,0
Klemens	» »	900,0	1 050,0	1 240,0
Priz	» »	280,0	302,0	314,0
Zil	» »	70,0	75,0	85,0
Buton	» »	70,0	75,0	85,0
Glop	» »	70,0	75,0	85,0

TABLO : 236 — Dayanıklı tüketim malları

Çeşidi	Birim (1)	1962 (2)	1963 (3)	1967 (4)
Radyo	Bin tane	266,0	280,0	589,0
Elektrik ampulü	» »	13 700,0	14 700,0	19 450,0
Elektrik süpürgesi	» »	7,0	8,0	13,0
Elektrik ütüsü	» »	100,0	110,0	150,0
Traş makineleri	» »	25,0	27,0	40,0
Elektrik ızgarası	» »	30,0	34,0	50,0
Vantilâtör	Bin tane	8,0	8,5	12,0
Avize-abajur	» »	30,0	40,0	60,0
Floresans lâmba	» »	50,0	62,0	74,0
Elektrik ocağı	» »	17,0	20,0	32,0
Elektrik sobası	» »	2,5	4,0	10,0
Elektrikli semaver, cezve	» »	3,0	4,0	8,0

4. *ÜRETİM PROJEKSİYONLARI :*

TABLO : 237 — Elektrik makinaları imalât tutarı
(Milyon TL.)

Çeşidi	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Elektrik motoru ve jeneratör	—	8,0	25,0
Güç transformotörü	1,6	14,0	26,0
Başka transformatörler	9,6	10,0	12,2
Yüksek ve alçak gerilim kablosu	—	—	38,1
Tesisat kablosu	38,4	46,8	6,0
Telefon ve telgraf kablosu	—	—	14,0
Elektrik sayacı	—	—	11,5
Telefon santralı	—	—	38,8
Telefon	—	—	6,4
Elektrik dağıtım ve iletim şebekesi malzemesi	10,0	11,9	24,3
Radyo	100,0	126,2	264,5
İç tesisat malzemesi ve ötekiler	30,0	35,0	53,0
TOPLAM	189,6	251,9	519,8

Yüksek ve alçak gerilim ile telefon ve telgraf kabloları, elektrik sayacı, telefon cihaz ve santralları imalâtı 1964 yılı içinde başlayacaktır.

5. *YATIRIMLAR :*

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri imali için yapılacak yatırım 244 milyon TL. dır. Bunun 81,8 milyon TL. sı dış ödemedir.

TABLO : 238 — Elektrik, cihaz ve malzemeleri imal yatırımları

(Milyon TL.)

Çeşidi	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
Elektrik motoru	13,0	8,0	4,0	—	—
Trafo	10,0	5,0	—	—	10,0
Elektrik sayacı	6,0	4,0	—	—	—
Kablo	20,0	10,0	—	—	—
Telefon fabrikası	12,0	2,0	—	12,0	1,0
Elektrik şebekesi cihazları	15,0	15,0	—	—	10,0
Telefon kablosu	10,0	5,0	—	—	—
Ötekiler	10,0	15,0	12,0	10,0	25,0
Toplam	96,0	64,0	16,0	22,0	46,0
GENEL TOPLAM					244,0

6. *KATMA DEĞER* :

Tablo 239 da elektrik makina, cihaz ve malzemelerinin katma değeri görülmektedir.

TABLO : 239 — Katma değer

(Milyon TL.)

Çeşidi	1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)	1965 (4)	1966 (5)	1967 (6)
Elektrik motoru	—	4,4	9,8	10,3	11,3	12,4
Güç transformatörleri	0,8	8,1	11,0	12,4	11,8	14,7
Öteki transformatörler	4,8	5,0	5,3	5,5	5,8	6,1
Yüksek ve alçak gerilim kablosu	—	—	10,2	10,9	14,9	19,4
Tesisat kablosu	21,0	25,9	26,3	27,8	28,8	26,5
Telefon ve telgraf kablosu	—	—	11,6	11,0	9,7	9,3
Elektrik sayacı	—	—	8,4	8,4	9,0	7,9
Telefon ve telefon santralları	—	—	37,0	37,0	38,3	30,1
Elektrik dağıtım ve iletim şebekesi	7,8	8,7	11,8	12,6	15,6	19,0
Radyo	15,0	20,0	35,0	50,0	68,0	95,0
İç tesisat malzemesi ve ötekiler	12,0	14,0	15,0	16,5	18,0	20,0
TOPLAM	61,4	86,1	181,4	202,4	231,2	260,4

7. *DIŞ TİCARET*:

Bu kesime giren makine, alet ve malzemelerin yatırım malı ithalâtı hammadde ithalâtı ve kesimde mamul yatırım malı ithalâtı yerini alan malların çeşitli yıllardaki tutarları Tablo : 240 da gösterilmiştir.

TABLO : 240 — Elektrik ve makina malzemeleri imalâtının dış ödeme dengesine etkisi

(CİF Milyon TL.)

	Yeni yatırımların yatırım malı ithalât talebi					Hammadde ithalâtı					Kesimde mamul yatırım malı ithalâtı yerini alan mallar				
	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	1963 (6)	1964 (7)	1965 (8)	1966 (9)	1967 (10)	1963 (11)	1964 (12)	1965 (13)	1966 (14)	1967 (15)
Elektrik motoru ve jeneratör	6,0	4,0	2,0	—	—	1,3	2,9	3,5	3,8	4,2	6,0	14,0	16,6	18,2	19,2
Transformotör	3,0	2,0	—	—	3,0	1,5	1,6	1,8	1,9	2,1	7,0	7,3	7,8	10,0	14,0
Elektrik sayacı	2,0	1,0	—	—	—	—	0,3	0,6	0,6	0,6	—	3,8	7,7	7,8	7,0
Kablo	5,0	5,0	—	—	—	1,0	1,0	0,7	—	—	—	10,5	22,9	30,2	38,4
Telefon cihaz ve santralı	5,0	—	—	10,0	—	—	1,0	18,0	18,0	9,5	—	3,0	40,0	40,0	40,0
Telefon telgraf kablo	4,2	1,8	—	—	—	—	0,3	0,5	0,5	0,5	—	6,6	12,6	11,2	10,7
Elektrik şebekesi cihazları	1,0	0,4	—	—	0,4	0,2	1,0	1,0	1,0	2,0	1,5	4,7	5,7	6,8	8,0
Radyo	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	100,9	115,2	116,0	115,5	106,0	—	—	—	—	—
Elektrik cihazları	5,0	3,0	2,0	2,0	6,0	6,0	6,2	4,0	4,2	4,5	—	—	—	—	—
Toplam	34,2	20,2	7,0	15,0	12,4	110,9	129,5	146,1	145,5	129,4	14,5	49,9	113,3	124,2	137,3

8. *TEDBİRLER* :

a. Yurt içinden sağlanan hammadde ve yardımcı maddelerinin niteliklerini garanti edecek bir denetleme mekanizması ivedilikle kurulacaktır.

b. Gerek nitelik gerekse fiyat bakımından uygun olarak yurt içinde imal edilen makina, alet ve cihazların ithaline izin verilmiyecektir.

c. Yüksek güç ve voltajlı transformatörlerin imaline gidilecektir.

d. İmal edilecek elektrik, makina, alet ve cihazlarına ihraç yolları araştırılacaktır.

e. İptidai şartlar içinde bulunan deri ve kösele imalâtı ile ilgili kuruluşların ıslahına imkân sağlıyacak standart seri ve kaliteli imalâtı teşvik edici tedbirler alınacaktır.

TARIM ALETLERİ VE MAKİNALARI İMALÂT SANAYİİ

1. *ANA İLKELER, METOT VE HEDEFLER* :

Bugün yurdumuzda tarım hemen hemen ilkel metot ve araçlarla yapılmaktadır. Tarımsal verimi doğrudan doğruya etkileyen unsurlardan biri olan bu ilkelliğe bir son verilmelidir.

Başta traktör olmak üzere bütün tarım aletleri ve makineleri, bugünkü tekniğe göre çok incelik istemiyen, kaba, basit mamullerdir. Bu bakımdan, işletilmeyen kapasitemiz, imalât tecrübelerimizle bir araya getirilirse, traktör ve tarım donatımı yapmakta hiçbir güçlük çekilmiyecektir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM (1960)*

1960 yılında eldeki traktör ve donatımlar Tablo : 241 de verilmiştir.

3. *TALEP* :

Talep tahminleri yapılırken, tarım sektörünün ihtiyacı ve tarımcıların yılda satınalabilecekleri miktarlar gözönünde tutulmuştur.

Özellikle gelecekteki traktör ve donatım ihtiyacı, ileri tarımın gerektirdiği traktör ve donatım ilişkisinden yürünerek bulunmuştur.

TABLO : 241 — 1960 yılında traktör ve donatım
(Bin tane)

MAMULLER	Sayı
— Traktör	42,1
— Traktör pulluk	47,1
— Traktör kültivatör	20,1
— Traktör Disk-Harrow	18,3
— Traktör tırmık	463,5 (*)
— Traktör merdane	3,1
— Traktör mibzer	8,3
— Traktör çapa makinesi	18,1
— Traktör biçer - döver	5,6
— Traktör harman makinası	2,5
— Selektör ve triyör	11,4
— Traktör treyler	25,4
— Hayvanla çekilir pulluk	1147,7
— Hayvanla çekilir hububat mibzeri	8,3
— Hayvanla çekilir pamuk mibzeri	11,1
— Hayvanla çekilir kültivatör	20,1
— Tınaz makinası	28,5
— Hayvanla çekilir orak makinası	24,2
— Mücadele makinaları	34,3

(*) Her türlü tırmık bu sayının içindedir.

TABLO : 242 — Traktör ve donatımları için talep

(Tutarları Milyon TL.)

	1963		1964		1965		1966		1967	
	Sayı	Tutar	Sayı	Tutar	Sayı	Tutar	Sayı	Tutar	Sayı	Tutar
Traktör	6 000	174,0	6 000	174,0	6 000	174,0	6 000	174,0	6 000	174,0
Traktör pulluğu	3 000	10,5	3 000	10,5	3 000	10,5	8 000	28,0	8 000	28,0
Traktör kültivatörü	2 000	5,0	2 000	5,0	2 000	5,0	2 000	5,0	2 000	5,0
Traktör diks harrow	—	—	—	—	1 400	4,2	1 400	4,2	1 400	4,2
Traktör tırmık	5 000	3,8	5 000	3,8	5 000	3,8	5 000	3,8	5 000	3,8
Traktör merdane	750	1,5	750	1,5	750	1,5	750	1,5	750	1,5
Traktör mibzer	1 700	4,3	1 700	4,3	1 700	4,3	1 700	4,3	1 700	4,3
Traktör çapa Mak.	1 300	1,3	1 300	1,3	1 300	1,3	1 300	1,3	1 300	1,3
Traktör biçer döğer	650	22,8	650	22,8	650	22,8	650	22,8	650	22,8
Traktör harman Mak.	1 500	13,5	1 500	13,5	1 500	13,5	1 500	13,5	1 500	13,5
Selektör	500	4,3	1 000	8,6	1 200	10,2	1 200	10,2	1 200	10,2
Traktör treyler	2 700	18,9	2 700	18,9	2 700	18,9	2 700	18,9	2 700	18,9
Hay. Çek. pulluk	20 000	5,0	20 000	5,0	30,000	7,5	35 000	8,7	45 000	11,3
» Hububat Mib.	13 000	31,2	13 000	31,2	13 000	31,2	13 000	31,2	13 000	31,2
» Pamuk Mib.	2 500	5,0	2 500	5,0	2 500	5,0	2 500	5,0	2 500	5,0
» Kültüvatör	1 500	0,5	1 500	0,5	2 000	0,7	2 000	0,7	2 000	0,7
Tınaz makinası	500	1,1	500	1,6	750	1,6	1 000	2,2	1 500	3,3
Hay. Çek. Orak makinası	500	3,1	750	3,1	500	3,1	500	3,1	500	3,1
Tırmık	20 000	10,0	20 000	10,0	30 000	15,0	35 000	17,4	45 000	22 6
Mücadele Mak.	—	7,0	—	7,0	—	7,0	—	7,0	—	7,0
Toplam		322,8		327,6		341,1		362,8		371,7
Endeks		1000		1013		1057		1124		1151

4. ÜRETİM HEDEFLERİ :

Bugünkü traktör ve donatımı ihtiyacımızın ancak yüzde 25 kadarı yerli olarak yapılmaktadır. Alınacak tedbirlerle talebin tamamının yurt içinden karşılanmasında hiçbir güçlük çekilmeyecektir.

Bütün kapasitenin kullanılacağı varsayımına göre tesbit edilen üretim hedefleri Tablo : 243 dedir.

TABLO : 243 — Üretim Hedefleri

(Milyon T. L.)

Yıllar	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Üretim (Milyon T. L.)	80,7	322,8	371,7
Endeks	100,0	400,0	460,6

Bu üretim hedeflerine ulaşmak için kullanılacak ham madde (Ve yarı mamuller) ve kurulacak tesislerin gerektirdiği yedek parça ithalât ihtiyacı Tablo : 244 dedir.

TABLO : 244 — Sektörün İthalât İhtiyacı

(Milyon T. L.)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Hammadde	31,6	126,5	42,2
Yedek parça v. b.	4,0	16,1	18,6

Yukarıdaki ithalât, ihtiyaçlar da düşünülerek bu sektörün sağlıyacağı net ithalât ikamesi Tablo : 245 de gösterilmiştir.

TABLO : 245 — İthalât İkamesi

(Milyon T. L.)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
İthalât ikamesi	135,1	139,1	201,0	221,7	265,9

Uygun dış pazar bulunmadığından bugün için ihracat düşünülmemektedir.

5. KATMA DEĞER :

Katma değerin hesabı için, mamullerin maliyet unsurları tesbit edilmiş ve birim mamulün yarattığı katma değer bulunmuştur.

Sektörde yaratılan katma değer Tablo : 246 da gösterilmiştir.

TABLO : 846 — Katma Değer

(Milyon T. L.)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)
Katma değer (Mil. T. L.)	30,7	122,9	164,9
Endeks	100	400	537

6. YATIRIMLAR :

Tarım aletleri ve makinaları imali için bugünkü kapasite yeterli olduğundan büyük yatırımlara ihtiyaç yoktur. Ancak kapasiteyi harekete getirebilmek için bazı küçük genişletmelere ihtiyaç olacaktır.

Sektördeki en önemli yatırım Minneapolis - Moline Türk Traktör Fabrikasının dökümhane inşaatı ve makina atelyesinin genişletilmesidir.

Yatırım tutarları aşağıda gösterilmiştir :

İç yatırım	10.000.000,—	T. L.
Dış yatırım	2.200.000,—	$
Toplam yatırım	29.854.000,—	T. L.

Bu yatırım 1964 yılı sonuna kadar gerçekleştirilecektir.

7. TEDBİRLER :

Üretim hedeflerine ulaşabilmek için aşağıdaki kurumlar arasında işbirliği sağlanacaktır.

— M. K. E. Kurumu

— Türkiye Şeker Fabrikaları A. O.

— Türkiye Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü

— Minneapolis - Moline Türk Traktör ve Ziraat Makinaları A.Ş.

Bu kurumlar arasındaki işbirliği aşağıdaki kurulların çalışmalarıyla sağlanacaktır :

a. İş Programı Kurulu

İşbirliği yapan dört kurumun genel müdürlerinden meydana gelecektir. Her kurul, her kurumun yapacağı mamullerin çeşidini ve sayılarını tesbit edecek, her türlü aksaklığı giderici tedbirleri alacaktır.

b. Birleşik Mühendislik Kurulu,

İhtiyaca göre her kurumdan katılan teknik personelden kurulacaktır. Bunun görevi İş Programı Kurulunca tesbit edilen programı uygulamak olacaktır.

Ayrıca yukarıdaki dört kurum yeteri kadar bakım istasyonları kurmak ve ölü mevsimlerde kurslar açarak çiftçileri yetiştirmekle görevlendirilmelidir.

TAŞIT ONARIM VE İMALÂT SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE HEDEFLER :*

Taşıt, onarım ve imalât sanayii motorlu taşıtların cinslerine göre dört kısımda ele alınmıştır.

Gemi inşaat sanayii

Karayolu taşıtları imalât sanayii

Demiryolu taşıtları tamir ve imalât sanayii

Uçak tamir sanayii

Bu kısımlarda gözetilen başlıca hedefler şunlardır :

a. Gemi inşaatı yurt içinde yapılacaktır. Bunun için bugünkü tersanelerin kullanılmayan kapasitelerinden yararlanılacak ve eksikleri tamamlanacaktır.

b. Karayolları taşıtları sanayii montajdan başlayıp kademeli olarak yurt içinde imalâta kadar yükselecek şekilde geliştirilecektir.

c. Demiryolu araçları yurt içinde yapılacaktır. Türkiye'de imal edilemeyen parçalar ithal edilecektir.

d. Uçakların, tamamen yurt içinde onarımı sağlanacaktır. Bunun için mevcut jet uçak onarım atelyeleri geliştirilecek ve ihtiyaca göre yenileri de kurulacaktır.

GEMİ İNŞAAT SANAYİİ

1. *ANA İLKELER VE GENEL METOT :*

Ticaret filosunun yük taşıma kapasitesi 1967 yılında taşınacak yüke göre fazladır. Bu durumda yaşlı gemilerin yenilenmesi ve modernleştirilmesi dışında plân döneminde başka talep olmıyacaktır.

Yolcu taşınmasında, yaşlı gemiler servisten çıksalar bile bugünkü kapasite yeterlidir : Fakat özel ihtiyaçların ve gelişme imkânlarının gerektirdiği yatırımların gerçekleşmesinde zaruret vardır.

İhtiyacımız olan gemilerin yurt içinde yapılması, tersanelerin teknik bakımdan yeterli olması, maliyetlerin düşüklüğü ve gemi ithalinin büyük miktarda dış ödeme gerektirmesi bakımlarından uygun bulunmuştur.

Bunun için ekonomimizin ihtiyaçları ihmal edilmemek şartıyla gemi ithalinin kayıtlanması ve 1963 - 1965 yılları arasında tersanelerin ekstiklerinin tamamlanması ile bu arada ihtiyacın çok fazla olduğu araba vapuru, yüzer kreyn, şehir hattı gemileri ile bazı şileplerin inşasının ele alınması ve 1965 yılından sonra da tesislerin tam kapasite ile çalışarak gemi ihtiyacının tamamının yurt içinde imal ve monte edilerek karşılanması esas tutulmuştur. 1965 de servise girecek Demir ve Çelik Fabrikaları mamulleri ile de ham madde ithalâtı önemli miktarda ikame edilmiş olacaktır. Yurt içinde yapılmayan bazı parçaların ithali gerekecektir.

2. *BUGÜNGÜ DURUM :*

a. Tablo : 247 de tezgâh, kapasite, kuruluş alanı ve işgücü aynı olan eşdeğer yabancı tersanelerin işleyebilecekleri çelik miktarları ile Türkiye'deki tersanelerin 1960 yılında işledikleri çelik miktarı karşılaştırılması yapılmıştır. Kapasitenin yüzde 20 kadarı kullanılmış buna rağmen gemi ithalâtı yapılmıştır.

TABLO : 247 — Tersanelerin işlenebilecek çelik miktarına göre kapasitesi

(Ton)

Tersanenin adı	Kapasite Bugünkü tamir ve inşaat (1)	Kapasite Yeni inşaata elverişli (2)	Eşdeğer bir tersanenin işliyebileceği çelik (3)	İşlediği çelik (4)	İştigal yüzdesi (4) : (3) % (5)
Haliç	3 000	1 500	10 000	2 170	21,7
Hasköy	1 000	600	1 000	1 036	103,6
Camialtı	6 000	6 000	6 000	2 000	33,6
İstinye	1 500	800	4 500	288	6,8
Gölcük (yardımcı kaynak)	7 635	7 635	20 000	920	4,6
Taşkızak	4 500	3 300	7 800	—	—
Hususi sektör	1 300	1 200	2 200	—	—
Toplam	24 935	21 035	51 500		

b. İnşaat :

Tablo : 248 de 1960 - 1962 yıllarında tersanelerde inşa edilmiş gemiler görülmektedir.

TABLO : 248 — Türk tersanelerinde inşa edilen gemiler

Yıl	Tersanenin Adı	İsmi	İnşa edilen geminin Cinsi
1960	Haliç	Hürriyet	Araba vapuru
	Haliç	4 aded muhtelif	Motor ve mavna
	Camialtı	Abidin Daver	6 500 tonluk şilep
	Hasköy	Beykoz	Şehir hatı
	Hasköy	46 aded muhtelif motor	Bot, şat v. b.
1961	Haliç	Asfalt II	1 836 Ton
	Haliç	5 aded muhtelif	Romorkör
	Camialtı	Camialtı I	Şehir hattı
	Hasköy	Hasköy	Şehir hattı
1962	Camialtı	Yüzer havuz	18 000 Ton
	Camialtı	Camialtı II	Şehir hattı
	Haliç	4 aded muhtelif	Römorkör, duba
	Haliç	Orhan Erdener	Araba vapuru
	İstinye	Maltepe	Şehir hattı

3. *TALEP PROJEKSİYONU :*

Tablo : 249 da 25 yıllık ömrünü doldurarak servisten çıkacak gemi tonajı görülmektedir.

TABLO : 249 — Servisten çıkacak yük gemisi tonajı

Yıllar	Servisten çıkacak Bin DW Ton
1962	60
1963	70
1964	60
1965	25
1966	35
1967	25
1968	40
1969	50
1970	80
Toplam	445

4. *ÜRETİM PROJEKSİYONLARI :*

Servisten çıkacak gemilerin yenilenmesi gemi taşıma kapasitesi fazlalığı sebebiyle 1965 yılına kadar geniş ölçüde yapılmıyacak, bu süre içinde tersanelerin genişletilmesi ele alınacaktır. 1965 yılından sonra daha büyük ölçüde çalışma esas alınmıştır. İnşaat programı Tablo : 250 de verilmiştir.

TABLO : 250 — Gemi İnşaat Programı

(İnşaata başlayış tarihlerine göre)

	1963	1964	1965	1966	1967
10 000 DWT şilep	—	—	1	1	2
6 000 DWT	—	—	1	2	3
3 500 DWT	1	1	1	1	2
1 000 DWT	1	1	2	2	2
Araba vapuru	3	3	2	1	1
Deniz otobüsü	1	1	—	—	—
Yüzer kreyn	2	1	—	—	—
Römorkör	4	4	2	—	—
Motorlu leyter	1	1	—	—	—
Liman su gemisi	1	—	—	—	—
Liman tankeri	1	—	—	—	—
Feribot	1	—	—	—	—
Dalgıç motoru	1	—	—	—	—

Not : Gemi inşaatı uzun hazırlık ve inşa süresine ihtiyaç gösterdiği için tabloya 1967 yılından sonraki değerler de alınmıştır.

Tablo : 251 /de bu programla inşa edilecek araçların üretim değeri görülmektedir.

TABLO : 251 — Gemi inşaat değeri

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Bedeli	35,1	49,8	73,8	70,0	90,0

Bu inşaatın gerçekleşmesi için 1963 ve 1964 de 20 şer milyon TL. 1965 de ve 1966 da 35 er milyon TL. 1967 de 75,0 milyon TL. kredi temini gerekmektedir.

5. YATIRIM :

Tersanelerin eksiklerinin tamamlanması ve programın gerçekleştirilmesi için gerekli yatırım 34,4 milyon TL. dır. Bunun 7 milyon TL. lık kısmı dış ödemedir. Bu yatırımın 1963 ve 1964 yıllarında yapılması zaruridir ve yaklaşık olarak yüzde 40 ı 1963 de yüzde 60 ı 1964 de tamamlanacaktır.

Bu yatırımların yıllara dağılışı Tablo : 252 de gösterilmiştir.

TABLO : 252 — Gemi inşa yatırımları

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
İdame Y. ve yeni yatırım	13,8	20,6	—	—	—

6. DIŞ TİCARET :

TABLO : 253 — Gemi inşa ve onarım yatırım malı ile ham yardımcı madde ithalâtı

(Milyon T. L.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Yatırım malı	2,0	5,0	—	—	—
Ham ve yardımcı maddeler ithali	11,0	25,9	20,3	16,1	20,3
Karşılanmıyan talep ithalâtı	4,0	—	—	—	—
TOPLAM	17,0	30,9	20,3	16,1	20,3

7. KATMA DEĞER :

TABLO : 254 — Gemi inşa ve onarım katma değeri

(Milyon T. L.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Katma değer	19,2	19,1	32,8	43,1	55,7

8. TEDBİRLER :

a. Gemi ithalâtı durdurulacaktır. Ancak gemilerin yurt içinde yapılamayan parçaları ile ekonomik bakımdan zaruri olan ve fakat memleketimizde yapılamıyan özel tip gemiler ve tankerler ithal edilecektir.

b. Gemi İnşaat Kurumu kurulacaktır. Bu kurum kuruluncaya kadar ilgili kurumların katılmasıyla kurulacak koordinasyon komisyonu gemi inşaatı işini yönetecektir.

c. Armatörlere, yurt içinde yapılacak gemileri satın almaları için inşaattan başlamak üzere kredi sağlayacak mekanizma kurulacaktır.

d. Kayıt ve sınıflandırma müesseselerinin kabul edeceği gemi inşaat kontrol sistemi kurulacaktır.

KARAYOLU TAŞITLARI İMALÂT SANAYİİ

1. ANA İLKELER VE GENEL METOT :

a. Kamyon : Bugün için kamyon kapasiteleri karayolu ile taşınacak yüke göre çok yüksek olup, bu sahada yıkıcı bir rekabet vardır. İthalâtın libere edilmiş bulunması da büyük miktarda dövizin dışarı gitmesini doğurmaktadır. Bu sebeple kamyonların ütilizasyon oranının 1965 yılında, 1960 yılına göre 1,2 katı olması ve daha sonra bu oranı bozmamak için parka eklenmesi gerekli kamyon kapasitesi ve sayısı hesaplanmıştır. 20 yıllık âzami ömür içinde hurdaya ayrılacaklar da gözönüne alınmıştır.

Kamyon ihtiyacının karşılanması için, komple kamyon ithalinin durdurulması, her yıl artan oranlarda yerli imalât yapılması ve 1967 yılına kadar yerli imalât oranının tesbit ve ilân edilecek bir nispete kadar yükseltilmesi ve bunun kademeli olarak yapılması ile, kamyon kapasitesinin ütilizasyonunun düşmemesini sağlayacak tedbirler alınması esas tutulmuştur.

b. Otobüs : Yolcu taşıma artışından başka yurt içi turizmin artışı gözönüne alınmış ve otobüslerin 1960 yılında ve yaz aylarında tam kapasiteye yakın çalıştığı görülerek parkın yılda yüzde 10 oranında artacağı kabul edilmiştir. 20 yıllık âzami ömür içinde her yıl çeşitli oranlarda hurdaya ayrılacak otobüs sayısının yenilenmesi de dikkate alınmıştır.

Otobüs ihtiyacının karşılanması için yurt içinde imal ve montaj esası kabul edilmiştir. Yeter tecrübeye sahip karoseri imal sanayiinin geliştirilmesi de gözönünde tutularak yurt içinde imal edilecek parça ve aksam oranının 1967 de tesbit ve ilân edilecek bir orana kadar yükseltilmesi ve bunu kademeli olarak sağlıyacak tedbirler alınmasının gerekliliği kabul edilmiştir.

c. Otomobil : Binek otomobili daha çok lüks bir dayanıklı tüketim malı olduğundan plân döneminde yurt içinde imal edilen kısımların yüzdesi belirli bir değere yükselmedikçe talebin en az sayıda karşılanması esas alınmıştır. Bunun için parkın artışının, 1953 - 1959 dönemi yıllık ortalama artışı ile ilk plân dönemi sonuna kadar devam edeceği, sonra daha yüksek seviyede gelişeceği kabul edilmiştir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

1961 yılında 8 saat ve 300 günlük çalışma ile monte edilebilecek taşıt sayıları aşağıda gösterilmiştir. Kamyonda yerli ilâve oranları yüzde 37 ye, binek otomobilinde yüzde 25 e kadar yükselmiştir.

TABLO : 255 — Kapasite ve üretim :

	Kapasite (Bin aded) (1)	1960 üretimi (Bin aded) (2)
Kamyon-kamyonet	10,8	2,2
Otobüs-minibüs	1,4	—
Jeep ve binek otomobili	8,5	1,7
TOPLAM	20,7	3,9

Kapasitenin yaklaşık olarak yüzde 20 si kullanılmıştır.

3. *TALEP PROJEKSİYONLARI :*

Tablo 256 ve 257 de verilen taşıt ihtiyacı talepleri en az miktarlardır. Araçların imalinde yerli aksamın oranı belirli bir değeri geçmedikçe bu miktarlardan çok sayıda aracın gerek imalât ve gerekse ithalât yoluyla piyasaya arzedilmesi önlenecektir. Ayrıca bu sınırlı durum sebebiyle doğacak tekelin aşırı kârlar yaratmasını önlemek üzere gerekli tedbirler alınacaktır.

TABLO : 256 — Karayolları taşıtları ihtiyacı :

(Bin aded)

	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Kamyon-kamyonet	5,0	2,0	2,5	3,0	8,9	9,6
Otobüs ve minibüs	2,1	2,2	2,4	2,6	2,7	3,0
Jeep ve binek otomobili	5,9	6,4	6,9	7,1	7,5	8,0

TABLO : 257 — Karayolları taşıtları parkının gelişmesi

(Bin aded)

	1962	1963	1967
Kamyon-kamyonet	63,1	61,1	67,6
Otobüs ve minibüs	13,3	14,6	21,4
Jeep ve binek otomobili	50,6	53,3	65,3

4. ÜRETİM PROJEKSİYONLARI :

Tablo 256 da verilen talep değerlerinin yurt içinde imal ve monte edildiğine göre fabrika satış fiyatları aşağıdaki gibi olacaktır.

TABLO : 258 — Kara taşıtları imalâtı satış tutarı

(Milyon TL.)

	1962	1963	1967
Kamyon	65,0	106,3	468,9
Otobüs	5,0	50,0	270,1
Jeep	39,0	67,6	78,0
TOPLAM	109,0	223,9	817,0

5. YATIRIMLAR :

Karayolları ulaştırma araçları ve karoseri imali ile bugünkü tesislerin geliştirilmesi için 197 milyon sabit tesis yatırımı yapılması gereklidir. Bunun 133 milyon TL. dış ödemedir. Yıllara göre yatırım ve döner sermayenin dağılışı tablo 259 da görülmektedir.

TABLO : 259 — Yatırım ve döner sermaye

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Yeni yatırımlar	20	55	62	40	20

6. DIŞ TİCARET :

TABLO : 260 — Yatırım malı, ham ve yardımcı madde ithalâtı

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Yatırım ithalâtı	13,0	40,0	40,0	25,0	15,0
Ham ve yardımcı madde ithalâtı	257,5	206,6	165,5	175,0	170,0
TOPLAM	270,5	246,6	205,5	200,0	185,0

7. KATMA DEĞER :

Tablo 261 de Karayolları ulaştırma araçları imal ve montajının katma değeri görülmektedir.

TABLO : 261 — Karayolları ulaştırma araçları imalâtı katma değeri

(Milyon TL)

	1962	1963	1967
Kamyon ve kamyonet	27,0	42,3	311,9
Otobüs ve minibüs	1,7	15,0	180,0
Jeep	12,6	25,8	46,0
TOPLAM	41,3	83,1	537,9

a. Bu sahada mevcut kapasitenin tam olarak kullanılmasını ve yerli sanayiin gelişmesini sağlamak üzere kamyon ithali durdurulacaktır. Ancak tekel yaratılmaması için veya ciddi lüzum halinde düzenleyici ithalâta izin verilebilir.

b. Gerekli olan hallerde binek otomobili bedelleri ithalden çıkarılabilecektir.

c. Sadece ucuz ve hafif binek otomobilinin ithaline müsaade edilecektir.

d. Mevcut karoseri sanayiinin emniyetle kullanma standartlarına uygun imalât yapması sağlanacaktır. Karoserili otobüs ithali durdurulacaktır. Ancak turistik bölge sahibi müesseselere Türkiye ile dış memleketler arasında çalışmak kaydiyle karoserili otobüs ithaline izni verilecektir.

e. Otobüs ve otomobilin yurt içinde imal ve montajı yapılabilecek mâl arının ithali durdurulacaktır.

f. İmal ve montaj yapanlara döviz tahsisi, tâyin edilecek programdaki yerli imalât oranlarını gerçekleştiren firmalara yapılacaktır.

g. Yerlerine yerlileri ikame edilinceye kadar gerekli yedek parça ithaline devam edilecektir.

h. Kamyon montajı ve imali yapan firmalara 1963 de 2 bin, 1964 de 2,5 bin, 1965 de 3 bin aded kamyon imal ve montaj yapabilecekleri şekilde döviz tahsisi yapılacaktır.

i. Kredili satışlar için sicilli rehin sistemi uygulanacaktır.

j. Askeri yardımdan gelen kamyonların da montajı ve bir kısmı yerli aksamının yurt içinde yapılması imkânları üzerinde önemle durulacaktır.

DEMİRYOLU TAŞITLARI ONARIM VE İMALÂT SANAYİİ

1. *BUGÜNKÜ DURUM* :

TCDD. bugün elinde bulunan lokomotif ve vagonları ile 1967 yılı trafiğini taşıyabilecektir. Bu durumda, plân döneminde yalnız 35 yaşın üzerinde olan lokomotiflerin servisten çıkarılarak, yerlerine daha büyük iş yapabilecek dizel ve elektrik lokomotiflerinin servise konulması gerekmektedir.

Bugün için demiryolu taşıtlarının bakımları ve ara onarımları TCDD İdaresine ait demiryolu fabrikalarında, lokomotif ve vagon revizörlüklerinde yapılmaktadır.

— Lokomotiflerin bakım ve ara onarımları 46 aded depoda,

— Vagonların küçük hasar ve arızaları 30 kadar sundurmada yapılmaktadır.

— Ayrıca 11 aded revizörlük atelyesi vardır.

— Taşıtların büyük revizyonları ve yenilemeleri 4 fabrikada yapılır. Bu fabrikaların onarım ve imal kapasiteleri toplamı Tablo : 262 de görülmektedir.

2. *TALEP PROJEKSİYONLARI* :

a. TCDD nın bugünkü lokomotif parkı,

874 buharlı

67 dizel

3 elektrikli lokomotif

65 motorlu tren ve vagon

30 elektrikli diziden teşekkül etmektedir.

TABLO : 262 — TCDD fabrikalarının yıllık onarım ve imal kapasiteleri

İşin cinsi	Birim	Kapasite 8 saat 300 gün
1. *Onarımlar :*		
Buhar lokomotifi	Aded	600
Yolcu vagonu	»	2 400
Yük vagonu	»	16 000
Büyük mototren	»	244
2. *İmalât :*		
Yolcu vagonu	»	50
Yük vagonu	»	1000
Çelik konstrüksiyon	Ton	3 000
Muhtelif takım	»	80
Bariyer imali	Aded	50
Vagon kantarı baskül	»	50
Lâstik malzeme	Ton	30
Pik dökümü	»	15 000
Çelik döküm	»	350
Pirinç döküm	»	1 200
Travers, sabote, enjekte	Aded	300 000
Demiryol makası	Takım	350
Somun, civata, perçin	Ton	1 000
Lokomotif ve vagon yedekleri	»	İhtiyaca göre
3. *Kereste kurutma :*		
Çam ağacı	M³.	10 000
Sert ağaçlar	M³.	6 000

Bu lokomotiflerden 307 tanesi 1967 ye kadar 35 yıllık teknik ömrünü doldurmuş olacaktır. Bunların hepsi servisten alınırsa yerlerine daha büyük iş yapabilecek 179 modern lokomotif konulmalıdır.

b. 1961 yılı sonu itibariyle vagon parkı :

15 886 Yük
1 234 Yolcu vagonundan müteşekkildir. Bu parkın
4 634 Yük
407 Banliyö
38 Anahat vagonu 1967 yılına kadar teknik ömrünü

doldurmuş bulunacak ve değiştirilmeleri gerekecektir.

Parka yeni ilâve edilecek vagon lokomotiflerin yerlerini alacaklarından daha büyük kapasitede olacakları, böylece 1967 yılına kadar meydana gelecek ilâve trafiğin karşılanacağı kabul edilmiştir.

3. *ÜRETİM PROJEKSİYONLARI* :

a. Onarımlar :

(1) Buharlı lokomotifler : Park içindeki buharlı lokomotif sayısı azalacağından onarım kapasitesi ilâvesi gerekmemektedir. Bu lokomotifler yalnızca Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çalışacağından bu kesimdeki buharlı lokomotif onarım kapasitesini artırmak gerekir. Bunun için, Eskişehir fabrikasında yalnız buharlı lokomotif onarımında kullanılan kısımların Sivas'a götürülmesi yetecektir. Önemli bir yatırıma ihtiyaç olmayacaktır.

(2) Dizel lokomotifleri onarımı : Bugün için yalnız Ankara fabrikasında dizel lokomotif ve motorları onarımı yapılmaktadır.

İlerde dizel lokomotifi parkındaki gelişmeler karşısında bu atelyenin onarım kapasitesinin 150 lokomotiflik olması gerekir.

(3) Elektrik lokomotifleri onarımı : Bu lokomotifler Eskişehir'de kurulacak olan dizel ve elektrikli lokomotif imal fabrikasında onarılmalı ve bunun için gerekli kapasite de kurulmalıdır.

(4) Yük ve yolcu vagonu onarımı : Bu vagonların onarımı için yeter kapasite vardır.

b. Yeni imalât :

(1) Dizel lokomotifleri imalâtı : Birinci 5 yıllık dönemde dizelli lokomotif ihtiyacımız 83 tane olup, bunun ilk 33 tanesinin ithalât finansmanı sağlanmak üzeredir. Bu lokomotifler yurdun şartlarına uygun tipte seçilmeli, ayrıca geri kalanının yurtta aynı tipte imali için gerekli imalât izni de birlikte alınmalıdır.

Dizel motoru gemi dizelleri ile birlikte etüt edilmiştir ve yurt içinde imali plânlanmıştır.

Dizel lokomotiflerinin dizel motoru dışında kalan parçalarının büyük kısmı bugünkü tesislerde imal edilebilir.

Eskişehir'de buharlı lokomotif onarımından boşalan yerde, eldeki tesislerden de yararlanılarak bir dizel lokomotif imal ve montaj fabrikası kurulacaktır. Kapasitesi yılda 30 lokomotif olmalıdır.

(2) Elektrikli lokomotifler imalâtı : Elektrikli lokomotifle dizelli lokomotif arasındaki benzerlik sebebiyle her iki tip birlikte düşünülmüştür. Eskişehir'de dizel lokomotif fabrikasında imal ve montajı yapılabilir.

Gerek elektrikli ve gerekse dizelli lokomotiflerin imalâtı, seçilecek tipe, detaylı etüdlere bağlıdır. Şimdiye kadar yapılan ön projelerde lokomotiflerin bütün çelik konstrüksiyonu ve saç aksamının eldeki imkânlarla yapılması mümkün görülmektedir. Yurt içinde imal edilinceye kadar öbür aksamın ithal edilmesi gerektir. Program ilerledikçe yurtta

yapılması iktisadi olan kısımların imali sağlanmalıdır. Öbür sanayi kurumlarıyla işbirliği yapılmalıdır.

(3) Yük vagonu Yurtta yılda 1 000 yük vagonu imal edilebilecek kapasite vardır. Bu 1967 ye kadar olan ihtiyacı karşılayacaktır. İlâve edilecek bazı tezgâhlarla bugün ithal edilmekte olan koşum takımları ve fren aksamının büyük kısmının yurt içinde imal imkânı sağlanacaktır.

(4) Yolcu vagonu : Çeşitli cinsten 250 yolcu vagonuna olan ihtiyaç bugünkü kapasite ile karşılanamaz. Bu bakımdan Adapazarı fabrikası imalât kapasitesinin bir kat daha arttırılması gereklidir.

4. *İMALÂT DEĞERİ :*

Demiryolu taşıtlarının imalât değeri Tablo : 263 de gösterilmiştir.

TABLO : 263 — Demiryolu taşıtları imalât değeri

(Milyon TL.)

	1963	1967
Dizel lokomotifi	—	95.0
Elektrikli lokomotif	—	23.0
Yük vagonu	40.5	60.3
Yolcu vagonu	15.0	35.6
Yol malzemesi	27.6	27.6
TOPLAM	83.1	241.5

5. *YATIRIMLAR :*

Tablo : 264 de Demiryolu taşıtları imal ve onarımı için yapılması gerekli yatırımlar görülmektedir.

TABLO : 264 — Demiryolu taşıtları imali yatırımları

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Sivas Fb. genişletilmesi	9.2	5.8	3.5	1.5	—
Eskişehir Fb. genişletilmesi	—	34.7	25.3	—	—
Adapazarı Fb. genişletilmesi	11.0	4.9	—	—	—
Fabrikalarda tamamlama yatırımları	7.0	2.0	2.0	2.0	2.0
TOPLAM	27.2	47.4	30.8	3.5	2.0

6. *DIŞ TİCARET :*

Gerekli ithalât Tablo : 265 de gösterilmiştir.

TABLO : 265 — Demiryolu taşıt imalâtı için gerekli ithalât

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Yatırım ithalâtı	12,9	13,2	9,2	1,2	1,2
Yardımcı madde ve ham madde ithalâtı	24,0	24,0	46,0	59,0	83,0
Karşılanmayan talep	25,0	24,3	25,0	—	—
TOPLAM	61,9	61,5	80,2	60,2	84,2

7. KATMA DEĞER :

Demiryol taşıtları imali sanayii TCDD na ait olduğu için taşıtlar maliyet fiyatına satılmaktadır. İşçilik ve amortismandan teşekkül etmiş katma değer Tablo : 266 da gösterilmiştir.

TABLO : 266 — Katma değer

(Milyon TL.)

	1963	1967
İmalât katma değeri	35,5	95,0
Onarım katma değeri	55,0	55,0
TOPLAM	90,5	150,0

8. TEDBİRLER :

a. Bugünkü fabrikaların yönetim ve teknik bakımdan yeniden düzenlenmesi yapılacaktır.

b. Önce montaj ile başlıyarak dizel ve elektrik lokomotif imalâtı yurtta kademeli olarak hızla yükseltilecektir. Bugünkü sanayi ile koordinasyon sağlanacaktır.

c. Komple vagon ithali durdurulmalı, lokomotif ithalinin durdurulması imkânları üzerinde de durulmalıdır.

UÇAK ONARIM SANAYİİ

1. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Bugün elde bulunan onarım atelyeleri ile her türlü pistonlu uçakların bakım ve onarımı yapılmakta, fakat bu tiplerin yerini almakta olan jet uçaklarının motor, bakım ve onarımları yapılamamakta; bu iş için motorlar başka ülkelere gönderilmektedir. Bunun için harcanan dövizin tasarrufu bakımından bir onarım atelyesine ihtiyaç vardır

2. *TALEP PROJEKSİYONU :*

Bugünkü durumda sadece Türk Hava Kuvvetleri ve THY nın elindeki jet malzemesinin revizyonu bir jet uçak ve motoru bakım ve onarım üssünü besliyebilecek durumdadır. Ayrıca bu üs bir milletlerarası hava alanı yanına kurulursa, alana gelen ve arızalananlarla komşu ülkelerin uçaklarının da onarımı yapılabilir.

Bu durumda en az talep olarak tesbit edilen imkânlar Tablo : 267 ye çıkarılmıştır.

TABLO : 267 — Yıllık jet uçağı onarımı talebi

(Sayı)

	Uçak	Motor	Aksesuar
Yerli	3,9	153	5 690
Yabancı	1,1	55	3 960
TOPLAM	5,0	208	9 650

3. *ÜRETİM PROJEKSİYONLARI :*

Kurulacak jet onarım ve bakım üssünün kuruluşu 3 yıl sürecektir ve 1966 da servise girecektir. Toplam gelirler Tablo : 268 deki gibi olacaktır.

TABLO : 268 — Jet onarım ve bakım üssünün gelirleri
(Milyon TL.)

	1966	1967
Toplam gelir	22,9	35,7

4. *YATIRIMLAR* :

Onarım ve bakım atelyesi yatırımları Tablo : 269 daki gelişimi göterecektir.

TABLO : 269 — Yatırımlar
(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	Toplam
Toplam yatırım	25,0	28,1	27,0	80,1

5. *DIŞ TİCARET* :

Gerekli ithalât Tablo : 270 de verilmiştir.

TABLO : 270 — İthalât
(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Yatırım malı ithalâtı	13,0	25,0	24,9	—	—
Yardımcı tamir malzemesi	—	—	—	0,6	1,3
Karşılanmayan talep	21,4	21,4	21,4	—	—
TOPLAM	34,4	46,4	46,3	0,6	1,3

İkame edilen ithalât 1966 yılından başlıyarak 21,4 milyon TL. dır. Ayrıca 6,8 milyon TL. da yabancı uçakların onarımından döviz sağlanacaktır.

6. *KATMA DEĞER* :

Katma değer Tablo 271 de verilmiştir.

TABLO : 271 — Katma değer
(Milyon TL.)

	1966	1967
Katma değer	18,3	24,5

KÜÇÜK SANAYİ VE EL SANATLARI

1. *ANA İLKELER VE METOT* :

Bugün yurdumuzun dört bucağında, küçük işyerleri halinde geniş yer tutan el sanatları, el tezgâhlarıyla imalât yapan çok sayıda küçük sanayi vardır.

El sanatları ve küçük sanayiin bütün sanayiimizdeki yeri iyice belirtilmemiş; tanımlaması, üretim imkânları için kesin bir araştırma ve sayım yapılmamıştır. Özelliklerini gözönüne alarak bu sanayi için şöyle bir tanımlama yapılabilir.

a. *El sanatları* :

Tüketim maddeleri, süs ve hediyelik eşya yapan, işçileri ailedeki kişilerle bazı durumlarda çok az sayıda çıraklar olan, makine ve sermayeden çok el emeğinin geçtiği ve sahibinin üretime doğrudan doğruya katıldığı sanat koludur.

Küçük sanatlar ve el sanatlarının kuruluş yerleri köylere kadar inmekte ve çalışma çok zaman sahibinin evinde yapılmaktadır. Sermaye ve kredi imkânları yok denecek kadar azdır. Üretimleri genellikle siparış üzerinedir. Stok imkânları sınırlıdır. Teknik bilgileri çok kere geleneksel bilgi ve görgüye dayanmaktadır.

b. *Küçük sanayi* :

İmalât sanayii içerisinde işyeri büyüklüğü, sermayeleri ve çalıştırdığı işçilerin sayısı, kulandığı «muharrik kuvvet» in miktarına göre, belli sayıların altında kalan ve büyük bir yer tutan sanayi, karekter bakımından küçük sanayi olarak ayırt edilmektedir.

Bu konuda yurdumuz için istatistiki değerlendirmede 10 dan daha az işçi çalıştıran veya 10 beygir gücünden küçük «muharrik kuvvet» kullanan iş yerleri sınıflandırılmasından yararlanılmıştır.

Bu özellikler, küçük sanayii tam belirtmiyorsa da yurdumuzdaki imalât sanayii içerisindeki yerini tesbit bakımından kabul edilmiştir.

Küçük sanayiin ayırımı ne şekilde yapılırsa yapılsın el sanatlarına benzer özellikleri vardır. Bu özellikler şunlardır :

(1) İş yeri küçüktür. Kuruluş yerleri rasgele dağılmıştır. Bir sanayi bölgesi veya çarşısında toplanmamıştır.

(2) İş sahibi işletmenin bütün sorumluluğunu üzerine almıştır. Üretime emeğiyle katılır. Yanında 1 ya da bir kaç usta, 2-3 çırak kullanır.

(3) Genellikle atelyesinde 1-2 tezgâh vardır. Esas üretim aracı el emeğidir.

(4) Sipariş üzerine imalât yapar. Çoğu zaman ithal sıkıntısı çekilen malları imal eder. Zamanla imalât cinsini değiştirir. İmalâtı, nitelik bakımından standartlara uygun olmadığı gibi bir nitelik kontrolu da yapılmamaktadır.

(5) İşyeri ve işçi sayısı bakımından sanayi içerisinde geniş yer tutmasına rağmen, toplam üretimi bu ölçüde geniş değildir.

(6) İşçi başına üretim değeri büyük sanayie göre düşüktür.

(7) Kuruluş ve pazar incelemeleri yapılmadığından en küçük değişikliklerin etkisi altında kalırlar.

(8) Sınırlı sermaye ile kurulduklarından, imalâtını stok yapmak zorunda kalırsa, kapanmak durumuna düşerler.

(9) Teşkilâtları yoktur. Teknik bilgiden yoksundurlar.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

a. *Küçük sanayi :*

Bu özellikleri bulunan küçük sanayiin, imalât sanayii içerisindeki yeri, çeşitli istatistiki bilgilerden çıkarılarak Tablo : 272 de gösterilmiştir.

Tablo : 272 nin incelenmesinden, küçük sanayiin bugünkü durumu hakkında şu sonuçlar çıkmaktadır.

(1) İşyeri sayısı bakımından bütün imalât sanayiinin, yüzde 80 - yüzde 99 u küçük sanayi karakterindedir. Besin, mobilye ve döşeme, elektrik makineleri sanayiinde küçük işyerlerinde artış, ötekilerinde ise bir azalma olmaktadır.

(2) Çalıştırılan işçi sayısı aynı sanayi dalı içerisindeki işçi sayısına göre, işyerleri sayısı kadar büyük yer tutmamaktadır. Örneğin, besin sanayiinde işyerleri sayısı yüzde 90 a kadar çıktığı halde, çalıştırdığı işçi sayısı yüzde 59 dur. Dokuma sanayiinde yüzde 80 işyeri sayısına karşı, işçi sayısı yüzde 47 dir. Makine sanayiinde yüzde 83 işyerine karşı işçi sayısı yüzde 38 dir.

Giyim eşyası, mobilya, döşeme, deri mamulleri ve madeni eşya sanayii ise ortalama 2-3 işçi çalıştıran ufak işletmeler halindedir. Besin, taş toprak, makine, elektrik makineleri sanayileri ise ortalama 4-8 işçi çalıştıran işletmeler halindedir.

(3) Üretim değerleri bakımından, işyerleri sayısının yüksekliğine rağmen, bir kısım sanayi dallarında, sanayiin toplam üretiminde önemli bir yeri yoktur. Giyim eşyası, mobilya ve döşeme, deri mamulleri madeni eşya sanayiinde ise, küçük işletmeler, üretimin yüzde 67 - yüzde 91 ini

yapmaktadırlar. Bir çok sanayi kolunda üretime katılma yüzde 50 nin altında olup besin sanayiinde yüzde 19 a, dokuma sanayiinde yüzde 20 ye kadar düşmektedir.

(4) 1959 yılındaki değerler gözönüne alınınca, katma değer bakımından giyim eşyası, mobilya, döşeme, deri mamulleri, madeni eşya sanayii yüzde 65 ile yüzde 86 arasında bu oran makine ve dokumada en azından yüzde 20 yüzde 40 arasında değişmektedir.

(5) Aynı sanayi dalında işçi başına yıllık üretimler karşılaştırıldığında, durum küçük işyerinin aleyhine 1/3, 1/2 ve 1/1 arasında değişmektedir.

Üretim değerleri bakımından küçük sanayiin, tüketim malları sanayii ile ara mallar sanayiinde önemli bir yeri olduğu görülür. Yatırım malları, sanayi bakımından yalnız madeni eşya imalâtı sanayiinde önemli rol oynadığı, öbürlerinde de daha büyük işyerlerinin üretimde esas unsur olduğu görülmektedir.

b. El sanatları :

İmalât sanayii içerisindeki küçük sanayiin yanında yurdun her yerine dağılmış olarak ev ve el sanatları vardır. Bu sanatlar bölge bakımından dağınık bir haldedirler. Özellik taşıyan bazı ilkel maddeler ve gelenek haline gelmiş sanatlar bazı bölgelerde vardır. Üretimleri bakımından bazı önemli bölgeler şunlardır :

Bursa, bıçak ve kilimler, Kütahya, çini eşya, oya işleri, basit dokuma; Gaziantep ve Beypazarı bakır işleri; Sivas, Trabzon, Beypazarı, gümüş işleri, halı ve kilim; Erzurum, kuyumculuk, Oltu taşı mamulleri; Konya ve Adapazarı tahta işleri; Eskişehir lüle taşı mamulleri; Kırşehir, Hacıbektaş mamulleri, halı ve kilim; Maraş oya ve yazma; Siirt kilim v. s. Bu sanatlardan hemen ele alınması yararlı olanlar, işledikleri hammaddelere göre şöyle sıralanabilirler: Lif, ağaç, saz, toprak, taş, mineral, maden, post ve deriyi hammadde olarak kullananlar.

3. *KÜÇÜK SANAYİ POLİTİKASI :*

Küçük sanayi, yurdumuzda geniş bir alana dağılmış olması ve sermaye ile makinadan çok el emeğine dayanması bakımından, istihdama etkisi gözönüne alınarak büyük sanayiin yardımcısı ve tamamlayıcısı olarak aşağıdaki şartlar gerçekleştiği sürece bu şartları sağlayıcı tedbirlerle desteklenecektir.

a. Küçük sanayi ve el sanatları mamullerinin nitelik ve fiyat bakımından büyük sanayi ve ithal malları ile karşılaştırılabilir tarzda üretimde bulunması. Bu arada, geleneksel Türk halıcılığının ve el sanatlarının geliştirilmesi için dış pazarlarda sürümünün teşvik edilmesi,

TABLO : 272 — İmalât sanayiinde küçük sanayiin yeri

SEKTÖR	Yıllar	İş yeri sayısı %	İşçi payı sayısı %	İmalât değeri %	Katma değer %	Bir işçi başına üretim: 10 Kiş. az veya 10 HP den az işçi T. L./işçi	Bir işçi başına üretim: 10 Kiş. Faz. veya 10 HP den faz'a işçi T. L./işçi
Gıda Sanayii	1950	71	32	17	—	13 350	30 000
	1956	82	54	29	—	14 800	43 000
	1959	93	59	32	41	18 940	60 000
Giyim Eşya Sanayii	1950	99	86	81	—	6 050	9 700
	1956	99	94	90	—	10 300	17 000
	1959	99	96	99	86	8 800	20 000
Mobilya Döşeme Sanayii	1950	97	84	87	—	7 550	5 800
	1956	98	93	99	—	10 600	15 000
	1959	99	92	78	79	6 600	23 000
Deri Mamulleri Sanayii	1950	97	85	81	—	13 900	18 000
	1956	85	91	82	—	19 000	40 000
	1959	97	77	51	64	10 550	54 000
Taştoprak Cam Sanayii	1950	92	42	35	—	4 750	6 350
	1956	89	66	39	—	3 900	1 200
	1959	91,5	64	24	26	3 250	10 500
Madeni Eşya Sanayii	1950	98	54	76	—	5 700	7 500
	1956	98,5	71	72	—	14 000	14 000
	1959	98,5	73	67	65	15 000	20 000
Makina Sanayii	1950	89,5	50	50	—	7 000	7 000
	1956	90	61	53	—	11 500	16 000
	1959	83	43	38	21	15 000	18 000
Elektrik makinalar sanayii	1950	89	90	40	—	500	6 000
	1956	94	67	34	—	7 700	29 000
	1959	94	69	54	54	25 000	33 000
Taşıma Araçları Sanayii	1950	93,5	41	30	—	2 500	3 900
	1956	94,5	56	43	—	5 000	8 700
	1959	83	66	58	50	7 200	10 300
Dokuma Sanayii	1959	80	47	26	25	11 000	27 500

Not : Mevcut bilgilerden çıkarılmıştır. Değerlerde % 10 - % 15 hata payı olabilir

b. El ve ev sanatlarının turistik ve hediyelik eşya olarak ihraç edilebilecek şekilde üretimde bulunabilmesi,

c. Büyük sanayi artık mallarının işlenerek değerlendirilmesi veya mamul yarı mamul maddeleri kullanmak yoluyla sanayi kolundaki kullanılamayan kapasiteye kullanma imkânı yaratması,

d. Tüketim malları ithalâtının yerini alabilecek şekilde fiyat ve nitelik bakımından üretim yapılması,

e. Köy çevrelerinde hammadde kaynaklarının yanında kurulacak sanat kolları ile tarım ürünlerinin mahallinde kısmen veya tamamen işlenmesi ve böylece hammaddeleri yarı mamul hale getirerek tarımdaki kullanılmayan işgücünün değerlendirilmesi,

f. El ve ev sanatlarının tarımcı nüfusun bulunduğu yerde gelir sağlıyarak dengesiz şehir gelişmesini önlemesi.

4. *TEDBİRLER :*

a. Yurdumuzda dağınık bir durumda bulunan küçük sanayi ve el sanatlarının plânlı bir çalışmayla gelişmesini sağlamak için bu sanayi kollarının finansman, kredi, teşkilâtlanma, kooperatif kurma ve hammadde, donatım, iç ve dış pazarların bulunması mevzuatı ve kalite kontrol işlerinde yol gösterecek ve yardım edecek bir merkezi kuruluşa ihtiyaç vardır.

Bu kuruluşla bu konularla ilgili araştırmaları yapmak, bugün çeşitli bakanlıkların ilgilendiği konuları tek elde toplamak, küçük sanayi ve el sanatlarında uygulanacak politikayı yürütmek, bu sanayi kolunun istenilen şekilde gelişimine yardım etmek mümkün olacaktır.

b. Küçük sanayie bugün kredi veren tek kurum Halk Bankasıdır Bu bankanın küçük sanayie verdiği kredi iyi işlememektedir. Esnaf Kefaletleri Kooperatifleri aracılığıyle verilen bu kredinin faizi yüzde 22 yi bulmaktadır.

Küçük sanayiin kredi ihtiyacının giderilmesi için Halk Bankasının kredi fonu genişletilecek ve kredi maliyetinin azaltıcı tedbirlerle faiz oranı düşürülecektir. Kredilerin, tesislerin genişletilmesi, ham madde ve makina sağlanması, mamul madde stoklarında istenilen şekilde kullanılması sağlanacaktır.

c. Dağınık ve ayrı çalışan küçük sanayiin şehir plânlamalarında sanayi bölgelerinde toplanması sağlanacaktır.

d. Küçük sanayii destekleyecek kredi ve başka yardımlarda, küçük sanayiin kooperatifler şeklinde birleşmeleri gözönüne alınacaktır.

e. Atelye açmanın, kendi başına ve usta olarak bir sanatı yapmanın şartları açık olarak tesbit edilecektir.

f. Küçük sanayi ve el sanatları mensupları bu kurum eliyle aracılardan kurtarılacaktır.

g. Çıraklık müessesesi müeyyideler konarak yeniden düzenlenecektir.

h. Sanat okulları programlarına el sanatları ile ilgili konular eklenecek ve büyük merkezler dışındaki köy eğitiminde bölgenin el sanatları gözönüne alınarak kurslar düzenlenecektir.

Küçük sanayi ile ilgili çeşitli kursların (Çıraklar ve yetişkinler için kurslar, gezici köy kursları, hızlandırılmış kısa süreli ve iş başında yetiştirme kursları) çalışmaları aynı yönde düzenlenecek, desteklenecektir.

i. Küçük sanayii ve el sanatları mamullerinin iç ve dış pazarlarda tanıtılması için iç ve dış fuarlara katılınacak ve kataloglar düzenlenecektir.

j. İhraç imkânı olan el sanatları turistik eşya ve hediyelik eşyaların tescil ve gümrük işlemlerindeki zorluklar giderilecektir.

k. Ciddi olmayan atelyelerin haksız rekabetinin önlenmesi için nitelik kontrol kurumları kurulacak ve her türlü mamul standartları tesbit ve ilân edilecek, bu standartlara uyulmaması halinde cezai müeyyideler süratle ve etkili şekilde uygulanacaktır.

l. Küçük sanayicilerle küçük sanayi mamulleri satanların ayırt edilmesine, kolaylıkların doğrudan doğruya üretici küçük sanayicilere tanınmasına dikkat edilecektir.

m. Kurulacak kurum yardımıyle, Devlet kesimi ve büyük sanayiin, birleşmiş küçük sanayie sipariş vermesi sağlanacaktır.

n. Bölgesel özelliği olan dokuma, taş işleme, halıcılık, duvar çiniciliği gibi küçük sanatların geliştirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

İNŞAAT

1. *ANA İLKELER VE METOT :*

İnşaat sektörü, bir yatırımın yapı kısmına ait faaliyetlerin tümüdür. Yapının fikir halinde ortaya çıkışı etüd ve proje safhası, yapı malzemesinin ve proje esaslarının kullanılması ve fiziki bir varlık olan yapının inşa ve tamamlanmasıyla ilgili bu faaliyetler, özel sektör ve resmi sektör olmak üzere iki ana grupta toplanır. Özel inşaat sektörü çoğunlukla konut, ticari ve sınai yapılarda, resmi sektör ise kamu hizmeti olarak bütün yapı gruplarında faaliyet göstermektedir. Bu faaliyet, yapının fikir halinde ortaya çıkışında, etüd ve proje hizmetlerini içine aldığı gibi yapının finansmanı ve yaptırılmasını da kapsamaktadır. Ancak özel teşebbüs ile doğrudan doğruya temas, yapının yaptırılması safhasında olur. Belli proje ve sözleşme esaslarına göre söz konusu yapıyı, ilgili resmi müessese, istekli inşaat firmaları arasında eksiltmeye çıkarır ve inşaatın yapılmasını firmaya verir, yapının proje ve sözleşme esaslarına uygun yapılmasını kontrol eder. Ancak son yıllarda bazı resmi müesseselerin inşaatı kendileri yapmak şeklinde teşkilâtlandığı da görülmektedir. Kısa zamanda büyük makina ve donatım sağlanmasını gerektiren işlerde, özel inşaat firmalarının hazırlanmasını ve fiyat teklifinde piyasa şartlarının düzenlenmesini sağlamak bakımından başvurulan bu usule emanet inşaat yapma usulü denmektedir.

İnşaat sektörüne giren yapıları aşağıdaki 7 grup halinde özetlemek mümkündür.

a. *Sosyal yapılar :*

(1) Konutlar
(2) Sağlık tesisleri
(3) Otel ve iş hanları
(4) Öğretim tesisleri
(5) İdare ve hizmet binaları
(6) Gümrük binaları
(7) Ceza evleri

b. Su yapıları

c. Tarım yapıları

d. Enerji yapıları
e. Endüstriyel yapılar
f. Ulaştırma yapıları
g. Tarihi eserleri koruma ve sanat yapıları.

Hemen her resmi müessese ve teşekkül, bir inşaat müdürlüğü kurarak bünyesindeki diğer sektörlerin belirttiği yapı ihtiyacını karşılamakla görevlendirildiği için bu sektörde dağınık bir durum vardır. Bunun sonucu olarak aynı yapı grupu ile uğraşan çeşitli teşekküllerde farklı standart ve maliyet meydana gelmiştir. İnşaat sektöründe standart ve maliyetler bakımından birliğin sağlanması, plân dönemindeki yatırımların yaratacağı malzeme, teknik kadro, iş süresi, işçi istihdamı seviyelerine ait limitlerin tâyini, bu limitlerin tutulabilmesi bakımından alınması gereken ve yatırımların her 1 Tl. sına düşen yapı hacminin âzami olmasını sağlıyan tedbirlerin gösterilmesi, inşaat sektörü için hedef olarak alınmıştır.

Bu amaçla, sektörde faaliyet gösteren 33 resmi müessese ye ait 1950 - 1960 dönemi içinde yıllara göre kaç bin M². sosyal yapı, kaç bin hektar sulama alanı kaç Km. yol, va. olmak üzere inşaat yapıldığı tesbit olunmuş ve bunların milyon Tl. değeri bulunarak müesseselerin ayrı ayrı yıllar itibariyle 1950 - 1960 arasındaki yapı varlığı elde edilmiştir. Yapılan bu tesbitlerde, inşaatların mali karşılığı olarak, bir yapıyı tesis ettirmek için mütaahhide yapılan ödemeler veya emaneten yapılan giderler gözönüne alınmış, inşaatın bünyesine girmeyen kadro ve personel ücret ve yollukları, kira ve amortismanlar, akaryakıt ve servis, bakım ve idame masrafları, makine ve donatım satın alma bedelleri, proje ve etüd hizmetleri ile kamulaştırma harcamaları dikkate alınmamıştır. Mutlak inşaat yatırımı adını alan bu yatırım serileri resmi inşaatlara ait olup özel sektör çoğunlukla konut tipinde sosyal yapı, ya da ticari veya endüstriyel yapılar inşa ettiği için envanter özetine alınması sağlanamamış, fakat hesap yoluyla bu yatırımların sınırlarını kestirmek mümkün görülmüştür.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Geçmiş yıllarda resmi yatırımların yapı gruplarına göre yüzde dağılımı Tablo : 273 gösterilmiştir.

Resmi inşaat yatırımına ait ana inşaat malzemesi sarfiyatını hesaplamak için her müessesenin tesis ettiği yapılara ait genel ortalamayı temsil eden modeller üzerinde çalışılmış ve modellerin birim boyutlarına düşen malzeme karakteristikleri bulunmuş, fiziki envanter bu karakteristiklerle çarpılarak envanter karşılığı malzeme sarfiyatları elde edilmiştir. Elde edilen sonuca göre (1960 fiyatları ile) her 100 Tl. lık mutlak inşaat yatırımda 45 Kg. çimento, 48 Kg. demir, 45 aded tuğla, 11.8 dam³ mamul kereste, 1 dam² pencere camı bulunmaktadır.

Özel sektöre ait bilgiler elde bulunmamakla beraber, çimento tüketimi istatistiklerini kullanarak, özel sektör ile resmi sektör arasındaki çimento tüketimi oranından yararlanılacağı düşünülmüştür. Bir bakıma

inşaat teknolojisinde başka malzeme sarfiyatına ait kalemleri, çimento tüketimi ile ilgili görmek mümkün olduğundan, böyle bir varsayım özel sektördeki yapı malzemesi talep seviyelerinin hesabına imkân vermiştir. Ancak özel sektörde, profil demiri ana inşa malzemesi olarak kullanılmadığından, bu varsayımın dışında bırakılmış, ayrıca hesap edilmiştir.

TABLO : 273 Resmî inşaat yatırımları dağılımı (Yüzde olarak)

Yıllar	Sosyal yapılar	Su ve tarım yapıları	Enerji yapıları	Endüstri yapıları	Ulaştırma yapıları
1950	13.5	10.3	8.5	25.0	43 0
1951	15.0	17.9	6.9	6.4	53 5
1952	10.1	19.0	12.5	7.8	49 0
1953	11.6	21.3	9.5	9.0	48.0
1954	13.2	19.8	17.8	11.8	43.5
1955	11.5	9.1	18.5	12.8	47.5
1956	6.95	8.5	31.5	12.3	41.5
1957	8.7	11.1	26.8	6.7	47.0
1958	13.7	18.0	18.5	9.8	38.8
1959	12.4	11.9	16.8	4.8	54.0
1960	13.6	15.0	14,0	11,0	47,8

İnşaat yapmak amacı ile kurulmuş resmî teşekkül ve müesseselerde her milyon Tl. lık mutlak inşaat yatırımına 3,65 yürütücü iş gücü personeli düşmektedir. Bunun 0,63 ü inşaat mühendisi ve mimar, 0,11 makine ve elektrik mühendisi 0,60 tekniker ve desinatör, 0,52 si sürveyan ve formen 1,76 sı idareci ve teknik olmıyan personel, 0,03 ü başka mühendislerdir. Bu duruma göre 1 milyon Tl. lık inşaat yatırımında :

Mühendisler	0,75
2 nci derecede teknik elemanlar	1,14
Teknik olmıyan idarî personel	1,76

1 Tl. lık mutlak inşaat yatırımından genel ortalama olarak 0,26 Tl. lık inşaat malzemesi, 0,53 Tl. lık işçilik, 0,07 Tl. akaryakıt, 0,14 Tl. lık teknik hizmet, diğer gider ve kazanç hissesi vardır. Yatırım seviyesinin de işkenlik göstermesi, inşaat sektöründe standart ve teknolojik kıstasları zorlayan bir duruma sebep olmaktadır. Kapasitenin üstünde yatırım yapılması halinde, meslekle ve teknik kıstaslarla ilgili olmıyan zümreler inşaat sektöründe iş sahasına girmektedir. Ayrıca teknik eleman sıkıntısı da meydana geldiğinden bir yandan ücretler artmakta öte yandan teknik sorumlulukta azalmalar olmakta, personel hareketi fazla ücrete doğru yönelerek mevzuat dolayısı ile duruma uyabilen ve uymıyan müesseseler arasında maliyet, kalite, termin farkları doğmaktadır. Başlangıçta gözönüne alınan yatırım seviyeleri, bu farklar dolayısiyle sonuç olarak kapasitenın müsaade ettiği seviyeye inmektedir.

Kapasitenin altında yatırım yapılması halinde, işçi ücretleri düşmekte, meydana gelen boş kapasite dolayısiyle faiz ve idame giderleri ile amortisman külfetleri artmakta, rekabet sisteminin rasyonel olma-

yışı fazla tenzilât yapılmasına yol açtığından, sektöre yabancı olan teşebbüs sahiplerine iş imkânı tanımakta, sonuç olarak kalite, maliyet ve termin farkları doğmaktadır. İnşaat sektöründe kapasite ile yatırım hacmi arasında belirli bir dengenin sağlanması gerekmektedir.

İnşaat sektöründe halen ikinci derecede teknik elaman ihtiyacı kendini önemle duyurmaktadır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere yüksek mühendis ve mühendislerin, tekniker ve formen gibi çalışmaları zorunluğu vardır. Bu zorunluk ciddi işgücü kaybı doğurduğu kadar, teknik gelişmeyi engellemekte, rasyonel ve ekonomik yöntemlerin teknolojiye girmesini güç hale getirmektedir. Bugün sektörde mesleki olarak teknik gelişme eğilimi yerine, bir ünvan yarışması vardır. Bunun sonucu olarak alt kademe ihtiyacı artarak devam etmektedir. Resmi sektörde genel olarak teknik hizmetlerin karşılığında tek ölçü birimi ücret olarak ifade edilmekte, ücret birimi ise, süre cinsinden ifade edildiğinden, verimli çalışma, liyakat, buluş kabiliyeti gibi özellikler ölçüsüz kalmaktadır. Bu gün ayrıca teknik personel için ilerleme imkânı idari mevkiye geçmeden mümkün olmaktadır. Kadroya bağlı terfi sistemi teknik gelişme ile tam bir çelişme halindedir.

İnşaat yapmak ve yaptırmak amacı ile kurulmuş resmi müessese ve teşekküller bütün teknik hizmetlerin hepsini bünyesinde toplamakta, kadro genişletmekte, genel masraflar artmaktadır. 1950 - 1960 yılları arasında, personel, kira, faiz, akaryakıt gibi genel masraflar oranı aşağıda gösterilmiştir.

Genel masrafların yüzde 15 in üstünde oluşu, inşaatta verimliliği önemli derecede düşürücü bir rol oynamaktadır.

1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
0.47	0.40	0.32	0.25	0.18	0.14	0.15	0.22	0.30	0.32	0.35

Aynı yapı tipinde çeşitli teknik şartname ve kıstasların uygulanması halini de bugün standardizasyonu güçleştirici ve verimliliği azaltıcı bir engel saymak gerekmektedir.

İhalelerin 2490 sayılı Artırma Eksiltme ve İhale Kanununa göre yapılmasının da sektörde maliyeti artırıcı, kaliteyi düşürücü ve inşaat süresini uzatıcı etkileri vardır. Bu kanunun ilgili maddesi en çok eksiltme yapan teklif sahibini seçtiği veya maddenin bu anlayışla uygulanması bir alışkanlık haline geldiği için, fazla indirim veya en ucuz teklif işlerin sürüncemede kalmasına, hukuki anlaşmazlıkların doğmasına, ucuz teklif gibi görünüp pahalıya mal edilmesine sebep olmaktadır. Fazla indirim, keşif hatalarından da faydalanarak çoğunlukla hukuki anlaşmazlıkla kazanç sağlıyacak gayriciddi firmaların ciddilerin yerini almasına sebebiyet vermektedir.

İnşaatlarda çoğunlukla hukuki anlaşmazlıkların doğması, iş bitmiş olduğu halde, işletmeye açılmasına engel olacak konuların ortaya çıkması, inşaat sektöründe yatırım hacmini önemli derecede daralt-

maktadır. Bu durum sözleşme ve şartnamelerde idare ile firmaların sorumluluk derecelerin âdil esaslar içinde açık olarak belirtilmemiş olmasından doğmaktadır.

Resmi inşaat sektöründe iş yaptırma ve fiyat tesbit etme mekanizması, fiyat analizi cetvellerine dayanmaktadır. Ekonomi sağlıyan, hız artıran malzeme ve usuller bu cetvellere geç ve güç işlenebildiğinden hatta son on yıl içinde teknolojinin gelişmesine göre bu cetveller değişmediğinden, ağır ve pahalı inşaat sistemi halen devam etmektedir. Yeni yapı malzemesi ve usullerin yeterli piyasa denemesinden sonra sözleşme ve analizlere girmesi gereklidir.

3. *TALEP PROJEKSİYONLARI :*

Plân döneminde yüzde 7 kalkınma hızının gerçekleşebilmesi için yapılacak yatırımın gerektireceği ana inşaat malzemesi talep projeksiyonları Tablo : 274 de gösterilmiştir.

TABLO : 274 — Ana inşaat malzemesi talep projeksiyonu

Malzeme	Birim	1963	1964	1965	1966	1967
Çimento	Bin ton	2425.0	2769.0	3036.0	3334.0	3593.0
Mamul kereste	Bin M^3	646.0	735.0	810.0	885.0	945.0
Tuğla	Milyon tane	250.0	282.0	317.0	338.0	355.0
İnşaat demiri	Bin ton	295.0	340.0	375.0	420.0	455.0
Toprak kazısı	Milyon M^3	61,5	69,5	76,5	84,5	88,5

4. *YATIRIMLAR :*

Yukarıdaki projeksiyona göre beş yıllık plân devresinde inşaat sektöründe yapılacak yatırımlar, toplam yatırımlarla karşılaştırılarak Tablo : 275 de gösterilmiştir.

TABLO : 275 — İnşaat yatırımları

(Milyon TL.)

Yıllar	Toplam yatırım	İnşaat yatırımı (*)
1962	8526.0	5403
1963	9504.7	6063
1964	10812.6	6947
1965	11958.6	7669
1966	13119.2	8313
1967	14240.8	8983

İnşaat sektöründe bugünkü organizasyon değişmediği ve şartlar aynı kaldığı takdirde, sektörün kapasitesi bu yatırımları gerçekleştirmeğe elverişli değildir. Oysa inşaat sektörü, plân döneminde Tablo : 547 de belirtilen yatırım seviyelerini gerçekleştirmek zorunda kalacağından kapasite artırıcı tedbirlerin ivedilikle alınması gerekli olacaktır. Tablo 274 ve 275 e göre üretim araçları genişleyeceğinden Tablo : 274 deki

(*) *Genel giderler dâhil, makina donatım hariçtir.*

miktarlar harcanmadığı takdirde, stok birikmelerine sebep olacaktır. Yurdumuzda Tablo : 275 de belirtilen toprak kazısını yapacak kapasitede kazı makine ve donatımı vardır. Bir yandan plânda belirtilen yatırım hacminin kullanılması öte yandan ana inşaat malzemesinde stok birikmeleri olmaması için aşağıdaki tedbirlerin alınması gereklidir.

5. TEDBİRLER :

a. Resmi inşaat sektöründe genel idare harcamaları azaltılacaktır.

b. Maliyet muhasebesi uygulanmasına başlanacaktır.

c. Asgari idari personel kullanılacak, her milyon T. L. lık yatırımda 1,76 idari personel; 0,75 teknik personel hissesi tersine çevrilecektir.

d. Teknik hizmetlerin verimliliğini artıran aşağıdaki tedbirler alınacaktır.

(1) Yüksek mühendis, mühendis, tekniker, formen dağılımı aşağıya doğru artış kaydetmesi gerektiğinden, belli seviyede tekniker yetiştirmek için kurulan okullar kuruluş amaç ve standardını değiştirmeyecek, mesleki gelişim sonraki kademedeki öğrenime imkân verecek, buna engel olan mevzuat değiştirilecektir.

(2) Teknik gelişme imkânlarının sınırlı oluşu, teknik personelde fazla ücret eğilimi doğurduğundan ve bugünkü mevzuat idari mevkie geçmeden teknik alanda ilerlemeye müsait olmadığından bu sistem değiştirilecek teknik unvan sistemi ihdas olunacaktır.

(3) Teknik hizmetlerin tümünü resmi müessese ve teşekküllerin kendi bünyesinde toplaması şart olmadığından, gittikçe genişleyen ve üretkenliği düşüren teorik ve şematik kadro ihtiyaçlarının tesbitinden kaçınılacak, serbest teknik büroların ve müşavirlik bürolarının gelişmesi desteklenecektir.

e. Bütün resmi müessese ve teşekküllerin uyacağı modern inşaat tekniği ve anlayışına uygun, inşaatın en salim ve süratli metotlarla sağlam ve en iyi kalitede yapımını sağlıyacak, idarelerle iş yapanların karşılıklı haklarını koruyacak, tip sözleşme, genel şartname, genel teknik şartname ve bunlara mümasil şartname ve standartlar tanzim ve tesbit edilecektir.

Bu cümleden olarak bütün imar müdürlüklerinin uygulayacakları imar yönetmeliğine ait müşterek esaslar hazırlanacak, ayrıca bütün resmi müessese ve teşekküllerin uygulayacağı bir koruyucu bakım ve onarım yönetmeliği hazırlanacaktır.

f. 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu bir an önce değiştirilecektir. Bu kanunun yapılmasında Hazine menfaati ile hizmetin en iyi bir şekilde ve süratle ifası gözönünde tutulacaktır.

g. Tatbikat projeleri hazır olmadan ve inşaata uygulanacak başlıca malzeme cinsleri tesbit edilmeden inşaat ihalesi emanet usuliyle dahi olsa yapılmayacaktır.

h. Bir işin geç, pahalı, anlaşmazlıkla bitirilmesinde idarenin hakhlık ilkelerinden ayrılıp ayrılmadığı konusu kontrol edilecek ayrıca firmalar için ciddi şekilde takip edilen sicil fişleri tutularak, hukuki anlaşmazlık kanalı ile kazanç yoluna giden firmalara iş verilmiyecektir.

Bu maksatla bir inşaat mütaahhitleri odası kurulacaktır.

j. İktisadi Devlet Teşekküllerinin bünyesinde kurulmuş resmi inşaat şirketlerinin, piyasa şartları altında iş görmesi sağlanacak zararların müessese tarafından kapatılması sistemine engel olunacaktır.

k. Devletin sosyal ve hizmet binaları, inşaatın yapılacağı bölgenin özelliği gözönünde bulundurularak tek bir standartta yapılacak, bunların proje işleri tek elde toplanacaktır.

ı. Sigorta mevzuatı inşaat sektörünün bünyesine uygun olarak düzenlenecektir.

ENERJİ

GENEL ENERJİ DURUMU

1. ANA İLKELER VE METOT :

a. Türkiye'de ticari olmayan yakıtlar (Odun, tezek, tarım artıkları, normalin üstünde kullanılmaktadır. İktisadi ve toplumsal zararlara yol açan bu durumun önüne geçmek ve halka ucuz ve sağlığa uygun yakıt sağlamak, çoktandır gerçekleştirilmeye çalışılan bir amaçtır

Bu plân döneminde Türkiye'de yalnız klâsik enerji kaynaklarının geliştirileceği gözönüne alınmıştır.

Ana ilke, yurdumuzun enerji kaynaklarını en uygun yolda kullanarak enerji üretim maliyetini en aza indirmektedir.

b. Çeşitli yakıtlara olan talep iki yoldan hesaplanmıştır :

(1) Her yakıtın geçmişteki talep eğilimi ve birincil enerji kaynaklarına gelecekte olacak talep gözönünde tutulmuştur.

(2) Birincil enerji kaynaklarından yürüyerek geçmiş yılların genel enerji tüketimi hesaplanmış, elde edilen eğilime göre gelecekteki toplam talep bulunmuştur. (1) de hesaplanan birincil enerji kaynaklarına olan talep değeri denetlenmiştir.

(3) Birincil enerji kaynaklarının en iyi kullanışa doğru yöneltilmesi için başlangıç tedbirleri alınmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

Bugün yurdumuzda 4 ü ticari (Kömür, linyit, petrol ürünleri ve hidrolik enerji) ve 3 ü ticari olmayan (Odun, tezek ve tarım artıkları) 7 türlü yakıt kullanılmaktadır. Ticari birincil enerji kaynaklarının durumu istatistiklerle tesbit edilmiştir. Ticari olmayanlar ise 1961 yılında yapılan araştırmalarla tesbit edilmiştir.

TABLO : 276 — Birincil enerji kaynaklarımızın durumu

Birincil enerji kaynağı	Kapasite (Rezerv) (1 Milyon Ton) (1 Milyar Kwh)	1961 de kullanılan Miktar (1 Milyon Ton) (1 Milyar Kwh)	Taş kömürü eş değeri Bin ton	Toplama orantısı %
Taş kömürü	1.500	4	4 000	20,0
Linyit	0,847	3	1 620	8.2
Petrol ürünleri	(*)	1.65	2 508	12.6
Fuel-Oil	(**)	0.25	410	2.1
Hidrolik enerji (Yıllık)	53,0	1,3	650	3,3
Odun		13,1	5 764	29,0
Tezek ve tarım artıkları (Yıllık)	17,500	14,0	4 900	24.8
Toplam			19 852	100,0

Tablo : 276 dan görüldüğü gibi Türkiye'de kullanılan enerjinin yüzde 54 ü ticari olmayan kaynaklardan sağlanmaktadır. Bu durum milli ekonomimize büyük kayıplara mal olmakta, daha verimli yerlerde ve şekillerde kullanılabilecek olan odun ve hayvan artıklarının yakılmasına sebep olmaktadır. Bu maddelere başka alanlarda olan ihtiyaç ise, yerlerini başka maddelerin alması, kaynakların aşırı zorlanması veya ithalât ile karşılanmaktadır.

Türkiye'de enerji tüketimi 1950 den 1960 a kadar yılda ortalama yüzde 4,3 artış göstermiştir.

TABLO : 277 — Türkiye'de enerji tüketimi
(Taş kömürü eşdeğeri olarak)

Yıllar	Toplam tüketim Milyon Ton	Yıllık ortalama artış (%)	Nüfus başına kullanılan enerji (Kg.)	Evlerde kullanılan enerji Milyon ton	Yıllık ortalama artış
1950	12 664	—	605	8.9	—
1955	15 558	4.2	647	10,6	2.5
1960	19 296	4.4	694	12,6	2.5
1961	19 852	2,9	694	12,8	1,5

(*) Türkiye'nin rafineri kapasitesi 4,7 milyon ton ham petrol işleyebilecek durumdadır.

(**) Bir rafineri ürünü olan sıvı petrol gazı (LPG) yurdumuzda çok yeni olarak kullanılmaya başladığından 1961 yılındaki değeri çok küçüktür. İlerde tam olarak kullanıldığında dahi dengedeki yeri gene çok küçük olacağından genel enerji dengesinde ihmal edilmiştir.

3. *TALEP :*

Milli gelirde 1950 - 1960 döneminde yüzde 5,4 lük bir artma sağlanmış olduğuna göre enerji tüketiminde gelir esnekliğinin 0,8 olduğu görülmektedir. Gelecekte de oranın aynı kalacağı kabul edilerek meydana gelecek talep Tablo : 278 de verilmiştir.

TABLO : 278 — Enerji talebi (Taşkömürü milyon ton eşdeğeri)

	1963	1967	1977
Evlerde kullanılan enerji	13,6	15,4	20,6
Toplam enerji talebi	21,7	27,0	46,6

Evlerde kullanılan yakıtlar için geçmişteki eğilim biraz artırılarak talep hesaplanmıştır. Böylece sanayide kullanılan enerjideki artışın yüzde 9,4 olacağı kabul edilmektedir. Geçmiş 10 yılın yıllık ortalama artışı yüzde 5 ti.

Bu artışa göre kullanılacak enerji Tablo : 279 da gösterilmiştir.

TABLO : 279 — Adam başına enerji tüketimi

Yıl	Adam başına enerji tüketimi taş kömürü eşdeğeri (Kg.)
1963	715
1967	800
1977	1 050

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Bu talebin karşılanmasında birincil ticari enerji kaynaklarından mümkün olduğu kadar çok yararlanma hedef olarak alınmaktadır.

Tezeğin ve orman ürünlerinin yakıt olarak kullanılmasının önüne geçilmesi gerekmektedir. Ne kadar sıkı ve etkin tedbirler alınırsa alınsın, çok eski alışkanlıklara ve iktisadi nedenlere dayanan bu durum kısa sürede değiştirilemez. Bu bakımdan plân döneminde alınacak tedbirlerle kullanılan odun ve tezek miktarının sabit kalacağı, başka enerji kaynaklarının gelişmesiyle odun ve tezeğin enerji kaynakları arasındaki nispi yerinin azalacağı ve ancak 1967 den sonra sadece nispet bakımından değil miktar itibariyle de düşmeğe başlıyacağı kabul olunmuştur.

Petrolden başka bütün enerji ihtiyaçları tamamen yurt içinden sağlanmaktadır. Her ne kadar petrol aramaları umut vericiyse de, bugün, ihtiyacımızın ancak yüzde 20 si yurt içinde elde edilmektedir. Petrol ürünleri ihtiyacının geriye kalanı ham petrol ithali ile karşılanacaktır.

TABLO : 280 ***Birincil enerji kaynaklarının kullanılışı (%)***

	1963	1967	1977
Taşkömürü	19,2	17,4	15,0
Linyit	9,5	11,6	20,0
Petrol ürünleri	12,9	14,8	20,5
Fuel - Oil	3,5	11,1	21,0
Hidrolik enerji	4,1	4,2	8,5
Odun	28,3	22,3	10,0
Tezek	22,5	18,6	5,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

5. ENERJİ POLİTİKASI :

a. İlk bölümdeki ana ilkeye uyarak ticari yakıtlar, iktisadi şekilde işletilen birincil enerji kaynaklarından üretilen yakıtların maliyetini ve rezerv durumunu yankılandıran fiyatlarla arz edilecektir. Böylece enerji kaynaklarının kullanılışı yurt ekonomisine uygun olacaktır

b. Enerji türlerinin fiyatları, maliyet ve yurdumuzda bulunabilme durumuna göre ayarlanacaktır. Ayrıca bu fiyatlar, enerjinin teknik bakımdan en uygun yerde kullanılmasını sağlıyacak ve ileri tekniklere özendirecek şekilde tesbit edilecektir.

c. Tüketenlerin yüksek verimli araçlar kullanması ile enerji tasarrufu teşvik edilecektir

6. TEDBİRLER :

a. Fırınlar, hamamlar, kireç ve tuğla ocaklarının odun ve tezek yerine öteki yakıtları ve askeri kurumlar dâhil bütün resmi kurumların yalnız ticari yakıtları kullanmaları gerekirse bütçe tedbirleriyle sağlanacaktır.

b. Yaygın bir eğitim ve tanıtma programıyla ilgililerin bilgileri artırılacaktır.

c. Yurdumuzdaki bütün linyit yataklarının kapasite, üretim nitelikleri ve gerekli yatırım tutarlarını belirtecek ivedi ve kapsayıcı bir inceleme yapılacaktır.

d. Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan ve kullanılan her türlü ısıtma ve pişirme araçları iyice incelenecektir.

(1) Çiftçilerin kendilerince yapılabilecek ve şimdiye kadar kullanılana göre yüzde 50 yakıt tasarrufunu sağlıyabilecek ucuz tipler geliştirilecektir.

(2) Bütün soba yapan firmalar, şehirde oturanlar için iktisadi linyit sobaları yapmağa özendirilecek ve bu husus bütün yapıcıların işbirliği ile incelenecektir.

e. Beş yılda mümkün olduğu kadar çok şehir ve köy evine yukarıda işaret edilen tipte sobalar kurulması için tedbirler alınacaktır.

f. Kömür ve linyit yakan sobalarda bu gibi yakıtları tutuşturmak için turbdan ya da tarım artıklarından yararlanılacaktır. Bunları zift ve ucuz kimyasal maddelerle karıştırarak elde edilecek tutuşturucu maddeler bugün bu amaçla kullanılan odunun yerini geniş ölçüde tutacaktır.

g. Şehir ve kasabalardaki kalorifer ocaklarında kömür, linyit ve fuel - oil'in uygun olarak yakılmamasından meydana gelen sağlığa zararlı duman, toz, kurum vs. nin azaltılması ve hatta yok edilmesini sağlıyacak kanuni tedbirler alınacaktır.

(1) Şehirlerde taşkömürü - linyit koku kullanılacaktır.

(2) Kalorifer kazanlarında en uygun yakıt kullanılması için tedbirler alınacaktır.

h. Tarım merkezi olan yerlerde Devlet çiftlikleri yakınlarında biogaz tesislerinin kurulması denenecektir.

KOK KÖMÜRÜ, HAVAGAZI

1. ANA İLKELER VE METOT :

a. Özellikle şehirlerde, halka ekonomik ve sıhhi yakıt sağlanması ulaşılmak istenen hedeftir.

b. Talep projeksiyonları geçmişteki eğilime bakarak ve gelecekte ulaşılmak istenen amaca göre düzeltme yapılarak hazırlanmıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

Yurdumuzda kok kömürü yalnız taş kömüründen elde edilmektedir, dağıtıma bağlıdır ve Türkiye Kömür Satış ve Tevzi Müessesesince dağıtılmaktadır.

Kok, Demir ve Çelik Sanayii ile havagazı fabrikalarında elde edilmektedir. Demir ve Çelik Sanayiinde kullanılandan başka 450 bin ton kok, başka sanayi kollarına ve evlere dağıtılmaktadır.

Havagazı tesisleri yalnız İstanbul, İzmir ve Ankara'da bulunmaktadır.

Evlerde yakılan linyit kömürleri şehirlerin havasını kirlettiğinden bunu önlevici tedbirler alınmalıdır.

TABLO : 281 — 1960 durumu

	Üretim	Kapasite
Kok kömürü	740 000 Ton	762 500 Ton
Havagazı	97 Milyon M³	113,5 Milyon M³

TALEP TAHMİNLERİ :

Çeşitli ikincil yakıtlara olacak talep Tablo : 282 de verilmiştir.

TABLO : 282 — Talep tahminleri

	Birim	1962	1963	1967
Kok kömürü				
Ev ihtiyacı	(Bin ton)	450	475	860
Metalurji ihtiyacı	(Bin ton)	350	500	1 000
Havagazı	(Milyon M³)	108	130	242
LP Gazı	(Bin ton)	10	11	16

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Yeni kurulacak fabrikalarla talep karşılanacaktır. Metalürjik kok ihtiyacı, demir - çelik fabrikaları ile birlikte kurulmuş olan kok fabrikalarından karşılanmaktadır. Metalürjik kok aynı kurum tarafından üretilip kullanıldığı için bir gelir hesabı yapılmamıştır.

TABLO : 283 — Üretim tahminleri

(Milyon TL.)

	1962	1963	1967	Endeks 1962 = 100
Üretim geliri	70.0	87.1	141.7	202

Havagazı fabrikalarında yüzde 40 kadar linyit kullanılması sağlanacaktır.

5. *YATIRIMLAR :*

Yurdun kok ihtiyacını karşılamak üzere, bazı şehirlerimizde yeni kok ve havagazı fabrikaları kurulması ve büyük şehirlerimizdekilerin genişletilmesi bu plân döneminde ele alınacaktır.

Bu tesisleri gerçekleştirmek üzere 150 milyon Tl. sı yatırım yapılacaktır. Ayrıca 29 milyon Tl. lık bir yatırım LP gazı üretimi ve dağıtımına ayrılacaktır.

6. *DIŞ TİCARET ETKİSİ :*

Bu sanayiin sadece yatırım malı ithalât ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç 35,3 milyon Tl. tutmaktadır.

TABLO : 284 — Yatırımlar

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Toplam	30	30	44,8	43,5	30
Dış para	4,5	4,5	17,3	4,5	4,5

7. *KATMA DEĞER :*

Bu kesimdeki çalışmaların sağlayacağı katma değer Tablo : 285 de verilmiştir.

TABLO : 285 — Katma değer

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Katma değer	38,5	41,0	47,8	54,7	63,5

ELEKTRİK

1. *ANA İLKE VE METOT :*

a. Yurdumuzun hidrolik enerji potansiyeli büyüktür. Kullanılabilir hidrolik potansiyel yılda 53 milyar kwh olarak hesaplanmaktadır. Bu enerjiden bugün pek az yararlanılmaktadır. Bu konuda izlenen ilkeler şunlardır :

(1) Boş yere akıp giden bu büyük enerji kaynağından daha çok yararlanmak,

(2) Elektrik enerjisinden daha çok yararlanmak,

(3) Yurdumuzdaki elektrik tesislerinin daha ekonomik işletilmesini sağlamak,

b. Talep tahminleri geçmişteki eğilimle ekonomideki gelişmeler gözönüne alınarak yapılmıştır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Türkiye'de bugün nüfusun yüzde 30,5 i elektrikten yararlanmaktadır. 67 il merkezinde 420 ilce ve bucakta, 182 köyde elektrik tesisatı vardır. Yurdumuzda iki büyük enterkonnekte sistem, birkaç bölgesel sistem kurulmuştur, geri kalan yerler dizel santralları ile beslenmektedir.

TABLO : 236 — 1961 durumu

	Üretim		Kurulu kapasite	
	Güç MW	Enerji Mil. Kwh.	Güç MW	Enerji Mil. Kwh.
Kuzey Batı Anadolu sistemi	378	1 888	508	2 840
Batı Anadolu sistemi	71	321	200	715
Çukurova sistemi	35	160	51	237
TÜRKİYE TOPLAMI	684	3 050	1 260	4 900

Bu üretim çeşitli birincil enerji kaynakları kullanılarak elde edilmiştir.

TABLO : 287 — Elektrik üretiminin birincil enerji kaynaklarına bölünüşü

(Milyon Kwh.)

	Üretim	Kapasite
HİDROLİK		
Biriktirmeli	1 073	1 374
Akarsu	203	388
TERMİK		
Kömür	1 486	2 700
Akaryakıt	245	420
Ötekiler	43	12
TOPLAM	3 050	4 894

Elektrik iletim ve dağıtımı, 2000 Km. lik yüksek gerilimli hat 3312 Km. lik orta gerilimli hat 10.850 Km. lik alçak gerilimli şebeke ile yapılmaktadır.

Kendi elektriğini üretenlerin dışında kalan elektrik tesisleri, çoğunlu Devlet kesiminee kurulup işletilmektedir. Pek küçük kısmı ise özel kesime aittir.

3. TALEP TAHMİNLERİ :

Geçmiş on yılık dönemde elektrik üretimi, yılda ortalama olarak yüzde 11,6 lık bir artış göstermiştir. Gelecekte bu artışın yüzde 13 olacağı hesaplanmıştır.

TABLO : 288 — Elektrik enerji talep tahminleri

	Kuz. Batı sistemi		Batı sistemi		Çukurova sistemi		Antalya sistemi		Enerji (Milyon Kwh.) Sistem		Toplam	
Yıllar	Güç MW	En.	Güç MW	En.	Güç MW	En.	Güç MW	En.	Güç MW	En.	Güç MW	En.
1962	445	2360	76	353	40	182	22	109	178	546	766	3550
1963	510	2663	90	423	45	207	23	157	187	561	855	4011
1967	800	4200	157	768	100	456	32	192	292	923	1381	6539

Sistemlerdeki artışların daha hızlı olmasının başlıca nedeni sistemlerin beslendikleri alanların yıldan yıla genişlemesidir.

4. *ÜRETİM HEDEFLERİ :*

Tablo 288 de gösterilen ihtiyaçlar, kesintisiz ve en ucuz şekilde karşılanacaktır.

TABLO : 289 — Üretim geliri

(Milyon TL.)

Yıllar	Üretim geliri
1962	568,0
1963	642,0
1967	1 046,0

5. *YATIRIMLAR :*

Elektrik kesiminde yeni santraller, enerji, iletim ve dağıtım hatlarının ve dağıtım şebekelerinin kurulması ve eskilerinin bakım ve genişletilmesi için 4956 milyon TL. lık yatırım yapılacaktır. Yatırımlar Tablo 290 da gösterilmiştir.

Bu plân döneminde yapılacak işlere ilâve olarak yapılacak yeni işler şunlardır :

TABLO : 290 — Yatırımlar

(Milyon TL.)

YATIRIM	TOPLAM		1963		1964		1965		1966		1967	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam
a. Araştırma	—	75,0	—	12,0	—	13,0	—	14,0	—	16,0	—	20,0
b. Bakım	29,5	94,0	4,5	15,0	5,0	16,0	5,5	18,0	6,5	20,0	8,0	25,0
c. Bitmemiş santrallar	57,2	135,0	30,0	77,1	27,2	57,9	—	—	—	—	—	—
Bitmemiş hatlar	122,5	299,5	69,2	165,6	30,3	74,3	12,3	33,0	10,7	26,6	—	—
Bitmemiş şebekeler	21,9	136,8	18,1	101,9	3,8	34,9	—	—	—	—	—	—
d. Yeni işler santrallar	1060,3	2423,6	136,1	233,6	219,7	453,0	268,0	604,5	186,5	534,5	250,0	598,0
Yeni işler hatlar	562,2	1211,8	16,2	36,2	38,8	90,9	93,1	213,6	210,9	442,9	203,2	428,2
Yeni işler şebekeler	51,4	580,0	3,0	35,0	7,3	80,0	11,5	130,0	13,3	150,0	16,3	185,0
TOPLAM	1905,0	4955,7	277,1	676,4	332,1	820,0	390,4	1013,1	427,9	1190,0	477,5	1256,2

a. Fırat Nehri üzerinde 980 M². gücünde ve 4,5 milyar Kwh. yıllık enerji üretim kapasitesinde Keban Hidroelektrik Santralı da dâhil olmak üzere 1900 MW lık hidrolik ve termik santrallar yapılacaktır.

b. Yüksek gerilimli şebekeye plân döneminde 9 bin Km. hat eklenecektir.

c. Enterkonnekte şebeke ve küçük bölge sistemlerine yeniden 530 şehir ve kasaba girecektir.

d. Yeniden pek çok kasaba ve köyler elektriğe kavuşturulacaktır.

6. *DIŞ TİCARET ETKİSİ* :

Elektrik kesiminin yalnız yatırım malı ithalâtı vardır. Bunlar Tablo: 290 da gösterilmiştir.

7. *KATMA DEĞER* :

TABLO : 291 — Katma değer

(Milyon TL.)

	1962	1963	1967
Katma değer	394,0	452,0	740,0

8. *ALINACAK TEDBİRLER* :

a. Elektrik işleri bir elden yönetilecektir. Türkiye Elektrik Kurumu hemen kurulacak, bütün tesisler bu Kuruma bağlanacaktır.

b. Etüd ve proje işleri hızlandırılacak, standart projeler hazırlanacaktır.

c. Elektrikten alınan vergiler basitleştirilecektir.

d. Sistemlere bağlı yerlerde bulunan ve bugün çalıştırılmayan santrallar Türkiye Elektrik Kurumuna verilecektir. Uygun olanlar işletilecek, sistem içinde çalışamıyacak olanlar yeni elektriklendirilecek yerlere aktarılacaktır.

e. İşe başlamadan önce, sistemlere bağlanacak yerlerle bir anlaşma yapılarak, o yer sisteme bağlanır bağlanmaz eski santralların alınıp başka yere götürülme imkânı sağlanacaktır.

f. Elektrik tesislerinde kullanılan gereçler standartlaştırılarak yedek parkı küçültülecektir.

ULAŞTIRMA

GENEL ULAŞTIRMA DURUMU

1. ANA İLKELER :

a. Çeşitli ulaştırma sistemleri arasında seçim yaparken ekonomik hareket için gerekli şartları yerine getirerek artan yolcu, yük ve haber trafiğini karşılamak.

b. Fazla kapasite yaratmamak ve eldeki kapasiteden tam yararlanmak

c. Hizmetleri iyileştirmek, maliyetleri düşürmek.

d. Ulaştırma işlerini ulusal ekonomiye en uygun şekilde yürütmek.

Bugün taşıma sisteminde artık kapasite, haberleşmede ise büyük kapasite darlığı vardır. Yurdumuzdaki ana yol şebekesi potansiyel ihtiyaca yakın bir derecede geliştirilmiş iken bu şebekeyi besleyeci ve daha çok sosyal amaçlı il ve köy yolları ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Karayollarının fiziki standardları memleket şartlarına uygun değildir. Demiryollarımızın yapımı eski tekniğe dayanmaktadır. Bunların yol boylarında ileri işletmeciliğin gerektirdiği düzeltmeler yapılmamıştır. Demiryolları, bundan böyle yurdumuzun şartlarına uygun standard ve teknikle yapılacaktır.

Milli ekonomi hiç gözönüne alınmadan bir tarife sistemi uygulandığından taşıma sistemleri arasında büyük rekabet vardır. Bu durumu önleyecek ve halkı istediği taşıma aracını seçmede serbest bırakacak, aynı zamanda ulusal ekonomiye en yararlı olacak bir tarife politikası uygulanacaktır.

Bu plânda ana ilkeleri belirtilen ulaştırma politikası, taşıma ekonomisinin gerektirdiği envanter, trafik haritası ve maliyet muhasebesi konularında bilgilerimizin gelişmesiyle, plân döneminde daha kesin ve ayrıntılı bir duruma getirilecektir.

Haberleşmede, posta işlerinde, sistemin esnekliğinden ötürü bir sıkıntı yoktur. Telgraf şebekesi de yeterlidir. Telefon şebekesi ise her bakımdan ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Telefon şebekeleri yurdun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilecektir. Radyo istasyonları bütün yurtta iyi bir dinleme sağlayacak şekilde geliştirilecektir. Televizyon konusu teknoloji ve

maliyetlerdeki değişmelere göre ekonomimizi zorlamıyacak şekilde ele alınabilir.

2. *KATMA DEĞER :*

Ulaştırma işlerinin yaratacağı katma değer Tablo : 292 de verilmiştir.

TABLO : 292 — Ulaştırmanın katma değeri

(Milyon TL.)

	1962 (1)	1963 (2)	1967 (3)	Endeks 1962 = 100 (4)
Taşıma	1650,0	1900,7	2659,4	161,1
Limanlar ve iskeleler	47,3	48,4	54,3	114,7
Haberleşme	350,0	369,0	659.0	188,3
Toplam	2047,3	2318,1	3372,7	164,7

3. *YATIRIMLAR :*

Ulaştırma kesiminde yapılacak yatırımlar Tablo : 293 de gösterilmiştir.

TABLO : 293 — Ulaştırma yatırımları

(Milyon TL.)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Yol yatırımları	707,0	702,2	793,6	902,5	1092,7	4198,0
Taşıtlar	158,2	347,8	420,7	686,7	850,1	2463,5
Taşıma toplam	865,2	1050,0	1214,3	1589,2	1942,8	6661,5
Limanlar ve iskeleler	150,6	60,3	38,3	16,8	28,3	294,3
Hava alanları	27,7	22,3	22,3	22,2	22,2	116,7
Haberleşme	237,5	211,8	202,2	190,0	165,4	1006,9
Radyo	17,0	11,5	5,2	33,7	12,6	80,0
Toplam	1298,0	1355,9	1482,3	1851,9	2171,0	8159,4

TAŞIMA

1. *ANA İLKELER - METOT VE HEDEFLER :*

a. *Ana ilkeler :*

(1) Bugün çok karışık ve sahipsiz bir durumda olan taşıma politikasını tek bir elden yönetmek

(2) Taşıma işlerini ekonomik kurallara uygun ve ekonomik sınırlar içinde uygulamak üzere

(a) Uzak taşımaları demiryolu ve denizyoluyla yapmak.

(b) Karayolu, demiryolu ve denizyolu taşımalarını besleyici ve tamamlayıcı kısa mesafe taşıt örgütü kurmak.

(3) Bütün taşıma sistemlerini aynı şart ve yükümlere bağlamak.

b. *Metot :*

(1) Plân dönemi içinde taşımaların göstereceği gelişme son on yıllık eğilime ve ekonomide beklenen değişmelere bakılarak tahmin edilmiştir. Buna göre yolcu taşıma yılda yüzde 7,7 yük taşıma ise yüzde 8,8 bir oranla artacaktır.

(2) Toplam artışın çeşitli taşıma sistemlerine bölünüşünde, taşıma sistemlerinin ayrı ayrı eğilimleri kadar taşıma ihtiyacının ekonomik sınırlar içinde karşılanması gereği de hesaba katılmıştır.

(3) Şimdiye kadar pek dağınık ve düzensiz bir şekilde yürütülmüş olan taşıma işlerinin, taşıma ekonomisinin ilkelerine göre düzenleneceği kabul edilmiştir. Her taşıma sisteminin toplam taşımadaki payı, sistemler arasında yüküm eşitliğinin gerçekleştirileceği varsayımına göre tahmin edilmiştir. Burada sistemlerin ekonomik üstünlükleri ve kapasite durumları da gözönünde tutulmuştur.

c. *Hedefler :*

(1) Bir yandan ulusal ekonomik gelişmenin gerektirdiği yük taşımalarını hiçbir tıkanıklığa meydan vermeden karşılamak, öte yandan daha güvenli, rahat ve ekonomik yolculuk imkânlarını sağlamak,

(2) Sistemler arası sistem için yıkıcı rekabete son vererek taşıtları toplum ve ulusal ekonomi yararına uygun olarak kullanmak,

(3) Ekonomik ölçülere göre ihtiyaçların üstünde sayılabilecek geometrik standardlardan sakınmak, bir yandan Devlet yolları şebekesini tamamlamaya çalışırken, il ve köy yollarına önem vererek, kısa bir sürede köy ve kasabaları yola kavuşturmak,

(4) Demiryollarımızın iktisadi olarak çalışabileceği ortamı hazırlamak, bu taşıtları, ekonomiye yük olmamaları için yalnız iktisadi olan hatlarda işletmek,

(5) Daha modern ve genç teknelerle dış ticaret mallarımızın en az yarısını taşımak, uluslararası sularda yabancı bandıralı gemilerle rekabet edebilir bir deniz ticaret filosu yaratmak,

(6) Hava alanlarının güvenlik araçlarını artırmak, yakın dış ülkelere verimli hava ulaştırması sağlamak.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Taşıma kesiminde Devlet ile özel teşebbüs birlikte iş görmektedir. Kara yolunda küçük özel teşebbüsler demiryolu ve hava yolunda yalnız Devlet, deniz yolunda ise hem Devlet, hem de özel teşebbüs çalışmaktadır.

a. Son on yıl içinde taşıma hizmetleri büyük değişikliklere uğramıştır. En büyük artış karayolu ulaştırmasında olmuştur. Öyleki 1950 yılında toplam taşımalarda karayollarının payı, yolcu ve yük taşıma sırasıyla yüzde 46 ve yüzde 17 iken bu oranlar 1960 da yüzde 67 ve yüzde 37 ye yükselmiştir. Bugünkü durumuyla karayolu taşımaları ekonomik sınırları aşmış bulunmaktadır.

TABLO : 294 — Trafik durumu

Taşıma sistemi	Yolcu taşıma Milyon yolcu, X Km. (1)	Yük taşıma Milyon Ton X Km. (2)
Karayolu	11 727	3 927
Demiryolu	3 810	3 710
Denizyolu		
— Kabotaj hattı	465 (*)	1 600
— Dış hatlar (**)		13 200
Havayolu	152	15
Toplam	16 154	22 452

(*) Dış hatlar yolcu taşıma bunun içindedir.
(**) Dış ticaretimizin gerektirdiği yük taşımalar alınmıştır.

b. Bugünkü sabit tesislerimiz :

Karayolu toplam	Km.		48 172
Devlet yolu	»	23 969 (***)	—
İl ve köy yolları	»	24 203	—
Demiryolu toplam	»		9 301
Hat uzunluğu	»	7 881	—
Çift ve İkincil hatlar	»	1 420	—

c. Taşıma kesiminde kapasite imkân nispetinde hem taşıtlar hem de yollar bakımından hesap edilmiştir.

(1) Yollar bakımından kapasite :

Karayolu : (a) 70 642 606 000 Yolcu - Km.
(b) 33 096 260 000 Ton - Km.

Demiryolu : 73 000 000 000 Hamton - Km.

(2) Taşıtlar bakımından kapasite :

Karayolu : (a) 14 662 860 000 Yolcu - Km.
(b) 9 337 200 000 Ton - Km.

Demiryolu : 13 860 000 000 Birim - Km.

Denizyolu : (a) 2 418 293 280 Yolcu - Km.
(b) 9 131 000 000 Ton - Km. (Kabotaj)
(c) 40 410 709 240 Ton - Km. (Dış)

Havayolu : (a) 721 751 000 Yolcu - Km.
(b) 2 137 000 Ton - Km.

3. *TALEP :*

a. Toplam taşıma talebinin tahmini daha önce belirtilen ölçülere göre yapılmıştır. Çeşitli taşıma kolaylıklarına olacak taleplerin tahmininde son on yıllık eğilime bakılmamıştır. Özellikle karayolu ve demiryolu tahminlerinde karayolunu ekonomik sınırlar içinde geliştirecek bazı tedbirlerin alınacağı kabul edilmiştir.

b. Deniz yoluyla dış hatlarda taşıma yurt içi taşımalardan ayrılmıştır. Eldeki bilgiler yalnız dış ticaretimizle ilgili dış taşımaların tahminine yeterlidir.

(***) Her mevsim geçit veren yollardır. Yalnız her mevsim geçit sağlanabilmesi için bazı kesimlerde kar yığılmalarının önlenmesi gerekir. Bu iş gerekli her yolda yapılmamaktadır.

TABLO : 295 — Yolcu taşıma tahminleri

(Milyon yolcu X Km.)

Yıllar	Karayolu	İndeks	Demiryolu	İndeks	Denizyolu	İndeks	Havayolu	İndeks	Toplam	İndeks
1962	12 590,9	100,0	4 166,5	100,0	470,0	100,0	169,9	100,0	17 397,3	100,0
1963	13 463,9	106,9	4 605,6	110,5	477,0	101,4	190,4	112,0	18 736,9	107,7
1967	17 489,4	138,9	6 912,8	165,9	510,0	108,5	300,0	176,5	25 212,2	144,9

TABLO : 296 — Yük taşıma

(Milyon ton Km.)

Yıllar	Karayolu	İndeks	Demiryolu	İndeks	Denizyolu	İndeks	Toplam	İndeks
1962	4 319,8	100,0	4 091,9	100,0	1 680,0	100,0	10 051,17	100,0
1963	4 751,8	110,0	5 076,1	125,2	1 764,0	105,0	11 591,9	115,3
1967	6 957,1	161,0	7 147,9	176,4	2 144,1	127,6	16 249,1	161,6

4. *YATIRIMLAR :*

TABLO : 297 — Yol yatırımları (1) Demiryolu yatırımları

	1963		1964		1965		1966		1967		Genel toplam	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam
Bakım ve yatırımları	30,0	100,2	30,0	120,4	28,0	150,6	33,0	251,4	37,0	283,4	158,0	906,0
Bitmemiş işler	8,0	42,8	10,6	18,8	9,6	18,9	13,0	6,7	—	—	28,2	87,2
Yeni işler	—	16,5	13,9	23,0	13,5	54,0	15,1	73,7	—	229,5	86,6	396,7
TOPLAM	38,0	159,5	54,5	162,2	51,1	223,5	61,1	331,8	37,0	512,9	272,8	1389,9

(2) Karayolu yol yatırımları

	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
Araştırma yatırımları	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	100,0
Bakım yatırımları	87,9	135,7	158,7	150,8	165,8	693.9
Bitmemiş işler	131,4	23,0	23,1	—	—	177,5
Büyük onarım	21,3	23,9	24,4	34,1	39,1	142,8
Yeni işler	286,9	337,4	343,9	365,8	354,9	1693,9
TOPLAM	547,5	540,0	570,1	570.7	579,8	2808.1

(3) Karayolları ve demiryolları yol yatırımları

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967	Genel toplam
Demiryolu	159,5	162,2	223,5	331,8	512,9	1 389,9
Karayolu	547,5	540,0	570,1	570,7	579,8	2 808,1
TOPLAM	707,0	702,2	793,6	902,5	1 092,7	4 198,0

TABLO : 298 — Taşıt yatırımları

(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
Karayolu	50,0	200,0	220,0	467,2	546,2	1 483,4 (*)
Demiryolu	77,6	105,8	129,9	149,5	213,9	676,7
Denizyolu	30,6	42,0	70,8	70,0	90,0	303,4
Havayolu	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	158,2	347,8	420,7	686,7	850,1	2 463,5

(*) Yurdun karayolu taşıt ihtiyacı 2 milyar 678,8 milyon TL. sıdır. Gelişme masrafları ve yatırımlar içinde projeye girmiş taşıtlar bulunduğundan burada yalnız 1 milyar 584,4 milyon TL. lık kısmı gösterilmiştir.

5. KATMA DEĞER :

TABLO : 299 — Taşıma kesimi katma değeri

(Milyon TL.)

Yıllar	Karayolu	İndeks	Demiryolu	İndeks	Denizyolu (Kabotaj)	İndeks	Denizyolu (Dış)	İndeks	Havayolu	İndeks	Toplam	İndeks
1962	977,9	100,0	348,9	100,0	— 3,7	100,0	286,6	100,0	40,3	100,0	1 650,0	100,0
1963	1 060,6	108,4	437,7	125,4	— 2,4	135,1	359,7	125,5	45,1	111,9	1 900,7	115,1
1967	1 466,2	149,9	615,9	176,5	0,3	208,1	503,9	175,9	71,1	176,4	2 659,4	161,1

c. Havayolu ile yük taşıması toplam taşımalar içinde çok önemsiz olduğundan inceleme dışı bırakılmıştır.

6. *TEDBİRLER :*

a. Bütün kesimde işler bir elden yürütülecektir.

(1) Ulaştırma Bakanlığı, taşıma şebekesinin kuruluş prensiplerini ve tarife konularını içine alan taşıma politikasını yürütecek bir duruma getirilecektir.

(2) Yol ağının kurulmasında, işletmede ve tarifede tutarlı bir ulaştırma politikasının tesbitini yapacak ve tatbikını takip edecek bir Bakanlıklararası Yüksek Ulaştırma Kurulu kurulacaktır.

b. Taşıma kesimi taşıma ekonomisi kurallarına uygun bir şekilde yürütülecektir. Demiryolu taşıması uzun mesafede ve yüksek trafik yoğunluğunun bulunduğu hatlarda verimli olmaktadır. Uzak mesafelerde ve trafik yoğunluğu yüksek olan hatlarda daha çok demiryolu taşımasını teşvik edici şartlar hazırlanacaktır. Demiryolu işletmeciliğinde iktisadilik ve verimliliği arttırıcı tedbirler alınacaktır. Ayrıca taşıma sistemleri arasında mallara göre de ayırım yapılacaktır.

c. (1) Karayollarından yararlananların karayolu şebekesinin bakım giderleri ile amortismanına makul bir nispette katılmaları prensip olarak benimsenecektir.

(2) Taşıma politikasında ahenkli bir vergi düzeni sağlanacaktır.

d. Gerek demiryollarında ve gerekse karayollarında yollar yurdun ihtiyaçlarına uygun olarak ve yeni gelişmelerden yararlanarak yapılacaktır.

(1) Şimdiyedek özellikle karayolu yapımında yaratılacak kapasitenin trafiği artırması beklenmiştir. Bunun doğru olmadığı sonuçlarıyla ortadadır. Bundan sonra yatırımlar talebin gelişmesine uygun yönde ve standardda yapılacaktır.

(2) Bugünkü karayollarımızın fiziki standardları kötü, geometrik standarları ise ihtiyaçtan yüksektir. Bundan böyle fiziki standardlar yükseltilecek, geometrik standardlar da yurt ihtiyaçlarına göre tâyin edilecektir.

(3) Bir başka yere yolla bağlanmamış kasabalar verimli trafik yoğunluğu bulunsun bulunmasın yola kavuşturulacaktır.

(4) Demiryolu yapımından sadece yapım bakımından ekonomik olma özelliği gözönünde tutulmayacak, işletmenin iktisadiliği de araştırılacaktır.

(5) Demiryolunda teknige uygun varyant düzeltmeleriyle standardlar yükseltilecektir.

(6) Yapımcı kuruluşlar yapım programlarının hazırlanmasında ve bunların gerçekleştirilmesinde işletmeci kuruluşların ihtiyaçlarını gözönünde tutacaklardır.

(7) İl - köy ve orman yolları yapımı önümüzdeki programın ağırlık noktasıdır. İl özel idareleri il yollarının yapımına uygun bir şekilde iştirak edeceklerdir.

Bu yolların yapımı Karayolları Genel Müdürlüğünde toplanacaktır. Orman yollarının da Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yapılması konusu incelenecektir. Bu takdirde Orman İdaresi bu yolların masraflarını karşılayacaktır.

(8) Bütün taşıma sistemlerinde araştırmalara özellikle trafik incelemelerine hız verilecektir.

(9) Turizmin gelişmesine imkân verecek karayollarının yapılmasına öncelik verilecektir.

e. Karayolu taşımalarını düzenleyen yönetmelik, tüzük ve yasaları uygulamakla sorumlu kuruluşlar çok çeşitlidir. Bu yüzden karayolu taşımaları memleket ekonomisi yararına işlememektedir. Gerek bugünkü hükümleri daha etkin bir şekilde uygulamak, gerekse plânı gerektirdiği karayolu politikasını izlemek üzere bir Karayolu Taşıma İdaresi kurulacaktır.

f. Bölgelere ve mevsimlere göre olan dalgalanmaları küçük kapasitelerle karşılayabilmek için işletme tedbirleri alınacak ve uygulanacaktır.

g. Kamu taşıma kurumlarına tarifelerin tesbiti tarife anlaşmaları yapılması, indirimler v. s. konularda tam yetki tanınacaktır. Bunların bağlı olduğu bakanlıklar yalnız genel politikayı tesbit edecektir.

h. Karayolu taşıtları standardlaştırılacak ve yedek parça çeşitliliği azaltılacaktır. Yüksek güçlü taşıtlar yalnız kamyon ve otobüs kullanılacak, binekler küçük güçlü halk tipi taşıtlar olacaktır.

LİMANLAR VE İSKELELER

Bugünkü limanlardan yalnız büyük limanlar incelenmiştir. Bunlar Haydarpaşa, Derince, Mersin, İskenderun, Samsun, İstanbul, İzmir, Trabzon limanlarıdır. İlk beş liman TCDD. son üç liman Denizcilik Bankasınca işletilmektedir. Bu limanların seçilmesindeki nedenler şunlardır.

Bu limanlar toplam yükleme - boşaltma hacminin yüzde 62,6 sını karşılamaktadır.

Arka bölgeleri bütün yurdu kapsamaktadır.

Bütün ithalât ve ihracat bu limanlardan yapılmaktadır.

1. BUGÜNKÜ DURUM :

a. İncelenen limanların 1960 yılı yükleme boşaltma sonuçları aşağıdadır.

TABLO : 300 — 1960 yılı yükleme boşaltma sonuçları

(Bin ton)

Limanlar	1960 (1)	1950 - 1960 ortalaması (*) (2)
İstanbul	1 800	1 926
Haydarpaşa	825	863
İzmir	674	734
Samsun	376	346
Mersin	387	353
Derince	338	297
İskenderun	1 255	1 152
Trabzon	170	144
TOPLAM	5 825	5 815

b. Limanların kapasiteleri, tesisler ve donatım kadar çalışan vardiye sayısına da bağlıdır. Limanlarda her biri 8 saat olmak üzere 3 vardiya ile çalışılabilir. İkinci ve üçüncü vardiyaların verimi genel olarak birinci vardiyanın veriminden düşüktür. Tablo : 301 de 8 saatlik bir vardiyaya göre yıllık kapasiteler görülmektedir.

TABLO : 301 — Limanların yıllık kapasiteleri (1962)

(Bin ton)

İstanbul	2 190
Haydarpaşa	2 310
İzmir	1 095
Samsun	996
Mersin	1 104
Derince	952
İskenderun	2 205
Trabzon	548
TOPLAM	11 400

2. TALEP :

İthalât - ihracat hacmi ve kabotaj yük taşıma eğilimine göre bulunan talep Tablo : 302 de görülmektedir.

TABLO : 302 — Talep

	1962		1963		1967	
	Bin ton (1)	İn. (2)	Bin ton (3)	İn. (4)	Bin ton (5)	İn. (6)
İstanbul	2251	100	2280	101,2	2556	113,5
Haydarpaşa	1006	100	1019	101,2	1143	113,6
İzmir	855	100	866	101,2	971	113,5
Samsun	400	100	406	101,5	455	113,7
Mersin	411	100	416	101,2	468	113,8
Derince	346	100	351	101,9	393	113,5
İskenderun	1342	100	1359	101,2	1524	113,5
Trabzon	162	100	164	101,2	184	113,5
TOPLAM	6773	100	6861	101,2	7694	113,5

3. YATIRIMLAR :

Kapasite ve talep tablolarından anlaşıldığı gibi limanlarda kapasite artırıcı yatırımlara ihtiyaç yoktur. Her ne kadar İstanbul limanında bir kapa-

(*) İstanbul, İzmir, Trabzon limanları için verilen rakamlar 1953 - 1960 ortalamalarıdır.

site eksikliği görülüyorsa da, bu Haydarpaşa limanında karşılanabilir. Kaldı ki, bu kapasiteler bir vardiyaya göre hesaplanmıştır.

Bununla birlikte aşağıdaki yatırımların yapılması gerekir.

TABLO : 303 — Liman ve iskele yatırımları

(Milyon TL.)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Bitmemiş işler	113,2	27,3	15,0	—	—	155,5
Donatım yatırımları	5,2	6,6	6,5	7,2	17,2	42,7
Yeni işler :						
a) Barınak iskeleleri	30,2	24,4	14,8	8,6	10,1	88,1
b) Turizm için küçük iskeleler	2,0	2,0	2,0	1,0	1,0	8,0
TOPLAM	150,6	60,3	38,3	16,8	28,3	294,3

4. KATMA DEĞER :

Limanların toplam katma değerleri Tablo : 304 dedir.

TABLO : 304 — Katma değer

(Milyon TL.)

	Katma değer (1)	İndeks (2)
1962 yılı	47,3	100,0
1963 »	48,4	102,3
1967 »	54,3	114,7

5. TEDBİRLER :

a. Limanlar tek elde toplanacaktır.

b. İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilecek mallarda daha çok Haydarpaşa limanının kullanılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

c. Serbest bölge veya limanlar.

Transit ticaretinin gelişmesinde mühim rolü olan serbest bölge veya liman konusu üzerinde durularak müsait liman şehirlerimizde tesisine matuf çalışmalar yapılmalıdır.

HAVA ALANLARI

1. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Son zamanlara kadar Hava Ulaştırması çeşitli özellikte 29 hava alanı üzerinde yapılmaktadır. 1962 yılında bazı değişikliklerle, çalışan hava alanları sayısı 26 ya indirilmiştir. Bu hava alanlarının bazıları askeridir. 2 hava alanı uluslararası trafiğe açıktır.

1962 yılında trafiğe açık hava alanlarının 1960 yılı uçuş sonuçları ve kapasiteleri Tablo : 305 de verilmiştir.

TABLO : 305 — Hava alanlarının durumu (*)

Uçaklar	Elverişli hava alanı (1)	Çalışan hava alanı (2)	Fiili kapasite (3)	Çalışılan günlere göre kapasite (4)	Kullanma oranı (5)
DC-3	24	24	22752	245877	% 9,25
F-27	16	7	6411	228448	% 2,8
Viscount	10	5	5374	146942	% 3,65
DC-7	3	2	2664	74460	% 3,57
Caravelle	3	2	2226	74460	% 2,98
Boeing 707	3	2	2408	74460	% 3,23

2. *TALEP :*

Hava trafiği plân döneminde yıllık yüzde 15,4 bir hızla artacaktır. Bu artış karşısında bile alanlardaki artık kapasitenin plân döneminde de sürüp gideceği görülmektedir.

3. *YATIRIMLAR :*

Alanların kapasitesi ihtiyaçtan fazladır. Yeni kapasite yaratıcı yatırımlara ihtiyaç yoktur. Ancak başlanmış işler tamamlanacak ve gerekli donatım yatırımları yapılacaktır.

(*) Yalova ve Kayseri hava alanları dâhil değildir.

TABLO : 306 — Hava alanları yatırımları

(Milyon TL.)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Bitmemiş işler	5,4	—	—	—	—	5,4
Yeni yatırımlar	22,28	22,28	22,28	22,28	22,28	111,4
TOPLAM	27,68	22,28	22,28	22,28	22,28	116,8

Hepsi de Devletçe yapılacak olan bu yatırımların 70 milyon TL. lık yatırım malı ithaline ihtiyacı vardır.

4. *TEDBİRLER :*

a. Hava alanlarını yapan ve işleten birbirinden ayrı iki kurum olan Hava Alanları ve Akaryakıt Tesisleri İnşaat Reisliği ve Devlet Hava Meydanları İşletme Genel Müdürlüğü arasında personel fazlalığını ve teşkilât şişkinliğini önleyecek şekilde işbirliği yapılacaktır.

b. Sivil ve askeri iki hava alanı bulunan yerlerde, trafiğe elverişliliği de gözönünde tutularak, bunlardan biri hava ulaştırması için seçilecek ve kullanılacaktır. Bakım ve geliştirme harcamaları yalnız bu seçilen alana yapılacaktır. (Askeri zaruretler bu hükmün dışındadır.)

c. Hava alanlarının güvenlik donatımı arattırılacaktır.

HABERLEŞME

1. ANA İLKELER VE METOT :

a. Haberleşme kesiminin yatırım yönünden en önemli dalı telefon işletmesidir. Telgraf ve posta işletmeciliği çalışma usûllerinin aksaklığı dışında bir tıkanıklık göstermemektedir.

b. Posta ve telgraf işletmeleri kapasitelerinde talep artışlarını karşılayacak bir esneklik bulunduğundan ayrıca ele alınmamışlardır.

c. Bu iki işletmede haberleşmenin çabuk, güvenilir ve niteli olmasını sağlayıcı yatırımlar düşünülmüştür.

d. Telefon ihtiyacı geçmişteki eğilime ve birikmiş talebe göre hesaplanmıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

a. Haberleşme trafiği :

Haberleşme işleri yalnız Devlet kesiminde yürütülmektedir.

(1) Posta İşletmesi

1960 yılı posta işletmesi sonuçları aşağıdadır.

TABLO : 307 — 1960 yılı posta işletmesi sonuçları

Bin tane

Yurtiçi mektup postası	227 723
Yurtdışı » »	16 668
Adli bildirimler	50 278
Paket postası	3 436
Havale	10 670
Ödemeli	471

(2) Telgraf İşletmesi

TABLO : 308 — 1960 yılı Telgraf İşletmesi sonuçları

(Bin tane)

Toplam	Yurtiçi telgraf	Yurtdışı telgraf		
		Gelen	Giden	Toplam
10 737	9 908	403	426	829

(3) Telefon İşletmesi

TABLO : 309 — 1960 yılı telefon trafiği

Şehiriçi Bin tane	Şehirler arası Bin tane	Uluslararası Gelen Dakika	Uluslararası Çıkan Dakika	Uluslararası Toplam Dakika	Abone sayısı Tane
268233	12551	345000	632000	977000	183000

b. Kapasite :

(1) Posta İşletmesi

Posta işletmesi kapasite bakımından bütün ihtiyacı karşılayacak durumdadır.

(2) Telgraf İşletmesi

Telgraf işletmeciliği bakımından yalnız fiziki kapasite verilebilmektedir.

TABLO : 310 — Telgraf hatları uzunluğu

Genel yol baraj (Km.)	Tek demir yol (Km.)	Zamandaş yol (Km.)	Toplam (2+3) (Km.)	Kuranportör kanalı (Km.)	Telgraf hatları Top. Uz. (4+5) Km.	Kuranportör kanal sayısı Aded
32700	36102	28194	64206	1129,2	37738	326

(3) Telefon İşletmesi

TABLO : 311 — Telefon kapasitesi (1960)

(Aded)

Santral kapasiteleri Otomatik	Yarı otomatik	Manyetolu	Toplam	Şebeke kapasitesi
152100	6 600	41 488	200 188	287 000

TABLO : 312 — Telefon çevrimleri uzunluğu (1960)

Bakır çevrim Km. (1)	Demir çevrim Km. (2)	Toplam (1+2) Km. (3)	Kuranportör kanalı Km. (4)	Telefon çevrimler (3+4) Km. (5)	Kuranportör kanalı Aded (6)
28030	9595	37625	152344	189969	431

3. TALEP :

Haberleşme bakımından önemli olan ve tıkanıklık gösteren telefon işletmeciliğidir. Tablo : 313 de telefon talebi ve talep karşılama tahminleri görülmektedir.

TABLO : 313 — Santral talebi ve karşılama durumu

(Bin tane)

Yıllar/Talep ve arz (1)	Santral kapasitesi (2)	İndeks (3)	Şebeke kapasitesi (4)	İndeks (5)	Çalışan abone (6)	İndeks (7)	Bekleyen abone (8)	İndeks (9)
1962	215	100,0	310	100,0	192	100,0	183	100,0
1963	278	129,3	419	135,1	197	102,6	191	104,8
1967	508	236,2	672	211,9	400	208,3	100	54,6

4. YATIRIMLAR :

a. Haberleşme kesiminde beş yılda yapılacak yatırım tutarı Tablo : 314 de gösterilmiştir. Bu yatırımlarla yeniden 421 yer şebekeye bağlanacak, şehir içi şebekesi olan 547 yerde şebekeler düzeltilecek ve yeniden 100 yerde şehir içi şebekesi kurulacaktır.

TABLO : 314 — Yatırımlar

(Milyon TL.)

Yıllar	Dış	Toplam
1963	165	237,5
1964	147	211,8
1965	142	202,2
1966	114	190,0
1967	83	165,4
Toplam	651	1 006,9

b. Haberleşme kesiminde yatırımlar otofinansman yoluyla yapılacaktır.

5. KATMA DEĞER :

Haberleşme kesiminin yarattığı katma değer Tablo : 315 de görülmektedir.

TABLO : 315 — Katma değer

(Milyon TL.)

Yıllar	Katma değer
1962	350
1963	369
1964	451
1965	523
1966	571
1967	659

6. *TEDBİRLER*:

a. Yeni telefon abonelerinden tesis masraflarına karşılık olmak üzere bir ilk bedel alınacaktır.

b. Şehir içi konuşmalara çift terimli tarife uygulanacaktır.

c. Kişiler arasında telefon aktarılmasına son verilecek, çeşitli sebeplerle telefon aboneliğinden çıkanlar telefonlarını PTT İdaresine geri vereceklerdir.

d. Zorunlu bir sebep olmadıkça ekonomik olmayan yeni şubeler açılmasından kaçınılacak, iş hacminin az olduğu yerlerde ihtiyaçlar acenteler veya bayiliklerle karşılanacaktır.

RADYO

1. *ANA İLKELER VE METOT :*

Radyo eğitim ve ulusal bütünlüğün sağlanması konusunda etkili bir araçtır. Radyo istasyonlarının kurulması bir toplumsal ihtiyacın karşılanması yönünden ele alınmıştır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

Bugünkü radyo istasyonları Tablo : 316 da gösterilmiştir.

TABLO : 316 — Bugünkü radyo istasyonları

Yeri	Gücü Kw	Tipi
Ankara	2X120	Uzun Dalga Memleket Radyosu
İstanbul	150	Orta Dalga Bölge Radyosu
İstanbul	2	» » İl Radyosu
Ankara	2	» » » »
İzmir	2	» » » »
Adana	2	» » » »
Antalya	2	» » » »
Gaziantep	2	» » » »
Kars	2	» » » »
Erzurum	1	Kısa Dalga » »
Ankara	100	Kısa Dalga Dış Yayın Radyosu
Ankara	20	» » » » »

Ayrıca Van ve İzmir'de Toprak Mahsulleri Ofisinden alınan 300 W. lık kısa dalga verici istasyonu bulunmaktadır. İzmir verici İl Radyosunun programını yayınlamaktadır. Diyarbakır ve İskenderun'da T. M. Ofisinin çalıştırdığı 300 W. lık kısa dalga vericilerinden günün muayyen saatlerinde radyo yayını yapılmaktadır. Yurtta mevcut radyo alıcılarının sayısı 1 426 500 dür.

3. *YATIRIMLAR :*

Türkiye radyolarının yayınları yurdun her yerinden ve yurt dışından dinlenememektedir. Yurdun her yerinden ve yurt dışına iyi bir dinleme sağlamak için, çeşitli bölgelerde 100 Kw. veya daha fazla güçte 4 veya 5 yeni verici istasyonun daha kurulması gerekmektedir. Bu gaye ile plân döneminde 80 milyon TL. lık yatırım yapılacaktır.

HİZMETLER

KAMU HİZMETLERİ

1. *ANA İLKELER VE METOT :*

Hızlı ve dengeli bir kalkınma için iktisadi konular yanında kamu hizmetlerinin de ayrıca ele alınması gerekmektedir. Sosyal gruplar ve bölgelere göre bugünkü dengesizliklerin giderilmesi ve sosyal refahın yükseltilmesi için kamu hizmetleri yatırımları eldeki kaynaklara ve bunların dağıtılması da en uygun bir öncelik sırasına göre yapılacaktır.

Kamu hizmetlerinin geliştirilmesi Kalkınma Planının amaçlarından biridir. Bu konuda gözönünde tutulacak başlıca ilkeler şunlardır :

a. Halka götürülecek hizmetlerin seviyesi yükseltilecektir.

b. Yurttaşların kamu hizmetlerinden yararlanmalarında fırsat eşitliğine öncelik verilecektir. Böylece sosyal adalet ilkeleri gerçekleşmiş olacaktır.

c. Çeşitli hizmetlerin bölgeler arasında dağılımındaki dengesizlikler düzeltilecektir.

d. Çok dağınık ve küçük birimler halinde olan köy topluluklarının hizmetlerden en verimli şekilde yararlanabilmesi için hizmet dağılımı yerleşme birimlerinin gelişmesini sağlayacak şekilde düzenlenecektir.

e. Halkın hizmetlere gönüllü katılma isteği teşvik edilecek ve değerlendirilecektir.

f. Kamu kurumları ile halkın temas ve işbirliğinin gelişmesi ve daha verimli duruma gelmesi sağlanacaktır.

2. *KAMU HİZMETLERİNİN GENEL OLARAK BUGÜNKÜ DURUMU :*

Bugün Türkiye'de kamu hizmetlerinde, hizmetin niteliği yönünden yetersizlik ve dağılışı yönünden de büyük dengesizlikler görülmektedir.

a. Çeşitli ekonomik, sosyal, ulaştırma ve belediye hizmetleri bakımından illerin durumunu gösteren birleşik bir endeks yapılmıştır. Türkiye ortalaması 100 kabul edildiğinde 67 il bu ortalamaya göre 18 ile 258 indeks değerleri arasında dağılmaktadır. Bu durum, hizmetlerin dağılışı bakımından bugünkü büyük dengesizlikleri açıkça göstermektedir. Endeks değerleri Türkiye ortalamasının üstünde olan illerin bölgelere dağılışı Tablo: 317 de görülmektedir.

TABLO : 317 — Endeks değerleri Türkiye ortalamasının üstünde olan illerin nüfusları ve bölge ve Türkiye nüfusuna oranları

(Milyon olarak)

İllerin bulunduğu bölge	Bölge nüfusu (1)	Bölgede Türkiye ortalamasının üstünde olan illerin nüfusu (2)	Bölge nüfusuna oranı % (2) : (1) (3)	Türkiye nüfusuna oranı % (4) : (1) (4)
Marmara	5,2	2,2	42,6	8,0
Ege	2,9	1,1	36,5	3,8
Karadeniz	5,6	0,6	10,1	2,0
Akdeniz	2,9	1,2	41,7	4,3
İç Anadolu	6,4	1,7	26,7	6,1
Doğu Anadolu	3,0	0	0	0
Güney Doğu Anadolu	1,7	0	0	0
Türkiye toplamı	27,7	6,8	24,3	24,3

b. Hizmetlerin dağılışında etkisi olan unsurlardan biri de yerleşme birimlerinin çok dağınık olmasıdır. Bu dağınıklık hem Türkiye ölçüsünde, hem de yerleşme birimlerinin geliştirilmesiyle birlikte düşünülmelidir. Yapılan son çalışmalarda, küçük yerleşme birimleri sayısında önemli bir artış olduğu görülmüştür. Bu durum hizmetlerin ve hizmetlerle ilgili yapıların bütün bu birimlere götürülmesi için katlanılması gerekli maliyeti imkân sınırlarının ötesine çıkarmaktadır. Bu ise, sosyal adalet ilkelerine uygun, niteliği yüksek ve yerleşme birimlerini birleştirici bir hizmet dağılışını gerektirmektedir.

c. Bu konuda önemli başka bir mesele de yerleşmenin sürekli olmayışı sebebiyle yerleşme noktalarının devamlı değişikliklere uğramasıdır. Duruma açıklık ve süreklilik getirecek bir politikanın güdülmesi gerekmektedir.

d. Hizmetlerden faydalanmada imkânları olanların harcamalara katılması sağlanamamaktadır.

e. Kamu hizmetleriyle ilgili tesislerin bakımında büyük bir ihmal görülmektedir. Her bakımdan önemli israflara sebep olan bu durumun önlenmesi şarttır.

KAMU HİZMETLERİNİN BÖLÜMLERİ

Çeşitli kamu hizmetleri aşağıdaki alt bölümlerde incelenmiştir.

1. EĞİTİM :

Eğitim konusu, niteliği yüksek işgücü yetiştirme ve istihdam meselesi ile birlikte «İnsan Gücü, İstihdam ve Eğitim» bölümünde ele alınmıştır.

2. TOPLUM KALKINMASI :

Köylere götürülen hizmetlerin ve ilgili köylerde yapılacak yatırımların köy kalkınmasını bir bütün olarak ele alan toplum kalkınması programları çerçevesi içinde yürütülmesi konusu «Toplum Kalkınması» bölümünde ele alınmıştır.

3. SAĞLIK :

a. Ana ilkeler ve metot :

(1) Sağlık programında ana ilke halkın sağlık seviyesini yükseltmektir. Bu amaçla Plânda halk sağlığı (Koruyucu hekimlik) hizmetlerinin geliştirilmesine öncelik verilmiştir. Bu hizmetler çevre sağlığı şartlarının düzeltilmesi, halkın sağlık konusunda eğitilmesi, bulaşıcı hastalıkların yok edilmesi, beslenme şartlarının geliştirilmesi ve nüfus plânlaması gibi konulardır. Tedavi hekimliği hizmetleri ise koruyucu hekimlik çalışmalarını tamamlayan bir unsur olarak ve bu ölçüde ele alınmıştır. Hasta bakımı hizmetlerinde az sayıda nüfusun faydalandığı ve pahalı bir hizmet olan hastanecilik yerine, evde ve ayakta tedaviyi sağlayan ve küçük topluluklara kadar yayılan bir sağlık teşkilâtının kurulmasına öncelik verilmiştir.

(2) Sağlık personelinin sayıca yetersiz oluşu, sağlık hedeflerine ancak uzun sürede ulaşılmasına imkân vermektedir. Bu sebeple sağlık plânı bugün mevcut ve ilerde yetiştirilecek olan personeli çeşitli hizmetlerde en verimli şekilde kullanan ve hedeflere 15 yılda ulaşan programlar halinde düzenlenmiştir. Bu programların yürütülmesi için gerekli sağlık personeli sayısı ve yatırım miktarı, her programın birim kuruluşu için tesbit edilmiş olan standardlara dayanılarak hesaplanmıştır.

b. *Durum :*

(1) HASTALIKLAR :

En çok ölüme sebep olan hastalık kalb hastalıkları, çeşitli çocuk hastalıkları, tüberküloz ve başka bulaşıcı hastalıklardır. Bazı bölgelerde trahom, cüzam ve kancalı kurt yaygın bir durumdadır. Sıtma hemen hemen yok edilmiş gibidir.

(2) HALK SAĞLIĞI HİZMETLERİ :

Halk sağlığı şartlarının ve hizmetlerinin bugünkü seviyesi düşüktür. Bu seviye bölgeler arasında büyük farklılaşmalar göstermektedir. Ayrıca bu hizmetlerin görülmesinde birlikte çalışması gereken çeşitli kamu kuruluşları arasında işbirliği de zayıftır. Halk sağlığı hizmetleri arasında bulaşıcı hastalıklarla yapılan savaşın oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

(3) SAĞLIK KURUMLARI :

(a) Sağlık okulları ve bitirenlerin sayısı Tablo : 318 de görülmektedir.

TABLO : 318 — Sağlık okulları ve bitirenler

Okul	Sayı (1)	Yıllık bitiren sayısı (2)
Hıfzıssıhha Okulu	1	100 (*)
Tıp Fakültesi	3	400
Diş Hekimi Okulu	1	50
Eczacı Okulu	2	50
Yüksek Hemşire Okulu	4	30
Sağlık Koleji	15 (**)	350
Köy Ebe Okulu	14 (***)	350

(b) Sağlık kurumları arasında önemli yeri olan sağlık lâboratuvarlarının sayısı ve niteliği yetersizdir. Özellikle bu hizmet sahasında personel yetmezliği çok önemli bir sorundur.

(c) 1961 de hasta yatak sayısı, askerî hastaneler dâhil 62 bin kadardır. Bu duruma göre 10 bin kişiye 21 yatak düşmektedir. Yatak sayısının yetersizliği yanında, bugünkü yatakların yüzde 30 u çeşitli sebeplerle kullanılamamakta ve kullanılan yataklardan da tam olarak yararlanılamamaktadır. Bunun yanında yatakların iller arasında dağılımı da dengeli değildir. Bu durum Tablo : 319 da gösterilmiştir.

(*) 1965 yılı bitiren sayısı.

(**) Yenişehir Sağlık Kolejinin 5 ayrı bölümü ayrı okul olarak hesaplanmıştır.

(***) Sekiz okulun son sınıfları ayrı şehirdedir.

TABLO : 319 — Yatakların iller arasında dağılışı

Yatak oranı	İl sayısı
(On binde) 1 — 5	15
6 — 10	34
11 — 15	13
16 — 20	1
21 +	4

NOT : Askeri hastaneler tablonun dışındadır.

(4) SAĞLIK PERSONELİ :

Türkiye'de hekim, diş hekimi, eczacı ve diğer yardımcı sağlık personeli sayısı çok azdır. Bunların bölgeler ve hizmetler arasında dağılımı da çok dengesizdir. Bu durum Tablo : 320 - 321 de görülmektedir. Hizmetler arasındaki dengesizlik tedavi hekimliği kadrolarının tam dolu olmasına karşılık, koruyucu hekimlik kadrolarının yüzde 40 ının boş olması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

TABLO : 320 — Çalışan sağlık personeli sayısı (1961)

Personel	Sayı
Hekim	6.900
Hemşire ve yardımcısı	2.050
Sağlık memuru	3.040
Ebe	3.140

TABLO : 321 — Hekimlerin iller arasında dağılımı, (1962)

İl	Hekim başına nüfus
İstanbul	635
Gelişmiş 15 il	2.600
Diğer 51 il	9.400

Bir başka dengesizlik örneği de, çalışan hekimlerin yarısından çoğunun mütehassıs veya ihtısas yapmakta olan asistan oluşudur.

Sağlık personeli açığının en büyük olduğu grup yardımcı sağlık personeli grupudur. Bu durumun kötülüğü, Sağlık Bakanlığı hastanelerinde bir hemşireye 37 yatak düşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Hastanecilik hizmetlerinin tam olarak görüldüğü ülkelerde bu oran hemşire başına 2,5 yataktır.

NOT : Gelişmiş 15 il, İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Antalya, Adana, İçel, Hatay, Gaziantep, Bursa, Kocaeli, Zonguldak, Ankara, Sakarya, Eskişehir'dir.

(5) SAĞLIK TEŞKİLÂTI :

Koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini gören başlıca teşkilât Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığıdır. Ancak öbür Bakanlıklar, İktisadi Devlet Teşekkülleri, İşçi Sigortaları Kurumu, mahallî idareler ve özel sektör çoğunlukla tedavi edici hizmetlere dağınık bir şekilde katılmaktadır. Halk sağlığı konusunda, çeşitli kamu kuruluşları, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının çalışmalarını tamamlamaktadırlar. Ancak bu çalışma da işbirliği azlığı dolayısıyla verimsizdir.

c. Sağlık hedefleri :

(1) Personel yetiştirilmesi, köylere kadar yayılan iyi bir sağlık teşkilâtı kurulması çevre sağlık şartlarının düzeltilmesi, halkın sağlık eğitimi, bulaşıcı hastalıklarla savaş ve bunların yok edilmesi, ana - çocuk sağlığı, ruh sağlığı, sağlık lâboratuvarlarının geliştirilmesi, okul sağlığı, nüfus plânlaması, beslenme ve tedavi kurumlarının kurulması ve işletilmesi ile sağlık donatım ve gereçlerinin depo, onarım ve bakım işlerinin yürütülmesi ele alınacak sağlık meseleleridir. Bu meselelerin çözümlenmesi için yürütülecek olan programlar şunlardır.

(a) Personel yetiştirme programı :

Bu program okulların öğretmen, bina ve gereç ihtiyaçlarının giderilmesini ve onbeş yılda teşkilâtın en çok ihtiyaç duyacağı elemanların sağlanmasını hedef tutmaktadır.

(b) Sağlık hizmetlerinin görülmesi ile ilgili program :

Sağlık hizmetleri teşkilâtının birinci basamağı koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini halkın ayağına götüren ve ortalama 7 bin nüfusu içine alan Sağlık Ocakları programıdır. İkinci basamağı, ortalama 50 bin nüfusu kavrayan Sağlık Merkezi Bölgelerinin kurulması meydana getirmektedir. Bu seviyede hastane, çeşitli dispanser ve koruyucu hekimlik üniteleri yer almaktadır. Üçüncü basamak, sadece idari bir görev taşıyan İl Sağlık Müdürlükleridir. Dördüncü basamakta, program, Türkiye'yi 16 bölgeye ayırmakta ve bu bölgelerde büyük bölge hastaneleri, sağlık okulları, bölge lâboratuvarları depo ve tamirhanelerin kurulmasını sağlamaktadır. Bunun yanında Sağlık Bakanlığı Merkez Teşkilâtı da bu programları en iyi şekilde yürütecek ve sağlık hizmetlerinin bir elden idaresini sağlayacak bir yönde yeniden teşkilâtlandırılacaktır.

(c) Bulaşıcı hastalıklarla savaş programları :

(1) Sıtmanın yok edilmesi programı :

Sıtmanın yok edilmesi çalışmaları bugünkü plân çerçevesi içinde devam edecektir.

(ii) Verem Savaş Programı :

Bu programın esası vereme hassas kitleyi muntazam olarak aşılayacak, erken teşhis ve evde tedaviyi mümkün kılacak bir teşkilâtın kurulmasıdır.

(iii) Trahom Savaş Programı :

Bu program çevre sağlık şartlarını düzeltmek halka sağlık eğitimi vermek gibi halk sağlığı hizmetlerine ek olarak hastaların tedavisini de hedef tutmaktadır. Sağlık ocak teşkilâtı kurulmamış ve trahom oranının yüksek olduğu yerlerde bu hizmet özel bir teşkilât tarafından yürütülecektir.

(iv) Cüzam Savaş Programı :

Türkiye'de cüzamın yok edilmesi en çok on yıl sürecek bir çalışmayı gerekmektedir. Program, sağlık ocağı kurulmayan ve cüzamın endemik olduğu yerlerde hastaları bulmak ve tedavi etmek için özel bir teşkilât kurulmasını hedef tutmaktadır .

(v) Frengi, zührevi hastalıklar ve diğer bulaşıcı hastalıklarla savaş sağlık ocakları, sağlık merkezlerindeki dispanserler ve hastaneler tarafından yürütülecektir.

(d) Ana - Çocuk Sağlığı Programı :

Ana - çocuk sağlığı ve özellikle çocuk sağlığı, genel sağlık hizmetlerinin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu sebeple sağlık ocaklarının en önemli hizmetleri ana ve çocuk sağlığını geliştirmek olacaktır. Doğum ve çocuk bakım evleri de bu hizmete katılacaklardır.

(e) Sağlık Lâboratuvarları Programı :

Bu program bugünkü enstitüleri geliştirmeyi ve 15 yılda bütün bölge merkezlerinde bir lâboratuvar olacak şekilde yeni enstitüler kurulmasını hedef tutmaktadır.

(f) İşçi Sağlığı Programı :

Bu program, 10 bin den fazla işçi olan şehirlerde özel işçi sağlığı dispanserleri kurulmasını sağlıyacaktır.

(g) Depo-Bakım ve Onarım İşleri Programı :

Bu programın hedefi, bölge merkezlerinde depolar kurarak sağlık kurumlarının ihtiyaçlarını sürekli olarak karşılamak, satın almayı ucuza mal etmek bakım ve onarım işlerini düzene sokmak maliyeti düşürecek tedbirleri almak ve standardizasyonu sağlamaktır.

(h) Yataklı Tedavi Kurumları Programı :

Bu program bugünkü kurumların hizmetlerinin geliştirilmesini ve 1967 yılında yatak sayısının on bin nüfus için 23 e ve 1977 de on bin nüfus için 25 e çıkarılmasını hedef tutmaktadır.

(2) Sağlık programlarının gerçekleştireceği hedeflerin plân yıllarına göre gelişmesi Tablo : 322 de görülmektedir.

TABLO : 322 — Sağlık programları gelişmesi

Program	1962	1963	1967	1977
Sağlık Ocağı	—	300	1 500	4 500
Sıtma Eradikasyon Şubesi	328	328	328	328
Veremle savaş :				
— BCG Retest Ekibi	3	5	10	10
— BCG Aşı Ekbi	70	80	100	100
— Dispanser	104	104	118	168
Gezici Tedavi Ekibi	—	15	75	155
Trahom Savaş Tabipliği	35	60	60	60
Cüzzâm Savaş Dispanseri	8	10	17	17
Hıfzıssıhha Enstitüsü	3	3	5	16
İşçi Sağlığı Merkezi	—	—	31	46
Depo ve tamirhaneler	—	2	8	16
Yataklı tedavi müesseseleri (Yatak sayısı)				
— Sağlık Bakanlığı	33 500	34 800	40 000	96 000
— İşçi Sigortaları Kurumu	3 200	3 200	5 500	—
— Diğer kamu kuruluşları (*)	21 000	21 500	23 000	—
— Özel Sektör	4 400	5 200	9 000	18 000
Yatak sayısı toplamı	62 100	64 700	77 500	113 000
Sağlık Bakanlığı Teşkilâtı				
— İller Grupu	—	3	16	16
— İl Sağlık Müdürlüğü	67	67	67	67
— Sağlık Merkezi	—	50	250	530
Sağlık okulları :				
— Halk Sağlığı Akademisi	1	1	1	1
— Yüksek Hemşire Okulu	4	4	4	10
— Sağlık Kolejleri (**)	15	15	21	31
— Köy Ebe Okulu (***)	14	14	20	20
— Tıp Fakültesi	3	3	8	8
— Diş Hekim Okulu	1	3	8	8
— Eczacı Okulu	2	2	2	2
— Hastane İdarecisi Okulu	—	1	1	1
— Diyet Okulu	—	1	1	1
— Ev Ekonomisti Okulu	1	2	6	16

(*) Askeri hastaneler dâhil.
(**) 11 okul içinde 15 bağımsız bölüm vardır.
(***) 8 okulun son sınıfları ayrı şehirlerdedir.

d. Yatırımlar :

(1) Toplam sağlık yatırımları ve bunların sağlık programları arasında dağılışı Tablo : 323 de görülmektedir.

TABLO : 323 — Sağlık yatırımları

(Milyon TL.)

PROGRAMLAR	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Sağlık ocakları	50,3	50,3	50,3	70,3	70,3	291,5
Halk sağlığı hiz.	11,9	12,5	10,6	12,6	9,3	56,9
Yatakh tedavi kurumları	119,3	146,3	191,3	166,3	138,3	761,5
İdari teşkilât ve diğer	19,0	21,0	26,0	71,0	100,0	237,0
TOPLAM	200,5	230,1	278,2	320,2	317,9	1346,9

(2) Sağlık hizmetlerinin görülmesi için beş yıl süresince yapılacak cari gelişme giderleri Tablo : 324 de görülmektedir.

TABLO : 324 — Cari gelişme giderleri

(Milyon TL.)

PROGRAMLAR	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Sağlık ocakları	50,5	101,0	151,5	202,0	252,5	757,0
Halk sağ. hizmet.	74,2	86,2	98,8	106,0	118,5	483,7
Yatakh tedavi müesseseleri	456,4	473,8	494,2	524,6	551,0	2500,0
İdari teşkilât ve diğer	45,0	75,1	102,3	137,4	167,5	527,3
TOPLAM	626,1	736,1	846,8	970,0	1089,5	4268,0

(3) Sağlık harcamalarının gerektireceği dış para miktarı Tablo : 325 de gösterilmiştir.

TABLO : 325 — Sağlıkta dış para talebi

(Milyon TL.)

YILLAR	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Dış para	70,0	90,0	110,0	120,0	110,0	500,0

NOT : Cari gelişme giderleri içinde, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı dışındaki bütün kamu kuruluşlar harcamaları da yer almıştır.

e. Tedbirler :

(1) GENEL TEDBİRLER :

Sağlık hizmetlerinin bütünüyle daha iyi görülebilmesi için alınması gereken tedbirler şunlardır :

(a) Teşkilâtlanma ile ilgili tedbirler :

(i) Kamu sektörüne ait sağlık hizmetleri - Millî Savunma Bakanlığı'nın özel mahiyetteki bazı hizmetleri - hariç bir elden yürütülecektir. Bu sağlanıncaya kadar yakın işbirliğini gerçekleştirecek tedbirler alınacaktır.

(ii) Özel bir durumu olan yer ve topluluklarda, durumun gerektireceği özel sağlık kurumları kurulacaktır.

(iii) Hizmetin görülmesinde yetki ve sorumluluk en alt basamaklara kadar yayılacaktır.

(b) Personel durumu ile ilgili tedbirler :

(i) Her seviyedeki sağlık eğitiminde toplum hekimliğine daha geniş yer verilmelidir.

(ii) Sağlık personelinin meslek içinde ve Türkiye'de çalışmasını sağlayacak idari ve malî tedbirler üzerinde durulacaktır.

(iii) Sağlık personelinin hizmetler ve bölgeler arasında dağılımının daha dengeli olmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

(c) Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi ile ilgili kanunun uygulanması için her çeşit tedbirler alınacaktır.

(2) ÖZEL TEDBİRLER :

Programların yürütülmesi için çeşitli hizmet sahalarında alınması gereken özel tedbirler şunlardır :

(a) Halk sağlığı hizmetlerinin görülmesi ile ilgili tedbirler:

(i) Hıfzıssıhha Okulu, halk sağlığı konusu ile ilgili araştırma ve eğitim yapan bir kurum haline getirilecektir.

(ii) Çevre sağlığı şartlarının geliştirilmesi, halkın sağlık konusunda eğitilmesi, nüfus plânlaması ve beslenme gibi konularda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile ilgili diğer kamu kuruluşları arasında işbirliği sağlayacak tedbirler alınacaktır.

(iii) Çevre sağlığı hizmetlerinin yürütülmesi ancak halkın büyük ölçüde bu hizmete katılmasıyla mümkün olabilir. Bu sebeple halkın hizmete katılmasını sağlayacak tedbirler esas olarak toplum kalkınması programları çerçevesi içinde ele alınacaktır.

(iv) Bakteriolojik üretimlerde kullanmak üzere bir hazır vasat ve araçlar sanayii kurulacaktır.

(v) Tarım, Millî Savunma ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarının ayrı ayrı yaptıkları aşı ve serum üretimi bir elde toplanacaktır.

(b) Yataklı tedavi kurumları ile ilgili tedbirler.

(ı) Hizmetlerin tek elden idaresi sağlanıncaya kadar kamu kuruluşları kendi hastanelerini yapmakta devam edecektir. Ancak, yeniden yapılacak yataklı sağlık kurumlarının bir sağlık sitesi halinde ve mümkün olan her halde aynı arsa üzerinde yapılmasına çalışılacaktır.

(ıı) Kamu kuruluşları birbirlerine ait yataklı kurumlardan karşılıklı olarak faydalanmak suretiyle yatakları daha iyi kullanmak için tedbirler almalıdırlar.

(ıı) Kamu sektöründe optimum büyüklüğün altında az yataklı sağlık kurumlarından kaçınılacaktır.

(ıv) Özel sektörün hastane kurmak teşebbüsünü teşvik edecek tedbirler alınacaktır.

(v) Hastanelerin döner sermayeli kurumlar haline getirilmesi imkânları araştırılacaktır.

(c) Sıtma savaşı ve eradikasyonunda, eradikasyonu imkânsız hale koyacak gecikmeler sıtma savaşının sonsuz olarak devamına sebep olabileceğinden sıtma eradikasyonu programı eksiksiz olarak uygulanacaktır.

(d) İlâç sanayi ile ilgili tedbirler :

(ı) Yerli ilâç sanayi teşvik edilecektir.

(ıı) İlâç sanayiinde ruhsatların kötüye kullanılmasına imkân verilmeyecek ve bu konu mevzuat kanalıyla düzenlenecektir.

(ıı) İlâç fiyatları konusunda Sağlık Bakanlığı'nın denetleme yetkisi titizlikle kullanılacaktır.

(ıv) İlâç kontrol hizmeti sıkı olarak yürütülecek ve Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü, bu amaçla derhal takviye edilecektir.

(e) Sağlık sigortasının kurulabilmesi için gerekli çalışmalara öncelikle başlanacaktır.

4. DİĞER KAMU HİZMETLERİ :

a. İçme suyu :

(1) Durum :

Yurdumuzda 1004 belediye vardır. Bunlardan 554 ü 3 binden yukarı nüfuslu olup, içme suyu yönünden İller Bankasının görev alanına girmektedir. Bunun dışında kalan ve sayısı 60 bin kadar olan köy ve mahallenin içme suyu tesislerinin yapılması ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü görevlidir. Ayrıca büyük şehirlerin içme suyu işleri kendi belediyeleri yoluyla yürütülmektedir.

1961 sonuna göre nüfusu 3 binden fazla olan belediyelerden içme suyu tesisi yapılmış veya inşaatları devam etmekte olan kasaba ve şehir sayısı 454 dür. 1961 sonunda bugünkü köy ve mahallelerden 28 bin 193 ünün içme suyu olduğu tesbit edilmiştir.

İçme suyu tesisleri hiç olmıyan veya yetersiz oldukları için yeniden ele alınması gereken şehir ve kasaba sayısı 546 dır. Suyu son derece yetersiz veya kısa bir süre sonra daha kötü bir duruma gelecek yerleşme birimleri bugünkünün yüzde 50 si kadardır. Buna göre içme suyu tesisleri öncelikle yapılması gereken nüfus 9.5 milyonu bulmaktadır.

TABLO : 326 — Devlet su işleri bölgelerine göre sulu köy ve susuz köy sayısı

(1961 sonu)

BÖLGELER	Toplam köy ve mahalle sayısı (1)	Suyu olan köy ve mahalle sayısı (2)	Susuz veya suyu yetersiz köy ve mahalle sayısı (3)
I. BÖLGE : Balıkesir, Bursa, Çanakkale, İstanbul, Kocaeli	3 562	1 470	2 092
II. BÖLGE : Aydın, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla, Uşak	4 403	2 577	1 826
III. BÖLGE : Bilecik, Bolu, Eskişehir, Kütahya, Sakarya	3 709	1 900	1 809
IV. BÖLGE : Afyon, Konya, Niğde	1 834	998	836
V. BÖLGE : Ankara, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Zonguldak	10 459	4 972	5 487
VI. BÖLGE : Adana, Gaziantep, Hatay, İçel, Maraş	4 501	1 338	3 163
VII. BÖLGE : Amasya, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Tokat	7 011	3 632	3 379
VIII. BÖLGE : Ağrı, Artvin, Erzincan, Erzurum, Gümüşane, Kars, Rize, Trabzon	7 920	4 144	3 776
IX. BÖLGE : Adıyaman, Bingöl, Elâzığ, Malatya, Tunceli	5 076	2 429	2 647
X. BÖLGE : Bitlis, Diyarbakır, Hakâri, Mardin, Muş, Siirt, Urfa, Van	6 296	2 224	4 072

BÖLGELER	Toplam köy ve mahalle sayısı (1)	Suyu olan köy ve mahalle sayısı (2)	Susuz veya suyu yetersiz köy ve mahalle sayısı (3)
XI. BÖLGE :			
Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	729	90	639
XII. BÖLGE :			
Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Yozgat	2 919	1 905	1 014
XIII. BÖLGE :			
Antalya, Burdur, Isparta	1 013	514	499
T O P L A M	59 432	28 193	31 239

TABLO : 327 — Şehir ve kasabaların içme suyu durumu

DURUM	Şehir ve kasaba sayısı
İçme suyu olan şehir ve kasabalar	406
İnşaatı devam etmekte olan şehir ve kasabalar	80
İçme suyu olmayan şehir ve kasabalar	100
Yeniden ele alınacak şehir ve kasabalar	418
T O P L A M	1 004

(2) İçme suyu programları ile ilgili hedefler ve yatırımlar :

3 binden fazla nüfuslu yerleşme birimlerinin içme suyu tesisleri için gerekli yatırım, belediyelerden borçlanma kabiliyeti olanlar arasından, ihtiyacın şiddetine, faydalanacak nüfus sayısına ve su tesisleri ve projeleri durumuna göre hesaplanmıştır.

Köy topluluklarına götürülecek içme suyu için gerekli yatırımlar, suya olan ihtiyaç nisbeti, nüfus, maliyet, gönüllü halk katılmasının teşviki gibi kriterlere göre bir öncelik sırası içinde gittikçe artan bir şekilde yapılacaktır.

Büyük şehirlerde başlanmış işlerin devam ettirilmesi için toplam olarak 400 milyon TL. lık yatırım düşünülmüştür.

TABLO : 328 — İçme suyu yatırımları

(Milyon TL.)

PROGRAMLAR	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Köy içme suyu	60	70	80	145	210	565
100 binden az nüfuslu şehirler	60	70	95	120	130	475
100-200 bin nüfuslu şehirler	30	35	40	45	50	200
200 binden fazla nüfuslu şehirler	60	60	75	90	90	375
T O P L A M	210	235	290	400	480	1615

(3) TEDBİRLER :

(a) İçme suyunun sağlanması ile ilgili çalışmalar çeşitli kıstaslarla ayrı kuruluşlarca yürütülmektedir. Bu çalışmaların teknik yapısı dolayısıyla bir elde toplanması faydalı olacaktır. Böylece, kıt olan teknik personelden de daha iyi yararlanılacaktır.

(b) İçme suyu tesislerinin maliyetini bir kaç katına çıkaracak kadar dağınık olan yerleşme birimleriyle ilgili bir inceleme yapılarak, yatırımların verimliliği sağlanacaktır.

(c) İçme suyu tesisleri için maliyeti düşürücü araştırma ve tedbirlerin alınmasına öncelik verilecektir.

b. Harita, Tapu, Kadastro, İmar Planı :

(1) DURUM :

Türkiye'nin yüzde 90 ına yakın bir kısmının 1/25 000 ölçekli haritaları bitirilmiştir. Şehir ve kasabalarımızdan 716 sının haritası vardır. Haritası olmayan veya yeniden yaptırılması gereken şehir ve kasaba sayısı 288 dir.

Yurdumuzda bugüne kadar 800 bin parselin kadastrosu bitirilmiştir. 2613 sayılı kanun hükümlerine uygun olarak 70 şehir ve kasabada yapılmış bu çalışmalardan başka 5602 sayılı kanun hükümlerine göre 53 700 Km^2 lik bir alanın da kadastrosu bitirilmiş bulunmaktadır.

1961 sonuna kadar imar plânları yaptırılmış ve halen yatırılmakta olan şehir ve kasabaların sayısı 824 dür. İmar plânı olmayan veya yeniden yaptırılması gereken şehir ve kasaba sayısı 361 dir.

(2) HEDEFLER :

Yurdumuzda en büyük kadastral harita isteğinin 1/5 000 ölçekli olduğu tesbit edilmiştir. 1982 yılında bu tip harita talebi toplam 483 bin Km^2 dir. Bu çalışma 1982 yılında bitirilecektir. Ancak bu alandaki teknik gelişmelerden yararlanılarak bu çalışmanın daha kısa bir sürede bitirilmesi imkânları üzerinde önemle durulacaktır.

TABLO : 329 — Kamu kesimi 1/5000 ölçekli harita talebi (Km²)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
TOPLAM	22 878	19 113	21 364	24 378	24 863

TABLO : 330 — Harita ile ilgili yıllık ortalama talep (Km²)

Hava fotoğrafları	15 000 — 25 000
Ölçek büyütme	35 000 — 60 000
Foto - Harita	500 — 1 000
Topoğr. şehir Har.	200

Arazi kadastrosu çalışmaları için ele alınması gerekli alanın 560 000 Km² şehir kadastrosu yapılması gereken parsel sayısının da 2.7 milyon olduğu tahmin edilmektedir..

Şehir ve kasabaların 288 inin bugünkü durumunu gösteren haritasının yapılması gerekmektedir.

İlk beş yıllık devrede 361 şehir ve kasabanın imar plânları ele alınacaktır.

TABLO : 331 — 1/5 000 ölçekli harita yapımı programı

(Km²)

Yıllar	Haritası yapılacak alan
1963	12 000
1964	20 000
1965	21 200
1966	22 500
1967	23 800
Toplam	99 500
1968-72 Toplam	137 500
1973-77 »	135 000
1978-82 »	110 000
GENEL TOPLAM	482 000

Şehir kadastrosu yıllık kapasitesinin 150000 parsele çıkacağı düşünülmüştür. Şehir kadastrosu bu hızla 20 yılda bitirilebilecektir. Ancak teknik gelişmeler gözönünde tutularak bu sürenin kısaltılması imkânları araştırılacaktır.

(3) YATIRIMLAR :

İlk beş yıl için topoğrafik ve kadastral haritalar ile arazi kadastrosu ihtiyacı, Devlet dairelerinin uzun süreli taleplerine göre tesbit edilmiştir.

Bu alandaki hedeflerin ilgili teşkilâtların envanterlerine ve çalışma programlarına dayanılarak, memleketin bütünü için 15 yıllık görüngeyi de aşan bir süre içinde gerçekleşeceği düşünülmüştür. İlk beş yıllık yatırımlar bu çalışmaları yürütecek teşkilâtların bugünkü gereç ve işgücü imkânları gözönünde tutularak hesaplanmıştır.

Şehir ve kasabaların harita işleri için ilk 5 yıllık yatırımlar şimdiye kadar yapılan programlı işler ve projelere göre hesaplanmıştır.

Şehir ve kasabaların bugünkü imar plânı durumları ile belediye teşkilâtlarının beklenen gelişmeleri ve bu işleri görecek kapasite dikkate alınarak 1963 - 1967 imar plânı yatırımları tahmin edilmiştir.

TABLO : 332 — Harita, tapu-kadastro ve imar plânı yatırımları

(Bin TL.)

PROGRAMLAR	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	Toplam (6)
Şehir - Kasaba haritaları	5500	5500	5500	5500	5500	27500
Tapu - Kadastro	16150	12750	9250	9350	9650	57150
İmar plânı	3800	5300	3000	3000	3000	18100
TOPLAM	25450	23550	17750	17850	18150	102750

(4) TEDBİRLER :

(a) Kadastro haritalarının yapılmasında sür'at sağlamak için fotogrametri metoduna geçilmesi ve kıymetlendirme kapasitesini tam kullanabilmek için hava nirengi metodunun kullanılması sağlanacaktır. Elektronik hesap makinası ile çalışmaların hızlandırılmasına öncelik verilecektir.

(b) Aynı konu ve aynı alanlardaki çalışmalarda işbirliği sağlamak üzere kadastro, harita ve imar plânları ile ilgili bir plânlama ve işbirliği kurulu yetkilendirilecektir.

(c) Çalışmaları yürütecek teknik ve yüksek nitelikte işgücünün yetiştirilmesine önem verilecek, arazide çalışma süreleri uzatılacaktır.

(d) Kadastro ile ilgili hukuki mevzuat günün gereklerine uygun olarak yeniden düzenlenecektir.

c. Temizlik ve Kanalizasyon :

(1) DURUM :

Belediye kaynaklarının çok sınırlı oluşu ve teknik yetersizlikler, belediye hizmetlerini nitelik ve nicelik yönünden çok verimsiz kılmaktadır. Bir çok belediyenin temizlik işleri yatırım ve harcamaları bulunmamaktadır. Çevre sağlığı şartlarının geliştirilmesinde en önemli konulardan biri, temizlik işlerinin tam olarak görülmesidir.

Kanalizasyon konusunda, yurdumuzdaki bütün belediyelerin bu tesislerin yapımına geçmesini uzun süreli bir problem olarak ele almak gereklidir. İstanbul Ankara gibi en büyük şehirlerimizde dahi kanalizasyon tesisleri şehirlerin ancak bazı semtlerini içine almaktadır. Ancak bir kanalizasyon tesisinin yapılması ve gerektiği şekilde işliyebilmesi için, hektar başına en az 0.25 lt/saniye kapasitede şehir suyu kullanılması gerekmektedir. 1957 yılında bu kıstaslara uygun 150 şehir ve kasaba vardı Bunlardan ivedilikle ele alınması gereken 60 ının tesis maliyeti 1 milyar 150 milyon TL. olarak tahmin edilmiştir. Yalnız İstanbul şehrinin kanalizasyon şebekesi yatırım ihtiyacı 2,5 milyar TL. olarak hesaplanmıştır.

(2) YATIRIMLAR :

Temizlik işleri yatırımlarının, son beş yıllık temizlik işleri yatırımları ortalamasının iki katı olması gerektiği kabul edilmiş ve her yıl 20 belediye kurulacağı düşünülerek toplam yatırım hesaplanmıştır.

Kanalizasyon konusundaki yatırımlar belediye kaynaklarındaki artış gözönünde tutularak 5 yıllık Plân dönemi sonunda düşünülecektir Bu konudaki projelerin hazırlanmasına hemen başlanacaktır. Plân döneminde kirli suların zararsız hale getirilmesi ile ilgili yatırımlara mahallî idarelerce 20 milyon TL. harcanacaktır.

(3) TEDBİRLER :

(a) Belediyelerin, genellikle, programlı, uzun süreli işlere ve yatırımlara ayıracak ödenekleri yetersizdir. Bu sebeple bu hizmetlerin gerektirdiği tesislerin kurulması ve işletilmesi sırasında halkın gönüllü katılması teşvik edilecektir.

(b) Halka temizlik ve sağlık işlerinde görevler veren mevzuat sıkı bir şekilde uygulanacak ve bu konuda gerekli araştırmalar yapılacaktır.

(c) Bu tip hizmetler için gerekli tesis ve gereçlerin standardizasyonu gibi tedbirlere önem vererek maliyet düşürücü yollara gidilecektir.

(d) Belediye hizmetleri tesisleri için niteliği yüksek revizyon ve bakım ekipleri meydana getirecek ve bu ekiplerin hizmet içi eğitimle geniş-letilmesine çalışılacaktır.

d. İdare binaları :

(1) DURUM :

İl ve ilce hükümet konakları gibi çeşitli idare binalarının, kamu hizmetlerini halka yaklaştırmada ve kamu otoritelerinin halkla temas ve işbirliğini sağlamada büyük etkileri vardır.

Yurdumuzda hükümet konaklarının çoğu eski ve yıkık binalardan meydana gelmekte ve çeşitli mahallî daireler, illerde bir araya toplanmaktadır.

(2) YATIRIMLAR :

Sosyal önemi olan tevkif ve ceza evlerinin öncelikle ele alınacağı Plân döneminde bu konuda 110 milyon TL. lık yatırım yapılacaktır.

Az gelişmiş bölgelere öncelik verilerek yapılacak hükümet konaklarına ve diğer resmi binalara 100 milyon TL. yatırım yapılacaktır. Ayrıca hizmetin görulmesini güçleştirici çok yıkık ve dağınık veya yüksek kiralı binalarda çalışmayı gerektiren durumların düzeltilmesi için 80 milyon TL. lık yatırım yapılması kararlaştırılmıştır.

e. Belediye hizmetleri ve başka hizmetler :

(1) DURUM :

Elektrik ve havagazı dağıtımı enerji bölümünde; otobüs işletmeleri ve yollar ulaştırma bolumunde; mezbaha ve soğuk hava depolar gıda bölümünde ele alınmış bulunmaktadır. Gerek bu hizmetlere ve gerekse içme suyu, kanalizasyon, kütüphane, çarşı, hamam gibi tesisler ile şehircilik konusundaki çalışmalara belediyelerimiz yeteri kadar yatırım yapmamaktadırlar. Bu tip hizmetler belediyelerce geliştirilmesi gerekli konulardır. Ancak bu yönde belediyelere genel bütçeden bir süre için yardım yapılmakla beraber asıl hedef olarak belediyelerin öz kaynaklarının geliştirilmesi ve bu arada ödünç alma imkânlarının gerçekleşebilir bir seviyeye getirilmesi ve tesis harcamalarına halkın gönüllü katılma imkânlarını gözönünde bulundurmak gerekmektedir.

(2) YATIRIMLAR :

Diğer bölümlerde ele alınmış hizmetler dışında kalan belediye hizmetlerinin geliştirilmesi ve niteliğin yükseltilmesi için Plân Döneminde 40 milyon TL. yatırım yapılması düşünülmüştür.

Ayrıca son zamanlarda gittikçe artan bir şekilde ticaret hizmetleri yatırımlarına gidildiği de görülmektedir. Ticaret hizmetlerinde özel sektörün de yatırım yapacağı beklenmektedir. Bugünkü kapasiteden yararlanmaya ilâve olarak bu bölüme özel sektörün toplam olarak 500 milyon TL. yatırım yapacağı tahmin edilmiştir.

Öte yandan başka kamu hizmetleri ile ilgili bazı alt yapı yatırımları için 1 milyar 265 milyon TL. ayrılması gerekmektedir.

Kamu hizmetleri içinde ele alınan alt bölümlerde yapılacak toplam yatırımlar ve bunların gerektireceği dış para talebi Tablo : 333 ve 334 de görülmektedir.

TABLO : 333 — Kamu hizmetleri yatırımları

(Milyon TL.)

PROGRAMLAR	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
İçme suyu	210,0	235,0	290,0	400,0	480,0	1615,0
Harita, Tapu-Kadastro, imar planı	25,45	23,55	17,75	17,85	18,15	102,75
Temizlik, kanalizasyon	18,0	18,0	26,0	32,0	36,0	130,0
Belediye hizmetleri	8,0	8,0	10,0	16,5	20,65	63,15
İdare binaları	26,0	25,0	30,0	84,0	125,0	290,0
Sosyal hizmetler	5,6	4,2	4,0	7,0	9,0	29,8
Ticari hizmetler	60,0	25,0	60,0	130,0	195,2	470,2
Kamu hizmetleri için bazı enfrastrüktür yatırımları	227,95	87,35	199,25	342,65	407,8	1265,0
Toplam	581,0	426,1	637,0	1030,0	1291,8	3965,9

TABLO : 334 — Hizmetler yatırımları dış ödemeleri

(Milyon TL.)

PROGRAMLAR	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
İçme suyu	25,0	27,5	33,0	38,5	42,0	166,0
Harita, Tapu-Kadastro, imar planı	25,45	23,55	17,75	17,85	18,15	102,75
Temizlik, kanalizasyon	3,6	3,6	5,2	6,4	7,2	26,0
Belediye hizmetleri	1,6	1,6	2,0	3,3	4,13	12,63
Ticari hizmetler	6,0	2,5	6,0	13,0	19,52	47,02
Toplam	61,65	58,75	63,95	79,05	91,0	354,4

SOSYAL HİZMETLER

1. ANA İLKELER VE METOT :

Sosyal hizmetler programının amacı, çeşitli çevrelerde ortaya çıkan sosyal düzensizlik ve bozuklukların giderilmesidir. Bu amaç, Devletin ve onunla işbirliği yapacak olan çeşitli gönüllü kuruluşların çalışmalariyle sağlanacaktır.

2. DURUM :

Sosyal hizmet çalışmaları çeşitli gönüllü kuruluşlarla kamu kuruluşları tarafından dağınık ve programsız olarak yürütülmektedir. Bu konuda yetişmiş eleman sayısı da yetersizdir.

3. HEDEFLER :

Nüfus plânlaması programının uygulanmasına yardım, şehirlerin varlıksız mahallelerinde ortaya çıkan meselelerin çözülmesine yardım, yaşlıların bakımı, sakatların işe alıştırılması ve suçluların mahkûmiyet sonrası işe alıştırılmaları ve benzeri sosyal meseleler toplum ve kişi refahının sağlanması için ele alınacaktır.

Korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmeleri, çocuk suçluluğunun önlenmesi, intibaksız çocuklar ve geri zekâlı çocuklar meselesinin çözümü, çocuk emeğinin kötüye kullanılmasının önlenmesi, çocuk refahının sağlanması amaç alınacaktır.

4. YATIRIMLAR :

Bu amacı gerçekleştirmek üzere yapılacak yatırımlar Tablo : 335 de gösterilmiştir.

5. TEDBİRLER :

a. Sosyal hizmetler esas itibariyle gönüllü kuruluşlar ile yürütülecek bir hizmet olduğu için bu kuruluşların birbirleri ile ve kamu otoriteleriyle işbirliğini sağlamak üzere il seviyesinde «Koordinasyon Kurulları» kurulacaktır. Bu alanda çalışan teşekküllerin âmme kaynakları kullanmaları ye-

rine gönüllü tasarrufları âzamileştirmeleri ve bunu en uygun şekillerde kullanacak hale getirmeleri için gerekli tedbirler alınacaktır. Kamu kaynakları öncelikle gönüllü tasarrufları harekete geçirmekte başarı gösterenlere verilecektir.

b. Sosyal hizmetlere konu olan hizmetlerin ve fonların tek elden işbirliği içinde yürütülmesi için «Sosyal Hizmetler Kurumu» kurulacaktır.

c. Sosyal hizmetler alanında yetişmiş personel olmadığından, personel yetiştirilmesine önem verilecek ve kurulmuş bulunan Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu geliştirilecektir.

d. Memur ve işçi dışında kalan yurttaşlar için sosyal sigorta kurulması ile ilgili imkânlar araştırılacaktır.

e. Cezaevlerinden tahliye edilenlerin işsiz kalarak tekrar suç işlemelerine mâni olmak amaciyle bunlara iş sağlamak için patronaj teşkilâtının kurulması konusunda gerekli tedbirler alınacaktır.

TABLO : 335 — Yatırımlar

(Bin TL.)

Yatırım giderleri	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
BİNALAR						
a. Korunmaya muhtaç çocuklar	1 600	1 000	700	1 700	3 000	8 000
b. Yaşlılara bakım evleri	1 400	700	700	1 400	1 400	5 600
c. Rehabilitasyon merkezleri	800	1 000	1 200	1 500	1 500	6 000
Ara toplam	3 800	2 700	2 600	4 600	5 900	19 600
DONATIM VE GEREÇ						
a. Korunmaya muhtaç çocuklar	700	500	300	800	1 500	3 800
b. Yaşlılara bakım evleri	600	300	300	600	600	2 400
c. Rehabilitasyon merkezleri	500	700	800	1 000	1 000	4 000
Ara toplam	1 800	1 500	1 400	2 400	3 100	10 200
TOPLAM YATIRIM GİDERLERİ	5 600	4 200	4 000	7 000	9 000	29 800

TURİZM

1. *ANA İLKELER, HEDEFLER VE METOT :*

a. Türkiye, bugün yabancı ülkelerde yükselen gelir seviyelerine paralel olarak gelişen turizmden, ödeme bilânçosu açığının kapatılmasında geniş ölçüde yararlanmak zorundadır. Yurdumuzun tabii ve tarihi imkânları bunu gerçekleştirmeye elverişlidir. Yabancı ülkelerde gelişen bir turizm hareketi ve gittikçe Türkiye'ye doğru kayan bir talep mevcuttur. Turizmin geliştirilmesinde ana ilke bu potansiyeli kısa zamanda yurdumuza çekebilmek ve bunun için de gerekli yatırımları yapmaktır. Yapılacak yatırımlarda geceleme yerleri tesislerine olduğu kadar propoganda işlerine, hizmet tesislerine ve hatıra eşyası sanayiine de büyük önem verilecektir.

b. Turizmde talep, geçmişte yurdumuza gelen turist sayısının gösterdiği eyilimin alınacak tedbirlerle düzeltilmesi yolu ile tahmin edilmiştir.

c. Bugün turistler yurdumuzda ortalama olarak dört gün kalmakta ve 60 dolâr bırakmaktadırlar. Plân dönemi sonunda ortalama 6 gün kalmalarının ve 100 dolâr bırakmalarının sağlanabileceği kabul edilmiştir.

d. Önümüzdeki beş yılda kaynakların sınırlı olması sebebiyle yurdun turizme elverişli bölgelerden ancak bir kısmının geliştirilmesi mümkün olacaktır. Bu bakımdan semeresiz bir dağınıklığın önlenmesi için çalışmalar turist çekme kabiliyeti yüksek olan ve kısa zamanda netice alınabilecek bölgelere teksif edilecektir. Bunun dışında turizm yönünden gelişmiş ve gelişmekte olan bazı merkezler de ele alınacaktır.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

a. 1961 yılında Türkiye'ye 129 bin turist gelmiş ve 7,5 milyon dolâr döviz bırakmışlardır.

b. Turistlere 1961 yılında sağlanan geceleme imkânları ve buralarda bir yılda kalanların sayısı Tablo : 336 da gösterilmiştir. Tabloda gösterilen geceleme imkânları toplamının ancak yüzde 30 u dışardan gelen turistlere arz edilebilir durumdadır. Geriye kalanları iç turistler ve iş adamları kullanmaktadır.

TABLO : 336 — Bölgelere göre geceleme imkânları ve kalanların sayısı (1961)

Bölgenin adı	Otel adedi (1)	Oda adedi (2)	Yatak adedi (3)	Bir yılda kalanların toplamı (4)
Marmara	114	3 54	6 886	526 506
Ege	34	1 214	2 068	331 605
Antalya	7	193	408	33 425
Çukurova - Hatay	22	644	1 111	121 415
İç Anadolu	76	3 115	4 947	499 471
Doğu Karadeniz	5	178	265	26 000
Genel toplam	258	8 889	15 685	1 538 422

3. TALEP PROJEKSİYONU VE YATIRIMLAR :

a. Son on yılda belirli bir çaba gösterilmediği halde yılda yüzde 12 artan turist sayısının, önümüzdeki yıllarda yapılacak yatırımlar ve geniş propaganda çalışmalarıyla yılda yüzde 20 artabileceği kabul edilmiştir. Bu artışlar Tablo : 237 de, 1967 yılında yaratacakları yatak ihtiyacı da Tablo : 338 de, gösterilmiştir.

TABLO : 337 — Turist sayısı 1962, 1963, 1967

	1962 Aded	1963 Aded	1967 Aded	İndeks 1962 = 100
Turist sayısı	166 000	200 000	415 000	250

TABLO : 338 — Turist için 1967 de yatak ihtiyacı

(Bin aded)

	Toplam yatak ihtiyacı	Yeni yatak ihtiyacı
(a) Toplam (b+c+d+e)	24,9	20,2
(b) Marmara	10,1	8,0
(c) Ege	7,3	6,7
(d) Antalya	3,8	1,7
(e) Diğer	3,7	1,8

b. 1963 - 1967 döneminde turizmdeki yatırımlara önem verilecek ve yurdumuzda bu sanayiin hızla gelişmesini sağlamak için gerekli temel harcamalar yapılacaktır. Bu arada reklâm ve propaganda harcamalarına da büyük önem verilecektir. Tablo : 339 da yapılacak yatırımlar ile propaganda harcamaları gösterilmiştir.

c. Turizmle ilgili projelerden önemlileri şöylece sıralanabilir :

(1) Tatil köyleri ve kamplarının kurulması,

(2) Turizmle ilgili bazı deneme projeleri,

(3) Millî parklar kurulması,

(4) Balkanlar, Yunanistan, İtalya ve İsrail ile yurdumuz arasında her çeşit ulaştırma imkânlarının artırılması,

(5) «Hac yolu» adlı turistik yolun tamamlanması.

TABLO : 339 — Turizm yatırımları ve propaganda harcamaları (1963 - 1967)

(Milyon TL.)

	Toplam yatırım (1)	1963 (2)	1964 (3)	1965 (4)	1966 (5)	1967 (6)
(a) Oteller	380.5	73.0	67.5	73.0	78.5	88.5
(b) Moteller	45.2	6.0	6.2	9.0	10.5	13.5
(c) Pansiyonlar	7.6	0.8	1.0	1.5	2.0	2.3
(d) Lokanta ve eğlence yerleri	46.4	5.6	7.3	9.2	11.3	13.0
(e) Tatil köyleri ve kamplar	74.5	9.0	13.0	17.5	16.0	19.0
(f) Plâjlar	10.8	1.6	1.8	2.1	2.4	2.9
(g) Sağlık turizmi	55.5	11.1	11.1	11.1	11.1	11.1
(h) Turistik değerler	124.1	23.9	24.8	25.8	26.3	23.3
(i) Avcılık	1.0	0.5	0.5	—	—	—
(j) Hâtıra eşyası	15.0	2.5	3.0	3.0	3.0	3.5
(k) Eğitim	22.5	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5
(l) İdame	43.9	7.0	7.5	8.0	10.0	11.4
(m) Toplam	827.0	145.5	148.2	164.7	175.6	193.0
(n) Propaganda harcamaları	150.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0

4. *GELİR VE YARATILAN KATMA DEĞER :*

Turizmin Birinci Beş Yıllık Plân döneminde sağlıyacağı döviz ve millî gelirde yaratacağı değer Tablo : 340 da gösterilmiştir.

TABLO : 340 — Turizm gelirleri ve yaratılan katma değer

Yıllar	Her turistin bıraktığı $ (1)	Turizm geliri Milyon dolâr En az (2)	Katma değer Milyon TL. En çok (3)
1962	60	10.0	76.2
1963	65	13.0	99.4
1967	100	41.5	325.0

5. TEDBİRLER :

a. Turist çekmek üzere Türkiye'nin çok iyi propagandası yapılmalıdır. Bu propaganda bu konuda tecrübeli yabancı reklâm müesseseleri ile işbirliği yapılarak sağlanacaktır. Ayrıca gereken ülkelerde bir «Turist Eğilimleri Araştırması» ve turizmle ilgili görülecek diğer araştırmalar yaptırılacaktır. Buna paralel olarak dış turizmin gelişmesi bakımından öncülük görevi olan iç turizmin de geliştirilmesi teşvik edilecektir.

b. Türkiye'nin bütün turizm işlerini gerekli yetki ve imkânlarla düzenli olarak yürütmek üzere, bir teşkilât en kısa zamanda kurulacaktır.

c. Şehir ve kasabalarda turizm ile ilgili kurum ve kuruluşların katıldığı bir «Turizmi Geliştirme Kurulu» kurulması teşvik edilecektir. Bu kurul, o çevrenin turizm gelişmesini plânlıyacak, proje yapılmasını teşvik ve yapılan işleri kontrol edecektir. Bu kurulların çevredeki kaynakları harekete getirmekte başarı gösterdiği yerlere Devlet desteklemesinde her bakımdan öncelik tanınacaktır.

d. Turistlerin yurdumuzda kalmalarını kolaylaştırıcı tedbirler alınacak, özellikle gümrük ve kambiyo işlemleri basitleştirilecek, danışma büroları açılacak, turistlerin gezi ve dinlenmelerini kolaylaştırıcı hizmetler düzenlenecektir.

e. Turizm Bankasının bünyesi ıslâh edilecek, dayanak ve imkânları süratle geliştirilerek turistik tesislere yeterli ve turizm sanayiinin gereklerine uygun krediler vermesi sağlanacaktır.

f. Yasa ve tüzüklerin turizmin gelişmesini engelleyen hükümleri değiştirilecektir.

g. Yurdumuzda belli zamanlarda ve yerlerde festivaller ile ikinci beş yıllık plân döneminde bir olimpiyat tertiplenmesi için gerekli inceleme ve araştırmalar yapılacaktır.

h. Turizm personeli eğitimine öncelik verilecektir.

i. Yeni yapılacak turizme elverişli otel ve motellere bir süre için bina vergisinden muafiyet tanınması imkânları araştırılacaktır.

j. Kamu kesimindeki dinlenme kamplarından turistlerin faydalanma imkânları aranacaktır.

k. Eğitim ve halk eğitim programlarında bölgedeki turistik eserlerin tanıtılması ve benimsetilmesi hususları gözönünde tutulacaktır.

l. Turistik tesislerin kurulduğu yerlerde turistlerin ihtiyaçlarını karşılıyacak yiyecek, içecek ve hatıra eşyasının mahalli gayretlerle üretimi ve satışa arzı desteklenip düzenlenecektir.

m. Turizme ve turistik maksatlarla geliştirilmeğe elverişli tabiat değerlerinin kullanılışını tâyin etmek ve bu gibi yerlerde spekülâsyona mâni olmak için ilgili makamlara gerekli yetkileri veren kanuni hükümler getirilecektir.

KONUT

1. *ANA İLKELER VE METOT :*

a. *Ana ilkeler :*

(1) Konut yatırımlarına yapılan harcamaları toplam yatırımın yüzde 20 sinden daha çok artırmadan, tedbirler alarak, aynı yatırımla daha çok konutun yapımını sağlamak.

(2) Lüks konut yapımının kısılması ve sağlık bakımından sakıncası olmayan en ucuz halk konutu tipinin seçilmesiyle daha çok sayıda konutun yapımını ve daha geniş bir kütlenin barındırılmasını sağlamak.

(3) Sahiplerinin oturacakları evlerle birlikte, düşük kiralı halk konutları yaparak kiranın özellikle dar gelirli ailelerin imkânlarını zorlayıcı etkisini azaltmak.

(4) Her türlü arsa alım - satım oyunlarını önleyici tedbirlerle, ev yaptırmak isteyenlerin uygun fiyatlarla arsa edinmesini sağlamak.

(5) Gecekonduları, içinde oturanlara konut bulmadan yıkmamak. Herşeyden önce bu gecekonduların arsa mülkiyeti problemini çözmek, kamu hizmetlerini tamamlayarak durumlarını düzeltmek, ancak çok kötü olanlarını içinde yaşayanların konut ihtiyacını karşılamak suretiyle ortadan kaldırmak.

b. *Metot :*

Konut talep projeksiyonları ve yatırımları geçmiş eğilime bakarak hesaplanmamıştır. Konut yatırımlarının bugünkü seviyesinin üstüne çıkarılmaması bir ilke olarak kabul edilmiştir. Buna göre yatırımların, gayrisâfi millî hasıla içinde yüzde 3,6, genel yatırım hacmi içinde yüzde 20 olacağı düşünülmüştür. Bu suretle konut yatırımı yılda ortalama yüzde 7 artış olacaktır. Bu yatırımların önemli kısmının halk konutu yapımına gitmesiyle ihtiyaçlar karşılanabilecektir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM : (1960)*

1960 yılı konut yatırımları Tablo : 341 de gösterilmiştir.

TABLO : 341 — 1960 yılı konut yatırımları

Yatırım Milyon TL.	G.S.M.H. Milyon TL.	Genel yatırım	Yapı yatırımı Milyon TL.	Konut yatırımı G.S.M.H. %	Konut yatırımı Genel yatırım %	Konut yatırımı İnşaat yatırımı %
1 812	48 345	7 779	4 904	3,74	23,30	37

Şehirlerdeki oturulabilir konut sayısı	1 175 000 birim
Gecekondu sayısı	240 000 birim
Köylerdeki konut sayısı	2 000 000 birim

Şehir konutlarının ortalama yüzde 36 sı kiralık olup, yüzde 64 ünde sahipleri oturmaktadır. Şehirlerde aile gelirlerinin yüzde 37 si kiraya gitmektedir. Köy konutlarının ortalama yüzde 96 sında sahipleri oturmakta, yüzde 4 ü kiraya verilmektedir.

Şehirlerde oda başına ortalama	2,17 kişi
Köylerde oda başına ortalama	2,70 kişi
Türkiye'de oda başına ortalama düşmektedir.	2,52 kişi

Şehir konutlarının oda durumu Tablo : 342 de gösterilmiş olup konut başına düşen aile ortalaması 5.1 kişidir.

TABLO : 342 — Şehir konutlarında oda durumu

Oda sayılarına göre konutlar	Konut toplamının yüzdesi olarak
Tek odalılar	27,4
İki odalılar	36,4
Üç odalılar	19,0
Üçten çok odalılar	7,2

Şehir konutlarının yüzde 41 inin barındırma şartları iyi, yüzde 33 ünün orta, yüzde 26 sının ise kötüdür. Ankara'da oturanların yüzde 45 i İstanbul'dakilerin yüzde 21 i, İzmir'dekilerin yüzde 18 i gecekondularda yaşamaktadırlar.

1960 yılında şehirlerimizde 56 227 birim konut yapılmıştır. Bunun 32 595 i ev, 23 632 i apartman dairesidir. Bu nüfusun her 1 000 kişisine 2 konut yapıldığını gösterir. Bu rakam başka ülkelerde 3 ve 7 arasında değişir. Köylerde yapılan evler ise 60 bin tahmin edilmektedir.

1960 da büyük şehirlerimizde yapılan ortalama apartman dairesi büyüklüğü Ankara'da 123 M^2, İstanbul'da 95 M^2, Adana ve Bursa'da 120 M^2, İzmir'de 97 M^2 dir. Türkiye için ortalama ev büyüklüğü 97 M2, apartman dairesi büyüklüğü 76 M^2 dir.

Arsa bedeli bina malivetinin yüzde 20 ile yüzde 50 si arasında değişmektedir. Yapı maliyetleri Devlet kesiminde yapılan konutlar için 450 TL/M^2, dir. Şehirlerde, kalorifersiz apartman 320 TL/M^2, kaloriferli apartman 380 TL/M^2, kasabalarda kârgir yapılar 250 TL/M^2, ahşap evler 175 TL/M^2 dir. Köylerdeki yapı maliyeti ise 80 - 90 TL/M^2 dir.

1960 yılında konut kredilerinin toplamı 633 milyon TL. olup genel kredi hacminin yüzde 6,61 dir.

3. *TALEP PROJEKSİYONLARI:*

TABLO : 343 — Şehirlerimizde konut ihtiyacı tahminleri

(Düzeltilmiş birimleri)

Yıllar	Nüfus artışından doğacak ihtiyaç	Kullanılmaz hale gelenlerin yenilenmesinden doğacak ihtiyaç	Afet ve kamulaştırmadan doğacak ihtiyaç	Gecekondu yıkımından doğacak ihtiyaç	Toplam ihtiyaç
1962	91 367	10 726	4 700	12 000	118 793
1963	95 936	16 089	4 700	12 000	128 725
1967	116 611	37 541	4 700	12 000	170 852
1975	172 286	37 541	4 700	12 000	226 527

TABLO : 344 — Köylerimizde konut ihtiyacının tahmini

Yıllar	Nüfus artışından	Yenilemeden	Afetlerden	Kalabalığın giderilmesinden	Toplam
1962	71 600	20 650	2 000	10 734	104 984
1963	73 100	20 650	2 000	10 734	106 484
1967	79 800	20 650	2 000	10 734	113 184
1975	95 800	20 650	2 000	10 734	129 184

4. *KATMA DEĞER HESAPLARI:*

Konutlarda katma değer, ister sahibi otursun ister kiraya verilsin, evin günün kira tutarları üzerinden sağlıyacağı gelir ile bina ve arazi vergilerinin toplamı olarak alınmıştır. Kiralar ortalama olarak, şehirler için 141 TL/ay, köyler için 60 TL/Yıl dır. Konut sayılarının projeksiyonunda bugünküler, bu süre içinde yeniden yapılacaklar ile eskiyecekler de gözönünde tutulmuştur. Vergiler, millî gelir ve vergiler arasındaki bağıntı yoluyla bulunmuştur.

TABLO : 345 — Katma değer hesabı

(Bin TL.)

Yıllar	Şehir konutları geliri	Köy konutları geliri	vergi	Toplam
1962	1 988 100	120 000	90 000	2 198 100
1963	2 153 230	123 600	93 000	2 369 830
1967	2 944 277	138 000	117 000	3 199 277

5. *YATIRIMLAR :*

Konut yapımı olduğu gibi, hep daha geniş olsun daha lüks olsun şeklinde sürüp giderse ihtiyacı karşılamak için bu işe bugün ayrılandan daha çok para ayırmak gerekir. Bugünkü konut yatırımı yılda 2 milyar TL. civarındadır. Bugünkü şartlarla ihtiyacın karşılanması ancak bugünkü yatırımın yüzde 70 artırılmasıyla mümkün olur; bu ise öteki sektörlere gerekli ve yeterli yatırımın yapılmaması sonucunu verir. Yani öteki sektörlerin gelişmesi engellenmiş, başka bir deyimle kaynaklar kötü kullanılmış olur.

Bu bakımdan konut yatırımları genel yatırım hacminin yüzde 20 si kadar tutulmuştur. Bu oran yatırımların sektörler arasında dağılımında en yüksek seviyeyi ifade etmektedir. Halk tipi evlerin yapımı yoluyla yatırımı artırmadan şimdiden yüzde 60 - 80 kadar fazla sayıda konut yapılacaktır Bu yatırımlar Tablo : 346 da gösterilmiştir.

Bu hesapta maliyetler 1960 fiyatlarına göre bulunmuştur. Halk konutuna ayrılacak yatırım olarak yalnız İşçi Sigortaları, Emlâk Kredi Bankası ve benzeri kamu kurumlarının verdiği krediler, kamu sektörünce yapılacak konut harcamaları ve gecekondu yapımında kullanılan kaynaklar düşünülmüştür.

6. *MESELELER VE TEDBİRLER :*

a. *Meseleler :*

Konut yapımının bugünkü yürüyüşüyle elde edilen konut birimleri nitelik ve sayı bakımından ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Bunun nedenleri şunlardır.

(1) İnceleme ve araştırmaların yetersizliği,

(2) Standartların yokluğu,

(3) İyi düşünülmüş bir arsa, yapım, kira ve barındırma politikasının bulunmayışı,

(4) Yatırımların çoklukla lüks konutlara yönelmesi ve bunu önleyici tedbirlerin alınmaması.

Bu böyle giderse ihtiyaçlar hiçbir zaman karşılanamayacak, şehirlerde gecekondular artacak, aile gelirlerinin önemli bir kısmı kiraya gidecektir. Ayrıca lüks konut ve gecekondular ayrışması toplumsal dengesizliklere sebep olacaktır.

Yapılacak yatırımla bugünkü konut ölçüleriyle ihtiyacı karşılamak mümkün olmayacaktır. İhtiyacı karşılayacak kadar yatırım yapmak yoluna gidilirse, aslında çok yüksek olan konut yatırım hacmi daha kabararak kaynakların kötü kullanılışına yol açacaktır. Kaldı ki kaynaklarımızın bu kadar buyuk bir kısmını bu alana ayıramayız.

b. Tedbirler :

(1) YATIRIMLAR VE KREDİLER :

(a) Konut yatırımlarının toplamı yıllık genel yatırım hacminin yüzde 20 sini geçmiyecektir. Bunun için özel sektör yatırımları vergi politikası ile düzenlenecek ve kamu kaynakları ve krediler plânda gösterilen şekilde halk konutuna ayrılacaktır.

(b) Her bölge için, maliyetleri incelenmiş ekonomik standartlı, sağlık bakımından sakıncası olmayan halk konutu tipleri araştırılacak ve bulunacaktır.

(c) Kamu sektörü konut yatırımları bu tip konutlara yapılacak; her türlü konut kredileriyle vergi muaflığı ve başka kolaylıklar bu tip konutlara tanınacaktır.

(d) Lüks konut yapımına hiçbir türlü konut kredisi verilmeyecek, ayrıca ek vergiler konacaktır.

(e) Hazırlanacak konut yasası, konut politikasını belirleyecek, uygulamanın denetleme yollarını ortaya koyacaktır. Halk konutu yapımında belediyelerin yürürlükteki yetkilerinin iyileşebilmesi için gerekli yardımlar yapılacaktır.

(f) Kredi verileceklere arsa sağlanmasında da kolaylıklar gösterilecektir.

(g) Kooperatifler şeklinde toplu konut yapacaklara öncelik tanınacak, sosyal konut standartlı kiralık konut yapanlara da kredi verilecektir.

(h) Kendi oturmaları için ev yapanlara verilen ucuz kredilerin kötüye kullanılmaları önlenecektir.

(2) Araştırma :

(a) Konut politikasının yürütülmesinden sorumlu bakanlık, halk konutu yapımında kredilere kadar, her türlü araştırmaları yaptıracaktır.

(b) Konut işlerinde doğru yargılara varılabilmesi için kesinlikle elde edilmemiş olan bilgiler tamamlanacaktır. Konut sayımı, ihtiyacı, standartları ve malzeme standartları ile ilgili çalışmalar bitirilecektir.

(c) Gecekonduların ve köy evlerinin durumlarını kesinlikle tespit için gerekli araştırmalar yapılacaktır.

(3) ARSA :

(a) İmar plânlarında bina yapılması öngörülmüş arsaların inşaat yapılmaksızın uzun müddet bekletilmesini önleyici tedbirlere ihtiyaç vardır. Arsalar rayiç değerler üzerinden vergilendirilmelidir.

Arsa değerlerinde zamanla meydana gelen gerçek artışların alım - satım sırasında vergilendirilmesi hususu üzerinde durulacaktır. Arsaların bulunduğu mahalle götürülen kamu hizmetlerinin maliyetlerine arsa sahipleri arsalarının rayiç değerleri oranı üzerinden katılmalıdırlar.

(b) Belediyeler ellerindeki arsaları öncelikle, halk tipi konut yapanlara şartlı satış yoluyla ayıracak ve arsanın el değiştirmesini önleyecektir.

(c) Belediyelerin, gerektiğinde düzenleme satışları yapabilmeleri için ellerinde daha çok arsa bulundurulması sağlanacaktır.

(d) Belediye imar plânı sınırlarına bitişik alanların imar plânı hazırlanacak ve belediye kontrolü altına alınacaktır. İmar ve İskân Bakanlığının belediye imar plânları tatbikatını ve gerektiğinde imar plânları dışındaki yerleşmeleri denetlemesi sağlanacaktır. İnşaatta şehir estetiğinin gözönünde tutulmasını sağlayacak imkânlar araştırılacaktır.

(e) Mevcut gecekonduların en önemli meselesi başkalarının arsaları üzerine kurulmuş olmalarıdır. İyileştirilmesi kararlaştırılan alanlarda bulunan gecekondularda mülkiyet meselesi plân hedeflerine, mülkiyet hakkının korunması ve toplum yararının gözetilmesi esaslarına göre halledilecektir.

(f) Belediyelerin imkânları sınırlı olduğundan, arsa işlerini düzenleyen bir merkezî kurumun belediyelere yardımcı olarak kurulması sağlanacaktır.

(g) Arsa problemlerinde belediyelerin ve başka idarelerin iş görebilmelerini sağlamak için, yürürlükteki yasalarda değişiklik yapılacaktır. En önemli olarak, arsa işlerinin düzenlenmesi için 1580 sayılı kanunun belediyelere verdiği görevler asli görevler arasına alınacak, 2490 sayılı kanunun kira konusu ile ilgili hükümleri değiştirilecek 6785, 7367, 6188 sayılı kanunlar günün gereklerine uygun hale getirilecek ve bu şekilde uygulanacaktır.

(4) Gecekondu :

(a) Yapılmış olanların iyileştirilmesi

(ı) Gecekondu çevrelerinin haritaları yapılacaktır. Araştırmalar yapılarak, arsaların mülkiyet ve kamu hizmetleri durumları ile gecekondulardan hiç oturulamayacak veya çok sıkışık olanlar tespit edilecektir.

(ıı) Belediyeler en ivedi olan su, kanalizasyon ve yol gibi kamu tesislerini yapacak, buna gecekondu sahiplerinin çeşitli şekillerde ve elverdiği ölçüde katılmaları teşvik edilecektir.

(ııı) Hiç oturulamayacak durumda olanlar, barınanların (d) bendinde yazılı usule göre bir konut sahibi olması sağlandıktan sonra yıktırılacaktır.

(ıv) İyileştirilecek durumda olanlara kredi veya aynî yardım yapılacaktır.

(b) Yeniden gecekondu yapımının önlenmesi

(ı) Şehirlere göçün şehirlerde yaratılacak iş imkânları ile dengeli olmasını sağlıyacak iktisadi ve toplumsal tedbirler alınacaktır.

(ii) Şehirlerde gecekonduya geçişi önlemek için, ucuz arsa sağlanacak, ucuz kiralık veya sahibinin oturacağı halk konutu yapımı artırılacaktır.

(iii) Az gelirli yurttaşların konut yapımı, proje, teknik yardım, elverdiği kadar kendi evini yapana yardım yoluyla desteklenecektir.

(iv) Yürürlükteki yasalar, arsa işleri ve konut yapımı bakımından işler hale getirilecektir.

(c) Gecekonduların kaldırılması için 5 yıllık plân döneminde düşünülen yatırımlar:

Bu yatırımlar aşağıdaki amaçlarla kullanılacaktır:

(i) Araştırma giderlerinin karşılanması.

(ii) Yapılmış gecekonduların iyileştirilmesi.

(iii) Konutların iyileştirilmesi için gerekli malzeme yardımı ve teknik yardım.

(iv) Kamu tesislerinin yaptırılması.

(v) Arsa sağlama ve kendi evini yapana yardım yoluyla çekirdek konut yapılması.

(d) Yeniden gecekondu yapılmasını önlemek amacıyla sosyal meskenler yapılabilir. Kendi evini yapana teknik yardım, arsa sağlama, kamu tesisleri, kredi sağlama ve malzeme yardımı yapılır.

TABLO : 347 — Gecekondu yatırımların yıllara göre dökümü

(Bin TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967
Araştırma	3409	3009	3009	3009	3009
Kamu tesisleri yapılması	3000	9000	9000	9000	9000
Teknik ve malzeme yardımı	6750	6750	6750	6750	6750
Arsa sağlama ve kendi evini yapana yardım yoluyla eldekilerin iyileştirilmesi	30600	30600	30600	30600	30600
Halk konutuna paralel olarak kendi evini yapana yardım yoluyla gecekondu yapımının önlenmesi	60000	78000	96000	114000	132000
TOPLAM	103759	127359	145359	163359	181359
Ortadan kaldırılacak gecekondu sayısı	3600	3600	3600	3600	3600
Yeniden gecekondu yapılmasını önlemek için yapılacak birim konut sayısı	10000	13000	16000	19000	22000

Bu yatırımlar ve Tablo: 346 daki yatırımlar halk konutu yatırımları içerisinde düşünülmüştür.

(e) Köylerde kendi evini yapana yardım sisteminin kurulması ve maliyeti

Köylerde konutlar, genel olarak, köylünün kendisince yapıldığından ve toplu bir halde bulunduklarından, aşağıda tanımlanan sistem uygulanabilir.

Köy konutlarının iyileştirilmesi için uygulanabilecek sistem kendi evini yapana yardım sistemidir. Bu sistemin ilkesi, içinde yaşadığı konutun şartları kötü olan ve evlerini kendileri yapmak isteyen topluluklara sağlık bakımından sakıncasız, tekniğe uygun ve ucuz olarak topluca konut yapmaya dayanır. Bunun için boş kalan insangücü ve kaynaklardan yararlanıldığı gibi o toplulukça sağlanamıyan hususlarda Devlet yardım eder. Devlet yardımı kooperatif kurulmasını teşvik edecek şekilde kullanılır.

Sistemin genel olarak dört devresi vardır:

(i) Araştırma

(ii) Öğretim ve uygulama çalışmaları

(iii) Malzeme yardımı

(iv) Kredi yardımı

TABLO : 348 — Köylerde kendi evini yapana yardım yatırımları (*)

(Bin TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967	
Araştırma	3000	4000	6000	7000	10552	1972 köyde yüzde 5 örnekleme ile harita ve hava fotoğrafı
Öğretim	76	313	1136	2130	35504	500 köyde
Uygulama	90	810	1980	3240	5094	770 köyde
Malzeme ve kredi yardımı	75	6750	16500	27000	42450	623 köyde
Toplam	3241	11873	25616	39370	61646	

7. KİRA :

Konut yapımı bugünkü gibi gider, lüks konuta önem verilirse kira problemi çözülemez. Ancak kanuni zorlamalarla görünüşte bir kira kararlılığı sağlanabilir. Oysa, kira meselesi, esas olarak düşük kiralı halk konutu yapımını artırmakla çözülebilir.

(*) Tablo 346 da gösterilen köy konutları yatırımları çerçevesinde düşünülmüştür.

Kira politikasının esasları şunlardır:

a. Halk konutu yapımına ayrılacak yatırımlarla düşük maliyetli, düşük kiralı konut yapımını artırmak.

b. Lüks konut yapımını kısıcı tedbirler almak.

c. Uzun sürede plânın konut hedeflerinin gerçekleşmesiyle makûl ölçüler içinde halledilecek olan kira meselesinin yasalarla düzenlenmesi, gereken bir süre için kiracıyı ve [illegible]ülk sahibini konut politikasının hedeflerine uygun olarak koruyacak bir kira politikası uygulanacaktır.

Bu arada:

(1) Kira değerlendirme ölçüleri yeniden tespit edilecek, eski ve yeni konutlar için aynı kira değerlendirme ölçüleri uygulanacak ve yeni konutlarda kiranın yerleşme izni ile birlikte tespit ve ilânı sağlanacaktır.

(2) Kira sözleşmelerinin yazılı olarak yapılması sağlanacak ve sözleşmeler kontrol edilecektir.

(3) Görevle ilgili zorunluluklar ve belli sosyal amaçlar dışında kamu sektöründe kiraya verilen meskenlerde kira genel ölçülere göre tespit edilecektir.

TABLO : 346 — Genel yatırım hacminin yüzde yirmisi olarak konut yatırımları

(Milyon TL.)

Yıllar	Köy konut yatırımları	Özel sektör şehir konut yatırımları	Şehirlerde halk tipi konut yatırımları	Köy ve şehir konut yatırımları Toplam	Şehirlerde normal konut birim sayısı	Şehirlerde yapılabilecek halk tipi birim sayısı	Şehirlerde yaratılabilecek toplam konut birim sayısı
1963	228,0	1 267,0	590,0	2 085,0	60 345	35 160	95 505
1964	230,0	1 409,0	590,0	2 229,0	67 741	35 160	102 900
1965	238,0	1 562,0	590,0	2 390,0	75 074	35 160	110 235
1966	242,0	1 727,0	625,0	2 594,0	83 640	37 250	120 890
1967	247,0	1 902,0	669,0	2 818,0	92 067	39 600	131 670

BÖLÜM VII

İNSANGÜCÜ, İSTİHDAM, EĞİTİM VE ARAŞTIRMA

1. *ANA İLKELER VE METOT*

a. Ana ilkeler

Eğitim, istenilen bir yaşama düzenine ulaşmak çabası olan kalkınmanın en etkili araçlarından biridir. Ulaştırmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu hedefe yöneltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmek eğitim yoluyla olur. Eğitim aynı zamanda kalkınma çabasının gerçekleşmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesinde de başlıca yoldur. Bunların yanında eğitim, toplumun yaratıcı gücünü ve verimini artıran, toplumda kişilere kabiliyetlerine göre yetişme imkânı sağlıyacak sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerini gerçekleştiren en etkili araçtır. Ayrıca eğitim insanlara, doğal ve toplumsal çevrelerini tanımak, bilinçli hareket etmek imkânlarını veren, refah ve mutluluklarını artıran en önemli sosyal hizmettir.

Bütün bu unsurları gözönünde bulunduran Kalkınma Planında toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve Türk toplumunun ihtiyaç, ve şartlarına uygun insan yetiştirilmesi büyük bir öncelik almaktadır.

Eğitim konusu, eğitimin sosyal hedefleri yanında kalkınma hedeflerine ulaşmak bakımından bu dönemde yapılacak işlerin gerçekleşebilmesi için gerekli nitelikte ve sayıda eleman yetiştirilmesi açısından da ele alındığından, istihdam konusu ile birlikte incelenmektedir. Çünkü çeşitli sektörlerde çalışması gerekli insan sayısı ile bu toplam sayısının fonksiyon tiplerine bölünmesi ve bunları yetiştirecek eğitim sistemi arasında yakın bir ilgi vardır.

Bu bakımdan birbirine olan yakın ilgisi gözönünde tutularak insangücü, istihdam ve eğitim konuları bir arada ve birbirine bağlı olarak ele alınmıştır. Burada çeşitli alanlarda çalışacak toplam işgücünün hangi nitelikte elemanlardan meydana geleceği konusu üzerinde durulmuş, böylece eğitim kurumlarının yetiştireceği insan sayısı, bunların nitelikleriyle ilgili hedefler tesbit edilmiştir.

Kalkınma Planında, bu çerçeve içinde ele alınan eğitim politikasının uygulanmasında gözönünde tutulacak başlıca ilkeler şunlardır:

(1) Eğitim sistemimiz toplumdaki çeşitli görevlerin yurttaşlar arasında kabilivetlerine göre dağıtılmasını sağlıyacak bir şekilde düzenlenecektir. Bu amaçla, durumları ne olursa olsun kabiliyetli olanlar bütün eğitim imkânlarından yararlanacaklardır. Boylece toplumda hem sosyal adalet, hem de fırsat eşitliği ilkeleri gerçekleştirilecektir. Öte yandan çeşitli hizmetler de, en kabiliyetli ve yeterli kişiler yoluyla yürütüleceğinden, hizmet verimli ve seviyeli olacaktır. Bunu sağlamak için alınması gerekli tedbirler eğitim programları içinde yer almaktadır. İhtiyaçlara göre tespit edilmiş öğrenim kapasitesinden fazla talep olan her durumda çeşitli okullara girişte, yeterliğe dayanan, seçme usulleri uygulanacaktır.

Gelir durumu elverişli olmayan başarılı öğrencilerin yükselmesine imkân verecek geniş bir burs sistemi kurulacaktır.

Eğitimde yatay ve dikey geçişler yeterlik ve istidatların doğru olarak tesbitine dayalı bir mekanizma içinde işletilecektir. Bunun yanında belli bir meslek adamı yetiştirmeyi amaç bilen okulları bitirenlerin üst okullara geçişini mümkün kılmak için yetiştiği meslek alanında gerektiği kadar hizmet görerek iş alanının kazandıracağı imkân ve iktidarlardan yararlanması sağlanacaktır.

(2) Eğitim sistemimiz, Türk toplumunun ihtiyaçlarına ve şartlarına uygun insanların yetiştirilmesine doğru yönelecektir. Eğitim plânında teknik öğretime verilen önem, bunun başlıca belirtisidir. Eğitim esaslarının tesbitinde de bu ilkeye uygunluk gözönünde tutulacaktır.

İlk öğretimde ise, önümüzdeki onbeş yıl içinde okul çağındaki nüfusun her birine okul imkânları sağlamak, bir toplumsal hedef olarak alınmıştır.

(3) İlk öğretim dışındaki eğitim kurumlarında yurttaşların kendileri için yapılan harcamaları belli ölçülerde ve imkânları olduğu zaman ödemeleri sağlanacaktır. Her kademedeki eğitim kurumlarında seçmelerin kabiliyete göre yapılması ve imkânları olmayanlara geniş bir burs sistemi ile yükselme yollarının açık tutulması üzerinde titizlikle durularak bunun eğitimin temel ilkelerine uygun bir şekilde uygulanması sağlanacaktır. Bu konudaki tatbikata eğitimin yüksek kademelerinden başlanacak ve bu tedrici olarak gerekli ve mümkün olan diğer dallara yayılacaktır.

(4) Eğitim hedeflerine ulaşmak, çok önemli bir hamleyi gerektirmektedir. Bu konuda gerekli ve elverişli alanlarda yapılacak yatırımlara halkın katılma isteği değerlendirilecek, başlangıçta büyük bir önem gösterea her basamakta öğretmen ihtiyacının karşılanması için gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

İstihdam bakımından hedef aşağıdaki noktalarda toplanmaktadır.

(a) İşsizlik meselesini çözmek,

(b) Çalışanların meslekî seviyelerini yükseltmek,

(c) Her basamakta yeterliliğe dayanan bir çalıştırma politikasiyla yetişenleri yerinde kullanmak ve sağlam bir sosyal hareketlilik yaratmak,

(d) Çalışan nüfusun çeşitli meslek gruplarına bölünüşündeki dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve daha dengeli bir dağılış sağlamaktır.

b. *Genel metot*

Türkiye'nin işgücü durumunun tespiti ve ileri yıllarda çeşitli eleman tiplerine doğacak ihtiyacın hesaplanmasıyla ilgili çalışmalar, aşağıda belirtilen çerçeve içinde yapılmıştır.

Türkiye'nin işgücü durumu başlıca tarım, sanayi ve hizmetler ana kesimleriyle sanayiin alt kesimleri olan inşaat, maden çıkarma ve imalât sanayiinde incelenmiştir.

Toplam işgücünün önce sektörler bakımından şimdiki durumu, yani sayımı yapılmıştır. Toplam işgücü, aynı zamanda çeşitli mesleklerin doldurdukları fonksiyonlara göre sınıflandırılmıştır. Böylece elemanların niteliklerine ve işteki fonksiyonlarına göre yedili bir sınıflandırma elde edilmiş ve bütün meslekler bu bölümlere yerleştirilmiştir.

İşgücünün bugünkü durumu tespit edildikten sonra 15 yıllık perspektif içinde, özellikle Beş Yıllık Plân dönemi için sektörler bakımından ve toplam işgücünün fonksiyonel bölümlerine göre projeksiyonlar yapılmıştır. Bu projeksiyonlara esas olarak geçmiş on yıllık üretim - istihdam dizilerine göre bulunan üretime bağlı işgücü esneklik katsayıları kullanılmıştır. Üretim artışına bağlı olarak yapılan projeksiyonlarda kullanılan bu esnekliklerde teknolojik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkacak prodüktivite artışı ve plânlı ekonominin getireceği yapı değişikliği gözönünde tutularak bazı düzeltmeler yapılmıştır.

Çeşitli sektörlerde çalışan toplam işgücünün projeksiyonları yapıldıktan sonra işgücünün fonksiyonel bölüm projeksiyonlarına geçilmiştir. Burada gözönünde tutulan başlıca unsurlar işgücünün bugünkü dağılışının bozukluğu ve bunun ileri yıllarda meslekler ve meslek grupları arasındaki teknik ilişkilere göre işgücü strüktrünün düzeltilmesidir. Bütün bu hesaplamalarda sektör çalışmalariyla proje tahlillerinden çıkan ihtiyaçlar da gözönünde tutulmuştur.

İktisadi gelişmenin çeşitli fonksiyonel bölümlere göre ileri yıllarda doğuracağı ihtiyaç tespit edildikten sonra, bu ihtiyacın karşılanma yollarına geçilmiştir.

Eğitim kurumları işgücüne başlıca arz mekanizması olarak kabul edilmiştir. Çeşitli eğitim kurumları, tiplerine göre 9 bölüme toplanmış, bunlarla karşıladıkları kabul edilen fonksiyonel bölümler arasında bir paralellik kurulmuştur.

Bundan sonraki devrede, bu eğitim bölümlerinin şimdiki kapasite ve durumları incelenmiş, ihtiyaç duyulan sayıda eleman sağlayabilmeleri için gerekli kapasite artışları ile maliyet hesapları yapılmıştır.

Eğitim sistemini hemen etkileyebilmek imkânsız olduğundan insangücü ve eğitim plânlarının en az onbeş yıllık bir dönem için hazırlanması gerekmektedir.

İnsangücüne arz kaynağı olarak eğitim kurumları yanında sanayi içinde eğitim üzerinde önemle durulmuş, sanayi içinde eğitimin şimdiki durumu ve geliştirilme imkânları araştırılmıştır.

2. İŞGÜCÜNDE BUGÜNKÜ DURUM:

a. Üç ana sektörde ve sanayiin alt sektörlerinde 1961 deki toplam işgücü aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

1961 yılındaki durum, 1955 nüfus sayımında 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun iktisadi faaliyetler kollarına göre bölümünden ve 1960 nüfus sayımı yüzde 1 örnekleme sonuçlarından yararlanarak hesaplanmıştır. Sonuçlar sanayi sicillerinden ve başka kaynaklardan elde edilen sonuçlarla karşılaştırılmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

TABLO : 349 — Üç ana sektörde çalışan nüfus

1961 Sektörler	(Bin olarak) Çalışan nüfus
Tarım (*)	9 800
Sanayii	1 180
Hizmetler	1 570
TOPLAM	12 550

TABLO : 350 — Sanayide çalışan nüfusun alt sektörlere göre bölümü, 1961

1961 Sektörler	(Bin olarak) Çalışan nüfus
Maden çıkarma	70
İmalât	850
İnşaat	260
TOPLAM	1 180

b. *Sanayi ve hizmetler sektöründe fonksiyonel bölümler.*

Sanayi ve hizmetler sektöründe çalışan işgücünün fonksiyonel bölümlere göre dağılışı aşağıdaki tabloda görülmektedir. Bu dağılış, 1955 nüfus sayımından «Son Haftadaki Meslek ve Iktisadi Faaliyet Kollarına göre 15 ve Yukarı Yaştaki Nüfus» tablosundan ve 1960 sayımının yüzde 1 örnekleme sonuçlarından yararlanarak hesaplanmıştır. Sonuçlar, Devlet Plânlama Teşkilâtınca yapılan Iş Basında Eğitim Anketi ve Iktisadi Devlet Teşekkülleriyle ilgili anket sonuçları, Özel İhtisas Komisyonları çalışmaları ve mesleki teşekküllerin verdiği bilgilerle kontrol edilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

(*) Tarımda çalışan nüfus içinde en yüksek çalışma ayındaki işsiz sayısı yoktur.

c. *Tarım Sektörü :*

Tarım sektöründeki işgücünün niteliği farklı olduğu için bu sektörde fonksiyonel bölümler incelenmemiştir.

Tarım sektöründe çalışan toplam işgücü ile tarımda kullanılan toprağın şimdiki teknoloji ile işlenebilmesi ve öbür faaliyetlerin görülmesi için gerekli işgücü arasındaki ilişkiye göre tarım sektöründe bulunan fakat çalışması gerekli olmayan nüfus hesaplanmıştır. (Tablo : 352)

TABLO : 351 — Sanayiin alt sektörleri ve hizmetler sektöründe fonksiyonel bölümler, (1961)

(Bin)

Fonksiyonel bölümler	Maden çıkarma (1)	İmalât (2)	İnşaat (3)	Hizmetler (4)	Toplam (5)
1. İdareci ve müteşebbisler	1.0	8.2	1.3	60.5	71.0
2. Mesleki personel	0.6	4.2	5.2	61.0	71.0
3. Teknisyen	1.3	6.8	9.1	118.8	136.0
4. Alt kademe memurlar satışla ilgili meslekler	3.3	20.2	6.8	479.7	510.0
5. Ustabaşı	8.2	17.0	7.8	14.0	47.0
6. Yetişkin işçi	29.0	317.0	109.0	202.0	657.0
7. Sıra işçisi	26.6	476.6	120.8	634.0	1 258.0
TOPLAM	70.0	850.0	260.0	1 570.0	2 750.0

TABLO : 352 — Tarım sektöründe çalışması gerekli olmayan nüfusun en çok ve en az olduğu aylara göre dağılımı

(Bin)

Yıllar	Temmuz	Ocak
1955	400	7 400
1960	800	8 300

TABLO : 353 — Çalışan nüfusun ana sektörlere bölünümü

(Milyon)

Sektörler	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1972	1977
Tarım	9.86	10.00	10.14	10.28	10.42	10.56	10.86	11.16
Sanayi	1.25	1.34	1.44	1.54	1.65	1.77	2.36	2.99
Hizmetler	1.63	1.78	1.94	2.12	2.31	2.52	3.64	5.05
TOPLAM	12.74	13.12	13.52	13.94	14.38	14.85	16.86	19.20

NOT : 1962 için Temmuz ayında gizli işsiz tahmini 1 milyondur.

TABLO : 354 — Çalışan nüfusun ana sektörlerde yüzde dağılımı

(%)

Sektörler	1962	1967	1972	1977
Tarım	77,4	71,1	64,4	58,1
Sanayi	9,8	11,9	14,0	15,6
Hizmetler	12,8	17,0	21,6	26,3

TABLO : 355 — Sanayide çalışan nüfusun alt sektörlere göre bölünümü

(Bin)

Sektörler	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1972	1977
Maden çıkarma	70	74	78	81	85	89	110	131
İmalât	880	933	990	1048	1110	1177	1470	1756
İnşaat	300	333	372	411	455	504	780	1103
TOPLAM	1250	1340	1440	1540	1650	1770	2360	2990

3. İŞGÜCÜNDE VE İŞGÜCÜNÜN FONKSİYONEL BÖLÜMÜNDE BEKLENEN GELİŞMELER :

a. Ana sektörlerde ve sanayiinin alt sektörlerinde işgücü projeksiyonları :

Geçmiş yıllardaki üretim - istihdam dizilerine bağlı olarak bulunan, üretime bağlı işgücü esneklik katsayısıyla üretim artışına dayanarak sanayi ve hizmetler sektöründe ileri yıllarda hizmette kullanılabilecek toplam işgücü hesaplanmıştır. Sanayi içinde görülen inşaatla ilgili istihdam, yatırım hedeflerine ve yatırım içinde inşaatın yeri hakkındaki tahminlere göre ve inşaatta çalışması gerekli insan sayısı ile ilgili katsayılara dayanılarak doğrudan doğruya hesaplanmıştır.

Tarım sektöründe çalışacak işgücü, tarım sektörü çalışmalarında tespit edilmiştir. (Tablo : 353 - 354)

b. Sanayii ve hizmetlerde fonksiyonel bölümler :

İleriki yıllarda fonksiyonel bölümler, ek ihtiyaçlar ve gelecekte daha dengeli bir dağılım için gerekli ihtiyaç ve meslekler arası bazı teknik ilişkiler gözönünde tutularak hesaplanmıştır. Bazı özel meslek grupları plânın gerçekleşmesini daha çok etkilediği için ayrı ayrı incelenmiştir. (Tablo : 356)

Bugün çalışan nüfusun çeşitli fonksiyonlar arasında dağılışında bir çok dengesizlikler vardır. Mühendis - teknisyen, yüksek seviyede ve yardımcı sağlık personeli oranları yetişmiş elemanlardan yeterliklerine göre yararlanmaya imkân vermeyecek kadar bozuktur. Bu bakımdan bir yandan en az ihtiyaçların karşılanması düşünülürken öbür yandan bu dengesizliğin düzeltilmesi için gerekli ek ihtiyaç hesaplanmış ve hedeflerin tespitinde buna göre hareket edilmiştir.

TABLO : 356 — Sanayi ve hizmetlerde işgücünün fonksiyonel bölünümü, (1962 - 1977)

(Bin)

Fonksiyonel bölümler	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1972	1977
1. İdareci ve müteşebbisler	73,0	77,0	81,0	88,0	97,0	106,0	141,0	194,0
2. Mesleki personel (Toplam)	73,0	78,5	83,0	91,0	103,0	114,0	190,0	277,0
Mühendis	12,0	13,0	14,0	15,0	16,0	17,0	32,0	56,0
Sağlık personeli	10,0	10,0	10,0	11,0	11,0	12,0	15,0	24,0
Öğretmen	22,0	24,5	27,0	20,0	39,0	47,0	85,0	106,0
Diğer	29,0	31,0	32,0	35,0	37,0	38,0	58,0	91,0
3. Teknisyen (Toplam)	142,0	151,5	165,0	177,0	194,0	213,0	348,0	570,0
Teknisyen	20,0	23,0	25,0	27,0	30,0	33,0	74,0	146,0
Yardımcı sağlık personeli	10,0	10,0	11,0	11,0	15,0	20,0	35,0	65,0
Öğretmen (İlk)	50,0	54,5	59,0	63,0	67,0	71,0	106,0	154,0
Diğer	62,0	64,0	70,0	76,0	82,0	89,0	133,0	205,0
4. Alt kademe memurlar ve satışla ilgili meslekler	530,0	580,0	635,0	695,0	765,0	840,0	1.245,0	1.720,0
5. Ustabaşı	50,0	55,0	60,0	66,0	73,0	81,0	142,0	270,0
6. Yetişkin işçi	686,0	740,0	790,0	850,0	980,0	1.000,0	1.540,0	2.570,0
7. Sıra işçisi	1.326,0	1.438,0	1.562,0	1.693,0	1.810,0	1.940,0	2.384,0	2.439,0
TOPLAM	2.880,0	3.120,0	3.376,0	3.660,0	3.962,0	4.294,0	5.990,0	8.040,0

4. EĞİTİMDE BUGÜNKÜ DURUM:

Çeşitli okullarda öğrenci ve öğretmen durumu ile toplam öğrencinin okul çağındaki nüfusa oranı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO : 357 — Eğitim durumu (1961)

(Bin)

Okullar	Okul çağındaki nüfus (1)	Toplam öğrenci sayısı (2)	Öğrencilerin okul çağındaki nüfusa oranı % (3)	Öğretmen sayısı (4)	Öğrenci öğretmen oranı (5)
İlk Öğretim	4 513,0	3 160,0	70	67,9	46
Mesleki ve teknik ortaokullar	1 786,0	68,4	4	8,0	14
Ortaokullar		333,0	19	5,2	64
Mesleki ve teknik liseler	1 505,0	46,5	3	8,0	14
Liseler		86,0	6	2,5	34
Teknik Yüksek Öğretim	1 816,0	10,0	1	1,3	8
Genel Yüksek Öğretim		51,0	3	2,8	19

Türkiye'de bugüne kadar eğitim genel olarak önemli bir konu sayılmış ve bu alanda oldukça büyük harcamalar yapılmıştır. Bundan başka çeşitli sistemler ve eğitim usulleri denenmiştir. Fakat eğitim sistemine bir bütün olarak bakılmayışı eğitimin uzun süreli bir çerçeve içinde ve plânlı olarak ele alınmayışı ve eğitim teşkilâtındaki dağınıklık bütün bu çabaların ve harcamaların yeterince verimli olmasını önlemiş ve eğitim düzenimizde çeşitli dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Bu dengesizlikleri aşağıdaki noktalarda özetlemek mümkündür.

a. Eğitimle, iktisadi ve toplumsal yapı ve faaliyetlerdeki ihtiyaçlar arasında bir ilgi kurulmadığından bazı alanlarda önemli boşluklar, bazılarında ise fazlalıklar ortaya çıkmıştır. İşgücünün çeşitli görevlere bölümündeki dengesizlik bunun sonuçlarından biridir:

b. Çeşitli eğitim kurumları, dalları ve kademeleri arasında düzenli bir ilişki kurulamayışı, eğitimde yatay ve dikey geçişlerde eksiklikler ve bozukluklar meydana getirmiştir. Yine bu sebeple kademeler arasında kapasite bakımından dengesizlik ortaya çıkmıştır.

c. Eğitim teşkilâtının gelişmelere uyan düzenli bir şekilde ayarlanamaması eğitim usulü ile ilgili dengesizliklere yol açmıştır. Bunların en önemlisi, öğretmen arzının yetersizliğinden doğmaktadır. Bunun sonucu olarak öğrenci öğretmen oranlarında önemli bir bozukluk olmuştur. Bir

çok dallarda sayı, nitelik ve meslek çeşidi bakımından büyük bir öğretmen açığı vardır. Eğitim yöneticisi yetiştirilmemesi ve Bakanlıklarla eğitim kurumları arasında gerekli işbirliğinin kurulmaması da önemli bir konudur.

d. Eğitim ile yetişenlerin çalışma alanlarındaki gerekli nitelikleri arasında yeter bir bağlılık kurulamayışı eğitimin esaslarında görülen önemli aksaklıklardandır. Birçok elemanın yetiştirildikleri alan dışında çalışma durumunda kalmaları oldukça büyük bir israf sebebidir. Eğitim kurumları ile eleman kullanan kurumlar arasındaki işbirliği eksikliğinin bundaki etkisi büyüktür.

e. Denenmiş ve denenmekte olan çeşitli eğitim düzen ve yönetmenlerinin başarı derecelerinin değerlendirilmesi yoluna gidilmemiş olması, bu yönde atılacak adımların saptanmasında ışık tutacak bilgilerin elde edilmesine engel olmuş ve bu konudaki kararların sağlam esaslardan yoksun kişisel tercihlere göre alınmasına yol açmıştır. Bunun eğitim düzeninde ortaya çıkardığı kararsızlık çok yıpratıcı sonuçlar vermiştir.

f. Eğitim çeşitli dallarında, seçme usullerinin kabiliyetlere bağlı olmasındaki aksaklıklar ve çeşitli gelir grupları ile bölgeler arasında eğitim imkânlarından yararlanma bakımından eşitsizlikler, eğitimin sosyal adalete ve toplum çıkarlarına uygun bir sosyal hareketlilik etkeni olma niteliğini kaybettirmiştir.

Yüksek kabiliyetli fakat düşük gelirli olanların yükselmesinde başlıca araç olan burs sisteminde bir gelişme olmamıştır.

Eğitimden yararlananların eğitim harcamalarına göre katılmayışı parasız eğitimin gerçekten ihtiyacı olanlara sağlanması önlendiği gibi eğitim harcamalarının daha yüksek bir seviyeye çıkmasına da engel olmuştur.

5. *KALKINMANIN TOPLUMSAL VE İKTİSADİ AMAÇLARINI GERÇEKLEŞTİRECEK EĞİTİM HEDEFLERİ:*

a. *Eğitim kurumları:*

İşgücünde ihtiyaç duyulan çeşitli tip elemanları karşılayan başlıca mekanizma olarak eğitim kurumları düşünülmüştür. Bu kurumların şimdiki kapasite ve durumlarına ek olarak ihtiyaç duyulan mezun, yeni kayıt, ek kapasite ve öğretmen sayıları hesaplanmıştır.

İktisadi gelişmenin doğuracağı işgücü ihtiyaçlarının ve tespit edilen toplumsal hedeflerin gerçekleşmesi için çeşitli eğitim bölümlerinde bulunması gereken toplam öğrenci sayıları Tablo 358 de gösterilmiştir.

Tablo 358 de belirtilen bu eğitim hedeflerinin gerçekleşmesiyle Türkiye'de okul çağında nüfus ile okuyan nüfus oranları ve çeşitli eğitim seviyelerinde mesleki, teknik ve genel eğitim oranları Tablo 359 ve 360 da görülmektedir.

TABLO : 358 — Çeşitli eğitim bölümlerinde öğrenci sayısı

(Bin)

Eğitim bölümleri	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1972	1977	Endeks (1962 = 100) 1967	1972	1977
İlkokul	3367	3567	3859	4141	4432	4736	5992	6821	141	178	202
Ortaokul	387	387	401	426	455	480	593	641	124	153	166
Liseler	86	96	96	97	102	107	168	204	112	195	237
Lise seviyesinde teknik okullar	15	17	20	25	30	42	92	126	280	613	840
Mesleki liseler (Öğretmen okulları dâhil)	36	43	53	66	74	81	116	153	225	322	425
Teknik yüksek öğretim	10	11	13	15	20	27	64	84	270	640	840
Genel Yüksek Öğretim	51	52	55	57	57	61	116	143	110	227	280

NOT : İşbaşında eğitim ve çeşitli kurslar bu tabloda gösterilmemiştir. İlgili bölümde bu konuda bilgi vardır.

TABLO : 359 — Okul çağındaki nüfus ve çeşitli eğitim bölümlerinde okuyanların oranı

(Bin)

	İLK EĞİTİM			ORTAOKUL			LİSE SEVİYESİNDE OKULLAR							YÜKSEK ÖĞRENİM				
							Lise			Mesleki lise		Lise seviyesindeki tek.		Teknik yüksek öğrenim		Genel yüksek öğrenim		
Yıllar	Okul çağında nüfus 7-12	Toplam öğrenci	Nüfusa oranı %	Okul çağında nüfus 13-15	Toplam öğrenci	Nüfusa oranı %	Okul çağında nüfus 16-18	Toplam öğrenci	Nüfusa oranı %	Toplam öğrenci	Nüfusa oranı %	Toplam öğrenci	Nüfusa oranı %	Okul çağında nüfus 19-22	Toplam öğrenci	Nüfusa oranı %	Toplam öğrenci	Nüfusa oranı %
1963	4880	3567	73	1985	387	19,1	1675	96	5,7	43	2,6	17	1,0	1880	11	0,6	52	2,7
1964	5030	3859	76	2090	401	19,1	1770	96	5,4	53	2,9	20	1,1	1940	13	0,7	55	2,8
1965	5150	4141	80	2200	427	19,0	1870	97	5,2	66	3,5	25	1,3	2040	15	0,7	57	2,7
1966	5270	4432	84	2300	455	19,7	1970	102	5,2	74	3,8	30	1,5	2150	20	0,9	57	2,6
1967	5390	4736	87	2390	480	20,0	2075	107	5,2	81	3,9	42	1,9	2275	27	1,2	61	2,7
1972	5990	5990	100	2715	593	21,9	2520	168	6,7	116	4,6	92	3,6	2950	64	2,2	116	3,9
1977	6820	6820	100	3000	641	20,1	2800	204	7,3	153	5,5	126	4,5	3450	84	2,4	143	4,1

TABLO : 360 — Lise seviyesinde ve yüksek öğrenimde genel öğretim mesleki ve teknik öğretim ayırımı

(Bin)

Yıllar	Toplam lise seviyesi öğrencisi (1)	Genel % (2)	Mesleki % (3)	Teknik % (4)	Toplam yüksek öğrenim öğrencisi (5)	Teknik % (6)	Sosyal ve genel % (7)
1963	153	62	28	11	63	17	83
1964	161	59	32	12	68	19	82
1965	178	54	36	14	72	21	80
1966	197	51	38	15	77	26	76
1967	221	49	37	19	88	31	73
1972	376	45	31	24	180	36	64
1977	483	42	32	26	227	37	63

b. *Sanayi içinde eğitim :*

İktisadi gelişme, özellikle sanayi kesimlerinde kısa bir zamanda çok sayıda ve yetişkin işçi gibi teknik elemanlara ihtiyaç doğurmaktadır. Bu elemanların, mali imkânları ve zaman sınırlılığı bakımından okullarda yetişmesine imkân yoktur. Bu sebepten sanayi içinde eğitimi sistemli bir şekilde geliştirmek gerekmektedir.

Sanayi içinde yetişmesi gerekli ustabaşı ve yetişkin işçi tipinde eleman sayısı Tablo 361 de gösterilmiştir.

TABLO : 361 — Sanayi içinde yetişmesi gerekli eleman sayısı

Yıllar	Ustabaşı	Yetişkin işçi
1963	3 500	35 000
1964	3 500	35 000
1965	4 200	41 000
1966	4 900	48 000
1967	5 600	55 000
1968 — 1972	40 000	360 000
1973 — 1977	80 000	660 000

6. *YATIRIMLAR :*

a. *Eğitim kurumları :*

Çeşitli eğitim bölümlerinde öğrenci artışlarına karşılayabilmek için gerekli yatırım, öğrenci başına yatırım maliyetine göre hesaplanmıştır.

Yeni yatırım ve bugünkü binaların onarımı için gerekli yatırımlar Tablo 362 de gösterilmiştir.

b. *Sanayi içinde eğitim :*

(1) Mesleki eğitim merkezleri :

Bu merkezlerde, işletmelerde ve çeşitli üretim kollarında işgücü vasfını yükseltmek üzere teknik ve mesleki kalifikasyonu olanları öncelikle ele alarak montör ve ustabaşı yetiştirilecektir.

TABLO : 362 — Eğitim yatırımları *(Milyon TL.)*

Eğitim bölümleri	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)	1963 - 1967 Toplam (6)
İlk Öğretim	260,0	320,0	307,0	333,0	355,0	1 575,0
Orta Okullar	42,0	129,0	109,0	84,0	133,0	497,0
Liseler	36,0	28,0	28,0	56,0	36,0	184,0
Sağlık Okulları	27,0	30,0	30,0	15,0	5,0	107,0
Ticaret Liseleri	5,0	14,0	6,0	6,0	7,0	38,0
Tarım Teknisyen Okulları	16,0	16,0	16,0	42,0	251,0	341,0
Erkek Teknik Öğretime bağlı lise ve seviyesinde okullar	40,0	39,0	36,0	63,0	99,0	277,0
İlk Öğretmen Okulları	65,0	30,0	89,0	26,0	18,0	228,0
Eğitim Enstitüleri	15,0	33,0	11,0	—	—	59,0
Erkek Teknik Öğretmen Okulları	8,5	23,0	—	—	—	31,5
Yüksek Teknik Öğretim	36,00	36,0	73,0	86,0	106,0	337,0
Yüksek Genel Öğrenim	46,5	25,0	25,0	55,0	83,0	234,5
İşbaşında Eğitim	7,0	5,5	7,5	6,5	5,0	31,5
Araştırma Kurumları	7,0	22,0	22,0	24,0	24,0	99,0
Diğer Eğitim Yatırımları (*)	49,0	32,5	35,5	39,5	31,0	187,5
TOPLAM	660,0	783,0	795,0	836,0	1 153,0	4 227,0

(*) Burada Kız Teknik Öğretim tesislerinin yenilenmesi, Kız Teknik Öğretmen Okulu ile Gezici Köy Kursu Öğretmen Okulu Mektupla Eğitim Merkezi, M. E. B. Basımevi, din öğretimi, kütüphaneler, yurtlar ve diğer Milli Eğitim Yatırımları gösterilmiştir.

TABLO : 363 — Çeşitli eğitim sektörlerinin yıllık dış para ihtiyacı

(Milyon TL.)

Yıllar	İlk, orta, lise ve diğer okullar		Lise seviyesinde teknik okullar		Teknik Yüksek Öğrenim		Genel yüksek Öğrenim		Toplam		Genel toplam
	Yat. (1)	Cari (2)	Yat. (3)	Cari (4)	Yat. (5)	Cari (6)	Yat. (7)	Cari (8)	Yat. (9)	Cari (10)	(11)
1963	6	3	20	—	7	4	14	5	47	12	59
1964	5	3	14	—	11	4	9	5	39	12	51
1965	4	3	20	—	16	5	8	6	48	14	62
1966	4	4	30	—	19	6	14	6	67	16	83
1967	4	4	30	—	21	8	14	7	69	19	88
Toplam	23	17	114	—	74	27	59	29	270	73	343

Mesleki Eğitim Merkezleri Projesine göre 1961 yılına kadar çeşitli iş kollarında 114 şube faaliyete geçecek 6 şar aylık kurslarla gittikçe artan sayıda eleman yetiştirilecektir. 1968 yılından itibaren bu merkezlerde yetiştirilecek eleman sayısı yılda 3 300 olacaktır.

Bu merkezlerin ilk beş yılda yetiştireceği eleman, yatırım ve işletme giderleri Tablo 364 de gösterilmiştir.

TABLO : 364 — Mesleki eğitim merkezlerinde yetiştirilecek eleman ve yapılacak harcamalar

(Bin)

Yıllar	Yetiştirilecek elemanlar	Yatırım giderleri
1963	360	7 000
1964	945	5 500
1965	1 530	7 500
1966	2 190	6 500
1967	2 175	5 000
Toplam	7 740	31 500

(2) İşletmelerde eğitim :

Tablo 361 de sanayi içinde yetişmesi gerekli elemanların çoğunluğunun elverişli fabrika ve işyerlerinde açılabilecek standard kurslar yoluyla yetiştirilecekleri düşünülmüştür. Bu kursların maliyetinin toplam olarak 40 milyon TL. sı civarında olacağı tahmin edilmiştir.

7. MESELELER VE ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER :

a. İstihdam ve işsizlik :

Nüfus artış hızı çok yüksek olduğu için Türkiye'de işgücü arzı çok büyük olmaktadır. İşgücü arzı ile yaratılan istihdam arasındaki fark, tarımda belli işlerin gerektiğinden çok insan tarafından yapılması yani gizli işsizlik şeklinde, tarım dışında ise iş bulamama yani açık işsizlik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Belli bir doyma noktasından sonra tarımdaki işgücü fazlalığı da açık işsizlik halinde belirmektedir. Tarım nüfusunun geçmişteki artış hızına göre geleceği düşünülerek onbeş yıl içinde ortaya çıkacak işsizlik tahminleri Tablo 365 de gösterilmiştir.

TABLO : 365 — İstihdam ve işsizlik

(Milyon kişi)

	1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)	1965 (4)	1966 (5)	1967 (6)	1972 (7)	1977 (8)
15-64 yaş grupu	15,7	16,1	16,5	16,9	17,5	18,0	20,9	24,2
İşgücü arzı	14,2	14,4	14,7	15,0	15,8	17,7	17,0	19,9
Yaratılacak istihdam	12,7	13,1	13,5	13,9	14,4	14,8	16,8	19,2
İşsizlik	1,5	1,3	1,2	1,1	0,9	0,9	0,8	0,7

Tablo 365, özel tedbirler alınmadığı takdirde işsizlik meselesinin tamamen çözülmeyeceğini ortaya çıkarmaktadır. Buradaki işsizliğin çeşitli ölçülerde tarımda gizli işsizlik veya tarım dışında açık işsizlik olarak ortaya çıkması mümkündür. Tarımdaki işsizliğin başlıca etkisi bu sektörde üretilen malların geniş ölçüde sektör içinde tüketimine yol açması ve tarımda adam başına gelirin düşmesine sebep olmasıdır. Bunun, tüketimi sektör içinde bırakmak yoluyla para ekonomisine geçişi önleyici bir etkisi de vardır. Bundan başka, aslında yeterince besin maddesi tüketen bu kimseler sektör dışında gelir yarattıkları zaman besin maddeleri talebinin çok arttırmadan toplam üretimin artmasına sebep olabilir. Meselenin çözümü, esas bakımdan tarım dışı sektörlerdeki çalışma hacmini arttırarak bu alandaki istihdamın tarımdaki fazla nüfusu emmesini sağlamakla mümkün olur. Ancak tabloda da görüldüğü gibi yüzde 7 lik kalkınma hızının sanayi ve hizmetlerde yaratacağı istihdam sektörler arası istihdam dağılışını istenilen bir şekilde gerçekleştirecek durumda değildir. Bu bakımdan özel tedbirler alınmadığı takdirde tarımda işsizliğin süreceğini kabul etmek zarureti vardır.

Hızlı bir şehirleşmenin tarım dışı sektörlerde ortaya çıkardığı işgücü arzı ile buralarda yaratılan istihdam arasındaki ayırım açık işsizlik halinde ortaya çıkar. Dengesiz bir şehirleşmenin ekonomik ve sosyal maliyeti çok yüksektir. Bundan doğan mesken ve öbür alt yapı yatırımları ihtiyacının karşılanması imkânların üstündedir. Şehirlerdeki açık işsizlik, gerek kişiler gerek toplum için ıstıraplı sonuçlar doğurabilir.

Bu meselenin çözüm yolları aşağıda gösterilmiştir.

(1) Artan işgücünün şehirlere ölçüsüz bir şekilde akınını önlemek için tarım bölgelerinde emeğin değerlendirilmesi esasına dayanan tarım dışı çalışmaların geniş ölçüde arttırılması.

Beş Yıllık Plânda gerçekleştirilmesi önerilen Toplum Kalkınması Programının başlıca amaçlarından biri budur.

(2) Plân içinde istihdam yaratıcı projelerin ve sektörlerin öncelikle ele alınması.

Kesimlerle ilgili çalışmalar ve proje seçilmesiyle ilgi olarak tespit edilen ölçüler bunu sağlıyacak şekilde düşünülmüştür. Ancak sanayideki teknolojik gelişme işgücünden tasarruf yönündedir. Milletlerarası rekabet konusu olan sektörlerde işgücü yoğunluğuyla maliyetler arasındaki ilişki ve belli işlerin belli zaman ölçüleri içinde ve belli bir kalitede yapılması zorunluğundan doğan teknik sınırlamalar bu şekilde ortaya çıkacak istihdam artışını sınırlamaktadır. Plân içinde maliyeti etkilemeden, istenilen zaman ve nitelikte üretim yapabilecek işgücü yoğunluğuna dayanan sektörlere ve projelere öncelik verilmektedir. Hizmetlerde görülen istihdam artışı bu sektördeki prodüktivite artışının düşük olacağı varsayımından doğmaktadır.

***NOT:** İşgücü arzı, 15-64 yaş grupunda çalışmak isteyenler için yapılan tahminlere göre hesaplanmıştır. Öğrenciler, askerler, hasta ve sakatlar ve hapisler ve ev kadınlarının çalışmayacak bölümü bu tahminlerin dışında tutulmuştur.*

(3) Belli alanlarda özellikle inşaat sektöründe işgücü yoğunluğuna dayanan bir teknilojik kalkınma imkânları üzerinde önemle durulması.

İnşaat sektörüyle ilgili olarak bu konu incelenmektedir. İncelemenin ortaya çıkaracağı sonuçlara göre alınması gerekli tedbirlerle, bu sektördeki istihdamın artırılması mümkün görülmektedir.

(4) İstihdam politikasının bir başka yönü de işgücü fazlasının işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracıdır. Ancak, Türkiye işgücü fazlalığı olan fakat niteliği yüksek işgücü konusunda kıtlık çeken bir ülkedir. İşgücü ihracının niteliği yüksek işgücü halinde olması bu kıtlığı artırabilir. Bu sakıncanın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması şarttır.

(5) Meselenin uzun süreli çözüm yolu, yaratılacak istihdam imkânlarıyla dengeli bir işgücü artışını sağlıyacak nüfus artışı hızına ulaşmak için gerekli nüfus politikasının uygulanmasıdır. Bu konu plânın nüfusla ilgili bölümünde belirtilmiştir.

(6) Bütün bu tedbirlerin istihdam meselesinin yeter ölçüde çözümleyemediği görüldüğü takdirde 2 nci ve 3 üncü plân dönemleri için daha yüksek bir kalkınma hızını hedef kabul etmek, üzerinde durulması gereken çözüm yollarından biridir.

b. *Teknik yardım*

Teknik yardım programları bir bütün olarak ve kalkınma plânının ihtiyaçları gözönünde tutularak hazırlanmaktadır. Burada üzerinde durulan husus teknik yardımın stratejik noktalarda tesbit edilen yüksek seviyede eleman açığının kapatılması ve önemli alanlarda hızla eleman yetiştirme için etkili bir araç olarak kullanılabilmesidir. Bunu sağlamak için teknik yardım programlarıyla plânın hazırlanmasında bir paralellik kurulmuş ve teknik yardım programları plân dönemi başında hızla yapılması gereken araştırma, proje hazırlama ve özellikle yeni geliştirilen sektörlerde yüksek seviyede danışman sağlama ve eleman yetiştirme üzerinde durulmuştur.

Teknik yardım programlanması, bu konuda dış temaslarla görevli Maliye ve Dışişleri Bakanlığı ile Devlet Plânlama Teşkilâtının temsil edildikleri bir komitece hazırlanmaktadır. Komite, çeşitli sektörlerdeki kurumların taleplerini, plânlama için yapılan insangücü ve sektör çalışmalarını inceleyerek kalkınma plânı ihtiyaçlarına uygun teknik yardım programları hazırlamakla görevlidir.

Plânın ilk yıllarındaki ihtiyaçları karşılamak üzere iki yıllık bir teknik yardım programı hazırlanmıştır. Bundan sonra üç yıllık bir ikinci program hazırlanacaktır.

Teknik yardım programlarının uygulanmasına da büyük önem verilmektedir. Getirilecek yabancı uzmanların ve yetişmek üzere gönderilecek elemanların seçimi ve bunların yaptıkları çalışmaların denetlenmesi ve değerlendirilmesi üzerinde dikkatle durulmaktadır.

c. *Personel kullanma:*

Devlet elindeki teknik elemanların kullanılmasında dikkatli davranılacak ve her tip elemanın kendi alanında çalışması sağlanacaktır. Bununla ilgili olarak çeşitli kurumlardaki elemanların tam kapasite ile kullanılması için gerekli esnekliği sağlayacak bir personel düzeni kurulacaktır. Bu arada ordudaki elemanlardan mümkün olan hallerde yararlanma yolları araştırılacaktır.

d. Eğitim:

Kalkınma plânlarının ortaya çıkaracağı niteliği yüksek işgücü ihtiyacının karşılanmasında başlıca kaynak eğitim kurumlarıdır. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi plânlı dönemde iktisadi sektörlerde istenen büyümenin sağlanabilmesi için gerekli işgücü bazı teknik ilişkilere bağlı olarak tahmin edilmiştir. Hesaplanan bu işgücü ihtiyaçlarıyla eğitim kurumlarının 1962 kapasiteleri karşılaştırılınca eğitim kurumlarına verilmesi gerekli yön ve kapasite artışını sağlamak için alınacak tedbirler ortaya çıkmaktadır. Burada en önemli mesele eğitim hizmetleriyle görevli teşkilâtın bu hizmetleri görebilecek bir duruma getirilmesidir.

(1) Eğitimle ilgili genel mesele ve tedbirler:

(a) Eğitim politikası:

(i) Devletin ekonomik, sosyal ve politik tercihleri ışığında millî eğitimin Devlet ölçüsünde uygulanacak amaç ve ilkelerini tespit ve bunların uygulanması konusunda bünyesinde teşkilâtlı eğitime yer veren ve eğitimle ilgili plânlama yapan kurumlar arasında sıkı bir işbirliği sağlanacaktır.

(ii) Eğitimin her kademesinin toplumun en kabiliyetli elemanlarına açık tutulmasını sağlamak için yeterlik esasına dayanan seçme usulleri uygulanacaktır.

Eğitim imkânlarından bütün vatandaşların hakkıyla istifadesini temin maksadıyla çeşitli bölgelerdeki okulların eğitim ve öğrenim seviyelerinin eşit hale getirilmesine çalışılacaktır. Öte yandan her dereceden gece öğretimi yapan eğitim müesseseleri kurulması imkânları üzerinde durulacaktır.

(iii) Plân devresinde kabiliyetli fakat imkânları sınırlı gençlerin yetişebilmesi için eğitimin her kademesinde burs imkânları geniş ölçüde arttırılacaktır.

(iv) Çeşitli meslek okulları belli bir süre içinde, ilgili bakanlık ve dairelerle işbirliği ile yürütülmek üzere, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanacaktır. Ancak eğitim ile hizmetin birbirinden ayrılamıyacağı, alanlarda (Tarım, sağlık ve millî savunma eğitimi gibi) eğitim hizmetleri bakanlıklarca yürütülecektir.

(b) Plân hedefleri:

Çeşitli eğitim bölümlerindeki gelişme, tablolarda belirtilen yönde yapılacaktır. Böylece orta öğretim çağındaki gençlerin büyük bir bölümü tek-

nik ve mesleki eğitime yöneltilecektir. Bu amacın gerçekleşmesi için Teknik Öğretim, çıraklıktan teknisyenliğe kadar bütünüyle sanayi ile bağlantılı, onun imkân ve ihtiyaçlariyle uyuşan bir sistem olarak kurulmalı ve işletilmelidir.

Öğretmen yetiştiren kurumların gelişmelerine öncelik verilecek, bunların gelişmeleri plânda belirtilen sayıların gösterdiği yön ve çapta olacaktır. Bu kurumların yurdun imkân ve ihtiyaçlarına uyan bir sistem içinde kurulmasına dikkat edilmelidir.

Plânda lise ve orta okulların temel görevlerinin üst okulları besleme olduğu, kabul edilmiştir. Buna göre, bu temel okulu bitirenlerin üst okullara gidebilmelerini sağlayacak geniş tedbirlere başvurularak bu seviyeye kadar yükseltilebilmiş bu öğrencilerden en çok fayda elde edilmelidir.

(c) Yatırım maliyeti :

Çeşitli derecelerdeki okulların ilk yatırım ve donatım tesis maliyeti çok yüksektir. Bu yüzden maliyet düşürücü tedbirlere öncelik verilecektir

Çeşitli bölgelerin ve eğitim kademelerinin özelliklerine göre en elverişli okul tipi ve okulların standardizasyonuyla ilgili konularda her türlü araştırma yapıp karar alabilecek yetkili bir organ kurulacaktır.

Ayrıca gerekli ve elverişli alanlarda halkın inşaata katılma isteği değerlendirilecektir.

Okul inşaat süresinin kesin zorunluluk dışında bir inşaat mevsimi içinde bitirilmesi için gerekli bütün mali ve hukuki tedbirler alınacaktır.

(d) Verim :

Ortaokullar ve liseler ile genel yüksek öğretim gibi bazı eğitim bölümlerinde verim çok düşüktür.

Çeşitli eğitim kurumlarında verimin çok düşük olmasına sebep olan belirli unsurlar hızla giderilecektir.

(e) Öğretmen - öğrenci oranları :

Bir öğretmen başına düşen öğrenci sayısı oldukça yüksektir. Bu aynı zamanda verime de tesir eden başlıca sebeptir. Bu durumu düzeltmek için öğretmen yetiştiren okullara öncelik vermekle birlikte bu yolda alınacak en önemli tedbirlerden biri, öğretmen olacak nitelikte yetişmiş olanların bu mesleğe geçmesini önleyen mali ve hukuki engellerin giderilmesi üzerinbu mesleğe geçmesini önleyen mali ve hukuki engellerin kaldırılması suretiyle öğretmenlik meslekinin cazip hale getirilmesidir. Bununla ilgili olarak ek ders ücretleride artırılacaktır.

(f) Okul programları :

Çeşitli basamaklardaki okulları bitirenlerin yetiştirilme amaçlarına uygun olarak yetiştirilip yetiştirilmedikleri konusunda araştırmalar yapa-

larak, bunun ışığında bir yandan gereken tedbirler alınmalı, öte yandan da Türkiye'deki eğitim kurumlarının öğretim programları çağımızdaki modern teknolojinin ve yurdumuzun şartlarına uygun bir duruma getirilmesine çalışılmalıdır.

(2) Çeşitli eğitim bölümleri ile ilgili özel mesele ve tedbirler:

(a) İlköğretim:

222 sayılı İlk Öğretim Kanununun hedefi ve bu hedefe varmak içitu konan metod ve ilkeler bazı hükümleri bakımından yurdun mali, iktisadi ve sosyal yapısına uymadığından bu yönde geçmiş tecrübelerin ışığında ciddi ve köklü bir düzelmeye derhal geçilecektir.

(i) İlkokul proje etüdleri yapılarak bölge şartlarına göre farklılaştırılmış standardizasyon ve halkın gönüllü katılmasının teşvikiyle maliyet düşürücü tedbirler alınacaktır.

(ii) Köylerin nüfusu, sosyal ve ekonomik yapıları ve kültürel gelenek ve seviyeleri gibi unsurlar incelenerek okulun çapı ve öğretmenin yetişmesi ve seviyesi dengeli bir şekilde tâyin edilecek ve bunun ışığında tedbirler alınacaktır.

(iii) Çok yüksek olan öğretmen - öğrenci oranını düşürmek için, ilk yıllardan başlayarak geçici öğretmen vekili kullanabilme imkânları araştırılacaktır. Örneğin ilk iki yıl lise ve lise derecesindeki okulları bitirenlerin fazlasını bu işte kullanmak mümkün olabilir.

(b) Ortaokullar:

(i) Öğretmen açığının kapatılmasına öncelik verilecektir. Gerektiğinde alışılmış kurallar dışında öğretmen bulma yolları aranmalıdır.

(c) Liseler:

(i) Liselerde büyük olan öğretmen açığının ilk beş yılda kapanabilmesi için mali, idari ve sosyal tedbirler alınacaktır. Üniversiteyi bitirenlerin bu alanda kullanılabilmesi sağlanacaktır.

(ii) Liseleri, öğretmenleri tam kapasite ile çalıştırılacak optimum lise büyüklüğünde toplamaya doğru tedbirler alınacaktır.

(d) Lise seviyesindeki teknik okullar:

Bu okulları bitirenler çeşitli kademedeki teknik personelin yetki ve sorumlulukları kanunlarla teminat altına alınmalıdır. Bu tedbir, teknik öğretimin mânevi kalkınmasının temel şartıdır.

(e) Yüksek Teknik Öğretmen Okulları:

(i) Bu okulları bitirip meslekten ayrılanların yeniden mesleğe dönmesini sağlıyacak tedbirler alınacaktır.

(ii) Okulu bitirenlere seviyelerine uygun ünvanlar ve mali imkânlar verilecektir.

(f) Yüksek öğrenim:

Tarım ve sağlık okullarının müfredat programlarının tesbit ve kültür derslerinin denetiminde Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılacaktır.

(i) Öğretim süresi ve tesislerden, öğretim üyelerinden geniş ölçüde yararlanmak konuları üzerinde durulmalıdır. Yüksek öğrenimde öğretim üyesi yetiştirilmesi konusu sürat ve önemle ele alınmalıdır. Öğretim muhtevasını ve usullerini öğretim amaçlarına ve yetişenlerden çalışma alanlarında beklenen hizmet ve vasıflara uygun bir şekilde islah etmek gereklidir.

(ii) Yüksek öğrenimde, öğretim yanında araştırma fonksiyonuna da öncelik verilmesi gerekmektedir. Çeşitli alanlarda elde edilen araştırma sonuçlarının uygulayıcılara veya ulusal kültüre mal edilmesini sağlayıcı çeşitli seviyede yayımlara şimdiki ölçülerin çok üstünde yer verilmelidir.

(iii) Öğrencilerin yetişme seviyelerini yükseltecek lojman, beslenme ve beşeri ilişkilerle ilgili şartlar hızla düzeltilmelidir.

(g) Tarım eğitimi:

Tarım sektörünün özelliği gözönünde tutularak bu sektörde gerek yayım servisi, gerek öbür hizmetler için ihtiyaç duyulan elemanların Tarım Bakanlığınca yetiştirilmesi gerekmektedir. Tarım sektöründe beklenen gelişmelerin gerçekleşmesi, geniş ölçüde tarım eğitiminin gerekli sayıda ve nitelikte eleman yetiştirmedeki başarısına ve halkın tarım konusunda eğitilmesine bağlıdır. Bu konu «Toplum Kalkınması» programında da ele alınmıştır. Bunun yanında tarım konusuna özel bir yer verilmesi gereklidir. Bu bölgelerde eğitimle görevlendirileceklerin uygun metodlarla yetiştirilmesi şarttır.

(h) Sağlık eğitimi:

Orta ve alt derecede sağlık personeli, hizmet içinde (Özellikle hastanelerde) yetiştirilmelidir. Bu bakımdan sağlık eğitiminin Sağlık Bakanlığınca yürütülmesi uygundur. (Ordu sağlık assubayları hariç.) Sağlık alanında meslek okullarına kaynak olabilecek Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bazı okullarda seçimlik dersler yoluyla bir yöneltme eğitimi verilmesi düşünülmelidir.

(i) Kız Teknik Öğretim:

Türkiye'de bütün kademelerde genel, meslek ve teknik okullar kadın erkek bütün yurttaşlara tam bir eşitlikle açık bulunduğundan Kız Teknik Öğretim bunun dışında kalan eğitim amaçlarına yönelmelidir. Bu amaçlar iki ana bölümde toplanmıştır.

Bunlardan birincisi, halen kız teknik öğretimine genellikle hâkim olan ve kadını, bir ev kadını olarak değerlendirmeyi ve geliştirmeyi amaç edinen çalışmalardır. Bu çalışmalar, özellikle kadının eğitim imkânlarından yoksun olduğu ve Kız Teknik Öğretim kurumlarının bunu sağlayabileceği geri kalmış bölgelerde yoğunlaştırılmalıdır.

İkincisi ise, özellikle kadınları yapılarına uygun mesleklere hazırlama konusudur. Kız teknik öğretimde öğretim programları, öğretim dalları ve okul strüktürleri bu yönde geliştirilmeli ve değiştirilmelidir. Bu çalışmalarda yurdumuzun sosyal, iktisadi ve kültürel yapı ve geleceğinin ihtiyaç ve imkânları dikkatle gözönünde bulundurulmalıdır.

(j) Halk eğitimi :

Kalkınma plânında da özel bir yer verilen halk eğitimi konusu, toplum kalkınması bölümünde incelenmiştir.

(k) Kitaplıklar :

Eğitimin ayrılmaz bir parçası olan kitaplıklar için gerekli harcamalar eğitimin diğer harcamaları ile birlikte düşünülmüştür. Kitaplıkların eğitim hedeflerine ve ihtiyaçlara en uygun bir şekilde kurulup yürütülmesi ile ilgili gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

(l) Batı sanatının yurd'da Türk sanatının da dünyada tanıtılması, plâstik ve fonetik sanatlar alnında eleman yetiştirilmesi amaçlarının gerçekleşmesi için güzel sanatlara önem verilecektir.

(m) Güzel sanatların her bölümünde Devlet, sanat armağanları konulacaktır.

(n) Devlet opera ve tiyatroları çalışmalarını daha geniş çevrelere yararlı kılacak, bölge tiyatroları kurulacak, sanat değeri ve toplum eğitimine faydaları tesbit edilen özel tiyatrolar teşvik edilecektir.

Din eğitimi :

(o) Diyanet İşleri Başkanlığının çalışmalarını halkımızın bugünkü ve yarınki ihtiyaçlarını karşılayacak yeterliğe ve verimli gelişmeğe kavuşturabilmek, aydın din adamları yetiştirmek ve bunları lâyık oldukları refah seviyesine ulaştırmak için mümkün olan tedbirler alınacaktır.

d. Sanayi içinde eğitim :

(1) BUGÜNKÜ DURUM :

100 den çok işçi çalıştıran işletmelerde örnekleme yoluyla yapılan anket sonucunda kanuni mecburiyete rağmen iş başında eğitim kurslarının yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bunun başlıca nedenleri, gerek yöneticiler gerek işçiler arasında sanayide eğitim düşüncesinin yerleşmiş olmaması, işgücü devrinin yüksek olması, fiziki ve malî zorluklardır. Ayrıca iş başında eğitim kurslarının açılmasını zorunlu kılan 3457 sayılı Çalışma Kanunu tam olarak uygulanmamaktadır.

1963 - 1967 plân döneminde sanayi içinde eğitim hedeflerinin gerçekleşebilmesi için, sanayide eğitimin daha iyi bir şekilde teşkilâtlanması ve bazı özel tedbirlerin alınması gerekmektedir. Alınması gerekli özel tedbirler aşağıdaki noktalarda toplanmaktadır :

(a) Sanayi içinde eğitimin ihmal edilemiyecek bir unsur olduğu gözönünde tutularak, bu düşüncenin sanayide yerleşmesi ve geliştirilmesiyle ilgili her türlü tedbirlerin alınması gerekmektedir .

(b) Yetişkin işçi, ustabaşı ve teknisiyen kademelerinde fonksiyonlar tanımlanmalı ve bu fonksiyonların gerektirdiği eğitim usulleri araştırılmalıdır. Bu konu Sanayi ve Çalışma Bakanlıkları ve sendikalarca koordine edilmelidir.

(c) Çeşitli eğitim kurs ve merkezlerini bitirecek elemanlarını nitelikleri, kendilerine verilecek belgelerle tanınmalı, ücretler de aynı ölçülere göre tespit edilmelidir.

(d) Çeşitli sanayi dallarında, iş başında eğitim kursları Türkiye ölçüsünde standard bir hale getirilmelidir.

(e) Niteliği yüksek sanayi işçiliğinin önemi çeşitli yollarla halka belirtilmeli, bunun sosyal değeri yükseltilmelidir.

(f) İşletmelerde açılacak kurslarda eğiticilik yapacak kalifiye monitörlerin bulunmadığı gözönünde tutularak, montör yetiştirecek programlara öncelik verilecektir.

(g) Bugün yürürlükte olan ve işletmelerde işbaşında eğitim kurslarının açılmasını zorunlu kılan 3457 sayılı Çalışma Kanununun tam uygulanmamasının nedenleriyle ilgili araştırmalar yapılarak gerekli tedbirler alınmalıdır.

(2) Sanayi içinde eğitimin aşağıdaki iki şekilde teşkilâtlanması düşünülmüştür.

(a) Mesleki eğitim merkezleri :

Montör ve ustabaşı yetiştirmek üzere meslekî eğitim merkezleri kurulacaktır. Bunların donatımında Devlet elinde bulunan ve kullanılmayan malzeme ve makinelerden faydalanılacaktır.

(b) İşletmelerde açılacak kurslar :

Sanayiin çeşitli dallarında en elverişli işletmelerde, işbaşında eğitim kursları açılmalıdır.

Şimdiye kadar kanuni zorunluktan dolayı işbaşında eğitim programları yürütülen işletmelerdeki programlar incelenerek daha geniş ölçüde birleştirilip teşkilâtlandırılmalıdır.

İşbaşında eğitim kursları Sanayi Bakanlığınca koordine edilmelidir. Ancak kursların sanayiin her dalında Türkiye ölçüsünde standart olmasına özellikle dikkat edilmelidir.

İktisadi Devlet Teşekküllerinden çok sayıda eleman yetiştirmenin elverişli bir yol olduğu gözönünde tutularak kursların, özel sektörün de katılmasıyla özel sektörü de besleyebilecek şekilde organize edilmesi düşünülmüştür.

(c) Orduda eğitim :

İşgücüne arz kaynağı olarak, özellikle yetişkin işçi ve ustabaşı tipinde elemanlar için orduda eğitim de düşünülmeli, orduda eğitimin daha verimli bir hale getirilmesi sağlanmalıdır.

ARAŞTIRMA

1. *ANA İLKELER VE METOD:*

İnsan zekâ ve idrakinin yeni gerçeklere ve yarışlara ulaşma çabası olan araştırmaya, Kalkınma Plânında özel ve önemli bir yer verilmiştir.

Bir bütün olarak araştırma, endüstriyel, teknolojik, iktisadi ve sosyal konularda gelişmeyi destekliyen ve hızlandıran en önemli unsurlardandır. Kalkınmanın kapsadığı her alanda çeşitli problemlerin Türkiye'ye uygun çözüm yollarının en doğru, en verimli ve en çabuk sonuçlanacak şekilde bulunması araştırma yoluyla sağlanacaktır.

Genel olarak araştırmalar temel ve uygulamalı olmak üzere iki kola ayrılmaktadır. Temel araştırmaların uluslararası mahiyette olması ve ilgililerin bu alanda kolayca yardımlaşabilmesi, gelişmekte olan ülkelerde tatbiki araştırmalara öncelik verme imkânını sağlamıştır. Bu yüzden birinci beş yıllık plânda temel araştırmalara, tatbiki araştırmaları sağlayıcı ve geliştirici bir yön verilmesi ilkesi kabul edilmiştir.

Plânda araştırma ile ilgili çalışmalarda önce yurdumuzda her alanda araştırma çalışmalarının bugünkü durumu incelenmiş ve buna bağlı olarak önümüzdeki yıllarda araştırmaya bütünü ile verilecek yön tâyin edilmiştir.

Araştırma konusu başlıca yüksek öğrenim kurumlarıyla, kamu sektöründe ele alınmıştır. Özel sektörde, araştırma konusu ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi elde edilmemiştir.

Devlet sektöründeki araştırma çalışmalarının anket yoluyla envanteri çıkarılmış ve personel durumu ile harcamaları tespit edilmiştir.

Yüksek öğrenim kurumlarının öğretim ve araştırma gibi iki ayrı amacı olduğu düşünülerek, araştırmaya ait harcamalar, daha ayrıntılı bilgi olmadığından söz konusu kurumların bütçelerindeki ilgili ödenekler, yoluyla çıkarılmıştır.

Ayrıca çeşitli kurumlardan gelen araştırma ön tasarıları beş yıllık plân dönemi içinde araştırmaya ayrılan yer gözönünde tutularak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın yüksek öğrenimde geliştirilmesi, özel sektörde teşvik edilmesi ve Devlet sektöründe daha verimli hale getirilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili meseleler incelenmiş ve gerekli tedbirler alınmıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM :

a. Araştırma personeli :

(1) Kamu sektörü :

Bakanlıklar ve İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan araştırma, inceleme ve arama konuları ile ilgili personeli, gönderilen soru kâğıtları sonuçlarına dayanılarak konularına ve eğitim derecelerine göre Tablo 366 da gösterilmiştir.

TABLO : 366 — Kamu sektöründe araştırma personeli, (1961)

(Kişi)

Konular Eğitim durumu	Teknik	Tarım	Tabii ve tıp ilimleri	Sosyal ilimler	Toplam
Yüksek eğitim görmüş araştırma personeli	277	662	138	173	1250
Yardımcı personel	332	200	30	102	664
TOPLAM	609	862	168	275	1914

(2) YÜKSEK ÖĞRENİM KURUMLARI :

Üniversitelerin ve başka yüksek öğrenim kurumlarının öğretim yanında iki ayrı amacından birinin de araştırma olduğu düşünülerek Türkiye'de Yüksek Öğrenim Kurumlarındaki öğretim üyelerinin zamanlarının bir kısmını araştırmaya ayıracakları kabul edilmiştir. Böylece yüksek öğrenim kurumlarında araştırmayla uğraşabilecek eleman sayısı yani öğretim üyeleri 3750 kadardır.

b. ARAŞTIRMA GİDERLERİ :

(1) Kamu sektörü :

Bakanlıklar ve İktisadi Devlet Teşekküllerine gönderilen soru kâğıtları sonuçlarına dayanarak kamu sektöründe 1961 yılı araştırma giderleri Tablo 367 de gösterilmektedir.

TABLO : 367 — Devlet sektöründe araştırma giderleri (1961)

(Milyon TL.)

Bölümler	Giderler
Sosyal bilimler araştırmaları	27,1
Tarım araştırmaları	33,3
Bayındırlık araştırmaları	11,8
Sağlık araştırmaları	0,8
Maden elektrik araştırmaları	46,0
Diğer	1,0
TOPLAM	120,0

(2) Yüksek öğrenim kurumları :

Yüksek öğrenim kurumlarında araştırma giderleri bir bütün olarak bütçelerinden çıkarılmıştır. Bu kurumlarda bulunan öğretim üyelerinin aylıklarının belirli bir kısmı ile enstitü giderleri ve bütçelerde araştırma ve incelemeye verilen bölüm, yüksek öğrenim kurumlarının araştırmaya ayırdıkları giderler olarak kabul edilmiştir. Bu miktar 59 milyon TL. kadardır.

3. *ARAŞTIRMA HEDEFLERİ VE GİDERLER :*

Beş yıllık plân dönemi içinde Türkiye'de araştırmanın alacağı yönün tâyininde bu konudaki hazırlık çalışmalarından ve çeşitli kurumlardan gelen projelerden yararlanılmıştır.

a. ARAŞTIRMA PERSONELİ :

(1) Kamu Sektörü :

Çeşitli kurumların gönderdiği tasarılara dayanılarak Birinci Beş Yıllık Plân döneminde araştırma personeli ihtiyacı konulara ve eğitim derecelerine göre Tablo 368 de gösterilmiştir.

TABLO : 368 — Araştırma personeli ihtiyacı (1963 - 1967) (Kişi)

Eğitim durumu	Teknik (1)	Tarım (2)	Tabii bilimler ve tıp (3)	Sosyal bilimler (4)	Meslek grupları belirtilmeyen (5)	Toplam (6)
Yüksek Eğitim görmüş araştırma personeli	442	162	519	252	527	1902
Yardımcı personel	70	2	44	100	1212	1428
TOPLAM	512	164	563	352	1739	3330

(2) Yüksek öğrenim kurumları :

Yüksek öğrenim kurumlarında araştırma personeli artışının, yüksek öğrenim kurumlarının kadroları ile aynı oranda genişleyeceği düşünülmüştür.

b. ARAŞTIRMA GİDERLERİ :

(1) Kamu sektörü :

Kamu sektöründe gönderilen tasarılara göre tespit edilen araştırma giderleri Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında iki bölümde toplanmıştır. Çeşitli sektörleri doğrudan doğruya ilgilendiren araştırmalar ilgili sektörlerde, öbürleri ise araştırma bölümünde gösterilmiştir.

Tablo 369 da Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde kamu sektöründe yapılacak araştırma giderleri toplu olarak görülmektedir.

TABLO : 369 — Beş yıllık araştırma giderleri

(Milyon TL.)

Araştırma bölümleri	Giderler
Bilimsel ve teknolojik genel araştırmalar	170.0
İktisadi, sosyal, idari ve plânlama araştırmaları	225.6
Sektör programlarında belirtilen araştırma giderleri	746.4
TOPLAM	1 142,0

(2) Yüksek öğrenim kurumları :

Beş Yıllık Plân Dönemi içinde yüksek öğrenim kurumlarında araştırma giderlerinin 310 milyon TL. olacağı hesaplanmıştır.

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ MESELE VE TEDBİRLER

Türkiye'de araştırma çalışmalarının geliştirilmesi ile ilgili çeşitli tedbirler aşağıdaki 4 noktada toplanmaktadır.

1. ARAŞTIRMA İÇİN GEREKLİ ORTAMIN YARATILMASI :

Türkiye'de araştırmanın yeri ve değeri, buna en fazla ihtiyaç duyulan çevrelerde dahi gerektirdiği kadar anlaşılmamıştır. Oysa, bu konudaki bütün davranışların temeli böyle bir anlayışın yaratılmasıdır. Bu bakımdan alınacak tedbirler şunlardır :

a. Bilim adamları ve araştırıcıların seçimlerinde ve kendilerine bu unvanların verilişinde son derece titiz davranarak bu çevrelerin en yetkililerinden meydana gelmesi sağlanacaktır.

b. Bu çevrelere gerekli maddi imkânlar verilecektir.

c. Bu çevrelerin elde ettikleri bulgu ve kanılar bütün kaygu ve ön yargılardan üstün tutularak araştırma hürriyeti ve araştırmaya saygı esasına dayanan mânevi ortam kurulacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN TEŞKİLÂTLANMASI :

Araştırma çalışmalarının geliştirilmesi ile ilgili olarak ele alınacak en önemli mesele, bugün çok dağınık durumda olan araştırma organı ve çalışmalarını düzenleyici işbirliğine sokucu ve teşvik edici bir düzenin bulunmamasıdır. Bunun için Türkiye'de sosyal ve müspet bilimler alanlariyle teknolojide yapılacak her çeşit araştırma konusunda politikaya yön vermek ve işbirliğini sağlamak üzere gerekli tedbirler alınacaktır.

Tabii bilimlerde temel ve uygulamalı araştırmaları teşkilâtlandırmak, bunlar arasında işbirliğini sağlamak ve araştırma yapmayı teşvik etmek üzere bir Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurulu kurulacaktır. Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurulu araştırmaların plân hedeflerini gerçekleştirecek alanlara yönelmesinde ve buna göre öncelik almasında yardımcı olacaktır.

Ayrıca, özellikle uzun süreli Devlet plânlaması için gerekli araştırmalara öncelik verecek olan bir Sosyal ve İktisadi Araştırma Enstitüsü kurulacaktır.

3. *PERSONEL YETİŞTİRME*.

Araştırma çalışmalarının gelişmemiş olmasının en önemli sebeplerinden birisi de, gereken sayı ve sevivede arastırıcı personelin vetistirilmemis olmasıdır. Araştırma personeli yetiştirilmesi uzun zamanı gerektirdiğinden derhal ve geniş ölçüde personel yetiştirilmesine başlanacaktır.

Bu amaçla bütün alanlarda en yüksek seviyede ve mümkün olduğu kadar çok sayıda personelin yurt dışında yetiştirilmesi ile ilgili tedbirler alınacaktır. Bu bakımdan dış yardım ve burslardan geniş ölçüde faydalanılacaktır.

Yardımcı araştırma personeli yurt dışına gönderileceklerin eğitimlerinin yurt içinde en uygun yerlerde sağlanması, için burs ve parasız yatılı imkânlardan yararlanılacaktır. Bundan başka yüksek öğretim hedeflerinin gerçekleşmesi için gerekli öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere plân döneminde 3000 kadar yüksek öğretim yapmış elemanın müsabaka ile seçilerek yurt dışında yetiştirilmesi sağlanacaktır.

4. *KURULUŞ VE DONATIM*:

a. Kuruluş ve donatım yatırımlarına başlanması ve bitirilmesi, personel yetiştirilmesi ile ayarlı hale getirilecektir.

b. İç ve dış temel bilimsel yayınların kolay ve bolca bulunabileceği kitaplıklar öncelikle kurulacaktır.

c. En yeni bilimsel gelişmeleri yayan her çeşit yayım ve seminer çalışmaları ve milletlerarası toplantılar tutanaklarının zaman kaybetmeden getirilerek ilgililere duyurulması sağlanacaktır.

d. Araştırma seviyesinin yükseltilmesi amacıyla seviyeli bilim yayınlarının dilimize çevrilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

BÖLÜM VIII

BÖLGE PLÂNLAMASI VE KALKINMASI

1. ANA İLKELER VE METOT :

Kalkınma için yapılan millî plân çalışmaları esas bakımından çeşitli kesimler ve çalışma kollarına bağlıdır Bu çalışmalarla bunlara dayanılarak girişilecek uygulamanın, bölgelere dağılış bakımından yapılacak incelemelerle tamamlanması gereklidir. Konunun bölgeler açısından ele alınacak unsurlarla tamamlanması çok amaçlı bir bölge plânlamasıyla mümkündür. Bu plân, kalkınmanın bölgeler arası dengesizlikleri önleyici bir yönde olmasını, aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesini, kamu hizmetlerinin gelir dağılışını düzeltici bir şekilde dağıtılmasını, potansiyel kaynakları olan bölgelerin düzenli bir şekilde gelişmesini sağlıyacaktır.

Bölge plânlamasının tamamlayıcılık faktörünü de içine alarak hesaplanan gelir artışını en çoğa çıkarıcı bir yönü olduğu gibi, gelir dağılışını düzeltici bir yönü de vardır. Plân hazırlanmasında bu iki yönüyle ele alınan ve «Plân Hedefleri ve Stratejisi» nde belirtilen bölge ilkeleri sürekli olarak gözönünde tutulmuş, bölgeler konusundaki çalışmalardan geniş ölçüde yararlanılmıştır. Meselenin özelliği bakımından, uzun süreli plânda yalnız bölge politikası esasları ve hedefleriyle çeşitli çalışmaların bölgelerarası dağılışında uygulanan ana ölçüler belirtilmiştir. Bu konudaki ayrıntılı programlarla, tasarıların düzenlenmesi yıllık programlarda ele alınacaktır.

a. Bölge politikasının hedefleri :

(1) Nüfusu, kaynaklar ve iktisadi çalışmalarla orantılı olarak dağıtarak daha dengeli bir gelir dağılışı sağlamak üzere yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımından bölgelerarası dengeli bir kalkınmanın esaslarını gözonünde bulundurmak;

(2) En yüksek iktisadi ve sosyal üretkenliğin elde edileceği büyüme noktalarına kaynakların öncelikle ve geniş ölçüde ayrılması yoluyla genel verimlilik derecesini yükseltmek;

(3) Plân Hedefleri ve Stratejisinde de belirtildiği gibi, bölge politikasının hedefleri, «bölgelerarası dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin daha hızla kalkınmalarını sağlamak» şeklinde özetlenebilir.

b. Bölge plânlama politikasına iki açıdan bakılabilir :

(1) Kaynakları ve çalışmaları millî ölçüde ve dikey olarak ele alan kesim çalışmalarının, yatırımların ve hizmetlerin coğrafi dağılışında bölge hedeflerini ve faktörlerini gözönünde tutan bir görüşle tamamlanmasını sağlıyan bir bölge politikası.

Burada millî plân esas bakımından kesim çalışmalarına göre hazırlanır. Bunun yanı sıra bölgelerin çeşitli bakımlardan durumunu tesbit eden çalışmalar yapılır. Kesim programların hazırlanması, tasarıların seçilmesi harcamaların dağılışı devrelerinde bölgelerin durumuna, bölge politikasının iktisadi ve toplumsal hedeflerine göre gerekli düzenlemeler yapılır. İktisadi hedefler tasarıların seçilmesinde, kuruluş yerlerinin tâyininde ve bazı tamamlayıcı alt yapı yatırımların tesbitinde, yerleşme meselesinin bir bütün olarak ele alınması ve böylece toplam verimliliğin en çoğa çıkarılması yoluyla gerçekleşir.

Sosyal hedefler ise, gelir dağılışındaki büyük ayrımları düzeltmek amacıyla değişik kuruluş yerleri olabilecek tasarıların seçilmesinde ve özellikle kamu hizmetlerinin bölgelere dağılışında, geliri ve hizmetlerden yararlanmayı eşitleştirici yöndeki ölçülere göre hareket edilmekle gerçekleşir. Böylece kesim irdelemelerinin ve tasarı çalışmalarının her devresinde bölge öğeleri millî plânı tamamlamış olmaktadır.

Bu metodla hem gelir artışı en çoğa çıkarılmakta hem de sosyal hedeflere en az fedakârlıkla ulaşılabilmektedir.

Mesele plânın hazırlanmasında esas olarak bu açıdan ele alınmıştır.

(2) Bölge plânlamasının başka bir şekli de, bütün bölgeleri kapsayan ayrıntılı çalışmalara dayanan plânlama şeklidir. Bu tip çalışmada, bölge kaynakları ve bölgede yapılacak çalışma düzenli bir bütün olarak ele alınır ve uygulamada da bu çerçeve içinde hareket edilir.

Ancak, burada millî kalkınma plânlarıyla bölge programları arasındaki ilişkilerin özelliği üzerinde durmak gerekir.

Plânlama, bir topluluğun bütün kaynaklarının, bunların artırılması ve tüketilmesi bakımından bir arada düşünülmesini gerektirir. Bu bakımdan millî plânlarla bölge plânlarının, millî kaynakların kullanılışına etkisi yönünden birbirinden ayrı ölçülerle hareket eden iki karar mekanizması haline gelmesi, rasyonel hareket etme imkânlarını ortadan kaldırmaya varabilir. Bu yüzden kaynakların kullanılışına etkisi bakımından bölge plânlarını, millî plânı ve bu plân içindeki yargıları tamamlayıcı bir unsur olarak kabul etmek gerekir.

Bölge plânlaması bu açıdan, millî plânlamanın içinde yer alır ve onun ayrılmaz bir parçasıdır.

Bölge incelemeleri, kaynakların ve meselelerin daha iyi bilinmesine, yatırım yargılarında tamamlayıcılık unsurlarının ve tâli yatırımlar konusunda ele alınmasına imkân vererek millî plân çalışmalarının daha sağlam esaslara dayanmasına yardım ederler. Bölge çalışmalarının, plâna esas olacak tasarıların ve programların hazırlanmasında büyük bir faydası vardır.

Bölge plânlamasının, millî plânların hazırlığındaki fonksiyonu yanında, plânların uygulanma dönemindeki önemli rolünü de belirtmek gerekir.

Plânların ve programların uygulanmasında çeşitli yürütücü organlar arasında bölge ölçüsünde sağlanacak işbirliğinin başarıda büyük etkisi olacaktır. Meselelerin bölge seviyesinde ve bir arada düşünülmesinin ve bu şekilde hareket edilmesinin plân uygulanmasına önemli bazı yeni unsurlar getireceği de kesindir. Bunların en önemlisi bölge ölçüsünde düzenli bir toprak kullanılışının mümkün olmasıdır. Bundan başka bölgesel uygulamanın milli ölçüde hesaba katılamayacak bazı enerjileri harekete geçirmek gibi bir etkisi olabileceğini de hatırda tutmak gerekir.

Plân hazırlıklarının başlangıcından beri kesim çalışmalarına paralel olarak bölge incelemeleri üzerinde de durulmuş ve bunlardan mümkün olan ölçüde yararlanılmıştır. Ne varki, kapsayıcı ve ayrıntılı bölge plânlaması, gerekli teşkilâtlanma ve araştırmalardan ötürü ancak uzun sürede gerçekleşebilecek bir konudur. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar uzun süreli işlerin ilkelerini ve gelişme yönünü tesbit bakımından çok yararlı olmuştur. Burada üzerinde durulan başlıca konu, bölge plânlarının milli plânla olan bağlılığını ve bütünlüğünü sağlamak işidir.

c. İçinde bulunduğumuz başlangıç döneminde mesele üç açıdan ele alınmıştır.

(1) Potansiyel gelişme bölgeleri :

Bu durumda olan bölgelerde ayrıntılı envanter çalışmaları yapılacak ve bu çalışmalarda milli plândaki kesim sınıflamaları ve tanımlamaları kullanılacaktır.

Çeşitli kesimlerin bölgeler bakımdan kıyaslanması sonucu üstünlük gösteren kesimler tesbit edilecektir. Plânın genel esasları gereğince geliştirilmesi gereken ve tesbit edilmiş bir üstünlüğü olan kesimler bölge kalkınmasının hareket noktaları olacak ve başlıca tasarılar bu kesimlerde hazırlanacaktır. Böylece bölgelerin kendine yeter birimler olması gibi bir görüşün sakıncaları önlenmiş, ekonominin bütünü içindeki fonksiyonları öncelikle ele alınmış olacaktır.

Bölgenin üstün ve başta gelen kesimleriyle ilgili tasarıların milli plânın ihtiyaçları ile bağdaştırılmasından sonraki devrede plân hedeflerine uygun geniş bir bölge yatırım programı hazırlanacaktır. Plânlama çalışmaları zamanında, bölge kalkınması için tamamlayıcı tasarılar ve tâli yatırım tasarıları da gözönünde tutulur. Ve bölge programlarına konur.

Bölgenin sosyal meseleleri ile idari ve başka tedbirler de incelenecektir. Çünkü çeşitli bakanlık, daire ve kurumların yatırım ve türlü ödemelerinde, merkezde, olduğu kadar, bölgeler ölçüsünde de iş ve görüş birliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Bunun, araştırmaların sonuçlandırılması, kesim plânlamasından ve plânların uygulanmasından verimli sonuçlar alınması bakımlarından yararı açıktır.

(2) Geri kalmış bölgeler :

İktisadi ve sosyal bakımdan geri kalmış bölgeler, aynı ilkeler gözönünde tutularak incelenmektedir. Ancak kamu hizmetlerinin dağıtımından yarar-

lanmada eşitlik ilkesine göre bu bölgelere öncelik verilmektedir. Geri kalmış bölgelerdeki umutlandırıcı kesimlerin seçiminde bu bölgelerin yurdun başka bölgeleriyle kıyaslanması sonucunda göstereceği üstünlüğe ek olarak, bölgede bu durumda olan alanların azlığı yüzünden bölge içinde bir sıralamaya gitme ve belli ölçülerde buna göre hareket etme ilkesi benimsenmiştir. Boylece belli bir kesimin seçilmesi, maliyeti ölçüsüz derecede artırmıyacak, belli sınırlar içinde kalınacağından, verimlilikten en az fedakârlık ilkesine yer verilmiş olacaktır.

(3) Büyük şehir bölgeleri : (Metropoliten bölge)

Nüfusun ve iktisadi çalışmaların aşırı derecede toplandığı ve bunun sonucu olarak bir çok sosyal, iktisadi ve fizikî meseleleri olan büyük şehir bolgelerimizle ilgili, çalışmalar, bölge politikasının bir başka yönüdür. Bu bölgelerin dolaylarında yeni çekim ve büyüme merkezleri, sanayi yaratarak nüfusun ve iktisadi çalışmaların daha dengeli bir şekilde dağıtımını sağlıyacak araçlar araştırılmalıdır.

Bunlardan başka, bazı büyük sınai tasarıların bulunduğu veya yapılmasının kararlaştırıldığı sınai komplekslerle ilgili çalışmalarda geniş çaptaki yatırım tasarılarının bölge üzerindeki etkileriyle, beklenen sonuçların ortadan kaldırılması imkânları araştırılmakta, ayrıca tâli yatırım imkânları da incelenmektedir.

Bölge plânlaması uygulamasının şu üç yönünü birbirinden kesinlikle ayırmak mümkün olmadığından, belli bir bölge için bunların birden çoğuna başvurulacaktır. Uygulanacak bölge plânlama politikasının çok amaçlı ve şumullü bir bölge plânlaması olması sonucunu veren faktörlerden biri de budur.

2. *DURUM :*

Yapılmış ve yapılmakta olan çalışmalar :

a. *Merkezde :*

Bölge plânlaması hem dünyada hem yurdumuzda çok yeni bir konudur. Bunun için bu ilk hamle devresinde teorik çerçevenin geliştirilmesine ve bu konuda elde bulunan yeterli personelden ve bir kaç bölgede girişilen deneme çalışmalarından yararlanmaya çalışılmıştır.

Merkezdeki çalışmaların en önemlisi, çeşitli bölgelerin iktisadi ve sosyal durumlarını gösteren bazı verilerin yardımı ile yapılan indeksleme çalışmalarıdır. Yatırımların yapılmasında ve hizmetlerin dağıtılmasında bölgelere öncelikler tanımayı ve böyleçe çeşitli bölgeler arasında bir seçme yapmayı mümkün kılmak üzere iller, iktisadi çalışmalar hacmi sosyal hizmetler seviyesi, ulaştırma ve haberleşme durumu ve belediye hizmetleri bakımından, belli indekslerden yararlanarak bir sıralamaya bağlanmış ve Türkiye ortalamalarına göre değerlendirilmiştir. İllerin indeks değerlerine göre coğrafi bölgeler halinde gruplandırılması sonucunda, bölgeler iktisadi ve sosyal seviyelerine göre sıralanmıştır.

Sosyal hedeflerde de belirtildiği gibi, plânın kamu hizmetlerinin dağıtımındaki hedefi, çeşitli grupların ve bölgelerin bu hizmetlerden eşit olarak yararlanmasıdır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için sağlık, eğitim ve başka hizmetlerin dağıtımında bölge sıralanması bir ölçü olarak kullanılacak ve bu husus yıllık programların hazırlanmasında dikkatle ele alınacaktır. Çeşitli yatırım tasarılarının coğrafi dağılımında da bölge çalışmalarının sonunda ortaya çıkan iktisadi ve sosyal ölçüler uygulanmaktadır. Bu hususlar da özellikle yıllık programlarda ayrıntılı olarak belirtilecektir.

b. Bölgelerde :

(1) Bölgelerde yapılan çalışmalara, geri kalmış bir bölge olarak büyük bir öncelikle ele alınan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da başlanmıştır. Bu çalışmalar bölgedeki tecrübeli kimselerin katılmasıyla merkezde ele alınmış, sıkı ve çeşitli temaslarla bölgedeki durumla karşılaştırılmıştır.

Bu bölge dışında bulunan geri kalmış yerlerde de, aynı kıstaslar ve usuller uygulanacaktır.

Geri kalmış bölgelerin gelişmesiyle ilgili başka tedbirler üzerinde de ayrıca durulmaktadır.

Bu arada geri kalmış bölgelerdeki programların uygulanmasını takip etmek ve işbirliğini sağlamak üzere Bakanlıklararası bir kurul teşkil edilecektir.

Devlet hizmetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere geri kalmış bölgelere yeterli sayıda ve nitelikte memur gönderilmesini mümkün kılacak ve buralardaki memurlara özel imkânlar tanıyacak bir personel politikası uygulanacaktır.

Bütün bu çalışmaların sonuçları ayrıntılı program, tasarı ve politikaları halinde yıllık programlarda belirtilecektir.

Bölgedeki madenlerin değerlendirilmesini sağlamak bakımından da önemli olan Keban Barajı Projesi süratle gerçekleştirilecektir. Ekonominin bütünü bakımından önemli ihtiyacları karşılayacak olan bu projenin Doğu ve Güneydoğu Bölgesinin kalkınması bakımından büyük bir rolü olacaktır.

(2) Antalya Bölgesi bir potansiyel gelişme bölgesi olarak ele alınmıştır. Türk Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Özel Fonu arasında yapılan anlaşmaya göre, bölge, Akdeniz bölgelerinden biri olarak seçilmiştir. Tasarı, Devlet Plânlama Teşkilâtı ile FAO ca yerli ve yabancı uzmanların işbirliği ile yürütülmektedir. Bu tasarı, bölgenin milli plân çerçevesi içinde plânlanmasını sağlıyacak bir yatırım öncesi bölge araştırmasıdır.

Antalya Bölgesinde yapılan çalışmalar sırasında envanter safhası bitirilmiş ve tesbit edilen gelişme imkânları ve elde edilen sonuçlardan yurt ölçüsündeki kesim çalışmalarında yararlanılmıştır.

(3) Doğu Marmara Bölgesi Plânlaması çalışmaları daha çok İstanbul büyük şehir bölgesinin iktisadi ve sosyal meselelerine çözüm yolu bulmak, yeni gelişme merkezleri tesbit ederek aşırı şehirleşme ve merkezileşmenin yükünü hafifletmek amacını gütmektedir.

(4) Zonguldak, büyük bir sanayi tasarısının gerçekleştirildiği bir bölge özelliğinden ötürü ele alınmıştır. Büyük çapta yatırım tasarılarının ortaya çıkaracağı meseleleler bugünden tedbir alınmasını gerektirmektedir. Ereğli'de kurulacak ikinci demir ve çelik sanayiinin yaratacağı meseleler de bölge açısından incelenmektedir.

Bölgeler konusunda şimdiye kadar yapılan çalışmalar kılavuz çalışlar niteliğini taşımaktadır. Bundan böyle bu çalışmaların yapıldığı bölgelerin sayısı artırılacak ve daha ayrıntılı bir bölge plânlaması hedefine ulaşılacaktır.

3. *TEŞKİLÂT, MESELELER VE TEDBİRLER :*

Bölge kalkınma ve plânlamasıyla ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesi, hem merkezde hem de bölgelerde ihtiyaca elverişli teşkilât ve yetkili personelin bulunmasını gerektirmektedir. Varılacak en son amaç her bölgede araştırma takımları kurmak yoluyla ilerde genel plân çerçevesine uygun bölge programları hazırlamak ve bunların uygulanması bakımından gerekli idari teşkilâtlanmayı sağlamaktır.

Geri kalmış bölgelerin kalkınmasında, özel kesimin rolünü artırmak ve bu bölgelerde özel kesimin faaliyetini desteklemek gayesi ile geri kalmış bölgelere vergi kolaylıkları sağlanacaktır.

Plân hazırlığı safhasında bölge çalışmaları, plânda bütün millî kaynakların bir arada düşünülmesi ve rasyonel bir şekilde kullanılması gereğine uygun olarak yapılacaktır. Bunun için kesim ve bölge araştırma ve irdelemeleri aynı plânlama vetiresinin birbirini tamamlayıcı unsur ve araçları olarak düşünülecektir.

Plânların uygulanma safhasında özellikle toprak kullanılışı plânlamasında, bölge seviyesindeki çalışmalar etkili bir iş ve görüş birliği içinde yürütülecektir. Bölge plânlaması, bölgelerden gelen bilgileri de içine alan millî plân kararlarını, toprağı kullanma plânlamasını ve kaynakların bölgede plân hedeflerine en uygun şekilde kullanılmasını uygulayacak bir plânlama şeklidir.

Gerek bölge araştırmaları gerek yukarıdaki tanımlamaya göre bölge plânlaması, yetişmiş eleman azlığı ve ayrıntılı bilgi toplama zorunluğu yüzünden ancak uzun sürede etkili bir şekilde gerçekleştirilebilecek bir iştir.

Bölge araştırmaları için eleman yetiştirme ve buna paralel olarak takımlar kurma işi bir programa bağlı olarak yürütülmektedir.

Bölge plânlaması çalışmalarının uygulanmasına geçişten önce yurtta yapılan bu tip çalışmaların bir iş ve görüş birliği içinde yürütülmesi, ısrafı ve ilerde görev ve sorumluluklarda çıkabilecek uyuşmazlıkları önliyecektir.

BÖLÜM IX

UYGULAMA POLİTİKASI

UYGULAMA POLİTİKASININ TEMELLERİ :

Plân hedeflerinin gerçekleşmesini sağlamak üzere iktisadi bünveye şekil verecek politika tedbirleri iki ayrı bölümde incelenmiştir. Toplumun sosyal. iktisadi ve idari yapısını meydana getiren kuruluşlarla ilgili temel düzenlemeler Plânın kuruluşla ilgili meseleler bölümünde açıklanmıştır. Bu bölümdeyse iktisadi faaliyete kısa sürede yön verecek politikanın esasları açıklanacaktır.

Devlet, iktisadi faaliyetin gelişmesini yakından izyelerek, tutarlı ve esnek bir iktisadi politika çerçevesinde, yetkilerini ve elindeki araçları kullanacak, mevcut kaynaklarla Plânın gerekleri arasındaki dengeyi kurmak için, iktisadi değişkenler üzerinde gereken ayarlamaları yapacaktır. İcra politikasının teferruatı yıllık programlarda belirtilecektir. Plânın muhtelif bölümlerinde, o bölümle doğrudan doğruya ilgili tedbir ve tavsiyeler belirtilmiştir. Bu kısımdaysa ekonominin bütün kesimlerini etkileyecek makro ekonomik değerlerle ilgili tedbir ve tavsiyeler açıklanacaktır. Başka bölümlerde belirtilen tedbir ve tavsiyeler, burada ana hatları açıklanacak uygulama politikasının genel çerçevesi içinde ele alınmıştır.

İcra politikasının temelleri, makro ekonomik değerler arasında plân hedeflerinin gerektirdiği dengeyi kurmak ve fiyat mekanizmasının tahsis fonksiyonunu tamamlayıcı şekilde özel tedbirler almaktır.

Gelişen bir ekonomi, yüksek bir kalkınma hızıyla tutarlı dinamik bir genel denge kurmak zorundadır. Bu, tüketim harcamalarının, artan yatırım hacmini sağlayacak belirli sınırlar içinde tutulmasını ve başta emek fazlası olmak üzere ekonomideki kullanılmayan üretim kapasitesinin yarattığı reel tasarruf potansiyelinin harekete geçirilmesini gerektirmektedir. Bu konulalarda gerekli tedbirler alınacaktır.

Bunun dışında alınacak tedbirler, kaynakların harcamalar arasında dağılımıyla ilgili olacaktır. Fiyatlar yerine kararların esas olduğu bütçe içi harcamalar dışında, kaynakların çeşitli harcamalara ayrılmasını fiyat mekanizması ayarlıyacaktır. Ancak fiyat mekanizmasının bu fonksiyonunu gereğiyle görebilmesi için düzenleyici tedbirler alınacak ve kıt üretim kaynaklarının ve gelirlerin, plânda belirtilen iktisadi ve sosyal hedeflere

göre dağılımıyla ilgili zaruri ayarlamalarda doğrudan doğruya kontrollardan imkân ölçüsünde kaçınılarak vergi ve kredi politikaları, sermaye piyasasının teşekkülü ve geliştirilmesi, dış ticaret rejiminin tesbiti gibi tedbirlere başvurulacaktır.

Yukarıda sınırları belirtilen icra politikası, her demokratik düzende merkezî idarenin normal düzenleyici fonksiyonları içinde kalmaktadır. Ancak bu politikanın esasları ekonominin bütününü içine alan bir plân çerçevesinde tesbit edilmiştir. Bunun için çeşitli tedbirler ve kararlar, bir bütün olarak ele alınması gereken icra politikasının birbirini tamamlıyan kısımlarını meydana getirmektedir.

Olumlu bir icra politikasının tutarlı olması gerektiğinden, iktisadi değerler arasındaki fonksiyonel bağlantılar üzerinde özellikle durulmuş ve alınacak tedbirlerin bu değişkenlerin her biri üzerinde meydana getireceği tepkiler incelenmiştir. Tasarrufları âzamileştirecek olan vergi politikası, aynı zamanda kaynakların en iyi tahsisini sağlıyacak, teşebbüs gayretini baltalamıyacak ve gelir dağılımında sosyal adalet kaidelerini dikkate alacak bir politikadır. Fiyat politikasının tesbitinde fiyatlarda gelirler, maliyetler ve diğer fiyatlar arasındaki bağlantılar gözönünde tutulmuştur.

İcra politikasının tesbitinde üzerinde önemle durulacak başka bir husus da, dağınık kararların uygulanma da meydana getirdiği tutarsızlık ve devamsızlıktır. Bir çok hallerde piyasanın etkinliğini azaltarak, kaynakların en iyi şekilde dağılımını köstekliyen bu durumu önlemek için uygulama politikasının tesbitinde olabildiği kadar teferruatla ilgili kontrollerden kaçınılacak ve iyi bir şekilde uygulanması güç olan ve idareye büyük külfetler yükleyen tek tek kararlar yerine, fiyat mekanizmasının işlemesine engel olmayacak fakat ona bir çerçeve çizecek genel düzenleyici tedbirler alınacaktır. Piyasanın kurduğu dengeyi bozacak yersiz müdahalelerden kaçınılacak ve, ithal programlarının tesbiti gibi kaçınılmaz bazı müdaheleler rasyonellik esasına dayanacaktır.

Sektörler içi ve sektörler arası bağlantıları düzenliyen kanunlar ve idari kararlar bugün tamamlayıcılık ve tutarlılık esasına dayanmamaktadır. Bu, kısa dönemde bütünüyle düzeltilmesi mümkün olan bir durum değildir, fakat plân döneminde kesimleri ve alt kesimleri düzenliyecek temel politikaların tesbitinde, kesim içinde ve kesimler arasında çelişmelere meydan verilmiyecek ve bugün yürürlükte olan kararlar bu çerçeve içinde tekrar gözden geçirilecektir.

Devlet, bütün ekonomiyle ilgili olarak alacağı düzenleyici tedbirlerin dışında kendi harcamalarını uygun bir şekilde programlıyarak ve çeşitli organların çalışmaları arasında tutarlılığı sağlıyarak plân hedeflerinin gerçekleşmesinde en önemli rolü oynıyacaktır.

PLÂNIN FİNANSMANI

1. GİRİŞ :

Plânın finansmanı aşağıda özetlenen ilkelere göre yürütülecektir.

a. Enflâsyonsuz finansman :

Yatırımlar gerçek tasarruflardan yapılacaktır. Plân süresince açık finansman yollarına başvurulmayacak, yıllık tasarruf - yatırım eşitliği sağlanacaktır.

b. Finansman politikasında fizik denge :

Tasarruf hacminin ve bileşiminin tesbitinde yatırımların gerektirdiği fizik kaynaklar gözönünde tutulmuş ve bu kaynaklara olacak talebin plân döneminde dar boğazlar yaratmasının önlenmesi için gerekli hususlar tesbit edilmiştir. Özellikle dış yatırım malları ihtiyacı büyük bir titizlikle hesaplanmıştır.

c. Toplam tasarruf hacmi ile finansman ihtiyacı arasında nakdi denge :

Plân GSMH nın yılda ortalama yüzde 18,3 ünün yatırımlara tahsis edilmesini gerektirmektedir. Bunun kamu yatırımlarının 1962 de GSMH ya oranı olan yüzde 9,7 nin 1967 de yüzde 11,4 e yükselmesiyle sağlanabileceği hesaplanmıştır. Bu artış strüktürel faktörlerden dolayı birden değil fakat dönem boyunca gerçekleşecektir. Plân dönemi içinde Devlet cari harcamalarının ise GSMH nın ortalama yüzde 15,8 i kadar olacağı tahmin edilmektedir.

Kamu yatırım ve cari harcamalarının gerektirdiği malî kaynakların temini için kamu sektörünün millî gelirde 1962 de yüzde 24,74 olan hissesi 1963 de yüzde 26,30 a, 1967 de ise yüzde 27.47 e yükselecektir.

Kamu harcamalarının gayrisâfi millî hasıla içindeki paylarının artışı 1962 de Genel Bütçe vergilerinin gayrisâfi millî hasılaya oranının yüzde 14 den 1967 de yüzde 17,3 e yükselmesiyle sağlanacaktır. Diğer kamu gelirlerinin artışı ise gayrisâfi millî hasılanın artış oranı civarında olacaktır. Ancak bu ayrım ekonomik tahlili basitleştirmek için yapılmıştır. Plân için temel olan, gerekli toplam kamu gelirinin elde edilmesidir. Dolayısiyle, plânın uygulanmasında bu ilke temel olarak ele alınacaktır. Sonuç olarak, gerektiğinde kamu gelirlerinin dağılımı genel olarak tahminlere dayanan makro dengelerde görüldüğü kadar kesin oranlarda gerçekleşmeyebilir.

Makro dengelere göre 1962 de gayrisâfi millî hasılanın yüzde 6,6 sı oranında gerçekleşeceği tahmin edilen özel sektör yatırımlarının 1963 de

yüzde 6,7 ye ve 1967 de yüzde 8 e çıkması gerekmektedir. Dolayısiyle özel tasarrufların özel sektör yatırımlarına paralel olarak artması beklenmektedir.

Kamu gelirlerinde beklenen artışı sağlamak için kamu gelirleri sistemimizde reformlar yapılacak, özel tasarrufların artması için de tasarrufu teşvik edecek tedbirler alınacaktır.

(1) Plânın kamu finansman ihtiyacının karşılanabilmesi için kamu gelirleri sistemimizde reformlar yapılacaktır:

(a) Kamu gelirleri kalkınma hamlemizin başarılması için gerekli gelir artışını sağlıyabilecek bir esnekliğe kavuşturulacaktır.

(b) Kamu geliri sistemimizin genel iktisadi ve sosyal etkileri sektörler ve kişiler arasında, kamu hizmetlerinin maliyetine katılma bakımından, ayırımlar yaratmıyacak ve plânın hedeflerine ulaşmasını destekliyecektir.

(c) Kamu gelirleri sistemimiz genel tasarruf hacmini ve çalışma insiyatifini artırıcı olacaktır.

(2) Özel tasarrufları teşvik etmek yolunda aşağıdaki tedbirler alınacaktır:

İhtiyari tasarrufların artışı genel tasarruf eğiliminin yükselmesine bağlıdır. Tasarruf eğiliminin artırılması için plân süresince üretim ve tasarrufu teşvik edici nitelikte tedbirler alınacaktır.

(a) Açık, kararlı ve enflâsyonist olmayan bir politika yürütülerek halkta ekonomik ve politik düzene karşı güven yaratılacaktır.

(b) İthal programlarında lüks mallar liberasyon listesine sokulmayacak ve ithalât kotalarında da bu mallara mümkün olduğu kadar az yer verilecektir.

(c) Gerek yurt dışından getirilen, gerekse yurt içinde yapılan lüks mallar üstüne uygun oranlarda vergilendirilmesi sağlanacaktır.

(d) Posta tasarruf sandıkları kurulacaktır.

(e) Temel amacı tasarrufların en verimli olanlara akımını kolaylaştırmak olan sermaye piyasasının kurulmasına yardım edilecek, bu şekilde ilk amacın yanı sıra sırf değerlendirmek imkânı bulamadıkları için tasarruf yapmayan küçük gelir sahipleri tasarrufa teşvik edileceklerdir.

Sermaye piyasasında çalışacak müesseselerin, kâra iştirakli tahvil ihracı, kâr garantisi verilmesi gibi yollarla, tasarrufların sermaye piyasasına akmasını sağlıyacak tedbirler üzerinde durmaları teşvik olunacaktır.

2. *KAMU GELİRLERİ REFORMU:*

a. Genel bütçe vergi gelirleri:

Plânın iktisadi ve sosyal hedeflerine ulaşabilmesi, vergi sistemimizin bugün iyi işlemiyen yönlerinin düzeltilmesine ve bütün sistemin ahenkli bir şekilde işlemesine bağlıdır.

Kamu harcamalarının finansmanında en önemli yeri genel bütçe vergi gelirleri tutmaktadır. Plânın finansman ihtiyaçlarının genişlemesine paralel

bu gelirlerinde yükselmesi gerekmektedir. Bu yükselme bir taraftan ekonomimizin geliştirilmesinden doğacak normal inkişaf, diğer taraftan sistemde yapılacak ıslahat ile sağlanacaktır. Vergi bünyemizin bu duruma getirilmesi birinci ilke olarak ele alınmıştır. 1961 de ortalama vergi yükü yüz de 13,3 dür. Kullandığımız anlamda vergi yükü, genel bütçe vergi geliri tutarının aynı dönemdeki gayrisâfi millî hasılaya oranıyla ölçülmektedir. Bu orana genel bütçenin diğer gelirleri ve mahallî idareler gelirleri dâhil değildir. Plânın finansman ihtiyacının karşılanması için bu oranın plânlı dönem başında yüzde 16 olması ve dönem boyunca yükselerek 1967 yılında yüzde 17,3 e çıkması gerekmektedir.

Vergi yükünün tesbitinde dikkate alınacak en önemli faktör vergi yükünün salt oranı değil, fakat bu yükün, iktisadi kesimler ve kişiler arasındaki dağılımdır. Vergi yükünü iyi dağıtan vergi sistemi, yüksek bir vergi yükünü mükelefleri zorlamadan yükleyebilir. Öbür taraftan sektörler ve kişiler arasında haksız ayrımlar yaratan bir vergi sistemi daha düşük bir vergi yükü doğuran vergi tutarlarını bile ancak yurdun iktisadi ve sosyal bünyesini zedeleyerek toplayabilir. Bu bakımdan vergi sistemimizde önemli olan, sadece vergi yükünün oranı değil, fakat bu yükün dağıtımıdır. Vergi yükünün tedrici olarak ekonomik ve sosyal bünyemizde en uygun şekilde dağıtılması vergi reformunda gözönünde tutulacak ikinci ilke olarak tesbit edilmiştir.

Vergi yükü ve bu yükün dağılımı yanında gözönüne alınması gereken üçüncü bir ilke de vergi düzeninin kişilerin çalışma insiyatifini ve toplam tasarrufları artırıcı yönde olmasıdır. Vergi sistemimizin düzeltilmesine temel olacak bu ilkeler aşağıda özet olarak açıklanmıştır.

(1) Vergi sistemimiz, kalkınma hamlemizin başarılması için gerekli vergi geliri artışını sağlayabilecek bir esnekliğe sahip olmalı ve bu bakımdan noksanları tamamlanmalıdır.

Kalkınma hamlemizin başarılması için alınacak tedbirlerde, şimdiye kadar vergi dışı kalmış ve yeterli derecede vergilenmemiş kaynakların, ekonomimizin ve kendi bünyelerinde gerçeklerine uygun surette ve usulleri içinde vergilendirilmeleri hedef olacaktır.

(2) Vergi sistemimizin genel iktisadi ve sosyal etkileri sektörler ve kişiler arasında, kamu hizmetlerinin maliyetine katılma bakımından ayrımlar yaratmayacak ve plânın hedeflerine ulaşmasını destekleyecektir.

(3) Gelir vergisinde gelir kaynakları itibariyle tanınan istisna muafiyet ve indirimler ve denetleme kifâyetsizlikleri emek geliri elde edenlerin aleyhinde durumlar yaratmaktadır. Sistemin bu aksaklıklarının da önlenmesi yolunda lüzumlu tedbirler üzerinde durulacaktır.

(4) Vergi sistemimiz genel tasarruf hacmini ve çalışma insiyatifini artırıcı olacaktır.

Yukarda açıklanan esasların uygulanması ile vergi yükünün vatandaşlar arasında âdil surette dağılımı ve özel sektör, kamu sektörü tasarrufları toplamının yüksek seviyeye ulaşması mümkün olacaktır.

Artan kamu tasarruflarının, özel tasarruf ve yatırımlara etkisini azaltmak ve halkın çalışma gücünü en çoğa çıkartmak için aşağıdaki tedbirler de alınacaktır :

(a) Gelir vergisinde azalan amortisman usulü kabul edilecektir.

(b) Tasarrufları teşvik edecek ve yatırımları belirli alanlara yöneltecek şekilde bir yatırım indirimi uygulanacaktır.

Geri kalmış bazı bölgelerde belirli kollarda yapılacak yatırımlar için daha elverişli şartlar tanınacaktır.

(c) Lüks tüketim maddelerine istihlâk vergileri konması yoluyla halkın lüks istihlâk eğilimi tasarruf eğilimine yöneltilecektir.

(d) Tatbiki tehir olunan Tarım gelirleri vergisine ait yeni esaslar tarımda verimliliği ve çiftçinin çalışma şevkini arttırıcı istikamette olacaktır.

(e) Sanayimizin gelişmesi ve ihracata yönelebilmesi için ihraç edilen sanayi mamulleri üzerindeki istihsal vergisi ve benzeri külfetlerin iadesi kabul edilecek ve bugünkü muvakkat ithal rejimi maksada elverişli hale getirilecektir.

b. Başka kamu gelirleri :

Makro dengelere göre diğer kamu gelirleri plân süresinde G. S. M. H. artışı civarında ortalama yüzde 7,3 bir artış gösterecektir. 1950 - 1960 döneminde G. S. M. H. nın artışı takip edemiyen bu gelir kaynakları yukarıda söz konusu edilen ilkelere uygun olarak yapılacak reformlarla, gerekli esnekliğe kavuşturulacaktır.

(1) MAHALLİ İDARE GELİRLERİ :

Hızlı nüfus artışı ve köylerden gelen akın şehir ve kasabaların gittikçe artan bir oranda büyümesine sebep olmaktadır. Bu durum mahallî idarelerin hizmet hacmini gittikçe kabartmaktadır. Buna karşılık, mahallî idarelerin malî kaynakları aynı hızda gelişmediğinden mahallî idareler görevlerini yerine getirmek bakımından gittikçe yetersizleşmektedir. Sonuç olarak, bir çok mahallî idare hizmetlerinin yapılabilmesi, genel bütçe kaynaklarından mahallî idare kaynaklarına yapılması istenen ve gittikçe artan aktarma taleplerinin karşılanabilmesine bağlı kalmaktadır. Çoğu zaman yeterli aktarma sağlanamadığından bir çok mahallî hizmetler bugün yetersiz bir seviyede bulunmaktadır.

Bu durumun düzeltilmesi için mahallî idarelerin idarî ve malî bünyeleri düzeltilecek ve kuvvetlendirilecek, bunların kendilerine yeterli bir duruma gelmeleri sağlanacaktır.

Öte yandan yurdun bazı fakir ve geri kalmış bölgelerinde mahallî idarelerin yapmaları gereken hizmetlerin bölgeden sağlanan gelirlerle, karşılanmasına imkân olmamaktadır. Bu gibi durumlarda, yurdun her bölgesini asgarî bir hizmet standardına eriştirmek için, genel bütçe gelirlerinden mahallî idarelere yeterli aktarmalar yapılacaktır.

Mahallî idarelerin malî bünyelerini kuvvetlendirmek için aşağıdaki tedbirler alınacaktır :

(a) Bina vergilerinin düzenlenmesi :

Nüfus artışı ve şehirleşme, bina değerlerinde enflâsyon etkisine ek olarak büyük bir reel artış meydana getirmiştir. Bunların sahiplerinin mahallî idarelerin masraflarına daha büyük ölçüde katılmasını sağlamak sosyal adaletin gerçekleşmesi için olduğu kadar iktisadî bakımdan da zorunludur.

Bugün bina vergisi matrahı, yapının ilk tescil değerine göre tâyin edilmektedir. Bina vergisi matrahı, kira tahditlerinin doğurduğu aksaklıkların bertaraf edilebildiği nispette, cari irada göre tâyin edilecek ve bu şekilde yapıların gerçek iratlarının vergilendirilmeleri sağlanacaktır. Bunun için genel bir tahrir en kısa zamanda gerçekleştirilecektir. Öte yandan lüks inşaatın önlenmesi, bu gibi inşaata giden kaynakların daha fazla nüfusun barınmasını mümkün kılacak sosyal konutlara, turizmi geliştirecek otel inşaatına kaymasını teşvik, plânın amaçları arasındadır. Bunun temini için bugün bütün yeni yapılara tanınan bina vergisi muafiyeti sadece sosyal adalet ve turizmi teşvik maksadına hasredilecektir.

(b) Şehir içi arsaların vergilenmesinin düzenlenmesi :

Bugün şehirlerdeki boş arsalar da ilk tescil değerleri üzerinden vergilendirilmektedir. Arsalar rayiç değerler üzerinden vergilendirilecektir. Böylece kişilerin spekülâtif kazançlar elde etmek isteği yüzünden şehrin lüzumsuz yere dağılmasının ve belediye hizmetleri hacminin artmasının önüne geçilecektir.

(c) Başka mahallî idare gelirlerinin düzenlenmesi :

Gerek il özel idareleri, gerekse belediyelerin topladıkları başka vergiler, resimler, harçlar ve para cezaları gözden geçirilecek ve cari fiyat artışlarını takip edemiyenler yeniden düzenlenecektir.

(2) KATMA BÜTÇE VERGİLERİ :

Katma bütçeli kurumlar, giderlerinin büyük bir yüzdesini Genel Bütçeden aldıkları yardımlarla karşılamaktadırlar. Bu kurumların sağladıkları hizmetlerin faydaları genel olarak topluma ve özel olarak belirli kişilere fayda sağlamaları bakımından ikiye ayrılabilir. Bir çok hallerde bu kurumların kişilere doğrudan doğruya sağladıkları faydalara karşılık aldıkları harçlar çok düşüktür. Bu harçlar sosyal adalet ilkelerinin müsaade ettiği ölçüde yükseltilecektir.

(3) DEVLET MALLARI GELİRİ, İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİNİN YARATACAKLARI FONLAR VE DİĞER GELİRLER :

Devlet mallarının getirdikleri gelirler üstünde durulacak ve yeniden düzelenecek Kira Kanununa paralel olarak bu malların gelirleri de dü-

zenlenecektir. Bu arada özellikle Vakıflar İdaresinde gerekli yeniden düzenleme tedbirleri alınacaktır.

İktisadi Devlet Teşekkülleri alınacak yeniden düzenleme tedbirleri ve uygulanacak fiyat ve tarife politikası ile bugünkünden daha fazla kaynak yaratabilecek şekilde düzenlenecektir. Böylelikle bugünkü durumlarında plân süresinde meydana getirebilecekleri tahmin olunan 4,9 milyar lira üstünde kaynak yaratarak makro dengelerde «kaynağı belirtilmiyen fonlar» sütununda görülen miktarların büyük bir kısmını bağlayacaklardır.

Kaynağı belirtilmiyen fonların geri kalan kısmı katma bütçeli idarelerin kaynaklarının artırılması ve gerekirse iç borçlanma yoluyla karşılanacaktır.

PLÂNIN DEVLET SEKTÖRÜNE UYGULANMASI

1. UZUN SÜRELİ PLÂN VE YILLIK PROGRAMLAR :

Ekonomik ve sosyal konularda alınacak uzun süreli kararların uygulanması ile ilgili ayrıntıları önceden büyük bir kesinlikle tesbit etmek ilerde aksaklıklar doğurabilir. Plânın hazırlanması sırasında bilinmesi imkânsız olan, fakat uygulama sırasında önem kazanabilecek etkenlerin hesaba katılmamış olması - eğer kararlar değiştirilmez bir şekilde alınmışsa - Plânı ilerki yıllarda uygulanamaz hale getirebilir. Bu bakımdan uygulamanın başarılı olabilmesi, uzun bir süre için kesinlikle tesbit edilmesi gerekli hususlarla, kısa süreler için verilecek kararların hangi konularda olacağının iyi tâyin edilebilmesine bağlıdır. Ekonominin istenen yönde gelişmesini etkileyecek temel kararlar uzun süre için eksiksiz alınmalı ve aralarında bir tutarlılık bulunmalıdır. Buna karşılık, kontrolu elde olmayan etkenleri gerektiği zaman hesaba katabilecek esneklik elde olmalıdır.

Bu düşünce ile yurdumuzda uzun ve kısa süreli plânlamalar arasında bir ayırım yapılmıştır. Plân hazırlanmasını, uygulamasını ve bununla ilgili iktisat politikasının tâyinini düzenliyen yasalar, bu gerekler gözönünde tutularak konulmuştur. Bu yasalara göre uzun süreli plân çerçevesinde hazırlanılacak yıllık programların uygulanmasıyla hedeflere erişilecektir. Yıllık programlar, uzun süreli plânda, genel hatlarıyla, o yıl ele alınması öngörülen konuların ayrıntılarını kapsayacaktır.

Uzun süreli plân ve yıllık programlar ekonominin ve toplum hayatının kesiksizlik özelliğine göre ayarlanacaktır, aynı zamanda hava şartları, dış piyasa, tabii afetler, olağanüstü imkânların bulunması gibi etkenlerin belli bir dönemde gözönüne alınmasına imkân verilmiş olacaktır.

a. Yıllık programların uzun süreli plâna uygunluğu :

Yıllık programlar, uzun süreli plândaki başlangıç varsayımlarını düzeltmeye, tahminlerdeki yanılmaları gidermeye ve yeni verilere göre hedefe erişmek için plânda gerekli değişiklikleri yapmaya imkân verecektir. Öte yandan o yılın işlerinin nasıl düzenleneceğini ayrıntıları ile göstereceklerdir. Yıllık programlar uzun süreli plânın yıllara bölünmesi ile değil, her yıl ileriye aynı açıdan bakılmak suretiyle hazırlanacaktır. Bu programlar, uzun süreli plânın koyduğu genel esaslar içerisinde özellikle o yıl beklenebilecek gelir ve o yılla ilgili harcama hedeflerini gözönüne alacaktır. Yıllık programlar uzun süreli plânın bütünlüğü içerisinde o yılın çabalarının dengeli olmasını temin edecek şekilde hazırlanacaktır.

b. Yıllık programların hazırlanması :

Uzun süreli plânı hazırlayan kuruluş, yıllık programı da hazırlayacaktır. Bu hazırlık bütçe ve iş programlarından önce bitirilecektir. Böylece bütçeler ve iş programları, yıllık plânlara göre düzenlenmiş uygulama araçları olarak uzun süreli plânın hedeflerine ulaşması için gerekli hususları kapsayacaktır.

c. Yıllık programların kapsamı :

Uzun süreli plânın uygulanmaya başladığı ilk yıllar için hazırlanacak yıllık programlar, yalnız o yıl içinde yapılacak işleri değil, aynı zamanda plânın başarıya ulaşması için gerekli uzun süreli tedbirlerin alınmasını da gösterecektir. Başlangıç yıllarında ileri yıllarda yapılacak işler için girişilecek araştırmalara büyük yer verilecektir. Plânın uygulanması ilerledikçe hazırlanacak yıllık programlar daha çok geçmişin değerlendirilmesini yapacak ve o yılki uygulamayı, geçmiş yıllarda elde edilen sonuçlara göre tâyin edeceklerdir. Yıllık programlar dinamik bir dengenin gerektirdiği gelir ve harcama seviyesi ile para ve kredi politikasının ayrıntılarını gösterecektir. Bu programlar yatırım hedeflerine ulaşmak için çeşitli alanlarda ele alınacak projeleri, dış ticaret bakımından o yılın durumunu, harcamaların ve projelerin bölgeler bakımından dağılımını kapsayacaktır. Her yıl Devletçe ve Kamu İktisadi Teşebbüslerince gerçekleştirilecek projelerin belirtilmesi yanında özel sektörün yatırım eğilimleri tahmin edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca idari ve hukuki tedbirlerin zaman bakımından kesinleştirilmesi de yıllık programlarda yapılacaktır. Bu tedbirlerin bir kısmı geniş araştırmaları gerektirebilir. Bu hallerde yıllık programlarda araştırmaların safhaları gösterilecektir. Yeterli araştırma yapıldığı hallerde, yıllık program tedbirlerin alınması için gerekli adımları kapsayacaktır.

2. DEVLET BÜTÇESİ VE KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN İŞ PROGRAMLARI :

Devlet sektörüne ait yatırımlar yıllık programa uygun olarak hazırlanacak Devlet bütçesi ve kamu iktisadi teşebbüsleri iş programlarındaki ödeneklerle gerçekleştirileceklerdir. Bütçe hazırlanması sırasında bakanlıklar ve katma bütçeli kuruluşlar ödenek isteklerini, yıllık programda gerçekleştirilmesi öngörülen hedeflere göre yapacaklardır. Bakanlıklardan gelen istatistikler plân gereklerine göre birleştirilecek, böylece Devletin, kamu hizmetlerini o yıl, uzun süreli plânın hedeflerine uygun olarak görmesi sağlanmış olacaktır. Kamu iktisadi teşebbüslerinin iş programlarının hazırlanmasında yıllık plâna uygunluk bu teşebbüsleri yöneteceklerin titizlikle üzerinde duracakları bir husustur.

Gerek bütçe içi yatırımların, gerekse Kamu İktisadi Teşebbüsleri yatırımlarının süratli yapılabilmesi teknik, hukuki ve idarî hazırlıkların olup olmadığına bağlıdır.

3. PROJELER :

a. Projelerin hazırlanması :

Yatırımların yerli malzeme ve teçhizat kullanılarak gerçekleştirilmesi esas ilkedir. Projelerin hazırlanması ve uygulanmasında bu hususa önemle

dikkat edilecektir. Yıllık programların iyi hazırlanabilmesi ve yatırımların gecikmeden gerçekleşebilmesi, derinliğine incelemelere dayanan projelerin elde bulunmasına bağlıdır. Bu bakımdan uzun süreli plânda geliştirilmesi öngörülen konularda, projeler ilgili kuruluşlarca ivedilikle hazırlanacaktır. Kaynaklar tahsis olunurken hazırlanan projelere göre yıllık programlarda verilecek öncelikler gözönünde tutulacaktır. Eksik hazırlıklarla işe girişildiği zaman doğacak emek ile sermaye kayıpları ve gecikmelerin ekonomiye olumsuz etkileri daima gözönüne alınarak hareket edilecektir.

b. Proje yerlerinin seçilmesi :

Yapılacak tesis ve yatırımların yerleri ekonomik verilere göre seçilecektir. Toplumsal veriler yer seçimini ekonomik ölçülerden en az fedakârlık ilkesine göre etkileyecektir. İşletme veya dairelerin yöneticileri, yıllık programın gereklerini gözönünde tutarak yer seçiminde dış etkilerden uzak hareket edeceklerdir. İşlerin gerek idarelerce, gerek mütaahhit aracılığı ile yapımında yavaşlatıcı sebeplerin giderilmesi için tedbirler alınacaktır. Yapılan işlerin maliyeti ile başlangıç tahminleri karşılaştırılarak farkların sebepleri araştırılacaktır.

4. UYGULAMADA TUTARLILIK :

Uzun süreli plânda çeşitli konularla ilgili politikalar arasında öngörülen ahenk ve tutarlılık, uygulamada da devam ettirilecektir. Tasarruf, harcama, üretim ve dış ticaret politikaları arasında plânda belirtilen tutarlılığın uygulama sırasında aksamaması sağlanacak, ayrıca ekonomik ve toplumsal hayatı etkileyen bütün politika kararlarının biribirine uygun ve birbirini tamamlayıcı şekilde alınmasına dikkat edilecektir.

5. UYGULAMANIN İZLENMESİ :

Ekonomideki değişiklikleri zamanında görebilmek için gerekli incelemeler kesintisiz olarak yapılacak, bunların sonuçları değerlendirilecektir. Yapılan değerlendirmeler sonunda sürekli olarak durumu görebilmek mümkün olacağı gibi başarı derecesi de ölçülecektir. Ekonominin genel değişimi hakkında sağlam bilgi sahibi olmak devlet sektöründeki ve özel sektördeki çabaları toplu olarak izlemekle mümkündür. Özel sektörün çalışmalarını izleyebilmek için meslekî kuruluşlardan yararlanılacaktır. Yıllık programların uygulanmasının gidişini gösteren üçer aylık dönem raporları ilgili kuruluşlardan alınarak sonuçlar değerlendirilecektir. Dönem raporlarına göre özel tedbirlerin yıl içerisinde alınması gerektiği hallerde meselelerin gecikmeden çözülmesi sağlanacaktır. Uygulamadan ilke, tutarlılık ve elbirliğidir. Plânların ilgili daire, kurum ve idarelerce uygulanmasındaki ahenk ve işbirliği plânlamayı düzenleyen yasanın kurallarına göre sağlanacaktır. Konuların elbirliği ile incelenmesi ve meselelerin ortak anlayışla çözülmesi için gerektiğinde ilgili daire ve kuruluşların yüksek seviyede sorumlularının katılacakları koordinasyon komisyonları toplanacaktır.

ÖZEL SEKTÖRE REHBERLİK

1. GİRİŞ :

Beş yıllık plân hedeflerinin gerçekleşmesi için özel sektörden önemli çabalar beklenmektedir. Bu dönemde özel sektörün mevcut tesislerini yüksek kapasite ile kullanması ve verimli çalışması yanında büyük ölçüde yatırımlara girişerek üretim kapasitesinin artışına katılması gerekecektir. 1962 yılında 3,5 milyar TL. olduğu tahmin edilen özel sektör yatırımlarının 1967 de 5,9 milyar TL. na çıkması plân hedeflerinin gerçekleşmesi bakımından şarttır. Bu suretle özel sektör yatırımlarının gayrisâfi millî hasıla içindeki yeri 1962 de yüzde 6,6 dan 1967 de yüzde 8 e çıkmış olacaktır. Bu, özel sektör yatırımlarında yüzde 11 gibi bir artış demektir. Aynı devrede Devlet yatırımlarının yıllık artış oranı yüzde 10,6 olacaktır.

Özel sektörün yatırımlarını arttırması yanında, yapılacak yatırımların yapısında da bir değişiklik yapması plân hedefleri bakımından gerekli görülmektedir. Plânda, lüks konut yatırımlarının azaltılması ve konut yatırımlarındaki artışın belli ölçüler içinde kalması yönünde tedbirler mevcuttur. Bu sebeple şimdiye kadar özel sektör yatırımlarının büyük bir kısmını teşkil eden konut yatırımlarının özel sektörün toplam yatırımı içindeki oranı düşecektir. Böylece özel sektör yatırımları gittikçe artan bir şekilde verimli sahalara yönelecektir. Özel sektörün bu yapı değişmesini mümkün kılacak şekilde hazırlanması ve faaliyete geçmesi beklenmektedir.

Özel sektörün yatırımlarında bu önemli bünye değişikliğini yapacak ve belirtilen yatırım hacmine ulaşacak şekilde çalışması için iktisadi düzende ve çevrede bulunması gerekli şartlar plânın uygulanması ve plânla ilgili tedbirlerin alınmasiyle geniş ölçüde sağlanmış olacaktır. İktisadi hayatımızın uzun süreli gelişme yönleri, çeşitli çalışma kollarında beklenen gelişmeler ve Devletin genel politika tedbirleri ile yatırım faaliyetleri hakkında sistemli bilgi ve karar bütünü olan plân, özel teşebbüsün, piyasa durumu ve talep üzerindeki tahminlerini ve yatırım kararlarını, yani müteşebbislik fonksiyonunu büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Plânlı dönemin getireceği istikrarın bu konudaki olumlu etkisi de büyük olacaktır. Bundan başka, enflâsyonist olmayan ve çeşitli sektörlerin gelişmeleriyle oranlı olarak vergilenmesine dayanan plânlı kalkınmanın, tasarrufların artmasını ve en verimli konulara yönelmesini sağlayarak özel sektörün beklenen alanlarda yatırım imkânlarını artıracağı da muhakkaktır. Gerçekten plân uygulayan bütün demokratik ülkelerde özel sektörün bu durumdan faydalanarak çalışmalarını genişlettiği görülmektedir.

Ancak çevrede uygun şartların bulunması özel sektörün gelişmesini kendiliğinden gerçekleştiremez özel sektörün başarısında bu sektördeki müteşebbis ve idarecilerin niteliklerinin ve teşkilâtlanma kabiliyetlerinin temel bir etken olduğunu hatırdan çıkarmamak gerektir. Teşkilâtlanma önce rasyonel ve verimli çalışma yoluyla başarılı işletmeler kurmak demektir. Fakat aynı faaliyet kolunda çalışan müteşebbislerin müşterek meselelerini araştıracak, tartışacak ve bunlara hal çareleri arayacak bir duruma gelmeleri de gereklidir. Böylece elverişli bir çevrede çalışacak olan özel sektör, bu çevrenin imkânlarından faydalanacak ve kendi güçlerini harekete geçirme ve daha iyi kullanma durumuna ulaşmış olacaktır. Özel sektörün çalışmalarının her safhasında Türkiye'nin ihtiyaçlarını ve meselelerini gözönünde tutması ve bu konulardaki sorumluluğunu bilerek hareket etmesi kalkınma plânının başarılı olarak uygulanmasında büyük bir rol oynıyacaktır.

Bugün özel sektör, modern üretim tekniğindeki yenilikleri takip eden ve işletmecilik esaslarını uygulayan pek küçük bir teşebbüs kitlesi hariç, dağınık ve küçük, yeteri kadar teknik ve işletme bilgisinden yoksun ve malî imkânları sınırlı teşebbüslerden meydana gelmektedir. Bu bakımdan, özel sektörün plânda gösterilen hedeflere ulaşabilmesi için önemli bir bünye, davranış ve organizasyon değişikliğini gerçekleştirebilmesi gerektir. Bu konuda Devlete de önemli bir öncülük görevi düşmektedir.

Özel sektörün meseleleri ve bu konuda alınması gereken tedbirler aşağıdadır :

a. Organizasyon

Organizasyonu iki kısımda ele almak icabedecektir. Bunlardan birincisi teşebbüslerin ileri işletmecilik metodlarına göre çalışacak tarzda kendi işlerinde organize olmalıdır. İkincisi, işletmeler yardımcı olacak meslekî kuruluşlar, araştırma müesseseleri ve benzeri teşekküller ile özel teşebbüsler arasındaki işbirliğini daha kolay, süratli ve verimli sonuçlar alacak şekilde düzenlemektir.

Bugün özel sektörde çok sayıda dağınık, küçük ve iktisadi olmıyan teşebbüslerin bulunması büyük çapta sermaye ve emek israfına sebep olmakta ve bundan hem millî ekonomi, hem de müteşebbisler zarar görmektedir. Bu bakımdan mevcut düzende bir değişiklik yapılarak şirketleşmeye doğru gidilmesi ve küçük sanayi ve tarım alanlarında üretim ve satış kooperatifleri kurulması gereklidir. Bu husus hem mevzuat, hem de finansman kolaylıkları bakımından hükümet tarafından teşvik edilecek ve desteklenecektir.

Bahis konusu bünye değişikliği tahakkuk ettirilir ve yeni yatırımlara girişilirken, teknik ve işletmecilik bakımından bilgi ve ihtisasa âzami derecede önem verilmelidir. Yatırım imkânları ile ilgili araştırmalar yapmak, belirli yatırım projeleri hazırlamak ve değerlendirmek, tesislerin kurulmasında ve işletilmesinde müteşebbislere yardımlarda bulunmak üzere müşavir firmalar kurulmalı ve müteşebbisler bu firmaların hizmetlerinden imkânları ölçüsünde faydalanmak yoluna gitmelidirler. Ayrıca, yatırım

bankalarının da ön proje ve proje hazırlamak, hâzırlanan projelerin finansmanını sağlamak ve teknik yardımlarda bulunmak üzere organize edilmeleri gereklidir.

Bugünkü Ticaret ve Sanayi Odalarının ve Birliğinin çalışma kollarında bulunan mensuplarına bu kolların meselelerini araştırmak ve bunlara çözüm yolları bulmak, yerli ve yabancı özel sektörde yeni yatırım yapmak istiyenlere gerekli bilgileri vermek, eğitim imkânları sağlamak gibi hizmet ve görevlerini daha etkin bir şekilde yapacak duruma gelmeleri gereklidir. Bunun yanında, Devlet teşkilâtının da çeşitli sektörlerdeki gelişmeler ve alınan tedbirler hakkında Odalar Birliğine devamlı ve sistemli bilgi vermesi gerekir.

Özel sektör mensuplarının ısrarla üzerinde durdukları bir mesele de İktisadi Devlet Teşekküllerinin özel teşebbüslere karşı haksız ve yıkıcı bir rekabete giriştikleri meselesidir. Karma ekonomi kurallarının açıklandığı bölümde belirtildiği gibi, İktisadi Devlet Teşekküllerinin, bazı istisnai haller dışında, iyi birer müteşebbis gibi faaliyette bulunmaları sağlanacaktır. Devletin işletmecilik ve kamu düzenini koruyucu kararlar alma vasıfları arasında gerekli ayırım yapılarak özel sektörle Kamu İktisadi Teşebbüslerinin esas olarak eşit şartlarda muamele görmesi mümkün olacaktır.

b. Bilgi yoksunluğu :

Piyasa ve ekonomiyle ilgili haberleşme araçlarının yeterli olmaması, özel sektörde önemli bir bilgi yoksunluğuna yol açmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek ve müteşebbislere yardımcı olmak üzere fuar, sergi faaliyetleri ve meslekî dergi ve gazeteler ile yapılan haberleşme arttırılmalıdır. Ayrıca meslek grupları, kendi mesleklerindeki gelişmelerin ve ilgili oldukları çalışma kollarında üretilen malların periodik katoloğlarını yaparak, bunların Odalar Birliği yolu ile ekonominin bütün sektörlerine dağıtılmasını sağlamalıdır. Bundan başka, bütün Sanayi ve Ticaret Odaları, üyelerini temsil etme fonksiyonlarından başka, bir de üyelerin bir araya gelerek fikir ve bilgi teatisinde bulundukları bir yer olmağa çalışmalıdırlar.

c. Personel ve eğitim meselesi :

Plân hedeflerinin gerçekleştirilmesi için gerekli teknik ve idareci eleman sayısı ve çeşidi konusundaki meseleler ilgili bahiste ele alınmıştır. Ancak eğitim ve bilhassa personel kullanma konusunda özel sektördeki teşebbüslere de bazı önemli görevler düşmektedir.

Ekonomimiz bilhassa teknisyen - ustabaşı, teknisyen kalfa, işletme mühendisi ve işletme idarecisi, dış ticaret konusunda da pazarlama uzmanları ve işletme muhasebecisi sıkıntısı çekmektedir. Bu sıkıntıyı gidermek üzere, teknik öğretime önem verileceği gibi, yüksek okul ve üniversite seviyesindeki işletme idarecisi yetiştiren okullar genişletilecek ve bazı merkezlerde yenilerinin kurulmasına çalışılacaktır. Büyük ve orta büyüklükteki işletmelerde işbaşı eğitim yapılmalıdır. Bu arada özel teşebbüs müesseselerinin tesisler kurarak bu alanlardaki çalışmaları desteklemeleri

ve burs imkânları yaratmaları gerekir. Batı ülkelerinde olduğu gibi meslek grupları ve Odalar Birliği, işletmecilik ve teknik konularda bilgiyi arttırmak ve sanayide proje hazırlanması ve değerlendirilmesini öğretmek üzere kurs, seminer ve konferanslar düzenlenmelidir.

d. Finansman imkânları :

(1) Plânda özel sektöre ayrılan yatırım hedeflerine erişilebilmesi büyük ölçüde, bu sektördeki tasarrufların gereği gibi mobilize edilebilmesine bağlıdır. Yatırımların gerçekleşmesi, bir yandan otofinansmana sermaye piyasasından elde edilecek tasarruflara dayanacak, öbür yandan da çeşitli bankalar ile kredi müesseselerinin kredi fonları ile beslenecektir.

Özel sektörde yapılacak direkt yatırımların gereği gibi mobilize edilmesi, bu sektördeki tasarrufların ve tasarruf edilebilecek fonların verimli alanlarda yatırımlara akması demektir. Bu yatırılabilir fonlar tüketimin kısılmasiyle doğacak tasarruflarla beslenecek ve sermaye piyasası, kalkınma bankaları, orta ve uzun süreli kredi konsorsiyomu gibi tedbirlerle yatırımlara yöneltilebilecektir.

Yatırımların verimli olmayan alanlar yerine arzulanan verimli alanlara akmasını sağlamak üzere bu alanlardaki yatırımlar özellikle teşvik edilecek, lüks konut yatırımları vergilendirilerek azaltılacak, gayrimenkul alış verişlerinden elde edilen spekülâtif kazançlar daha etkin şekilde vergilendirilecek ve plânın hedefleri bakımından geniş propoganda yapılacaktır.

(2) İleri ülkelerde tasarrufları yatırımlara yönelten en önemli müesseselerden biri de sermaye piyasasıdır. Türkiye'de yatırım yapabilecek ileri görüşlü müteşebbislerin küçük tasarrufları toplanmış bir halde kullanabilmelerini sağlayacak bir sermaye piyasasının en kısa zamanda kurulması elzemdir. Gerek böyle bir piyasanın kurulması, gerekse özel sektörün daha rasyonel çalışması ve gelişmesi için sermaye şirketleri teşvik edilecek, yeminli hesap uzmanı sistemi ihdas edilecek ve Ticaret Kanunu ile vergi mevzuatı bu piyasanın çalışabilir bir şekilde kurulması ve yayılabilmesini sağlamak üzere gözden geçirilip düzenlenecektir.

(3) Sanayi kolunda özel sektör, uzun süreli yatırım kredisi ile orta süreli işletme kredisi sıkıntısı çekmekte olup, geçmişte bu ihtiyacını büyük ölçüde kısa süreli ticari krediler ile karşılamıştır. Kısa süreli kredileri donduran ve iktisadi olmayan işletmelerin doğmasına sebebiyet verebilen bu hareketin önüne geçmek ve gerekli krediyi sağlamak amacı ile, uzun süreli yatırım kredisi verecek yatırım bankaları ve mevcut bankaların orta süreli işletme kredisi vermesini sağlayacak bir bankalar konsorsiyomu kurmak gerekir. Bu müesseselerin kurulması ile ekonomide proje yapma ve uzağı düşünme çabası artacak ve dolayısiyle tasarrufların verimli olmayan alanlardan verimli olan alanlara akmasına büyük ölçüde yardım edilecektir. Bu arada küçük müteşebbislerin kredi ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş bulunan Halk Bankası, Halk Sandığı ve Kefalet Kooperatiflerinin kredi imkânları da arttırılacaktır.

(4) Özel sektörün, plândaki hedeflerine ulaşması için temel unsurlardan biri de tarım kredileridir. Üretim artışı için gerekli kimyevi gübre,

iyi tohumluk, traktör, makine ve aletler ile başka üretim araçlarının büyük bir kısmı krediyle finanse edilecektir. Bugünkü tarım kredileri kaynakları ise plânda öngörülen gelişmeyi sağlayacak yeterlikte değildir. Bu sebeple, yeni kredi imkânlarının sağlanması ve kredi politikasının tesbiti gereklidir. Bu arada Ziraat Bankasının çiftçilere verdiği kredilerin, miktar ve imkân bakımlarından yalnız üretim maksatları ve verimlilik kıstaslarına yönelmiş bulunması gereklidir. Ayrıca, verilen kredilerin kullanılışı sıkıca denetlenmelidir. Bu hususta Ziraat Bankası ile Tarım Bakanlığı sıkı bir işbirliği yapacaktır.

(5) Özel sektör müesseselerinin otofinansman yapmalarını ve aynı zamanda tasarruflarının verimli yatırımlara akmasını sağlamak amacı ile hızlandırılmış amortismanlar kabul edilecek ve tasarrufları teşvik edici belli olanlardaki yatırımlara yöneltici tedbirler alınacaktır.

e. Teşvik tedbirleri :

Gerek beş yıllık plânın yayınlanması, gerekse yukarda organizasyon, bilgi, eleman, finansman konularında açıklanan tedbirler, özel sektör fonlarının arzulanan verimli alanlara yatırılmasını büyük ölçüde teşvik edecektir.

Bu tedbirler dışında, geri kalmış bölgelere yapılacak yatırımlara vergi indirimleri tanınacak, gelişme imkânları olup ta bu imkânları kullanamamış bölgelere yatırımların akması teşvik edilecek ve böyle imkânların bol miktar toplandığı merkezlerde sanayi bölgeleri kurulması yoluna gidilecektir. Devlet, bu bölgelerde gerekli alt yapı yatırımlarına öncelik verecektir.

Öbür taraftan yeni doğan sanayiler, selektif bir gümrük himayesine mazhar olup, dinamik bir karakter taşıyacak olan bu himaye tedricen kaldırılacaktır. İhracatı teşvik için, ihraç mallarından alınan üretim vergisi ve benzerlerinin geri verilmesi ve bu mallarda kullanılan ham maddeler şayet ithal edilİyorsa bunların geçici ithalinin kolaylaştırılması yollarına gidilecektir. Ayrıca ihracat yapacak teşekküllerin yabancı ülkelerde büro açabilmeleri ve numune gönderebilmelerini kolaylaştırma imkânları araştırılacaktır.

Patent haklarını tescil ve muhafazası konusunda da titiz davranılması, bunlarla ilgili formalitelerin azalıp kolaylaştırılması, gerek sanayide ve gerek tarımda standardların tesbiti ve garanti müesseselerinin çalışmasının sağlanması da müteşebbisleri teşvik bakımından gereklidir.

Özel sektörün, plândaki hedeflerine ulaşabilmesi için yabancı sermayenin teşviki de gereklidir. Bugünkü Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunumuz, yabancı sermayeye iştigal sahaları itibariyle Türk şirketleri ile tamamen aynı hakları tanıyarak, istimlâk ve devletleştirme hallerinde yapılacak ödeme ve transferler konusunda sağlam garanti, doğacak kârların transferinin gerçekleşeceği hakkında inanç ve haksız rekabete karşı güven vererek hukuki bakımdan gerekli ortamı yaratmıştır.

Ancak hukuki tedbirler tek başlarına yabancı sermaye akımını teşvik etmek için yeterli değildir. Bir taraftan özel teşebbüsün dış alemle temasını arttırarak yabancı sermayeyi celb etmesi, öte taraftan da Devletin yabancı sermayenin gelmesinde çıkan idari güçlükleri ortadan kaldırmak üzere gerekli tedbirleri alması gerekir. Yabancı sermaye ile ilgili bugünkü Devlet kuruluşu yeniden düzenlenecek ve bütün zamanını bu işlere verebilecek kimselerden kurulu yeni kuruluş tek karar merciinin yönetimi altında olacaktır. Bu kuruluş aynı zamanda teklifleri teknik ve ekonomik bakımdan değerlendirebilecek, yeni tekliflerin yapılması için dış alemde gerekli faaliyetlerin gösterilmesini sağlıyacaktır. Bu da bir yandan verimli konulara gösteren hazırlanmış yatırım öncesi incelemelerin yabancı sermayedarlara duyurulması öte yandan özel sermayeyi destekliyen milletlerarası kuruluşlarla temas ile olacaktır. Yurda sermaye celbi için dış temsilciliklerimizin bütün imkânlarından da faydalanarak aktif yol tutacaktır.

Aynı zamanda yurda gelen müteşebbislere idari bakımdan yol gösterecek ve gelmiş yabancı sermaye faaliyetlerini izliyecek bir yapıda olacaktır.

FİYAT POLİTİKASI

Fiyatlar arasındaki bağlantılar plânda belirtilen sosyal ve iktisadi hedeflerin gerçekleşmesinde en önemli rolü oynacaktır, çünkü fiyatlar kişilerin tüketim tercihlerini, müteşebbislerin üretecekleri mallar, kullanacakları üretim metodları üretim faktörleri ve bunlara ödeyecekleri gelirler hakkında verecekleri kararları etkileyen değerlerdir. Ancak üretim ile fiyatlar arasındaki bağlantılar tek taraflı değil karşılıklı bağlantılardır. Üretimin bünyesi ve unsurları fiyatlara bağlı olarak değişebileceği gibi, fiyatlardan bağımsız olarak değişerek fiyatların değişmesine de sebep olabilir.

Fiyatları toplu olarak yansıtan ortam, piyasa, üretilecek mal ve hizmetlerin toplamını üretim kaynaklarının üretim kolları arasındaki dağılımını ve böylece gelir bölüşümünü tâyin eder. Fakat fiyatlar her zaman tercih ve maliyetlerin şaşmaz ölçüsü değildir. Bazı durumlarda kişilerin tek tek yapacakları tercihlerle, toplumun bir bütün olarak yaptığı temel tercihler arasında çelişmeler olabilir.

Kuruluşla ilgili faktörlerden dolayı piyasanın duyarlığı özellikle uzun dönemde hakiki tercih ve maliyetleri açık olarak belirtmeyebilir ya da üretim kaynaklarının, özellikle sermaye ve teşebbüs çabasının kıt olması sebebile piyasada beliren talep bileşimini karşılayacak bir üretim bileşimi gerçekleşmeyebilir.

Bu gibi durumların imkân inspetinde önlenmesi için fiyat mekanizmasını tamamlamak üzere alınacak tedbirler şunlardır :

1. ÜRETİM VE İTHALÂTLA İLGİLİ TEDBİRLER :

Plânın hazırlanmasında fizik dengeler esas olduğu için beş yıllık dönemde harcamalar ve üretim plâna uygun olarak gelişirse fiyatların genel seviyesinde önemli artışlar olmıyacağı gibi nisbî fiyatlar arasındaki bağlantılar da plân hedeflerine aykırı bir değişme göstermiyecektir. Bu durumda ancak dünya piyasasındaki fiyat değişmelerinin etkisiyle ithal malları fiyatlarının artması söz konusu olabilir.

Kendi görevine düşen faaliyet kollarında kamu sektörü plânda belirtilen istihsal hedeflerini gerçekleştirecektir; fakat plân özel sektöre sadece öncülük edecektir. Plân nihai mal ve ara mallar talebinin uzun dönemde gelişmesi hakkında gerçeğe uygun tahminler yaparak müteşebbislerin yeni

yatırımlarla ilgili kararlarında daha isabetli olmalarını sağlamaktadır. Bu bakımdan piyasa mekanizmasını tamamlayıcı bir görevi vardır. Fakat özel sektörün çoğunlukta olduğu alanlarda üretimin bünyesini müteşebbislerin verdikleri kararlar tâyin edecektir. Bu kararların sonucunda ortaya çıkacak üretim bileşimiyle plânda ekonominin gereklerine uygun olarak tesbit edilen üretim hedefleri arasında bir çelişme olabilir.

Buna benzer bir durum da talebin bünyesinde daha evvelden sezilemiyen bazı değişiklikler olmasından doğabilir Meselâ, özel sektör plânda belirtilen yatırım hedeflerini aşabilir. Bu, yatırım mallarına olan talebin artması ile sonuçlanacaktır.

Genel olarak, kısa veya uzun devrede meydana gelebilecek bu gibi fiyat değişmelerini arz ve talep mekanizması ayarlıyacaktır. Ancak fiyatlar arasındaki oranların değişmesi söz konusu malların ekonomideki önemine göre diğer malların üretimini ve gelir dağılımını etkiler ve bazı temel malların fiyatlarındaki yükselmeler ve düşüşler bütün ekonomiyi kaplıyan enflâsyoncu veya deflâsyoncu tazyiklerin doğmasına yol açabilir. Plânın iktisadi ve sosyal hedeflerinin gerçekleşmesini önleyeceği için bilhassa yatırım mallarının ve ücret mallarının fiyatlarında önemli artışlar olmasını engelleyecek üretim tedbirleri alınmıştır.

Geri kalmış bir memlekette yatırım malları kıt olduğu için fiyatlar devamlı bir artış eğilimi gösterirler, oysa kalkınma hızının gerçekleşmesi için yatırım mallarının fiyatlarında büyük yükselişlerin olmaması gerekmektedir. Türkiye'de Devlet, demir ve çimento gibi temel yatırım mallarının üretiminde faal bir rol oynamaktadır. Ve bu malların üretim kapasitesi ihtiyacı karşılayacak şekilde geliştirilecektir. Yatırımların gerektirdiği ithal ihtiyacı ise büyük bir dikkatle hesaplanmıştır. Sağlanacak dış kaynaklar ve içerde yaratılacak kapasite özel sektörün plânda belirtilen yatırım hedeflerini aşması gibi bir durumda meydana gelebilecek ek yatırım malları talebini karşılayabilecek durumdadır.

Kalkınmanın dengeli olarak gerçekleşmesini sağlıyacak bazı temel malları, özel sektör talebi karşılayacak şekilde üretmezse, tıkanıklığın kısa devrede giderilmesi için ithal kaynakları kullanılacak, uzun devrede dengeyi kurmak için Devlet kendi yatırım programını yeniden gözden geçirecektir. Böylece durumlardan doğacak ek ithalât ihtiyacını karşılayacak bir fonun sağlanması gerekmektedir.

Ücret malları fiyatlarında olacak artış ise plân hedeflerinin gerçekleşmesi bakımından en az temel mallar fiyatlarının yükselmesi kadar zararlıdır. Bu gibi fiyat artışları dar gelirli kitlelerin gerçek gelirlerinin azalmasına yol açacağı gibi, bütün ekonomiye yayılan bir enflâsyonun doğmasıyla da sonuçlanabilir. Atıl işgücünün uygun ücretlerle istihdamı da, büyük ölçüde, ücret mallarının bol ve ucuz olarak sağlanmasına bağlıdır.

Ücret malları üreten tarım, gıda, tekstil ve konut yapımı gibi iktisadi faaliyet kollarında özel sektör hâkim durumdadır.

Bu alanlarda üretkenliğin ve üretimin artması için gerekli temel yatırımlara önem verilmiştir. Özellikle tarımda zaruri ihtiyaç maddelerine olan talebe denk bir üretim artışının sağlanması için gerekli temel yatırım-

lar hızlandırılacak, bu kesimlerle ilgili kurumsal reformlar gerçekleştirilecek ve idari tedbirler alınacaktır. Doğal şartlardan meydana gelecek dalgalanmaların arz üzerindeki etkilerini hafifletmek için gerekirse ithal imkânlarından yararlanılarak meydana getirilecektir.

Tarım ürünlerinin fiyatları, esas itibariyle bu ürünlerin maliyetlerine giren unsurlara sübvansiyon verilmesi yolundan korunmalıdır.

Ancak, bu yoldan veya satış kooperatiflerinin kurulup gelişmesi suretiyle tarım ürünleri fiyatlarının müstahsili tatmin edecek ölçüde korunması usulü, tesirli bir sistem haline gelinceye kadar olağan üstü hal ve şartlarda bazı ürünlerin, kooperatifler veya birlikler kanaliyle münhasıran ortaklara mahsus olmak ve bütçeden karşılanmak kaydiyle sübvansiyon yoluyla korunması cihetine gidilebilir.

Kamu sektörü ve özel sektördeki kapasitenin ucuz giyim eşyası talebini karşılayacağı tahmin edilmektedir.

Konut kesiminde kaynakların sosyal konut yapımına akımını sağlıyacak tedbirler alınmıştır.

2. *PİYASAYI DÜZENLEYECEK TEDBİRLER :*

Fiyatlarla doğrudan ilgili politikanın özü, piyasada rekabeti, akıcılığı ve duyarlığı arttıracak tedbirler olacaktır.

Memleketimizde dağınık üretim birimleriyle tüketim merkezleri arasındaki bağlantıların kolaylıkla sağlanamaması bir aracı grubunun gelişmesine yol açmıştır. Aynı zamanda küçük işletmelerin döner sermaye ihtiyacını karşılayan aracılar bu işletmelerin ekonomik gücünün yetersiz oluşundan ve organizasyon noksanlığından istifade ederek üretilen ürünleri çok düşük fiyatlarla elde etmekte ve tüketim merkezlerinde satış tekelleri kurarak tüketiciye malları büyük kâr marjları ekleyerek arzetmektedirler. Aslında kıt olan sermaye, bilgi ve organizasyonun bazı ellerde toplanmasından meydana gelen bu durum, bölgesel fiyatlar arasında büyük farklar doğurmakta, satış fiyatının maliyetin çok üstüne çıkmasına yol açmakta ve aracıların üretici ve tüketici sınıfları aleyhine, gördüğü hizmetin çok üstünde tekel kârları elde etmesini sağlamaktadır.

Bu durumun düzelmesi büyük ölçüde küçük üreticinin ekonomik gücünün artmasına ve kendi içinde teşkilâtlanarak pazarlarla doğrudan temasını sağlıyacak kurumları kurmasına bağlıdır.

Küçük işletmelerin işletme kredisi ihtiyacını karşılayacak kurumlar geliştirilecek, bunların kendi aralarında kuracakları satış kooperatifleri teşvik edilecektir. Et ve Balık Kurumu ve diğer kamu kuruluşları, fiyatları ayarlama fonksiyonlarını daha dinamik bir şekilde ele alarak üreticiye ödenen fiyatların düşmesini ve satış fiyatlarının artmasını önleyeceklerdir.

İleri bir teknik ve yüksek yatırımı gerektiren bazı üretim kollarında da ancak bir kaç işletme ve bazı hallerde bir tek işletme faaliyete bulunduğundan tam rekabet şartları gerçekleşmemektedir. Fiili tekel veya yarı tekel kurulmasıyla sonuçlanan böyle durumlarda, müteşebbisler en çok kârı sağlamak amacıyla fiyatları maliyetin çok üstüne yükseltmek imkâ-

nını elde etmektedirler. Önemli malların fiyatlarında bu sebeple meydana gelecek artışlar, Devlet müdahalesiyle ve ithal imkânlarından faydalanılarak önlenecektir.

Buna benzer bir durum da talebi yüksek olan ve imkânları sınırlı olduğundan mahdut miktarlarda ithal edilebilen bazı tüketim maddelerinde ortaya çıkmaktadır. İthal imkânlarının kullanılışında yatırım mallarına ve ham maddeye öncelik vermek zorunluğu olduğundan bazı tüketim mallarına olan talep tam olarak karşılanamamaktadır. Böylece ithal kotalarının meydana getirdiği ithal tekelleri fazla talebin yarattığı basınçtan yararlanarak satış fiyatlarında büyük kâr marjları tesbit etmektedirler. Bu durumda olağanüstü kârları kamu fonlarına aktaracak vergi tedbirleri alınacaktır.

3. FİYAT AYARLAMALARI :

Plânın ilgili diğer bölümlerinde de belirtildiği gibi, fiyatlar arasındaki bağlantıları fizik mallar dengesi ve piyasayı düzenleyici genel tedbirler tâyin edecektir. Fiyatlara doğrudan yapılacak müdahaleler ancak piyasanın, toplumun tercihlerini ve ekonomik maliyeti tam olarak yansıtamadığı durumlarda olacaktır.

Özellikle gerçek maliyetleri gözönünde tutmayan müdahalelerden kaçınılacaktır. Çünkü böyle müdahalelerin ekonomik faaliyet üzerindeki etkisi çok zararlı olmakta ve üretimle harcamalar arasındaki denge bozulmaktadır. Geçmişteki uygulama, fiyat yükselmelerini önlemek amacıyla konulan narhları üretim masraflarını karşılamadığı hallerde, özel işletmelerin faaliyetlerini durdurduklarını veya karaborsanın ortaya çıktığını göstermiştir. Her iki durum da, kaynakların yanlış dağılımı, fiyat artışlarının hızlanması ve piyasada bir çok tıkanıklıkların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaktadır.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürettiği mallara konulan narhlar ise, ayrı özellikte fakat aynı derecede zararlı sonuçlar doğurmaktadır. Maliyetin altında tesbit edilen fiyatlar bu malları kullanan diğer bazı üretici grupların kârlarının yükselmesine ve bazı tüketici gruplarının korunmasına sebep olmaktadır. Böyle gelir aktarmalarıyla sonuçlanan uygulama ancak kalkınma hedefleriyle bağdaştığı hallerde kabul edilebilir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin fiyatlarının tesbitinde esas, maliyetler olacaktır. Bu ilke kamu teşebbüslerinin özel teşebbüsle eşit şartlarda rekabet etmesini sağlıyacak, kamu işletmelerini maliyetlerini daha sıkı kontrole itecek ve bunları zarar eden kurumlar değil, fon yaratan kurumlar durumuna sokacaktır. Böylece kamu teşebbüslerinin zararlarını yüklenecek olan vergi ödeyicisinde bazı gruplara gelişi güzel gelir aktarmaları yapılması da önlenecektir.

Kamu işletmelerinin özel işetmelerle yanyana faaliyet gösterdikleri kollarda fiyatlar piyasa durumuna göre ayarlanacaktır. Eğer kamu teşebbüsü, tek teşebbüs durumundaysa tesbit edilen fiyat, amortismanlarla birlikte maliyeti tam olarak karşılayacak, döner sermaye ve ek yatırımlar için gerekli fonlar yaratacaktır.

Subvansiyonlar ancak aşağıda belirtilen durumlarda ve şartlarda uygulanacaktır. Sosyal amaçlara uygun olarak politik organ, bazı tüketici gruplarını korumak kararını alırsa bunun sebepleri ve maliyet açıkça belirtilecek ve meydana getireceği açık bütçeden sağlanacak ödeneklerle karşılanacaktır.

Ekonomik sebeplerle ve toplum yararına uygun olarak yeni kurulan işletmelerin bir süre korunması gerekebilir. Böyle bir durum özellikle iktisadi gelişmenin gerçekleşmesi bakımından çok önemli olan bazı malları üretecek yeni işletmelerin tam kapasite ile çalışmasını sağlıyacak bir piyasa henüz teşekkül etmemişse söz konusu olabilir. Bu gibi hallerde, malın kullanılmasını teşvik ve piyasanın kurulmasını sağlamak amacıyla bir süre için satış fiyatı maliyetin altında tesbit edilebilir.

Özel teşebbüs fiyatlarında yapılacak ayarlamalar, kısa devrede imkânlar yeter derecede geliştirilemediği için fizik dengenin kurulamadığı hallerde ya da fizik denge kurulmasına rağmen ortaya çıkan tekel ve yarı tekel durumları yüzünden bazı önemli malların fiyatlarında meydana gelecek aşırı artışları önlemek yönünde olacak ve bu gibi müdahaleler asgaride tutulacaktır.

Bunun dışında iç ve dış kaynakların lüks mallar ve zaruri ihtiyaç maddeleri arasındaki dağılımını değiştirmek amacıyla gümrük ve istihlâk vergileri kullanılarak, bu malların fiyatları arasındaki oranlar ayarlanabilir. İhracatımızı geliştirmek için bazı malların iç ve dış satış fiyatları arasında ayrım yaratmak söz konusu olduğu hallerde vergiler ve diğer tedbirler kullanılacaktır.

KREDİ POLİTİKASI

Kamu ve özel sektörün, plân içinde, kendinden beklenen hedefleri gerçekleştirebilmesinde, kredi politikasının büyük rolü olacaktır. Özel sektör yatırımlarının gerçekleşmesi, bir yandan oto finansmana ve sermaye piyasasından elde edilecek tasarruflara dayanacak, öte yandan ise ticari ve başka bankalar ile kredi müesseselerinin kredileri ile beslenecektir. Kamu iktisadi teşekkülleri ise şiddetle ihtiyaç duyacakları yatırım ve işletme kredileri için kurulacak özel fonlarından faydalanacaklardır. Bu mekanizmanın iyi işlemesi ve plânın hedeflerine ulaşmasını kösteklememesi için, kredilerin cins ve miktar bakımından ekonomi içinde en iyi şekilde dağılması gerekmektedir.

Birinci Beş Yıllık Plân içinde kredi politikası bu bakımdan ele alınmış ve özellikle kredinin memleket ekonomisinde optimum dağılımı ilkeleri üstünde durulmuştur.

1. ENFLASYONA YOL VERMEYECEK BİR KREDİ POLİTİKASI TAKİB EDİLECEKTİR :

Sıhhatli bir ekonomik gelişme için istihsal ve milli gelirin artmasına parelel olarak tedavül ve dolayısıyla kredi hacminde bir genişleme olması normal ve gereklidir. Ancak tedavül ile kredi hacmindeki artış nisbeti son derece önemlidir. Bu artışın istihsal ve milli gelir artışının çok üstünde seyrederek enflâsyonu doğuracak bir orana ulaşmaması gerekir. Bu nazik dengenin gerçekleşmesi için plân süresi boyunca tedbirler alınacak, kredi politikasının enflâsyonist olmasına müsaade edilmiyecektir.

2. KREDİLERİN EKONOMİ İÇİNDE OPTİMUM DAĞILIMI SAĞLANACAKTIR :

Kredilerin Yurt içinde en iyi ve en verimli şekilde dağılımının gerçekleşmesi ve özellikle bugün ekonomide sıkıntısı çekilen işletme sermayesi meselesinin çözülmesi için aşağıda özetlenen tedbirler alınacaktır. Bu tedbirler, daha ayrıntılı ve belirli olarak yıllık programlarda yer alacaklardır.

a. Faiz politikası kalkınan ekonominin ihtiyaçlarına uyacak şekilde yönetilecektir.

(1) Çeşitli krediler için konacak faiz hadlerinin iktisadi faize yaklaşmasına çalışılacaktır. Halen faiz üzerinde bulunan narhların plân süresi

içinde ekonomi geliştikçe hafifletilmesi ve sonunda kaldırılmasıyla bu amaca ulaşmağa çalışılacaktır.

(2) Prensip olarak aynı cins krediler ekonominin bütün çalışma kolları arasında aynı faiz haddine tabi olacaktır.

(3) Komisyon, masraf, vb. adları altında bankalarca faize ek olarak alınan ücretler, faiz haddi altında birleştirilecek ve herkes ödenmesi gereken faiz haddini bilecektir.

(4) Kredi müesseselerinin idari masraflarının kısılarak mevduat faizi ve kredi faizi arasındaki farkın küçültülmesine çalışılacaktır.

b. Farklı ihtiyaçları karşılayacak çeşitli krediler ekonomimizin ihtiyaçları için yeterli şekilde sağlanacaktır.

Farklı ihtiyaçlara cevap veren, kısa, orta ve uzun süreli kredilerin kalkınan ekonominin ihtiyaçlarına yetecek şekilde ayarlanması için gerekli müesseseler kurulacak veya mevcut müesseselerde reformlar yapılacaktır.

(1) KISA SÜRELİ KREDİLER :

Esas itibariyle kısa süreli kredilerin süreleri 90 güne kadar olup malı müstahsilden müstehlike geçme müddetini finanse etmek için kullanılır. Kısa süreli krediler ticaret bankaları alanına girmektedir. Bu çeşit kredilerin yeterli bir şekilde sağlanması için bankaların fonlarının likiditesini kaybetmemesi şarttır. 1950 - 1960 döneminde başka çeşit krediler sağlayan yeterli müesseseler olmaması dolayısıyla ticaret bankalarının bir kısım fonları dolaylı yollardan orta ve uzun süreli kredi ihtiyaçlarına ayrılmıştır Bu sebepten, bugün ticari kredilerin yüzde 18.5 i gibi çok önemli bir kısmı donmuş alacaklar durumundadır. Bu fonların tekrar likit hale getirilmesi için gereken tedbirler alınacaktır. Bu tedbirlerle beraber plân süresinde orta ve uzun süreli kredi verecek müesseselerin kurulması sağlanacak ve durumun tekrarlanmasına müsaade edilmiyecektir.

Öte yandan bugünkü ticari kredi hacmının genişlemesi için mevduatın artması tedbirleri üzerinde durulacak ve özellikle bankaların piyango sistemleri gözden geçirilecektir.

(2) ORTA SÜRELİ KREDİLER :

Esas itibariyle orta süreli krediler süreleri aşağı yukarı bir yıl olup sanayi, tarım ve turizm gibi sektörlerin döner sermaye ihtiyaçlarını karşılıyan kredilerdir.

Türkiye'de orta süreli kredinin mahiyeti ve usulleri çok belirsiz kalmıştır. Orta süreli kredi ihtiyaçları bugüne kadar kısa süreli kredi kaynaklarından kısa süreli kredilerin sürelerinin uzatılması suretiyle giderilmiştir. Bu yol bir yandan orta süreli kredi ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalırken, öte yandan kısa süreli kredi kaynaklarının likiditelerinin azalmasına sebep olmuştur.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin bugün şiddetle eksikliğini duydukları orta sureli krediye olan ihtiyaçlarının karşılanması için kamu iktısadı teşebbuslerının fonlarının toplanacağı ve tek elden idare edilecek olan «Devlet Yatırım Bankası» kurulacaktır. Özel sektorun orta sureli kredi ihtiyaçlarını karşılamak uzere de bankaların ıştırakıyle bır kurum kurulacaktır. İşletme sermayesi temini gibi orta süreli kredi sağlayacak olan bu konsorsiyom, aynı zamanda ticaret bankalarını, bunların finansman teamul ve adetleri dışında kalan, kredilerin yukunden de kurtaracaktır.

(3) UZUN SURELI KREDILER

Uzun süreli krediler teşebbüslerin yatırım kredisi ihtiyaçlarını karşılarlar. Gelişmiş ülkelerde özel sektör için normal yatırım kredisi kaynağı sermaye piyasasıdır. Az gelişmiş ülkelerde ise bu imkân hemen hiç yoktur. Bu gibi ülkelerde teşebbüslerin uzun süreli yatırım kredisi ihtiyaçlarını kalkınma bankaları karşılamaktadır.

Kalkınma bankaları, ekonominin çeşitli sektörlerindeki yatırım sermayesi eksikliğini gidermek ve özellikle elde edilen kaynakları ekonominin arzu edilen kollarına istenen kıstaslara göre yonetmek görevini yaparlar. Özellikle İkinci Dunya Harbinden sonra doğan bu tip müesseselerden Yurdumuzda hususi sektore kredi sağlayan bır Türkiye Sınai Kalkınma Bankası vardır.

Turkiye Sınai Kalkınma Bankası yalnız sanayi sektörü için uzun süreli yatırım kredisi sağlamaktadır. Bugün başka sektörler için kurulmuş ve o sektorlerin yatırım ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma bankalarımız yoktur. Öteki sektorlerdeki müesseseler uzun süreli krediye olan ihtiyaçlarını şimdiye kadar kısa süreli kredilerle gidermeye çalışmışlardır. Bu hem ekonomimiz hem de müesseseler bakımından çok kötü sonuçlar vermiştir.

Ancak ayrı ayrı sektorlerdeki işletmeciliğin ilkeleri birbirinden çok farklı olduğundan belirli bır sektörde ihtısaslaşma, kalkınma bankalarının verimliliği bakımından gereklidir. Dolayısıyla Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kredi mevzuatının öteki sektörlere de uygulanması duşunülmemiştir.

Bu sektörlerin yatırım kredisi ihtiyaçları kendileri için kurulacak olan kalkınma bankaları tarafından karşılanacaktır. Bu amaçla maden sektörü için Madencilik Bankası kurulacak ve Turizm Bankası bugünkü durumuyla yatırım sermayesi sağlama bakımından yeterli olmadığından bu imkânı sağlayacak bir mekanizma kurulacaktır.

Tarım sektöründe yatırım kredilerinin genişletilmesi gerekmektedir. Şimdiye kadar tarımdaki uzun süreli kredi ihtiyaçı kısa süreli Ziraat Bankası kredileriyle karşılanmaya çalışılmış ve kriterleri amaca uygun tesbit edilmemiş olan bu kredilerin bir çoğu tahsil edilemez alacaklar halinde donmuş kalmıştır.

Uzun süreli yatırım kredilerinin niteliklerine uygun kriterlere dayanarak verilmesi gereklidir. Dolayısıyla Ziraat Bankasının vereceği yatırım kredileri için de özel kıstaslar uygulanacaktır.

Öte yandan Ziraat Bankasının eldeki kaynakları büyük ölçüde mevduata dayanmaktadır. Bu durumda bankanın, geniş ölçüde, uzun süreli ve düşük faizli yatırım finansmanına gitmesine imkân yoktur. Dolayısıyla Ziraat Bankasının mali kaynakları yatırım kredisi vermeye elverişli hale getirilecektir.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri finansmanında geçmiş dönemlerde uygulanmış olan karışık usuller terk edilecektir. Yukarıda adı geçen «Devlet Yatırım Bankası» kurulacak ve bütün Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yatırım kredisi, ihtiyaçlarını karşılıyacaktır.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinde yaratılan bütün yatırılabilir kaynakların birleştirilmesi ile meydana gelecek bu fon, tek elden idare edilecek ve konacak belirli yatırım kıstaslarına göre Kamu İktisadi Teşebbüslerine kredi verecektir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri yatırım kredisi tedariki için başka yollara gitmeyeceklerdir.

Bu konuda önemli meselelerden biri de yüksek seviyede personel yetiştirmektir. Bunu sağlamak için gerekli tedbirler alınacaktır.

GELİR DAĞITIMI POLİTİKASI

Gelir dağıtımını sosyal adalet ilkelerine daha uygun bir duruma getirmek için gelir dağıtıcı (Redistributive) bir malî politika izlenecektir. Bu yolda, bir yandan vergi yükünün iktisadi kesimler ve kişiler arasında âdil bir şekilde paylaşılması için gereken vergi tedbirleri alınacak, öte yandan kamu hizmetleri genişletilecek ve daha iyi dağıtılacaktır. Gelir dağıtımında payları düşük olan kişilerin hayat seviyeleri yükseltilecek, kendilerinin ve çocuklarının, sosyal engelleri aşarak, daha yüksek gelir seviyelerine ulaşma şansları artırılacaktır.

Kalkınma hamlesinin ana amacı, büyük kütlelere bugünkünden daha yüksek bir gelir seviyesinde âdil bir gelir dağılımı sağlamaktır. Bunun için izlenecek politika hem bir bütün olarak bünye şartlarını, hemde âdil bir gelir dağılımına ulaşmanın şartlarını bağdaştıracak nitelikte olacaktır Dolayısıyla alınacak tedbirler gelir dağıtıcı amaçlara yöneltilmiş oldukları kadar iktisadi kalkınma ve yüksek gelir seviyelerine erişmek için gerekli ek kaynakları sağlayacak nitelikte olacaklardır. Bu bakımdan hem iktisadi, hem de sosyal hizmet ve yatırım harcamalarının plânsız döneme göre artması gerekmektedir. Bu amaca ulaşabilmek için tüketim harcamalarının kısılarak hem özel kesim tasarruflarının hem de Devlet gelirlerının malî gelire oranının geçmiş devreye bakarak yükseltilmesi gerekecektir. Yukarıda işaret edildiği gibi Devlet gelirinin arttırılmasında kişilere ve iktisadi kesimlere düşecek yükün eşit olarak paylaşılması sağlanacaktır. Bu arada kalkınma hamlesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak adam başına vergi yükü artacaktır. Ancak Devlet elde edeceği gelirle bir yandan millî geliri hızla artıracak iktisadi yatırımlar yaparken öte yandan da eğitim, sağlık aydınlatma ve içme suyu sağlanması gibi hizmetleri daha büyük kütlelere, daha geniş ölçüde götürecek ve böylece bunlardan faydalananların yaşama standardlarını yükseltecektir. Başka bir deyimle 1950 - 1960 devresinde sabit fiyatlarla yılda ortalama yüzde 2,9 ve 1955 - 1960 devresinde yüzde 2,1 artan adam başına tüketim, plân döneminde vergi yükü çoğaldığı halde yüzde 2,4 oranında artacaktır. Kısaca kişilerin tüketimi mutlak olarak artacak ayrıca artan sosyal hizmetler hem plân döneminde bir vergi yükünü fazlasıyla karşılayacak şekilde geniş halk kütlelerine yararlı olacak, hem de ileride milletçe çok daha yüksek ortalama bir yaşama standardına kavuşulması imkânlarını hazırlayacaktır. Öte yandan, enflâsyonu önleyici tedbirler temel malların fiyatlarının artmasını engelliyece-

ğinden, adam başına yüzde 2,4 harcanabilir gelir artışından tam olarak yararlanılabilecektir.

Plânın sosyal hedefleri bölümünde işaret edildiği gibi, uygulanacak gelir dağıtıcı politika ile vergi yükü ve sosyal hizmetlerin kişiler arasında âdil bir şekilde bölünmesi sağlanacaktır. Vergi yükünün âdil bir şekilde dağıtılması için alınacak tedbirlerin birincisi vergi yüküne katılmak bakımından iktisadi kesimler arasında bir denge sağlamaktır.

Gelir dağıtıcı politikanın ikinci yönü, kişilerin hizmetlerden âdil bir şekilde yararlanmasıdır. İlgili bölümlerde geniş olarak açıklanan bu tedbirler, hem kişiler hemde bölgeler arasında hizmetlerden yararlanma eşitliği yaratacak şekilde ele alınmıştır.

Özellikle geniş ölçüde uygulanacak sağlık merkezleri, halk tipi konut, aydınlatma ve içme suyu sağlama programları ile kişilerin yaşama standartları yükseltilecek ve bu yolla yurt ölçüsünde en az bir sosyal yaşama standardına erişilmesi sağlanacaktır. Aynı şekilde eğitim alanında uygulanacak yaygın eğitim merkezleri ve geniş burs sağlanması yoluyla kabiliyetli gençlerin sosyal ortam engellerini aşarak lâyık oldukları seviyelere yükselmeleri sağlanacak, böylece insan gücü kaynağı da diğer iktisadi kaynaklara paralel olarak en iyi şekilde değerlendirilecektir.

Sonuç olarak iktisadi nitelikteki destekleme programları da genişletilecektir. Bu desteklemeler iktisadi faaliyetin hızla gelişmesine de yardımcı olacaktır. Gerek özel kesim, gerekse kamu teşebbüslerine yapılacak olan desteklemelerin ana ilkesi, dolaylı yollardan değil, açık yollardan yapılması, böylece nitelik ve niceliklerin kesin ve sınırlı olarak belirtilmesi olacaktır.

BÖLÜM X

DIŞ İKTİSADİ MÜNASEBETLER

1. ANA İLKELER VE METOD :

Dış ödemeler dengesine 15 yıllık perspektif içinde ulaşılması hedef tutulmuştur. Birinci 5 yıllık plânda alınacak tedbirler ve yapılacak yeni yatırımlar bu hedefe yaklaşmamızı sağlıyacaktır. Fakat bu, Türkiye'nin 15 yıldan sonra sermaye ithalâtçısı memleket olmaktan çıkacağı anlamına gelmemelidir. Yapılan hesaplar göstermektedir ki, plân hedeflerinin gerçekleşmesiyle ikinci 5 yıllık plânın son senelerden itibaren kalkınma çabası, herhangi bir olağanüstü yardıma ihtiyaç olmadan yapılabilecektir. Ondan sonra, meydana gelecek iktisadi ortam, özel sermaye hareketleri ve normal banka kredileri hacminde bir artış yaratabilecek durumda olacaktır. Bu sermaye hareketleri, normal olarak üçüncü 5 yıllık plânın ek dışı finansman ihtiyacına yetecektir. Ondan sonraki dönemlerde, cari muameleler dengesinin denge civarında oynaması, ancak dış borçlarımızın ödenmesiyle, daha bir süre «net borçlu» durumda olarak özel yabancı sermaye ve banka kredisi kabul etmemizi gerektirebilecektir.

Bu genel hedeflere ulaşılabilmesi aşağıdaki hususların gerçekleşmesine bağlıdır.

Bugüne kadar bir duraklama gösteren ihracat gelirlerimizin arttırılması şarttır. Bunun için geleneksel ihraç mallarımızın satışını mümkün olduğu kadar arttırmak, bunların daha fazla işlenmiş olarak ihraç etme yolları aramak dış talebi diğerlerine oranla fazla artış gösteren yeni malları dış piyasalara arzederek ihracatımızın yapısını değiştirmek gerekecektir.

İthalâtımızda, kalkınma çabasına paralel olarak önemli artışlar beklenmelidir. Yeni yatırımlar ve bugünkü tesislerin bakım ve idamesi, önemli ölçüde yatırım malı talebi yaratacaktır. Gelişen sanayiin daha çok yerli ham madde talep edecek şekilde kurulmasına çalışılacaktır. Ancak verimli çalışan ve yabancı mallarla mutlak olarak rekabet edebilecek şekilde işlemesini istediğimiz faaliyet kolları ham madde ithalâtı talebinde bulunacaktır. Ayrıca yükselen gelir seviyesinin, belirli bir ölçüde tüketim malları ithalâtı talebi yaratacağı kabul edilmektedir.

Dış ticaret politikasının hedefi bu talebi yapılabildiği kadar kontrol altında bulundurmak, ikame edilebilir ithalâtın ikamesini ve yerli ham madde kullanılmasını teşvik ederek ithalâtta tasarruf sağlamak olacaktır.

Bu hedeflerin gerçekleşmesinde, çok sayıda özel tedbirlerin ve yatırım politikasının rolü önemli olacaktır. Ancak iç iktisadi dengenin devamı olarak kontrol altında bulundurulması, iç fiyatlar seviyesinde önemli artışların önlenmesi, en hayatî faktör olacaktır.. Plânda öngörülen gelişmeler ve tedbirler bu koşulun gerçekleşmesine yönelmiştir. Ayrıca bir kısım malla ilgili fiyat artış eğilimlerine karşı koymak için gereğinde. belli bir malın hemen ithal edilip piyasaya arzı da öngörülmüştür. Bu da dış ticaret dengesini etkiliyebilecek bir unsur olarak gözönünde bulundurulmuştur.

Görünmeyen kalemler dengesini uzun sürede lehimize çevirmek hedeflerimizdendir.

Bunun için beş yıllık plân döneminde turizm gelirlerinin turizm giderlerinden daha yüksek olması sağlanacaktır. Bu fazlalık turizm giderlerinde, gelire bağlı olarak ortaya çıkabilecek artışa rağmen gerçekleştirilebilir. Diğer görünmiyen kalemlerde tasarrufu sağlayıcı ve gelir artıcı tedbirler uzun dönemde bir denge sağlıyacaktır.

Özel yabancı sermayenin, kalkınmamıza verimli olarak katılmasını sağlayacak tedbirlerle, bu sermaye hareketlerinin arttırılmasına çalışılacaktır.

Milletlerarası malî kurumlardan gittikçe artan miktarda proje karşılığı kredi sağlamak yoluyla, yabancı sermaye akımının gittikçe büyüyen kısmını normal sermaye akımı haline getirmek hedef olarak kabul edilmiştir.

Şimdiye kadar alınmış kredilerden ve bundan sonra alınacaklardan doğan Devlet Borcu ödemelerinin kalkınma çabalarını aksatmayacak şekilde ödenmeleri sağlamağa çalışılacaktır.

Ödemeler bilânçosu projeksiyonlarına dayanan tahminlerde, kalkınmanın bu bilânço kalemleriyle olan genel ve özel bağıntıları gözönünde tutulmuştur.

İhracatın geliştirilmesi, ithalâtta tasarruf, görünmeyen kalemlerde lehte gelişmeler yaratılması konusunda alınacak tamamlayıcı tedbirlerin etkileri gözönünde tutulmuştur.

Plânın hazırlanmasında gözönüne alınan (Müşterek Pazar) ın yaratacağı ekonomik şartların ekonomimize etkileri, yıllık uygulama programlarının hazırlanmasında da dikkatle izlenecektir.

2. *BUGÜNKÜ DURUM :*

a. DIŞ TİCARET POLİTİKASI :

(1) İTHALÂT POLİTİKASI :

İstikrar programının uygulanmasına başlanıldığı 4 Ağustos 1958 gününden bu yana Dış Ticaret Rejimi Kararnameleri ve ithalât yönetmelikleri ile kabul edilen kurallar aşağıda özetlenmiştir.

(a) İthalâtta temel, kota sistemidir. Üç ve altı aylık global kota listeleri ilân edilerek başlayan uygulama 15/5/1959 tarihinden sonra liberasyon yönünde gelişmiştir.

(b) APA ülkeleri ve serbest dövizle mübadele yapılmakta olan ülkelerden ithalât, liberasyon listesi ve tahsisli ithal malları listeleri içinde yapılmaktadır.

Yürürlükteki liberasyon listesi serbest alandan olan ithalâtımızın yüzde 50,2 sini bulmaktadır. Amerikan tarımsal üretim artığı maddeleri ithalâtı dışarda bırakılırsa bu oran yüzde 58,6 ya yükselmektedir. (1961 yılı ithalâtına göre)

Liberasyon listesinde yüzde 60 ham madde, yüzde 27 yatırım maddesi ve yüzde 13 nispetinde tüketim maddesi bulunmaktadır.

Tahsisli ithal malları listesi, sanayici ve ithalâtçı kotalarından meydana gelmekte ve yerli sanayiin korunması ve döviz tasarrufu bakımından ithalâtı sınırlandırılan maddeleri içine almaktadır. Bu liste, bugün, serbest alandan olan ithalâtımızın yüzde 36,5 ini kavramaktadır. Amerikan tarımsal üretim artığı maddeleri ithalâtı ile ilgili kotalar dışarda bırakılırsa serbest alandan olan ithalâtımızın yüzde 26 sını bulmaktadır.

(c) Aramızda iki taraflı ticaret ve ödeme anlaşması olan ülkelerden ithalât, kliring hesabı esasına göre ve anlaşmalara ekli ithal listelerinde kayıtlı kontenjanlar içinde olagelmektedir.

Anlaşmalara ekli ithal listeleri her yıl gözden geçirilmektedir. Bu alandan olan ithalâtımız son yıllarda gerilemiş bulunmaktadır. 1959 - 1961 ortalamasına göre bu ülkelerin genel ithalâtımızdaki payı yüzde 12,5 çevresindedir.

(d) İthal listelerinin düzenlenmesinde yatırımların ithalât ihtiyacı da gözönünde tutularak kota ayrılmaktadır.

(e) Sanayiin ithalât ihtiyacının karşılanmasında sanayiciye kolaylık sağlanmaktadır.

(f) Kamu sektörünün ithalâtı, bu sektörün özelliği yüzünden Maliye Bakanlığınca tesbit olunan esaslara göre yürütülmektedir. Ancak imkân oranında genel esaslara da uyulmaktadır.

(g) AID yardımlarıyla finanse edilen ithalâtta bu yardımın gerektirdiği özel usul ve esaslar tatbik edilmektedir.

(h) İthalâtta fiyat kontrolu, sonradan fiyat tescili şeklinde yapılmakta ve bu herhangi bir geciktirici etki yapmamaktadır.

(i) İthalâtta hiç bir şekilde takas veya bağlı muamelelere izin verilmemektedir.

(j) Eski veya kullanılmış mal ithaline izin verilmemektedir.

(2) İHRACAT POLİTİKASI :

(a) İhracatta ötedenberi serbestlik esastır. Sağlık, toplum güvenliği, ulusal değerleri koruma gibi sebeplerle ihracı kanun ve kararnamelerle yasaklanmış olanlar hariç, bütün malların ihracına serbestlik temel ilkedir.

Ancak, iki durumda bu ilkenin dışına çıkılmaktadır.

(i) Aramızda iki taraflı ticaret ve ödeme anlaşması olan ülkelere yapılacak her çeşit ihracat lisansa bağlıdır ve anlaşma hükümlerine ve ihracat kontenjanlarına göre yapılır. (Bu ülkeler ihracatımız, bugün, toplam ihracatımızın yüzde 14 ü çevresindedir.)

(ii) Dış Ticaret Rejimi Kararnamelerine ek listelerde gösterilen bazı maddelerin ihracatı, serbest dövizle olsa da lisansa bağlıdır. Bugün tahıl unları, kepek, küspe, ceviz kütüğü, fındık (Kırık, buruşuk, vurgun, bozuk), borasit ve bor bileşikleri, hurdalar ve margarin yağı lisansa bağlı bulunmaktadır. Bu maddelerin ihracatımızdaki payı ancak yüzde 5,5 çevresindedir.

Bunlardan tahıl ve unları ile margarin yağı halkın besi ihtiyacı; düşük kaliteli fındık, iyi kaliteli fındık ihracatını aksatmama; borasit, önemli bir madde olma; ceviz kütüğü millî savunma ihtiyacı bakımından, lisansa bağlanmıştır.

(b) İhracatta, önemli mallar, özellikle sun'i fiyat dalgalanmalarının önlenebilmesi için, Ticaret Bakanlığınca yetkili kılınan yerlerce tescile bağlanmıştır.

Bugün antep fıstığı, bağırsak, deriler, fındık, gülyağı, incir ve ezmesi maden cevheri, bitkisel yağlar, pamuk, sünger, tiftik, yapağı ve tütün tescile bağlıdır.

Bu maddeler, ihracatımızın yüzde 72 sini bulmaktadır. (1961 ihracatına göre)

Tescil yerleri esas olarak ihracatçı birlikleridir. Kromda Krom Üreticileri Komitesi, öbür madenlerde Türkiye Madenciler Derneği; Tütünde Tütüncüler Federasyonunun sorumluluğu altında Tütüncü Dernekleri ve Birlikleri ve bazı maddelerde de Ticaret ve Sanayi Odalarıdır.

(c) Konsinyasyon, ortak hesap, banka garantisi olan uzun süreli teslim şartı ve banka garantisi olan kredi yolu ile yapılacak ihracat; ham maddesi ve yarı mamulü yabancı ülkelere gönderilerek yarı mamul veya mamul hale konulmak amacıyla yapılacak geçici ihracat gibi özellik gösteren ihracat şekillerine de bazı kayıtlarla izin verilmiştir.

(d) İhracatta hiç bir şekilde takas veya bağlı muamelelere izin verilmemektedir.

(e) İhracatta iç ve dış pazarlarda cari fiyatlar esastır. İhracat karşılıklarının yurda getirilmesi Türk Parası Kıymetini Koruma kurallarına bağlıdır.

(3) Görünmeyen kalemlerde liberasyon politikası :

Görünmeyen kalemler dört bölümde ele alınmıştır.

(a) Bütünü serbest olan kalemler

(b) Bir kısmı serbest olan kalemler

(c) Bir takım sınırlamalarla serbest olan kalemler

(d) Bütünü sınırlandırılmış olan kalemler.

(a) Bütünü serbest olan kalemlerde yurda giriş veya yurttan çıkış hiç bir kısıntıya bağlı değildir.

İthalât, ihracat navlunları, liman masrafları, demiryoluyla taşıma, Türkiye'de oturmayanlara yolcu ve bagaj bileti satışları, ivedili onarım ve seyahat sırasında onarım masrafları, antrepo, gümrük, vergi gibi masraflar, transit, teknik yardım, komisyon, reklâm, sinema filmleri, maaşlar, teminat, tazminat, sigorta gibi önemli kalemler serbest bırakılmıştır. Böylece 47 kalemi tutan görünmeyen işlemlerin 30 - 35 i bütünü ile liberasyona bağlıdır.

(b) Bir kısmı serbest olan kalemlerde bazan işlemin bir bölümü veya bazı kayıtlarla bütünü serbesttir. Bunlar hava ulaştırmasında yolcu ve yük taşıma, deniz ulaştırmasında yakacak kumanya ve tayfa masrafları, eğitim ve iş yolculukları, serbest meslek ve sermaye gelirleri gibi kalemlerdir. Ancak sermaye ve teşebbüs kârlarından, Yabancı Özel Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu kapsamına girenlerin transferi serbesttir.

(c) Bir takım sınırlamalarla serbest olan kalemler; şekilde bazı kayıtlara bağlı olmakla beraber serbest sayılabilecek olan, gemi bakım ve idame masrafları ve mal bedelinden ayrı olarak transferi gereken navlunlardır.

(d) Bütünü sınırlandırılmış olan kalemlerde giriş ve çıkış kontrollüdür. Bunlar, onarım - montaj masrafları, temsil masrafları, şirketlerin yabancı ülkelerdeki ana firmaların genel masraflarına katılması (Veya tersi), ihaleler, turizm, kiralar, göçmenlerle ilgili ödemeler, telif hakları, ikramiyeler ve yarışma kazançları gibi kalemlerdir.

b. İHRACATLA İLGİLİ MESELELER :

İhracat konusunda çeşitli etkenler ihracatımızı güçleştirecek bir yönde birleşmektedir.

(1) Nüfusumuz hızlı bir artış göstermektedir. Bununla birlikte iç talep artmakta ve artan tüketim ihracat üzerinde azaltıcı bir etki yapmaktadır. Bir çok maddelerde ihracat artışının üretimdeki artışa paralel olarak gelişmemesinin tahıl ve başka besi maddelerinin ihracatındaki gerilemenin sebebi budur.

(2) Yerli sanayiin gelişmesi de bir çok ihraç maddelerine olan iç talebi arttırmakta ve ihraç edilecek bazı ham maddelerin ihracatının azalmasına yol açmaktadır. Artan iç talep sebebiyle bir çok maddelerin ihracatı üretime göre gerilemektedir. Meselâ, bitkisel yağ sanayiindeki gelişme, yağlı tohumların ihracatının azalmasına ve dokuma sanayiindeki gelişme de pamuk ihracatının üretime göre gerilemesine sebep olmuştur.

Bunun için, iç tüketimdeki artışın ihracatı daraltıcı etkisini önleyecek tedbirler alınması gerekmektedir. Bunun için de üretimi daha büyük ölçüde artıracak imkânlar araştırılmıştır. Özellikle tarım üretiminde verimi artırmak için sulama, gübreleme ve zararlı böcekleri yok etme konuları üzerinde önemle durulmuştur.

(3) İhraç mallarımızın talep esnekliği düşüktür. Bu konuda yapılan araştırmalarda, tiftik dışında diğer önemli ihraç mallarımızda talebin gelir esnekliği sıfıra yakın bulunmuştur.

Bu maddelerin ihracatında, talep esnekliği yönünden, önemli bir gelişme beklenemiyeceği anlaşılmaktadır. Bu durum, ihracatımızın yapısında bir değişiklik yapılması gerektiğini göstermektedir.

(4) Ayrıca, son yıllarda dünya ham madde fiyatlarında meydana gelen düşüşlere karşılık, ham madde ihracatçısı olan yurdumuzda iç fiyatlar yükselmekte ve böylece ihracatta yarışma gücümüz azalmaktadır.

Devalüasyonun yapıldığı 1958 yılından bu yana, toptan eşya fiyatları endeksleri besi maddeleri ve ham madde fiyatlarında devamlı bir yükseliş göstermektedir.

Borsalardaki fiyatlar da bunu doğrulamaktadır. Borsalardaki toptan fiyatlar Tablo 370 de görülmektedir.

(5) Öte yandan, ihracat piyasasında rekabet şartlarını bozan bir takım etkenler vardır. Kurulmuş olan karteller yurdumuzda ve dışarda gösterdikleri çalışmalarla miktarlar ve fiyatlar üzerinde etkili olmaktadır.

c. ÖDEMELER DENGESİ :

1960 - 1961 yılları Ödemeler Dengesi ve Dış Ticaret sayıları Tablo 371, 372 ve 373 te gösterilmiştir. 1962 yılı tahminleri de bu tablolarda belirtilmiştir.

1961 yılı ihracatındaki artış şeker, tütün, pamuk, canlı hayvanlar, tiftik, yün ve küçük baş hayvan derileri ihracatındaki artışlardan ileri gelmektedir. Özellikle, tütün ihracatında olağanüstü bir artış olmuştur.

1960, 1961 ve 1962 de sırasıyla 321, 347 ve 325 milyon dolâr tahmin edilen ihracat gelirlerimiz, 1953 ihracat fiyatlarıyla gösterildiğinde sırasıyla 346,383 ve 364 milyon dolâr olmaktadır. Bu da, dünya fiyatları bakımından normal sayılan 1953 yılından beri ihracat fiyatlarımızda ortaya çıkan düşüşün, devamlı olarak daha az döviz kazanmamıza yol açtığını göstermektedir.

3. ÖDEMELER DENGESİ PROJEKSİYONLARI :

Projeksiyonlar Tablo 374 de gösterilmiştir.

Projeksiyonlar yapılırken sektörlerle ilgili incelemelerde beliren sektör ihtiyaç ve imkânları gözönünde tutularak elde edilen sonuçlar bazı global değerlendirmelerle düzeltilmiştir.

TABLO : 570 — Borsalarda toptan fiyatlar

(Kg./Kr.)

MADDE	1958	1959	1960	1961 Ocak	1961 Mart	1961 Eylül	1961 Aralık
1. PAMUK :							
a. Adana (Standart Beyaz I)	432,8	460,0	507,7	522,0	517,9	492,0	520,1
b. İzmir (Standart Beyaz I)	470,2	502,7	561,5	554,6	555,6	561,3	556,5
2. FINDIK :							
(Tombul iç fındık)	433,0	459,5	867,5	924,0	824,0	1.013,0	1.140,0
a. Giresun	445,5	662,8	872,2	1.019,3	1.050,9	1.001,9	1.187,6
b. İstanbul	437,8	654,3	886,9	1.017,1	1.048,2	1.002,7	1.141,7
c. Ordu	432,5	778,8	836,1	1.027,5	1.050,0	1.015,0	1.210,0
d. Trabzon							
3. KURU ÜZÜM (Çekirdeksiz) :							
İzmir : 8 No.	166,0	179,2	216,0	—	—	184,6	179,1
9 No.	168,2	217,7	217,0	254,0	251,9	187,8	180,9
10 No.	171,4	198,3	224,1	261,0	258,2	193,1	184,2
4. TİFTİK :							
a. Ankara	1.063,0	1.523,2	1.632,4	1.880,0	1.835,1	1.841,9	1.796,7
b. İstanbul (Anamal)	1.062,0	1.619,2	1.731,0	1.807,3	1.870,6	1.769,4	1.867,5
5. YAĞLI TOHUMLAR :							
a. Ayçiçeği tohumu (Tekirdağ)	84,1	78,9	95,1	102,7	103,5	96,6	103,2
b. Keten tohumu (İstanbul)	127,3	114,6	131,5	136,5	144,8	148,6	172,4
c. Çiğit (Adana)	49,3	52,3	58,1	60,2	61,8	56,2	58,2
6. ARPA : (Konya - Beyaz)	30,0	33,5	38,2	38,0	38,8	47,9	55,6
7. KUŞYEMİ : (Tekirdağ)	46,0	82,0	95,8	160,0	131,9	215,1	206,8

TABLO : 371 — Ödemeler dengesi (1960 - 1962)

(Milyon dolâr)

	1960	1961	1962 (Tahmin)
İthalât (c. i. f.)	468	510	560
İhracat (f. o. b.)	321	347	325
TİCARET DENGESİ	— 147	— 163	— 235
Faiz ödemeleri	— 29	— 30	— 33
Diğer görünmeyenler (Net)	— 15	— 25	— 45
Görünmeyen kalemler (Net)	— 44	— 55	— 78
Enfrastrüktür ve «off shore» gelirleri	52	43	45
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	— 139	— 175	— 268
Borç ödemeleri	— 65	— 84	— 87
A. İ. D., CCC, DLF hibe ve kredileri	116	160	198
Özel yabancı sermaye	24	24	25
Diğer yabancı sermaye (1)	67	92	49
TOPLAM SERMAYE HAREKETLERİ	207	276	272
Eksik ve hata (+Dışarı akım)	— 48	— 43	—
Rezervlerdeki değişmeler	51	60	—
DENGE	—	—	83

TABLO : 372 — İthalât (1960 - 1962)

(Milyon dolâr)

	1960	1961	1962 (Tahmin)
1. Yatırım malı ithalâtı	191,4	185,3	235,0
2. Ham madde ithalâtı	217,6	207,9	220,0
— Normal ithalât	195,5	201,6	205,0
— Surplus mad. ithalâtı	22,1	6,3	15,0
3. Tüketim malı ithalâtı	59,2	116,3	105,0
— Normal ithalât	59,2	58,1	50,0
— Surplus mad. ithalâtı	—	58,2	55,0
TOPLAM	468,2	509,5	560,0

(1) Export - Import Bank, İBRD, EMA (Net), IMF, OECD, Alman kredisi ve satıcı kredileri.

TABLO : 373 — İhracat (1960 - 1962)

(Milyon dolâr)

	1960	1961	1962 (Tahmin)
1. TARIM ÜRÜNLERİ	238,0	274,1	257,6
a. Tahıl, bakliyat ve gıda için kullanılan ürünler	14,5	14,7	14,4
b. Meyveler ve sebzeler	78,5	73,3	72,0
c. Sanayide kullanılan ürünler ve orman ürünleri	119,2	150,5	137,1
d. Hayvan yetiştirme, avcılık ve balıkçılık ürünleri	25,8	35,6	34,1
2. SANAYİ ÜRÜNLERİ	63,0	54,0	47,9
3. MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI ÜRÜNLERİ	19,7	18,6	19,5
TOPLAM	320,7	346,7	325,0

a. *İthalât :*

İthalâtımız üç ana bölümde ele alınmıştır.

(1) Yatırım malları ithalâtı

(2) Tüketim malları ithalâtı

(3) Ham madde ithalâtı.

Bu konudaki hesaplar önce gayrisâfi ithalât ihtiyacını bulacak şekilde yapılmış, elde edilen değerlerden yeni yatırımların ve alınacak tedbirlerin meydana getireceği ithalât ikamesi değerleri çıkarılarak hesaplanmıştır.

Yatırım malları ithalâtı projeksiyonu için geçmiş dönemde yatırımlar ve yatırım malları ithalâtı arasındaki bağıntıdan hareket edilmiştir. Önümüzdeki yıllarda plân hedefi olan yatırımlar ve bu yatırımların bünyesinde geçmiş döneme göre belirecek değişiklik gözönünde bulundurulmuştur. Bu projeksiyon, öbürlerinde olduğu gibi sektör ihtiyaçları olarak bulunan sayılarla kontrol edilmiştir. Ortalama olarak yapılacak yatırımların dış para ihtiyacı yatırımlar toplamının yüzde 33 üdür.

Ham madde ithalâtı (1) için bu ithalâtın çeşitli sanayi kollarına giden kısımları ayrılmıştır. Her kısım ilgili olduğu sanayi kolunun gelişmesine bağlı olarak tahmin edilmiştir.

Tüketim malları ithalâtının (1) gelir artışına bağlı olarak gelişeceği tahmin edilmiştir.

---

(1) Amerikan tarımsal üretim artığından yapılan ithalât bunun dışındadır.

TABLO : 374 — Ödemeler dengesi projeksiyonu

(Milyon dolâr)

	1963	1964	1965	1966	1967	5 yıllık toplam
İthalât (c. i. f.)	567	627	630	675	704	3 203
İhracat (f. o. b.)	348	374	394	427	457	2 000
TİCARET DENGESİ :	— 219	— 253	— 236	— 248	— 247	— 1 203
Turizm ve seyahat gelirleri	13	18	25	35	48	139
Turizm ve seyahat giderleri	— 20	— 21	— 23	— 25	— 28	— 117
Özel kâr transferleri (Net)	— 15	— 17	— 20	— 25	— 30	— 107
Borç faizi ödemeleri	— 28	— 24	— 29	— 16	— 12	— 99
Diğer görünmeyenler (Net)	— 29	— 25	— 20	— 20	— 20	— 114
Görünmeyen kalemler (Net)	— 79	— 69	— 57	— 51	— 42	— 303
Enfrastrüktür ve «off shores» gelirleri	47	49	51	53	55	255
CARİ İŞLEMLER :	— 251	— 273	— 242	— 246	— 234	— 1 246
Dış borç ödemesi	— 148	— 99	— 164	— 80	— 76	— 567
Pl. 480 Shipments	60	60	60	60	50	290
Özel yabancı sermaye	25	25	25	25	25	125
Diğer sermaye ithali	349	322	356	276	270	1 573
TOPLAM SERMAYE HAREKETLERİ :	434	407	441	361	345	1 988
Net hata ve noksan ve rezerv hareketleri	35	35	35	35	35	175

TABLO : 375 — İthalât projeksiyonları

(Milyon dolâr)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
Yatırım malları ithalâtı	241.1	274.1	296.0	332.5	363.0
Ham madde ithalâtı	234,5	261.5	299.5	325.0	363,5
Tüketim malları ithalâtı	71.4	76.4	84.5	87.4	93,5
TOPLAM	547.0	612.0	680.0	744.9	820,0
Amerikan tarımsal üretim artığı ithalâtı	60.0	60.0	60.0	60.0	50,0
TOPLAM	607,0	672.0	740.0	804.9	870.0
İthalât ikamesi	— 40,0	— 45.0	— 110,0	— 130,0	— 166,0
Toplam ithalât ihtiyacı	567.0	627.0	630.0	674.9	704,0

Bu yolla bulunan ithalât sayılarında yıllara göre sağlanacak ithalât ikâmesi çıkarılarak net ithalât ihtiyacı bulunmuştur. Bu ikame sayılarına sektor programlarında elde edilen ikâmenin dış ticaret bakımından değerlendirilmesiyle varılmıştır.

İkameden sonra ithalâtta, 1962 ithalât tahminine oranla 1967 de yüzde 26,5 bir artış olacaktır. Bu toplam içinde en önemli artış, yatırım malları ithalâtında olacaktır. İkinci olarak ham madde ithalâtındaki artış gelmektedir. İkameler, ortalama olarak her üç grup arasında aşağı yukarı eşit olarak dağılmaktadır.

b. İhracat :

Bu konudaki projeksiyon iki noktadan hareket edilerek yapılmıştır.

İlk olarak çeşitli sektörlerde yapılan arz talep karşılaştırması sonucunda bulunan üretim fazlaları gözönünde bulundurulmuştur.

İkinci olarak geçmiş ihracat serilerinin incelenmesi, çeşitli ihraç maddelerinin alıcı ülkeler gelirleriyle uzun sürede gösterdiği bağıntı, yarışıcı ülkeler arzındaki gelişmeler gözönünde bulundurulmuştur.

Bu iki çalışma birbirine çok yakından bağlı şekilde yürütülmüştür. Özellikle dış piyasa bakımından elverişli olduğu anlaşılan maddelerin üretiminin ve ihraç edilebilir fazlalığın arttırılması için bütün tedbirler alınmıştır.

c. Görünmeyen kalemlerde plân bakımından en önemli unsur turizmdir. Turizm ve yolculuk gelirleri plânın turizmle ilgili bölümünde de gösterildiği gibi, gerçekleştirilecek tanıtma çabalarıyla bağıntılı bir şekilde gelecek turist sayısında, turistin ortalama süresinde ve bırakacağı ortalama dolâr miktarında elde edilecek artışlar ve yapılacak yatırımlar gözönünde bulundurularak hesaplanmıştır.

Turizm ve yolculuk giderlerinin gelir artışına paralel olarak artacağı ve 1963 te 20 milyon dolârdan 1967 de 28 milyon dolâra yükseleceği kabul edilmiştir.

Özel yabancı sermaye yatırım kârları transferi bugünkü ve beklenen yatırımlar gözönünde bulundurularak muhtemel gelişme tahmin edilmiştir.

Borç faizi ödemeleri bugünkü borçların faiz ödemeleridir.

Diğer görünmiyen kalemlerde ticaret filomuzun gittikçe gençleştirilmesi sonucu dış ticaretimizin daha büyük bir bölümünün kendi gemilerimizle taşınması ve uluslararası taşımalara gemilerimizin daha fazla katılması gibi unsurlar gözönünde bulundurulmuştur.

Bu şekilde bulunan ithalât miktarlarına bu devrede gerekli stokların yaratılması için alınacak Amerikan tarımsal üretim artığı ithalâtı eklenmiştir.

TABLO : 376 — İhracat projeksiyonları

(Milyon dolâr)

	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)	1967 (5)
1. TARIM ÜRÜNLERİ	269,8	291,2	298,0	329,5	348,9
a. Tahıl, bakliyat ve gıda için kullanılan ürünler	17,8	18,2	18,6	19,0	19,4
b. Meyveler ve sebzeler	84,2	93,7	86,5	103,5	105,4
c. Sanayide kullanılan ürünler ve orman ürünleri	131,0	138,2	146,1	152,9	160,7
d. Hayvan yetiştirme, avcılık ve balıkçılık ürünleri	36,8	41,1	46,8	54,1	63,4
2. SANAYİ ÜRÜNLERİ	56,0	60,9	71,5	73,4	82,3
3. MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI ÜRÜNLERİ	22,0	22,2	24,0	24,3	26,0
TOPLAM	347,8	374,3	393,5	427,2	457,2

Tablo 374 de görüldüğü gibi Birinci Beş Yıllık Plânda görünmiyen kalemler net açığı yarı yarıya azalmış olacaktır.

d. «Enfrastrüktür ve off shore» gelirleri, NATO siparişlerinde ve NATO ile ilgili yatırımlarda muhtemel gelişmeler gözönünde bulundurularak tahmin edilmiştir.

Bu şekilde plânın son yılından başlayarak görünmeyen kalemler ve «Enfrastrüktür ve off shore» gelirleri toplamı cari işlemler dengesine pozitif bir kalem olarak girmeye başlıyacaktır.

e. Cari işlemler dengesi aşağı yukarı ticaret dengesine paralel olarak plânın ilk yıllarında artan bir açık göstermekte ve son yıllarda 230 - 240 milyon dolâr çevresinde değişmektedir. Böylece 1963 de toplam cari döviz giderlerimizin yüzde 62 sini meydana getiren döviz gelirlerimiz, 1967 de bunun yüzde 71 ini karşılıyacaktır.

f. Dış borç ödemeleri beş yılda 567 milyon dolâr olarak hesaplanmıştır. Bu hesapta gelecekteki borçlanmaların birinci beş yıllık plâna etkisi olmayacağı kabul edilmiştir. Görünmeyen kalemlerde alınan 99 milyon dolâr borç faizi ödemeleri de hesaba katılırsa dış borçlarımızla ilgili yükümlülüklerimizin 666 milyon dolâr olduğu görülmektedir.

2000 yılına kadar ödenmesi gereken mevcut dış borcumuz 1 milyar 276 milyon 700 bin dolârdır. Bunun 250,3 milyon dolârı Türk lirası olarak ödenebileceğinden ödemeler dengesi üzerinde etkisi olmıyacaktır. Geri kalan 1 milyar 26 milyon 400 bin dolâr 2000 yılına kadar dış parayla ödiyeceğimiz borcu meydana getirmektedir. Birinci Beş Yıllık Plân süresince ödenecek olan 567 milyon dolârdan sonra 2000 yılına kadar ödenecek 459 milyon dolâr kalacaktır.

Beş yıllık dış borç ödemeleriyle cari işlemler dengesi açığı ve rezerv artışı (Veya hata ve noksan net açığı) toplamı olan 1988 milyon dolâr yabancı sermaye ihtiyacımızı göstermektedir. Amerikan tarımsal üretim artığı ithalâtı (PL 480 shipments) ve beklenen yabancı özel sermaye toplamı olan 415 milyon dolâr çıkarıldıktan sonra kalan 1573 milyon dolâr sağlanması gereken beş yıllık dış yardım miktarını meydana getirmektedir.

Plânın son yıllarında 700 milyon dolâra kadar yükselen önemli bir ithalât gerçekleştirilecektir. Öte yandan ihracat gelirlerimiz geniş ölçüde tarımsal maddelere ve madenciliğe dayanacaktır. Tarımsal üretim bütün tedbirler alınsa da önceden tahmin edilmeyen hava şartlarına bağlı kalacaktır. Maden ve maden cevheri ihracatımız ise, sanayileşmiş alıcı ülkelerdeki konjonktür değişmelerinden en çok etkilenecek olan ihracat kalemidir.

Bu durumda, geniş bir ithlât programının gerçekleşmesi, elde döviz reservimizin bulunmasını gerektirmektedir. Gerçek bir dış ödemeler dengesi, konjonktür dalgalanmaları karşısında çok önemli güçlükler çekmeden işleyen bir dış ticaret yapısı olarak anlaşılmalıdır.

4. *DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE ALINACAK TEDBİRLER :*

a. *Genel ilkeler :*

Kalkınmamızda dış ticaretin etkisi önemli olacaktır. Bu bakımdan dış ticaret politikasının uzun süreli bir görüşle düzenlenmesi ve uygulanması önemlidir.

Genel olarak ekonominin dış rekabetten korunması ve özellikle bazı sektörler ya da sanayilerin bu bakımdan durumu aynı konular olarak ele alınacaktır. Az gelişmiş olmanın diğer gelişmiş memleketlerle dış ticaret münasebetlerindeki sakıncalarını gidermek için, çok yüksek olmayan bir advarlorem genel koruma gereklidir. Bu genel koruma zamanla azalma eğiliminde olmalıdır. Bunun yanında, yeni doğan sanayileri korumak ve geliştirmek için çok selektif bir özel koruma gereklidir. Ancak, bu sanayilerin plân hedeflerine uygun olması şarttır. Öte yandan, bu sanayilerin üretim maliyetlerinin zamanla düşeceği hususu, teknik ve malî yapıları

gözönünde bulundurularak sağlanacaktır. Bu sanayilerin elverdiği kadar az sayıda olması ve maliyetlerin geniş ölçüde yükselmesine yol açmaması sağlanacaktır.

Koruma dinamik bir görüşle uygulanmalı, bir üretim dalı yarışabilir hale geldiğinde koruma ortadan kalkmalıdır. Koruma derecesi, korunan sanayii rekabet edebilir bir duruma gelmeye sevkedecek şekilde ayarlanacaktır.

Gümrük, kota ve diğer koruma tedbirleri ayrı ve tamamlayıcı araçlar olarak düşünülmelidir.

Selektif bir koruma düzeninin yanında, selektif bir gümrük indirimi politikası da gerekebilir. Bu politika yükselme eğilimi gösteren iç maliyet yapısına basınç yapmak ve yeni doğan sanayilerin kuruluş dönemini kısaltmak amacı ile kullanılabilir.

Himaye ve istikrar içinde gelişme politikası ile normal oyun kurallarının uygulanmasında kararlılık sağlanacak, böylece iş sahiplerinin gelecek hakkında daha sağlam tahminler yapması mümkün olacaktır.

Gümrük düzeninin hedefi, Devlete gelir sağlamak değil iç sanayiin korunması olacaktır.

b. Tedbirler :

(1) İTHALÂTLA İLGİLİ TEDBİRLER :

(a) Sektör programlarında ayrıntılı bir şekilde tâyin edilmiş olan sanayi politikası ile dış ticaret politikası birbirini tutar ve tamamlar bir duruma getirilecektir

(b) Yerli sanayiin korunması, teşviki ve ayrıca döviz tasarrufu bakımından ithal listeleri gözden geçirilerek düzeltilecektir.

(i) Yurt içindeki üretimi, fiyat, nicelik ve nitelik bakımından yurt ihtiyacını karşılayabilecek durumda olan maddelerin ithal listelerine alınmaması ilkesi kabul edilerek listeler bu yönden düzeltilecektir.

(ii) Yurt içindeki üretimi, ihtiyacı kısmen karşılayan maddeler liberasyon listesine alınmayacak, alınmış ise buradan çıkarılacaktır.

Bu gibi maddeler için gereken kotalar, maddelerin ekonomi için arzettiği önem, ihtiyaç miktarı ve yerli üretim miktarı ile dış ödeme imkânlarımız gözönünde bulundurularak tesbit edilecektir.

(iii) İthalât programlarında plân hedeflerinin gerçekleşmesi için gerekli ithalâta öncelik verilecek ve ilgili sanayi kollarının ihtiyaçları plânla ilgilerine göre tesbit edilerek karşılanacaktır.

(iv) Belirli mercilerin emir ve müsaadesine tabi kotalar ile sanayici kotaları, yalnız zaruri olan hallere inhisar ettirilecektir.

(v) İthalât programlarında lüks mal ithaline yer verilmeyecektir.

(c) İthalât ve ihracat işbirliği ile yürütülecek ve aynı maddenin bir yandan ihraç edilirken öte yandan hatta daha pahalıya ithal edilmemesine dikkat edilecektir.

(d) İthal listelerinin tanziminde mevcut ve muhtemel döviz imkânlarının aşılmamasına önem verilecektir.

Bu konuda serbest alanla ilgili ithal listelerinin kapsamı tesbit edilirken, anlaşmalı ülkelerden ithalât imkânları da gözönünde bulundurulacak ve serbest döviz yükünün artmamasına dikkat edilecektir.

(e) İthalâtın süresi içinde ve maksada uygun olarak yapılmasının sağlanması için kesin tedbirler alınacaktır.

(f) İthalât sistemi bir disiplin altında yürütülecektir. İthalâta ait hükümlerde sık sık değişiklik yapılmıyarak istikrar ve devamlılık sağlanacaktır.

(g) İthalâtta ihtisasa yer verilmesi için tedbir alınacaktır. İthalâtçılıkta belirli şartlar ve ihtisas aranacak ve ithalâtçı belgesi ona göre verilecektir.

(2) İHRACATLA İLGİLİ TEDBİRLER

(a) Sınıflama ve standrdizasyon eksikliğinin giderilmesi için tedbir alınacaktır. İhraç mallarımızın bir çoğu nitelik üstünlüklerine rağmen uluslararası standardlara uymadığından, dış pazarlarda geniş sürüm alanı bulamamaktadır. Bu bakımdan bütün ihraç mallarımıza ait standardların hızla tesbiti ve buna uymanın sağlanması gerekmektedir.

(b) Ambalâj yetersizliği giderilecektir. İhraç mallarının ambalâjı konusuna memleketimizde gerektiği kadar önem verilmemektedir. Halbuki malların dış pazarlarda tanıtılmasında ve sürümünde ambalâj ve sunulma şeklinin büyük payı vardır.

Bunun için, modern ambalâj tesislerinin kurulmasına önem verilmiştir.

(c) Kalite kontrolü bir çok mallarda yetersizdir. Bu hususta gerekli tedbirlerin hızla alınması gerekmektedir.

(d) Dış pazar çalışmaları yetersizdir. Bu hususdaki araştırmaların Devletçe de desteklenmesi gerekmektedir. Özellikle yeni ve sürümü güç ihraç maddeleriyle ilgili piyasa araştırmaları üzerinde önemle durulmalıdır.

(e) Pazarlama kuruluşu yetersizliğinin giderilmesine çalışılacaktır. İhraç mallarımızı dış pazara tanıtma konusunda yeteri kadar çaba harcanmamaktadır. Çoğunlukla alıcıların ayağımıza gelip malımızı alması beklenmektedir. Oysa bugünkü dış ticarette alıcının ayağına gitmek ve malı beğendirmek gerekir. Bunun için de, gerekli düzeni kurmak, reklâm ve tanıtma işlerine de çok önem vermek gerekmektedir. Yeni ve sürümü güç ihraç maddelerinde bu nokta çok önemlidir.

(f) İhracatçı kredisi porblemi kesin olarak halledilecektir. İhracatçılara stok yapmağa da imkân verecek şekilde yeteri kadar kredi sağlanmalıdır.

(g) Vergi yönünden teşvik tedbiri alınması gerekmektedir. Özellikle ihraç mallarının maliyetine giren bütün dolaylı vergilerin gümrük kapısında ihracatçıya geri verilmesini sağlıyacak pratik bir vergi düzenine (Özellikle mamul maddeler ihracında) ihtiyaç vardır.

(h) İhracat rejimi, uygulanması basitleştirilecek, gerekli işlemleri yapan mercilerin sayısı elverdiği kadar azaltılacaktır. Linsans dağıtımı işi hızlandırılacak, gereken değişiklikler ihracat mevsimi başında tesbit edilecektir.

(i) İhraç maddelerimizin çoğu saklanması güç, çabuk bozulan tarımsal ürünlerdir. Bugünkü durumda, fena saklama şartları yüzünden stokta fire payı çok yüksektir. Saklama tesislerinin çoğaltılmasına sektör programlarında gereken önem verilmiştir.

(j) Standardizasyon, ambalâjlama ve diğer ihracatla ilgili işlerde her seviyede ehliyetli personele ihtiyaç vardır. Bu personelin özel olarak yetiştirilmesi için ihracatçılar teşvik edilmelidir.

(k) Plân devresinde, her çeşit ambalâj ve ambalâj gereçlerinin yurt içinden karşılanması için tedbirler alınacaktır.

(l) Örnek olarak gönderilenle asıl mal arasında özdeşliğin sağlanması için gereğinde şiddetli ceza tedbirleri uygulanacaktır.

(m) Gönüllü ihracatçı birlikleri kurulması ve bunların aynı dalda çalışan teşebbüslerin aralarında bilgi alış verişi sağlayacak ve müşterek meseleleri halledecek şekilde çalışması teşvik edilecektir.

(n) İhracatçıların veya ihracatçı birliklerinin, ithalâtçı memleketlerde temsilcilikler kurması, bazı şartlar altında teşvik edilmeli ve uluslararası fuarlara katılmak gibi tanıtma faaliyetlerine önem verilmelidir.

YÜKSEK PLÂNLAMA KURULU KARARI

PLÂN HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ

«Plân Hedefleri ve Stratejisi», Bakanlar Kurulu tarafından 29 Haziran 1961 tarihinde 5/1411 Kararla kabul edilmiş ve tam metni Resmî Gazete'nin 5 Temmuz 1961 tarihli ve 10846 numaralı sayısında yayımlanmıştır. «Strateji» Aralık 1961 de Bakanlar Kurulu tarafından tekrar kabul edilmiştir.

GENEL ESASLAR :

1. Türk toplumunun seçtiği yaşayış şekli olan demokrasi düzeni içinde en yüksek kalkınma hızını sağlıyacak, devam ettirecek ve sosyal adaleti gerçekleştirecek bir kalkınma plânı yapılacaktır.

KALKINMA PLÂNLARI :

2. 15 yıllık bir perspektif içinde 5 er yıllık dönemleri kavramak üzere kalkınma plânları hazırlanacak ve bu çerçeve içinde plânlar her yıl gözden geçirilecektir.

Nüfus artış hızı ile kalkınma hızı arasındaki uzun vâdeli münasebetler üzerinde ayrıca durulacaktır.

3. Türk ekonomisi Devlet ve özel teşebbüs sektörlerinin yanyana bulunduğu karma bir ekonomidir. Plânlama bakımından karma ekonominin sağladığı imkânlardan en çok faydalanma yolları üzerinde durulacak ve bu sistemin kurallarına uyulacaktır.

Devlet sektörünün faaliyeti, kararlaştırılan gelişme hızını gerçekleştirecek ve stratejinin gerektirdiği yönde dengeli bir kalkınma sağlıyacak şekilde plânlanacaktır.

Toplam tasarrufun artmasına paralel olarak özel teşebbüsün yatırımlarını artırması, bunların hızlı ve dengeli bir kalkınmanın gerektirdiği sahalara yöneltilmesi teşvik edilecek ve bu teşvikte doğrudan doğruya kontrollardan kaçınılarak vergi ve kredi politikaları, sermaye piyasasının teşekkülü ve geliştirilmesi gibi dolaylı tedbirlere başvurulacaktır.

4. Devletin iktisat politikasında açıklık ve kararlılık esas olacaktır.

Maliye, para, fiyat, dış ticaret ve yatırım politikalarında kararlılık ve açıklık esaslarına uyulacak ve gerek Devlet sektöründe, gerek özel sektörde uzağı görme ve güvenle hareket etme imkânı sağlanacaktır.

KALKINMA HIZI :

5. Önümüzdeki plân devresinde nüfusun şimdiki artış hızı gözönünde tutularak % 7 civarında bir kalkınma hızına ulaşmak hedef olarak tesbit edilmiştir. Yapılan ilk hesaplara göre bunun gerçekleştirilmesi % 1¼ kadarı iç, % ¼ kadarı dış kaynaklardan sağlanmak suretiyle gayrisâfi milli hasılanın % 18 i civarında bir yatırım yapılmasına bağlıdır.

TASARRUF POLİTİKASI :

6. Milli gelirimizdeki artışların mümkün olan büyük kısmı yatırıma ayrılacaktır.

İstenilen kalkınmanın ancak milletin bazı fedakârlıklara katlanması ile gerçekleşebileceği muhakkaktır. Verimliliği artıracak entansif tarım, sanayileşme, insan gücünün değerlendirilmesi gibi hususların hepsi yatırımla gerçekleşebilir. Bu ise büyük miktarda tasarrufa ihtiyaç gösterir.

Tasarrufu artırmak gayesiyle halkımızın büyük çoğunluğunun geçim seviyesi bu günkü yaşama standardlarının altına düşürülmeyecektir. Ancak, önümüzdeki birkaç yılda milli gelirimizdeki artışların büyük kısmının yatırımlara ayrılması, ulaşılması istenen gayenin kaçınılmaz bir şartıdır. Toplumun gelecekte daha yüksek bir refah seviyesine ulaşabilmesi için bu fedakârlığa katlanmayı kabul etmek gereklidir. Bununla beraber tasarruflar artırılırken aşağıdaki esaslar gözönünde bulundurulacaktır :

a) Zaruri ihtiyaç mallarının istihlâki en az nüfus artışı kadar artmalıdır.

b) Tasarruf artışı, gelir dağılımındaki farkları büyütücü yönde değil, azaltıcı yönde olmalıdır.

Tasarruf ve yatırımların artırılması, esas itibariyle, lüks malların istihlâkindeki artışı önleme yoluyla olacaktır. Bu sebeple gerçekte, toplumdan beklenilen fedakârlık ilk bakışta göründüğünden daha azdır. Zira, fert başına düşen ortalama istihlâk miktarı çok az artsa bile daha âdil bir gelir dağılımı sağlamak suretiyle çoğunluğun yaşama standardının yükselmesi ve toplum refahının artması mümkün olacaktır.

7. Gerekli tasarrufu elde etmek için bir yandan özel tasarruf teşvik edilecek, öbür yandan ise kamu tasarruflarının âzami seviyelerine çıkarılması yollarına başvurulacaktır.

Halkın gönüllü olarak yapacağı tasarrufun artması için uygun ortam ve organizasyonun bulunması şarttır. İyi bir organizasyon toplam tasarrufları artırabileceği gibi bu fonların en iyi şekilde yatırılmasını da kolaylaştırır : Bu konuda gerekli tedbirler üzerinde durulacaktır. Ayrıca özel tasarrufların artmasını sağlıyabilecek ve israfı önliyecek tedbirler alınacaktır.

Bazan çok cazip görünüşlü bir cebri tasarruf vasıtası olan enflâsyondan sakınmak gerekir. Enflâsyon yoluyla cebri tasarruf sosyal adalet ilkelerine aykırı sonuçlar doğurduğu gibi ekonomide kaynakların israfına ve istikrarsızlığa da sebep olmaktadır. Burada enflâsyondan kasıt para basmak suretiyle harcamalar yapmak yüzünden umumi fiyat seviyesinde vukua gelen devamlı ve hızlı artışlar veya kalkınma gayesine bağlı olmayan tediye muvazenesi açıkları yaratılması halidir.

Kamu tasarrufunu artırmak için başvurulacak en önemli vasıta vergileme olmalıdır. Sosyal adalet, verginin müterakki bir mahiyet taşımasını gerektirir. Gelir vergisi, teşkilât yetersizliği ve sosyal organizasyonun bünyesi bakımından bir çok az gelişmiş memlekette olduğu gibi bizde de müterakkiliği istenilen derecede sağlamaktan uzaktır. Bu sebepten, gelir vergisinin boşluklarını giderebilmek için diğer vergileri ıslah etmek ve bu suretle müterakkiliği sağlamak gereklidir.

Müterakki vergi yanında İktisadi Devlet Teşebbüsleri de önemli bir tasarruf kaynağı olmak durumundadır. Türlü hissi tutumlarla İktisadi Devlet Teşebbüslerinin yatırılabilir kaynak yaratma imkânlarının feda edilmesine, hele temelsiz, intizamsız ve perakende sosyal adalet kayguları ile bir çok işletmelerin, yatırılabilir kaynakları tüketici müesseseler olarak devam etmelerine kesin olarak son verilecektir.

Her türlü sosyal sigortalar da memleketin önemli tasarruf kaynakları olarak ütalâa edilerek bu sosyal sigorta fonlarının rasyonel bir şekilde kullanılması sağnacaktır.

YATIRIM POLİTİKASI :

8. Uzun süreli bir perspektif içinde ve ekonominin bütünü gözönünde tutulaık Devlet yatırımları düzenlenecek; aynı esaslara göre özel sektör yatırımlarına da ön verilecektir.

Ekonominin kıt sermaye kaynaklarının en iyi şekilde kullanılabilmesi için yarımların genel ve uzak görüşlü ölçülere göre yapılması lâzımdır. Bu uzun süreli enel görüşü plân çalışmaları ortaya koyacaktır. Yatırım kıstasları, büyük yatırımır için proje değerlendirme safhasında, küçük yatırımlar için ise ilgili iktisat poliikası esasları düzenlenirken gözönünde tutulacaktır.

Türkiye'de kalkınma, dar imkânların uzun bir devre içinde en çok verimli saalara yatırılması ile gerçekleşecektir. Türkiye gibi milli gelirinin yarıya yakın kısmı arımdan gelen ve nüfusunun dörtte üçü köylerde yaşıyan bir memlekette tarım ile anayi arasında yatırımlar bakımından tercihin, ya hep ya hiç olarak değil, marjinal ıyarlamalar şeklinde düşünülmesi icap eder.

Yatırımların uzun bir perspektif içinde yapılması, ileri teknolojiden geniş ölçüde aydalanmayı, yatırım kararlarında teknolojik imkân ve ilerlemeleri daima gözönünde utmayı ve teşvik etmeyi gerektirir.

Devlet eliyle yapılacak yatırımlarda esas prensip, uzun süreli gelişme için gerekli yatırımları, stratejik yatırımları ve özel teşebbüsün gerçekleştiremediği yatırımları yapmak olacaktır.

Memleketimizde kalkınma hızı esas itibariyle sermaye birikmesi ile kayıtlı bulunacaktır. Bu da reel bakımdan, memleket dâhilinde istihsal edebileceğimiz veya ithal edebileceğimiz sermaye malları miktarı ile sınırlıdır. Bu sebeple sermaye malları ile ihraç malları endüstrileri yatırımlarına öncelik verilecektir.

9. Yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılışında bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın esasları gözönünde bulundurulacaktır.

Türkiye'de bölgeler arasında iktisadi faaliyet hacmi ve gelir seviyesi bakımından büyük farklar vardır. Dengeli bir kalkınmanın unsurlarından biri de bölgeler arasındaki büyük eşitsizlikleri ortadan kaldırmaktadır. Bu itibarla yatırımların bölgelere dağılışında böyle bir dengeye götürecek şekilde hareket etmek gereklidir.

Bölgeler arası denge hedefine ulaşmanın bir çok karışık meselelerin çözümlenmesini gerektireceği muhakkaktır. Bunun için konunun ele alınışında üç safhalı bir hareket programı uygulamak yerinde olacaktır.

a) Birinci safhada daha çok, yatırımların kuruluş yeri ile ilgili kararlar üzerinde durulacaktır. Bu hususta :

(1) Yatırım projelerinin hazırlanmasında birden fazla kuruluş yeri üzerinde inceleme yapılması telkin edilecek,

(2) Diğer yatırım kıstaslarına göre eşit durumda bulunan projelerden, geri kalmış bölgeleri kuruluş yeri olarak gösterenler tercih edilecektir.

b) İkinci safhada özel teşebbüs yatırımlarının belli bölgelere tevcihi için teşvik tedbirleri alınacak, kamu yatırımlarının programları arasında da bu bölgelere öncelik tanınacaktır.

c) Son safhada etraflı bölge kalkınma plânları hazırlanacaktır. Bölgeler arası tercihte hem iktisadi (bölgelerin gelişme potansiyeli) hem de sosyal (geri kalmış bölgelerin kaldırılması) unsurlar üzerinde durulacaktır.

VASIFLI İNSAN YETİŞTİRME :

10. Kalkınma hızını artırma ve plânın başarısını sağlama bakımından sıhhatli ve bilgili işgücünün sistemli bir şekilde yeteri kadar yetiştirilmesi özel bir önem arzetmektedir. Gerek plânlarla ele alınacak yatırımların en verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi, gerekse mevcut kapasite ve imkânlardan en çok faydalanılabilmesi için araştırıcı ve teknik bilginin artırılması maksadiyle her seviyedeki eğitime ve öğretime öncelik verilecektir.

KAMU HARCAMALARI :

11. İstihlâke yönelen kamu harcamalarının toplamında ancak nüfus artışı yüzdesi civarında bir artırma yapılabilecektir.

İstenilen kalkınma hızını sağlamak için millî gelirdeki artışın önemli bir kısmının yatırımlara yöneltilmesi gerektiğinden, daha çok istihlâk mahiyeti arzeden kamu harcamalarının belli sınırları içinde tutulmasında zaruret vardır. Bu çeşit hizmetlere yöneltilen harcamaların fert başına düşen miktarını sabit tutmayı bu hususta mâkul bir ölçü saymak gerekir.

12. Kamu hizmetlerinin teşkilâtlandırılması ve yapılmasına halkın da katılmasını sağlamak üzere gerekli tedbirler alınacak ve bu hususta gayret gösteren topluluklara, diğer kıstaslar da gözönünde tutulmak suretiyle, öncelik tanınacaktır.

Kamu hizmetlerinin dağıtılmasında şimdiye kadar takibedilen usul Devletin tek taraflı olarak hareketi şeklinde olmuştur. Halkın, hizmetin teşkilâtlandırılmasına ve yapılmasına katılmasını sağlamak hem yapılan işlerin daha başarılı olmasını kolaylaştırır, hem de Devletin yükünü hafifletir. Kamu hizmetinin kamu otoriteleri ile halkın birlikte çalışmasını gerektiren bir iş olduğu fikrini yerleştirmenin ve toplulukları çeşitli meselelerini halletmek üzere bir arada hareket ve teşkilâtlanmaya teşvik etmenin büyük sosyal faydaları vardır. Bu suretle başka türlü ortaya çıkmayacak olan bir enerjiyi harekete geçirmek, kullanılmıyan iş gücünü değerlendirmek ve kalkınmayı kolaylaştıracak sosyal şartları hazırlamak da mümkün olacaktır.

ORGANİZASYON :

13. İmkânların tam kullanılabilmesi ve iyi şekilde değerlendirilebilmesi için tarımda, ticarette, sanayide ve Devlet hizmetlerinde organizasyonu ıslah edici ve modernleştirici tedbirler alınacaktır.

Tarım alanında reorganizasyon hayati önem taşımaktadır. Zirai reform yolu ile, işletmelerin en uygun büyüklüğe kavuşturulması, makineleşmeden en büyük ölçüde fayda sağlanması ve işletmelerin rasyonel istihsal metodlarını uygulamaları gereklidir. Bu yapılmadıkça yeni yatırımların yeteri kadar verimli olması beklenemez.

Ticaret ve sanayide organizasyon ıslahatı şarttır. Bilhassa, kaynaklardan en iyi şekilde faydalanmayı sağlamak üzere, gerekli alanlarda dağınık ufak sermaye ve işletmelerin bir araya getirilmesi ve böylece büyük istihsalin verimliliğinden faydalanılması lâzımdır.

Özel sektörde hâsıl olan tasarrufun artması ve bunun en verimli sahalara gitmesi, iyi işleyen bir sermaye piyasasının varlığına bağlıdır. Halbuki memleketimizde bu bakımdan tam bir boşluk vardır. Kamu fonlarının dışında sermaye, sahibine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu yüzden de ufak sermayelerin birleşmesi mümkün olamamaktadır. Banka sistemini sosyal sigortalar ve esham - tahvilât borsaları gibi kurumları ellerindeki fonların kullanılması bakımından bir sermaye piyasası meydana getirecek şekilde yeniden teşkilâtlandırmak şarttır.

Devlet hizmetlerinde de iyi organizasyon eksikliğinden doğan israf büyük olmaktadır. Bazı sahalarda yeniden düzenleme tedbirleri ile topluma maliyetini artırmadan Devlet hizmetlerinden daha fazla verim sağlanması mümkündür.

YANLIŞ - DOĞRU CETVELİ

	Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
Tablo : 1	7	1	14.250	13.648
Tablo : 1	7	1	17.890	18.790
	24	12	Sebebiyet	Sebebiyle
	36	46	tütekim	Tüketim
	48	21	hemde	hem de
	67	11	içinde	için de
	68	31	belkide	belki de
Tablo : 34	71	başlık	Tükiye	Türkiye
	73	6-7-8	(Bu bakımdan bugünkü politikanın nüfus planlamasını yasaklıyan yönü hemen değiştirilecektir. Bu hem nüfus artış hızının biraz yavaşlamasını hem de çocuk nüfus oranının küçülmesini sağlayacaktır.) Bu paragraf ikinci defa yazılmış olduğundan çıkacak.	
	98	2	yatırımlar	yatırımların
	114	9	fonksikonu	fonksiyonu
	117	15	ornı	oranı
	119	20	değerler	değerleri
Tablo : 50	120	1	5.1 —	5.1
	131	10	çeşit	çeşitli
	131	25	bir de	biri de
	132	3	karşılayacağımız	karşılaşacağımız
	136	son satır	yönelmesi	yönelmesini
	138	8	biride	biri de
	145	18	yararlamağı	yararlanmayı
	145	24-25	Devletin ekonomiye yön verme derecesi Tarım kalkınması Planında Devletin birçok hususlarda çiftçiye yardımcı olmasına ve çalışmalara yön vermesinin önemi açıktır.	Devletin ekonomiye yön verme derecesi : Tarım Kalkınması Planında, Devletin birçok hususlarda çiftçiye yardımcı olmasının ve çalışmalara yön vermesinin önemi açıktır.
	146	1-2	Bu kesimin çeşitli alanlarda çalışmalara, Devletin katılması da söz konusudur.	Bu kesimde çeşitli alanlardaki çalışmalara, Devletin katılması da söz konusudur.
	148	19	kısmı plânlamalar	Kısmi plânlamalar
	148	23	foktörlerin	faktörlerin
Tablo : 59	164	tablo başlığında	Birimi yok	(Milyon T.L.)
	175	36	Projelerinin	projelerini
	176		GÜBRELEME tablosu çift yazıldığı için, çıkacak.	
	177	başlık	Tablo numarası yok.	TABLO : 67
Tablo : 67	177	15	166.0	66.0
	201	5	mali ithalât	malı ithalât
	202	Tablo No.	TABLO : 97	TABLO : 78

	Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
Tablo : 88	212	3	mezahalar	mezbahalar
	249	Tablo No.	TABLO : 135	TABLO : 133
	251	başlık	ÜREMİ	ÜRETİM
Tablo : 170	277	başlık	1967 index	1967 Endeks
	282	12	rafinerlerin	rafinerilerin
	282	12	İşletmekte	İşletilmekte
	289	8	Üretim	üretime
	292	6	ülkelerdir	ilkelerdir
	292	21	«Granti kapasitesi»	«Garanti kapasitesi»
Tablo : 216	314		Tablo : 216 şu şekilde olacak.	

TABLO : 216 — Yatırımlar
(Milyon TL.)

	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
İdame ve yenileme	20.0	30.0	55.0	65.0	67.5	237.5

	317	21	fabrikaların	fabrikalarının
Tablo : 242	339	17	500	750
Tablo : 242	339	18	750	500
	351	tablo 261 in altına	başlık yok	8. TEDBİRLER
	351	5	bedelleri	bedelsiz
	355	3	Yük vagonu yurtta...	Yük vagonu : Yurtta...
	370	33	haklarını koruyacak, tip sözleşme...	haklarını koruyacak tip sözleşme..
	383	1	980 M^2	980 MW
	393	20	Yüksek güçlü taşıtlar yalnız kamyon...	Yüksek güçlü taşıtlar olarak yalnız kamyon..
	458	33	(Bu mesleğe geçmesini önleyen mali ve hukuki engellerin giderilmesi üzerin-) bu satır çıkacak.	
	462	8	elemanlarını	elemanlar
	482	31	mikânı	imkânı
	491	27	olmalıdır	olmalarıdır.
	494	13	olanlardaki	alanlardaki
	498	4	yararlanılarak meydana getirilecektir.	yararlanılarak stoklar meydana getirilecektir.
	501	7	mekanizanın	mekanizmanın
	523	15	standradizasyon	standardizasyon